DR 440 H219 cilt.9
Hammer-Purgstall, Joseph, Freiherr von
Osmanli devleti tarihi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1/9

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

http://www.archive.org/details/osmanlidevletita09hamm

دولت عثمانیه تاریخی

عثمانلیلرك مبادیٔ ظهورندن قاینارجه عهدنامه‌سنه قدر

منابع اصلیه‌دن مأخذ کوسترەمین تاریخ ، تاریخ دکل ، افسانه‌در .

مؤلفی

هامر

مترجمی

محمد عطا

LIBRARY
JUN 1 0 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

DR
440
H219
c.1 t.9

فرانسزجه‌سندن ترجمه ایدلمکده‌در ؛ آنجق آلمانجه‌سنده‌ده مراجعتله تاریخلر تدقیق ، وفرانسزجه‌سنه آلنمایان بعض حاشیه‌لر علاوه اولندیغی کبی ، شرق مأخذلرینك اکثریسیله تطبیق ایدیله‌رك ، مترجم طرفندن حاشیه وذیللر یازلمقده‌در .

طقوزنجی جلد

سلطان مراد رابعك جلوسندن وفاتنه قدر

۱۰۳۲ — ۱۰٤۹

(۱٦۲۳ — ۱٦٤۰)

مترجمك « اقتطاف » مهر مخصوصیله مختوم اولمیان نسخه‌لرك طابعی ، بایعی مسئولدر .

دار الخلافة العلیه ، اوقاف اسلامیه مطبعه‌سی

۱۳۳۵

بو تاريخك بشنجی دوره‌سی ایچون مراجعت اولنان

منابع شرقیه‌یه بر نظره

۱ . آثار جغرافیه

۱. تاريخ سياح، اثر اوليا افندى (۱) . استانبول قیوجی‌اصنافی کدخداسنك اوغلی اولان مؤلف ۱۰محرم ۱۰۲۰ (۲۵ مارت ۱٦۱۱) تاریخنده طوغمشدر ؛ هنوز کنج ایکن حسن صداسیله کسب امتیاز ایده‌رك، بو سببله مراد رابع سراینده خدمهٔ خاصه سلکنه آلنمشدر . تحصیلنی اکمال ایتدکدن و خطاط اوله‌رق شهرت آلدقدن صوکره، استانبول وجوارنده ایلك سیاحتنه باشلامشدر،که بونلرك تعریفاتی اثرینك برنجی جلدینی املا ایدر . اون سنه صوکره (۱۰۵۰ــ۱٦٤۲)بروسه‌یه بر سیاحت یاپه‌رق، مؤخراً ازمیده کیتمشدر . ایکی آی صوکره (۱ جمادی‌الاولی ــ ۱۹ اغستوس) قاره دکیز سواحلنده طربزون والیسنك معیتنده بولنمش وآزوف [اوزی] محاصره‌سنی کورمشدر (محرم ۱۰۵۲ — مارت ۱٦٤۲) . ۱۰۵۲ سنه‌سنده عودت ایدرکن، ایچنده بولندیغی کمی کالاغرا [کلغره] ده قضایه اوغرامشدر؛ اوندن صوکره دوناغا ایله کرید آطه‌سنه کیده‌رك، حانیه‌نك تسخیرنده بولنمشدر. ۱۰۵۷ (۱٦٤۷) ده، رسومات کاتبی ومؤذن صفتیله، ارضروم والیلکنه تعیین اولنان وزیر اعظم صالح پاشا زاده‌یه رفاقت ایلمشدر. بوخدمتده ایکن جوارده متعدد جولانلر یاپمشدر؛ واردارپاشانك ایپشیرپاشا علیهنه محاربه‌سنده حاضر بولنه‌رق، سلطان ابراهیمك خلعی زماننده استانبوله عودت ایتمشدر . اثرینك ایکنجی جلدی بو فلاکتده ختام بولور. ۱۰۵۸ (۱٦٤۸) ده شام والیسی مرتضی پاشایه رفاقت ایلدی ؛ آنجق شهر مذکوره واصل اولور اولماز، افندیسی طرفندن نامه برلك ایله استانبوله کوندرلدی . ایرته‌سی سنه مرتضی پاشانك یانه‌عودتنده ، اونك درزیلر علیهنه سفرنده برابرنده بولنه‌رق، مختلف مأموریتلرله بتون سوریه وکردستانی دولاشمش ، آبازه‌نك عائله‌سندن بولنان والده‌سی اولیانك آنه‌سنك قارداشی اولان

---

(۱) اوليا چلبی سیاحتنامه‌سیدر،که نصفی قدری اون اون‌بش سنه مقدم استانبولده طبع اولنمشدر . (مترجم)

ملك احمد پاشانك صدارتدن عزلی زماننده استانبوله عودت ایلمشدر. روم ایلی والیلگنه تعیین اولنان ملك احمد پاشانك خدمت خصوصیه سیله، اونکله برلکده بو ایالتك مختلف قضالرینی کورمش، بعده ینه استانبوله کلمشدر. مؤخراً قائممقاملغه نصب اولنان ملك احمد پاشا، کندیسنی صدر جدید ایپشیر پاشانك استقبالی ایچون قونیه یه کوندردی؛ ایپشیر، ملك احمد پاشایی وان والیلکیله استانبولدن تبعید ایتدیکی زمان، اولیا، حامیسنك بدلیس خانی علیهنه کردستانه وقوع بولان سفرنده برابر بولنمشدر. ۱۰۶۵ (۱۶۵٤) ده مأموراً تبریزه کیده رك، بتون عراق عربدن کچمشدر. بو سیاحت، اولیانك اثرینك دردنجی جلدینی اکمال ایدر؛ وفاتی دوامنه مانع اولمش کورینور. مؤلف، قاره ده، دکیزده قرق سنه لك سیاحتلرینك صوك اون بش سنه سنه مصادف زمان حیاتی وقایعی حقنده بعض تفصیلات یازمشدر. سیدی احمد پاشا معیتیله ترانسیلوانیاده حرب ایلمش، وطاغ شهرلرینه آقینلرنده تاتارلرله برلکده بولنمشدر. کوپرولو احمد پاشانك صدارتنده نووهاوزه‌ل محاصره سنده حاضر اوله رق، واسوار عهدنامه سنك امضاسنده، عثمانلی فوق العاده سفیرینك کاتبی صفتیله ویانه یه کیتمشدر. ایمپراطورك یول تذکره سیله درت سنه ظرفنده پراغ، دونکرك ایله هولانده، اسوچ، لهستان، قریم خطه لرینی کوره رك، قریمدن برروس ایلچیسیله موسقوه یه عزیمت ایلمشدر. آزوفه عودتنده قریم خانك بر چوق هدیه لرینه نائل اولوب، آق محمود پاشا ایله استانبوله کلمش، و ایکنجی دفعه کریده عزیمتنده قندیه محاصره سنده حاضر بولنمشدر. سیاحتنامه سی بوراده ختام بولور؛ بونی التمش ایله یتمش ایکی یاشلری آره سنده یازمش اولمسی لازم کلیر؛ چونکه محمد رابعك زماننه دائر درج ایلدیکی وقایع تاریخیه قاره مصطفی پاشانك صدارتنده قالیور. اولیانك سیاحتنامه سی، کرك دولت عثمانیه نك آسیا واوروپا ایالاتنه عائد معلومات طوغرافیه دن، کرك شاهد بولندیغی وقایعدن دولایی پك قیمتلی بر اثردر؛ لکن کمال بصیرتله مراجعت اولنه رق، هر شیئی تزیین وهر شیده مبالغه ایتمکه میلانه قارشی احتراز اوزره بولنمالیدر.

۲. تواریخ عمومیه

بو تاریخك یدنجی جلدی منابعنده ذکر ایتدیکمز تاریخ نعمانك ۱۰۵۱ (۱۶٤۱) دن ۱۰۷۰ (۱۶۵۹) سنه سنه قدر وقایعی حاوی اوله رق ۱۱٤۷

(١٧٣٤) ده استانبولده باصیلان ایکنجی جلدندن باشقه شواثرلرده‌ده مراجعت ایلدك :

٢. بدایع‌الوقایع ، ١٠٥٤ (١٦٤٤) ده وفات ایدن رئیس خواجه حسین افندینك تاریخ عمومیسی . بواثر حقیقةً بر دولت عثمانیه تاریخی اولمقدن بعیددر؛ خواجه‌نك زمانی وقایعنه دائر بعض معلومات مختصره وملاحظاتدن عبارتدر. بیوك قطعه‌ده ٦٦ ورقلق برجلد ، کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی.

٣. تاریخ نشانجی عبدالرحمن پاشا ، یاخود وقایعنامهٔ توفیق عبدی پاشا ؛ ١٠٥٨ (١٦٤٨) دن ١٠٩٣ (١٦٨٢) سنه‌سنه قدردر. مجموعه‌مده اورته قطعه‌ده برجلد. دیکر برنسخه‌سنده (بیوك قطعه‌ده ٢٥٨ ورقلق برجلد)، ١٣٦ نجی ورقده محمد رابعك سلطنتی باشلار ؛ اوندن اولکی ورقه‌لر سلیم ثانی واخلافنك زمان سلطنتلرندن وپچوی ایله حسن بك زاده‌نك خلاصه‌سندن عبارتدر .

٤. ذیل روضة‌الابرار، مفتی قاره چلبی زاده عبدالعزیز افندی . بیوك قطعه‌ده ١٠٤ ورقلق برجلد ؛ بنم قوللکسیونمده ، وغراچده یووانومده .

٥. تاریخ حسین وجیهی ، ١٠٤٨ (١٦٣٨) دن ١٠٧٠ (١٦٥٩)ه قدر ؛ مورخ ، قاپودان مصطفی پاشانك مهرداری ایدی . بنم قوللکسیونمده اورته‌قطعه‌ده ١٨٨ ورقلق برجلد .

٦. تاریخ نصوح پاشا (وزیراعظم) زاده . بواثر قیمتدار سلطان ابراهیمك سلطنتندن ١٠٨١ (١٦٧٠) ه قدر کیدر . درەسد کتبخانهٔ قرالیسی (ن ١٣) نسخه‌سی، یالکز مؤلفك خطدستی دکل (بیوك قطعه‌ده ١٩١ ورقلق برجلد) ، موجود تك نسخه کورینور ؛ زیرا نه استانبول کتبخانه‌لری ، نه‌ده استانبول کتابجیلری بو اثری بیلمیورلر .

٣ . تواریخ خصوصیه

سلطان مراد رابع سلطنتی

٧. تاریخ فتح روان وبغداد ، مفتی قاره چلبی زاده عبدالعزیز افندی . قوللکسیونمده کوچك قطعه‌ده برجلد .

٨. تاریخ فتح بغداد، نوری. اورته قطعه‌ده ٢٣٠ ورق؛ قولکسیونمده موجوددر.

٩. تاریخ مکه ، سهیلی (استانبولده باصیلان مصر جدید و قدیم تاریخی صاحبی)؛ کعبه‌نك مراد رابع زمانی اون برنجی دفعه انشاسنه دائر تفصیلات ویرر . کوچك قطعه‌ده ٩٩ ورقلق برجلد ؛ قولکسیونمده .

١٠. ظفر نامه ، بغداد فتحنه دائر ، مفتی قاره چلبی زاده عزیز افندی . قولکسیونمده اورته قطعه‌ده ٥٤ ورق .

سلطان ابراهیم زمانی

١١. تاریخ محمد خلیفه ، قهوه‌جی [سرای همایون خدمه‌سندن] . بو اثر ١٠٥٨ (١٦٤٨) سنه‌سنده سرای خدمه‌سنك اختلالی‌ده حاوی اولوب مؤلف بووقعه‌ده بالذات شاهد بولنمش ،واثرینی ١٠٧٠ (١٦٥٩) تاریخنه قدر کوتورمشدر . بونده ابراهیم سلطنتنده‌کی واردات ومصارفات دولته‌دائر قیمتدار معلومات احصائیه واردر . کوچك قطعه‌ده برجلد ؛ مجموعه‌مده موجوددر .

مراد رابع ، ابراهیم ، محمد رابع دورلرنده احصائیات وسیاسیاته دائر شو اوچ اثر انتشار ایتمشدر،که بونلر پك قیمتداردر :

١٢. رساله‌ٔ کوریجه‌لی قوچی‌بك ، مراد ثالث زماننده‌ن مراد رابع سلطنتنه قدر مملکتی قانه غرق ایدن اختلالاتی‌ده حکایه‌در . مجموعه‌مده کوچك قطعه‌ده ٣٨ ورقلق بر جلد ؛ برلین کتبخانه‌سنده دیه‌ز ال یازیلرنده ١٧ نومروده دخی نسخه‌سی واردر .

١٣. نصیحتنامه . عثمانلی پادشاهلرینك آینهٔ احصائیاتی ؛ سلطان ابراهیم دورینك ایلك سنه‌سی یازلمشدر . کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالیده ، ن ١١٦ .

١٤. دستورالعمل لاصلاح الخلل . کوچك ، فقط کوزل بر ایستاتستیق کتابی اولان بو اثری (وسط قطعه‌ده ٤ ورق) حاجی قالفه یازمشدر ؛ بنم مجموعه‌مده ویسینك مکتوبلری مجموعه‌سنده‌در .

بوراده دولتك انحطاطنه وسوء اداره‌یه دائر مراد رابع زماننده ظهور ایدن اوچ هجویاتنامه‌یی‌ده علاوه ایتملیدر .

١٥. نصیحت اسلامبول ، اثر ویسی ، « معادن شرق » ك برنجی جلدنده دیه‌ز طرفندن ترجمه ایدلمشدر .

۱٦. وقعه نامهٔ ویسی . بونده یکرمی سکز پیغمبر ایله بیوك حکمدارلر کورینه‌رك، دولتلرك اسباب انحطاطنه دائر مکالمه ایدرلر .

۱۷. سهام قضای نفعی . کوچك قطعه‌ده ۳٤ ورقلق اولان بواثر کورجی محمد پاشا ، خلیل پاشا ، علی پاشا ، اکمکجی احمد پاشا ، باقی پاشا ، رجب پاشا ایله ویسی ، فرصتی ، غنی زاده ، قاف زاده ، خواجه زاده ودیکر مشاهیر ارباب قلم حقنده هجویاتی حاویدر (۱) .

٤ . تراجم احوال

۱۸. ذیل عطائی ، اثر عشاقی زاده . ابراهیم ، مراد رابع ، سلیمان ثانی ، احمد ثانی زمانلرنده یاشامش اولان بش یوز یکرمی یدی فقیهك تراجم احوالنی متضمندر . اورته قطعه‌ده ۳٥٦ ورقلق برجلددر ؛ مجموعه‌مده .

۱۹. تراجم کبارالعلماء والوزرا ، اثر عبدالکریم افندی . وسط قطعه‌ده ۳۰ ورق تشکیل ایدن بواثر بنم مجموعه‌مده مؤلفك انشاسیله برلشدیرلمشدر .

۲۰. حملةالکبری ، اثر رسمی افندی . اون التنجی عصرك ابتداسندن اون سکزنجی عصرك اواسطنه قدر حرمك اك بیوك منصبنده بولنمش اولان اوتوز یدی قیزلر اغاسنك ترجمهٔ حالنی حاویدر . ۱۱٦۰ (۱۷٤۷) سنه‌سنده دارالسعاده اغاسی بولنان ذی نفوذ الحاج بشیر اغا زماننده یازلمشدر . کوچك قطعه‌ده ۳٦ ورقدر ؛ بنم مجموعه‌مده ینه رسمی افندینك تراجم احوال رؤساسیله برلشدیرلمشدر .

٥ . مجموعهٔ منشأت دولت

۲۱. انشای عبدالقادر افندی . بنم مجموعه‌مده کوچك قطعه ۸۰ ورقدر . بنم مجموعه‌مده شو اثرله برلکده برجلد تشکیل ایدر :

(۱) سهام قضانك مندرجاتی عنوانلرندن : « درحق کورجی محمد پاشا ، درحق کمانکش علی پاشا ، درحق اکمکجی زاده احمد پاشا ، درحق همه ، درحق ویسی ، درحق قلندران ، درحق فرصتی ، درحق نوعی زاده ، درحق باقی پاشا ، درحق کیزلی نکار وبختی ، درحق عطری ، درحق ریاضی . » (مترجم)

۲۲. انشـای نادری . مؤلف ، « سـلطان عثمان ثانی قهرمانلری » حقنده بر شعرك ناظمیدر . غایت نادر محررات حکومتی جامعدر ؛ **۳٦** ورق .

۲۳. ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوری و قرالیسـنه موضوع محررات مجموعه‌سی ، ن ۵۲ ؛ بیـوك قطعه‌ده **۱٦۷** ورق . « بلاغت عثمانیـه تاریخی » اثرنده ایقورنه مراجعت ، ص **۱٦۸۳ — ۱٦۸۷** .

۲٤. دستورالانشـا ، اثر رئیس صـاری عبدالله افندی . بو قیمتدار مجموعه یوز قرق بر اوراق رسـمیه‌یی حاوی اوله‌رق وسـط قطعه‌ده **۲۷۱** ورقدر ؛ قولکسیونمده .

۲۵. انشای رئیس محمد افندی . بوقیمتدار مجموعه‌ده یوزیتمش بش قطعه اوراق رسمیه اولوب ، ایکی اولکی اثرلرك بقیه‌سی عد اولنه‌بیلیر . وسـط قطعه‌ده **۱۹٤** ورقدر .

دولت عثمانیه تاریخی

قرق التنجی کتاب

مراد رابعك جلوسی . — مفتینك عزلی . — ایکی بکرلر . — بونلردن بغداد والیٔ عاصیسی اولان بری علیهنه سفر . — عجملرك بغدادی استیلاسی . — وزیر محمد ، کمانکش ، علی ، مره حسین پاشالرك اعدامی . — قلاوون پاشانك وفاتی . — آبازه‌نك مکتوبی . — ابازه ایله جنك . — قریم خانك عزلی سببلری و قریمده عثمانلیلرك هزیمتی . — بوغاز ایچنده قازاقلر . — جزائر وتونس آره‌سنده اختلاف . — صدر أعظمك وفاتی . — عجملرك کورجستانده، قازاقلرك قاره دکیزده مغلوبیتلری . — جنت اوغلنك اعدامی ؛ دفتردارك باشنك کسلمه‌سی . — استانبولده وبای عظیم . — حافظ پاشانك بغدادی محاصره‌سی . — عجم شاهنك سفارتی . — بغداد محاصره‌سنك رفعی . — استانبولده عصیان . — کورجی محمدك قتل عامی . — حلبده عصیان . — حافظ پاشانك عزلی . — تاتار وعجم ایلچیلری . — آبازه‌نك پاشالری بوزمسی . — خلیلك رجعتی . — عجم ایلچیسی . — بر هند شهزاده‌سنك وصولی . — شریف مکه . — صدر اعظم خسرو پاشانك ابازه ایله جنکی ؛ آبازه‌نك تسلیم اولیشی . — خسرو پاشانك اقبالی . — عربستان وقریم . — یسوعیلر . — لهستان ، روسیه ، فرانسه ، انکلتره ، اسپانیا ، اسوچ ایله مناسبات دیپلوماتیقیه . — بتله‌ن غابور . — اوستریا ایله سونده تجدید صلح . — سلطان مرادك طبیعتی حقنده تفصیلات . — اسکدارلی عزیز محمود افندی ایله ویسینك وفاتلری .

هنوز اون ایکی یاشنده بولنان کنج سلطان مراد ، یاشنه نسبتله اوزونجه بر قامتده ایدی (١٥ ذی‌القعده ١٠٣٢ — ١٠ ایلول ١٦٢٣) (١) . چهره‌سی بیضی ، رنکی صاری ، صاچی قاره ، کوزلری بیوك وتهدید آمیز ایدی . دوچار اولدیغی روایت اولنان صرعه ضربه‌لری قوهٔ مفکره‌سنك شدت ونفوذینه هیچ خلل کتیرمه‌مش ایدی . کنج پادشاه ، — خلق آره‌سنده «کوسه‌م» تسمیه اولنان — والده‌سی ماه پیکر (آی چهره‌لی) سلطانك وصایتی آلتنده تخته چیقمش ایدی ؛ ماه پیکر هنوز کنج دینیله‌جك بر یاشده اوله‌رق، قوتلی بر سجیه‌یه مالك ایدی (٢).

---

(١) ١٤ ذی‌القعده ، ١٠٣٢ ، بازار کونی ، ضحوهٔ کبراده جلوس ایتمشدر . تاریخ : « سلطان مراد رابع اولدی پادشاه » نعیما، ج ٢ ، ص ٢٦٣ . نعیمانك الده‌کی طبعنده « مراد » دن صوکره بر « خان » لفظی واردر ؛ بو علاوه هم وزنی، هم حساب تاریخی‌یی اخلال ایلدیکندن مستنسخ ، یاخود مصحح چفته آفرینه مستحق اولمشدر . (مترجم)

(٢) « مراد اون‌ایکی یاشنده‌در ؛ اوزون بویلو ، طولغون یوزلو، بیاض تنلی ، سیاه صاچلی ، کوزلری بیوك وتهدید آمیزدر ؛ وایت اولندیغنه کوره صرعه‌یه مبتلادر ؛

سلطان مراد، جلوسنك ایرته‌سی کونی برمعتاد قیلیج قوشانمق اوزره مهماندار پیغمبری ایوب انصاری تربه‌سنه کیتدی. ترتیباتده استعجال کوسترلمسی، استانبولده‌کی وزرانك آزلغی، خزینه‌نك مضایقه‌سی راسمه‌یی هر وقتکی قدر پارلاقلقدن محروم ایتدی. دیکر اسباب شوکتك فقدانه مقابل — خون واختلال ایله مالی برسلطنته دال اولمق اوزره — قیون قانی سیل کبی آقدی (١). یکی چری وسپاهیلر، کندیسنی حس ایتدیرن سکه یوقسوللغندن دولایی، اولا جلوس بخششندن واز کچمشلردی؛ لکن مدیون همتلری اولان بر شهزاده جالس تخت اولنجه، جلوس بخششنك آنجق تأخیر اولنه‌بیله‌جکنی ادعا ایله، بونك معتاد وجه اوزره ویرلمسنی کورولتی ایله طلب ایتدیلر. صدر اعظم ایله یکی چری اغاسی، خزینه‌ده هیچ پاره اولمادیغنی افاده ایده‌رك، عاصیلره اللی آلتون یرینه یکرمی بش آلتون تکلیف ایتدیلر. لکن اونلر، متحکمانه، مقدار معتادی ایستدیلر. ضرورت قطعیه اوزرینه خصوصی خزینه [ایچ خزینه] آچیله‌رق، سلطان مرادك جلوسندن بر آی صوکره توزیع اولنان ایکی میلیون آلتونی چیقاره‌بیله‌جك قدر زنکین اولدیغی کورلدی (٢). صربستان ومجارستان کبی اجنبی حکومتلرینك اسکی ویرکیلری مقدارینه معادل اولمق اوزره

نشئه‌لیدر؛ زیاده فعالیت وذکایه مالکدر؛ «غوسه» دن تولد ایتمشدر. سلطان احمد ایله غوسه‌دن ایکی همشیره‌سی واردر. بونلردن بری دیار بکر والیسی قافیسه [حافظ پاشایه] دیکری قاپودان رجب پاشایه ویرلمشدر. بتون قوت واقتدار والده‌سنده‌در؛ بو قادین فعالیتی، ذکاسی، وسعت فکریه‌سی، امور حکومته مداخله‌سی جهتله، سلطان مصطفانك والده‌سندن بسبتون باشقه‌در. » ١٠ ایلول، وندیك خلاصه‌سی. نعیما، پچوی، حسن‌بك‌زاده.

(٢) « بر چوق حیوانات قربان ایدلدی. اوندن صوکره، پادشاه ادرنه قاپیسندن اکا بر دولت وملیس عسکری [یکی چریلر] رفاقتنده اولدیغی حالده، سرایه عودت ایلدی؛ اجرا ایدیلن راسمه، زمانك قیصه‌لغنه وپاشالرك آزلغنه بناءً، سلطان مصطفانك راسمه‌سندن آز طنطنه‌لی اولمشدر. پادشاهك کرك البسه‌سنده، کرك آتلرنده بیوك زینت کورلمه‌مشدر؛ خلق ذخی آلقیش ایتمه‌مشلردر. بوندن خزینه‌ده پاره اولمادیغی استدلال اولندی. » وندیك خلاصه‌سی.

(٢) نعیما اویله‌دیمور: اندرون همایونده بولنان اوانی سکه‌لنوب، ذی‌الحجه‌ده‌یکی چری‌یه ویرلمش؛ دیکرلرینه‌ده تدریجاً توزیع اولنمشدر. ج ٢، ص ٢٦٤. (مترجم)

کندیلرندن طلب اولنان اوتوز بیك آلتونلق بر اودونج ایچون اجنبی ایلچیلری تعلل کارانه جواب ویرمشلردی (١).

جلوسدن بش کون صوکره سنت راسمه‌سی یاپیلدی؛ چونکه پادشاه نوجاه، اسلافندن سلطان احمد کبی، زمام سلطنتی النه آلدیغی وقت دها سنت ایدلمه‌مش ایدی. صوك عصیانده یکی چریلری سپاهیلرله توحید مدعایه اقناع ایتمش اولان اسکی اوجاق کدخداسی بایرام اغایه‌یکی‌چری اغالغی توجیه اولنه‌رق، سلفی چشته‌جی‌یه‌ده اغالغه بدل مصر والیلکی ویرلدی (٢). بایرام اغا، پادشاهك قیز قارداشلرندن برینی‌ده تزوج ایتدی؛ دیکر ایکی همشیره‌سی دیار بکر والیسی حافظ پاشا ایله قاپودان رجب پاشایه ویرلمشدی. یکی وزیر اعظم کمانکش علی پاشانك ایلك اثر اجرا آتی مفتی یحیی افندینك تبعیدی اولدی. یحیی افندی، کمانکش ایله برمکالمه‌سنده طمع وارتکابندن دولایی اخطارات عاقلانه‌ده بولنمشیدی (٣). وزیراعظم، مفتینك نفوذندن قورقه‌رق، یحیی افندی‌یی علما ومره حسین ایله اتفاق ایدوب‌ده، سلطان مرادك جلوسنه مخالفت ایتمك ایستمش اولمقله اتهام ایتدی (٤). کمانکش، منحل اولان منصب فتوانی‌قاین پدری‌بوستان زاده‌یه ویرمك دیلردی؛ لکن خلقی اغضاب ایتمك‌قورقوسی تصور طمع پرورانه‌سنه حائل اولدی. بناءً علیه شریعتك الك بیوك مقامی مفتیٔ سابق اسعد افندی‌یه توجیه، واونك قارداشی صالح افندی‌ده اوصیره‌ده استانبول قاضیلغنه ترفیع اولندی (٥). شو ایلك تجربهٔ اقتداردن جسارت آلان کمانکش الك‌مقتدر ایکی وزیراولان کورجی محمد وخلیل‌پاشالری‌ده، عاصی ابازه‌یی

(١) « میلیس عسکری جلوس بخششی ولوله‌لرله ایستدیلر. صدر اعظم ویکی چری اغاسی یکرمی بش آلتون یرینه او قدر عثمانی سکه‌سیله اکتفا ایدلمسنی تکلیف ایلدیلر. عسکر، بونی رد ایله، او مقداری التون اوله‌رق طلب ایتدیلر. خزینه معاینه ایدلدکده، جلوس بخششی اولان بر بچق ملیوندن باشقه علوفه ترقیسی اوله‌رق ویریله‌جك اقچه‌نك‌ده موجود اولدیغی اکلاشلدی. » وندیك خلاصه‌سی.

(٢) قاره مصطفی پاشا، چشته‌جینك اسکندریه‌یه دخولنه مانع‌اولدیغندن، چشته‌جی قبریس سمتندن استانبوله کلدی. نعیما، ص ٢٦٤. (مترجم)

(٣) نعیما، فذلکه، حسن بك زاده، روضة‌الابرار.

(٤) نعیما، فذلکه.

(٥) بوستان زاده‌نك تعلیمی اوزرینه برکون کمانکش سلطان مراده «یحیی افندینك پادشاهمی اجلاسه رضاسی یوغیدی. دها مره وقعه‌سنده علمانك مرادی سز ایدیکز. یحیی افندی مره ایله برلشدی، علمایی قیردیردی، بوقدر خزینه تلف ایتدیردی. بوقولکز

یکیچریلرك محوینه اغرا ایتمش اولمقله اتهام ایدەرك، نظر شاهانەدن اسقاطه چالشدی؛ ایکیسیده توقیف ایدلدی (١)؛ لکن مفتئ سابقك عصیانی تصویباً گویا ویرمش اولدیغی فتوانی ابرازه موفق اولەمادیغندن، محبوسلری براقمق لازم گلدی (٢).

مراد رابعك سلطنتی، استخفاف اولنان بر حکمدارك تختنی دویرەرك، چوجقلقدن هنوز چیقمش برشهزادەیی اجلاس ایدن اطاعتسز براشکرك تهدیدلری آرەسنده پك فنا علائم ایله باشلامشیدی. بودورك ایالت گونلرنده خزینەنك بسبتون خالی قالمسی، آبازه عاصیسنك قانلی تخریباتی، دولتك شرق طرفنده اك بیوك قلعەسی وعراقك مرکز ادارەسی اولان « دارالسلام » وصفیله موصوف بغدادك ضیاعی ایله اشارتلندی. اشبو دهشتلی ایران سفرینك ایالك ضربەلرینی ایجاب ایدن احوال، سلطان مصطفی دورینه عائد اولوب بقیهٔ وقایع ایله ارتباطی مورخ وقارئك کمال اعتناسنه شایاندر. روما ایمپراطورلغی تاریخنده مەدی وآثور حدودی قاریشقلقلری او دولتك تاریخ داخلیسی رشتەسنی بالدفعات قیردیغی، نەرونك فلاکتلی دلیلکلرینه مەدیلی پاقروسك تشبثات جنك آورانەسی قاریشدیغی کبی، عثمانلیلرك نەرونی اولان مراد رابعك دور دهشت فرماسنده (٣) شرق پای تختنی لکەدار خون ایدن وقایع، بغدادك عاصی والیسی بکرك افعال

صدر اعظم بولنماسەم، ینه بر طریق ایله مانع اولوردی. حالا تك طورەیور، سلطان مصطفی ایله مرەیی اورتەیه چیقارمغه چالیشیور. علمایه قیلیج چکمك بو دولتده اولمش بر شی دکل ایکن، بو حاله سبب اولدیغندن دولایی علما اوکا منکسرالخاطردر» بولنده القاآتده بولندی. نعیمادن تلخیص، ص ٢٦٤ و ٢٦٥. (مترجم)

(١) روثه، ص ١٧٣ و ١٧٩، خلیل و کورجی‌نی‌حسینك خفیاً اولدیرتمك ایستمش اولدیغنی یازار.

(٢) کمانکش، محمد وخلیل پاشالر نامنه ساخته مکتوبلر پیدا ایتمش ایدی. مفتئ سابق یحیی افندیدن‌ده فتوی واردر دیه افترا ایلدی. پاشالر « دیدیککز مکتوبلری کورەلم، مهرلرینی تطبیق ایدك؛ صحیح ایسه مستحق عقوبت اولەلم» دیه اصرار ایتدیلر؛ کمانکش مکتوبلری چیقارەمادیغندن، قتل قصدیله خانەسنده حبس ایتمش اولدیغی ایکی وزیر مرحمت شاهانه ایله اطلاق اولندی. نعیمادن، ٢٦٥. قاره مذاقك ایوبده یاپدیرمش اولدیغی مسدس‌الشکل یوکسك برېنانك پایدار اولمایوب، بوآرەلق ییقلمسیله خائنك رو حانیت ایوبیه حمل ایتدکلرینی نعیما قید ایدیور. (مترجم)

(٣) فقط « فاتح ثانئ بغداد » عنوانیله نەروندن آیریلیر. (مترجم)

وحشیانه‌سیله‌اختلاط ایدرلر. بنابرین ، آدلرینی ، افعاللرینی بربرینه قاریشدیرمه‌دن تاریخلرینی تعقیب ایتمك ایسته‌ین قارئ ایچون ، دولت عثمانیه‌نك ایکی بکری روما وقایعنامه‌لرینك پاقروسلرندن (١) آز دقته محتاج دکلدرلر. بکرلرك برنجیسی بغدادده صو باشی ، یعنی ضابطه مأموری ایدی؛ ثروت ومناسباتی کندیسنی اوقدر نفوذلو ، اوقدر قورقیلور بر حاله کتیرمشدی، که بکلر بکنك قوتی اونك قوتنه نسبتله حکمسز قالیردی . صوك بکلر بکی یوسف پاشا زماننده ، معیتنده بیك ایکی یوز (٢) عزب بولنوردی؛ بغدادك اصل قوماندانی او ایدی (٣) . بکر ، ضابطانندن ینه او اسمده بولنان برآدمی ، ویرکی آلمق ایچون عرجه وسماوات طرفلرینه کوندرمشیدی؛ بونك ویرکی‌یی کندی حسابنه طوپلامقده اولدیغنی خبر آلەرق، اوغلی بلوك باشی محمدی عونه‌سندن دیکر محمد اغایه تودیع ایله، بیك عزب قدرت بیك یکی چری ایله اوته‌کی بکرك اوزرینه یوریدی؛ ینه محمد نامنده اولان عزبلر آغاسی بکر ، صو باشینك خصم قدیمی اولدیغی حالده ، ظاهراً، باریشمق، وبربرینی اضرار ایله‌مك اوزره یمین ایتمش ایدیلر. بوآغا، اسکی اوجنی آلمق زمانی کلدی ظنیله صوباشینك کدخداسی عمره تصور خیانتکاریسنی آچیق احتیاطسزلغنده بولندی؛ یاپیله‌جق ایش، صو باشینك هر درلوسوء اخلاق‌ایله‌متصف اولان اوغلنی یاقه‌لایوب ، باباسنه‌ده بغداد قاپیلرینی قاپامقدن عبارت‌ایدی . افندیسنه صادق‌اولان کدخدا ، بومفسدته آنجق شوایشده قربان ایدیله‌جك اولانی خبرویرمك اوزره کیریشدی . عزبلر اغاسی، «الله! الله!» صدای متکرریله بایراقلری دردست‌ایتمك اوزره کوردیکی‌زمان، عمرك تابعلری‌اونك اوزرینه هجوم ایله‌بغدادقلعه‌سی‌قاپیلرینه قدر تعقیب ایتدیلر؛ بکلر بکی یوسف پاشا — که جریان حاله کوره شو ترتیبدن بی‌خبر بولنمامق لازم کلیر — عزبلر اغاسنی فرط استعجالندن دولایی جزا ویرمك اوزره حبس ایتدی . بکر صو باشینك اوغلی متعاقباً بغدادك بیوك‌میداننده [ایچ قلعه‌نك قارشیسنده] کورینه‌رك ، وطوپلرینی قلعه‌یه مقابل یرلشدیره‌رك ، محبوس

(١) *Rex Perthorum Pacorus Judæa potitus interfetusque a ventidio* تاسیت تاریخی ، ٥ ، ص ٩ . *Nam Medos Pacorus anteceperat* تاسیت، تاریخی‌سنه ١٥ ص ٢ .

(٢) « بغدادك‌اون ایکی بیك یرلی قولنه وعزبلری اوزرینه اغا اولان بکر سوء باشی » نعیما ، ص ٢٦٦ . (مترجم)

(٢) *Igitur milites Romani quasi vologesen aut Pacornm avito Arsacidarum solio depulsuri* تاسیت تاریخی ، کتاب ١ ، ص ٤٠ .

اولان اغانی تسلیمدن امتناع ایدن والی‌یی محاصره ایتمك عزمنده بولندیغنی اعلان ایلدی .

سماواتده غایه ایتمش اولان بکر صو باشی ، بغداددەکی احوالی خبر آلنجه ، ایچلرنده خصمی محمدکده اوغلی بولنان بش یوز عزبی قلیجدن گچیردی، وبغداده عودتنده ، مدافعەده اصرار ایتمکده اولان والی‌یی محاصرەیه دوام ایلدی . یوسف پاشا خیلی کونلر کمال شجاعتله مقاومت ایدەرك ، عزبلره کوندریلن بر ذخیره قافله‌سنی دردست، وارسلان پاشانك (١) براوغلنی کندی الیله اعدام ایلدی. نهایت طوپچیلرینی تعلیم ایتمکده اولدیغی بر صیرەده برقورشون تصادف ایتمسیله ، برقاچ ساعت ظرفنده وفات ایتدی .

حامیسنك وفاتیله استنادکاهی قالمامش اولان محمد اغا، سربست چیقه بیلمك ایچون مذاکرەیه کیریشدی ؛ بوکا مساعده کوسترلدی . آنجق خیانتکار اغانك ، ایکی اوغلنی برابر آلەرق ، بوغازنده مندیل، غالبك آیاغنه قاپانمسی بیهوده اولدی . مرحمتسز بکر، کینهٔ قدیمندن باشقه برشی دیکلمیەرك،اوچ مرحمت خواهی کوکورد وزفت (٢) ایله مالی بر قاییغه قویدیروب ، جلادلر آتش ویردکدن صوکره ، قاییغی دجله‌نك امواجنه ترك ایتدیردی . پرلهیب اولان سفینه اوچ بدبختك آوازهٔ یأسی آرەسنده نهردن اشاغی دوغری ایندی ؛ وحشی بکر ایسه ، بونلر طالغەلر ایچنده غائب اولنجەیه قدر ساحلده مشغول تماشا ایدی . صو باشی بر کره قلعه‌یه ، خزینه‌یه ، ترسانه‌یه مالك ، والینك طرفدارلرینی باشندن دفعه موفق اولنجه ، بغداد والیلکنك کندیسنه توجیهنی متضمن باب همایون نامنه ساخته برمنشور ابراز ایلدی . بر طرفندەده ، شهری عاصیلرك الندن نصل قورتارمش ، و یوسف پاشانك حیله‌لریندن نصل قورتلمش اولدیغنه دائر پادشاهه بر عریضه یازەرق ، مکافاةً بغداد والیلکنی ایستدی . وزیر اعظم مره حسین پاشا ، بو مأموریت مهمه‌یی دیار بکردن معزول سلیمان پاشایه توجیه ایتدی . سلیمان پاشا ، علی نامنده بر آدمنی ، بغداد حکومتنی النه آلمق اوزره ،

(١) اول دیار سرورلرندن الوند اوغلی ارسلان پاشا نامنده برینی بکر صو باشی مواعید ایله کتیروب، کندیسنه‌معاون ایدمشدی . نعیمادن، ٢٦٩ . (مترجم)

(٢) نعیماده نفط . ص ٢٧٠ . صوکره بکر صو باشینكده بویله یانەجغی زیرده کوریله‌جکدر . (مترجم)

متسلم عنوانیله علی‌العجله کوندردی . علی‌اغا بغداده کیره‌مدی ؛ بکر صو باشینك «بزه پاشانك لزومی یوق» جوابیله عودته مجبور اولدی . بو خبر متعاقباً سلیمان پاشایه واصل اوله‌رق ، اوده باب همایونه بیلدیردی . او آنده ، دیاربکر والیسی حافظ پاشا ، عاصینك اوزرینه یورومك امریله سردار نصب اولندی . مرعش ، سیواس ، موصل ، کرکوك والیلری عسکرلری و کرد امراسی ایله برلکده حافظ پاشایه التحاق ایده‌جکلردی ؛ قاپیجی باشی ادریس اغا ، سلیمان پاشانك بغداد ایالتنده ابقاسنی متضمن خط همایون ایله سرداره قیلیج ، قافتان کوتوردی. اوزمان دیاربکر خزینه‌سی دفترداری بولنان مورخ ابراهیم [پچوی]، حافظ پاشایه ، بو تشبثك نه قدر جرأتکارانه اولدیغنی، اکثریتی شیعی اولان بغداد خلقنك شهر قاپیلرینی هم مذهبلری بولنان عجملره آچیویرملرندن نه قدر قورقلمق لازم کله‌جکنی حافظ پاشایه اخطار ایتمکه جسارت ایتدی ؛ لکن حافظ پاشا . صداقتلی بنده‌سنك ملاحظاتنه یالکز « بوممکن دکلدر » سوزیله جواب ویردی دفتردار ، بودینك عصیان ایدن محافظلری والی فرهاد پاشایی اعدام ایتدکلری زمان، مراد ثالث ، عاصیلرك تأدیبنی امرایتدکدن صوکره ، وزیر سنان پاشانك نصایح عاقلانه‌سی اوزرینه ، حدودك دشمنه تسلیم اولندیغنی کورمك قورقوسیله امرینی کری آلدیغنی اخطارایلدیسه‌ده ، فائده‌سی اولمایوب ، حافظ‌پاشا بردفعه دها « بو ممکن دکلدر » دیه جواب ویرمکله اکتفا ایلدی [١] .

حافظ پاشا دیاربکردن موصله توجه ایده‌رك ، بکلربکی کور حسین پاشانك امری آلتنده طوپلانمش اولان کردستان عسکری موصلده کندیسنه التحاق ایلدی ؛ سیواس والیسی طیار محمدپاشاده‌ایالتی عسکریله واصل‌اولمقده تأخر ایتمدی . عمادیه حاکمی سیدخان سفرشرفندن حصه‌داراولمق اوزره دعوت ایدلمش اولدیغندن، اوغلیله برابر حرکت ایده‌رك ، نینواخرابه‌لری قربنده یونس پیغمبرك مزاری قربنده‌چادر قوردی. سلیمان‌پاشا اوزمان کرکوکده بولنه‌رق، کرکوك‌والیسی‌بوستان پاشاعسکر طوپلایوردی . سردار موصلده مرعش واورفه سنجاقلری عسکرینه منتظر ایکن ، اردوده خسته‌لق تلفاتی موجب اولمقده ایدی . علت مستولیه‌یه طوتیلان طیار پاشا ، آبازه اوزرینه یورومکده بولنان سردار محمود پاشایه امداده مأمور اولدی . اوصیره‌ده حافظ پاشا خبر آلدی‌که استانبولده کندی حقنده فنا

روایتلر دوران ایتمکده ، وعاصینك پارەسیله قازانیلەرق ، بغداد اوزرینه یورومك ایچون تردد کوستردیکی صورت عمومیەدە ظن ایدلمکدەدر . محافظهٔ شرفنده حریص اولان سردار ، بو خبر اوزرینه ، سهران بکلری مصطفی وآبدال بکلر وبوستان وسلیمان پاشالرله برلکده ایلری یه حرکت ایتمسی ایچون کور حسین پاشایه امر کوندرەرك ، کندیسیدە کرکوکه دوغری یوله چیقدی . کور حسین پاشا فرقەسی بهروزەایلریلەدی ، واورادن آزکون ایچندەبغدادە واردی. بونلرامام‌اعظم ابوحنیفه تربەسی جوارنده چادر قوردیلر ؛ صو باشی بکری میدان محاربەسنه جلب ایتمك ایچون واقع اولان دعوت محقرانەلری جوابسز قالدی . متشبث اولدیغی قدر حیله‌کار اولان بکر ،عسکرینك حدت غلیانی تسکین چارەسنی بولەرق، پاشالردە عاصی‌یی بکلەمکدن اوصانوب ، دجلەنك ساحل غربیسنده ضرب خیام ایتمکه کیتدیلر .

بکر ، دشمنك رجعتدن انتهاز فرصتله، بتون محافظلری آلەرق ، شهردن چیقدی ؛ عسکرینی نهرك ساحل شرقیسنه یرلشدیرەرك طوپلری عثمانلی اردوکاهنه بوزغونلق ویردی . پاشالر دجلەدن کری چکلمکه مجبور اولملریله ، عودتنده بغداد ابوابنی مسدود بولور قورقوسیله شهردن اوزاقلاشمغه جسارت ایدەمین بکر صو باشی ، کوکللولر اغاسی مصطفایی اوچ بیك کشی ایله آییروب ، تعقیبلرینه کوندردی . ایرتەسی کونی وقوعه کلن بر جنکده سلیمان پاشانك پیشداری مغلوب وطاغلمغه مجبور اولەرق ، کردلرك قوماندانی مصطفی بك میدان حربدە مقتول اولدی . بو انهزامی و سهران بکنك وفاتی خبر آلمسی اوزرینه ، بو آنه قدر کرکوکدە قالمش بولنان حافظ پاشا سرعتلی مشیت ایله امدادە شتاب ایلدی . خستە اولمسندن دولایی چادرندن چیقەمیان سلیمان پاشا ، کدخداسنی سردارە کوندردی ؛ بوستان ، کور حسین ، آبدال پاشالرك عسکریله کردستانك ارثی امراسی اولان یدی بك ، یعنی : خاز و بکی (شرف خان) ، اکیل بکی (مؤمن خان) ، ترجیل بکی (ابراهیم بك) ، پالو بکی (حسن بك) ، آرغنی بکی (باشی بویوك زادە علی بك) ، خرپوت بکی (ابراهیم بك) ، عمادیه بکی (سیدخان) (١) دیالەنك اوتە طرفنده چادر قوردیلر . قدری آغا وبوستان پاشا ، یدی طوپلق بربطاریه

---

(١) بو عنوانلر [اکیل ، پالو ... الخ] کندی عددلرنجه کوچك‌ارثی‌عائلەلرکوستردیکی جهتله شایان دقتدر . [« خازو » ، الدەکی نعیا مطبوعنده « مزو » در.]

ایله ، شهرك قارشیسنده نهرك محافظه‌سنه مأمور ایدیلر . حافظ پاشـا ، کور حسین وبوستان پاشـالرله عمادیه بکنه ، باشقه بر کچیده قدر نهردن یوقاری چیقمه‌لرینی امر ایده‌رك ، کندیسی‌ده اردوسیله‌یاقیندن اونلری تعقیب ایتدی . بغداد عسکری پیشدار ایله محاربه‌یه کیریشمش ایدیلر ؛ لکن سردار میدان حربده کورینوب‌ده ، اولجه آبدال پاشا ایله قرارلشدیردیغی کبی ، بایراقلرینی آچه‌رق اشارت‌ویرنجه ، آبدال پاشانك طوپلری مظفریتی تأمین ایلدی . درت بیك عاصی جنك میداننده قالدی ؛ باشلری غالبك آیاقلری اوکنه آتیلدی . کور ، یاخود یك چشم حسین پاشا ، دوچار خوف اولان اهالینك قاپیلری آچه‌جغنده شبهه ایتمیه‌رك ، سرداری‌فراریلرك بغداده قدر تعقیبنه تشویق ایتدی ؛ لکن بو نصیحت مدبرانه ، برازاول‌دفتردار طرفندن سرد اولنان مطالعه کبی ، استحقار اولنه‌رق مظفر اردو استحکاملره چکلدی . حافظ پاشا ، اردو بکلرینه مکلف خلعتلر الباس وعسکره هر باش ایچون اوچدن اون آلتونه قدر بخشش توزیع ایلدی . اسیرلر ، باشـلری کسلمك ایچون همان سیاست محلنه کوتورلمش ، وطلوع شمسدن غروبه قدر بیك یدی یوز باش حافظ پاشـانك اوکنده پامال اولمش ایدی (١) . ایرته‌سی صباح ، اردو بغداد اوزرینه یورومك امرینی آلدیغی صیرده‌ده ، بغتةً ، سـکبانلر ، بوستان پاشانك تحریکیله قیام وآدم باشنه اون غروش بخشش آلمادقجه کیتمیه‌جکلرینی بیان ایلدیلر . حافظ پاشا ، اردو بغداده داخل اولنجه ، عسکره دیرلك (٢) توزیع و ضـابطلره دها زیاده مکافات ایتمك وعدیله عسکری اقناع ایده‌جکنی امید ایدیوردی . عاصیلر ، کندی بایراغی آلتنه کلنلره‌اونرغروش وعدینی متضمن بکرك بربیاننامه‌سنی‌کوسترەرك ، اولا امتناع ایلدیلر ؛ لکن نهایت بشر غروشـه قناعت ایتدیلر . بغداد والیسی اولمق اوزره تعیین اولنان سلیمان پاشا ، ایرته‌سی کون‌وفات ایلدی . ینه اوکون حافظ پاشا بتون اردوسیله‌دجله‌یی کچدی ، « قوشلر قلعه‌سی » طرفندن شهری محاصره ایتدی . عنادنده مصر اولان بکر ، ناموسـیله تسلیم اولمق ایچون وقوع بولان هردرلو

(١) باشی وطوتساغی [مقتول واسیری] اولانلره اوچ التوندن اونه قدر ویرلدی . « دیللرك جمله بویونلری اورلدی » بغداد یاندن اقشامه‌قدر بیك‌یدی‌یوز آدم دخی قتل‌اولندی . نعیمادن ، ص ٢٧٦ . (مترجم)

(٢) دیرلك کلمه‌سی انکلیزلرك « Living » کلمه‌سنك تمام مقابلیدر . [دیرلك ، بوراده مدار معیشت ، تخصیصات‌دیمکدر . حافظ‌پاشا عسکره دیرلك ، ضابطانه‌سنجاقلر وعدایتمشدی] .

تکلیفاتی رد ایلدی . خارجاً محاصرلر وداخلاً قحط ایله تضییق اولنەرق، نهایت شاه عباسه، کندیسنی عثمانلیلرك الندن قورتاررسه بغدادی تسلیم ایدەجکی وعدینی متضمن کاغد یازدی . اوقدر مهم برایالتی ضبط ایتمك ایچون فرصت کوزتمکده بولنمش، وخانلر خانی قارچغای اوتوز بیك کشی ایله شهربان سمتنه کوندرمش اولان شاه، صوفی قولی خان ایله عباس اغانی بکر ایچون مکتوب وعجم قاووغی (۱) ایله بغداده کوندرمکه شتاب کوستردی . مع هذا، بکر صوباشی، حرکتنی آچیقدن آچیغه اورتەیه قویمەدن، بغدادی بربکلربکیله برلکده خصم مشترکه قارشی مدافعه تکلیفیله حافظ پاشایه برآدم کوندردی. حافظ پاشانك دیوانندە ایلچی حاضر بولندیغی حالده، بوستان پاشا «بغداد والیلکنی بکا ویرك !» دیە باغیردی؛ ایلچی مردانه «سنی قبول ایتمزلر» جوابنی ویردی . متهور بوستان پاشا قیلیجنه ال اورمش اولدیغی حالده، حسین پاشا قان دوکلمەمك ایچون آرەلرینه کیردی (۲) . ایرتەسی کون بکرك ایلچیسی اردویه عودتله، دیوانك تکلیفاتنه افندیسنك جوابنی کتیردی . بوجواب، آرتق بوندن صوکره بکلربکی قبول اولنەمیەجغندن، بغدادك، جائز ایسه، کندیسنه ویرلمسندن عبارت ایدی. ینه اوزمان، بغداد ایچنه برعجم سفارتنك کلدیکی اردوده شایع اولەرق، متعاقباً قارچغاينك (۳) ایلچیسنك حافظ پاشایه برمکتوب ایله اردو پیشکاهنه کلدیکی کورلدی . بومکتوبده، بکرك شاهه تابع اولدیغی افادەسیله، عثمانلی اردوسی، انقطاع صلحه سبب اولمق ایستمدیکی حالده، بغداد اوکندن اوزاقلاشمغه دعوت ایدیلیوردی . سردار جواباً دیدی که : «بز ایران اولکەسنده دکلز؛ بورایه آنجق بر عاصیی تأدیب ایچون کلدك؛ مأموریتمز ایکی حکومت آرەسندەکی صلحی اخلال ایدەمز.» ایلچی «آغەکیرن قوش آوجی‌یه عائددر.» دیە جواب ویردی . سردار، اللی قیلیجنه کوتورەرك، «دیدیککز قوش بزم قفسمزدەدر؛ سزك آغکزده قاچارسه بزتعقیب ایتمیز» دیدی. ایلچی سربستانه بر طور ایله «بیهوده سوزی براقەلم، بغداد اوکندن اوزاقلاشیکز؛ یوقسه قارچغای خان سزی طرد ایتمەنك یولنی بیلیر» جوابنی اورتەیه قویدی . حافظ پاشا «اکر صلح

(۱) «تاج ورقم»، تعیا . رقم، مکتوب دیمکدر . (مترجم)

(۲) حسین پاشا «ادبکله اوتور، دیوانده ایلچی‌یه قیلیج اولماز» دیمشدی (مترجم)

(۳) قارچیغای ترکجەدر؛ ییرتیجی برقوش اولەجقدر . (مترجم)

نقض اولنورسه، اونك نقضی جزاسی سزك باشكزه دوشر » دیدی(١) . سردار، بوسوزی متعاقب ایلچی‌یه رخصت‌ویردی ؛ اوده افندیسنه عودت ایلدی. اوصیره‌ده اوچ یوز ایرانینك خفیاً بغداده کیردیکنی ، صوفی قولی خانك ایلك امرده کندی اوزرینه یورومکه مهیا اولدیغنی حافظ پاشا استخبار ایتمش ایدی. قورقولو خبرلردن غریق اضطراب اولان سردار، بغدادی محجملردن قورتارمق ایچون، بکری والی یاپمق صورتیله ، عصیانه شکل مقبولیت ویرمکدن باشقه چاره قالمادیغنی شورای حربه‌بیان ایلدی . بکرك آدمی علی آغا تکرار چاغیرلدی ، وجواب مطلوب ایله اعاده اولندی . لکن حافظ پاشا ، عاصی‌یی دیکر بر صورت تسویه‌یه ارضا ایتمك امیدیله ، ایکی فرمان یازدیرمش ایدی ، که بونلر بکری رقه والیلکنه ، اوغلنی‌ده حله سنجاغنه تعیین ایدییوردی . بوخبرله کیدن عمادیه بکی سیدخان ، اولا احترام عظیم ایله قبول اولندی ؛ فقط مأموریتنی افاده‌یه باشلایجه ، بکر سردارك‌تصورینی آکلایه‌رق ، حدت وشدت کوستردی ؛ خانك همان حضورنده توقیف اولنه‌رق ، باشنك کسلمسنی امر ایلدی . دفتردار عمر افندی ، بونك کندی خانه‌سنده کوز آلتنده بولندیرلمسنه بر چوق استرحاملرله استحصال موافقت ایده‌بیلدی . ایرته‌سی کون‌حافظ پاشا، حیله‌سنك نه‌نتیجهٔ مؤلمه‌یه منجر اولدیغنه مطلع اوله‌رق، محاصره‌یی یکی بر شدت ایله تکرار ایتمکه حاضرلندی . او صره‌ده اردویه ایکی مهم خبر کلدی : بری مراد رابعك جلوسیله (٢) سردارك ایران علیهنه کوندریلن اردونك

---

(١) بومکالمه‌نك اصلی شودر: قارچغایك مکتوبی « بکر خان ، شاهه دخیلدر ؛ صلحه مغایر وضع اولمامق ایچون بغداددن کوچوب کیتملیسکز ، والا صلح بوزیلور » مألنده ایدی . حافظ پاشا دیدی‌که : بز اونلرك اولکه‌لرنده دکلز ؛ پادشاهك بر قولی عاصی اولدی ، حقندن کلمکه کلدك ؛ صلح نه‌یه بوزیله‌جق ؟ ایلچی — بکر صو باشی شاهدن استمداد ایتدی ؛ بر قوش بر چالی‌یه صیغینسه قورینور ؛ بو ایسه شاه‌محمدر . — الآن ، اوقوش بزم قفسمزده‌در ؛ اکر قورتیلوب سزك چالیکزه واررسه، حفظ ایدك ، بزده طالب‌اولمایه‌لم [انی قیلیجنه کوتوردیکنی بیلمیورز] . ایلچی بوکا جواب بوله‌میوب ، همان آشکاره دیدی‌که : والله، سوزك دوغروسی [یعنی آچیقجه‌سی] بودرکه یاقالقار ، کیدرسکز ، یاخود خانلر خانی قارچغای اوتوز بیك کشی ایله اوزریکزه کلمك مقرردر؛ حالا شهربانه کلمشدر ، وقتکزه حاضر اولیکز . حافظ پاشا — اونلر صلحی بوزارلرسه ، آل عثمان مقابله‌دن عاجز دکلدر ؛ جزالرینی کوررلر . نعیمادن ، تلخیص ص ٢٧٨ (مترجم)

(٢) شاعر اولان حافظ پاشا ، اوزمان مسروریت ظاهریه ایله : « تخت سعادتده صفا سلطان مرادکدر بوکون» غزلنی سویلمش‌ایدی. نعیمانك الده‌کی مطبوعنده،ص٢٨٠ ،«بوکون» کلمه‌سنك دوشورلش اولدیغی فذلکه‌نك مطبوعیله (ج ٢ ، ص ٤٤ ، طبع استانبول) مقابله‌دن آکلاشیلیر. حال‌بوکه فذلکه‌نك ینه اوصحیفه‌سنده وآز یوقاریده دخی‌بر قاچ سطرك دوشورلدیکی سیاق وقایعدن نمایان اولور . فسبحان الله ! (مترجم)

باش قوماندانلغنده ابقاسنی معلن ، دیکری بغدادده شاه حسابنه والی اعلان اولنان بکرك سکه‌ی متبوع جدیدی نامنه ضرب ایتدیرمکده اولدیغنی متضمن ایدی. اوزون اوزادی‌یه تعویقلرندن نادم اولمغه باشلامش اولان حافظ پاشا ، درحال فوق‌العاده بر مجلس طوپلایارق آرتق‌رد ایده‌مدیکنی قبوله قرار ویردی . بونك اوزرینه ، خرپوت‌بکی ، بکرك سلطان مراد رابعك نامنه شهرك والیلکنه تعیین و «دارالسلام» نامیله یاد اولنان بو بلدهٔ قدیمه‌نك محافظه‌سی کندیسنه تودیع ایدلدیکنی حاوی بر فرمانی حامل اوله‌رق بغداده توجه ایلدی (١) .

بکر صو باشی — بوندن صوکره بکر پاشا دیه‌جکز — عثمانلی مأموریله ملاقاتی اوزرینه ، عجملری دعوت ایتمش اولمسنه ندامت ایتدی . جواب قطعی ویرمسی ایچون تضییق ایدن صوفی قولی خان ایلچیلرینه فوق‌العاده اکرامدن صوکره ، کندیلرینه شویولده سوزلرله رخصت ویردی : « شاهك وخانك عمرلری مزداد اولسون ! بزی عثمانلیلرك تضییقندن قورتاردیکز ؛ آره‌مزده قومشولق حقی معلومدر ؛ قومشویه یاردیم پادشاهلرك لازمهٔ مروتیدر . بز شاهك ادنا بنده‌سی‌یز ، هدایای فقیرانه‌مزله خزینه‌مزی شاهه ایصال و عبودیتمزی عرض ایدیکز » . صوفی قولی خان ، عاصینك بو استهزای بی ادبانه‌سندن منفعل اوله‌رق (٢) ، بکرك پادشاه ایله ائتلافی متبوعنه اشعاره مسارعت کوستردیکی صیره‌ده ، یکی پاشا عجم شاهی طرفندن کوندریلان تاج مفخرت آوری حامل اوچ یوز کیشی‌یی حضورینه جلب ، ایله بونشانهٔ توجه شاهی‌یی پامال استحقار ایلدی ؛ اوندن‌صوکره ، جمله‌سنی باش آشاغی برجك دیوارلرینه آصدیردی . بر طرفدن‌ده والیلکنی بغداد سوقاقلرنده اعلان ایتدیکی کبی ، خلقك امنیتنی آرتیرمق ایچون بغداددن تباعدینی رجا ایتمك اوزره ، حافظ پاشایه استرحام‌ایله مالی بر عریضه کوندردی . ایکی قیمتدار پانتالون (٣) ایله ایکی کوزل آتی‌ده عریضه‌سنه ترفیق ایلدی . ایرته‌سی کون حافظ پاشا موصله متوجهاً حرکت ایتدی ؛ انجق امام موسی تربه‌سی

(١) نعیما ، فذلکه ، پچوی ، حسن بك زاده .

(٢) نعیما (صفی قولی) تسمیه ایدر . (مترجم)

(٣) هامه‌رك ایکی‌پانتالون دیدیکی « ایکی طونلق‌قطیفه »در ؛ طون‌علی‌الاطلاق‌لباسدر ؛ نصل که « آتلی ، طونلو افندی » دینیلیر ، ولباس فاخر الباس ایتمك معناسنه « دوناتمق » قوللانیلیر . « مزین » ، « مجهز » دیمك اولان دوناتما دخی بو اصلدندر . (مترجم) .

جوارندەکی اردوکاهنی ترك ایتمش ایدی ، که قار چغای ، بغداد اوکنده عرض وجود ایلدی، والیٔ جدیدی انجاز وعده دعوت ایتدی (١) . بکر ایلك ویردیکی جوابی تکرارایتدی ؛ عجملرك مجبور اولدقلری یول مصرفی ایچون اون قطار دوه واون بیك غروش تکلیف ایتمکله برابر، بغدادی اون عجم شاهی کلسه ویرمیه‌جکنی علاوه ایلدی . بالای استحکاماتدن آتیلان برقاچ طوپ ، ایرانیلری تباعده اجبار ایتدی . بکر پاشا کندیسنی تهدید ایدن تعرضی حافظ پاشایه بیلدیرمسیله ، سردارك قاپیجی‌باشی عثمان‌قوماندەسنده کوندردیکی برقافله ارزاق ، ایران اردوسنك وصولندن اول شهره کیره‌بیلدی . سرعتله کلمکده اولان شاه ، حرکتنك اون دردنجی کونی بغداد اوکنده کورندی. بکربونی همان حافظ پاشایه ، اودەصدراعظم کمانکش علی پاشایه اشعار ایلدی ؛ فقط علی‌پاشا هیچ اهمیت ویرمدی (٢) . بکرك اشعارات مکررەسی اوزرینه ، حافظ پاشا کور حسینی بلدهٔ محصورەنك امدادینه کوندردی ؛ کندیسی‌ده دیار بکرك آبازه طرفندن محاصرەسنی اوکرندرك ، ماردینه دوغرولدی. کور حسین، قار چغای فرقەسنك علی‌الغفله بر هجومنه اوغرایەرق، قزل خانه‌قاپاندی ، که دجله‌دن اوزاق اولدیغی کبی ، اورته‌سنده قازیلان قیودن‌ده آجی برصوچیقدی . قار چغای ، عثمانیلرك بکلربکی اولمق صفتیله کندیسیله تجدید صلحه حاضر اولدیغنی حسین پاشایه بیلدیردی . فرط اعتماد کوسترن پاشا (٣) ، بوخبره آلدانەرق، اشیاسنی‌موصله ارسال وباشلانیلان مذا کره‌دن سرداری خبردار ایتدی . حافظ پاشا ، موقعندن چیقمامسنی ، و هیچ اولمازسه کیجه ترك ایتمسنی درحال جواباً بیلدیردی ؛ فقط بو اخطار کیچ کلدیکی ایچون بر تأثیری اولمادی . زواللی حسین پاشا، کمال امنیت ایله موقع مذا کره‌یه کیتمکده ایکن ، آدملرینك

(١) عجملر «بکر» اسمندن خوشلانمادقلری جهتله، صوباشینك آدینی دکشدیرمشلردی. نعیمایه نظراً ، ص ٢٨٢ ، قار چغای بکره شویله بر کاغد کوندرمش : « جناب امارتمآب عطا خان ، دامت دولته ، مقدما کوزلجه شاهه ادمکز کاوب، بغدادی بزه ویریرم ، آدم کوندریکز دیمکله، بزی تعیین ایلدی؛ حالا کالدك ، اوزریکزه آل عثماندن کلن‌عسکر دخی بزم کله‌جکمزی خبر آلوب ، خوفزدن قاقوب فرار ایتمشلر ؛ کاوب ، بزمله مشرف اولوب بغدادی تسلیم ایده‌سز ! » (مترجم)

(٢) نعیما ، فذلکه .

(٣) حسین پاشا شجیع ونامدار برچرکس ایدی؛ سادەدللکی جهتله هرکسی‌ده کندی کبی یالان سویلمز صانیردی . نعیمادن ، ص ٢٨٤ . (مترجم)

اكثريسيله برابر اعدام وباشلرى عجم شاهنك اردوسنه ارسال اولندى ؛ لكن شاه ، حقيق ياخود جعلى حدت كوسترەرك صاغ براقلمش اولان اون بش اسيرى آزاد ايلدى . بو خبر مؤلم ، متعاقباً ماردينه واصل اولديغى كبى ، بكر پاشاده محصورلرك اللى درت لغم بولمش اولدقلرينى وفقط شهرده ييەجك آزالديغنى يازدى (١). حافظ پاشا بوكا دائر اولان مكتوبلرى صدراعظمه كوندردى ايسەده ، اولكيلر كبى تأثيرسز قالدى ؛ سرداردە جوابه انتظاراً ، ماردينده توقف ايلدى . محاصرەنك اوچنجى آيى باشلامقده ، شهر حيوانات اهليه اكلنه مجبوريت كورمكده ايدى. اهاليدن بر طاقمى عجملر طرفنه كچمش ايديلر ؛ بونلردن والى يه قرابتى اولان درويش ورحمان نامنده (٢) ايكى كيشى قلعەنك مدافعەسنه مأمور بولنان بكر صو باشى زاده محمد ايله عجملر آرەسنده مناسبت خفيه يه وساطت ايديورلردى . خائن محمد ، كوندريلن بغداد ايالتى منشورى اوزرينه ، بغداد قاپيلرينى ايرتەسى كيجەنك ابتدالرنده عجملره كشاد ايدەجكنى وعد ايلدى (٥ صفر ١٠٣٣ــ٢٨ تشرين ثانى ١٦٢٣) . ايرتەسى صباح قلعه بدنلرى اوزرنده عجم كوسلرى چالنمقده ، بر طرفدن ده دلاللر شويله ندا ايتملده ايدى : « مملكت شاهكدر ؛ عسكردن ، شهرليدن ، خلقدن كيمسه يرندن قيملداماسين . غالب عفو عمومى احسان ايديور ؛ چارشيلر آچيلەجق ؛ سنى ، شيعى هيچ بركيمسه مذهبدن طولايى رنجيده ايدلميەجكدر . »

فى الحقيقه بلدۀ جسيمەنك ايچنده سكونك حكم فرما اولمسى تأخر ايتمدى . بكر پاشا ايله قارداشى دفتردار عمر ، غالبك حضورينه كوتوريلەرك ، محمدى شاهك يانينده اوتورر بولديلر (٣) . اولادلق حسنى غائب ايتمش اولان بواوغل باباسنى ، تحقيرات لئيمانه يه هدف ايدەرك ، ويرديكى سوزده دورمامسندن دولايى لوم ايتدى ، وحياتى

(١) « بابل شهرى يكرمى بش بيك ايرانلى طرفندن محصوردر ... بابلك محصوريتى رواتى تأييد ايديور. قافيس [حافظ پاشا] مغلوب اولمشدر . ايرانه اعلان حرب اولنديغى عجم ايلچيسنه بيلديرلمشدر » شباط ١٦٢٤ ، ونديك خلاصەسى .

(٢) درويش صو باشى ، رحمانى بلوك باشى . نعيما ، ٢٨٦ . (مترجم)

(٣) شاه ، بكر صوباشى يه : « نيچون بويله يمان ايش ايتدك ؟ » ديدكده ، صوباشى : « شاهم ، يمان ايشى بن ايتدم ، بو ولدزنا ايتدى » جوابنى ويرمشدى . نعيمادن ، ص٢٨٧ . (مترجم)

قورتارمق ایسترسه خزینه‌لرینی تسلیم ایتمسنی نصیحت ایلدی . بکر بو ملاقاتدن چیقنجه زنجیرلره اورلدی (۱).

ایرته‌سی کون بتون نفوس اهالی تحریر اولندی ؛ تأمین آسایش بهانهٔ اغفالیله بتون سلاحلر طوپلاندی . ایکی کون صوکره ، سلاحلری آلنمش اولان عسکر غالب مجملرك محافظه‌سی آلتنه وضع ، خانه‌لرك قاپیلری تختیم ، کافهٔ اموالك دفتری ترتیب ، صاحبلری محبسلره القا ایدلدی . یدنجی کون ابواب شهر سد اولنه‌رق ، شاهك بر بیاننامه‌سی ،ماللرینی اورته‌یه چیقارملری ایچون یدی کرن اشکنجه‌یه قونلملرینی امر ایتدی . اسیرلرك اکثریسی اشکنجه ایچنده تسلیم روح ایتدیلر ؛ حیاتده قالانلرك ده اعضاسنه نقصان کلمشیدی . غالب ، بغدادی اهالیسنك قاننه غرق ایتمك ایستیوردی ؛ لکن بغداد نقیب الشرفاسی وامام حسین تربه‌سنك محافظی سید درّاجك کلمات مرحمتکارانه‌سی بو نیت وحشیانه‌نك اجراسنه مانع اولدی . بو ایرانئ فضیلتکار ، شیعیلری عفو ایتدیرمسی اوزرینه (۲) ، غالب ایچون بونلرك بر دفتر عمومیسنی تنظیم ، ایله بر چوق سنیلری‌ده محب علی اولمق اوزره ادخال ایلدی ؛ دفتره کیرمینلر ایسه صوك شخصه قدر قتل عام ایدلدی . بغداد قاضیسی عمر نوری افندی و جامع کبیر واعظی محمد افندی ، عمر و عثمانه سب ایتملری تکلیف اولندیغی حالده ، بو ایکی بیوك خلیفهٔ اسلامكناملرینی تحقیره بدل ، شاهه لعنت ایلدکلرندن غالب اظهار غضب ایله ، بونلری چکه‌لرندن کچیرتدیکی بر ایپ ایله خرما اغاجنه صلب ایتدیره‌رك ، بتون علی محبلرینی‌ده بو « ضلالت رهینلرك » اوزرینه قورشون آتمغه دعوت ایلدی . ایکی شهید ، متعاقباً ، وجودلری توفك دانه‌لریله دلنمش اوله‌رق تسلیم روح ایتدیلر . بکر ، بر تیمور قفسه قونیله‌رق آلتی کون آلتی کیجه فاصله‌سز اشکنجه ایدلدی ؛ یدنجی کون خزینه‌لرینك صاقلی اولدیغی یری سویلتمك ایچون بر بیوك آتشك اوزرینه اوزاتدیلر . آلچاق محمد ، غالبك یاننده ، النده بر قدح ، باباسنك اشکنجه‌سنی تماشا ایدردی . نهایت جلادلر ، قربانلرینی

(۱) نعیما ، فذلکه .

(۲) سید دراج ، شاهه « بش آلتی بیك عسکرك ماللرینی آلدیکز : بوقدر خلق [عسکر وشهرلی] نه یاپه‌جقسکز ؟ » دیه‌رك ، « اولدیره‌جکم » جوابنی آلمسی اوزرینه ، « بونلرك ایچنده پك چوق شیعی واردر » دیمش ، واونلرك ترکنه موافقت آلمش ایدی . دفتری توسیع ایله ممکن اولدیغی قدرینی قورتاردی . نعیمادن . (مترجم)

زفت ایله مالی بر صندالك ایچنه باغلایه‌رق ، آتش ایچنده بولونان بو صندالی دجله‌نك جریاننه تسلیم ایلدیلر. خیانتی بغدادی عثمانلیلر الندن چیقارمش اولان بکرملعونی، بتون بغدادلیلرك قارشیسنده ، محمد اغا حقنده یاپدیغی اشکنجه‌نك عینیله اتمام حیات ایتدی . اوغلی محمدك حسیات طبیعیه‌یه منافی حرکتی شاهی‌ده تنفیر ایلدیکندن ، خراسانه نفی ایدیله‌رك ، فرار ایچون واقع اولان تشبث بی ثمره‌سی اوزرینه قتلی تأخر ایتمدی . غالب ، امام اعظم ابوحنیفه وشیخ عبدالقادر گیلانی تربه‌لرینك هدمنی امر ایتدی ؛ بونلرك گموشدن معمول قندیللرینی ، مسمارلرینی ، قاپیلرینی ، دیگر تزییناتنی هپ آلدی (۱). بغداد حکومتنی صاری‌خانه ویردی ، جوارده‌کی کرد و عربلری ، تهدیدی متضمن نامه‌لرله اطاعته دعوت ایلدی . قارچغای خان‌ده ماردینه قدر استکشافه مأمور اولدی . قارچغاینك سواریلری نصیبین وادیسنه اینه‌رك ، یالکز شقاقی عشیرتندن ایکی بیك قویون آلدقلری صیره‌ده، طی قبیله‌سنك (که عربستانك الك سماحتلی قهرمانی اولان حاتم طیك منسوب اولدیغی عشیرتدر) عربلری یوزقدر گزیده سواریلریله عجم اردوسندن ایکی یوز قدر دوه ودیگر یوك حیواناتی آلوب ماردینه گتیردیلر (۲) . بو آره‌لق شاه ، امام علی وحسین تربه‌لرینی زیارته گیتمش ایدی . مرقد حسینك قارشیسنده بر کاسه شراب ایستر ؛ آنجق تربه‌دار سید دراجك حضورنده شرع اسلامه مغایر حرکته‌جرأت ایده‌میه‌رك ،کاسه‌یی برمدت‌النده طوتدقدن صوکره اعاده‌ایدر (۳) . « بو طرفلرده سنی وارمیدر ؟ » دیه سؤالنه، سید « یالکز قونیه‌دن کلمه بر اختیار واردر . » جوابنی ویردیکندن ، شاه استخفاف ایله ، « بر کشی نه یاپه‌بیلیر ؟ » دیه‌رك ، اوکا ایلشمدی .

حافظ‌پاشا، بغدادك ضبطی خبری اوزرینه ، ماردیندن دیاربکره‌دوغری چکلمش اولدیغی جهتله شاه، قاسم خانی کرکوك وموصله قارشی گوندردی . کرکوك بکلربکی بوستان پاشا ، قلعه‌نك مقاومت ایده‌میه‌جکنی بیلدیکندن، دیاربکره رجعت ایتمش ، موصل‌ده قیصه برمقاومتی متعاقب کور حسین پاشانك قارداشی طرفندن

(۱) نعیما ، فذلکه .

(۲) پچوی .

(۳) ساقیسندن « چاقر » ایستر،که چاقر کاسهٔ خمردن‌عبارتدر. نعیمادن. غالبا «چاقرکیف» تعبیری بر « چاقر ایچمش » دیمك اوله‌جقدر . (مترجم)

تسلیم ایدلمش ایدی . قاسم خان ، دیار بکرلیلرك صداقتلرینی دوچار تزلزل ایتمکه چالیشیرکن ، حافظ پاشا قلعه‌یه طوپ ادخال ایلکده ، وطاغ قاپیسندن روم قاپیسنه(۱)قدر یکی براستحکام انشا ایتدیرمکده ایدی. بووقایع صیره‌سنده ایدی،که استانبولدن، ماردین وویوده‌لغنی آلمش اولان کوچك احمد نامنده شجاعتلی بر ارناوود کلدی ؛ حافظ پاشاده وزیر اعظمدن ، موصل اوزرینه یورومك ایچون امر آلدی . احمد آغا بش‌یوز سکبان ایله اوکدن کیتدی ؛ عجملر اونی کورنجه قاچدقلرندن ، شهری سکون ایله ضبط ایتدی . سنجار بکی حاجی بك محصورلرك امدادینه کچ یتشمش اولدیغندن ، احمد آغا حاجی‌بکی قلعه بدننه آصه‌رق، سنجارك یکننه توجیهنی عرض ایتدی. سردارك اشعاری اوزرینه تکلیفی قبول اولندی (۲). مورخ ابراهیم‌ده، حافظ پاشادن بکلر بکی پایه‌سیله (۳) رقه حکومتنی آلدی (٤) .

بغداد ، امداد یتشدیرلمدیکی ایچون دشمن اللرینه دوشدیکی‌صیره‌ده ، صدراعظم مخاطره‌لی بر رقیبی اولان ببر محمد پاشانی اورته‌دن قالدیرمقدن باشقه بر شی دوشونمیوردی . سلطان عثمان زماننده بوستانجی باشیلقده ، یعنی سرای محافظلغنده بولنه‌رق، صوکره مصر والیلکنه تعیین اولنمش اولان محمد پاشا وقعهٔ عثمانیه‌یی متعاقب مصردن معزول اولمسیله ، اشیاسنی قاره‌حصار صاحبده براقوب خفیاً استانبوله کلمش ، ومره‌نك مدت صدارتجه مخفی قالمش ایدی . کماکش وزیر اعظم اولنجه ، ببرمحمد شام والیلکنه وازوقت صوکره بودین والیلکنه نصب ایدلدی . سپاهیلر ،

---

(۱) هامه‌ر، دیاربکرك برقاپیسنك اسمی اولان بوکلمه‌یی یونانی معناسنه Grecque ایله ترجمه ایتمش ایسه‌ده ، « روم قاپیسی » خطهٔ رومه دوغری آچیلان قاپی دیمك اوله‌جقدر . (مترجم)

(۲) نعیما ، فذلکه .

(۳) « حافظ پاشا ، بوفقیره قرمان پایه‌سیله رقه بکار بکلیکن ویروب، ایکی یوز سکبان ایله ماردین محافظه‌سنه کوندردی . » پچوی ، ج ۲ ، ص ۳۹٤ . « قرمان پایه‌سی »قرمان بکار بکلکی درجه‌سی دیمك کبی کورینورسه‌ده ، ابراهیم‌افندی‌یه سردارك توجیه ایلدیکی‌بوپایه ایله پاشا عنوانی ویرلمه‌مش، یاخود رتبهٔ‌ملکیه مؤخرا رتبهٔ قلمیه‌یه تحویل ایدلمش‌اوله‌جقدر،که صوکره «افندی» عنوانیله دفتردارلقلرده استخدام اولنمشدر . (مترجم)

(٤) پچوی [استانبول طبعی ، ص ۳۹۵] بوراده [ماردینده بولندیغی زمانك وقایع مضحکه‌سندن اولمق اوزره] بر کرد قاریسیله بر عجم آره‌سنده‌کی حیلهٔ عاشقانه‌یی حکایه ایدر ؛ قاری ، عجمله متفقاً قوجه‌سنی اولدورمك ایستدیکی حالده ، صادق برقاره کوپك مانع اولمشدر. [پچوی بومناسبتله «سك وفادارد ندارد زن وفا» مصراعنی وحضرت علینك خصال عشرهٔ کلبدن اولمق اوزره « یأخذ العدو ویترك الصدیق » بیورمش اولدیغنی ایراد ایلیور.]

ببرك اسکی خدمتلرنده [بوستانجی باشیلغنده] کوستردیکی شدتی تخطرله، بو توجیهدن تلاش ایدر کورندکلرندن، والیٔ جدید خدمتکارلرندن ایکی کیمسه‌یی بونلره یکرمی بیك آلتون توزیعنه مأمور ایتدی . صداقتسز خدمتکارلر، بواقچه‌نك نصفنی طاغیدوب ، نصف دیکرینی بلع ایتدیلر ؛ ببر محمدك غضبندن قورتلمق ایچون ولی نعمتلرینی خائنانه محو ایتمکدن باشقه چاره بوله‌میه‌رق ، سپاهیلره ، پاشالرینك ویردیکی پاره‌لری کری ایستدیکنی سویلدیلر . برشی اعاده ایتمه‌مکه قرار ویرمش اولان سپاهیلر وزیراعظمه شکایتله ، ببری کندیلرینی فتنه‌یه تحریك ایتمش ، وطغیانلرندن استفاده ایده‌رك ، صدارته کلمك آرزوسنده بولنمش اولمقله اتهام ایلدیلر. کمانکش علی پاشا ، نیاتنی آکلامق اوزره ، قاین پدری روم ایلی قاضی عسکری بوستان زاده‌یی همان ببره کوندردی . بونلر قونوشورلرکن ، قاضی عسکر ، عمامه‌سندن اشارات جفریه‌یی حاوی برکاغد چیقاره‌رق : « چوقدن بری موفقیتله تحصیل ایتدیکم علم نجوم وجفرسزك خدمت وزارت عظماده دامادیمه خلف اوله‌جغکزی کوستریور » دیدی . ببر اولا انکار ایتدی ؛ لکن خائن اختیار تبریکاتنده اصرار ایلدیکی ایچون ببر ، سوزی کسمك اوزره : « مقدر ایسه خیراوله ! » دیدی (١). وزیراعظم نتیجهٔ مکالمه‌دن خبردار اوله‌رق، عسکره پاره طاغتمق صورتیله فتنه چیقارمغه چالیشیر برپاشانك ازاله‌سی وجوبنی پادشاهه عرض ایتمکه استعجال کوستردی . بونك اوزرینه محمد پاشا ، برلکده حضورشاهانه‌یه چیقمق اوزره‌کله‌جك دیوان کونی(٢) صدراعظمك قوناغنده‌بولنمغه دعوت ایدلدی . وصولنده ، کمانکشك سرایه کیتدیکنی اوکره‌نه‌رك ، کندیسی‌ده سرایه کیتدکده ، چمشیرلکده توقیف اولندی .

(١) روثه ، ص ١٨١ ، ٣ (١٣) تشرین اول . وندیك خلاصه‌سنك فقرهٔ آتیه‌سی ، مورخك طرفکیرلکنی‌صورت کافیه‌ده واضح اوله‌رق کوستر : «کوچك بایرامده (٥ تشرین‌اول) بودین والیسی محمدپاشانك بوینی اورلدی ؛ چونکه ، عزیمتنه دائر الدیغی امره رغماً ، صدراعظم اولمق‌نیتیله ، عسکری عصیانه تشویق ایدیوردی . پادشاه طرفندن دعوت ایدلدکده، قورتلمق مقصدیله ، اوتوز بیك زه‌کینی آله‌رق، حضورشاهانه‌یه کیتمش ایسه‌ده ، همان اعدامی ایچون ارادهٔ پادشاهی صادر اولدی . ینه اوکون ، باش دفتردار عزل وحبس اولندی . ١٤ تشرین اول ١٦٢٣. »

(٢) قربان بایرامی اولمق مناسبتیله ؛ نصل‌که زیرده ١٠ ذی‌الحجه تاریخندن اکلاشیلیر ؛ هامه‌رك فرانسزجه سنده ١٠ ذی‌الحجه یرینه ١٠ ذی‌القعده دینلمسی — آلمانجه‌سنه مغایر اوله‌رق یاپلمش — برسهودر (مترجم)

صدر اعظم ، حضور شاهانه‌یه چیقمه‌دن اول بوستانجیلری طوپلایارق : « پادشاه ، برمجرمك قتلنی اراده ایتدی ؛ بوامری اجرا ایتمکده کیم یاپار ؟ » دیمش ایدی . بر محمدك الك غیرتلی چراقلرندن اولان بوستانجی قاره محمود ، بواراده کندیسنك خصماسندن باب همایونده محبوس برشخصه متعلقدر ظنیله ، اوخدمتی درعهده ایلدی ؛ دیکر برقاچ کیشی ایله برلکده محمد پاشانك نزدشاهانه‌یه داخل اولمق ایچون چیقه‌جغی مردیونك آیاغنده کیزله‌نلدی . بر مردیوندن چیقنجه ، وزیراعظم یوقاری قاپیدن ظهور ایله ، تحقیراته باشلادی ، ونهایت بیرك کوکسنه‌شدتلی برمشته اوره‌رق یووارلادی . قرارلاشدیرلمش بر اشارت اولان شوحرکت اوزرینه بوستانجیلر صاقالاندقلری یردن چیقدیلر . قاره محمود ، افندیسنی کورنجه تردد ایلدی ؛ لکن رجعته زمان اولمادیغندن ، قاتلی امر اجرا اولندی (۱۰ ذی‌الحجه ۱۰۳۲ — ۵ تشرین اول ۱۶۲۳) . مراد رابع دور سلطنتنی غرق خون ایده‌جك حسابسز قتللرك برنجی ایشته شو صورتله وقوعه کلدی .

برقاچ کون صوکره یکی چریلر — آلتی آی مقدم جلوس بخششی طلب ایتدکلری کبی — متحکمانه اغالرینك عزلنی ایسته‌یه‌رك ، طغیان ایلدیلر . پادشاه ، موافقته مجبوریت کوردی ؛ یکی چری آغاسی بایرام اغا که — سلطان مرادك انشته‌سیدر — منصبنی غائب ایتمسندن دولایی زنکین خاصلرله تطییب ایدیله‌رك (۱) ، یرینه میر آخور خسرو تعیین اولندی (ربیع‌الاول ۱۰۳۳ — شباط ۱۶۲۴) . مفتی یکی چریلره نطق ایرادایله ، بعدما آسایش عامه‌یی اخلال ایتمیه‌جکلرینه وعدآلدی . سپاهیلری عصیانه تشویق ایدن قواله بکی — ذات شاهانه قفسدن تماشا ایتمکده اولدیغی حالده (۲) — دیوانك اورته‌سنده باشی کسلدی (۳) .

(۱) فذلکه‌یه نظراً دیوان همایونده وزیر اولدی . بو ، نفعینك قتلندن دولایی ضیاپاشانك شاعرانه دینیله‌میه‌جك برصورتده تحقیر ، وکمال بکك مدافعه ایتدیکی بایرام پاشادر . (مترجم)

(۲) آرسلان آلیشدیریلیور . (مترجم)

(۳) «یکی چریلر آیاقلانه‌رق ، اغالرینك عزلنی ایسته‌دیلر . پادشاه چوقه‌دارینی (سلحدارینی) تعیین ایتدی . عسکرك تسکینی ایچون مفتی نطق ایراد ایتدی ؛ یکی چریلرك وسپاهیلرك مطالبنی واطاعته حاضر اولدقلرینی متضمن برحجت یازدی . قواله‌بکی ، سپاهیلری عصیانه تشویق ایتمش اولمسندن دولایی ، پنجره‌نك آرقه‌سنده بولنان ذات شاهانه‌نك کوزی اوکنده باشی کسلدی . » ۱۷ شباط ، وندیك خلاصه‌سی . نعیماده بوقیام محرمده کوستریلمشدر ، که اوچ آی اول دیمکدر . وندیك خلاصه‌سنك تاریخنه نظراً ، بوآچیق برسهودر ؛ آنجق وندیك خلاصه‌سی‌ده بغدادك ضبطنی ، تاریخ وقوعندن مؤخر کوستررر .

برآی صوکره ، صدر اعظم ، مفتی اسعد افندی وکمانکشك مصردن کتیرتمش اولدیغی اسکی قیزلر آغاسی مصطفی اغا قوتیله یبقلدی. مفتی ، مقامنی بوستان زاده یه ویرمك ایچون کمانکش پاشانك آن مناسب کوزتمکده اولدیغنی پك اپی بیلدیکندن ، خصمنك شدت وارتکابنی پادشاهه یتشدیرمك ایچون فرصت فوت ایتمزدی ؛ حتی برکون وزیر اعظم علیهنه برفتوای اعدام یازدیسه‌ده ، قارداشی صالح افندی بوفتوایی ییرتدی . کمانکش اسکی قیزلر اغاسنی جاب ایتمك ایستدیکی زمان تلخیص نویسی بولنان علی اغا نامنده برعاقل بونی یاپمامسنی اخطار ایله ، پاشانك اصراری اوزرینه ،احتیاطکاراختیار دیدی‌که : « دشمنك باقی پاشایی دفتردار یاپمه دیدم ، یاپدك ؛ سپاه زوربه‌لری ایچنده برفتنه انکیز اولان فریدونی مقابله‌جی تعیین ایتمه‌دیدم ، ایتدك ؛ شمدی‌ده خائن طواشی‌یی کتیریورسك ؛ او ایسه سنکله متفق اوله‌مایه‌جق ، دشمنلرك سنی محو ایده‌جکدر (۱) » . علی اغانك کشف فلاکت نماسی تحقق ایتمکده کیچ قالمادی . وزیر ، مفتی ایله خوش کچینه‌مدیکی کبی ، قیزلر اغاسیله‌ده اویوشه‌مادی ؛ مفتینك دفعی آرزوسنده بولنان علی پاشا ، اسعد افندینك چکلمك ایستدیکنی پادشاهه ایما ایلدی . سلطان مراد ، تحقیق کیفیت ایتمك ایستیه‌رك ، مفتینك لساندن اوسوزك عکسنی ایشتدی. هرطرفدن کلن عرض محضرلرده دولتك حالی حزن آور رنکلرده تصویر ایدیلیوردی . آبازه عصیان تام حالنده ، مصرك اطاعتی متزلزل ، عجملر حدود اوزرنده ، اناطولی عصیان ایچنده ، پای تخت ذخیره‌سز ، عسکر انتظامسز ، مسکوکات اعتبارسز ، خزینه خراب کوستریلیوردی . لکن ، کمانکش پاشانك نفس واپسینده بولنان نفوذی ، کمال اهتمام ایله اخفا ایلدیکی بغدادك سقوطی خبری پادشاهه واصل اولنجه ، صوك ضربه ایله مصاب اولدی . وزیر اعظم اوکیجه سرایه دعوت اولنه‌رق ، باشی

(۱) علی اغا شویله دیمش اولدیغنی ، نعیما ، ج ۲ ، ص ۲۹۷ ، قید ایدیور : « اوچ نسنه‌یی بن منع ایتدم ؛ سوزم دیکلمیوب ، مصر اولدك . بری بوکه باقی پاشا دشمنك ایکن دفتردار ایتمه دیدم ، ایتدك ؛ وفریدون‌که زوربهٔ سپاه ایچنده برفتنه انکیزدر ، مقابله‌جی ایتمه دیدم ، ایتدك ؛ حالا مصطفی اغایی مصردن کتورتمه‌دیدم ، مصر اولدك ؛ بن خیر ایده‌یم صاندم ، اسلمه‌دك . » (مترجم)

کسلدی؛ خزینه‌لری مصادره ایدلدی (۱). مهر همایون، پادشاهك اسکی امیراخوری ومؤخراً شام والیسی اولان اختیار چرکس محمد پاشایه تودیع اولندی؛ محمد پاشا بومخاطره‌لی خدمتی ایستمیه‌رك قبول ایتدی؛ عاصی آبازه اوزرینه سردارلق عنوانی‌ده صدارتله برابر توجیه ولندی (۱٤ جمادی‌الاخری ۱۰۳۳ — ۳ نیسان ۱٦۲٤)(۲). یکی چریلره پیشوا اولمق ارزوسنده بولنان، وقائم مقاملغه کوزدیکمکله اتهام ایدلمکده بولنمش اولان مره حسین اخناقه محکوم اولدی (اغستوس ۱٦۲٤)؛ اقامتکاهنده اللی بیك دوقه، قیمتدار طاشلرله مزین بر قیلیج بولندی (۳). بووقایع اوزرینه، خلقی ممنون ایتمك ایچون، پاره رایجی یکی برامر ایله تنظیم اولنه‌رق، دوقه‌نك قیمتی یوزیکرمی اقچه، غروشك سکسان اقچه اولمق اوزره تعیین ایدلدی (٤). ایکی کون صوکره، پادشاه — بوغازك قازاقار طرفندن تخریب اولنان صاغ ساحلی اهالیسنك اوازهٔ مأیوسیتی آره‌سنده — استانبولدن چیقدی (۵).

(۱) « علی پاشا سرایده آلیقونلدی؛ نقود واموالنك دفتری یاپیله‌رق، یدی یوزبیك استودی‌یه بالغ اولدی. اسباب اعدامندن برنجیسی ایران احوالنه دائر پادشاهه یاکلش معلومات ویرمسی؛ ایکنجیسی، روم‌ایلی قاضی عسکرینی مفتی یاپمق ایچون، مفتینك استعفا ایتمك نیتنده بولندیغنی عرض ایدوب، ذات شاهانه مفتیدن بالذات سؤال ایتدکده، صدر اعظمك یالان سویلدیکنك تحقق ایتمسیدر؛ روم‌ایلی قاضی‌عسکری‌ده عزل ایدیله‌رك، یرینه مفتینك دامادی ذنی‌زاده نصب اولنمشدر. ابازه‌نك قیامی، عجم‌مسئله‌سی، غلای اسعار، مسکوکاتك تغشیش اولنمسی، اناطولی عصیانی، مصرده اطاعتسزلك حدوثی، عسکرك عدم انضباطی، خزینه‌نك بوشالمسی، جبخانه‌لرك خالی‌قالدیغی حقنده هرطرفدن معلومات کلمسی‌ده اسباب عزلندندر. مهر، چرکس محمد پاشایه تودیع اولندی. محمد پاشا، اعتذار ایده‌جك اولدیسه‌ده، قبوله مجبور اولدی. » ۱۳ نیسان ۱٦۲٤، وندیك خلاصه‌سی.

(۲) چرکس پاشا دیوان همایون وزیرلرندن بولونیوردی؛ « آبازه اوزرینه سردار، بغداد فتحنه سپهسالار » مأموریتی علاوهٔ خدمت صدارت ایدلدی. نعیما، ص ۲۹۸. (مترجم)

(۳) « حسین مره، قائم‌مقام اولمق‌ایچون، مجوهرات وپاره طوپلامقله اتهام اولنه‌رق، باارادهٔ پادشاهی اعدام ایدلدی؛ حسین، زمان اداره‌سنده برچوق شیلر یاپه‌جغنی وعدایتمشیدی. خانه‌سنده اجرا ایدیلان تحریاتده اللی بیك زه‌کینی ایله، غایت قیمتدار برمرصع قیلیج ظهور ایتمشدر. » اغستوس ۱٦۲٤، وندیك خلاصه‌سی. روئه، ص ۲۱۵.

(٤) « مسکوکاتك قیمتنه نظام ویریله‌رك، زه‌کینونك رایجی ۱۲۰ آسپری، طالارونك ۷۰ اولمق اوزره تعیین اولندی. آسپریلرك ضربی ایچون درت آی مدت ویرلدی. بومناسبتله، ذات‌شاهانه اهالی‌یه احسانلرده بولندی. » اغستوس، کذلك.

(۵) « ذات شاهانه، قازاقلر طرفندن تخریب اولنان روم‌ایلی اهالیسنك فریادوفغانلری ایچنده عزیمت ایلدی. » ۲۷ اغستوس ۱٦۲٤، وندیك خلاصه‌سی، کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی.

بو زمانه دوغری ، آوروپا بیوك دولتلرینك فوق العاده ایلچیلری ، پادشاه نوجاعك تبلیغ جلوسی اوزرینه متبوعلری طرفندن یازیلان جوابنامه‌لرله استانبوله واصل اولدیلر . فرانسه ، انکلتره ، وندیك ، لهستان ، ترانسیلوانیا ایله منعقد قاپیتولاسیونلر واوستریا ایمپراطورلغیله منعقد مصالحه نامه صورت رسمیه‌ده تجدید اولندی(۱) . اوچ بیوك دولت بحریه‌نك — که ، فرانسه ، انکلتره ، فلمنکدر — آرزولرینك باشلیجه بر نقطه‌سی اوچ قورصان حکومتی اولان جزائر ، تونس ، طرابلس معاملاتنه قارشی آق‌دکیز تجارتنك تأمینی ایدی . دولت عثمانیه‌نك ضعفی ، نه دکیز شقاوتلرینه نهایت ویرمکه ، نه‌ده متفقلرك تضمین ضایعاتنه مساعد اولمادیغندن ، اون یدنجی عصرك اوروپا دیپلوماسیسی — اونلرك متبوعی اولان باب همایون بر استقلال حقیقی‌یه دلالت ایدن شو حالدن اندیشناك کورنمکسزین — بو دکیز اشقیاسیله معاهدات مخصوصه عقدندن اوتانمادی . فرانسه ، سلطان مصطفانك ایکنجی سلطنتنده ، شرق دوناتماسی بیوك آمیرالی دوق دوگیز واسطه‌سیله مارسلیاده قرال اون اوچنجی لویی وجزائر پاشاسی آره‌سنده عقد اولنان بر عهدنامه ایله بوکا مثال اولمشیدی(۲) . ایرته‌سی سنه انکلتره ، آمیرال مونسونك دوناتماسیله جزائره تعرض ایتمکه حاضرلاندی(۳) ؛ لکن اونك تصورات تهدیدکارانه‌سی ایلچی سیر توماس روئه واسطه‌سیله باب همایون ایله قرارلاشدیریلان بر تضميناته منجر اوله‌رق ، متعاقباً بریتانیای کبیرایله جزائر وتونس حکومتلری آره‌سنده بر عهدنامهٔ مخصوص انعقاد ایلدی (٤) . بو مثاله ،

(۱) ایمپراطورك مرخصلریله بودین پاشاسی آره‌سنده مذاکراتك باشلیجه واسطه‌لرندن بری ترجمان ژان پول دامیانی ایدی . « بر طرفدن بزم قومیسرلریمز وبر طرفدن باب همایون طرفندن مذاکرهٔ صلحیه‌یه مرخص بودین وزیری آره‌سنده نه مذاکره وتقریر اولنمسی لازم کله‌جکنه دائر خادممز سیر ژان پول دامیانی‌یه تعلیمات » ؛ و « ۹ مارت ۱۶۲۵ تاریخیله بودینده یوانی پاولو دامیانه ویریلن تعلیمات » عنوانلی وثیقه‌لره مراجعت . [بونلردن برنجیسنك عنوانی فرانسزجه ، ایکنجیسنك لاتینجه اوله‌رق کوسترلشدر .]

(۲) ۲۱ مارت ۱۶۱۹ . فلاسان ، فرانسه دیپلوماسی تاریخی ، ۲ ، ص ۲٤۹ .

(۳) مورغان ، جزائر تاریخی (انکلیزجه‌در) . جزائر حکومتنه دائر وثائق وملاحظات (المانجه‌در) ۲ ، ص ۷٤٦ ؛ آلتوناده مطبوع ۱۷۹۹ .

(٤) روئه ، ص ۳۵ ، ٦۰ ، ۱۱۹ ، ۱۲۹ . قاپیتولاسیونی مصدق طرف شاهانه‌دن وصدراعظم طرفندن انکلتره قرالنه کوندریلن مکتوبلره مراجعت ، کذلك ، ص ۲٦۰ . نعیماده ، بر فقره کاملاً انکلیز ایلچیسی طرفندن درمیان اولنان شکایاته حصر اولنمش ، فقط سفیرك اسمی ذکر ایدلمه‌مشدر . [نعیما ، ج ۲ ، ص ٤۰۱]

اون اوچ آی ظرفنده ، اوچ یوز طونیلاتو آلتون قیمت تخمین اولنور یوز قرق اوچ سفینه غائب ایتمش اولان فلمنك ده متعاقباً امثال کوستردی . (١) دها صوکره ایالات متحده ایچون آز شرفلی بر عهدنامه عقد اولنمشدر، که جزائر بونکله اسپانیا علیهنه معاونت وعد ایلیوردی (٢) . قتولیك قرال علیهنه دکیز اشقیاسیله عقد اولنان بو جالب محجوبیت اتفاقه(٣) وباب همایونك متبوعیتنه رغماً ، جزائر وتونس قورصانلری ردوس ، قبریس ، اسکندرون لیمانلرنده فلمنك سفینه‌لرینی دردست ایلرلر ، وشهرلری تخریب ایله انکلیز فلمنك مغازه‌لرینی یغما ایدرلردی .

انکلتره وفلمنك ایلچیلری ، یسوعیلرك خدعه‌لریله مقامندن محروم ایدلمش اولان روم پطریقی کیریلوسك ابقاسی ایچون باب همایون نزدنده فعالانه تشبثلرده بولندیلر . بونلرك مساعیٔ متحده‌سی نهایت یسوعیلرك اعتبارینه غلبه ایتدی (٤) . بو مسئله فلمنك ایلچیسیله وندیکلیلره خصومت ایچون یسوعیلری حمایه ایتمکده اولان فرانسز ایلچیسی آره‌سنده بیوك بر سبب اختلاف اولدی (٥) . فرانسه، جمهوری یالکز قدس وبیت‌اللحم حریملری ، غلطه وبك‌اوغلی کلیسالری حمایه‌سندن اخراج ایتمك زعمیله اکتفا ایتمیه‌رك، فرانسیسکن راهبلری یرینه یسوعیلری اقامه ایتمك واونلر ایچون بك اوغلنده قوله‌ژ (مکتب کبیر) آچمق ایستیوردی(٦). بوتصورات،

(١) سه ریزیه، « ایالات‌متحده تاریخ عمومیسی لوحه‌سی» ، ج ٥، ص٤٨٩، ٤٩٠.

(٢) « فلمنکك جزائر وتونس دکیز حیدودلریله صوك عهدنامه‌سی مطبوعات طرفندن نشر ایدلمشدر ؛ حال بوکه منفور بر هیئت ایله مقاوله‌یه کیریشلمسی او مملکتك (فلمنك) اعتبارینه ومقاوله کندیسنك منافع تجاریاسنه پك‌ده موافق دکلدر . » روئه ، ص ١٧٢ . [جزائر و تونسلیلر، انکلتره ساحللرینی بیله اوردقلرندن، انکلیزلر اونلری منفور کوررلردی؛ مع هذا برمقاوله‌یه‌انکلتره سفیرینك‌موافقتی متنده‌وزیرده‌کوریلیور.] «تونس وجزایرحکومتلریله منعقد مقاوله صورتی ؛ انکلتره سفیری‌ده کندی ملتی ایچون موافقت ایتدی. » ٢٠اغستوس ١٦٢٥ ، وندیك مناسباتی خلاصه‌سی .

(٣) هامه‌ر ینه تعصب کوستریور . مالطه شوالیه‌لری جزایرلیلردن کری قالیورلرمی ایدی ؟ (مترجم)

(٤) روئه ، ص ٢٤٣ .

(٥) روئه، ص ١٨٤ .

(٦) « بالیوز ، بك اوغلی اطفالنك‌تعلیم وتربیه‌سی‌ایچون جزویتلر طرفندن مکتب‌کشادینه مانع اولمشدر » ١٥ ایلول ١٦٢٣ ، وندیك خلاصه‌سی .

پادشاه جدیدی تبریك (١) وقاپیتولاسیونلری تجدید وروم کلیساسنی محافظه ایچون استانبوله کوندرلمش و اوچ خدمتیده مظهریت متساویه ایله اکمال ایده بیلمش اولان جمهورك فوق العاده ایلچیسی سیمون قونتارینی طرفندن مدافعه ایدلدی (٢). لهستان، دوق دوزباراو واسطه‌سیله عقد ایتدیکی مصالحه‌نك تصدیقنامه‌سیله باب همایونه پرانترنونس کوندردی (٣). بەتلن غابورك ملحتکذارلری، متبوعلرینك ایمپراطورله معاهده‌سندن بری استانبولده نائل حسن قبول اولمقده ایدیلر (٤). باب همایون سیاستنده‌کی خودبینلکی کیزله‌مك بیله ایستمین بتله‌نه آلدانمیوردی[٢]. بنابرین دفتردار، صوك بش سنه‌لك ویرکیلرینك بقیه‌سنی برصورت آمرانه‌ده طلب ایتدی؛ سربستانه دیدی‌که: «خدعه‌لریکز خزینهٔ پادشاهی‌یی خراب ایلمشدر؛ بوکون اونی طولدیرمق سزه دوشر (٥).» معهذا، نهایت، اون بش بیك دوقه‌لق سنوی ویرکیدن ثلثنی عفو ایتدیرمکه موفق اولدیلر (٦). اوستریا ایلچیسی سنفته ناولی کورچ — که سلطان مصطفانك ایکنجی دفعه جلوسنی تبریکه کلمش ایدی — سلطان مراد سلطنتنك ایلك سنه‌سی نهایتنه دوغری ینه اوماموریتله استانبوله ورود ایله، صلحك تجدیدینی و ترکلرك خلاف عهود ضبط ایلدکلری وایچه‌ن [واچ] موقعنك اعاده‌سنی مذاکره‌دن صوکره (٧)، ایرته‌سی سنه بهارنده عودت ایتدی (٨). پادشاه ایله ایکنجی ملاقاتنده

(١) «پادشاهك تبلیغ جلوسی ایچون کوندریلن مأمور، کچن سنه سلطان مصطفانك جلوسی مناسبتیله اعزام اولنان مصطفی چاووشدر» ١٥ ایلول ١٦٢٣ وندیك خلاصه‌سی.

(٢) «قونتارینی معرفتیله عقد اولنان معاهده‌نك دوچ قورنارو طرفندن تصدیقنامه‌سی.» بو وثیقه، وندیك خزینهٔ اوراقنده‌در.

(٣) «دوق دوزباراو واسطه‌سیله عقد ایدیلن مصالحه‌نامه‌نك تصدیقنامه‌سنی حامل بر لهستان سفیرینك ورودینه انتظار ایدیلیور» حزیران ١٦٢٤. «لهستان انترنونسی ذات شاهانه‌نك النی اوپمش، ومصالحه‌نامه‌یی تقدیم ایلمشدر.» تموز ١٦٢٤، وندیك خلاصه‌سی.

(٤) روئه، ص ٢٤٢.

(٥) کذلك.

(٦) «پرنس غابور، ویرکیدن بش بیك دوقه تنزیلی ضمننده، عاطفت شاهانه‌یه مظهر اولدی.» مایس ١٦٢٥، وندیك خلاصه‌سی.

(٧) روئه، ص ١٨١ـ١٩٢. «واچ موقعنك ترکنی متضمن اوستریا ایمپراطوریله قائم مقام آره‌سنده عقد اولنان مصالحه‌نامه‌نك تصدیقنامه‌سی ویانه‌دن ورود ایتدی» اغستوس ١٦٢٤، وندیك خلاصه‌سی.

(٨) «اوستریا سفیری، معیتنده اوتوز کیشی بولندیغی حالده عودت ایتدی» ١٠ مایس ١٦٢٤، وندیك خلاصه‌سی. مراد رابعك وصدر اعظمك کورچ دوسنفته ناوه جوابنامه‌لری، ١٦١٣، خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالیده. حسین چاووشك ویانه‌ده تقدیم اولنان اعتمادنامه‌سی، ١٥ مارت ١٦٢٤، کذلك.

اسپانیا ایله بر مصالحه لایحه‌سی اورته‌یه قویمش ایدی ؛ بو حکومت ، قادیرغه‌لرده در زنجیر اولان یکرمی بیك مسلمان اسیرینی براقمغی تعهد ایدیوردی(۱) . لکن ، قاهره‌یه عزیمتندن مقدم مذاکره‌نك مروج اولی اولان قیزلر اغاسی مصطفانك مساعیسنه رغماً ، بومذاکرات نتیجه‌سز قالدی. ینه اوصیره‌ده — پاپا قادیرغه‌لرینك بربریه حکومانندن متصل سفینه‌غصب ایتمکده اولملرینه وفلورانسه غران دوقه‌سنك دولت عثمانیه‌یه قارشی دائما عصیان علنی حالنده بولنان درزی امیری فخرالدین ایله عهدنامه عقد ایتمسنه (۲) رغماً — دیوان همایون فلورانسه ایله اعادهٔ ائتلاف ایتمکه چالیشیردی. اوستریا ایله مذاکرات بیك مشکلاته مصادف اولدیغندن، ایرته‌سی سنه ایچون برقونغره قرارلاشدیرلدی ؛ کیارماتده ایکی دولت ایله ترانسیلوانیا ایلچیلری (۳) یدی ماده‌لك برعهدنامه امضا ایتدیلر . برنجی ماده زیدواتوروق مصالحه‌نامه‌سنی‌کافهٔ مندرجاتیله تجدید ایلیوردی؛ دیکرالتی ماده واچه‌نك اعاده‌سندن، خرواتستان قلعه‌لرینك هدمندن ، منازعه‌لی کویلر حقنده‌کی اختلافاتدن، صولك صلحك متقابلاً نقضندن‌بحث ایده‌رك، نتیجه پذیر اولمیان نقطه‌لرك قرارلاشدیرلمسنی ایلچینك مهارتنه‌وبونلر ایچون تعیین اولنان قومیسرلرك حسن‌نیتنه براقیوردی(٤).

اناطولی عصیاننك رئیسی آبازه، طالعسزعثمانك انتقامجیسی اولدیغنی‌علناً سویلیوب

---

(۱) روئه ۱۹۷ و ۲٦٦ .

(۲) « سیروز سنجاغی ، باب همایون ایله بیوك دوقه [فلورانسه غران دوقه‌سی] آره‌سنده‌کی مناسباتك تأییدی ایچون فرانسه‌یه ترك اولنه‌جقدر » [؟] اغستوس ۱٦۲٤ ، وندیك خلاصه‌سی .

(۳) التی ایمپراطور مرخصلری شونلر ایدی : قونت میشل آلتان ، قونت نیقولا استرهازی ، بارون ژاق دوکورچ ، ترزاچ قوتی نیقولا ، بارون سیکیسموند غاله‌ر ، بارون دوئیزدوچیریاکی. التی عثمانلی مرخصلری: مفتی‌عیسی ، بودین‌کدخداسی دفتردار مصطفی‌افندی، قانیژه بکاربکی یحیی پاشا ، اکره بکاربکی احمد پاشا ، نوویغراد سنجاق بکی درویش پاشا ، بودین پاشاسی‌نامنه الای‌بکی بایرام. ترانسیلوانیا قومیسرلری‌ده بونلردر: قاه‌وت، وولفقانغ ، تولدالاکی، میشل،طوماس‌بورسوس. ترك وثیقه‌لرنده وولفقانغك‌اسمی «فارقاچ» ه ، تولدالاکی «تئودالاکی»یه تحویل اولنمشدر. لاتینجه وثیقه‌لر دوموں ایله روئه، ص۲٤٥ ، ده مندرجدر.

(٤) ترکجه ومجارجه وثیقه‌لر . کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی . صلحه رعایت اولنمسی ایچون بودین ، قانیژه ، اکره ، طمشوار ، اوستورغون ، واچ ، قوپان ، سه‌که‌د پاشالرینه تسطیر اولنان فرمانلره مراجعت .

طوریوردی. سیواس یکی چریلری ، سلطان عثمانك قتلنه اشتراك ایتمه‌مش اولدقلری ومعصومیتلرینی شرعاً اثبات ایده‌بیلمك زعمنده بولندقلری جهتله، آبازه‌نك اوطرفلره كله‌جكنی خبر آلدقلری حالده تلاش ایتمیورلردی . آبازه‌نك جعفر نامنده مدهش بر كدخداسی كله‌رك [فقط اونك عودتنه مجبور اولمسی اوزرینه قرق بیك كیشی ایله كندیسی ورود ایدوب] یكی چری ضابطلرندن قیرقیق موصلی ، حسن چلبی ، محمدناملرنده اوچنی اشكنجه‌لرله اتلاف ایلدی. اوچنك‌ده اوموزلرینی دلدیره‌رك، بال موملری كچیروب، دوه‌لر اوزرنده چارمیخه گردیردی ؛ موملر یانمقده اولدیغی حالده شهر ایچنده كزدیردی ، برطرفدن‌ده دلاللر « پادشاهلرینه قییان خائنلرك حالی بودر » دییه باغیرلردی . متعاقباً ، بتون یكی چریلر ، طوپچیلر ، جبه‌جیلر ، عجمی اوغلانلری ، حتی عسكر اوغللری مرحمتسزجه قتل عام اولندی ؛ یالكز سپاهیلرله دیكر سواری عسكرلرینه ایلیشلمدی : بوحال ، سوارینك پیاده‌یه ، « پره‌توریه‌نلر » ك « لژیون » لره ، « وحشی لشكر » ك « مرتب طابور » لره اولان اسكی كینی ایدی (١) . خونخوار آبازه ، سیواسده سید خان نامنده برینی والی اولمق اوزره براقه‌رق، جنك ایچون كوندرلمشیكن عاصیلره التحاق ایدن مرعش بكلربكی قلاوون پاشا ایله برلكده توقاد ایله ارضروم آره‌سنده واقع شبین قاره‌حصاری قلعه‌سنه دوغری یولنه دوام ایتدی. اون‌بیك كیشی ایله مدافعهٔ موقعه مأموراولان مرتضی پاشا، قاره حصاره حاكم اولان و « حاجی قایاسی » دینیلان [عظیم یكپاره طاش اوزرینه برایكنجی قلعه یاپدیرمق احتیاطنده بولنمشیدی . ایكی طرفك‌ده كمال بسالت كوستردیكی برمحاربه‌دن صوكره مستحفظلر قلعه‌یه چكلمك مجبوریتنده بولندیلر. غالب ، قاره‌حصار قلعه‌سنی محاصره ایلدی. بوقلعه دیك برقایا اوزرینه یاپلمش‌اولوب، ایچنده ترلا وباغلر بولندیغندن ، محاصرلرك كافهٔ مساعیسنی استخفاف ایدركبی كورینیوردی (٢) . حال بوكه قلعه قومندانی كندیسنی مدافعه ایده‌جك یرده، تسلیم مذاكره‌سی ایچون آبازه اردوكاهنه كیتدی ؛ لكن سپاهیلردن الكدلیر اولانلری‌اونك الچاقجه حركتندن نفرتله ، قلعه‌ده قاپانوب ، محاصرلر اوزرینه قاتلی هجوملر یاپدیلر . حركاتنده سرعتندن دولابی طیار تسمیه اولنمش اولان مصطفی پاشازاده محمد بك

(١) روماليلرك صنوف عسكريه‌سی :

Prœtorianus, Legionarius, Gregarius miles, Alœ et manipuli .

(٢) نعیما .

سیواس اوکارینه کلمش ، حضوریله اهالی‌یه امنیت بخش اولمش‌ایدی . آبازه، اردوی همایونك ترتیباتنی تقلیداً ، سواریلرینی التی بلوکه [فرقه‌یه] تقسیم ایتمش اولدیغی، واردوسنك اوکنده اون‌سکز طبلخانه چالنمقده بولندیغی حالده استانبوله یورومك نیتیله قاره حصاردن توقاد اوزرینه حرکت ایتدی . اردو ، خیلی کونلر قازاووه صحراسنده قونوب کوچدی ؛ مستریحانه جرید اویونلریله مشغول اولدی (۱) . بو جنکاورانه اویونلرده سپاهیلر سکبانلره‌اوقدر تفوق کوستردیلر، که سکبانلر خصملرینك مهارتی کندیلرینه‌حقارت‌صایه‌رق، سلاحه‌صارلدیلر. آبازه، قوتنك آنجق قوماندەسندەکی عسکرك اتحادینه مستند اولدیغنی تقدیر ایده‌رك ، اعادهٔ انتظام ایچون الندن کلنی یاپدی ، وائتلاف بریمین ایله تأیید اولندی . بو یمینك راسمهٔ اجراسی ، اکمك‌وطوز ایله یاپیلان قدیم شرق مسافرپرورلکی رموزینی اخطار ایلدیکندن، مورخك نظر دقتنه شایاندر . ایکی عسکری تفریق ایدن مسافه‌نك اورته‌سنه بر آغاج دیکلدی ، اوزرینه اتمك وطوز ، بونلرك اورته‌سنه بر قیلیج وبر مصحف قونلدی (۲) . ایکی طاقمك رؤساسی صیره‌لریله کله‌رك، دائمی‌وناقابل‌اخلال براتفاق اوزرینه‌قسم ایتدیلر. یمینك تعبیری محافظه اولنمشدر: «خائن قلیجه‌اوغراسون ، اکمك طوز کندیسنه زهر اولسون ! » (۳) . بو راسمه‌دن صوکره سپاهیلر خصملرینی ممنون ایتمك ایچون دیرکك آلتندن کچدیلر (٤) . سپاهیلرك قوماندانی قلاوون پاشا (٥) وبکتاش ،

(۱) (قاز اووه دیدکلری صحرای وسیعه کلندکده — که بی‌نهایه قراو مزارعی وار بر اوودر — قونوب کوچه‌رك ، ییوب ایچه‌رك ، جلالیلر اوجاغی و ازغینلر یاتاغی چوروم نام دیاره کلوب [شمدی‌چوروم الکسکونتلی بریردر]، آنده نزول ایدوب، هرکون [اباظه‌نك] لشکرنده اولان فرسان جرید اوینایوب ، آت قوواولر ایدی : » نعیما ، ص ۳۰٥ . هامه‌رك نسخه‌سنده قاز اووه‌نك‌نقطه‌سی‌ساقط‌اولمش‌اولمالیدرکه «قاراووه‌سی»دیه‌ترجمه‌ایتمشدر. (مترجم)

(۲) «مصحف‌قونلمشیدی؛ حتی نعیما بومناسبتله «بامصحف شریف ندارند نسبتی رندان قسم بقبضهٔ شمشیرونان خورند » بیتنی ایراد ایدر . (مترجم)

(۳) نعیما . موراجه دوسون ، لوحهٔ دولت عثمانیه ، ۷ ، ص ۳٦۱ و ۳٦۲ [« بربرلرینه غدر ایدرلرسه شول طوز واتمك ، که برآراده یرلر ، جانلرینه طوروب ، شول قلیج کردنلرینه اوغراسون ! » نعیما ، ص ۳۰٦ .]

(٤) دیکیلن دیرکی هامه‌ر دائره صانمشدر . ترجمه‌مزده دوغریسی یازلمشدر . (مترجم)

(٥) « آبازه قاره‌حصار وتوقادی ضبط ایتدی ؛ حلب والیسی قلاوون یوسف‌پاشا ،اوتوز بیك کیشی ایله آبازه‌یه التحاق ایلدی . جغاله قلاوون علیهنه سوق اولندیسه‌ده ، بولی‌یه عودت ایتدی » وندیك خلاصه‌سی .

سکبانلرك صداقتندن امین اولمق ایچون بو تواضعه مثال کوسترمشلردی. توقادده، آبازه سیواسك طیار پاشا النه کچدیکنی خبر آلەرق، خط حرکتنی دکشدیردی. حیله‌کار پاشا، ضابطلرندن برینی هدایای قیمتدار ایله آبازەیه کوندرەرك، باب همایونك امرینه اطاعت ایدیورسه نفرتله اطاعت ایتدیکنه وصمیم قلبندن عاصیلرك دعواسنه مربوط بولندیغنه آبازەیی ایناندیرمش ایدی.

سیواسك قاپیلری آچیق، فقط ایی محفوظ ایدی. آبازەنك عسکری آلیش ویریش ایچون شهره سربست کیریورلردی؛ لکن مهارتلی طیار کیجه کوندوز عاصینك محو قدرتنه چالیشیوردی. اولا قلاوون پاشایه ایما ایتدی که متفقنك قدرتی کندیسیله قائمدر، وبوقدر افعال جانیانه نتیجهٔ مساعدەیه منجر اولمق ممکن دکلدر. خیانتکار رئیس ثانی، بو القاآته احالهٔ سامعهٔ اعتبار ایتمکده تأخر ایتمیوب، ایکی یکی متفق آرەسنده بر کیجه باصقینی قرارلاشدیرلدی. برقاچ کون صوکره آبازەومرتضی پاشا — معاونلری اولمقسزین — برمطنطن ضیافته دعوت اولندی. خائن طیار پاشا بونلره: «قلاوون پاشا، صوك خوتین سفرنده دفتردار ووزیر منصبنده بولنمسنه مغرور اولدیغی، وسزی اتفاقه شایان کورمدیکی جهتله، بر کیجه باصقینی ایله سزی محو ایتمك نیتندەدر» دیدی (١). متعاقباً، طیار، کندیسیله هجوم ترتیباتنی قورمق اوزره قلاوونی چاغیردی، که شو صورتله یا آبازەیی، یاخود اوندن قورقونج دشمن اولمایان قلاوونی اورتەدن قالدیرمق حسابنده ایدی. قلیجی کبی جسور، فقط چوجق قدر صاف اولان آبازه، وزیر اعظملق خیال جاذبنی کوسترەرك، کندیسنی تشویق ایدن قیصریەلی بر شیخك نصایحنه تسلیم نفس ایتمشدی. طیارك اخطاراتنه فریفته اولەرق، قلاوونه، اعتماد اولنەمیەجق کیزلی بر دشمن اولمق اوزره باقمغه باشلادی. بوصیرەده سکبانلر آرەسنده باصقین شایعەلری انتشار ایتمسیله، شهری آتش وخونه القا ایتمك صورتیله دشمنلرندن اول طاورانمغه قرار ویردیلر. بوروایت اوزرینه، طیارپاشا، یاننه محافظ آلمقسزین سیواسدن چیقوب، آبازەنك قوتلی اردوسی ایچندن کچەرك، قوماندانك (آبازەنك) چادرینه قدر کیتدی. سکبانلرك رئیسی کورزبکك نصیحتی اوزرینه آبازه بونی حبس ایتدی. آنجق محبوس، هیچ قورقوسز اردوکاهنه کلمش

(١) روژه، ص ٢٩١، نیکده وقیصریه وقایعنی نقل ایدر؛ قلاوون پاشا اوراده «قولوفون پاسا» اسمیله کوریلور.

اولان بر دوست حقنده بویله معـامله ایتمك بر وزیر ایچون دکل ، بر مرد نفر ایچون بیله نه قدر یاقیشقسز اوله جغنی اخطار ایتمکله، آبازه،چکیلوب کیتمسنه مساعده کوستردی ؛ ترتیباتنك بوزلمسی کندیسنی قورقویه ، امنیتسزلکه دوشورن قلاوون ایسه دها کوزل بریر آرامق بهانه سیله چادرلرینی آبازه نك اردوکاهندن چکدی . رمضـانك صوك کیجه سی، برلکده افطار ایتمك ایچون اباظه طرفندن واقع اولان دعوت اوزرینه، کندیسنی شعار مسافرپروری ایله محفوظ کوره رك ، اجابت ایلدی. آبازه ، افطارده کندیسنی غرق اکرام، فقط کیجه چادرنده اعدام ایلدی . برقاچ کون صوکره ، یکی چری کدخداسی میخالیجلی صاری محمد اغانك اسـتانبولده بر چوق عسکر یازدیغنی ، ویکی چریلری عاصیلر اوزرینه یورومك ایچون تشویق ایلدیکنی خبر آلمسیله، اوکا شو مکتوبی کوندردی که فکر ملینك استهزای طبیعیسیله قاریشیق بر حقارتی حاویدر :

«عزتلو قرنداشم یکی چری کتخداسی محمد اغایه ،

« سلامدن صوکره ، (اول بهارده آبازه اوزرینه سفریمز واردر ، صدراعظم ایله کیدرز ؛ بو سفر همان یکی چری سفریدر ؛ سپاهی وبکلردن برامداد یوقدر ؛ آبازه نك دردی برمله‌در ؛ کوره یم نه قدر یکی چری چیقار) دیه اوطه باشـیلره محکم تنبیه ایدرمشسك ؛ برخوردار اول ، پادشاهك اتمکی سکا حلال اولسون ! شمدی غیرت چکمه دن ایسه، پادشاه مظلوم اوجاغکزه دخیل دوشـدکده غیرت چکوب ، یدی قله یه کوندرمیوب، سرایده حبس اولنسه، سزمتهم اولمازدیکـز. بهی غیرتسز بی عارلر ! کندی اغا کزی اورته جامعده قتل ایده لر ، سزباقوب طوره سز ! (اکر سپاهی ایله قرنداشلرز) دیرسه کز ، سپاهی قبه آلتی مناصبندن غیری تولیت وجبایته وارنجه برشی قومایوب، هپ آلدیلر ؛ سزه نه دکدی ؟ سز آنلره یاردیم ایتمسه کز، یالکـز آنلر نه یه قادر ایدی؟ اهل عرضك واعیان دولتك خانه لرینی یغما ایتمکی فائده می قیاس ایتدیکز ؟ ممالك اسـلامیه یی ییقمغه سبب سز اولدیکـز . سلطان عثمان خان سپاهی قاپیسنه وارسه ، بویله اولمازدی . اکر (انعام ایچون ایلدك) دیرسه کز، پادشاه مظلوم سزه (اللیشر آلتون ویره یم) دیدی. کرچه سلطان مصطفانك والده سی آبازه اولوب برمله قرابتی اولدیغی حیثیتدن پادشـاهلغنه بز مسرور اولمق کورینوردی ؛ لکن عینمده دکلدر . حق علیمدر که آنجق پادشاه مظلومك قانی

ایچون غیرت حق غلبه وظهور ایلدی. همان نه قدر نفرك وارسه جمعنده وار قوتی بازویه کتور! بخت‌النصر حضرت یحیای مظلومك قانی ایچون بنی اسرائیلدن یتمش بیك یهودی قتل ایتدیکی کبی، بن دخی دامن درمیان ایدوب، پادشاه مظلومك قانی ایچون یکی‌چری قتلنی یتمش بیکه وارنجه ایریشدیرمك اوزره‌یم؛ مصاف جنکی اولدقده دخی وراء پردهٔ غیبدن مقدر اولان ظهور ایدر. کوره‌یم، سپاهدن‌سزه یاردیم اولورمی؟ انلر، سزك امدادیکز ایله — برآته قادر دکل ایکن — چفته یدك وکوچك صاحبی اولدیلر؛ بری احمقلر سز نه‌یه واصل اولدیکز؟ آنجق قاتل سلطان اولدیغکز قالدی. بنم روحم، خلیل پاشایکی‌چری آغاسی ایکن بن سلحداری ایدم، بیلورسز؛ ایمدی معلوممزدرکه، اغالق شویله طورسون، اوجاقده سوز یکی چری کتخداسنکدر؛ بوبابده بذل مقدور ایدوب، جمله نفرکله کله‌سز. یاخود (قاتل داود پاشا ایدی، بزم مدخلمز یوقدر) دیرسه‌کز، اول ماده‌ده مدخلی اولانلردن محمد اغا، احمد آغا، حسن آغا، نفردن آلتونجی اوغلی، آشجی حسن، دعاجی محمد، کورجی علی، (. . .) جی (١) مراد، قوری اوغلی، قایقجی مصطفی، چاووش اوغلی، وبونلرك امثالی اشقیایی قتل ایده‌سن، جزالرینی کوره‌لر، والسلام.» (٢)

محمد کدخدا، بو غریب مکتوبی طوپلانمش اولان یکی چریلره اوقودیغی زمان شو ملاحظهٔ مستهزیانه‌یی علاوه ایلدی: «بز بتون یکی‌چریلرله یتمش بیك یوغز؛ بونه بلند پرواز آدمدر!» ظرفادن حاضر بولنان بری: «سلطان عثمان مرحوم خوتین سفرندن عودت ایتدیکی زمان نفر، موجبی، متقاعد، قوریجی هپیسی یکرمی‌بش بیك کشی ایکن، مخاطره کونلرنده [عقبه کونلری] قرق بیکه ایریشدیرن یتمش بیکی‌ده تکمیل ایدر. همان آره‌ده اوله‌جکی کوره‌لم!» دیه لطیفه ایتدی.

وزیراعظم حافظ پاشا، مایس نهایتده (١٠ شعبان ١٠٣٣ — ٢٦ مایس ١٦٢٤) حرکت ایتدی؛ کورجی محمد پاشا، قائم مقام اوله‌رق، استانبولده قالدی، قاپودان رجب پاشا دونانما ایله تازه دکیزه چیقدی. قاره‌مان واناطولی بکاربکی اردو نك

(١) بو آدمك لقبندن ملوث اولان بر کلمه صفر ایله چکلمشدر. (مترجم)

(٢) فنذلکه (ج ٢، ص ٥٣) ونعیمادن (ج ٢، ص ٣١٤) عیناً آلنمشدر. (مترجم)

بایرام ایچون توقف ایتدیکی آقشهرده التحاق ایتدیلر (١). بو آره‌لق آبازه‌نك چوپور بکر نامنده برآدمنی نیکده‌نك ضبطنه کوندرمش ایدی. قاره‌مان بکلربکی سفر پاشانك یاننه طوپلادیغی سکبانلرك تعدیسی خلقی بیزار ایتمکله، سپاهیلر قونیه‌ده شرف‌الدین جامعنه طوپلانه‌رق، ظهور ایدن کورلتیده پاشانك کدخداسی مصطفی مقتول اولدی؛ سفر پاشا سکبانلریله قونیه‌دن چیقه‌رق چوپور بکری دفع ایله، نیکده‌یی قورتارمغه کیدرکن، چوپور ایلغار ایله یتیشه‌رك، سفر پاشایی نیکده حصارینه آصدی (٢).

وزیر اعظم، عاصیلرله برصورت تسویه بولمغه چالیشه‌رق، یکرمی برکون قونیه اووه‌سنده قالدی. لکن آبازه قیصریه‌لی شیخك افسادینه مغلوب اوله‌رق، جنکه قرار ویرمش ایدی. صدر اعظم چرکس محمد پاشا، ارکلیدن وچوپور بکرك تحصن ایلدیکی نیکده‌دن کچه‌رك، قیصریه صحراسنه توجه ایلدی. ١ ذی‌القعده ١٠٣٣ ده (١٥ اغستوس ١٦٢٤) اووه‌نك غربندن کچن قاره صو کوپریسنه واردی. صدر اعظمك، یکیچریلری قیردیرمق ایچون آبازه ایله متفق اولدیغنه دائر عسکر آره‌سنده انتشار ایدن برروایت اوزرینه، یکیچریلرده برغلیان ظهوره کلدی؛ لکن ضابطلرینك اخطار ونصیحتی اوزرینه یاتشدیرلدی.

آبازه، ترکمن رؤساسنی خفیاً انواع وعد ووعید ایله کندی طرفنه جلب ایتمکه چالیشیوردی. بونلر امداده سوز ویردکلرندن، آبازه‌ده سرداره قارشی قیصریه صحراسنه کیتدی. ایکی طرفك جرخه‌جیلری تلاقی ایتدیکی زمان اقشام یاقین اولدیغی جهتله، سردار چرکس محمد پاشا، کندی عسکرینك دشمن اوزرینه یوریمسنی منع ایلدی؛ سپاهیلر مزراقلرینی شاقیرداده‌رق، وصدر اعظم علیهنه تهدیدلر یاغدیره‌رق، سردارك چادرینه هجوم ایتدیلر. وزیراعظم سردار محمد پاشا مزراق

---

(١) فذلکه. «آبازه اوزرینه جنك تقررندن صوکره، کورجی وحافظ وزارته [صدارته] ترفیع اولنمش اولوب، آبازه بریکینك یتشدیرمه‌سی واوته‌کینك قارداشنك دامادی اولدیغی حالده، هرایکیسی قطع مناسبت ایتمشلردر؛ بنابرین صدارتدن عزللرنده، شرفلریله یرلرینه اعاده اولنمشلردر. آبازه، پادشاهه عاصی اولمایوب، پادشاهك برادری سلطان عثمانك قاتللرندن انتقام آلمق ایستدیکنی، واونلری کاملاً محو ایده‌جکنی اعلان ایلمشدر» وندیك خلاصه‌سی، خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی.

(٢) بوفقره، نعیمایه نظراً برازایضاح ایله ترجمه‌اولنمشدر. (مترجم)

چادرندن سسلرینی ایشیده بیلیردی(١)؛ طوغولغه‌سی باشنده، قیلیجی الندە، «نه‌دراغالر؟» دیه‌رك دیشاری چیقدی. اونك حضوری باعث سکون اوله‌رق، دشمن‌ده کری چکلدی؛ جنك ایرته‌سی کونه قالدی. شفق ایله برابر تصادم باشلادی. صدراعظمك اردوسی برمعتاد اتخاذ موقع ایتمشیدی: یکیچریلر، طوپلرله محفوظ اولان مرکزی اشغال ایدیورلردی؛ صاغ جناح طاغه استناد وصول جناح صحرایه انتشار ایلیوردی. عاصیلرك ایلك هجومی شدتلی اولدی. یکیچریلر رجعت ایتمك اوزره ایکن، یکیچری اغاسی خسرو اغا طوپوزینی صالالایه‌رق چیقوب، آتی صفوف دشمنه سورمکله، عسکره یکیدن جسارت کلدی (٢). بو آندن اعتباراً جنك هرطرفه تعمم ایتدی. آبازه، کندی طاقمی تشجیعه چالیشیرکن، برده کوردی، که محاربه‌یی قازانمق ایچون کوکندیکی ترکمنلر صحرانك نهایتنده طاغ اوزرندن چکیلوب کیتمکده‌درلر. موجب فلاکت اوله‌جق شو حرکتلرینك نه‌دن ایلری کلدیکنی صورمغه کیدن چاوش باشیسی جواب نامساعد ایله افندیسنك یانه عودت ایتمکده ایکن، مرتضی وطیار پاشالر، اردوی همایونه مقابل اولور اولماز، اوجه واقع اولان وعدلری وجه ایله، بتون معیتلریله بری طرفه کچدیلر. آبازه هنوز جسارتنی ضایع ایتمیوردی. آنجق برکوزل یدك آتنك عجمی سایس الندن قورتیله‌رق، صفوف عسکر آره‌سنده سواریسز قوشمقده اولدیغی کوریلنجه، نتیجهٔ جنك تعین ایلدی. آبازه، طالعك مساعده‌سزلکنه امین اولنجه، هراحتماله قارشی حاضر بولندیردیغی الك یوکروك آتنه بینه‌رك، وخزینه صندوقلرینی اوکنه قاته‌رق، عسکرك هنوز اوغراشمقده اولان قسمنی ترك ایله قاچدی. آتی قوتلی اولانلرده قاچدیلر؛ سکبانلر ایسه یکیچرینك دست بی‌امان انتقامنه کچدیلر. بتون اسیرلرك باشلری کسلدی؛ صدراعظمك اطرافنده قانلی باش تپه‌لری یوکسلدی.

سردار، قیصریه صحراسنی بتون کیجه تنویر ایده‌رك، تشهیر ظفر ایلدی. دها حرب آقشامندن اناطولی وروم ایلی بکلربکی، نوغای پاشا، ایرانی داودخان، آبازه‌نك حرم وخزینه‌سنی ضبط ایتمك اوزره بیك سواری ایله نیکده‌یه کوندرلمشدی.

---

(١) اناطولی محاسبه‌سی شاکردانندن اولمق صفتیله اوزمان باباسیله برابر سلحدارلر آره‌سنده وصدر اعظمك قربنده بولنان کاتب چلبی بالذات محاربه‌یی کورمشدر؛ «مزراق شاقیردیسی الان قولاغمده‌در» دیور. [استانبول طبعی، ج ٢ ص: ٥٥]

(٢) فذلکه، نعیما.

بونلر نیکده‌یه تقربلرنده ، بربیوك قرالتی شکلنده مصادف اولدقلری ترکمنلردن ، چوپور بکرك ایلغار ایله نیکده‌یه کله‌رك آبازه‌نك حرملری، چوجقلری، خزینه‌لریله برابر، سیواسه دوغری چکیلوب کیتدیکنی اوکرندیلر . بوخبر اوزرینه ، الیاس پاشا، درحال آتلری کزبده اوچیوز سواری ایله سیواس یولنی طوتدی؛ قرق‌سکز ساعتده قاچاقلره یتشدی . جلالیلر ، بالذات صدراعظم آرقه‌لرندن یتشدی ظنیله یك‌ده مدافعه‌یه قالقشمادیلر. الیاس پاشانك توفکجیسی وباش ساقیسی (۱) درت یکی چری معاونتیله جلادلق ایشنی کوردیلر. اوچ یوز باش ایله برلکده مغلوبك چولغی چوجغی صدراعظمه کوندریلدرك ، سیواس والیلکنده ابقا اولنان طیار پاشانك محافظه‌سنه ویرلدی . آبازه ارضرومه چکلمش ، سردارده ترجان صحراسنه قدر تعقیب ایتمش ایدی؛ لکن موسمك ایلریله‌مش اولمسی ارضرومك محاصره‌سنه مساعد اولمادیغندن، صدراعظم‌ایله آبازه طرفندن‌کلن کوچك آبازه آره‌سنده‌عقداولنان برائتلاف موجبنجه، آبازه پاشا — برخاصکی، اون‌بلوك باشی ، مقدارکافی یکی چری ارضروم قلعه‌سنه‌قوئلق شرطیله — ارضروم والیلکنده تقریر اولندی. یکرمی کون اقامتدن صوکره ، سردار توقاده توجه ایده‌رك ، قیشی اوراده چیقاردی (۲) .

بوسنه ، سلطان عثمانك قاین پدری اولان مفتی اسعد افندی ارتحال ایتدی . اسعد افندی بوموقع مهمی اشغال ایدن الك فضیلتکار ذواتدن بریدر (۳) . مفتیٔ سابق یحیی افندی ایکنجی دفعه اوله‌رق شیخ‌الاسلام منصبنه کلدی (٤) .

ینه بوصیره‌ده قاپودان پاشا، سابق قریم خانی محمد گرای علیهنه سوق اولندی (۱۰۳۳—۱۶۲٤) . برخانك ارادهٔ پادشاهی‌یه، سلاح بدست، مقاومت کوسترمسی

(۱) « مطره‌جیسی » . (مترجم)

(۲) فذلکه ، نعیما . ونديك خلاصه‌سی بو ائتلاف مقاوله‌نامه‌سنی ۱۷ اغستوسده کوسترر، وفذلکه‌نك جنکی اغستوس اورته‌سنه دوغرو اولمق اوزره قید ایتمسنده سهو وار کبی کورینور : « آبازه ایله یکی چریلرك بیوك رئیسلری اولان یوسف ایله عقد اولنان ائتلاف‌قطعی ». لکن خلاصه‌نك بو عباره‌سنده موضوع بحث اولان مقاوله برائتلاف تشبثندن عبارت‌اولوب،نتیجه پذیر اولمامشدر ؛ چونکه خلاصه شویله دوام ایدر : « یکی چریلر ، ائتلافدن شبهه‌حاصل ایتلریله ، اتفاق بوزیلوب ، بغداد اوزرینه حرکت اولنمشدر. »

(۳) عطائیده ترجمهٔ حالنه مراجعت . مورخ طیب بك زاده ، اسعد افندینك وفاتی مناسبتیله، کندیسنه « مخلصی » مخلصنی ویرمش اولدیغنی تذکار ایدر .

(٤) نعیما ، فذلکه .

ایلك دفعه اوله‌رق وقوع بولمیوردی. قریم خانلرینك عصیانی عثمانلی وقایعنامه‌لرنده مهم بر موقع طوتدیغی کبی، بزده بو ایالتك برنجی غازی گرای وایکنجی غازی گرای زمانلرنده‌کی قاریشیقلقلرینی یازمش ایدك. آنجق برنجی دفعه اولمق اوزره کوریورز، که برقریم خانی کندی نسلنك نسل عثمانیدن دها نجیب اولدیغنی دعوی ایده‌رك، عساکر شاهانه‌یی محو ایتمش، وحکومتنی، دولتك ضعفندن بالاستفاده، جبراً تصدیق ایتدرمشدر.

باب همایونك، مرد حسینك میدانه چیقارمش اولدیغی محمد گرایدن واوغلی قالغای شاهین گرایدن خشنودسزلغی اسبابی مهم وچوق ایدی. قارء اونوتمامشدر، که بومحمد، وزیر نصوح پاشانك قدرت کلیه‌سیله خان مقامنه گلمش اولدیغی حالده، مؤخراً سلطان احمد زماننده یدی قله زندانننده محبوس اوله‌رق، سلطان مصطفانك برنجی جلوسی کونی قاچمش، ردوسه سورلمش، نهایت مصطفانك ایکنجی دفعه جلوسنده جانبك گرای یرینه قریم‌خانلغنه اعاده اولنمشدر (۱). محمد گرایك برادری شاهین گرای — که اوزون مدتلر بیوك‌شاه عباسك سراینده ملتجی بولنمشیدی — قارداشیله برابر قریمه کیده‌رك، قالغای، تعبیر اخرله ولی عهد تعیین اولندی. بر مدت صوکره، ایکی برادرك مظالمی باشلامش ایدی (۲). فرقهٔ مخالفه‌دن برچوق میرزالر، وازجمله غازی گرای زماننده منفی شاهین گرایی تعقیب ایدن، وشرقك «المأمور معذور» ضرب مثلیله تخلیص نفس ایده‌مین حاجی احمد، اعدام‌اولندیلر. خوتین سفرندن بری جانبك گرای خان ایله سلستره والیسی ونوغایلرك میرزاسی قانته‌میرپاشا آره‌سنده محاسده‌وقوع بولمش، سفرك‌صوکنده‌شاهین گرای‌قانته‌میرك نوغای چوللرنده‌کی یوردینی تخریبه مأمور اولمش ایدی. مجذوب سلطان مصطفانك ایکنجی سلطنتی ایکی قارداشك کبر واماللرینی تزیید ایلدی. برمنجم نامشهور شاهین گرایه دیمش ایدی، که سلطنت عالم، بر قوش اسملی آدمه میسر اوله‌جقدر؛ شاهین گرای، اسمندن دولایی، بوکشفی کندیسنه یاقشدیرمش ایدی. ایکی قارداش ادرنه اوزرینه برتشبث ترتیبی یاپدیلر، که اجراسی موفقیت بولورسه، کندیلرینه تخت عثمانی‌یه دوغری بریول تأمین ایده‌جك؛ عدم موفقیت حالنده، ایران طوپراغی التجاکاه اخیرلری اوله‌جق ایدی. بونیتله بر تاتار اردوسی طوپلاندی. محمد وشاهین

(۱) بوتاریخك سکزنجی جلدی.
(۲) نعیما.

گرایك حکومتلرندن ناخشنود بولنان سلامت گرای زاده‌لر (١) وغازی گرای زاده‌لر (٢) ایکنجی‌ولی‌عهدلك دیمك اولان‌نورالدین منصبنك مولداویه‌لی اسیره‌دن متولد برمادر بخطایه ویرلدیکنی کوره‌رك، کفت وکویه باشلادیلر. اشبو «مادربخطا» فقره‌سنی، تاریخ، قوره‌کینك زوجه‌سی حکایه‌سنك تمه‌سی عد ایده‌بیلیر (٣). غازی گرایك قالغایی فتح گرایه (٤)، تاتارلرك لهستاندن آلدقلری بر کنج قیز اهدا اولنه‌رق، خان بونی، باباسی اولان بویاره کوندرمك اوزره صادق دوستی اختیار حاجی احمده تودیع ایتمشیدی (٥). بر اقشام فتح گرای اویومق اوزره ایکن، محرملرندن بری، متبسمانه، لهستانلی اسیره‌نك بر اوغل دنیایه کتیرمش اولدیغنی خبر ویره‌رك، کنج پرنسك ولادت مسعوده‌سندن دولایی تمنیات مستهزیانه‌تردیف ایلدی: افندیسی منفعل اوله‌رق، پابوشلرینی محرمنك چهره‌سنه آتدی. والده‌یی، بیوك باباپی، چوجغی اولدرمك اوزره امنیتلی آدملر کوندرلدی. لکن اوچی‌ده علی‌العجله برفرار ایله تعقیباتدن اختفا ایده‌رك، قاتللرك الندن قورتولمش اولان چوجق مصطفی اسمیله چوبانلر آره‌سنده تربیه اولندی. چوجق بویونجه، محمد وشاهین گرای، هرایکیسی اولادسز اولملریله، بوچوجغی فتح گرایك اوغلی اولمق اوزره میدانه چیقاردیلر؛ مصطفی‌اسمنی احمد گرایه تحویل ایله نورالدین یاپدیلر. بو تعیین — بعدمااسیره‌نك مشروعیتی‌تصدیق ایدلمش فرزندمادر بخطاسنك کندیلرینه

(١) بهادر کرای، احمد کرای، مبارك کرای، صفا کرای، اسلام کرای. السبع‌السیار، ق ٩٠.

(٢) عنایت گرای، حسام گرای، سعادت گرای، عوض گرای.

(٣) بوتاریخك ٨ نجی جلدی. بادیٔ نظرده، ایکی حکایه برکورینورسه‌ده، بوظنه تواریخ وقایع مخالف اولمقله برابر، قوره‌کینك زوجه‌سی‌براوغل دکل، ایکیز طوغورمشیدی. [ایکی فقره آره‌سنده بز هیچ مناسبت کورمیورز. مترجم]

(٤) السبع‌السیار مؤلفی، ق. ٩، ص ١، غازی گرایه « بوره بوره غازی» عنوانی ویریور.

(٥) « السبع‌السیار » لك اسلوبنده‌کی ترك ـ تاتار تزییناتندن بر فکر ویرمك اوزره، ق، ٩٠، ص ٢، بر فقره‌نك عیناً ترجمه‌سنی یازه‌جغز: « فتح گرای ثمرات دین هدایت اقتران ولطافت حسن وآن ایله رسیدهٔ کمال اولان جاریهٔ مسفوره‌یی فراش سلطانی‌یه لایق کورمدیکی ایچون، زرمسکوك ایله مبادله‌سنی تسبب ایده‌رك، ریش سفیدی خنای زر ایله مصبوغ ووجود ملعونی ستر ایدن لباس سبزی انواع خدعه وحیله کاری ایله منقوش اولوب‌مرتبهٔ ولایته واصل ظن اولنان حاجی احمد اغا نامنده برینه تودیع ایتمشیدی. »

تقدمه‌رضا کوسترمکه مجبور اولان — سلامت گرای وغازی گرای اوغللرینی زیاده دوچار انفعال ایلدی . بوندن دولایی گنج نورالدین ایله حسام گرای آره‌سنده شدتلی بر تکلم وقوعه کله‌رك ، حسام گرای خصمنه علناً « بوغدان چوبانی » دیه خطاب ایتدی . احمد گرای ، مشروع سلاله‌دن تفریق اولنمق ایچون ، اوزماندن بری چوبان گرای تسمیه اولنان گرایلر سلالهٔ نامشروعه‌سنك اصلی اولدی .

ایکی قارداش علیهنه حاصل اولان بواسباب ناخشنودی‌یه ضمیمه اولمق اوزره ، پادشاه جدیدك تبریك جلوسی ایچون کوندرلمش اولان ایکی روس ایلچیسی قریمدن کچرلرکن ، حامل اولدقلری هدایایی غصب ایتمك اوزره ، وحشی شاهین گرای طرفندن اعدام اولنمش ایدیلر (١) .

احوال مبسوطه‌یه بناءً ، باب همایون محمد گرایی عزل ویرینه خان سابق جانبك گرایی نصب ایتمشدی (١٦٢٤) . درت دولت قادیرغه‌سی ایله خان جدیدی کفه‌یه کوتورمکه مأمور اولان وزیر حسن وابراهیم پاشالر مقاومته تصادف ایتملریله ، جانبك گرای کفه‌ده علی قاضینك خانه‌سنده قاله‌رق ، ایکی برادرك اوامر دیوان همایونه مقاومت ایتمکده اولدقلری استانبوله بیلدیرلدی . جزائر بحر سفیده عزیمت ایتمك اوزره حاضر بولنان قاپودان رجب پاشا ، کفه‌یه دوغری یلکن آچمغه مأمور اولدی ، وقریم مفتیسی شیخ بکر ایله میرزالردوشیرین بکلره تعلیمات جدیده‌یی حامل وله‌رق آزوقت ظرفنده قریمه مواصلت ایتدی . رجب پاشا ، وزیر حسن وابراهیم پاشالر ، کفه بکلربکی محمد پاشا اتفاق ایله ، ایکی برادره مکتوب یازه‌رق ، اطاعته ومورده

(١) کچن سنه (١٦٢٣) باب همایون موسقو دغران دوقه‌سنه برایلچی کوندردی ؛ بوایلچی‌یه ، عودتنده ، غران دوقه‌نك هدایاسنی حامل ایکی سفیر ترفیق اولنمشیدی . سفیرلر شاهینك حضورینه کوتورلدی ؛ سبب ورودلری . وشمدی‌یه قدر معتاد اولدیغی اوزره تاتارلره مراجعت ایتمیوب‌ده ، عثمانلیلره مراجعت ایللری سببی کندیلرندن سؤال اولنه‌رق ، وعثمانلیلرله موسقوفلر آره‌سنده تاتارلر علیهنده مذاکرات جریان ایتدیکی اسناد ایدیله‌رك ، هرایکیسنك باشلری کسلدی . احمد چاووش [عثمانلی سفیری اوله‌جق] ، شو معامله‌نك پادشاهه قارشی بر بیوك حقارت اوله‌جغنی . وبناءً علیه طرف شاهانه‌دن بوکا تحمل ایدیله‌میه‌جکنی بیان ایله . منعنه چالیشمش ایسه‌ده ، شاهین اونك‌ده باشنی کسدیردی ، وپادشاهه عائد هدیه‌لرله ، ایلچیلرك البسهٔ قیمتدارینی غصب وبونلرك آدملرندن برینی اعدام ایلدی . بونکله برابر ، جنکیز خاندانندن اولوب کندیلرینی دها نجیب عد ایدن ایکی قارداش طرفندن (محمد وشاهین) وقوع بولان شوتحقیر بوراجه کتم اولنمقده‌در » ٦ تشرین اول ١٦٢٤ ، وندیك خلاصه‌سی . « موسقوف انلچیلرینك اعدامی خبری تأکد ایتدی » روئه ، ٢١ ایلول ١٦٢٤ .

وهرسك ايالتلرندن برینی قبوله دعوت ایلدیلر. شاهین گرای مغرورانه شویله‌جواب ویردی : « ملك موروثمزده بش‌اون کون آرام ایتمه‌دن، مفسدلرك کفت وکوسیله خانلق جانبك گرایه ویرلدی ؛ جانبك بوطرفه کله‌لی ، نیجـه بیك فقرا آت آیاغی آلتنده قالدی . بزدن نه‌جرم صدور ایتدی ، که بوحقارته مستحق اولدق ؟ بزی ایستین درت بش میرزا ایکی اوچ بیکدن زیاده عسـکر ایله ؛ قانتمیر قارداشلری‌ده آق کرماندن بش بیك عسکر ایله ؛ مقدما روسیه‌یه کیدن یوسـف اوغلی میرزالر هپ عائله‌لریله ؛ علی میرزا وبتون نوغای میرزالری وسـلطان زاده‌لری ضماندن کچه‌رك بیك قدر آدم ایله بوکون بورایه کله‌جکلردر ؛ بوطرفدن‌ده برچوق طوپ وتوفك احضار اولنمشدر. بتون ولایت خلقی آرابه‌لرینی قوشوب کیتمك اوزره‌درلر؛ بودیاری اجدادیمز کفاردن آله‌رق ، قیلیج ایله تصرف ایتمش ایکن ، اولریمزی ، کویلریمزی آتشه اوروب بزی اسکی یوزدلریمزدن کوچورمك انصافمیدر ؟ بز جملهٔ ترك وطن ایدوب‌ده قریم کفار النه دوشرسه ، کفه‌کز وسائر قلعه‌لریکز قالیرمی؟ بواحوال هپ وقوعه کله‌جکدر ؛ امید ایدرزکه بوممالکده‌کی مسجد ومدرسـه‌لرك خرابنه سبب اولمایوب ، احوالمزی استانبوله‌عرض ایدرسکز . » (۱)

قاپودان پاشـا ، تعلیماتنه کوره حرکت مجبوریتنده اولدیغنی بیان ایلدیکندن ، جنك تقرر ایلدی . محاربه ایکی آیدن بری دوام ایتمکده اولدیغی حالده ، رجب‌پاشا آرتق برحرکت قطعیه‌یه مجبوریت کوردی. عثمانلی عسکری یوز بیك نوغای وسکز یوز قازاق قارشـیسنده بولنه‌رق ، کثرته مغلوب اولدی . کیجه متریس قازلمغه باشلانلدی ؛ لکن عسکرده قازمه وکورك اولمادیغندن ، بوندن واز کچلدی . نهایت بر ضابط ، صوك چارهٔ سلامت اولمق اوزره ، محمد خانه ، خانلغنك تصدیق اشعار اولنمسنی تکلیف ایلدی . قورقو سائقه‌سی ایله بالضروره کوسـتریلن برمساعده‌نك موجب حجاب اولمسنه رغماً ، بوتکلیف قبول ،وخانه‌یازیلان مکتوب او ضابطه اعطا اولندی (۲) .

جانبك گرای خان ایله قارداشی دولت گرای خان کفه‌یه عودت ایتمشلردی . خبر عزیمتلری نوغای اردوسـنده انتشار ایدرك، هجومه باشـلانلمش ایدی؛ عثمانلی اردوسـنك انهزام کلیسیله نتیجه‌لندی . حامیسـنه خوش کورنمك ایچون دشـمن

(۱) بوجواب هامه‌ردن ترجمه یرینه‌فذلکه ونعیمادن، ص۳۳۳، تلخیصاً آلنمشدر. (مترجم)
(۲) نعیما، فذلکه .

صفلرینه ایلك هجوم ایتمش اولان چوبان گرای (١) شجاعتنك قربانی اولمش ، واونك وفاتی تاتار اردوسنی مقاومت ایدلمز برشدتله اشغال ایتمش ایدی . برچوق عثمانیلر موقع محاربه‌ده قاله‌رق ، اکثریسی غالبلرك النه کچدی ؛ برترك بر « چاپچاق بوزه »یه صاتیلیر اولدی . آرابه‌لر ، اشیا ، اردو خزینه‌لری تاتارلرك النده قالدی ؛ حسن پاشا ، ضابطلرینك اکثریسیله برلکده جنك میداننده مقتول اولدی ؛ ابراهیم پاشا جریحه‌دار اوله‌رق ، کفه‌ده وفات ایتدی ؛ بیك کمیجی واون بش آغیر طوپ دشمن الینه دوشدی (٢) . قورتیله بیلن دونانمایه قاچدی . ایرتسی کون کفه تاتارلرله مالامال اوله‌رق ، شاهین گرای اوچ کون ظرفنده کمیلره بیتمه‌لرینی عثمانلی اهالی‌یه اعلان ایلدی ؛ بونلر هپ بردن دونانمایه دوغری کیتدیلرسه‌ده ، قبول اولنه‌مادیلر . نهایت قاپودان پاشاهیچ ، اولمازسه کفه‌نك محافظه‌سی ایچون صوباشیلرندن (٣) محمدی غالبه کوندردی . محمد گرای ، دولت عثمانیه‌نك کندیسنه کوستردیکی حقسزلقلردن اوزون اوزادی شکایتله ، متهورانه علاوه ایتدی ، که نظر توجهدن سقوطنه اصل سبب ، بوخائنلکی یاپمق ایچون جانبکدن ایکی یوز بیك غروش آلمش اولان مصردن عودت ایتدیرلمش قیزلر اغاسی مصطفی اغادر . کوندریلن مأمور ، سکون ایله دیدی‌که : «پادشاهم، حدتکزده حقلیسکز ، بن بوبابده برشی سویلمکه مأمورتم یوقدر . لکن شمدی ایش کفه‌ده‌قالمشدر،که اعاده اولنماسی سزك ایچون پك فلاکتلی احوالدن باشقه برشیئی منتج اولماز . آرتق یکیدن قریم خانی اولدیکز ؛ قدرتلی عثمان خاندانك نظر توجهنه عودت ایدیکز ؛ طوپلریمزی ، اسیرلریمزی اعاده‌یه موافقت کوستریکز ؛ کفه‌قلعه‌سنی‌ده سیل کبی هجوم ایدن تاتارلردن ، قازاقلردن قورتاریکز . » (٤)

---

(١) حسن بك زاده‌دن نقلاً نعیما . نعیما ، براز یوقاریده مجهول برمنبعدن نقلاً ، مادر بخطا چوبان گرایی محمد گرای وشاهین گرایه قارداش یاپه‌رق ، سلطان احمد اول سلطنتنده ونصوح پاشا زماننده وقوع بولان برجنکده مقتول کوسترمش اولدیغی حالده ، بوراده دها موثوق کورنیور . «السبع السیار»ك مفصل افاده‌سی اولماسه اولسه ، نعیماده‌کی بوتناقضك ایچندن چیقمق ممکن اوله‌مازدی ؛ لکن «السبع السیار» عثمانیلرك جانبك گرای علیهنه اولان سفرنامسعودینی درین برسکوت ایله کچر . [نعیمانك ایلك فقره‌سی ج ٢ ، ص ٣٢٧ ده‌در .]

(٢) جمعاً یکرمی یدی طوپ وبش یوز هاوان . سیر توماس روئه‌یه نظراً ترکلرك افاده‌سی ، ص ٢٧٣ .

(٣) چورباجی ، یعنی یکیچری ضابطیدر . هامه‌رده « صوباشی » دینلمسی نعیمانك برعباره‌سندن منقول سهودر . (مترجم)

(٤) نعیما ، [ص ٣٣٨]

محمد گرای قارداشی شاهین گرایه باقدی ؛ اوده تاتاربکلرندن ، نوغای میرزالرندن برمجلس عمومی طوپلامق رأینده بولندی . برچوق عجیب الشکل آدملردن ترکب ایتمش اولان بومجلس ، قاپودان پاشانك تکلیفنی قبول ایلمدیکندن ، ایلچی بوخبری دونانمایه ایصال ایتمك اوزره عودت ایتدی ، ومتعاقباً محمد گرای ، شاهین گرای ایله باشلیجه رؤسا ایچون خلعتلرله کلدی . برسلطان قوماندەسنده اوچ یوز سواریدن مرکب برمحافظه آلایی برات همایونك استقبالنه مأمور اولدی . محمد گرای فرمانی اوپدی ، باشنه قویدی ؛ قافتانی کیدی . ایکی طرفدن میمنت وبراستقبال مسعود دعالری مبادله ایدیلەرك ، مجلس طاغلدی . التمش یدی یکیچری ، یتمش جبەجی ، اوتوزاوچ عزب اسیری ، غالبك عرض اخلاصنی شامل برمکتوب ایله قاپودان پاشایه کوندرلدی .

سکز کون صوکره محمد گرای کفەدن چیقدی ؛ قاپودان پاشا استانبوله دوغری یلکن آچدی .

ایکی قارداش ، مقاومتلرینك کوزل نتیجه ویرمسندن جسارت آلەرق ، تضعیف مظالم ایله حکمران اولمقده دوام ایتدیلر . قریمك الك دلیرآدملرندن میرزابك کدخدا نامنده بری ، جبینده جانبك گرایك برمکتوبی بولنمش اولدیغی ایچون ، بی رحمانه اعدام اولندی . قانتمیرك عائلەسی عموماً قتل اولندی ؛ حامل زوجەسی شیشه صوقیلەرق ، آتشده کباب ایدلدی (۱) . متعاقباً ، شاهین ، تاتارلریله طونه (۲) ، آق کرمان ، کیلی ، اسماعیل ، برکوکی ساحللرینی تالان ایلدی . بابا طاغنه تعرض

(۱) نعیما . وندیك خلاصەسی ۲۰ تموز تاریخیله قاپودان پاشانك تشبثات فلاکتنماسی حقنده شویله دیور : « قائم مقام ، مفتی ایله دیکر وکلانك مذاکرەلرنده ، حکومت پادشاهینك محافظهٔ حیثیتی ضمننده مقدما طرف شاهانەدن اعزام اولنان یکی قرالك [قریم خانی جانبك] قبول ایتدیرلسنه قرار ویریلەرك ، بنابرین ، بولنده دوام ایتمسی بایرام پاشایه امراولندی . محمد کرای وقارداشی ، معیتلرنده یوز بیك تاتار ایله ، پادشاهك یکیچریلرینك حرکاتنه مانع اولمغی قرارلاشدیردیلر . کفه ، جانك [جانبك] ایلری یه کیتمسنه مخالفته قرار ویردی . قاپودان پاشا ، ومؤخراً بایرام پاشا ، کفەیه براً واصل اولدیلر . محمد گرای وقارداشی ، کندیلرینك خاندانی خاندان عثمانیدن دها قدیم ونجیب اولمسیله ، سلطنتك کندیلرینه عائد اولمسی محق اولەجغنی دعوی ایدیورلر » وندیك خلاصەسی ، خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی .

(۲) روئه ، ص ۲۸۹ : « یکی پرنس [قریم خانی] بوغدانی یغما ایتدی . » ۳۶۲ نجی صحیفەیەده مراجعت .

نتنده ایکن ، قاتمیر اوتوزبیك سواری ایله دوبریجه تاتارستانندن یتیشەرك ، اویله برقانلی جنك یاپدی ، كه طونه تاتار قانندن قپ قرمزی كسـلدی . مغلوبلردن آز برمقداری اوتەطرفه قاچەبیلدی ؛ شاهین كرای‌ده برصندال ایله قورتیلەبیلدی .

دولت عثمانیه وقایعنامەلرنده بالدفعات سزاواردقت بردورسنوی ابتداسی اولان ٢١ تموزده قازاقلر ، ایلك دفعه اولەرق استانبول پیشكاهنده كورندیلر . بوغازایچی ، هر برنده یكرمی كورجكی واسـلحەسی مكمل یكرمی جنكجی بولنور اللی اوزون وخفیف صـنداله جولانكاه اولدی ؛ بوصـندالرك باش وقیچلری اولمایوب ، چویرمكسزین ایلری‌وكری حركته مساعد اولدقلرندن (١) ، ایمپراطور ویتەلیوس زماننده طربزون ساحللرینی خراب آبادایدن پونت باربارلرینك سرعتلی سفینەلرینی خاطره كتیرەلردی (٢) . بش یوز سـنه صوكره ، بیزانس ایمپراطوری اناستازی سـلطنتنده ، ویتالیانوس تراكیا وموزی‌یی اطاعت آلتنه الدیغی متعاقب ، هون وبلغارلردن مركب برلشكر بی‌كران ایله سوستەنیوس (الیوم سدەینا) [استنیه] كورفزینەقدر كلەرك اوراده صلح عقدایتمشدی (٣) . بووقعەدن ایكی عصر صوكره‌ده ، باردانەس فیلیپیكوس زماننده بلغارلر سدەنیایه قدر كلەرك ، قسطنطینیەنك آلتونلی قاپیسنه قدر توسیع خسـار ایلدیلر (٤) . برعصر صوكره روسلر ، دیر وآسقولد قوماندەلرنده ایكی یوز صندال ایله ایلك دفعه اولمق اوزره بوغازایچنده ظهورایله ، قسطنطینیه صحرای معمورینی غرق آتش وخون ایتدیلر (٧١٢) (٥) . سدەنیا ، دها صوكره ، ایمپراطور رومانوس زماننده تكرار بلغارلر طرفندن یغما اولنەرق ، (٩٢١) (٦) یكرمی سـنه صوكره‌ده ، ایغور قوماندەسـنده روسلر طرفندن تالان اولندی (٩٤٢) (٧) . بودفعەده قازاقلر سـیتلرك ، بلغارلرك ، روسلرك ایزلرنجه

(١) « *Adpositis utrimque gubernaculis conversa ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent* » تاسیت ، شئون ١ ، ٢ ، ص ٦ .

(٢) « *Quin et Barbari contemptim vagabunturfabricatis repente navibus Camaras vocant, pari utrimque prora et mutabili remigio, quand ohinc vel illinc appelere indiscretum et innoxium est* » تاسیت ، تاریخ ، ١ ، ٣ ص ٤٧ .

(٣) زدده رنوس ، ١ ، ٤٤٨ .

(٤) قارامسین ، ١ ، ٩٦ .

(٥) تەئوفونەس ، سنه ٢٣ ؛ آناستازی ، ص ١٣٧ ، سنه ٧١٢ .

(٦) لەئوغراماتیقوس ، ٩٢١ .

(٧) سیمون لوغوتەتا ، قیصر رومانوسك ٢٨ نجی سنهٔ سلطنتی ، ٩٥٢ سنەسی .

کیدوب ، کندی نوبتلری اولمق اوزره بوغاز ایچنه یایله‌رق ، اوروپا ساحلنی تخریب ایتمکده وبیوك دره‌یی ، یکی کویی ، سده‌نیایی آتشه ویرمکده ایدیلر (۱) . شو استیلای مدهشی طوردرمق ایچون استانبولدن بش التی یوز سفینه چیقمشیدی . فتحدن بری محافظه اولنان مشهورزنجیر ، قانالك مدخلنی سدایتمك ایچون بوغازایچی قلعه‌لرینه کوتورلدی : پای تخت دولتدن چیقاریلان اون بیك جنکاور، تهدید اولنان ساحله انتشار ایتدیلر . قانالك هر اورته‌سنده نصف دائره شکلنده دیزلمش ، ومنهوبات ایله مالی بولنمش اولان قازاق دونانماسی قاره‌دکیزه عودت ایتمك ایچون کیجه‌نك حلولنه‌انتظارایلدی. برقاچ کون صوکره، بوقورقونج‌مستولیلر ، دهازیاده‌بر مقدارده‌اوله‌رق،ینه‌بوغازك‌مدخلنده کورینوب—یدی عصراول‌ایغورك قایقلرینك، پیشکاهنده تیمورآتمش بولندقلری—فناری یاقدقدن صوکره، دولت عثمانیه پای‌تختنی تترتمش اولمق افتخاریله مظفرانه چکلدیلر(۲) .

باب همایون ، آرقوقلعه‌سندن دولایی آره‌لرنده متحدث برنزاع‌ایچون مراجعتلری اوزرینه ، تونس وجزائر امارتلری (۳) آره‌سنده‌حکم اولمق صورتیله ضعفنه‌قارشی برتسلی بولمش اولمیوردی . ایکی بکاربکنك مأمورلری (٤) بومسئلهٔ مهمه ایچون استانبوله کلمش اولملریله ، مفتی وقاضی عسکرلرك حضوریله ، برمجلس علنیده فصل دعوی اولندی . اوزمانه قدر تونس امارتنه ویرکی تأدیه ایتمش اولان آرقو

(۱) قارامسین ، ۱ ، ص ۱۲۱ . ریغونك « دولت عثمانیه تاریخی » [انکلیزجه] اثرینه قنولله‌سك ذیلی ، ص ٤ . ازمیر قونسلوسلغنده بولنمش اولان بوذاتك سده‌نیایی اناطولی ساحلنه قوندرمش اولمسی بیوجك برسهودر : « *On the Asiam side Stenia* ». فندلکه، نعیما .

(۲) فندلکه‌نك ویالکز برایکی کلمه‌نك تغییریله اوندن استنساخاً نعیمانك بوبابده‌کی افاده‌سی شوندن عبارتدر : « دونانما کفه مصلحتنه مشغول ایکن ، تن‌قزاغی قره دکیزی خالی بولوب، یوز اللی قطعه شایقه ایله شوالك [۱۰۳۳] دردنجی کونی بوغاز حصارینه کلوب ، یکی کویی غارت وبرقاچ دکان احراقیله خسارت ایتدکلری معلوم اولدقده ، استانبولدن بوستانجیلر ، وسکبان‌باشی نفراتیله کیلره بینوب، هجوم‌ایدیجك ،قزاق‌اشقیاسی برآن‌طورمیوب، کیرو دکیزه فرار ایتدیلر. ملاعینك بومرتبه اقدام‌ایله بوغازه هجومی برتاریخده مسموع دکلدر . » (مترجم)

(۳) هامه‌رك Regence تعبیرینه مقابل‌امارت دینلمشدر ؛ لکن اوزمانك برجه اعتبارینه کوره امارت دکل ، هرایکیسی ایالت ایدی . اوتعبیری وسیلهٔ تسلط اولمق ایچون اوروپالیلر چیقارمشلردر . (مترجم)

(٤) تونسدن : مفتی شیخ ابوالحسن ، سابقا یکی چری اغاسی عبدالرحمن اغا ، سلیمان قپودان ؛ جزائردن : ایکی معزول یکی چری اغاسی ، ایکی بلوك باشی ، ایکی یایا باشی ، ایکی اوطه باشی ، برقاچ نفر کوندرلمشیدی . (مترجم)

قلعه‌سنك بوندن صوكره باب‌همایون‌مأمورینه ایکی‌بیك غروش ویرمسنه،وبوآقچه‌نك هرسنه مکه ومدینه فقراسنه توزیع اولنمق اوزره صره‌یه علاوةً ارسالنه قراروپرلدی . (١) .

اناطولیده وزیر اعظم اردوسنی تقویه ایچون فعالانه تجهیزاته دوام ایدلمکده ایدی . محرمده (١٠٣٤) ارضروم محافظه‌سنه ایکی بیك یکی چری قونلدی . دیاربکر والیسندن قرق بیك کچی دریسی طولوم، مهماتیله اون [بدلوشقه] طوپ، درت یوز کلك ، یوز یکرمی بیك کیله آرپه ، قرق بیك کیله حنطه ایله یکی چری ایچون پکسماد ؛ عزیز ، کلیس ، ترکمان وویوده‌لرندن ایکی یوز یکرمی بش قطار دوه ، اللی بیك قیون ایستلدی (٢) .

سنه‌نك [میلادی]صوك کونلرنده، وزیراعظم چرکس محمدپاشااوزون برخسته‌لقدن صوکره، توقادده وفات‌ایلدی (١٨ربیع‌الاول ١٠٣٤ — ٢٩ کانون‌اول١٦٢٤)(٣). یکی چری اغاسی خسرو اغا ودفتردار باقی پاشا ، سردارك ارتحالنی رئیس طوراق افندی واسطه‌سیله استانبوله اخبار ایله برابر ، استانبولدن یکی سردار اعزامنه قدر وقت کچه‌جکنی ، دیار بکر والیسی حافظ پاشانك عساکر کثیره‌یه

(١) بوحکم ، لافونتنك ایستریدیه ودعواجیلر حکایه‌سنی اخطارایدر . [غالبا ایستریدیه‌یی حاکم افندی کندیسنه حکم ایتمش اوله‌جقدر : لکن بوحکم اونك کبی دکلدر . چونکه « شیخ الاسلام وقاضی عسکرلرویکی چری‌اغاسی (زیرا یکی چری‌اغالنی قلعه‌لر امورینك مرجعی‌ایدی) حضورنده عقدمجلس اولنوب، طرفینك تمسکاتی کورلدکده، مزبورقلعه اراضئ جزائرحدودینه اللی آتمش مرحله بعید ، وتونس ایالتنه اون مرحله قریب اولوب ، شمدی‌یه قدر رسومنی تونس خزینه‌سنه تسلیم‌ایده‌کلمکله بحسب‌الشرع والقانون تونس‌ایالتنه‌حکم » اولندقدن صوکره ، دفع نزاع وخصومت ایچون تونس بکلربکی ضبط ایدوب، محصولی‌ایچون هرسنه واران مباشره ایکی‌بیك ریال‌غروش‌ویره‌رك،بونك صره‌یه علاوه‌اولنمسنه طرفین‌وکلاسی قراروررضا ویرمشلردر. نعیما،ص٣٤٢ . الصلح سیدالاحکام. مترجم] صاری‌عبدالله‌افندینك‌منشأتنده، ن٤، مکه‌شریفنه ١٠٣٢ (١٦٢٢) تاریخلی برمکتوب پادشاهی ، نشانجی محمد افندی قلمیله یازلمش ١٠٣٣ (١٦٢٣) تاریخلی دیکر برمکتوب شاهانه واردر .

(٢) نعیما [ج ٢ ، ص ٣٤٣] .

(٣) بووفاتك خبری استانبوله آنجق اوچ هفته‌ده کله‌بیلمشدر. زیرا وندیك بالیوزینك راپورنده شویله اوقونیور : « شباطك سکزنده توقاددن دیوان همایونه وارد اولان خبردن، صدراعظم محمد پاشانك طاش علتندن وفات ایتدیکی آکلاشلدی. محمدپاشا مقدمانه‌چالیشیرسه‌ده، یکی چریلر کندیسنی سومزدی . اونك یرینه تعیین اولنان حافظ پاشا التمش یاشنده‌در ، طبعنده خشونت وغرور واردر . »

مالك اسكی وبغداد احوالنه واقف بروزیر اولدیغنی علاوه ایتدیلر . خاتم صدارت سردارلق امریله برابر قاپیجیلر کدخداسیله حافظ پاشایه گوندرلدی . استانبولده « خسرو اغا صدارتی نیچون کندیسنه ایستمه‌مش ؟ » یولنده سوزلر اولدیغندن ، خسرو اغا اویله یاپمامش اولدیغنه ندامت گتیرمشدی؛ اوکاده وزرات ویریله‌رك، مراد صوینده براتی کندیسنه یتشدی (١) . اهلیت ممتازه اصحابندن اولوب، خدمت مالیه‌ده واصل پیری اولمش اولان باقی پاشاده متعاقباً ارتحال ایتدی (٢) ؛ اونك مقامی توقاد دفترداری عثمان افندی‌یه (٣) ، توقاد دفتر دارلغی مورخ بش کلیسالی [فونفکیرهه‌نلی — پچوی] ابراهیم افندی‌یه ویرلدی (٤) .

مایس ابتدالرنده (٢٧ رجب ١٠٣٤ ٥ مایس ١٦٢٥) صدر جدید حافظ پاشا، دیار بکر قربنده چولك صحراسنه اوتاق قوردی؛ سفره دعوتی متضمن امرلر نشر ایتدی. خسرو پاشا دخی یکی چری عسکری وآلتی بلوك اغالریله توقادمشتاسندن چیقه‌رق ، رمضان اوائلنده صدراعظمه برلشدیلر . شوصیره‌ده قاره‌مان بکلربکی

(١) نعیما . « بوپاشا زیاده ناموس وحمیت گوستردی (اگر برترکده حمیت بولنمق ممکن ایسه) » روئه ، ص ٣٧٦ . [روئه‌نك توجهنه تشکرلر !]

(٢) روضة الابرار ، مضحکه عنوانیله نقل ایدرکه : دفتردار باقی پاشا کماکش علی پاشانك اموالنی قبضه مأمور اولمسیله ، سراینی سوبسوجست وجو ایده‌رك ، بی‌تحاشی حرمه وضع قدم ایلدی ؛ بستان زاده کریمه‌سی [وزیرمقتولك متروکه‌سی] تستر مراد ایدنجه، باقی پاشا بی‌اختیار ، « آجانم بزمله نامحرم معامله‌سن ایتمك نه‌ایچوندر ؟ بزدن خودسزك حقکزده هنوز نه‌تطلیق ونه‌تعلیق واقع اولمشدر؛ بومعامله علی پاشا ایله گرك ایدی » دیه لطیفه ایلمش. [باقی‌پاشانك — برون قاسم‌فقره‌سنده‌اولدیغی کبی — نکته‌لی‌سوزلری وارایسه‌ده، اولدیرلمش، وتا حرمنه گیریله‌رك اموالی مصادره اولنور برصدر اعظمك زوجه‌سنه بویله سوزلر سویلمسی لطیفه دکل ، الك بیوك قبیحه‌در ؛ هامه‌ر فقره‌یی تماملیه اکلامامش اولدیغندن ، بز اصلندن نقل ایتدك . باقی پاشا ، نعیمانك « اشد ارباب استیفا ایدی » سوزینه شوفقره ایله لیاقتی اثبات ایدر . غالبا نعیما دها سوز سویلیه‌جك ایدیسه‌ده ، « اذکروا . . . » امرینی تخطر ایتمشدر. نفعی، باقی پاشانك بوسفره‌دفتردار اولیشنده: « ایشته اونك ینه حالا سفره‌دفتردار، استقامت یولنه گیتمکه همت ایله! » دیمشدی؛ باقی پاشانك سلفی استقامت افندی سفرده وفات ایلمشیدی . نعیما، باقینك استقامت افندی‌یه اقتفا ایتمسی اوزرینه، نفعینك توریه ایتدیکی دعای مماتی کهانت شاعرانه صایار . مترجم]

(٣) نعیماده عثمان دینلمش ایسه‌ده، فقرهٔ متعاقبه‌یه نظرا عبدالکریم اوقونمق لازم گلیر.

(٤) پچوی . صدر اعظمك وفاتندن مقدم توقاد ضربخانه‌سنده بولنوب ، اوچ میلیون خالص اقچه کسدیرمشدر . پچوی، اختیارانی بهانه‌سیله باش دفترداراتی قبول ایتمدیکنی سویلر .

چرکس حسن — که حصن کیف طرفلرنده قیشلامش ایدی — عجم اردوسنك کردستانده آلتون کوپری و کرکوك طرفلرینه کلن برفرقه‌سی اوزرینه یوریوردی. اون بیك عجم درت بیك عثمانلی‌یه مغلوب ، وکرکوکدن مطرود اوله‌رق ، بوستان پاشا کرکوکی ضبط ایلدی . بو آره‌لق عجم خانی قارچغای کورجستانده ، مارغراو خانك ایرانیلره خیانتیله، قانلی برهزیمته اوغرایوردی. اووقتلر زاکوم [ز کم] خانی ، اسکی کورجستان حکمداری عائله‌سندن طهمورث خان نامنده برآدم ایدی ، که بومأموریت مهمه‌یه شاه عباس طرفندن تعیین اولندیغی حالده ، وان بکلربکی ترجه بیلمز حسین پاشادن استمداد ایله ، انك معاونتی اوزرینه ، عثمانلی صفوفنه کچمش ایدی . بوحرکتدن منفعل اولان شاه ایران ، کورجی ماغراو خانه، عصیان ایدن ایالتی تخریب‌ایتمسنی امر ایتمش، طهمورث‌ده آچیق‌باشه (مینغره‌لی—مکریل‌حاکمی) التجا ایلمش ایدی. شومدهش انتقامدن صوکره، شاه‌عباس، زاکوم شهرینی یکیدن اعمار ایتمك واوچ سنه ویرکیدن معفو طوتمق امریله ، پیکر سلطانی کورجستان والیلکنه نصب‌ایلدی. آزمدت ظرفنده‌اوطرف‌اهالیسی اوقدر چوغالدی، که والی بونلری نصل ضبط ایده‌جکنی بیله‌میه‌رك ، اندیشه‌سنی افندیسنه عرض ایتدی . شاه عباس قوروجی باشیسی قارچغای خانی وکورجی ماغراوی برقاچ بیك کیشی ایله برلکده — سرایه کنج قیز آلمق بهانه‌سیله — ارسال ایلدی . قوریجی باشیسنه ویردیکی امر ظاهری، هرایشده ماغراو ایله استشاره ایتمسنی متضمن ایدی؛ بوامر موجبنجه اون ایکی بیك کورجی‌یی [انعام توزیعی ایچون] مطنطن برچید رسمی اجراسنه دعوت ایده‌جك ایدی . فقط تعلیمات خفیه‌سنده ، طوپلادیغی کورجیلری صوك نفرینه قدر، ماغراوی بیله استثنا ایتمکسزین، عموماً اعدام ایتمسنی امرایلمش ایدی . بومکتوبك موصلنه ، کاغدی ماغراوه کوسترمیوب ، قوروجی باشی خانه ویرمسی تنبیه اولنمش ایکن ، نامه‌بر یاکلش تلقی ایده‌رك ، ماغراوه تبلیغ اوامر ایتمسیله ، اوده کورجی رؤساسنه خبر ویردی . رؤسا ، کارتیل (کاردنه‌ل) حاکمی ماغراو، زاکوم حاکمی طهمورث ایله غوریه‌ل [کوریل] ، دادیان (قوتخیس)، آچیق باش (مینغره‌لی) ، قاره قالقان بکلری ایدی (۱) . بونلر مکتوبه ایناتمق

(۱) ایرانیلردن مظهر تصحب اولدقدن صوکره خیانت وحقارت کورمش اولان‌کورجی پرنسلری طرفندن ایلچی ورودینه هرکون انتظار اولنمقده‌در ؛ اوچ پرنس طرفندن اداره اولنمقده اولان بتون ملت ... » روئه ، ص ٤٢٦ . فنداکه ، بچوی ، نعیما .

ایستمدیلر؛ ماغراو، عسکرینی — فقطکمال احتیاط ایله — تجدید رسمنه‌سوق ایتمکه مجبوریت کوردی. پیشدار صحراده طار بوغازی کچمکده اولدیغی صیره‌ده، عجملر بونك اوزرینه هجوم ایتدیلر؛ درت یوز کورجی پاره پاره ایدلدی؛ اصل اردو بوغازه رجعت ایلدی. آرتق قارچغایك کورجیلره خیانتده شبهه قالمادی. کورجی بکلری قارچغایه «خانم نه طورورسك؟ طمهورث کلدی، باصدی» دیه‌رك اونکه محاربه‌یه تشویق ایتدیلر؛ عجملر کندی نوبتلرنده بوغازه کیرنجه، تپه‌لر حریص اخذ ثار اولان کورجیلرله مالامال اولدی. ایران اردوسی محو ایدلدی؛ بونك مرکب اولدیغی اوتوز بیك جنکاوردن آنجق اونده بری خلاص اولدی. قارچغای واوغلی، امیرکونه، قازغان خان اوغلی، شروان خانی یوسف، محمد وسلیمان خانلر اردونك باشلیجه‌سولتانلرندن [ضابطانندن] اون کیشی ایله برلکده محاربه‌میداننده قالدیلر. التی یدی بیك باش دیار بکر یاقیننده‌کی اردوکاهه کوندریله‌رك، کورجی مزراقلری اوزرنده علائم ظفر اوله‌رق دولاشدیرلدی (۱). ماغراو خان همان وزیراعظمه یازدی‌که کورجستانده کورینور کورنمز، کنجه، قره باغ، شروان، اردبیل سقوط ایده‌جکدر. لکن مورخ پچوینك اخطارات شدیده‌سنه رغماً، حافظ پاشا، بغداده عزیمتنی آمر اولان تعلیماتدن انحراف کوسترمه‌مکده اصرار ایلدی (۲)؛ ینی چری اغاسی خسروده، صدراعظمك محقق کورینن برمظفریته نائل اولمسنه حسدندن دولایی، حافظ پاشانك ترتیبنی التزام ایتدی.

مع هذا، ماغراوخان کندیسنی حاکم مستقل اعلان ایله: «شاهك بنده‌سی

(۱) برکورجی بکی، جنکده مقتول اولان التی بیك عجم باشی ایله واصل اوله‌رق، باشلر دیوانده تشهیر اولندی؛ کورجی بکی پادشاهك النی اوپه‌رك، خلعت آلدی» ۱۹ تشرین اول، ۱۶۲۵، وندیك خلاصه‌سی، کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی. «کورجی وعجملر آره‌سنده محاربه‌وقوع بوله‌رق، ایرانیلردن یکرمی بربیك کیشی، وباشلیجه رئیسلرندن اوچی مقتول دوشمشدر» وندیك خلاصه‌سی. «برکورد بکی طرفندن کوندریلن ایکی‌یوز عجم‌رؤس مقطوعه‌سی دیوانه کلدی» ۲۸ کانون اول ۱۶۲۵، کذلك. [نعیم، مقتول رؤساباشلرینك آل یافته‌لره صاریلوب، سانجاقلری، کره‌نایلری، کوسلری ایله سرداره کوندرلدیکنی یازار، ص ۳۴۷.]

(۲) حسن بك زاده، پچوینك رأینه مخالف اوله‌رق، کورجستانك تسخیری بغدادك استردادینی برساعت بیله تعجیل ایتمیه‌جکی جهتله، حافظ پاشا اوخطه‌یه کیرمك ایسته‌مکده حقلی اولدیغنی اخطار ایدر.

ماغراو» (۱) دیه سکه ضرب ایدردی. بو وقایع اوزرینه شاه عباس، قورچیباشی اسحاق خان ایله امیرکونه خانی عاصی دیدیکی ماغراو اوزرینه کوندردی. عجم جنکاورلرندن پك آزی کورجیلرك قیلیجندن قورتیله بیلدیلر. امیرکونه آلدیغی یارهلردن ترك حیات ایلدی. غالب، بردع اقلیمنی تالان وکنجهیی طعمهٔ لهیب ایلدکدن صوکره، کندی ایالتنه عودت ایتدی. کورجستان اختلالی خبری اوزرینه، دائما قارص ایالتنده سرسری کزمکده اولان طهمورث خان، اقامتکاهی بولنان زاکومه دونمشیدی. کورجستانك حکمدارلری سلالهسندن اولمایان ماغراو، طهمورثه قیمتلی هدیهلر کوندردی؛ لکن طهمورثك، کندیسنی مخاطرهلی بررقیب کورمکدن باشقه برشی یاپهمیهجغنی بیلدیککندن، انتریقهلرینی تجدید ایله استمداده دوام ایتمك اوزره، صدر اعظم اردوسنه چکلمکی قرارلاشدیردی (۲).

صدر اعظمی بغداده قدر تعقیب ایتمزدن اول، پایتخت قاپیلرنده جریان ایدن احواله برعطف نظر ایلیهجکز. قرهسی سنجاغی، تروا صحرالرینی وایدا طاغی کویلرینی خراب ایدن جنت اوغلی (۳) نامنده برعاصییه التجاکاه اولمشیدی. جغاله قارداشلرك ایکی کدخداسی بونلرك اوزرینه کوندرلدکلری حالده، ایکی بیك ضایعات ویرهرك کری کلدیلر (٤). بوخبراوزرینه، صدراعظمك کدخداسی قانلی محمد، دیشلنك اوغلی حسین پاشا ایله برلکده عاصینك اوزرینه حرکته مأمور اولدی. جنت اوغلی مغنیسا صحرالرنده هزیمته اوغرایهرق، اشکنجه ایچنده بیروح اولدیغی کبی، باشلیجه طرفدارلری قازیغه اورلدی.

---

(۱) ماغراو، نعیمانك تعبیرنجه «مسلمان اولمازدن اول رافضی شعارین» اتخاذ ایدهرك، وشاهلقادعاسنه قالقیشهرق، «بندهٔ شاهولایت ماغراوشاه» دیه سکه قازدرمشیدی؛ شاهمهر، شاهولایتدن مقصد جنابحیدر اولدیغی بیلهمیوب، ماغراوی عجم شاهنه بنده یاپمشدر. (مترجم)

(۲) نعیما.

(۳) نعیما «جنت قاریاوغلی» دیمسنه کوره، بوجنتك برقادین اولدیغی اکلاشیلیر. (مترجم)

(٤) فذلکه، روضة الابرار، نعیما. «برسپاهیاولان جنت اوغلی سواریلرله بروسهیه دوغری یوریبور، حزیران ۱٦۲٥. جنت اوغلی یکیدن ازمیراوزرینه کیتمشدر. کهیا اوچ بیك کیشی ایله مقابلهسنه کلهرك، برصحراده شجیعانه حرب ایتمش ایسهده، کهیانك ومعیتندن ایکی بیك کیشینك تلف اولسی اوزرینه، جنت اوغلی غلبه ایلمشدر» روئه، ص ٤۳۱. «جنتاوغلی ازمیره بش میل مسافه برمحل اولان تیرهده بولنمقدهدر. سانجاق متصرفی جغاله قارداشلرك ایکی کهیاسی، جنت اوغلنك اوزرینه یوریدیلر. جنت اوغلی بیك آلتییوز پیاده وبیك سواری طوپلایهرق، تریانداده مقابلهیه چیقدی. کهیالرك ایکیسیده، آدملرندن ایکی بیك کیشی ایله مقتول اولدیلر» ۹ تموز ۱٦۲٥، وندیك خلاصهسی.

اوآره‌لق استانبولك آسایشی سپاهیلرك برطغیانیله مختل اوله‌رق ، طمع وحرصندن دولایی « یخنی‌قاپان » لقبی ویرلمش اولان دفتردار عبدالکریم افندینك اشکنجه التنه آلنمسیله ، دفع نورش ایدیله‌بیلدی . سلفلری اکمکجی زاده وباقی پاشا قدر مساعدهٔ طالعه‌مظهر اوله‌میان یخنی‌قاپان، ثروت جسیمه‌سی کندیسنه باعث فلاکت اوله‌رق ، اشکنجه ایچنده جان ویردی (۱) . قازاقلرله محاربه ایتمك اوزره قاپودان پاشا قوماندهسیله سفائنه ارکاب ایدلمش یکیچری وجبه‌جیلر ، سپاهیلرك کوستردکلری مثالدن جرأت آله‌رق ، وارنه‌یی آره‌لرنده تحدث ایدن قانلی بر نزاع کورلتیسیله طولدیریورلردی . جبه‌جیلر قلعه‌یه چکیله‌رك ، خصملری‌اوزرینه آتش ایتدیلر؛ هرایکی‌طرفدن برقاچ‌کیشی‌مقتول‌اولدی (۱۰ذی‌الحجه ۱۰۳٤—۱۳ ایلول ۱٦۲٥) . مجرملرك ایلری‌کانلرندن ایکیسی اعدام ایدیله‌رك، قاپودان پاشا کیلغراد ، بالچیق ، مانقالیا ، قاره خرمن ، صولونه ، کیلی ، آق‌کرمان یولیله اوزیده‌واقع قیل برونه متوجهاً یلکن آچدی . قیل‌برونه وارلدقده ، ساحل بوینجه اوچ یوزقازاق قایقنك [شایقه] طربزونه دوغری کیتمکده اولدقلری کورلدیکی خبر آلنه‌رق ، قاپودان بونلری تعقیب ایتمك ارزوسنده بولندی . لکن اوزی اهالیسی اونلر بهمه حال بوطرفه کله‌جکلرندن ، پك اوزاقلاشلمامسنی ، وکیجه‌لری کناره یاقین یاتلمامقله برابر حاضر طورلمسنی اخطار ایتدیلر. التی‌هفته حرکتسز وقت کچیرلدکدن صوکرا ، قازاقلر ینه استانبوله هجوم ایدرلر قورقوسیله دونانما روم‌ایلی ساحللرنده کزمکه باشلادی . قارده‌ده یدی سکز میل آلارغه‌ده ایکن ، کوزجیلر دشمنك تقربنی خبرویردیلر (۲). دونانمایی تشکیل‌ایدن قرق‌اوچ قادیرغه‌دن — طقوزینك ایچنده‌یکی‌چری بولنان—یالکز یکرمی‌بری قاپودان‌پاشاایله برلکده‌ایدی؛ دیکرلری

(۱) یخنی قاپان طلبه‌دن‌ایدی ؛ بایزیدعمارتنه ملازمتی صیره‌سنده، یمکه هجومندن دولایی اولقبی آلمشیدی . صوکره خطیب ، ونهایت اکمکجی زاده‌یه انتساب ایله مال مأموری اولدی . حقنده « اکمکجی زاده قیلدی دنیایی نانه محتاج . آخر سماط دولت یخنی قاپانك اولدی » دیمشلردر . دفترداراغنده وزارت‌ده‌آلمشیدی. مالنی اشکنجه ایله سویلدوب، کاملاً آلدیلر . (نعیمادن ، ص ۳٥٥ و ۳٥٦ .) (مترجم)

(۲) قاپودان پاشا کمیسنك دیرك باشنده اولان کوزجی « کوسه‌لر کوروندی » دیه‌خبر ویردی . اونلرك اصطلاحنده کوسه‌لر شایقه وقازاقدر . جمله خلق اایاغه قالقدی ، سفینه‌لرك « چاشتاق » لرنی آچدیلر، لوندلر صوینوب جنکه حاضر اولدیلر. نعیما، ص ۳٥۷ (مترجم)

صو ایتمه‌لرندن وخسار کورمه‌لرندن دولایی کری قالمشلردی (١) . قازاقلر ، دکیزك سکونتندن استفاده ایده‌رك ، متفرق کمیلرك اوزرینه کورك قوتیله هجوم ایتدیلر(٢). هر بر قادیرغه ، یکرمی اوتوز قایغه مقابله مجبوریتنده ایدی؛ هرقایقده اللی قازاق بولنه‌رق ، کمیلره یاناشمق ایچون برشدت وحشیانه ایله ایلریله‌یورلردی . اك شدتلی جنك ، اوچ فنارندن طانمش اولان قاپودان پاشا کمیسی اطرافنده اولدی . برقاچ یوز قازاق ، دیشلرنده قیلیچ (٣) ، کمی‌یه یناشه‌رق بیزك دیرکه قدر کلدیلر (٤) . همان کاملاً قازاقلردن مرکب اولان طائفه کورکلری براقه‌رق ، جنکه اشتراك ایتمش ایدیلر (٥) . دشمن کوجلکله دفع ایدیلیوردی؛ نهایت قیچده‌کی طوپلر، اطرافده‌کی قایقلری باتیره‌رق ، کمی‌یی قورتاردی . ترسانه کدخداسی ممی بکك قادیرغه‌سی آزدها اله کچه‌جك ایدی ؛ پیاله‌نك قادیرغه‌سی‌ده شدتلی برهجومه معروض اولدی . مظفریت بلکه قازاقلرده قاله‌جق ایدی ؛ آنجق جنك اثناسنده برروزکار قوپه‌رق، قادیرغه‌لری اطرافده‌کی قایقلرك دهشتلی هجومندن قورتاردی(٦). قایقلرك خفیف شیلر اولدیغندن بونلری باتیرمق همان محال دینیله‌جك درجه‌ده ایدی. جنك بتون کون امتداد ایتمش ، وقایقلرك آنجق یتمشی باتیریله‌بیلمش ایدی ؛ ایرته‌سی کون یوز یتمش ایکی قایق طوتلمش ، یدی یوز سکسان برقازاق اسیر ایدلمش اولدیغی اکلاشلدی . بوغالبیت ، شو قورقونچ دشمنلر اوزرینه عثمانلی بحریه‌سنك قازاندیغی اك پارلاق

(١) کورکچیلری زبون، روزکار یوق ، کری قالوب هنوز ایریشه‌مدیلر، نعیما ، (مترجم)

(٢) روزکار وار ایکن بر قادیرغه‌یه یوز شایقه چانه‌ماز ؛ لیمانلق هواده بر شایقه بر قادیرغه‌یه صارلمق ممکندر . نعیما . (مترجم)

(٣) « جانلرینی دیشلرینه آلوب » تعبیرنی هامه‌ر بویله اکلامشدر ؛ نعیماده قازاقلرك قیلیجلری اولدیغنه دائر اشارت یوق . (مترجم)

(٤) فذلکه ، نعیما ، حاجی قالفه‌نك « اسفارالبحار » ی ، طیب بك زاده .

(٥) برکت ویرسون که آیاقلری باغلی ایدی ، اونك ایچون یالکز کورك چکمکی براقه‌رق ، جنکه قاریشه‌مامش ایدیلر . (مترجم)

(٦) طیب بك زاده وروثه ، ص ٤٢٦ . « اوچ یوز اللی فرقته (قایق) دن مرکب برانجه دونانما جنکه کیریشدی ؛ بوقایقلرك هربرنده قرق اللی توفك انداز وارایدی . اوتوز قایق باتدی ، ویدی سکز یوز کیشی دکیزدن طوپلاندی . ایکی طرفدن محاربه پك شدتلی اولدی ؛ یکی چریلر همان کاملاً محو اولدیلر . » [« بر روزکار ظهور ایدوب ، قادیرغه‌لرك یلکنلری طولدی ؛ کویاکه هربری مرده ایکن زنده اولدی . » نعیما . نعیمانك بودکیز جنکی تفصیلات وتعبیراتی ، حتی فذلکه‌نك حاوی اولدیغی مدتجه تاریخنك اکثر مندرجاتی کاتب چلبیدن عیناً استنساخ ایلدیکی اوتودلمامیلدر . فذلکه ، ج ٢ ، ص٧٣ و٧٤ ، مراجعت .]

مظفریت ایدی . بالچق قربنده دونانمادن درت سفینه برفورطنه‌ده ضایع اوله‌رق ، بقیه‌سی استانبول لیمانه کیردی (صفر ۱۰۳۵ — تشرین ثانی ۱۶۲۵) (۱) .

او یاز استانبول وحوالیسنده دهشتلی بر طاعون ظهور ایتدی (۲) . تلفاتك بیکه واردیغی زمان ، معتاد اولدیغی اوزره ، ترسانه آرقه‌سنده اوق‌میداننده دعایه چیقلدی (۳) . مصر وقایعنامه‌لرنده « بایرام پاشا طاعونی » دیه یاد اولنان شوآفتدن دولایی مصر ، ویرکیسنك انجق یاریسنی (٤) کوندره بیلدی (٥) . طاعون دعاسنی تعقیباً ، وزیراعظم حافظ پاشایه تودیع اولنان بغداد سفرینك مظهر موفقیت اولمسی ایچون دعا اولندی (٦) .

مقدمجه‌اشارت اولندیغی اوزره ، صدراعظم مایسده دیاربکرك چوله‌ك‌صحراسنه ضرب خیام ایتمشیدی. اوزمان دیاربکر والیسی،سابق‌حلب بکلربکی‌اولوب ، عهده‌سنه وزارت توجیه ایله ، یرینه شام والیسی مصطفی پاشا تعیین اولنان مراد پاشا ایدی .بغداد محافظلرندن برقسمنك مشهد امام علی‌یی زیارته کیتدکلری خبر آلنمسی اوزرینه ، وزیر مراد پاشا سردار تعیین اولنه‌رق ، اناطولی بکلر بکی الیاس پاشا ، آبدال پاشا ، برقاچ سنجاق بکلری اون بش بیك عسکر ایله حله وامام موسی سمتلرندن بغدادی محاصره ایتمك، زیارته کیدن محافظلرك عودتنه مانع اولمق‌اوزره،

(۱) نعیما ، اسفارالبحار .

(۲) « ۷ تموزده علت‌مستولیه اودرجه زیاده‌لشدی ، که ترکلر عمومی بردعایه چیقدیلر . حیواناتده برخسته‌لق اولدیغی ، یاخود وبا اونلرده سرایت ایتدیکی ایچون . ینه اوکون شهرده هیچ حیوان کسلمه‌مسی امراولندی . » روئه .

(۳) «اوق میدانی کوشه‌سنده ، بك اوغلی سمتنده وصویك اوته طرفنده بر کوچك جامع » ، روئه ، ص ٤٢٠ .

(٤) سهیلی ، ص ٦٤ ، یالکز ایکی یوز بیك آلتون تنقیص اولندیغنی یازارسه‌ده ، ونديك خلاصه‌سنك شو افاده‌سی بوکا مخالفدر : « قاهره‌دن ، هروقت‌کلن خزینه‌نك نصفی اوله‌رق ، آنجق اوچیوز بیك دوقه ورود ایده‌رك، پادشاهك زیاده تأسفنی‌موجب اولدی. » ایلول ۱۶۲۵ ، کتبخانهٔ امپراطوری وقرالی .

(٥) محمد بن یوسف ، مصر تاریخی .

(٦) « بغدادك‌استردادی ایچون برچوق‌خلقك اجتماعیله عمومی دعالرایدلدی . ۱۲ ایلول، بیوك ، فورطنه » ونديك خلاصه‌سی . احتمال‌که قاره‌دکیزده درت‌کمی غائب ایتدیرن فورطنه ، شوعبارهٔ منقوله‌ده موضوع بحث اولان فورطنه‌در . ایلول ۱۶۲۵ . دستورالانشاده ، بوسنه‌نك تاریخیله ، مشایخ مولویه‌دن برینه ویرلمش بربرات مندرجدر .

ایلری کوندرلدی ؛ یکی چری آغاسی‌ده توغلرینی ارسال ایتدی . عقد اولنان بر مجلس مشاورهٔ عسکریده ، حافظ پاشا یالکز درت قطعه خفیف‌طوپ [بادالوشقه طوپی] ایله بغداد اوزرینه یوریمکه قرار ویردی. وزیر اعظم ، تجربه‌لی قوماندان اولمقدن زیاده ایی شاعر ایدی ؛ یول اثناسنده عسکرك شجاعت وهیجانی تزیید ایچون ، انشاد ابیات ایده‌رك کیدردی (۱) . اردو ، ماردیندن صوکره ، اسکی موصل آلتندن دجله‌یی کچه‌رك ، بیوك وکوچك زاب (زاباتوس ایله قاپروس) صولرینی‌ده مرور ایله ، کرکوکه واصل اولدی . برمجلس دها عقد ایله ، مراد پاشانك مساعیسنه رغماً ، صاروخان ایله‌میرفتاحك یدی سکزبیك ایرانی ایله ایچری کیرمش اولدیغنه کوره ، بغداده طوپسز هجوم ایدلمسی مناسب اولوب اولمایه‌جغی مذاکره‌اولندی (محرم ۱۰۳۵ — تشرین‌اول ۱۶۲۵) . الك‌جدی اعتراض — که موصلك ایلریله‌مش اولمسیدر — حرارت‌صیفده‌جنك‌اتمك‌امکانسزلغنه‌نظراً ، قوتسز قالیوردی . بو آره‌لق برعجم ایلچیسی ورود ایله ، مکتوب کتیردی . بونده مستهزیانه (۲) « بغداد کندی مملکتکزدر؛ خراب ایتمزدن‌اول شاهه‌مکتوب‌یازه‌رق، ایستیکز ، بلکه ویرر . » دینیلیوردی؛ شاهك نره‌ده بولندیغی ایلچیدن سؤال‌ایله، « یکرمی کونه قدر سزکله ملاقات ایدر » جوابی آلندی . موصل والیسی ذخیره جمعنه وبوستان پاشا کرکوك محافظه‌سنه مأمور ایدیله‌رك، وزیر اعظم بغداد حصاری آلتنده امام‌اعظم تربه‌سی جوارینه قوندی (۱۰ صفر ۱۰۳۵ — ۱۱ تشرین ثانی ۱۶۲۵) . محاصره طوپلرینك عدم وجودی حس ایدلمکه باشلایوردی ؛ دیار بکر مجلس مشورتنده حافظ پاشا « بغدادك آناختاری جبه‌مده‌در » دیمش اولدیغندن ، اردو خلقی صدر اعظم‌ایله استهزادن کری قالمایورلردی (۳) . موجود اولان درت

(۱) نعیما ، ص ۳۵٤ . حافظ پاشانك، کندی اشعارندن زیرده درج اولنه‌جق‌ایکی بیتی قرائت ایتدیکنی‌یازار ؛ فقط بونلر عسکرك آکلایه‌جغی شی‌اولمقله برابر، کندیسنك « لاف وکذاف » ایله مألوفیتنی تضمن ایدر :

« بزمله کربلا وادیسنه هم درد اولان کاسین ! ☆ صینانسین عرصهٔ فرزانه‌لرده فرد اولان کاسین !
عدودن انتقام‌آلمق‌ایچون عزم ایتدك . ای حافظ ☆ قوبولافی‌وکذافی،ایشته‌میدان، مرداولان کاسین!»

(مترجم) !

(۲) مقصد ، استهزادن‌زیاده حیله ایله وقت قازانمق اولدیغی اکلاشیلیر ؛ ایاریده دخی شاهك بوکا بکزر برآغیز قوللاندیغی کوریله‌جکدر . (مترجم)

(۳) سردار آلای ایله کیدرکن ، قلعه‌دن بی‌حد طوپلر آتلدقجه ، « آلا ، بغدادك آناختارلرینی ! » دیه سرداره ایشتدیررلردی . نعیما ، ج ۲ ، ص ۳٦۱ . (مترجم)

طوپ ، اطرافنه سپت چوریله‌رك ، بطاریه حالنه قونلدی ؛ صفرك اون ایکیسنده عسکر متریس انشاآتنی اکمال ایلدی . حلب والیسی نهر کنارینی، یکیچری اغاسی قاراکلق قاپیدن عجم برجنه قدر اولان محلی اشغال ایدیوردی ؛ روم ایلی والیسی کورجی محمدپاشا ، آناطولی والیسی حاجی‌الیاس پاشا ، مرعش والیسی نوغای پاشا، سیواس والیسی طیار محمد پاشا، قاره‌مان والیسی چرکس حسن پاشا دخی سکبانلریله دها اوته‌ده متریسه کیردیلر (١). حافظ پاشا کیجه‌لری متریسلرده قاله‌رق، عسکری سوزلریله ، احسانلریله تشجیع ایدردی . آلتی بلوك اصول قدیمه موجبنجه کیجه متریس بکلردی .

ایکی آی ظرفنده محاصرلر اللی ایکی لغم قازمش ایدیلر ؛ محافظلرك اهتمامیله هپسی کشف اولندی . کیجه کوندوز ، قلعه ، ایران اردوسنك کزیده عسکری اولان مازندرانیلر طرفندن محافظه اولنمقده ، بیکلرجه مشعله بتون کیجه آققاپی‌یه قدر نهر ساحللرینی تنویر ایده‌رك ، قاره‌غوللر معتاد قدیم اولان « یکدر الله ! » (٢) آوازهٔ یکاهنکیله، دیوار بونجه یواش یواش یورومکده ایدیلر. محاصرلرك طوپلریله آچیلان خفیف کدکلر درحال چالی ایله طولدیریلیوردی. عثمانلی اردوسنك ، خندقلری املا ایچون کسمش اولدیغی خرما آغاجلرینی اهالی آلوب کوتوریورلردی. امام اعظم تربه‌سیله قاراکلق قاپی آره‌سنده‌کی مسافه‌دن برکیجه برقاچ یوز عجم آتلیسی قلعه‌یه کیرمکه موفق اولدی (٣) .

محاصره‌نك یتمش ایکنجی کونی لغمدن برقاچ ذراع کدك آچلمسیله ، برهجوم

(١) « پاشا (حافظ پاشا) التمش بیك عزب ، اون بیك یکیچری ، یکرمی بیك سپاهی ایله ، محاصره ایچون بغداد آلتنده‌در. قاپیلرك برینه روم ایلی بکلربکی محمد ، برینه اناطولی بکلر بکی الیاس ، اوچنجیسنه شام والیسی مصطفی پاشا تعیین اولنمشدر. لغم قازمق وظیفه‌سی یکیچری اغاسنه ویرلمشدر ؛ سکز بیك سپاهیسیله کوچ اطاعت ایتمکده اولان دیاربکر والیسی مراد پاشا ایله آره‌لری بوزوقدر .» ١٢ کانون ثانی ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی ، کتبخانهٔ ایمپراطوری .

(٢) قاره‌غوللرك بوصداسی ، مسلمانلرله حرب ایتمش ، یاخود — ١٨٠٠ سنه‌سنده ردوسده بولنان مورخ کبی — برترك قلعه‌سنده امرارایال ایتمش اولانلرك جمله‌سنجه مأنوسدر.

(٣) بونك اوزرینه « بغداد تمامیله محاصره اولنمادقجه آلنه‌ماز » دیه امام اعظم سمتندن شط کنارنجه چادرلر قوریلارق ، بغداد حصر ایدلدی . وتارنی یاقه‌یه کوپری قوریله‌رق ، قوشلر قلعه‌سنده براز عسکر قونلدی . نعیمادن ، ص ٢٦٣ . (مترجم)

عمومی امر اولندی . عثمانلیلر « الله ! » صداسنی تکرار ایدەرك ، دیواره دوغری یوریدیلر ؛ لکن عجملر استحکام آرقەسنده اولدقلری ، ودرین بر خندق ایله محفوظ بولندقلری جهتله ، درحال مهاجملرك شدتنی قیرمغه موفق اولدیلر . یکیچری اغاسی ، الندە قیلیج ، فراریلرك اوکنه آتلدی ایسەده ، بر فائدەسی اولمادی . ایرتەسی کون کدك خرما زنبیللریله طولدیرلمش بولندی . ایران شاهی اوتوز بیك قدر عسکرله بالذات بغداد اوزرینه توجه ایله ، شهربانه کلدیکی کبی ، زینل خان قوماندەسیله اون بیك کیشیلك پیشداری دیالەیی کچەرك ، عثمانلی اردوسنه ذخیره کتیرنلردن اوچ بیك کیشی‌یی شهربان طرفلرنده دردست ایلمشیدی . وزیر اعظم ، بغداد اردوکاهندە بر مجلس مشورت قوردی . حلب بکلربکی ، آرتق بغداد آلنەمیەجغی جهتله ، پاشاه اوزرینه کیدلمسی ، یاخود عودت ایدلمسی لازم کلەجکنی افاده ایله ، کندیسی شق ثانینك اختیاری رأینده بولندی ، وفکرینی حضور پادشاهیده دخی مدافعه ایدەبیلەجکنی سویلدی . لکن یکیچریلر رجعت سوزینی دیکلەمك ایستمدیلر ، « بزهپ قیراسەق ، بغداد آلنمانجه مترسدن چیقمق احتمالمز یوقدر » جوابنی ویردیلر ؛ سپاهیلر دخی « سز مترسلری محافظه ایدرسه‌کز ، بزده دیشاریده طورمقدن کری قالمایز » دیدیلر ؛ بونك اوزرینه محاصرەده دوام ایدلمسی قرارلاشدیرلدی . اردوکاهك آرقەسی استحکامات ایله ، خندق وبرجلرله محاط اولدیغندن ، بر شهر مستحکم حالنی آلمش ایدی . استانبولدن طوپ ومهمات وامداد طلب اولندی ؛ بصرەدن قرق‌طقوز اوقه (یوز اون لیوره وبر ربع) طاش آتار بیوك طوپ ایله اورادن ودیکر محللردن مهمات کتیرمك ایچون آدملر کوندرلدی . طیار محمد پاشا ، ایکی انتظامسز سپاهی بلوکیله زینل خان اوزرینه سوق اولندیسەده ، پیشداری اولان تاتارلر مقتول اولەرق ، پاشا عودته مجبور اولدی . اواثناده بردلینك سوزلری بتون اردوده غلغلەیی موجب اولەرق ، دفتردار عمر پاشانك سبب مماتی اولمسنەده رمق قالدی . دیاربکردن اون ایکی کلك جبخانه ، یکرمی درت کلك ذخیره ورود ایله ، امام اعظم قلعەسنه قونلشیدی . ایرتەسی کون اردوده ، دفتردار عمر پاشانك بغداده باروت ویرمش اولدیغنه دائر بر شایعه چیقدی . خائن ظن اولنان دفتردار ، اولا اردو قاضیسنك ، صوکره صدر اعظمك حضورینه جلب اولنەرق ، بغداده ویرلدی دینیلن شیلرك حافظ پاشانك آدملریله نقل اولنان مهماتدن عبارت اولدیغی اکلاشلدی ؛ یالان سوزك قائلی

اعدام ایدلدی . لکن دفتردارك حیثیتی مختل اولدیغندن ، معصومیتنه رغماً ، عزل ویرینه توقادلی عثمان افندی تعیین‌قلندی (١) .

شاه‌عباسك‌دیاله کنارینه‌اردو قوردیغی خبرالندیغی کیجه‌[غرهٔ‌رجب]، بتون‌بغداد محافظلری ، کثرت مقدارلری وحرکت جسورانه‌لریله محاصرلری دوچار هراس ایتمك نیتیله ، دیوارلر اوزرنده کورندیلر ؛ بغدادك محاصره‌دن قورتلمقده بولندیغی اعلان ایچون اوچ کون اوچ کیجه طوپلر ، توفكلر آته‌رق شنلك یاپدیلر .

صدر اعظم برمجلس مشاورهٔ عسکریه‌ده ، یکی چری اغاسنی قائم مقام صفتیله اردوده براقه‌رق ، کندیسی دیاله‌نك بوطرفنده بولنان‌زینل‌خان اوزرینه هجوم‌ایتمکه قرار ویرمش اولدیغنی بیان ایلدی . بوتصور حسن تلقی اولنمادی . مراد پاشا ایله الیاس پاشا ، یدی طوپ وبرقاچ بیك عزب ایله ایلری کوندرلدی ؛ لکن بونلر انتظامسز برحالده رجعت ایده‌رك ، کندیلرینی تعقیب ایدن ایرانیلر استحکاماته قدر کلدیلر ؛ حافظ پاشا کیجه‌یی خندقده کچیردی . ترجیل حاکمی تللی ابراهیم ایله دیاربکر چاووشلر کدخداسی بوجنکده تلف اولمش ایدیلر . او اثناده برکیجه شاهك الك ایی مهندسلرندن (٢) برخوردار ، کوچك احمد اغا طرفندن اسیر ایدلدی . برخوردار ، بغداده پاره وذخیره قافله‌سی کوتورمکه مأمور اولدیغی حالده،اردونك‌مشعله‌لرینی‌شهرك‌مشعله‌لری‌ظن ایتمش‌ایدی . کندیسنك‌ومعیتنك‌آتلری چادر ایپلرینه تصادف ایله ییقلدقلرندن عثمانلیلرك ، النه‌دوشدی . آدملری اعدام وکندیسی‌موصل قلعه‌سنه اعزام اولندی. اردوده مسکوکات آزالدیغندن، امام‌اعظم قلعه‌سنه ضربخانه قوریله‌رق ، بغداد اشارتیله دینارلر [بغداد شاهیسی] کسلمکه باشلانلدی .

محاصره‌آلتی ایدن بری‌امتداد ایدیوردی. ایلك جنك‌شوصورتله وقوعه‌کلدی: حافظ پاشا ، برصباح[٢شعبان] ، امام‌اعظمده‌ایکن ، دیاله‌ساحلندن‌بر توزقالقدیغی کوریله‌رك ، متعاقباً عجم آلایلری ظهورایتدی (٣). عثمانلیلر آتلاندیلر. حافظ پاشا،

(١) نعیما [ص ٣٦٥] .

(٢) لغمجی وطوپچی . نعیما ، ص ٣٦٨ . (مترجم)

(٣) ریقو (قنولوسك ذیلی) ١٦٢٦ سنه‌سنده بکری هنوز بغداده صاحب عد ایتمکله بربیوك یاكاشلق یاپار ؛ بوکا دائرافاده‌سی : « آبازه‌نك عصیانی ، بکر حادثه‌سیله برلشدی . » ص ٥ . فذلکه‌یه مراجعت.

آلدیغی خبر اوزرینه کلمکده ایکن، شاه طرفندن بر پیاده ورود ایله، النده‌کی کاغدی پاشایه ویردی . پاشا کاغدی اوقودقدن صوکره، یاننده‌کی آتلیلره جرید اوینامه‌لرینی امر ایتدی ؛ بو امر، کفت و کوی دعوت ایتمسی اوزرینه، پاشا غضوبانه تکاد ایده‌رك : «بربکلربکی اوکا جواب ویرر ؛ بز عالممزدن قالمایز» جوابنی ویردی ، و آهسته آهسته جرید اوینایه‌رق کلدی . سرعسکر ، چادرینه ورودنده مکتوبی کتیرن جواب ایستمسیله ، « جنکدن صوکره سنکله کوندریرم » دیدی ؛ عسکر موزیقه‌سی [مهتر خانه] ده عسکری سلاح باشنه دعوت ایلدی . پاشانك معیتی خلقی آبدال پاشا ایله چرخه‌جیلیغه کوندرلدی . قاره‌مان والیسی چرکس حسن پاشا و مراد پاشا صدراعظمك صاغ یاننده ، سیواس والیسی طیار پاشا صول یاننده ایدی . صاغ جناحده سلحدارلرله روم ایلی وحاب عسکری ، صول جناحده اناطولی عسکری دخی بولنمقده ایدی ؛ بو ترتیب، معتاده مخالف ایسه‌ده ، عسکرك موقعنه نظراً بویله دوشمش ایدی (١) . اوکون چرخه‌ده بر آز جنك ایدیله‌رك ، برقاچ کیشی مقتول اولدی؛ برقاچ‌ده اسیر آلندی. بو آره‌لق بصره‌دن جنك صالری(٢) و بر بیوك طوپ کلدیکی کبی ، استانبولدن‌ده آغیر طوپلر ورود ایتمشدی . دیاله ساحلنه حاکم اولان دشمن ،محاصره اردوسندن متمادی آت و آدم آلمقده اولدیغندن ، وزیراعظم، آرناوود عمر پاشایی تکریت طرفلرینی محافظه‌یه کوندردی . عمر پاشایی محملر احاطه ایتدیلر . آدملری غائب اوله‌رق ، کندیسی‌ده آنجق آتنك یوروکلکی سایه‌سنده قورتیله بیلدی . وزیراعظمك یکرمی طقوز قطار دوه‌سی کندی چفتلکندن ذخیره آلمغه کیدرکن، ایرانیلر النه دوشدی ؛ فلوجه اسکله‌سنده‌کی ذخیره مغازه‌لری‌ده تخریب اولندی .

متعاقباً شاهدن ایلچی و مکتوب کلدی : مکتوبده : « بن بغدادی برجلالی الندن آلدم ؛ پادشاه حضرتلرینه ایلچی و نامه کوندروب ، اوغلمه رجا ایدرم ؛ اکر ویرمزسه ،ینه سزه تسلیم ایدرز ؛ شمدیلك سز جنك زحمتنه کیرمیکز ! » دینلمشدی.

(١) نعیما ، فذلکه .

(٢) بونلر اوچ «غراب» ایدی . غرابی ، کاتب چلبی بویله تعریف ایدر : « قادیرغه طرزنده، نهایت قنادلری یوق؛ یوقاری یوکسك تخته قالدیروب ،مازغال دلیکاری قوبمشلر ، کورکاری ده دلیکاردن چکیلیر ، دیرکی ، سرنی قادیرغه کبی » . شو حالده بونلره صال دینیله‌میه‌جك . بو کیملرله خیلی خرماده کتیرلمش ایدی . (مترجم)

حافظ پاشا : « پادشاهك وكيل مطلقی یز ؛ اونلرك جوابی بزده‌در ، کندیلرینه نامه کوندرمکه حاجت یوقدر . بویله سوزلرله بغداددن ال چکمیز . پادشاهك فرمانی بودرکه ، شاه‌امام علی زیارتنه کلمش، بزده‌ارده‌بیلده‌شیخ صفی‌یی‌زیارته کیده‌لم » (۱) یولنده جواب ویردی .

ایکنجی جنك مجملرك ذخیره قویمق‌ایستدکلری «قوش قلعه‌سی» دیوارلری آلتنده وقوعه کلدی . یالکز قاره‌مان وروم ایلی بکلربکلرینك داخل اولدقلری برقاچ مصادمه‌دن صوکره ، ایکی اردو آقشامه‌قدرقارشی قارشی‌یه بوانه‌رق، آنجق کیجه‌وقتی استحکاملرینه عودت ایلدیلر . ایرته‌سی کون بولی بکی [سلطان زاده] عثمان بك، حافظ پاشا ایله برلکده امام‌اعظم تربه‌سندن عودت ایدرکن ، طوپ ایله اوریله‌رق، وفات ایلدی. بغداد قاپیلرینی نفط ایله یاقمق‌ایستین مراد پاشانك تشبث مجنونانه‌سی [کیجه آتشك شعله ویرمسندن دولایی ایچری کیرمکه مهیا بولنان لوندلردن یوز قدر سکبانی مجملرك اوروب دوشورملریله] پاشانك دیلدیکنی میدانه چیقارمقدن باشقه برنتیجه ویرمدی . برقاچ کون صوکره ، بریکی چری ، بغداد والیسنه قریباً ذخیره کوندریله جکنی مخبر برمکتوب ایله برکبوترنامه‌بر دردست ایلدی . ذخیره ایکی طرفده‌ده آز ایدی ؛ لکن بر مدتدن بری محصورلر خرما یاپراقلرینی یمکه باشلامش ، بغداده‌کی خرما اغاجلری [نعیمانك تعبیری وجه‌ایله] « سرن دیرکلری کبی عریان» برشکل حزین عرض ایتمکده بولنمش ایدی. ذخیره ایله‌طولو کمیلرك برقاچی محاصرلرطرفندن توقیف‌اولنه‌رق، بقیه‌سی محصورلرك امدادینه‌یتشدی.

اوچنجی جنك (۱۲رمضان ۱۰۳٦ — ۲۷ مایس۱٦۲۷)(۲)، عثمانلی استحکاملری اتکنده وقوعه کلدی (۳) . بوغوغاده ، بیك بش یوز کیشیدن مرکب برفرقه ایرانینك شجاعتی کورلمشدر ؛ بونلر ، النده قدح (٤) ، کندیلرینی تشجیع ایدن

(۱) شاهك نامه‌سی وصدر اعظمك جوابی مألاری نعیمادن آلندی، ص ۳۷۲. (مترجم)

(۲) بونك دوغروسی۱۲ رمضان ۱۰۳۵ = ۷ حزیران ۱۳۲٦ اوله‌جقدر . (مترجم)

(۳) کاتب چلبی بوجنکده حاضر بولنمشدر : « صباح بری آغارمازدن مقدم دشمن عسکری صو کنارندن روم ایلی قولنه یوریدی. وزیر اعظمه استمداد ایچون آدم واردقده، بوریلر چالندی ؛ بتون عسکر دیشاری چیقدی . راقم الحروف سلحدار قولی آردنده بربوکسك قله اوزرنده ایدم » فذلکه‌دن تلخیص ، ج ۱۲ ص ۸۳ . (مترجم)

(٤) شاه ، « النده کاسه ، خان‌خانان‌ایله طولوایچردی » نعیما ۲ ص ۳۷۵ . (مترجم)

شاهك حضورنده یاغالب اولمق ، یاخود اولملك اوزره یمین ایتمش ایدیلر . بوقانلی یمینه اشارت اولمق اوزره ، دیرسكلرینه قدر قرمزی یه بویانمش قوللرینی — خون دشمنله تلون ایتمسنه انتظاراً — عریان بولندردقلری حالده (١) ، ایلریله مكده ایدیلر . عجم اردوسی ، نهرایله استحكامات آره سنده موقع طوتمق اوزره ، اوچ طرفدن وبردن هجوم ایلدی . یكیچریلر بردیزلرینی یره قویه رق ، هرطرفدن توفك قورشونلری یاغدیرمقده ، سپاهیلر اوزون نیزه لریله جسورانه حرب ایتمكده ایدیلر (٢) . ناگهان ، شاهك چادری طوپلاندی ؛ شاه ، كندیلرینه یمین ایتدیرمش اولدیغی بیك بش یوز جنكاور ایله رجعت ایدركن كوروندی . صدراعظم ، بونك عثمانلیلری مخاطره یه القا ایده جك برحیله اولدیغنی اخطار ایتدیسه ده ، تأثیرایتدیره مدی . مراد پاشا ، فرقه سیله دشمن اوزرینه یوریدی ؛ لكن یمینلی آلایك ناقابل مقاومت مدافعه سی اوزرینه رجعته مجبور اولدی . عجملر ، عسكرلرینك اورته سنده برنوع تسكره بولندیره رق ، میتلرینی — ایدیلن یمین اغورنده شهید صایمق اوزره — بوتسكره نك اوزرینه آلیرلردی (٣) . سپاهیلر بوزلدیلر ؛ صاری بایراقلی سلحدار بلوكی ، قهرمانجه برمقاومتدن صوكره ، استحكاملرینه قدر رجعت ایتدیرلدیلر . مقدمجه یكیچریلره قورقاقلق اسناد ایتمش اولان روم محمد ، بونلرك صفلرینه التجایه مجبور اولدی . عسكر محمدك تحقیرینی تخطرله ، اولا كندیسنی اولدیرمكله قالقشدیلرسه ده ، اوتانمه دن قاچمسنه واسطه اولان آیاقلرینی كسمكله اكتفا ایتدیلر . بو فرقهٔ ممتازه دخی تزلزله باشلامش اولدیغی حالده ، صدراعظمك شجاعت ذاتیه سی والندم حربه ، « یولداشلر ! مردلككزی بوكون ایچون دكلده ، هانكی كون ایچون صاقلایورسكز ؟ » دیه آواز بلندایله خطاب ایتمكده بولنان یكیچری آغاسی خسرو پاشانك سوزلری یكیچریلرك قیرلمش اولان جسارتلرینی اعاده ایلدی . نهایت آناطولی بكلربكی الیاس پاشا عسكرینی

(١) نعیمایه نظراً بونلر صاغ اللرینه ، قوللرینه قدر ، حنا (قینه) یاقمش ایدیلر ، كه اكر یمینلری خلافنه فرار ایدرلرایسه ، انكاره مجاللری اولماسین . (مترجم)

(٢) « یكی چری زانو اوزره كاوب ، باران بهار آسا صفوف دشمن اوزرینه مرك بار ، وسواران نیزه كذار ، اعدایی فوج فوج رهرو دارالبوار ایلمدیلر » نعیما ، ج ٢ ، ص ٣٧٦ . (مترجم)

(٣) عجملر آره لرندن دوشنلری یرده براقمازلردی ؛ چوكان شكلنده تیمور چنكاللی براغاج ایله چكوب آله رق ، برایكی كیشی ایله ارقه ده اردوكاهلرینه كوندررلردی ، نعیما . بو ، اولدقجه برانتظام اثریدر . (مترجم)

طوپلامغه موفق اوله‌رق، ینیلی آلایك اوزرینه هجوم ایتدی. بونلر، همان صوك نفرلرینه قدر، جملةً فدای جان ایلدیلر. اوزمان عثمانلی اردوسی قورتیله‌رق، هر ایکی طرف ضایعات عظیمه ویردکدن صوکره، رجعت بوروسی چالندی (۱).

بش کون کچمش ایدی، که ایران شاهی، مذاکراته باشلانمسنی طلب ایتمك اوزره، صدراعظمه ینه برایلچی ومکتوب کوندردی. سلام چاووشی مصطفی ایله سپاهدن سلحدار ملازم‌باشیسی ابراهیم چلبی، دشمن اردوسنه متوجهاً یوله چیقدیلر؛ ایرته‌سی کون مصطفی چاووش توخته خان نامنده دیکر برایلچی ایله عودت ایلدی.

ایران ایلچیسی احترام ایله قبول ایدلدی: تکلیفاتنی دیکله‌مك ایچون درت مطنطن دیوان عقد اولندی. برنجی دیوان، نامهٔ شاهینك ایلچی طرفندن صدراعظمه اعطاسیله کچدی. ایکی کون صوکره عقد اولنان ایکنجی دیوانده، ایلچی، متبوعنك بغداد حقنده‌کی مطالب سابقه‌سنی تجدید ایلدی. تکرار انعقاد ایدن دیوانده، ایلچی، بغدادك مشهد علی مقابلنده اعاده اولنه‌بیله‌جکنی بیان ایتدی؛ صدراعظم «اونك هر طاشنه بیك باش فدادر؛ بزده بغدادی اونك ایچون ایسترز» دیه مقابله کوستردی. ایلچی امام علی، حله، جوازر، فلوجه ایله نهرك بتون صول ساحلنی طلبده اصرار کوسترمسیله، وزیر اعظم، بودرلو تکلیفاته کندیسی رضا کوسترمش اولسه، اردو موافقت ایتمیه‌جکنی درمیان ایده‌رك، قطع مجالس ایلدی؛ لکن ایرته‌سی کون دون ردایتدیکنی قبول ایتمکله برابر، شو سوزلری علاوه ایلدی: «اراضی صاحبلری ویرمکه راضی اولمادقلری حالده، بزم امام علی طوپراغنی ویرمه‌مزدن نه حاصل اولور؟» (۲). توخته خانك برابر بولنان دایسی: «سزشاهه عائد اولانی شاهه

(۱) . . . الحاصل سردار یاننده عسکر قالمایوب، آنجق برقاچ سنجقدار وایچ اوغلانی، بردە یکی چری اغاسی قالمشیدی. بونلر توز ایچنده نهان اولمغله. دشمن عسکرینك حقیقت حالدن خبری اولمایوب، کندیلری منهزم اولدیلر اعتقادیله، شاه کری‌یه رجوع ایتدی. بری طرفدن پریشان عسکر، سنجاقلری وسرداری توز ایچنده طورر کورنجه. هرکس یرلی یرینه کلدی. توز آچلدی؛ بزم عسکر اولکی یرلرنده قاله‌رق، لشکر دشمن چکلدی. حافظ پاشا بو معرکه‌ده ثبات کوسترمش، والنده اوق یای اولدیغی حالده، باغیرمه‌دن سسی قیصلمش ایدی. توز امداده یتیشه‌رك، عسکرك انهزامنی دشمنه کوسترمدی، والا حل مشکل اولوردی. ایکی طرفدن ضایعات کثیره وقوع بوله‌رق، بعدالظهر چادرلره دونلمشدر. کاتب چلبیدن تلخیص، فذلکه، ج ۲، ص ٨٤. (مترجم)

(۲) نعیما، فذلکه.

ویریکز ، اوته سنی بزتسویه ایدرز . » جوابنی ویردی . ایرانیلرك اصحاب اراضی ایله اویوشملری قرار گیراوله‌رق، ایلچی، متبوعنك جوابنه انتظاراً، اردوده قالدی. اواثناده برکیجه صدراعظم ایلچی‌یی ضیافته دعوت ایتمشدی. ایرته‌سی کون صدراعظم اوتاغنك اطرافنده اوچ کوشه‌لی، آلچه‌قدر، قیرقلمش آبادی کاغدلر بولندی، که هر برینه بر « شین » حرفی یازلمش ایدی. ایلچی‌یی سحربازلق ایله اتهام ایتدیلر. « شین » حرفی فاتحهٔ قرآنده بولنمیان برحرفدر،که ایرانی بهاالدین آمانك کتابنده تأثیر شدیدی‌اثبات اولنمشدر(١) . حیله پك بدیهی اولدیغندن ، دیوان، ایشی درحال اکلایه‌رق ، ساحرك مثلث ورقه‌لری علناً احراق اولندی (٢) .

ایرته‌سی کون اردوده برطغیان ظهوره کلدی . عسکر « « آ کولات قسمندن برشی یوق ؛ آت واشـك قالمادی. دها نه وقته قدر بوراده طوره‌جغز ؟ (٣)» دیه باغریورلردی . صدراعظمك اوتاغی پاره پاره ایدیله‌رك ، کندیسی ، عجم ایلچیسنك نظر تماشاسی آلتنده، حبس ایچون امام‌اعظم قلعه‌سنه کوندرلدی. مرادپاشا طرفدارلری، « علم‌شریف » ی اونك اوتاغی اوکنه کوتوروب‌ده اورایه دیکمك ایستدیلر؛ لکن شجاعتلی برآدم اولان علمدار عثمان آغا : « وزیری پادشـاهدن باشقه ، کیم عزل ایده‌بیلیر ؛ بو اوتاق پادشاهکدر؛بن حیاتده‌اولدقجه علم‌شریف بورادن قالقماز. وزیر کیم ایسه بو اوتاغه کلیر (٤) » دیدی . مقاومته غلبه ایتمك ممکن اولمادیغی جهتله ،

(١) ایرانیلرك مقتداسی اولان نان وحلوا صـاحبی بهاءالدین آملی خواص حروفه متعلق بر رساله‌سنده فاتحهٔ شریفه‌ده‌بولنمیان حروفك — که سواقط فاتحه دیرلر — خواصنی ذکر ایدوب، بومقوله ایقاع شر وفتنه‌یه‌متعلق نیجه اعمال درج ایتمشدر. نعیمادن تلخیص، ص٣٨٤. نعیما ، توخته خانك شـاه طرفندن تعلیم اولنه‌رق ، حافظ پاشا اردوسنی افساد ایچون بوعملی یاپمش اولمسی احتمالنی علاوه ایدر ؛ کاتب چلبی ، هر برینـه بر شین یازلمش مثلث کاغدلر بولنوب، « سحردر » دیه جمع واحراق اولندیغنی تذکار ایله اکتفا ایلر . (مترجم)

(٢) نعیما . Δελτάρια . بوسحر شرقی پیزون طرفندن یرمانیقوس علیهنه استعمال اولنان حیله‌دن دها غریب دکلدر ، بوحیله‌یی ، تاسیت شویله یازار :

Semiusti cineres ac tabe obliti aliaque maleficia, quibus creditur animas numini-» bus infernis sacrari « تاسیت ، شئون ، ٢ ، ٦٠ .

(٣) نعیمادن . (مترجم)

(٤) کذلك ، ص ٣٨٥ . (مترجم) .

عاصیلر قیلیچ ضربه‌سیله اللرینی کسه‌رك، عامی‌مظفرانه کوتوردیلر (١). مع‌هذا بر قاچ اختیار نفر، غلیانده بولنان عسکرك اوکنه‌کچه‌رك، و «بو، بزم‌سر داریمزدر، پادشاهك وکیلیدر؛ شاه عسکری ایسه آرقه‌مزده در؛ بو نصل حبس اولنور؟ دشمن هجوم ایدرسه، باش‌یوق، کیم جواب ویرر؟» دیه‌رك، صدراعظمی بولدن چویردیلر. درحال‌یکیدن‌اوتاق قوریله‌رق، حافظ پاشا اورایه کتیرلدی. وزیراعظم، قوتلی بر سسله دیدی‌که: «یولداشلر! مرادیکز نه‌در؟ بغداد حصاری آلتنده یاغلبه ایتمك، یاخود اولمك ایسته‌ین‌شجاعتلی جنکاورلر نره‌ده‌درلر؟» پاشانك سوزینی کسدیلر؛ اردو، فریاد ایله رجعت طلبنده بولندی. ینه حافظ‌پاشا دیدی‌که: «عسکرلر، ایکی کون دها صبر ایدیکز، ایاچی کوندردیکمز مصطفانك عودتنی بکله‌یکز...» یکی چریلرك استحکاماتده اکثریسی تلف اولدیغی کبی، قالانلرك‌ده چوغی آیاق صیزیسنه اوغرامشلردی. حافظ‌پاشا توخته خاندن مصطفی چاووشی سؤال ایتدکده: «آرتق قیلیجکز وارایسه بغدادی آله‌بیلیرسکز؛ والا مجملره یالواردم. سزی انجتمسینلرده قالقوب کیدیکز!» دیمکه باشلادی.

سوزك تأثیری قالمادیغندن، اوچنجی کون عودت ایدلمك اوزره قرار ویرلدی. برصوك امید قالمش ایدی، که اوده اوچیوز طوربه باروت قونلمش وکیجه کوندوز حفریاتنه چالیشلمقده بولنمش اولان بیوك لغمده موفقیت کورلمسی ایدی. یکی‌چریلر عودت ایچون استحکاماندن چیقمقده، وسکبانلر وزیراعظمك اطرافنده طوپلانمقده ایکن، لغم، عمله‌دن برینك احتیاطسزلغندن دولایی، کری تپمك صورتیله اشتعال ولغمجیلری اتلاف ایلدی. بووقعه عمومی برقاریشیقلغه سبب اولدی. مأکولات‌یغما ایدلدی، آغیر اشیا یاقلدی، طوپلر امام اعظم قلعه‌سنه کوتورلدی؛ صدر اعظم‌ده اورایه کیتدی (٢).

بو طغیان باشلادیغی صیره‌ده، شاه، حافظ پاشایه یازدیغی مکتوبی تودیع ایله، مصطفایه رخصت ویرمشدی. مصطفی اردودن آیرلدیغی اثناده برقاچ سواری کله‌رك، کندیسنی تکرار شاهك حضورینه کوتوردیلر. شاه‌عباس استخفاف ایله: «کری

(١) نعیما وفندلکه‌نك بوراده عباره‌لری مضطربدر. بزم اکلادیغمزه کوره عثمان اغانك الی کسلمش دکلدر؛ غوغا آره‌سنده (تماشاکر اولان) عجم ایلچیسنك آتنه قیلیچ ایله اوریلوب دوشورلمش، کندیسی لایعقل چادرینه کوتورلمشدر. بو فقره‌نك اول وابتداسی‌ده مأخذ اصلی‌یه مراجعتله، اوکا کوره یازلمشدر. (مترجم)

(٢) رجعت شوالك سکزنجی جمعه کونی وقوع‌بولمشیدی، نعیمادن، ص ٣٨٦ (مترجم)

چکیلن برادویه بغدادی تسلیم ایتمك شانمزه یاقیشماز » دیه‌رك ، ویرمش اولدیغی کاغدی ییرتدی. چاووش ، افندیسنك یاننه عودتنده، بر قاچ کون دها بکلنلمه‌مش اولدیغی ایچون بیان تأسف ایتدی. حافظ پاشا : « ایش بکا قالسه آیلرجه بکلردم؛ لکن طغیانه، سحره قارشی اوغراشیله‌بیلیرمی؟ » جوابنی‌ویردی. چادرلرقالدیرلدی. انتظامسز برحالده موصل اوزرینه رجعت ایدلدی . اردونك برابر آله‌مادیغی اشیا یاقلمش ، یاخود دجله‌یه آتلمش ایدی . طوپلری پارەلادیلر ؛ سلطان سلیمانك بر کوزل طوپی — که علی‌العجله قومه کوملمش ایدی — دشمن طرفندن درحال بولنه‌رق، عجملرك اطروفهٔ مظفریتی اولمق اوزره، اصفهانه ارسال قلندی (١).

رجعت اولا تهلکه‌سز اجرا اولندی. چکدکاری اضطراب مدیدن‌جسارتلرنی غائب ایتمش اولان غالبلر ، اشـیالرینك بقیه‌سنی قالدیرمق ایچون قوللریله معاونت ایده‌رك ، ونظر حرصلرنی جلب ایدن اشیانی جبر کوسترمکسزین آله‌رق، غالبلرله برادرانه اختلاط ایدرلردی (٢). ایکنجی مرحله‌ده برعجم مفرزه‌سی کلدی، توخته خانی‌ایستدی؛ صدراعظم ، دشمنك جوانمردلکنی تحریك ایدر امیدیله،توخته خانی وعجم اسـیرلرینك بقیه‌سنی کوندردی ؛ لکن وقایـع ، امیدنی بیهوده چیقاردی ؛ اوچنجی کیجه‌دن اعتباراً عجملر اردونك آرقه‌سنده ایدیلر. مراد پاشا، شط کنارندن خندق کبی بریارك چوله دوغری‌ممتد اولدیغی برمنزلده، اردونك آرقه‌سنی محافظه‌یه مأمور اولدیغی حالده ، صدر اعظمك امرینی دیکله‌میه‌رك، ایلری کیتمش اولدیغندن ، حافظ پاشا دشمنله‌محاربه‌یه مجبور اولدی . اردوده قالمش اولان‌یدی‌طوپ دیزیله‌رك ، دشمن صفوفنه قاریشیقلق ویردی .

بوجنکك ایرته‌سی کونی اردونك بغداددن چکلمسنك باشلیجه مسـببلرندن

(١) « برمصنع شش‌خانه سلطان سلیمان طوپی — که اوتاق آردنده طورر غایت اوزون ومنقش، آغیرلنی قدر آلتون دکر بربی نظیرطوپ ایدی — عسکرایچنده بولنان برشاه‌سون دفن اولندیغی محلی خبر ویردی . » نعیما ص ٣٨٨ (مترجم)

(٢) اردو امام اعظمده ایکن ، ایرانیلر چیقوب، حسن معامله‌کوستردیلر ؛ حتی ایرانیلر بزم اردوده وبزمکیلر اونلرك اردوسـنده کزرلردی . بعض عجملر بزم چادرلره کیروب، کوردکلری اشیایه‌یاپیشه‌رق : «غازی ، هو ! شونی آپاررمیسك ؟» دیرلردی ؛ اکر صاحبی «کوتورورم » دیرسه، « پس آپار، آپار » دیه رفع وتحمیلنه‌یاردیم ایدرلردی ؛ اکر صاحبی « بکا کرکمز ، سنك اولسون! » دیرسه، پس‌مونی‌من‌آپاریرم، زیاده‌باد! » دیه کوتوررلردی. نعیمادن ، ص ٣٨٨ . (مترجم)

اولان، وبودفعه‌ده کوستردیکی اطاعتسزلکله عسکرك سلامتنی تهلکه‌ده براقمش بولنان مراد پاشا، حافظ پاشانك امریله اعدام ایدلدی .

قزل‌خانده ذخیره ایله مالی برقاچ کلك عربان طرفندن یغما اولندی. انتظامسزلق، قحط صوك درجه‌ده ایدی . براوقه پکسماد اون غروشه اله کیرمز ، برشنك آرپه یوز فلوری‌یه بولنماز اولدی . قالمش اولان بارکیرلر کسیله‌رك، آجاق برقاچ کون اونکله تخفیف ایدلدی ؛ عسکرك چوغی پلاموطه بکزر یمشلردن باشقه یه‌جك بوله‌مادی (١) ؛ برچوقلری برهفته یالکز برقاچ طاماله صو ایله اکتفایه مجبور اولدی . آلتون صو نهرینك اوته طرفنده زاب کنارنده اردونك اضطرابی براز اون وات توزیعیله تسکین اولندی . موصله وارلدقده ، اورایه ورود ایتمش اولان خزینه‌دن عسکره مواجب ویرلدی . شو صیره‌ده ، سپاه ملازم باشیسی طغیان ایدن عسکر طرفندن پاره پاره ایدلدی .

موصل والیلکی بصره‌دن اردونك امدادینه شتاب ایتمش اولان قاره بکر اغایه ویریله‌رك ، چرکس حسین پاشا بوموقع مهمك محافظه‌سنه تعیین اولندی. دیاربکرده، وزیراعظم شام والیلکنی کورجی محمد پاشایه وروم ایلی والیکنی سلیمان پاشایه توجیه ایتدکدن صوکره، اردویه رخصت ویردی. رجعتی خادم علی اغا واسطه‌سیله پادشاهه عرض ایتمشیدی. سلطان مراد، اردونك بغداد اوکنده‌کی اضطرابات مدیده‌سنی علی اغانك لساندن ایشتدکدن صوکره ، خادمی ، حلبده قیشلامه‌سنی امر برخط همایون ایله حافظ پاشایه اعاده ایلدی . سفرك نتیجهٔ فلاکتنه رغماً ، مکافات شجاعتی اوله‌رق وزیر اعظمه خلعت کوندرلدی . مع هذا امید اولنمایان بوالتفات، پادشاهك تمایلات ذاتیه‌سندن زیاده، وزیر اعظمك قاین والده‌سی اولان والده سلطانك فعالانه حمایتندن نشأت ایلمشیدی(٢) . حافظ پاشانك خصماسی ، کندیسنی منحل اولان تیمار وزعامتلری آدملرینه توزیع ایتمکله اتهام ، واوردونك بغداد پیشکاهنده اوغرادیغی پریشانلغك ایلك مسببی اولمق اوزره ارائه ایلدکلرندن، اونلرك القاآتنه غلبه ایتمك ایچون، والده سلطانك نفوذ مؤثرینی استعمال ایتمك لازم کلمش ایدی .

پادشاهك حافظ پاشایه انفعالی ، محاصره اثناسنده استمدادی متضمن پاشانك کوندردیکی غزله جواباً، ارسال ایلدیکی غزل ایله پك آچیق کوندردی. مجارستان

(١) بر جنس مازو وکستانه کبی خرده دیکن اوجنده بیتن یمشلری ما کول دکل ایکن نا چار یرلر ایدی . نعیما . (مترجم)

(٢) بو فقره‌یه بزم تاریخلرده تصادف ایده‌مدك . (مترجم)

سفرنده قریم خانی غازی گرای طرفندن صدراعظمه کوندریلن برعریضهٔ منظومه‌دن بحث ایتمش ایدك . آنجق بودفعه‌کی نظم ، غزل شکلنده یازلمش عسکری برراپورك ایلك مثالی اولوب ، شطرنج اویونندن مقتبس برشکل تمثیلی ویرلمش ، وبوکا ینه‌اونك قافیه‌سیله جواب یازلمشدر . وزیر ، کندیسنه «سواریلر کتیره‌جك برقرالیچه (جنرال) [فرز] یوقمیدر ؟» سؤالنی ایراد ایتمك خطاسنده بولنمش ایدی . بوکا جواباً ، مراد رابعده [*] ، حافظ پاشانك شاهی مات ایتمکه اعلان قدرت ایدوب طورر کن ، شمدی آت اویناتمغه یرمی بوله‌مادیغنی سؤال ایتمشدر (١) .

بغداد محاصره‌سنده‌کی نتیجهٔ الیمه‌یی موجب اولان فکر طغیانی قاپودان پاشانك تحریك ایتمکده اولدیغی سوزینك استانبول عسکری آره‌سنده‌دانتشاری تأخر ایتمدی . سپاهی ویکی چریلر ، کورجی محمد پاشانك اقچه رایجنی تحویل (٢) ایتمش ، واردویی

(١) اوروپا شطرنجیوننك ، یاکلش اوله‌رق قرالیچه دیدکاری طاش شرقیون عندنده « فرز » یعنی باش جنرال ، یاخود وزیر اعظم اسمنی حائزدر . بو فرزدن فرانسزلر « ویه‌رژ » [بکر] یاپمش و « فیل » کلمه‌سنی « فول » و « نو » (مجنون) یه تحویل ایتمشلردر . حربی تمثیل ایتمسی لازم کلن برتمرق اویونده باشلیجه وظیفه‌یی بر قادینه تخصیص ایتمکه نه درلو انحراف فکری ایله وارلدیغنی آکلامق مشکلدر . «تور» (قلعه‌لر) فی الحقیقه تأویل اولنه‌بیلیر ؛ چونکه بوطاش عن‌اصل (روت) دینیلن برجنك آرابه‌سیدر ، که‌اوزرنده برقله بولنوردی ، عجملر « روت » لفظ هندیسنی « رخ » کلمه‌سنه تبدیل ایتمشلردر ، که هم خیالی بر بیوك قوش ، همده قهرمان معناسنه کلیر . اوروپا لسانلرنده roquer [رخ ایله شاهك موقعلرینی مبادله ، آتلامه] تعبیرینی ایجاد ایتمش اولان بو کلمه مناسبتیله ، شاهنامه‌ده اون ایکی رخ ، یاخود قهرمان حکایه‌سی بولندیغنی ، و « تابل - روند » ك اون ایکی شوالیه‌سی فکری بوندن کلدیکنی بیان ایدرز . روسیه‌دن کلن بعض شطرنج اویونلرنده رخلرك یرینه فیللر وضع اولنمشدر ؛ بوده باشقه بر خطادر ؛ چونکه هند وعجم شطرنج اویونلرنده فیللر اوروپالیلرك قلاغوزلر ، دلیلر تسمیه ایتدکلری علمدارلردر . شرق توسیعاتندن غربده یالکز پیاده (پیون) وسواری کلمه‌لری قالمشدر . الك غریب اولان تمثیل ، هیچ شبهه‌سزکه ، وزیر اعظمك قرالیچه وفیللرك انکلیزلرده اولدیغی کبی پسقپوس (بیسهوب) اولمسیدر .

(٢) نعیمانك ذکر ایلدیکی اشبو تحویل رایج ، آلتونك یوز یکرمی وغروشك سکسان اقچه‌یه ایندیرلمسندن عبارت ایدی . نصل که ونیدیك خلاصه‌سنده شو سوزلر مندرجدر : «قائم‌مقامك آرزو وتصوارتنه مغایر اوله‌رق ، زه‌کینو [آلتون] یوزیکرمی وتاله‌رو [غروش] سکسان آسپرو [آقچه]یه وعثمانینو (پاره) دخی ، بسبتون لغو اولنمامق ایچون ، اوچ عشره[؟] تنزیل اولندی . » ٢٥ تشرین ثانی ١٦٢٤ . دها اشاغیده ، ١٦٢٦ تاریخنده دخی شویله اوقونور : « راغوزه‌لیلر ، ویرکیلرینی ، برنجی بر زه‌کینو حسابیله ریال [غروش] اوله‌رق تأدیه ایتدکلری حالده . قائم مقام . زه‌کینونك قیمتنی ١٢٨ وریالك ٨٠ اولمق اوزره محافظه‌سیله اکتفا ایلدیکندن ، شهرك بعض ارمنیلری ، زه‌کینویی آقچه ایله تبدیل ایتملرندن دولایی ، جزا کورمشلردر . »

بغدادده امدادسز براقمش اولمقله اتهام ایدەرك ، باشنی ایستیورلردی . زوربالر سلطان محمد جامعنده طوپلاندرق ، عرض حاللرینی ، پادشاهك اوصیرەدە بولندیغی استاوروز سراینه کوندردیلر . ناخشنودلرك طلبی پادشاهی و والدەسنی اندیشهٔ عظیم ایچنه القا ایلدی . گورجی پاشا ایله کندی قوتلرینك الڭ متین مدار استنادی غائب اولەجغنی حس ایتدکلرندن ، هیچ اولمازسه حیاتنی محافظه ایتمك ایسترلردی. درحال قائم مقام تعیین اولنان رجب پاشا ، ناخشنودلری تسکین ایتمك ایچون جامعه کیتمکه مأمور اولدی . زوربالرك کورجی محمد پاشانك عزلی واموالنك مصادرەسی ایله ممنون ایدیلەجکلری ظن ایدیلیوردی . لکن سلطان مرادی ، سلطان عثمانك حالنه کرفتار اولەجغنی بیان ایله، تهدید ایتمکه باشلامش اولان زوربالر پاشانك مطلقا اعدامنی طلب ایدیورلردی؛ کورولتی اودرجەلره واردی، که پادشاهك ووالدەسلطانك حیاتجه اندیشەلر حاصل اولدی. کورجی محمد، یتمش سنەدن بری طقوزپادشاهك(۱) زمان سلطنتنده دولته خدمت ایتمش ایکن ، بواختیارك آق صاچلری کندیسنی قورتارەمیوب ، دلی‌یه بکزدین ارباب شقاوت طرفندن اعدام اولندی (۲) .

قاپودان پاشالق، قیزلر اغاسی‌مصطفی اغانك سراجلغندن نشأت ایدەرك ، مطبخ امینی ودها صوکره چاووش باشی اولان وشمدی میراخور بولنان حسن آغایه ویرلدی ؛ سلطان مرادك همشیرەسی عایشه سلطان‌ده اوکا تزویج اولندی .

بوطغیان ، آلتی بیك قدر یکی چری وسپاهینك ایشی اولوب ، پادشاه قبول مطالبلرینه مجبور اولمشیدی [۳] . برقاچ کون صوکره ، لیمانده ، یکی چری ایله مالی ایکی قادیرغه کیردیکی کورولدی : بونلر کورجی محمد پاشانك قاتلندن‌دولایی اظهار حدت ایله، سکبان‌باشی میخالیجلی صاری محمدك‌باشنی ایستیورلردی. برفرمان‌پادشاهی، ایستدکلرینی اسعاف ایتمکله ، سکبان باشی اون التی زوربا ایله برابر جلاده تسلیم اولندی . فتنەنك باشلیجه مرتبلرندن اولان لوفچەلی عمر ایله جانجی زاده احمد

(۱) قانونی ، سلیم ثانی ، مراد ثالث ، محمد ثالث ، احمد اول ، مصطفای‌اول ، عثمان ثانی ، تکرار مصطفی ، مراد رابع اولمق لازم کلیر . (مترجم)

(۲) نعیما . [نعیماده کورجی محمدپاشانك ، زوربالرك طلبی اوزرینه، صدور ایدن فرمان موجبنجه ، سراینده « مخنوقاً عالم اخرته » کوندرلدیکی مندرجدر، ص ۳۹٤ .] ترکجەنك نعیماده مندرج «عالم‌آخرته کوندرلدی» تعبیری انکلیزجەنك *Launched into eternity* [ابدیته التحاق ایتدی] تعبیرینه معادلدر .

کیجه دردست اولنەرق ، بوغیلوب دکیزه آتلدیلر . سکبان باشیلغه حسین اغا نصب ایدلدی [٤] .

بوصیرەده ، سپاهی ویکی چری ملازملرینه مستلزم رذالت برسهولت‌ایله توجیه اولنمقده اولان اموال عمومیه التزاماتنك بعدما ویرلمسی منع اولندی . حافظ پاشا ، بونلره « امانت » ، « مقاطعات » ، « تولیت » ، « اوقافه متعلق نظارت وکتابت وجابت » توجیه ایلدیکی وقت التزامات مبحوث عنهانك اوچر سنه لك اولمق اوزره کفیل‌ایله تفویضی حقنده‌کی قوانین‌قدیمه‌یه‌رعایت‌ایتمه‌مشیدی . بوخدمتلر کفیلسز توجیه اولنور ، مدت آلتی آیه تنزیل ایدیلیردی . شوصورتله دولتك واردات حقیقیه‌سی بیلنه‌مز اولمش ، امورخزینه‌یه بیوك برقاریشیقلق کلمسی تأخر ایتمه‌مش ایدی ؛ وارداتی‌اشبو‌یکی‌ملتزمینه احاله‌اولنان برچوق جوامع ، ارباب‌عباداته مسدود قالمشدی. پادشاه ، استانبول اسواقنده آت ایله اجرا ایتدیکی برجولانده شو یاقیشیقسز حاله واقف اوله‌رق (١) وزرایی دعوت ایله ، تأثراتنی بیان ایلدی . قائم مقام ، بودرلو احواله مساعده ایتمش اولمسندن دولایی توبیخ ایدلدی (٢) . صدر اعظمه برامر شدید یازیله‌رق ، یکیدن ملازم تحریری وخدمات مالیه‌نك‌یکی چریلره‌توجیهی منع اولندی . خدمتده بولنان یکی چریلرك دفتری دیوانه کوندرلمك ، منحل‌اولان سپاهیلکلر اولکی کبی حیله‌یه دکل ، استحقاقه ویرلمك لازم کلیوردی . بوفرمانك عسکری قاریشیقلقلردن دولایی تأخرایدن اجراسی دها سکونتلی برزمانه تعلیق اولندی [*] .

مفتی ، سلطان مصطفانك عدامی حقنده طلب اولنان فتوایی ویرمدی . یکی‌چریلر سلطان مخلوعك اوچنجی‌دفعه اجلاسی تشبثاتنده بولنمش اولملریله برابر ، مفتی ، ضعیف العقل بر آدمك اعدامنه فتوی ویرلمسی شرعاً جائز اولمادیغنی

(١) « ذات شاهانه بعض جوامعی زیارت ایچون آت ایله شهرده کزمکه چیقه‌رق ، سپاهیلرك تعدیاتندن دولایی ، بونلردن برچوغنك مسدود ومعطل اولدیغنی کوردی » ٣٠ تشرین ثانی ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی ، کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی .

(٢) « حافظ ، ارادهٔ سنیه خلافنه اوله‌رق ، جوامعك اداره‌سنی یکی چریلره تودیع ایلدیکندن ، ذات شاهانه بتون وزرایی بغتهً عرض اوطه‌سنه دعوت ، وعدلیه ناظرینك [چاووش باشی ؟] حضورینی امر ایله ، اونلری ، وخصوصا خدمات مذکوره‌نك سپاهیلره توجیهنه موافقت ایتمکده اولان قائم مقامی توبیخ ایلدی . » تشرین ثانی ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی .

بیان ایله ، ردنده اصرار ایدیوردی . بو مقاومتی ، حقنده توجه پادشاهینك زوالنی موجب اولدی (١). یکی چریلرك استانبولده طغیانی، حلبده صدراعظم اردوسنده‌ده یکی برقیامه مثال واشارت اولدی . عسکر ، یکی چری کاتبی مالقوچ افندی‌ی پارچه‌لامق ایستدیلر ؛ مالقوچ ، همان قاچمق صورتیله اللرندن قورتیله‌بیلدی . قره‌مذاق — که سلطان‌مصطفی‌نامنه برچوق خط‌همایون یازمش‌اولان فتنه‌کاردر — عاصیلر طرفندن اعدام اولندی ؛ جسدی تجهیز وتکفین ایدلمدی (٢).

بو ایکی طغیان ایله آبازه‌نك ارضرومده یکیدن حرکتی صدراعظمك عزلنی ایجاب ایتدی (١٢ ربیع‌الاول ١٠٣٦ — ١ کانون اول ١٦٢٦). شیخ‌الاسلام یحیی افندینك وعلما ووزرانك حضوریله قائم‌مقام رجب پاشانك سراینده عقد اولنان بردیوانده ، مناسبت قدیمه‌سی اولان (٣) آبازه‌یی اطاعت ایتدیرر امیدیله ، صدارتك خلیل پاشایه توجیهی تقرر ایلدی . یکی چری آغالغی ، خلاف معتاد ، چاووش باشی علی اغایه ویرلدی ؛ دفتردارلقده بکر پاشایه تفویض اولندی (٤). صدر سابق حافظ پاشا وسابق یکی چری اغاسی خسرو پاشا ، قبه‌التی وزراسندن بولنمق اوزره ، استانبوله چاغیرلدیلر . حافظ پاشانك وصولنده ، اولجه تقرر ایتمش اولدیغی اوزره ، پادشاهك کنج همشیره‌سیله عقدی اجرا اولندی (٥).

(١) « عموجه‌سی سلطان مصطفانك قتلی ایچون مفتیدن فتوی ایستدی ؛ مفتی ، ضعیف العقل اشخاصك اعدامه محکوم اولمسنی شریعت تجویز ایتمیه‌جکی جوابنی ویردی» تشرین ثانی ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی .

(٢) « یکی چری بونی‌دخی قتل مراد ایدرلر ، فرارایدر؛ آردندن ایریشوب بچاق ایله کله‌سنی خرد ایدوب ، خندق مزبله‌سنه لاشه‌سنی آتدیلر . سلطان عثمان وجامع ابوالفتح وقعه‌لرنده ایتدیکی فساداتك جزاسنی بولدی » نعیما ، ص ٣٩٧ . (مترجم)

(٣) خلیل پاشا ، آبازه‌نك افندیسی ایدی . (مترجم)

(٤) بکر پاشا استانبولده دفتردار بولندیغی حالده ، سفر ، یعنی اردو دفترداری اولمشیدی . (مترجم)

(٥) پچوی . «حافظ استانبوله واصل‌اولدی ؛ کندیسنه تزویجی قرارلاشدیرلمش اولان همشیرهٔ پادشاهینك سراینه کیتدی ، واونکله ازدواج‌ایلدی » ١٣ مارت، وندیك خلاصه‌سی. سیر توماس روئه ، اسپانیا مذاکره مأمورینك انتریقه‌لری حقنده شویله سویلیور : « اندرون قاپی آغاسنی ، بغدادده بولنان صدر اعظمك زوجه‌سی اولان همشیرهٔ پادشاهی‌یی، واونك واسطه‌سیله دیکر ایکی همشیره‌نك زوجه‌سی بولنان رجب وقپودان پاشالرله سابق یکی چری آغاسی بایرام پاشایی کندینه طرفدار یاپمشیدی . » ص ٤٥٢ . شو حالده، سلطان مرادك درت انشته‌سی حافظ ، رجب ، بایرام، قاپودان حسن پاشالر اولدیغی اکلاشیلیر . [حافظ‌پاشا بودفعه وزیرثانی اولمشیدی .]

ینه او سنه بخاراخانی واوزبکلر پادشاهی بهادر امامقولی خانك قارداشی علی محمد خان (١) استانبولده حضور شاهانه‌یه قبول اولندی. بو ذات، سکز سنه‌در عجملرك النده اسیر ایکن، بغداد محاصره‌سی مناسبتیله بر فرصت دوشوره‌رك، حریتنی دردست ایتمشدی. برسنه استانبولده قالدقدن صوکره، حجه واورادن مملکتنه کیتمك اوزره، اوزبك حکمدارینه وهند پادشاهی سلیم خانه نامهٔ همایون آله‌رق، پای تختدن مفارقت ایلدی(٢).

بوصیره‌ده قریم خانك امیر آخوری ذوالفقار، ذات شاهانه‌یه افندیسندن بر عریضهٔ عبودیتی حاملاً، استانبوله کلدی (٣). خان، قازاقلرك استیلاسنه مانع اولمق ایچون سلطان سلیمان طرفندن طوغان کچیدی بوغازنده انشا اولنه‌رق مؤخراً خراب اولان اوچاقوف [اوزی] قلعه‌سنك طرف دولتدن تکرار انشاسنی اشعار ایله، اوته‌کی ساحلده دخی کندی طرفندن ایکنجی برقلعه بناسنی تعهد ایلیوردی. بومناسبتله، بوسنه والیسی محمد پاشا اوزی قوماندانلغنه تعیین اولندی؛ کفه‌بکلر بکنه‌ده قریم طرفندن کله‌رك اوزی اوکندن جریان ایتمکده اولان نهرك یاتاغنی قورو تمق ایچون، هر کویدن قازمه وکورکلریله اون کیشی کوندرمسی امر ایدلدی(٤). شمدی‌یه قدر ادارهٔ مالیه‌سی طونه دفترداراغنه مربوط اولان اوزی شهرینه دخی آیری بر دفتردار نصب قلندی. محمد وشاهین کرایلر طرف پادشاهیدن قیلیج وخلعت آلدیلر.

خیلی وقتدن بری قریم ولهستانك منافعی بربرینه زیاده تماس ایلدیکی ایچون قریم ایشلری لهستان ایشلرندن آیریلمامز اولمشیدی. کچن سنه صوك لهستان ایلچیسنه

---

(١) بونك اسمی نعیماده «آی محمد خان» در. فذلکه‌یه نظراً، بخاراخانك عموجه‌سیدر. (مترجم)

(٢) نعیما. صاری عبدالله افندینك منشآتنده شاه سلیمك (مغول پادشاهی) شاه عباسه برمکتوبی (ن ٢٣) وشاهك جوابنامه‌سی (ن ٢٤) مندرجدر. شاه، بومکتوبنده احمد کیلانی‌یه مظفر اولدیغنی تبلیغ ایدیور.

(٣) نعیما. «تاتارستان حکمدارینك باش میرآخوری، پادشاهك النی اوپمك ایچون، حسن قاپجی باشی ایله برلکده استانبوله کلدی» وندیك خلاصه‌سی.

(٤) اول بهارده دونانما ایله اوطرفه کیده‌رك، خضرکونی قلعه‌نك بناسنه باشلامسی ایچون قپودان پاشایه امرویرلمش؛ لوازم احضاری افلاق وبوغدان وویوده‌لرینه، وخدمتده بولنلری تاتارلره اشعار قلنمش ایدی. نعیمادن تلخیص. (مترجم)

کوستریان حسن قبوله رغماً (۱) ، قریم خاننه برفرمان همایون یازیلەرق ، لهستانه استیلا ایتمسی امراولندی (۲) . قوهٔ مستولیەنك رجعته حاضرلاندیغی صیرەدە ، مدهش بر فورطنه انتظامسزلغی موجب اولەرق ، لهلرك شـدتلی بر هجوملری‌ده انهزامی اکمال ایلدی. قرق بیکدن زیاده تاتارمحاربه میداننده‌قالدی (۳). بوفلاکتی متعاقب‌قائم‌مقام گورجی محمد پاشا، مغلوبلرك حرکاتنی تقبیح ایله، مذاکراته باشلانلمسنی طلب ایتمك اوزره، لهستانه برچاووش گوندرمش‌ایدی (٤). بونك‌اوزرینه، ایکی طرفك تعرضـات متقابلەلرینه نهایت ویرلمك ایچون استانبوله برلهسـتان نونسی [ایلچی] ، برده قریم ایلچیسی ورود ایلدی. ینه بو زمان، آلتمش قازاق قـییغی یکیدن اوزی حوالیسنی، ومقدما تعقیبه گوندریلان عثمانلی دوناتماسندن قورتلمش اولان‌قایقلر قاره‌دکیز سواحلنی تخریب ایتمکده ایدیلر .

مع هذا ایکی قریم خانی [خان وقالغای] ، ایلچیلری واسطه‌سیله، اکرلهستان سنوی قرق بیك ئه‌کو [غروش] ویرکی ویرمکی تعهد ایتمز ایســه ، کندیلرینك

---

(۱) « ۵ کانون ثانی (١٦٢٥) دیوانده لهستان ایلچیسی قبول اولنەرق ، طعامه دعوت ایدلمش ، وبوندن ، لهستان ایله حسـن امتزاجك زیاده ارزو اولندیغی اسـتدلال قلنمشدر » وندیك خلاصه‌سی .

(۲) « تاتارستان حکمداری ، لهستان قرالی نزدنده اثبات معذرت ضمننده ، لهستانه استیلا ایچون طرف پادشاهیدن آلدیغی امرك اصلنی قراله گوندرمشدر» تشرین‌اول ١٦٢٦ وندیك خلاصه‌سی .

(۳) «تاتارستان حکمداری. محمدك ٦٠,٠٠٠ کیشی‌ایله. برگونه خسار ایقاع‌ایتمکسزین لهستانه کیردیکی خبری تأیید ایدیور » شـباط ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی . « تاتارسـتان حکمدارینك قارداشی شاهین گرای . ظن اولندیغنه گوره . بغداد محاصره‌سـنك نتیجه‌سنه انتظاراً ، دیگر برادروایله تاتارستانده بولنمقده‌در.» وندیك خلاصه‌سی. «تاتارلر ، پودولیادن خروجلرنده لهلرطرفندن مغلوبیت عظیمه‌یه اوغرامش، ومدهش برفورطنه‌یه طوتلمش‌اولدیله، یتمش‌بش بیکدن زیاده‌سی تلف اولمشدر . محمد، بوغدانه قاچمش ، وافلاق پرنسی پیوخیدن بش بیك ، رادولدن یکرمی بیك طـاتر آلمشـدر » ١٦٢٦ . کذلك . « تاتارلرك لهلردن گوردکاری هزیمت کلیه ؛ لهلر ، غنائم کلیه دردست ایتمش اولان تاتارلری تعقیب ایلمدیلر ؛ بوریستنه کچیدنده ٤٠,٠٠٠ تاتار اتلاف اولنەرق ، پك آزی قورتیله‌بیلمشـدر . » وندیك خلاصه‌سی .

(٤) « صولك استیلانك طرف شاهانه‌دن ویرلمش براره مبتنی اولمادیغنی بیان ایتمك ، ولهلر طرفندن گوندریله‌جك بر ایلچی، ایله مذاکراته باشـلانلمسنی طلب ایلمك اوزره گورجی محمد طرفندن ارسال اولنان چاووشك عودتی » ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی .

مصالحه‌یه ادخاله موافقت ایتمیه‌جکلرینی بیان ایدیورلردی (۱). نونس، اولا صورت صریحه‌ده درمیان ایتدی، که لهستان هیچ اولماز ایسه تحریراً، بودرلو شروطه رضا کوسترمیه‌جکدر (۲). آنجق معاهده، تکلیف اولنان اساسلر اوزرینه انعقاد ایده‌رك، خانه دخی متعاقباً صورتی تبلیغ ایدلدی. قازاقلرك تشبثاتنه قارشی احتیاط اولمق اوزره، قاره دکیزده بوغازك منصبنده واقع «بیوك دره» قلعه‌سی استحکاماتنك اتمامنه امر ویرلدی (۳).

صدرجدیدخلیل‌پاشا، استانبولده فوق‌العاده شدتلی برقیش‌حکمران‌اولمقله برابر، نصبندن اوچ کون صوکره اسکداره عزیمت ایلدی (۱۵ ربیع‌الاول ۱۰۳۶ — ٤کانون اول ۱٦۲٦) (٤). عناصرك کوستردیکی بوشدت، عثمانلی اردوسنك‌دوچار اوله‌جغی فلاکته اشارت ایدی.

خلیل پاشا، ایالك انفصالنده نزدینه التجا ایتمش اولدیغی اسکداری شیخ محمود افندینك مخصاصلرندن اولدیغی‌جهتله، اسکداره کیدنجه، شیخی زیارتده قصور ایتمدی. شیخ ایسه خلیل پاشایه «بردفعه دها سردار اولمشیدك» سوزلرندن باشقه برشی سویلمدی. وزیر اعظم مأیوسیتله عودت ایلدی. معیتی، شیخك بوکلام مختصرینی پك‌ده مساعد کورنمین برصورتله تفسیر ایتدیلر. قاپیجیلر کدخداسنك حلبده حافظ پاشادن اخذینه مأمور اولدیغی مهر همایون، قونیه‌ده خلیل پاشایه تسلیم

(۱) «تاتارلرك لهستانلره وقازاقلرك قاره دکیزده تجاوزاته نهایت ویرمك اوزره، بر لهستان نونسنك وبرکون صوکره — هدیه اوله‌رق کوندریلن چرکس اطفالنی حاوی ایکی قادیرغه ایله — برتاتار ایلچیسنك ورودی؛ اکر لهلر تعطیل تجاوزات ایچون ٤۰,۰۰۰ طالەرتأدیه‌سنی قبول ایتمزلرسه، تاتارلر دولت‌عثمانیه ولهستان آره‌سنده مصالحه‌یه داخل اولمق ایستمیور» ۱۸ تشرین اول ۱٦۲٦، وندیك خلاصه‌سی.

(۲) «نونس علناً بیان ایتدی، که تاتارلرك خرجکذاری اولمغه — هیچ اولماز ایسه تحریراً — هیچ بروقت موافقت ایتمیه‌جکلردر» ۱۸ تشرین اول ۱٦۲٦، وندیك خلاصه‌سی.

(۳) قاره دکیز مدخلنده، اردونك بولندیغی محلده انشا اولنان قلعه، قازاقلردن قورقلمسندن دولایی، بر قات دها احکام اولنمشدر» وندیك خلاصه‌سی ۱٦۲٦، وروضة الابرار. روضة‌الابرار، یالکز قازاقلرك اوروپا ساحلنده استنیه‌یی واناطولی ساحلنده بکقوزی دوچار خسار ایلدکلرندن بحث ایدر.

(٤) «شدت سرمادن عالم پربرف ویخ، کویا کرهٔ زمهریر وجه‌ارضه نزول ایتمشیدی. حتی آلایلر دیزیلوب وزیر خلیل پاشا اسکداره کچدکده، یکی چریلرك وسائر کسوت پوش اولان ارباب آلایك صقاللری قار ایله ممزوج طوکوب، کویا که بربوز پاره‌سی اولمشیدی.» نعیما، ص ٤۰۲ (مترجم)

اولندی . آطنه‌ده ، والی کوچك حسین پاشـا ، عاصی ابازه ایله مناسبت خفیه‌ده بولندیغی ظنیله اعدام اولنه‌رق ، یرینه بوستان پاشانعیین اولندی (٢٠ جمادی‌الاخری ١٠٣٦ ــ ٨ مارت ١٦٢٧) . صدراعظم ، اطنه‌دن حرکتنك اون دردنجی کونی حلبه داخل اولدی (٧ رجب ١٠٣٦ ــ ٢٤ مارت ١٦٢٧) . حلبده سـلحدارلر اغاسی مصطفی اغایی اعدام ایتدیردی ؛ مصطفی اغانك یکانه جنایتی ، خلیل پاشانك اعتمادینه مظهر اوله‌مامسی ایدی (١) .

حلبده اوچ آی قالندقدن صوکره ، وزیر اعظمك چادرلری حلب خارجنه قوریله‌رق ، اردویه حرکت امری ویرلدی (٢٠ شوال ١٠٣٦ — ٤ تموز ١٦٢٧) . یکیچری اغاسی علی اغا خسته‌لنه‌رق وفات ایلدیکندن ، اغالق ، سواری مقابله‌جیلیکندن خلاف اصول سپاهی بلوك اغالغنه تعیین اولنمش بولنان « تیمور قازق » لقبیله ملقب خلیل اغایه توجیه اولندی . خلیل اغانك بو دفعه‌کی مأموریتی‌ده اصـوله مخالف ایدی . سلطان عثمانك خلعنه قدر یکیچری اغاسی اولمق ایچون بیوك میراخور ، میر علم ، یاخود قاپیجی باشی بولنمق لازم کلیردی (٢) .

عهده‌سنه وزارت توجیه اولنان سابق اناطولی بکاربکی دیشلنك حسین پاشانك کتیردیکی عسکر ، حلبده صدر اعظم اردوسنه التحاق ایتدی . ذی‌القعده ابتداسـنده (١٤ تموز) اردو حرکت ایلدی ؛ یدنجی کونی فرات ساحلنه مواصلت ایده‌رك ، یکرمی بشنجی کون دیار بکر پیشکاهنه چادرلرینی قوردی (٢٥ ذی‌القعده ١٠٣٦ — ٧ اغستوس ١٦٢٧) . اخسخه‌نك ایرانیلر جانبندن تهدید اولندیغنه دائر آلنان خبر اوزرینه ، دیاربکر ، حلب ، مرعش ، روم ایلی والیلری وچالیق محمد آغا معیتنده درت بش بیك عسـکر ، دیشلنك حسین پاشا سر عسکر بولنمق اوزره ، درحال اخسخه‌یه اعزام اولندی (٥ ذی‌الحجه ١٠٣٦ — ١٧ اغستوس ١٦٢٧) . ینه اوزمان ، بوستان پاشایه‌ده ، مشترکاً حرکت ایتمك اوزره ابازه‌پاشانك یاننه کیتمسی ایچون امر ویرلدی . آبازه ، بوستان پاشـایی احترامکارانه قبول ایتمکله برابر ،

(١) « عسکری افساد ایتمك تهمتیله » ، نعیما ، ص ٤٠٣ . (مترجم)

(٢) « بو دوره کلنجه‌یه قدر یکیچری اغالغی کاه میر علمه ، کاه قپوجی باشـیلرك نامدارلرینه واکثر میراخور کبیره ویریله کلمشیکن ، بوله اولدی . سلطان عثمان وقعه‌سندن بری ، اخلال احوال وتسـلط ادانی واراذل سـببیله ، اصلا طریق استحقاق کوزه‌دیلوب ، کیمی رشوت وکیمی شفیع مجبرسببیله تقدم ایدر اولدی » نعیما ، ص ٤٠٤ . (مترجم)

صدر اعظم وسردار اکرم خلیل پاشایه شو مآلده بر مکتوب یازدی : « بن پادشاهك بر کمتر بنده‌سی‌یم ؛ لکن لوندلرك عسکردن ، خصوصا یکی چریلردن قورقدقده اولدیغنی بیلیرسکز . سز لطف ایدوب قاپی قولی ایله ،وش جانبندن توجه ایدیکز،که مطمئن اولسونلر . بن‌ده بو طرفدن پاشالر ایله اخسخه اوزرینه کیده‌یم . سرعسکرلکی‌ده بکا احسان ایدیکز . » صدراعظم ، بو جوابدن پك ممنون اولمایه‌رق، آبازه‌یه شویله یازدی : « عسکر سنك سرعسکر اولمقلغکه راضی دکلدر . سکا امر ایدلمش اولدیغی وجه ایله سفره چیقوب ، بر خدمت کوسترمکه سعی ایت ؛ تا که نزد پادشاهیده مقبول اوله‌بیله‌سك (١) » . آبازه اطاعته مجبور اوله‌رق ، وفقط اله کچیردیکی مکتوبلردن کندیسنك محوینه قرار ویرلمش اولدیغنی اکلایه‌رق ، احتیاطلی بولونیوردی ؛ اخسخه‌اوزرینه یورومك بهانه‌سیله ، ارضروم قربنده [ایکی ساعت‌مسافه‌ده] واقع‌ایلیجه‌ده اردوسنی‌قوره‌رق، ارضروم قاضیسنی پاشالرك اردوسنه کوندردی . دیشلنك پاشا جسور بر محارب اولمقله برابر ، طبعاً حدید ومتهور اولدیغندن ، قاضی‌یه شو یولده بر خطابده بولندی : « بو آبازه دیدیکك کیمدر ، که بو قدر زماندر اطاعت ایتمیور ؟ کیت افندیکه سویله ، که بن جنت اوغلی کبی ملوك سلاله‌سندن اولدیغنی ادعا ایدن بر آدمك حقندن کلدم ؛ مثبوعمز اولان پادشاه ایچون قیلیج چکمك اقتضا ایدرسه ، آبازه کبی مجهول بر عاصینك‌ده حقندن کلمك نجه پك قولایدر . »

آبازه ظاهری بر مطاوعت کوسترمکه قرار ویردی . ارضروم قاپیلری ، شهر اوکنده چادر قورمش اولان یکی چریلره کشاده ایدی (٢) . دیشلنك پاشانك اردوکاهی‌ده ایلیجه‌حوالیسنده ایدی. آبازه، جاسوسلری‌واسطه‌سیله مطلع اولمشدی،که اخسخه اوزرینه اولمق اوزره ترتیب اولنان سفر ، حقیقتده کندی علیهنه مرتب اولوب ،صدراعظم، تصورات خدعه کارانه‌سنی‌اجرا ایتمك ایچون زمان مساعدحلولنه

(١) ابازه‌نك وصدر اعظمك جوابلری مآلی نعیمی‌ده مراجعله یازلمشدر . (مترجم)

(٢) آبازه ایله نفاق وفاقه مبدل اولدی دیه استانبولدن سکز یوز یکی چری سابق تعلیم خانه‌جی باشی اولان اغا معیتنده قادیرغه ایله طربزونه کوندرلمش ایدی . بونلر، برلکده اخسخه‌یه کیتمك اوزره، ارضرومك کورجی قاپیسنده ابازه اردوسنك بر جانبنه‌الارغه قونمشلردی . لکن استانبولك وصدر اعظمك مرادی ابازه‌یی حیله‌ایله چیقاروب ، اولدرمك ایدی . نعیمادن ، ص ٦٠٢ . هامه‌رك بحث ایتدیکی یکی چریلر بونلر ایدی . (مترجم)

انتظار ایتمکده‌در . دها اول طاوراتمق لزومنی حس ایده‌رك ، قارا کلاق بر کیجه ایچنده یکی چریلرك اوزرینه هجوم ایله قسم کلیسنی اعدام ، وبقیه‌سنی اسیر ایده‌رك دیشلنك پاشا اردوسی اوزرینه شتاب ایلدی .

دیشلنك ، آبازه‌نك صورت حرکتندن اشتباه حاصل ایتدیکی جهتله ، ایرته‌سی کون دیاربکره عودت ایتمکه قرارویرمش ایدی؛ او کیجه بر کرد جنکاوری اردوکاهه کله‌رك، سرعسکری همان کورمك ایستدی . دیشلنك آدملری صباح‌وقتی کلمسنی اخطار ایله، رد ایتملری اوزرینه ، کرد ظن‌اولنان‌شخص سیاه‌صاریغنی چیقاروب ، یره اوره‌رق : « پاشا کزه سویلیکز ، که خائن آبازه‌نك قیلیجندن قورتلمش بریکی چری کلمشدر » دیدی . همان سر عسکرك چادرینه کوتورلدی ؛ سرعسکر حرکت امری ویردی . ایرتسی کون صباح‌زمانی ، ایلیجه‌دن‌دیاربکره کیدن یول اوزرنده بوغازك مدخلنه مواصلت اولندی . دیشلنك پاشا توقف امری ویردی . مرعش متصرفی زور پاشا ، بوغازك اوته‌طرفنده چادر قورمق احتیاطه دها موافق‌اوله‌جغنی اخطار ایتمسی اوزرینه، دیشلنك : « اوغلم محفه‌ده خسته‌در ؛ استراحته محتاجدر . بوراده چادر قوره‌لم » دیه اصرار کوستردی . زور پاشا « سزی اللهه اصمارلدق » دیه‌رك آدملریله برابر کیتدی (۱) . بتون کیجه یاغمور یاغمشیدی. سرعسکر هپ البسه‌سنی چیقارمش ، بونلری‌چادرده‌قوروتمقده بولنمش‌ایکن ، آبازه‌نك سواریلری کمال سرعتله دیشلنك پاشا طاقمنك اوزرینه هجوم ایتدیلر . دیشلنك زرهسز ، یشیل بر ایپك زبین ایله آتنه صیچرادی ؛ آبازه‌نك خزینه‌داری سلاحسز جنکاورك اوزرینه هجوم ایله ، مزراغنی بیوننك بر طرفندن برطرفه کچیردی (۲). دیشلنك وخسرو پاشالرك اوغللری برقاچ پاشا ایله میدان جنکده قالدی. چالیق محمد، آتنك سرعتی سایه‌سنده قورتلدی . طربزون بکلربکیله بوستان‌پاشااسیر اولدیلر ؛ دشمنك قیلیجندن قورتیله بیلنلر حصن کیفه التجا ایتدیلر .

---

(۱) نعیما ، خسرو پاشایه خدمت ایدن سلیمان چلبینك — تاریخ نعیمایه مأخذ اولان — اثرك صاحبنه وقوع بولان افاده‌سندن نقل ایدر. (مترجم)

(۲) «محل جنکده آبازه‌نك خزینه‌داری قارشی جانبدن ایریشوب، النده‌اولان مزراغی حواله ایلدی . حسین پاشا سلاحشورلقده وسواریلکده پیاده اولمغله ، تدارك ایده‌میوب ، مزراق بوغازندن کیروب، انسه‌سندن برقاریش یلمان کوستردی. خزینه‌دار نیزه‌یی چکوب آلدقده ، دیشلنك حسین پاشا یقلدی » نعیما ، ص ۴۰۸ . (مترجم)

آبازه، سرعسکری قان ایچنده کورنجه آتندن ایندی؛ محتضرك باشنی دیزینك اوزرینه آله‌رق، مشفقانه: «پاشا قارداش، آچ کوزیکی؛ ایشته اوغلك صاغدر.» دیدی. پاشانك جوابی درین بر آه چکمکدن عبارت قالدی. دیشلنك، آبازه ایله برلکده ارضرومه کیتمك اوزره، آنه بیندیرلدیکی حالده یولده تسلیم روح ایلدی.

ارضرومده قتال باشلادی. یکیچری ضابطلری پارچه‌پارچه ایدیله‌رك، قانلی اجزای وجودلری شهرك مازغاللرینه آصلدی. بکلربکی خسرو پاشا ایله اسیر اولان پاشالر، بکلر جلاده تسلیم اولندی. یالکز بوستان پاشا اولدیرلمدی. یکیچریلر هرنه قیافته کیرمش اولسه‌لر، فلاکتدن قورتیله‌مادیلر؛ بیلنمك ایچون اوزرلرندن البسه‌لری چیقاریلیووردی. یکیچریلر، سلاح آتمق ایچون دیز چوکدکلری زمان سربست حرکت ایده‌بیلمك اوزره، دیز یرلری چیقارلمش چاقشیر کیرلردی؛ بوچیقارلمش دیز یرلری کندیلری ایچون اشارت ممات اولدی (١)؛ برچوق معصوملرده، محکوم اعدام اولان عسکر کبی لباس استعمال ایتدکلری ایچون، اونلره قاریشدیرلدیلر. جلادینك مرحمتی سایه‌سنده قورتلمش بریکی چری، اردونك اوغرادیغی حال فجاعت خبر مؤلمنی استانبوله ایصال ایلدی.

موجب عار اولان بوهزیمت واخسخه‌نك ایرانیلر طرفندن ضبطی صدر اعظمك وقتیله اردبیلده اوغرامش اولدیغی مغلوبیتی اخطار ایده‌رك، حقنده شدتلی استهزالری دعوت ایلدی. صدراعظم، عمومی برمأیوسیت آره‌سنده عسکرینی ارضروم قربنده‌کی ایلیجه‌یه سوق ایده‌رك، ارضروم تپه‌لرینه اردو قوردی (١ محرم ١٠٣٧ — ١٢ ایلول ١٦٢٧)؛ لکن اسکی سلحداری [آبازه] ارضروم قاپیلرینی سد ایتدی.

خلیل پاشانك طوبی یوق ایدی؛ اولا طورطومدن آغیر چاپده برقاچ کتیرمك لازم کلدی. شو صیره‌ده کورجی پرنسی ماغر اوخانك ورودی، جسارتنی غائب

(١) «راست کلدکلری آدم، یکیچریلکنی انکار ایتدکده، مینه اعتماد ایتمیوب، آیاغندن چاقشیر وچنتیانی چیقاروب، دیزلرینه باقارلردی. اکر دیزکه یری مشاهد ایسه، تحقیق یکیچریدر دیه امان ویرمیوب، قتل ایدرلر ایدی. یکیچری اکثریا دیزچاقشیری کیمکله، بو علامتله استدلال ایدرلردی. سائر ناسدن یکیچری اولمایوب، دیز چاقشیرینه اعتیاد ایدنلردن قتی چوق کیمسه دیزکه یری بللیدر دیه مجاناً قتل اولندیلر» نعیما، ص ٤١٠ (مترجم)

ایتمش اولان اردویه براز قوت قاب ویردی . ماغراوك یاننده بربیوك محاصره طوپی بولندیغی کبی ، متعاقباً اولتیدن‌ده ایکی طوپ کلدی . یتمش کون نتیجه‌سز محاربه‌دن‌ومتریس آچمقله‌اشتغالدن صوکره،محاصره‌ایلك کوندن‌زیاده ایلریلیه‌مه‌مش ایدی؛ کثرتله یاغان برقار محاصرلری‌رجعته مجبور ایلدی (١٦ربیع‌الاول ١٠٣٧ — ٢٥ تشرین‌ثانی ١٦٢٧). عثمانیلر قار وبوزایله مستور یوللردن‌توقاداوزرینه توجه ، ویکرمی بش کون‌انواع متاعب ومصائب ایله قطع مراحل ایده‌رك ، نهایت بوشهره واصل اولدیلر (١١ ربیع‌الاخر ١٠٣٧ — ٢٠ کانون اول ١٦٢٧) .

هیچ بر عثمانلی اردوسی بوقدر شدت شتایه اوغرامامش ایدی . حتی «اوباش یولی » (١) دینیلان طاغاق یردن کچیلیرکن ، طاقم طاقم عسکر صغوقدن کاملاً تلف اولدیلر . یالکز صغوق ایله آجلغه مقاومت ایدیله‌جك دکل ، اوچوروملر وچیغلر آره‌سنده مجهول بر یولك مخاطراتیله‌ده اوغراشیله‌جق ایدی . اردونك حرکتندن متزلزل اولان بوزلر،جسیم کتله‌لرینی حرکته کتیره‌رك، بتون طابورلر، هیچ بر امید سلامت اولمقسزین ، بونلرله محاط قالیورلردی (٢) .

توقاده کلندکدن برمدت صوکره ، هر ایکیسی آبازه طرفدارلرندن بولنان ارزنجان محافظی پیر صولاق وبایبورد محافظی عطاءالله کله‌رك ، عرض مطاوعت وطلب خدمت ایلدیلر . صدر اعظم طرفندن حسن قبول کوستریله‌رك ، برسواری فرقه‌سنه قوماندان تعیین‌ایدلدیلر. بومثال عاطفت، کوزل‌نتیجه‌لری موجب اوله‌رق، اردوکاه، طلب عفوه کلمش عاصیلرله مالا مال اولدی . ینه بو صیره‌ده آبازه‌نك استانبولده دردست اولنان ایکی آدمی اشکنجه ایچنده اعدام اولندیلر .

ارضروم سفرینك نتیجهٔ مؤلمه‌سی خلیل پاشانك عزلنی استلزام ایده‌رك ، دردنجی وزیر اولمق اوزره استانبوله جلب اولندی (١ شعبان ١٠٣٧ — ٦ نیسان ١٦٢٨) (٣) . اختیار، بو ادباردن صوکره چوق زمان معمراولمایوب، اسکدارده

---

(١) بزم نسخه‌ده « اوباش بلی » در ، ودوغروسی بو اوله‌جقدر . (مترجم)

(٢) نعیما ، طربزوندن اعتباراً ساحلدن کورجستان وکردستانه قدرامتداد ایدن سلسلهٔ جبالك چیغلری حقنده شایان دقت تفصیلات ویرر (بو « چیغ » کلمه‌سی مه‌نیسکینك لغتنده یوقدر) . نعیما ، توقاد وسیواسه وقوع بولان بر سیاحتنده چیغلردن برینك آلتنده قالمق مخاطره‌سی ایچنده بولنمشدر [استانبول طبعی ، ج ٢ ، ص ٤١٨ و ٤١٩]

(٣) حاجی قالفه ، تقویم التواریخ. دفتر وزراده ، ص ١٧٨ ، خلیلك عزلی رجبده، یعنی وقوعندن بر قاچ کون اول کوسترلمشدر .

دفن اولندی . خلیل پاشا ، صدر اعظم مقامنه کلمش ذوات ایچنده اك معتدل ، اك منصف اولمقله معروف بولنانلردندر .

خلیل پاشانك صدارتنك صوك کونلرنده، استانبوله طهماسب قولی سلطان نامنده بر ایلچی کلمشیدی . حامل اولدیغی نامه‌ده بغداد والیلکنك، شاهك ولی عهدی اولان اوغلنه توجیهی وسلیمان قانونی زمانی ایکی حکومت آره‌سنده عقد اولنان معاهده‌نك تجدیدی طلب ایدیلیوردی . مذاکرات صدر اعظمه حواله اولندی .

شو زمانلرده در ، که مغول حکمدارلرینك برنجیسی واك مشهوری اولان اکبر شاهك اولادندن دانیالك اوغلی هند پادشاهی بایسنقر [صونغوربك]، پای تخت دولتده کورنمشدر . هند پادشاهی سلیم جهانکیر ، یکرمی سنه سلطنتدن صوکره، بوسنه وفات ایده‌رك، یرینه کچن اوغلی شهریار، شیعیلکه مساعد اولدیغنده اشتباه ایدلمسندن دولایی ، بش آی مرورنده اعدام اولنمش ایدی. اکبرك حفیدی اولوب ، شهریاره خلف اولمق اوزره، مقام حکومته دعوت اولنان بایسنقر، هردرلو سوءاستعماله مبتلا برشهزاده ایدی؛ بایسنقر، سکز آی سلطنتدن صوکره ، جهانکیرك اوغلی خرم سلطان الیله ، تختندن اسقاط ایدلدیکندن ، بر التجا کاه آرامق اوزره استانبوله کلمشیدی (١) . سرای همایونده اومدیغی توجه و اعانه‌یه نائل اوله‌مادیغندن ، عربستان وایران طریقیله هندستانه عودتده تأخر ایتمه‌مش ، وهنده وصولنده قتل ایدلمشدر .

تعدیاتیله شهرت بولان مکه شریفی ادریس ، نقل ایده‌جکمز احواله بناءً ، بو صیره‌ده عزل اولنمشیدی . صدر اعظم فرهاد پاشا کوله‌لرندن اولوب ، مؤخراً طرناقجی حسن پاشایه‌ده کدخدا اولمش بولنان سابق حبش بکلر بکی کورجی احمد پاشا، یمن بکلر بکلکنه تعیین اولنه‌رق ، مصره وصولنده ، والیلری بایرام پاشادن ناخشنود اولان اهالی ، اونك مصرده قالمسنی تکلیف ایتدیلر. مخاطره‌لی بر رقیبدن قورتلق ارزوسنده بولنان والئ مصر ، احمد پاشایی سویشدن اخراجه مسارعت ایتمکله برابر ، قتلی حقنده شریف مکه‌یه کاغد یازدی ؛ شریف‌ده ، یکی بکلر بکنی

(١) نعیما ، ص ٤٥٠ [استانبول طبعی ، ج ٢ ، ص ٤١٤] . عثمانلی تاریخی ، هند تاریخنك مظلم بر نقطه‌سنی تنویر ایدیور . ده‌کینی . سلیم شاه جهانکیر ایله خرم جهانشاه آره‌سنده شهریار وبایسنقرك حکومتلرینی یازمیور . ده‌کینی ، خرم اسمنی‌ده تحریف ایله Corum قوروم یاپمشدر .

خزینه‌لریله برلکده یمنه ایصال ایده‌جك اولان سفینه رئیسنه امر ویردی . ساحله قریب برمحلده رئیس، سفینه‌یی شابه‌اوتورتدی؛ کمیده‌کی اموال کاملاً تلف اولدی؛ لکن ایچنده‌کی انسانلر قورتلدی . احمد پاشا سفینه رئیسنی اولدرمك ایستدی ؛ رئیس، شریفك کندیسنه یازمش اولدیغی مکتوبی ارائه ایله، تبریهٔ‌ذمت ایلدیکندن، احمد پاشا کیفیتی استانبوله یازمسیله ، شریف مکه‌نك یرینه زید بن محسن نصب اولندی. آنجق شریف جدید دخی،سلفنك تحریکی‌اوزرینه ، احمد پاشایی برضیافت مطنطنه‌ده تسمیم ایتدی . بوجرم ، بعد مسافه‌دن دولایی مجازاتسز قالمش ایسه‌ده ، دیوان همایون، مرکز حکومته دها قریب اولان محللرده‌کی انتظامسزلقلر حقنده اجرا آتده بولنمشدر . مقدما یکی چری آغاسی ومؤخراً مصر والیسی اولوب ، دیوان وزراسندن ایکن ، عسکرطوپلامق‌اوزره‌اناطولی‌یه اعزام اولنان قاره‌مصطفی پاشا ، مأموریتی‌حمیدسنجاغنده کول حصاری‌طرفلرنی یغمایه‌وسیله‌اتخاذایلدیکندن، اهالینك شکایاتی اوزرینه ، درحال استانبوله جلب واعدام اولندی (۱) .

صدراعظم خلیل پاشانك یرینه، مقدما سلحدار وصوکره یکی چری اغاسی ووزیر اولان بوسنه‌لی خسرو پاشا کلدی . خسرو پاشا ، دیاربکر والیسی صفتیله ارضروم اردوسی قوماندانلغنه نصب ایدلمش ایدی (۲) ؛ مهرهمایون خلیل پاشانك عزلی اوزرینه ، وزرانك اك قدملیسی اولان رجب پاشایه ترجیحاً صدارت‌عظمایه تعیین اولنمازدن مقدمجه ، ازمید اوزرینه کیدرکن ، کندیسنه ایصال اولندی (۳) . حزیران ابتدالرنده، وزیراعظم توقاده‌داخل‌اوله‌رق(۲۷ رمضان ۱۰۳۷ — ۱حزیران ۱۶۲۸)، مسلك اداره‌سنك شدتی‌اوراده‌کی‌قانلی اجرا آتیله میدانه چیقدی. حمید

(۱) نعیما [٤۱۲ و ٤۱۳] وفذلکه .

(۲) آبازه‌نك عثمانلی مورخلری طرفندن اونودلمش‌اولان احوال‌سیئهٔ جدیده‌سی وندیك وقایعنامه‌سنده مسطوردر.« آبازه ایله یکی‌چریلر آره‌سنده عقداولنان‌ائتلافك‌ابراسنده، آبازه‌نك اردوکاهنه حسن نیت‌ایله کیتمش اولان‌یکی‌چریلرك‌سوءمعامله کورمش اولملرندن‌دولایی یکی‌چریلرك، متجاسرانه اطواریله انقطاع وقوعه کلمشدر؛ آبازه، شوصیره‌ده انتقام آله‌مایه‌جغنی کوره‌رك، دیکر بر ائتلاف تکلیفنه قولاق ویرمکسزین ، وظن‌اولندیغنه کوره ایرانیلرله برلشمك‌اوزره آدملریله برلکده، والیسی اولدیغی ارضرومه دوغری توجه ایلدی . » وندیك خلاصه‌سی .

(۳) شیخ‌الاسلام یحیی‌افندینك تکلیفی اوزرینه خلیل پاشانك عزلیله‌خسرو پاشانك‌تعیینی تقرر ایدوب، لکن یاقین برزمانده وزیر اولمش بولندیغندن، قدمای وزرا ، خصوصیله‌رجب پاشا کوجندیرلمه‌مك ایچون ، اولاعهده‌سنه‌دیاربکر ایالتی توجیهیله ازمیده کوندرلمش،مؤخراً مهر همایون ایصال ایدلمشدر . نعیما ، ج ۲ ، ص ٤۲۰ (مترجم)

محصل اموالی امیردفتردار، اردو نشانجیسی توقادلی عثمان افندی، مغنیسابکی سلطان زاده حاجی پاشاخسروك ایلك قربانلری اولدیلر (١) . وزیر غدار، امر ایتدیکی اعداملری، چادری اوکنه قوردوردیغی صنداليه اوزرنده اوتورمش اولهرق، تماشا ایدردی. جلاد، سلطان زاده اولمسندن دولایی حاجی پاشانك اعدامنده براز تأخر کوستردیکی ایچون، انصافسز خسرو پاشا جلادك آیاغنك آلتنه بش یوز دکنك اوردوردی.

بر قاچ کون صکره مکافات، مجازاتی تعقیب ایلدی . قارچغای اوزرینه مظفر اولان کورجی مانراوخانی اهتدا ایدهرك، کندیسنه ماینجیلك [قپوجی باشیلق] رتبهسی ویرلدی . قیام ایتمش اولان سپاهیلر، یکیدن بر مقدار ملازم تحریریله تسکین اولنهرق، مشهور مالقوچ عائلهسندن محمد افندی، ایکنجی دفعه اولمق اوزره، یکی چری کاتبلکنه تعیین اولندی . محمد افندی، عزیمتنه رخصت آلمق ایچون حضور شاهانهیه کیردیکی زمان، پادشاه « سنك انفصالکدن بری یکیچریلرك اسامی دفتری انتظامسزلغه، قاریشیقلغه اوغرادیغنی بیلیورم . اولولری دفتردن چیقار، ونیم ارادهم اولمادقجه یکیدن اسم یازمه؛ مغایر امر حرکت ایدهجك اولورسهك، باشك جواب ویرهجکدر. » دیدی. مالقوچ مقدم بر مأمور ایدی؛ صدراعظم ایچون بر میلیون غروش آلهرق، درحال توقاده عزیمت ایله، ایفای وظیفهیه باشلادی .

بو آرهلق صامسونه چیقاریلان اوزنه قطعهده اون ایکی طوپ توقادوسیواسدن ارضروم یولنی طوتیوردی (٢) . روم ایلی، اناطولی، مرعش، سیواس، قارهمان بکلربکلریده ارزنجانه وارمشلردی. صدراعظم، ارضرومده بغدادك حالنه اوغرار قورقوسیله عزیمتنی تعجیل ایلدی (٢٠ ذی‌القعده ١٠٣٧ — ٢٢ تموز ١٦٢٨) . سیواسده عسکره ییهجك توزیع اولنهرق، اردو، ترکمنلرك رئیسی اولان مفسد قوچور بکك اعدامیله متدهش اولدی . خسرو پاشا، راسمهٔ عیدی اجرا ایچون قوچ حصارده توقف ایلدی (١٠ ذی‌الحجه ١٠٣٧ — ١١ اغستوس ١٦٢٨) .

اردونك آفشار صحراسنه وصولنده، حلب والیسی نوغای پاشا، مهمات ناریه ومصردن کوندریلن بیك قنطار باروت ایله التحاق ایلدی . ایکی هفته صوکره، صدراعظم، اباظه طرفندن حسن قلعهده شدتله صیقیشدیرلمش اولان یوسف پاشادن

(١) نعیما [ص ٤٢١] فذلکه، تاریخ عبدالرحمان .

(٢) طوپخانهدن اون ایکی بادا لوشقه، کمیلرایله صامسونه چیقوب، اندن هر بری یکرمیشر چفت جاموس ایله، توقاد وسیواس اوزرندن ارضرومه توجه ایتدی. نعیما، ص ٤٢٣ . (مترجم)

بر مکتوب آلدی، که عاصیلر عسکرك ورودینه آنجق یکرمی کون صوکره‌سی ایچون انتظار ایتمکده اولدقلرینی وهمان ارضروم اوکنه کلینیر ایسه ، موفقیت سهولتله حاصل اوله‌جغنی متضمن ایدی (۲٦ ذی‌الحجه — ۲۷ اغستوس ۱٦۲۸) . بو خبر اوزرینه، وزیر اعظم ، کندیسنك وصولندن اوچ کون صوکره طوپلر ارضرومه یتشمدیکی حالده باشنی جلاده ویره‌جکنی طوپجی قوماندانه خبر ویره‌رك ، همان خفیف عسکر ایله یوله چیقدی (۱) . عثمانلی سواریسی چامورلی ایله ماماخاتونی سرعتله کذار وماما خاتوندن ارضرومه قدرا ولان درت کونلك مسافه‌یی (۲) ایکی کونده قطع ایده‌رك ، ارضروم پیشکاهنه واردی . آبازه بو حرکت سریعه‌یه قارشی غافل بولنه‌رق ، نه قلعه‌یه کیرمکه ، نه ده شهر ایچون ذخیره تدارکنه وقت بوله‌بیلمش ایدی . بو دفعه عاصیلرك مشاوری اولان قیصریه‌لی شیخ‌ده قلعه‌نك مقاومت ایده‌جك بر حالده اولمادیغنی آچیقجه بیان ایتمش ایدی (۳) .

طوپلر کلنجه، صدراعظم اردوکاهنی دوه بویونی تپه‌لرینه‌قوردوردی؛ ارضروم محاصره ایدلدی (٦ محرم ۱۰۳۸ — ٥ ایلول ۱٦۲۸) . واروش طرفندن یدی طوپلق بر بطاریه قونیله‌رق ، احمد پاشا کنبد طرفندن ، ماغراو محمد پاشا گورجی قاپیسی طرفندن کدك آچدیلر .

بو صیره‌ده شهر ایله اردو آره‌سنده‌ده ابازه‌نك هم شهریلرندن بری واسطه‌سیله مذاکراته کیریشلدی. محاصره‌نك اون دردنجی کونی ایدی، که (۱۹ محرم۱۰۳۹ — ۱۸ ایلول ۱٦۲۸) قیصریه‌لی شیخ ایله‌مشایخدن دیکر التی کیشی، کفنلری بیونلرنده، حضور وزیره کله‌رك ، استدعای‌عاطفت ایلدیلر. آبازه، اردونك باشلیجه‌ضابطلرندن وصدراعظمك اصدقاسندن مصلح‌الدین اغا، حجت‌امان‌اولمق‌اوزره قلعه‌یه کوندریلیرسه، شهری تسلیمه حاضر اولدیغنی بیان ایدیوردی. بوطلبی اسعاف ایدلدیکندن ، آبازه متعاقباً غالبك حضورنده عرض وجود ایلدی ؛ صدراعظم کندیسنی متوجهانه قبول

(۱) فذلکه ، نجوی ، روضةالابرار .

(۲) اردونك اغیرلغی ایله کیتمسی اعتباریله درت‌کونلك‌اوله‌بیلیر؛علی‌العاده ایکی‌کونلکدر. مترجم ، نام آخری ترجان‌اولان ماماخاتوندن ارضروم‌قربنه‌نیسان‌اواخرنده بر کونده‌کلمشدر.

(۳) آبازه‌نك معتقدی قیصریه‌لی‌شیخ‌، ارضروم قلعه‌سنك بدنلرینه چیقوب ، خسرو پاشا ایله کلن عسکری سیرایلد، ابازه‌یه : « بوکلن عسکر بو قلعه‌یی آلیرلر ؛ غیری چاره‌یوقدر» دیه صورت مکاشفه‌ده مشکلر حل ایلدی . نعیادن‌تلخیص ، ج ۲ ، ص ٤۳٥ . (مترجم)

وخلعت الباس ایتدی ؛ اغالرینه بلوك ومعیتنك الك ممتازی اولان التی یوز کیشی‌یه جبه‌جیلك ویردی .

بتون خزینه‌لریله برلکده شهردن‌چیقمش اولان آبازه، چادرینی صدراعظمك چادری یانینه قوردی . صدر اعظم قلعه‌یی تسلیم ایله طیار محمد پاشایه‌تفویض ایلدی ؛ مصر والیلکنك یکی چری آغاسی خلیل آغایه توجیهی استانبوله یازدی ؛ لکن هرایکیسنه مساعده ایدلمدی ؛ مصر والیلکی قیزلر آغاسی مصطفی آغانك یتشدیرمه‌سی اولان محمد پاشایه ویریله‌رك ، ارضروم خلیل آغایه توجیه، وباقی پاشا کدخداسی محمد آغایکیچری آغالغنه نصب اولندی .

بو وقایع اوزرینه خبر آلندی،که ارضرومك — فقطبك کج اولمق‌اوزره — امدادینه کلمکده اولان شمسی‌خان ، قارص‌والیسی اولوب‌ده اراضیسنه شمسی خانك تعرض ایتمش اولدیغی کوسه سفر پاشا طرفندن مغلوب واسیر ایدلمشدر . مکافاةً ، طلب ایتدیکی اردهان ایله دیکر سنجاقلر اوکا وقارص ابراهیم پاشایه ویرلدی . حسن قلعه محافظ شجیعی یوسف پاشا انعامات مهمه‌یه مظهر اوله‌رق ، آخسخه شهرینی ضبط وحدودی محافظه ایتمك اوزره اورایه‌ده بر بکلربکی کوندرلدی (١) .

تشرین اول اواسطنه دوغرو (١٥ صفر ١٠٣٨ — ١٤ تشرین‌اول ١٦٢٨) صدر اعظم، اوچ سنه‌دن بری پای‌تختی کورمه‌مش اولان اردوایله برلکده استانبول یولنی طوتدی (٢) . آبازه ایله ایرانلی شمسی خان برابر اولدیغی حالده ، کانون‌اول ابتدالرنده اسکداره واصل اوله‌رق (١٢ ربیع‌الآخر ١٠٣٨ — ٩ کانون اول ١٦٢٨) ، یولجیلق اثناسنده‌آبازه دائما نائل احترام اولمش، وخسروپاشا بتون‌ارکان دولته بر صدر اعظمك برعاصی‌یه ویردیکی یمینه صادق قالمسی مثال نامشهودینی‌ارائه ایلمشدر (٣) .

خسروك مظفریتی نه ثروت غنائم ایله تشهیر اولندی ، نه‌ده شرق غالبلرینك

---

(١) نعیما ، فذلکه ، پچوی .

(٢) نعیمانك بومحلنده بیوك برطبع یاکلشی واردر : « اوچ » یرینه « اوتوز اوچ » دینلمشدر . [بزده‌کی طبعده (ج ٢ ، ص ٤٤٠) بوسهو عیناً کورلمکده‌در .]

(٣) ریقو ، آبازه‌نك بوصوك تسلیم‌اولیشنی عاصینك چرکس محمد ایله تسلیم مقاوله‌سیله قاریشدیرر. ازمیرده قونسلوس بولنمش اولان ریقونك خاطره‌لرینه دها زیاده انتظام‌ویرمه‌مش اولمسی شایان تأسفدر .

دبدبهٔ معتاده‌سیله؛ الك كوزل اطروفهٔ ظفری — بوقدر زمانلردر یکیچریلره دهشت ویرمش، بوقدر زمانلردن بری کندیسنی سلطان عثمانك انتقامجیسی اولمق اوزره اعلان ایتمش اولان — مغلوبك شخصی ایدی (١). صدراعظم سرایك باغچه قاپیسنه واصل اولدیغی زمان، اونك اوكنده بولنان آبازه آتندن اینوب، ایلاك اوله‌رق كیردی (٢). خسرو پاشا حضور شاهانه‌ده، آبازه‌نك عفوینی آلمش، وقیمتلی هدایایه مظهر اولمش اولدیغی حالده چیقدی: موفقیات لامعه‌سنه مكافاةً، جواهر ایله مزین بر محتشم قیلیج ومجوهر ایكنه‌لی ایكی سرغوج احسان اولنمش ایدی (٣). برقاچ كون صوكره، آبازه — طمشواری آسیای صغری عاصیلرینه ویرمش اولان اسكی پولیتیقه‌نك ایجابی اوله‌رق — بوسنه والیلكنه نصب ایدلدی. بونكله برابر، والئ جدیدك اداره ایده‌جكی محللر حقنده‌كی جهالت تامه‌سنه نظراً، باب همایونك بوحركتی وامنیت عاقلانه‌سی محق ایدی. بوبابده قناعت حاصل ایتمك ایچون آبازه‌نك ایمپراطور ایلچیسی بارون دوكوئه‌فه‌ستاین ایله برمكالمه‌سنی تخطر ایتمك كفایت ایدر؛ آبازه سفیره، جدیت تامه ایله، لهستان ایله ویانه مجارستان حدودینك ایكی قلعه‌سی دكلیدر؟ دیه سؤال ایلمشیدی [٥]. بوسنه والئ مستقبلنك معلومات جغرافیه‌سی ایشته بومرتبه‌ده ایدی (٤). عاصینك طرفدارلری‌ده كندیسندن دون حسن معامله كورمدیلر: قیصریه‌ده مسقط رأسنده‌كی خانه‌سنه كیتمش اولان قیصریه‌لی شیخ یومی یوز اللی اقچه وظیفه‌یه نائل اولدی (٥).

---

(١) نعیما [ص ٤٤٠].

(٢) باغچه قاپیسندن، آبازه اوكده اولدیغی حالده، كیریله‌رك كوشك آلتنه واردقده، صدر اعظم اوچ كره سلاملادقدن، صوكره حضور شاهنه‌یه كیتدی. نعیمادن. (مترجم)

(٣) ایكی طوپلی مجوهر سرغوج، كه مجوزه‌سنك بری صاغ وبری صول طرفنده موضوع اوله‌رق، الماسلرینك پارلایشی كوز قاماشدیریردی. نعیمادن. (مترجم)

(٤) ویانه خزینه اوراقنده ١٦٣٠ تاریخیله آبازه‌نك برمكتوبی واردر، كه «Strezia del Sangiaco di Lacisna» [لاچین سانجاغی اراضیسنه] عسكر سوقندن شكایتی متضمندر.

(٥) آبازه، استانبولده اقامتی اثناسنده آت میداننده حرب تعلیمی یاپر؛ پادشاه‌ده، خون عثمانك مدافع قهرمانی اولان بو آدمك ملاعب جنكاورانه‌سنی ابراهیم پاشا سرایندن تماشا ایله محظوظ اولوردی. غرض وكین ایله مالی اولان قلمی اكابردن ووزرادن كیمسه‌یی اسیركه‌مه‌مش اولان نفعی، خسرو پاشا حقنده براستتنا یاپه‌رق، اونك استانبوله عودتی برقصیدهٔ مشهوده‌سنده اطرا ایلمشدر. [نفعی باشقه‌لرینی‌ده مدح ایتمشدر؛ فقط هم ذم، هم‌ده

خسرو پاشا، وصولنك دردنجی کونی (۱٦ ربیع الاخر ۱۰۳۸ — ۱۳ کانون اول ۱٦۲۸) صف وزرایی ترتیب ایله اشتغال ایتدی؛ چونکه دیوانده اوزمانه قدر بوقدر چوق وزیر کورلمه‌مش ایدی (۱). سلیمان قانونی زماننده، وزرانك عددی اولا درت اولدیغی حالده، مؤخراً آلتی‌یه چیقارلمش ایدی. اونك اخلافی سکزه ابلاغ ایتدیلر. شمدی ایسه، نشانجی ودفتردار داخل حساب اولمامق اوزره طقوز ایدی (۲).

بوصیره‌ده برفرمان پادشاهی صادر اولدی، که اولکی برفرمانه مغایر اوله‌رق، سپاهیلره ملازملك توجیهی اصولنی ابقا ایدیوردی؛ یالکز سلاطین اوقافی استثنا ایدیلیوردی.

بوقدر موفقیت واقبال، صدراعظمه باعث غرور اولدی؛ آرتق حکمدارانه برصلاحیت طوری طاقندی؛ امرینه الك کوچك برمخالفتك جزاسی اعدام ایدی؛ سوزلری فرمان همایون قوتنده ایدی؛ ارادات شاهانه‌یه، اونك اراده‌لرندن آز اطاعت ایدیلیردی. ویرکی جبایتنه دائر امرلرینك بر چوغی ومفتی یحیی افندینك طلبی اوزرینه اصدار اولنان فرمانلرقوانین دولت میانده‌قالمشدر (۳). بومطاوعت عمومیه آره‌سنده تاریخ، یکی‌چری کاتبی‌مالقوچ محمد افندینك‌استقلال جسورانه‌سنی اونوتمامق لازمکلیر؛ محمد افندی، ولی نعمتی اولان پادشاهك اوامرینه صداقتله، وزیر مقبلك اراده‌لرینه شدتلی برمقاومت کوسترمکه جسارت ایلدی. بر کون

مدح ایدردی. خسرو پاشایی ذم ایتمکه مشغولیتی مساعد اولمامش اولمالیدر. هامه‌رك بحث ایتدیکی قصیده «آفرین ای‌علم افراخته‌سردار دلیر ٭ صفدر قلعه‌کشا،صف شکن کشورکیر» مطلعنده‌در، که واقعا الك کوزل قصیده‌لرندندر. مترجم]

(۱) نعیماده ربیع الاخر یرینه ربیع الاول کوریلور؛ حالبوکه خسرو پاشانك ۱۲ ربیع الاخرده دخولنی اوجه یازمش ایدی.

(۲) وزیرلر شو ترتیب اوزره ایدیلر: وزیر اعظم، خسرو پاشا؛ وزیر ثانی رجب پاشا (پادشاهك انشته‌سی)؛ ثالث، احمد پاشا (صدر اسبق وپادشاهك انشته‌سی)؛ رابع، خلیل پاشا؛ خامس، محمود پاشا؛ سادس، بایرام پاشا (پادشاهك انشته‌سی)؛ سابع، کنعان پاشا؛ ثامن، حسین پاشا؛ تاسع، قاپودان حسن پاشا (پادشاهك انشته‌سی)؛ توقیعی یوسف پاشا؛ دفتردار بکر پاشا. نعیما [ج ۲، ص ٤٤۱]

(۳) بوامرلر، سلطان سلیمانك بیوك قانونامه‌سنده، (۱۰۳٤ — ۱٦۲٤) و (۱۰۳۸ — ۱٦۲۸) مندرجدر.

وزیر مغرور « یاز ، خدمتکار ؛ پادشاهك وكيل مطلق ، کندیسندن صوکره دولتك الك بيوك آدمی دکلی‌یم ؟ یاز، دیورم سکا ، امرایتدیکم وجه‌ایله . » دیدی . اختیار ، صدراعظمك اتکنی احترامکارانه اوپه‌رك ، شوجوابی ویردی : « دولتلی وزیر ! الك یازدیغندن باش مسئولدر ؛ لطفاً بنی مأموریتمدن عزل ایدیکز . بن بونی برنعمت تلقی ایدرم. » (۱) .

پادشاهك امری موجبنجه اسملری دفتردن چیقارلمش اولان عسکر ، اختیار کاتبك ممانعتنی خبرآله‌رق ، محمد افندینك چادرینی احاطه‌ایله، چادر مدخلنده اعدام ایتمك‌ایستدیلر؛ «ظالم، افندیمز پادشاهه یارانمق‌ایچون اکمکمزی کسمك و آیلقلریمزی کندی‌حسابنه‌کچیرمك[*] ایسترسك؛ لکن بز انتقامزی آله‌جغز» دیدیلر. صدراعظم، یکی چریلرك کاتبلرینی ایستمدکلرینی‌پادشاهه عرض‌ایتمسی اوزرینه ، ارباب‌استقامتدن اولان مالقوچ محمد افندینك‌خدمتی خسروپاشانك آدملرندن‌اولوب‌افندیسنك‌سوزینی پادشاهك سوزندن محترم طوتان عثمان افندی‌یه ویرلدی [٦] .

مصر والئ اخیری‌بایرام پاشا ایله صوك دفتردار وکیلی پروزه‌لی مصطفی افندی یدی قله‌ده حبس اولندیلر ؛ مدت اداره‌لرنده خلقدن غصب ایتدکلری پاره‌لری فدیهٔ نجات اوله‌رق ویرمدکجه قورتوله مادیلر .

آبازه‌نك اطاعتی ممالك عثمانیه‌ده بادئ سکون‌اولمقده ایکن ، باب‌همایون ، قریم وعربستان ایشلریله زیاده مشغول ایدی . یمنده ، سلیم ثانی سلطنتنده عربستانك فتحندن بحث ایتدیکمز صیره‌ده ، حقنده برقاچ سوز سویلدیکمز زیدیه امامی « امیرالمؤمنین » عنوانی آلمش ، کوکبانده کندی نامنه سکه ضرب ایتدیرمکه باشلامش ایدی . یمن والیسی حیدر پاشا ، صنعا حصارنده محصور وشدائد قحطه کرفتار اوله‌رق ، استانبولدن شدتله‌استمداد ایدیوردی . سابق حبش‌والیسی اولوب یمن والیلکنه مأمور اولان کورجی احمد پاشا [مقدما یازلدیغی وجه ایله] شریف مکه طرفندن تسمیم اولندیغندن ، اونك یرینه مصرك الك‌شجیع بکلرندن قانصوبك تعیین اولنمشیدی . برطرفدن‌ده استانبولده اجلاف طاقمندن اون بیك کیشی عسکر

---

(۱) نعیمایه‌نظراً ، ص ۲ ٤ ٤[؟] (وزیربعض اسامینك‌قیدینی‌امرایتمسی اوزرینه) محمدافندی، « دولتلی وزیر ، بن قوللری‌ زه پادشاه حضرتلری شویله امربیوردیلرکه : کندیلرینك معلومی اولمدقجه ، دفتره وضع قلم ایتمیه‌یم. » دیدی. وزیر غضب ایده‌رك: « بره حریف ! بن پادشاهك مطلق وکیلی‌ووزیری دکلمی‌یم ؟ البته یاز ! » دیدکده ، محمدافندی همان استعفا ایلدی . (مترجم)

یازیله‌رق ، بری قرمزی بایراق، دیکری صاری بایراق آلتنده‌ایکی فرقه اولمق اوزره، اعزام اولندیلر . بونلر ، مخاده قانصویه التحاق ایده‌جك ایدیلر ؛ آیدین پاشا ، حیدر پاشایه امداد ایتمك اوزره یمن والیلکنه تعیین اولندیغی حالده ، بوده خیلی تاجرلردن اودونج پاره آله‌رق ، کندیسیله برابر کلن مالدار تجاری تسمیم ایتمش اولمقله متهم ایدی (۱) .

امیرقانصو،روم‌ایلی عسکریله مخایه‌واصل‌اولنجه، بکلربکی آیدین پاشایی اخناق‌ایله ایشه باشلادی ؛ اوندن صوکره برمدت یمنده قاله‌رق ، صنعایی یکیدن زیدیه امامنه ترك ایله ، مصریولنی طوتدی . جده‌یه ورودنده ، مکه شریفی احمدك هدایاسنی آله‌رق ، مکافات اولمق اوزره ، اونی‌ده بوغدردی . شریف احمده خلف اولان شریف مسعودك یرینه ، ازوقت صوکره شریف زیدکلدی (۲) . ینه بوصیرده ، فلمنك‌قورصانلرینك بحراحمرده‌کی‌خساراتنك سدسی‌اولمق اوزره، سابق‌فضلی‌پاشانك آلمش‌اولدیغی یوزبیك غروشی [*] حیدرپاشادن طلب‌ایتمك ایچون، انکلیز کمیلرینك حمایه‌سندن استفاده ایتمش اولان بر قاچ فلمنك کمیسنك جرأتی انکلیز ایلچیسی سیر توماس روئه حقنده شکایات شدیده‌یی موجب اولیوردی: حتی‌بوبابده پادشاهك انکلتره قرالنه برنامهٔ مخصوصی واردر (۳) .

---

(۱) نعیما [ص ٤٤٦] .

(۲) نعیما .

(۳) نعیما [ج ۱، ص ٤٤۹] . اونك افاده‌سی ایلچی روئه‌نك ژورنالی (ص ۶۰۲ و ۶٤۱) وپادشاهك ۱۵ جمادی‌الاولی ۱۰۳۶ (۱ شباط ۱۶۲۷) تاریخلی مکتوبی ایله تماماً موافقدر . [نعیمانك بزده‌کی طبعنده جلد ثانینك ٤۱۲نجی صحیفه‌سنه تصادف ایدن افاده‌سی تلخیصاً شودر: «یمن بکلربکی حیدر پاشادن عرض واهالیٔ ولایتدن محضرکلدی: مقدما یمن محافظه‌سنده اولوب وفات ایدن وزیر فضلی پاشا زماننده فلاندره قرالنه متعلق بورتونلر [سفائن] ، عهدنامه‌یه مغایر ، هندن کلن تجار کمیلری اوزرینه دوشوب، جنك ایله کمیلرینی آله‌رق، آلتی کره یوزبیك غروش ضرر ایلدکلرینی فضلی‌پاشایه اعلام‌ایتدکلرنده، تضمین اقتضا ایتمشیدی ؛ فضلی پاشا بورتونلرك اصحابندن انجق یوز بیك غروش تحصیل واصحابنه تسلیم ایدوب، بش یوز بیك غروش دها ذمتلرنده قالدیغی حالده ، اونلر بو دفعه دخی یدی بورتون دونادەرق ، هندن یمن اسکله‌لرینه کلن تجار کمیلرینك اون‌درت دانه‌سنی باصوب ، اصحابنی اسیر واموالنی غارت ایتدکلری ، وانکلیز طائفه‌سیله مخا اسکله‌سنده تیمور براغوب، متوفی فضلی پاشانك آلدیغی یوز بیك غروشی طلب ایدرز دیه بهانه ایلدکلری اعلام اولنمشدر. دولتدن فلاندره [فلمنك] قرالنه‌نامه یازیلوب ، ارسال اولندی . مترجم]

قریم دخی یکی بر انقلابه تماشا کاه اولیوردی . ١٠٣٧ رمضـانك اواخرنده (ابتدای حزیران ١٦٢٨) ، قاپودان حسن پاشا قوماندەسنده بولنان دونانما ایله وزیر کنعـان وبنا لوقەلی حسین پاشالر قوماندەسـنده بر اردونك معاونتیله محمد گرای عزل ویرینه جانبك گرای نصب اولندی . سلستره والیلکندن عزلندن صوکره کوملجنه بکلکنه نصب اولنان قانتمیر میرزا ، خاندانك قدرت زائلەسـنی احیا ایچون نوغایلر ایچنه عودت ایلدی. معهذا محمد وشاهین گرای خانلر قازاقلره التجا ایدەرك ، متعـاقباً قریم ایچون رقیبلریله منـازعه ایتمك اوزره ، یکرمی بیك کیشیلك بر اردو ایله عرض وجود ایلدیلر. جانبك گرای، قارداشی قالغای دولت گرای ، قانتمیر، اونك اقرباسندن سلمان میرزا برشجاعت فوق‌العاده ایله مخاصمەیی کشـاد ایتدیلر . تاتار ومغول جنسلرینك وحشت طبیعیەسی بو قانلی جنکده نمایان اولدی (١) . محمد گرای بر قورشون دانەسیله اوریلەرق ، جان ویردی ؛ شاهین راکی قاچدی؛ قازاق خاتمانك باشی کفه برجلرینه آصیلدی. بومظفریت مهمەنك نتیجەسی اولمق اوزره قریمده اسایش اعاده قلندی (٢) . کنعان پاشـا اون درت سنجاق بکی ودوبریجەنك بتون آقینجیسی وعسکری ایله شاهین گرایك فرار ایدن طرفدارلرینی طوتوب استانبوله کوندرمك اوزره ، اوچاقوف [اوزی] محافظەسنه مأمور اولدی . کنعان پاشـا ، قزاقلری‌ده تأدیب ایدەجك اولدیغی کبی ، قاپودان پاشـانك دونانماسی دخی بو مقصـدله قاره دکیزده کزمکده ایدی . قیل برونه کلمش‌اولان جانبك گرای، اوزی کورفزنده اناطولی ساحللرینی‌تخریب ایچون‌احضار اولنمش اون‌درت‌کمی بولندیغنی قاپودان پاشایه خبر ویردی؛ حسن‌پاشا ، کدخداسنی اوتوز قدر طونه قایبغیله تعقیبه مأمور ایتدی ؛ بونلر آزبرمدت صوکره درت یوز اسیرله مظفرانه استانبوله کیردیلر . متشبث بروزیر اولان حسن پاشا ، زوجەسنك وقاین والدەسی اولان والده سلطانك تصحبلری قوتیله، دونانمانك اصلاحی ایچون

(١) «قوم مغول وتاتار، جبلتلرنده قونیلان خونریزلکی ابلغ وجەاوزرەاظهار ایدوب» نعیما [ج ٢ ، ص ٤٢٧]

(٢) کتبخانۀ ایمپراطوریەنك ١٨٤ نومرەسنده‌کی الیازیسنده قریمك احوالنه دائربرجدول واردر،که عنوانی شودر : « کچن سنه تموزنده محمد کرای خان ایله شاهین کرای سلطانك [خان وقالغای] حکومتدن محرومیتی اوزرینه ، سـنۀ حاضرەده (١٦٢٧) جانبك کرای خان ایله دولت کرای سلطانك تحت حکومتلرنده بولنان قریمك احوالی. »

هر درلو مساعی‌یی صرف ایدیوردی . قبریس وموره ایالتلرندن اون اوچ سنجاغی تفریق ایله ، جزائر بحرسفید ایالتنه الحاق ایتدیرمك تصورنده ایدی . شوتدبیر ایله دونانما اوتوز سکز قادیرغه‌دن اللی بره چیقه‌جق ایدی؛ لکن طائفه‌نك مخصصاتنی تأدیه‌ایله مکلف بولنان صدراعظمك وقائم مقامك مقاومتلرینه مبنی، بوتصور موقع اجرایه قونیله‌مادی (١) .

قریم وقایعی وشاهین گرایك لهستانه قاچیشی ، برله ایلچیسیله (٢) برروس ایلچیسنك ورودینه ـ وسیله اولدی . عاصینك اخراجنی طلب ایتمك ایچون لهستانه برچاووش کوندرلمش ایدی. چاووش قرالك حضورینه چیقدقده، یالکز، لهستانك شاهین کرایه هیچ برصورتله معاونت ایتمه‌مش اولدیغی جوابیله اکتفا اولندی . قرال وقازاق خاتمانی طرفندن انکلیز ایلچیسنه توصیه اولنمش اولان تونس، سفیرلك نزدنده اسلافنك مظهر اولدیغی مظاهرتی کوره‌مدی. انکلیز دیپلوماسیسی، تاتارلرك سقوط اقتدارندن دولایی ، لهستانك ، بتلن غابوری ویاخود اسوچ قرالنی‌اندیشنالك ایده‌جك برحاله کله‌بیلمسندن قورقیوردی . روس ایلچیلری قیش ایله ایلك‌بهاری استانبولده کچیردیلر (٣). فرانسزایلچیسنه کلنجه، اونك بتون‌پولیتیقه‌سی، یسوعیلری پای‌تخت‌دولته‌صوقمقدن، وروم‌وروما کلیسالرینك ائتلافی‌تشبثات قدیمه‌سنی‌احیاایچون، یدی ماده اوزرینه یازلمش برتعلیمات‌ایله قاردینال باندینی طرفندن استانبوله کوندریلان

---

(١) قاپودان پاشا ، قبریسده الویهٔ بریه‌دن اولان یدی سانجاغی الویهٔ بحریه‌دن یاپمق [یعنی بونلرك عسکرینی صنف بریدن صنف بحری‌یه نقل ایلمك] ، وموره‌ده وسائر محللرده اون‌اوچ لوایی بوحاله افراغ ایلمك تصورنده بولنیور . شوصورتله ، بغداد[؟] قورصانلرینك تجاوزاتنه نهایت ویرمك ایچون، قادیرغه‌لرك مقداری اوتوز سکزدن اللی‌بره چیقاریله‌جقدر. لکن بو قولای اولمایه‌جقدر ؛ زیرا صدر اعظم بوتصوره مخالفدر . قائم مقام ، عسکرك مخصصاتنی تأدیه‌یه مأمور اولمشدر . خلیل ، قاپودان پاشانك والده سلطاندن کوردیکی تصحبه مبنی ، برچوق خصوصاتی دست اداره‌سنه آلدیغندن شکایت ایلمشدر . » بوسوزلر ، نعیمانك شهادتیله موافقدر : « حقا که رأی وکیاست صاحبی وزیر ایدی . »

(٢) «شاهین کرایك استانبوله اعزامنی طلب ایتمك اوزره لهستانه چاووش کوندرلمشدر؛ چاووشه، شاهین کرای حقنده اصلامعاونت ایدلمدیکی جوابی ویرلمشدر. » نعیمانك بوسفارتدن باحث فقره‌سنده لهستان نونسنك آدی « قورنچق » کوسترلمشدر [ص ٤٢٨]

(٣) « موسقوف ایلچیلری بتون قیشی استانبولده کچیردیلر. » ایلول ١٦٣٨ ، وندیك خلاصه‌سی .

پروپاغانده‌جی بر رومك مساعیسنی ترویج ایتمکدن عبارت ایدی (۱) . بوتعلیماتك ایکنجی ماده‌سنده شویله دینیلیوردی : « روما کلیساسی ، بتون کلیسالره ، علی الخصوص مقدما قاتولیك همشیره‌سی حقنده پك مساعد بولنمش اولان شرق کلیساسیله صلح واتفاق حالنده بولنمغی هروقت آرزو ایتمشدر؛ جناب حق شاهددر، که یالکز اعصار ماضیه‌ده دکل ، حتی اخیراً ، پطریق یره‌می زماننده، روما، بو آرزو اولنان نتیجه‌یه وصول ایچون نه زحمتدن، نه مصرفدن هیچ چکنمه‌مشدر. دائما بو مقصدده بولنه‌رق ، کنج رومار ایچون قوله‌ژلر تأسیس ایتدی ، وبونلری الیوم کمال اعتنا ایله اداره ایتمکده‌در ؛ تاکه بو نجیب وذکی ملت ، دین وعلمجه، ماضیده‌کی شرفلی زماننده اولدیغی قدر ، فیضیاب اولسون . » فرانسز دیپلوماسیسی طرفندن التزام اولنان وانکلتره وونديك سفیرلرینك مساعیسنه رغماً ، استانبولده یرلشمك ایستین بش یسوعی، روم کلیساسنه اون‌ایکی بیك ئه‌کو مصرفی استلزام ایتدکدن صوکره، نهایت ، قالویه‌ر [کلیسا متولیسی] مه‌تا کسانك خانه‌سنده تأسیس اولنان روم مطبعه‌سی علیهنده برکورولتی چیقمسنه ومطبعه‌نك، ایچنده‌کی کتابلرك جمله‌سیله برلکده ضبط ایدلمسنه سبب اولدیلر (۲). بونکله برابر، ایکی ایلچینك مداخله‌سی سایه‌سنده مه‌تا کسا، متعاقباً براغیله‌رق کتابلرده اصحابنه اعاده قلندی (۳) . بتون بوقاریشیقلقلره باعث اولان یسوعیلر ایسه ، همان استانبولی ترك ایله کمی‌یه بینمك اوزره اخطار آلدیلر. قارداشی آشیل دوهارله‌یه خلف اولان فرانسز ایلچیسی فیلیپ دوهارله‌ی، اکر محمیلری تبعید اولنورسه ، پاسپورتلرینی ایسته‌جکی تهدیدینی درمیان ایلدیکندن، ذات شاهانه‌نك فرانسه قرالنی صادق وقدیم بردوست اولمق اوزره بیلدیکنی ،

(۱) « روم کلیساسیله پاپایی تألیفی تعهد ایدن قاناکیو روسی اسمنده بررومه اعطا اولنان تعلیمات » سیرتوماس روئه‌نك مذاکراتی ، ایتالیانجه نسخهٔ اصلیه‌ده ، س ٤٧٠ .

(۲) دروننده مطبعه تأسیس اولنمش اولان قالویه‌رو متاکسانك خانه‌سی باصیله‌رق ، مطبعه‌ده‌کی کتابلر ومتاکسایه عائداشیا مصادره اولنمشدر. » ۲۲ کانون ثانی، ونديك خلاصه‌سی. « بو راده یرلشمك ایستین یسوعیلر طرد اولنمشدر. مطبعه‌دن دولایی چیقاردقلری کورولتی اوزرینه ، روم پطریقخانه‌سی اون ایکی بیك دولار تأدیه واستقراضنه مجبور اولدینی کبی ، پطریقك حیات وناموسی تهلکه‌یه اوغرامش ایدی ؛ بعدما ، پطریقخانه‌نك بونلردن آزاده قالمسی مأمولدر » روئه ، ص ۲٤۷ .

(۳) « متاکسا براقلمش ، واشیاسی کندیسنه اعاده قلنمشدر . بتون بوقاریشیقلقلره سبب ، جزویتلر اولمشدر » شباط ۱٦۲٦ ، ونديك خلاصه‌سی .

وبوقدر اسکی بردوستلغك برقاچ خائنك تأدیبندن دولایی مختل اوله‌جغنه ایناندیغنی صدراعظم وقائم مقام جواباً سفیره افاده ایتدیردیلر (١) . یسوعیلرك ترتیبی ، بحرسفید آطه‌لرینه آیاق آتمق وقدس کلیساسی یاقیننده برلشمك ایدی (٢) . ناقوسده قوجه باشیلری قازانمش ایسه‌لرده ، ساقیزده محبسه القا اولندیلر (٣) . طردلرندن برمدت صوکره استانبوله واصل اولان اوستریا ایلچیسی بارون کوئه فستاینه مراجعتله ، ویانه مصالحه‌نامه‌سنك یدنجی ماده‌سنك برصورت ماهرانه‌ده تفسیرینه بناءً کندیلرینك تکرار ممالك عثمانیه‌یه قبول ایتدیرلمسنی استدعا ایتدیلر. بوماده، خرستیانلرك کلیسالرینی تعمیراتملرینه وپاپالرینك مذهبلری موجبنجه انجیل اوقوملرینه مساعده‌یی ناطقدر (٤) . یسوعیلر، متن مصالحه‌ده مندرج «عیسوی» کلمه‌سنی آله‌رق، بوماده‌نك آنجق کندیلری حقنده اولدیغنی ادعا ایدیورلردی. لکن هپ مساعیلرینه رغماً ، اسپانیا جاسوسی اوللق اوزره، صورت قطعیه‌ده ممالك عثمانیه‌دن چیقارلدیلر. دولت عثمانیه ایله، هیچ برحکومت اسپانیا قدرصیق مذاکراته کیریشمه‌مش، وفقط هیچ برحکومت ده ، مقصدینه وصول ایچون ، اونك قدر قاراکلق بریول طوتمامش ایدی ؛ معهذا یسوعیلرك ، یهودیلرك، قادینلرك مساعئ متحده‌سی، اسپانیانك سیاست مصرانه‌سنی بوحکومته خصم اولان حکمدارلرك سیاستنه غلبه ایتدیره‌مه‌مش ایدی . موضوع

(١) « ذات شاهانه ، فرانسه قرالنی حقیقة اسکی وانی بر دوست بیلدیکی ، وبر قاچ خائنك تأدیبنه مجبوریت کلسندن دولایی ، اصول حکومت قواعدینه مخالف اوله‌رق ، بودوستلغك اخلال اولنه‌جغنی ظن ایتدیکی جهتله » روئه .

(٢) جزویتلرك اصل مقصدلری، بوشهرده (حلب) وقبریسه کیرمك، ودروننده پك چوق آلتون بولنمسندن دولایی ، وفقط کویا کندیلرینك محال مقدسه‌یه محتاج اولدقلری بهانه‌سیله، اشبو محال مقدسه‌یه داخل اوله‌رق اوراده برلشمکدر . محال مقدسه‌یی اشغال ایتمکله ماهرانه خدعه‌لری سایه‌سنده بتون خرستیانلق عالمندن جلب منافع املنده‌درلر . بنابرین ذکر اولنان مملکتلردن کندیلرینك تبعیدینه هروجه ایله چالشمق اقتضا ایدر . » ٢٧ شباط ١٦٢٧ . وندیك خلاصه‌سی . « جزویتلرك استانبول پطریقی کیریللوس علیهنه خدعه‌لری واسباب تبعیدلری حقنده‌کی خلاصهٔ شئون » روئه ، ص ٧٥٨ .

(٣) « فرانسز سفیری ، ساقیزده حبس اولنان جزویتلرك صالیویرلمسی ایچون قائم مقام نزدنده مداخله ایدیور . جزویتلر ، ناقوس ایلری کلنلری طرفندن مساعده کوره‌رك ، اوراده برلشمشلردر » حزیران ١٦٢٨ ، وندیك خلاصه‌سی .

(٤) « ممالك محروسه‌ده اولان عیسویلر وپاپاسلر ، کلیسالرین مرمت ایدوب ، عادتلری اوزره انجیللارین اوقوته‌لر » نعیما .

بحثمز اولان زمانده ، اسپانیا ایله مصالحه مذاکره‌سنده بولنمق اوزره ، ناپولی خدیوی طرفندن کوندرلمش (۱) وایمپراطور سفیری ومقیم ایلچیسی کورچ ولوستریه طرفلرندن التزام ایدلمکده بولنمش اولان بولونیالی جیووانی باتیستا مونتالبانونك (۲) مأموریتنی نتیجه‌سز براقمق ایچون دیکر بتون سفیرلرك برلشدکارینی کوریورز (۳). مونتالبانو ، پادشاهك هدایا ومواعید ایله قازانلمش اولان اوچ همشیره‌سنك نفوذینه وبونلرك قوجه‌لری اولان صدر اعظم حافظ ، قاپودان رجب ، سابق یکی چری اغاسی بایرام پاشالرك قوتنه استناد ایدیوردی . انکلیز سفیری صدر اعظمه برنوطه ویره‌رك ، بونده اسپانیا معاهده‌سنك بش ماده‌سنی کولونج ویالان بر نقطهٔ نظردن کوسترمکه صرف مساعی ایلدی : [اونك ایضاحنه کوره] اولا ، اسپانیانك بتون اسلام اسیرلرینی آزاد ایتمکی تعهد ایده‌بیلمسی غیرممکن ایدی ؛ زیرامالطه وفلورانسه طریقتلری کندی اسیرلرینی براقمغه اصلا مساعده ایتمیه‌جکلردی ؛ ثانیاً اسپانیا ، طریقت قادیرغه‌لرینك تشبثاتنه قارشی بحر سفیدك محفوظیتنی تأمین ایده‌بیله‌جك حالده دکل ایدی . آغیر ادخالات رسمی ویره‌رك ، ممالك عثمانیه‌یه بحر احمر طریقیله مقدار وافی امتعهٔ هندیه‌ادخالی بحثنه کلنجه ، اسپانیانك سوراتده ، غوآده ، هرمزده مغلوب اوله‌رق ، انکلتره وفلمنك حکومتلرینك کندیلرینی هندستان جزائری ساحللرندن طرد ایلدکاری بر صیره‌ده ، بوده معناسز ایدی . ترکیه‌نك اسپانیول فابریقه‌لری محصولاتیله دفع احتیاجاتی‌ده دها آز نی معنی دکل ایدی ؛ چونکه بو محصولات ، اسپانیانك هند وبره‌زیلیا مستملکاتی احتیاجاتنه بیله آنجق کفایت ایده‌بیلیوردی. لکن الك غریبی، قتولیك قرالك [اسپانیا قرالنك] عثمانلی حدودینی قازاقلرك تعدیاتنه قارشی تأمینی تعهدایتمسی ایدی (٤). مذاکرات منقطع

(۱) « ناپولی خدیوی ، هردرلو تحریکات فتنه کارانه‌یه آلت اولمق اوزره ، دیکرایکی اصیلزاده ایله بریهودی (قورمارو) کوندردی . » روئه ، ص ٤٢٢ .

(۲) « بوآره‌لق ، مذاکراته کیریشمك اوزره ، استانبوله ، ناپولی قرالی طرفندن براصیلزاده کلدی . بو اصیلزاده جیووانی باتیستا مونتالبانی اسمنده‌در ؛ معیتنده ، جزوتیلر طرفندن تربیه اولنمش قاناکی نامنده بر روم کنجی‌واردر ، که بوکا فراتللو انطونیو پااولی اسمی ویرلمشدر » ۲۰ تموز ، ۱۶۲۵ .

(۳) ونديك خلاصه‌سنده بوخصوصه دائر تفصیلات واردر .

(٤) « اسپانیا ایله ذات شاهانه‌نك اتفاق عهدنامه‌سی حقنده ، صدر اعظمله ۲ تشرین اول ۱۶۲۵ تاریخنده برمکالمه » روئه ، ص ٤٥٥ .

اولدی، ومونتالبانونك عزیمتندن بر آی صوکره، اونك وناپولی خدیوینك، قازاقلری ممالك عثمانیه‌ده یکی بر جولانه تشویق ایچون یازلمش مکتوبلری طوتلدی (١) .

بو اثناده اسوچ ، پطریق کیریلك ذات شاهانه‌یه بر مکتوبنی حامل اوله‌رق استانبوله کلمش اولان پول ستراسبورغ واسطه‌سیله ، دولت عثمانیه نزدنده بتلن غابور لهنه چالیشیوردی (٢) .

مرور ایدن صوك یدی سنه ظرفنده ، اوروپانك دولت عثمانیه‌یه قارشی پولیتیقه‌سنك باشلیجه مقصدی ، اشبو بتلن غابورك طوغمقده اولان حکومتی ایدی. اوچ سنه مقدم عقد اولنان گیارمات مصالحه‌سنه قدر اونك طرفندن واقع اولان تشبثاتی تعقیب ایتمش ایدك . عثمانلی پادشاهنك متبوعیتی آلتنده ترانسیلوانیا پرنسی ومجارستاندن برقسمنك حاکمی اولان بتلن غابور، نهایت بو عنوانی ایمپراطورده‌ده تصدیق ایتدیرمش‌ایدی. کلیسا حریتنك کویا مدافعی ومسلکنك بدایتنده علیهلرینه عرض خدمت ایلدیکی عاصیلرك الك مقتدر استنادگاهی ، حرب واختلالك یورلماز بر صناعتکاری ، حرص ایجاد واقتدار ایله مشبوع اولان ترانسیلوانیا پرنسی ، اوستریا ایالاتنی بلع‌ایتمکده اولان اشبو فلاکتلی فترتك روحی‌ایدی. مجارستان تاجنه آرزوکش اولدیغی حالده ، بونی تتوجه جرأت ایده‌میه‌رك ، طمعنی حریت دینیه نقاب ریاسی آلتنده کیزله‌مکده اولان بتلن غابور، مسلمانلرك توجهنه نائل اولمقدن باشقه برشی دوشونمیوردی . اقتدار عسکریسی وبر درجه‌یه قدر مهارت سیاسیه‌سی کوریلوردی؛ آنجق عهدینه وفاسی وثباتی اولمدیغندن ، دائما ایمپراطور ایله عاصیلر مطاوعت ایله اختلال، صلح ایله جنك آره‌سنده مترددد، هم دوستلرینك، هم دوستلرینك اشتباهنه معروض قاله‌رق، دشمنلرینی مطالب وتصورات متمادیه‌سیله ، دشمنلرینی فعالیت بی‌نهایه‌سیله اتعاب ایتمکده ایدی. استانبولده‌اك بیوك قوة‌الظهری انکلیز ایلچیسی سیرتوماس روئه ایدی ، که‌بونك مأموریت مدیده‌سی ترانسیلوانیا

(١) « فراتللو بازیلینك، حین مرورنده، سلستره بکی‌دیاق محمدبك طرفندن طوتیله‌رق، ایالات ترکیه‌یه کیتدکجه تزیید تجاوز ایتملری ایچون پاره وعدیله قازاقلرك تشویقنی متضمن ، اوزرنده ، مونتالبانونك وناپولی خدیوینك مکتوبلری بولنمش اولدیغی خبری تحقق ایدیور » ١٤ کانون اول ١٦٢٥ . بر ائتلاف عقدی ایچون کوندرلمش اولان مونتالبانو ، قائم مقام ایله‌ملاقاته بیله‌نائل اولمقسزین ، عودت ایدیور» ١٦ تشرین‌ثانی ١٦٢٥، وندیك خلاصه‌سی.

(٢) ١١ تموز ١٦٣٢ تاریخیله مورخ اولان بومکتوبك صورتی ایمپراطورلق‌قانچلاریه‌سی اوراقی آره‌سنده‌در .

پرنسنك مدعیاتی حقنده دائمی برمدافعلکدن عبارت قالمشدر (۱). بوقدر شایان دقت برخصوصیتك شمدی‌یه قدر مجارستان مورخلرنجه منظور اولمامسی جای تعجبدر. بتلن غابور، مرخصی تولدولا کی (۲) واسطه‌سیله زیدوانوروق معاهده‌سنی تجدید ایدوب‌ده، ایمپراطور ایله کیارماتده ایکنجی صلحی عقد ایدر ایتمز (۳)، استانبوله بر سفیر (پول که‌ره‌سته‌سی) کوندرمش، واوستریایه خصم اولان حکومتلرله اتفاق ایتمك ایچون مساعده‌و براندبورغ منتخبنك همشیره‌سی قاترینه ایله اوچنجی ازدواجنك تنسیبنی طلب ایتمشدر. که‌ره‌سته‌سی طلب اولنان مساعده‌یی (٤) وقائم مقام پاشانك هدایاسنی حامل اولان یوسف مطهر ایله برلکده عودت ایلدی (۲۵ کانون اول ۱٦۲٦) (٥). بونکله برابر، بتلن غابورك حرکاتندن پك زیاده اشتباه اولندیغی ایچون، متفقی اولان درت حکومت (انکلتره، فرانسه، فلمنك، وندیك) ایلچیلری، معاهدات ایله تأمین اولنان شهری قرق بیك ئه کو اعانه‌نك تأدیه‌سنه پك کوچ موافقت ایلدیلر. ایلك اوله‌رق فرانسز ایلچیسی کندی حصه‌سنی تأدیه‌یه حاضر اولدیغنی بیان وفقط ترانسیلوانیا پرنسی حکمداران اتفاقنده داخل کورمکدن امتناع ایتدی. بتلن، مأمور مقیمی بورنه‌میسانك خدعه‌لریله، صلح جو

(۱) سیر توماس روئه استانبوله ۱٦۲۲ کانون ثانیسنده وخلفی ۱۹ مایس ۱٦۲۸ تاریخنده واصل اولمشدر. وندیك خلاصه‌سی: «یکی انکلیز سفیری».

(۲) انکلیز ووندیك ایلچیلری دائما تئودولا کی تسمیه ایدرلر.

(۳) که‌وه نهولله‌ر، فردیناند وقایعی، کتاب ۱۰، ص ٥۹۹، معاهده‌نك انعقاد قطعیسی ویانه‌ده ۸ مایسده وقوع بولمشدر. «ایمپراطور ایله بتلن غابور آره‌سنده عقد اولنان مصالحه‌نك بو دولت [دولت عثمانیه] ایچون نه شایان امنیت، نه‌ده فائده‌لی اولمادیغنه قناعت ویره‌جك اسباب» روئه، ص ۳۰٤، «غابور ایشلری وبودا مصالحه‌سی (کیارمات مصالحه‌سی مقدماتی) حقنده قائم مقام ودیاقات [دیاق تمد: پاشا ایله مکالمه» کانون ثانی ۱٦۲٤، روئه، ص ۳۳۹ و ۳٤۲.

(٤) «غابورك طلب ایتدیکی وجه ایله، خرستیانلق حکمدارلری علیهنده اتفاق ایتمسنه مساعده‌یی حاوی اوله‌رق وندیك سفیرینك تصحیحیله کندیسنه نامهٔ شاهانه یازلدی» ۱۷ (۲۷) اغستوس ۱٦۲٥. روئه. ص ٤۳۲.

(٥) «غابورك مقیم ایلچیسی، نهایت، متبوعنك خرستیانلق حکمدارلری علیهنه اتفاق ایتمسنا مساعده‌یی متضمن بر نامهٔ شاهانه استحصال ایلدی. که اشبو نامه‌یی یوسف مطهر آغا واسطه‌سیله کوندرلمشدر» ایلول ۱٦۲٥، وندیك خلاصه‌سی. «ازدواج دوکوننده بولنمق اوزره هدایا ایله کوندریلن یوسف آغا ایله برلکده اوله‌رق، ترانسیلوانیا ایلچیسی متبوعی نزدینه عودت ایلدی» کانون اول ۱٦۲٥.

اولان بودین والیسی صوفی محمد پاشانی عزل واونك یرینه‌جنكجو اولان بوسنه‌لی مرتضی پاشانی تعیین ایتدیرمکه موفق اولدی. ترانسیلوانیا پرنسی ، والیٔ جدیددن معاونت کوره‌رك ، سکز بیك کیشی ایله نوترا پالاتینلکی (ایالتی) اراضیسنه کیردی؛ یکرمی التی کویی احراق واهالیسنی استرقاق ایلدی ؛ لکن وه‌ربه‌لی‌یه وصولنده ، عزیز دیمتریوس کونی (١) بهانه‌سیله مرتضانك چادرینه هجوم ومحافظلرینی اعدام ایدن مسلمانلرك شوعصیانه بناءً، ثمرات مظفریتی غائب ایتدی (١٥ تشرین اول ١٦٢٦) . مع هذا بتلن ، اوآنده ، قیلیجی النده ، عاصیلرك آره‌سنه کله‌رك ، بعدما عزیز دیمتریوس کونی کندیسی تعیین ایده‌جکنی (٢) بیان ایلدی . مرتضی پاشا ، بودینه عودتنده ، متفقنك القاآتی اوزرینه ، اگره بکلربکی احمد پاشا ایله بودین ، اگره ، الاجه حصار زعامت وتیمار صاحبلرندن بعضلرینی ، محرك فساد اولمق تهمتیله ، اعدامه قرار ویردی (٣) .

بو صیره‌ده بتلن غابور ، قائم مقام کورجی محمد پاشانك اعدامیله ، استانبولده اك قوی استنادکاهنی غائب ایتمشیدی ؛ ایمپراطورده ، ترانسیلوانیا پرنسنك مخابراتنی دیوانه تبلیغ ایده‌رك، بتلنك اعتبارینی محو ایلدی (٤) . لکن ترانسلوانیا ایلچیسی تولدولا کی تکرار استانبولده کورینه‌رك ، بودین والیسنه طرف شاهانه‌دن تعلیمات کوندرلمسنی، اسپانیا ایله قطع مخابره ایدلمسنی، تاتارلرك ینه لهستان ایالاتنه کیرملری حقنده امر ویرلمسنی ایستدی (تموز١٦٢٦) (٥). اوستریا ایله قریباً تجدید اولنه‌جق

(١) قاسم کونی اردونك مشتایه عودتی معتاد اولغله، کوروتی ، آیادیمتریوس یعنی قاسم زمونك تعییننده‌ن دکل، اوکون قیشلاغه عودت ایدنلك ایستنلمسندن نشأت ایتمش اوله‌جقدر. (مترجم)

(٢) یعنی قیشلاغه عودت زمانی . (مترجم)

(٣) « بودا [بودین] والیسی ، اگره بکاربکی احمد پاشانك خیانتنه اصول شرعیه دائره‌سنده قناعت پیدا ایده‌رك ، اونی بوغدیردی » ١٩ کانون اول ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی ، روئه . ص ٥٦٥ ، ٥٧٢ . ٥٧٩ .

(٤) «ایمپراطور ، عثمانلیلر علیهنه اتفاق ایچون تحریکی متضمن اوله‌رق، غابورك کندیسنه یازدیغی ــــ یا کرچك، یاساخته ــــ مکتوبلری قائم‌مقامك‌ودیکر وزیرلرك اللرینه‌ایصال‌ایده‌رك، اونی باب همایونك نظر توجهندن اسقاطه چالیشیور » نیسان ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی .

(٥) « ٥ تموزده تئودولا کی بورایه واصل اوله‌رق ، خصوصات آتیه‌یی طلب ایلدی: ١ ، حرکاته (پومرانیاده) مساعده ؛ ٢ ، بودین محافظنه بر امر پادشاهی ؛ ٣ ، اسپانیا ایله قطع ائتلاف ؛ ٤ ، اسوچ قرالی علیهنه حرکتلرینی منع ایچون لهلیلرك حدودی اوزرنده مهیا بولنملری ضمننده تاتارلره امر ویرلمسی . » ٥ تموز ١٦٢٦ ، وندیك خلاصه‌سی . خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی .

معاهده نامه‌یه بتلنك‌ده ادخالی حقنده بو دین والیسنه امر قطعی استحصال ایده‌رك ، عودت ایلدی (تشرین ثانی ١٦٢٦) . بتلنك مصالحتکذاری توماس بورسوس، اون بیك التون ویرکی‌یی کتیرمك ایچون سنه‌نهایتنه انتظار ایتمدی (١). تعلیماتی ، اوچنجی دفعه اوله‌رق پره‌سبورغده ایمپراطور ایله ترانسیلوانیا پرنسی آره‌سنده عقد اولنان معاهده‌یی محق کوسترمکه [یعنی افندیسنی معذور عدایتدیرمکه] چالشمسنی متضمن ایدی . فلمنك ایلچیسی بو معاهده‌یی نظر ملاحظه‌یه آلمیه‌رق، اوتوز بیك ئه‌کو اعانهٔ شهریه‌یی تأدیه‌یه ایتدی ؛ لکن انکلیز ایلچیسنك اقناعی اوقدر قولای اولمادی (٢) .

بتلن ، پره‌سبورغ مصالحه‌سنی امضا ایتدیکی زمان بیله متفقلرینك ایلچیلرینی یکی حرب پلانلریله آلداتمق ایستیوردی (٣) ؛ انجق تجربه ، کندیلرینی احترازه سوق ایتمشیدی . بنابرین اونلر ، زیدواتورق معاهده‌سنك تجدیدینه دولت عثمانیه‌نك دوستی اولان حکومتلری ادخال و المانیانك حریت دینیه‌سی تأمین اولنمادقجه ، موافقت ایتمه‌مکی تعهد ایتمش اولان پادشاهك اجرای مواعیدی طلبیله اشتغال ایتدیلر . انکلیز ایلچیسی بو صورت معامله‌یه ، بتلن غابوردن زیاده اعتماد ایلدیکی براندهبورغ منتخبنك (٤) مخابراتیله امالة اولنمش ایدی . بواثناده بتلنك مأموری میقوفه‌رنچ، استانبولده، افندیسندن صوکره، ترانسیلوانیا تختنك زوجه‌سی براندهبورغ پرنسسلرندن قاترینه‌یه انتقالنی طلب ایده‌رك، بوبابده بر برات استحصال ایتدی (٨ رجب ١٠٣٦ — ٢٥ مارت ١٦٢٧) (٥) .

(١) «غابورك ایلچیسی ال‌اوپدی واون بیك زه‌کینوویرکی‌یی کتیردی.» ٣٠ تشرین‌ثانی ١٦٢٦ . وندیك خلاصه‌سی .

(٢) « غابورك ایلچیسی ایمپراطور ایله عقد اولنان ائتلافی و صلحك انعقادینی دوشونمکسزین اکا بر مملکتك کوندرمکده تردد ایتمدکلری اوتوز بیك طالری آلدی » کانون ثانی ١٦٢٧ . وندیك خلاصه‌سی .

(٣) روئه ، ص ٦١٥، ٦١٦ ، ٦٣٠ ، ٦٣١، ٦٤٠ ؛ بوراده تولدولاکی‌تولدسلاری تسمیه اولنمشدر ، ص٦٥٥، ٦٥٦، ٦٦٥ . بتلنك سیرتوماس روئه‌یه مکتوبی ، ص ٦٨١ .

(٤) شمدیکی المانیا ایمپراطورلغنك منشأی . (مترجم)

(٥) مجارستان وقایعی نعیاده تاریخی مصرح اولان شو براتدن وترانسیلوانیا پرنسنك استدعالرندن بحث ایتمزلر . سیرتوماس روئه ، میقوفه‌رنچدن آز مساعد بر لسان ایله بحث ایدیور : « بویله بر سفارت ایچون ایی انتخاب اولنمش آدمدرکه نه عیسایه ایناتیر ، نه‌ده یهوایه [یعنی ، عبرانی لسانده اولمق اوزره، اللهه]»ص ٧٢٤ ؛ دها اشاغیده، ص ٦٩٤ :

خدعه‌کار بتلن، دولت عثمانیه ایله اوستریا حکومتی آره‌سنده‌کی مذاکراتدن حصه‌دار اولمق اوزره «صون»ه ایلچیسی تولدولاکی‌نی کوندرمش ایسه‌ده استانبولده‌کی انتریغه‌لریله بومذاکراتی اخلال ایتمکه چالشدی. صلح عقد ایدلدکده، تولدولاکی، مولداویه وافلاق بکلکنك داچیه قرالی عنوانیله افندیسنه توجیهی طلبه مأمور اولدی(۱). نهایت، مهلك براستسقا ترانسیلوانیا پرنسنك تصورات حریصانه‌سنه خاتمه ویردی.

مرتضی پاشانك مجارستانده‌کی صوك جولانی، گیارماتده یاقین بر زمانده عقد اولنان معاهده‌یه رغماً وعلناً اخلال اولنان زیدواتوروق مصالحه‌سنك بردها تجدیدی نه‌قدر لازم اولدیغنی صورت کافیه‌ده ارائه ایدیوردی. استانبولده اوستریا مقیم ایلچیسی (ذات شاهانه‌یه گیارمات مصالحه‌سی تصدیقنامه‌سنی ایصاله مأمور سباستیه‌ن لوستریه) (۲)، اوزمانه قدر اسپانیا مذاکراتنی ترویج وترانسیلوانیا پرنسنك انتریغه‌لرینی ابطال ایله اکتفا ایتمشیدی. ذاتاً، صلحك صوك تجدیدنده منازع فیه قالان نقطه‌لر حل قطعی‌یه اقتران ایتمدیکی کبی، بوسنه والیسیله خرواتستان عمومی قوماندانننك کیاستنه براقلمش اولان بوسنه حدودی تنظیمی مسئله‌سی‌ده تسویه اولنمامشیدی. بوماده ایمپراطورك مجلس مشاوره‌سی رئیسی قونت آلتان ایله بوسنه‌یه بربرینی متعاقب والی اولان صوفی محمد ومرتضی پاشالر آره‌سنده صیق صیق‌یه مخابره‌یی موجب اولدی (۳).

« اوچ مختلف مذهبه یعنی بری پاپا. بری قالوین، بری آریان مذهبنه تابع اولمق اوزره، بوزمانه‌تصادف ایدنلرك اوچنجیسیدر: فرانسه‌ستوه‌تو فه‌رنجلك‌مذاکراتی ۷تشرین‌ثانی ۱۶۲۷، سیرتوماس روئه‌ده، ص۷۰۷: «ترانسیلوانیالیلر بتمه‌دخی‌استهزا ایله‌کارندن» روئه، ص ۷۰۸. [نعیمانك بوکا دائر فقره‌سی شودر: « بتلن، ولایتنه واردقدن صوکره، قپو کتخداسنی مکتوب ایله کوندروب، اوغلی اولمامغله، اردل حکومتی، اوچ ملتك اتفاقیله، کندودن صوکره منکوحه‌سی اولان قاتارینا برندبورغی نام عورته توجیه اولنمسین مراد ایدینوب. موجبنجه سنهٔ مزبوره [۱۰۳٦] رجبنك سکزنجی کونی عهدنامه یزلوب کوندرلدی. » | ج ۲، ص ٤١٥.]

(۱) « ترانسیلوانیا ایلچیسی‌تئودولاکی » ۱۶۲۸، وندیك خلاصه‌سی.

(۲) ۱٦ اغستوس ۱٦۲٦. سفیرك سفارتنامه‌سی.

(۳) رئیس‌الکتاب محمد افندینك. نقض صلحدن شکایتی متضمن قونت آلتانه‌مکتوبی، ۲۹ رجب ۱۰۳۵ (۲٦ نیسان ۱٦۲٦)؛ مراد پاشانك قونت آلتانه مکتوبی؛ رجب پاشانك مکتوبی، ۲۸ رجب (۲۵ نیسان)؛ احمد کدخدانك قونت آلتانه مکتوبی؛ بودین والیسی محمد پاشانك مکتوبی، ۲۷ رجب (۲٤ نیسان)؛ خزینهٔ اوراق؛ بتلنك‌مجارستان

نهایت ، قومورن پالاتینالکنده واقع صونده (١) اجتماع ایدن مرخصلر (٢) ، منازعه‌لی نقطه‌لری ، یعنی ایکی طرفك صاحب چیقدیغی کویلرك تعیین جهت عائدیتی ، واچك اعاده‌سنی ، وبوسنه پالانقه‌لرینك هدمنی ایلچیلرك رویتنه وحدود قومیسیونی نامنی آلان مخصوص بر قومیسیونك مساعیسنه ترك ایده‌رك ، زیدواتوروق ، ویانه ، قومورن عهدنامه‌لری اساسلری اوزرینه ، یکرمی بش سنه ایچون تجدید صلح ایلدیلر (١٣ ایلول ١٦٢٧) . عاقدلرك هر بری طرفندن تعیین اولنان ایلچیلر معاهده‌نك برر صورتنی آلمغه مأمور اولدیلر . تصدیقنامه‌لر مأمور مخصوصلر واسطه‌سیله درت آی ظرفنده تعاطی اولنه‌جق ایدی ؛ بیوك سفارت وهدایا سالف‌الذکر معاملاتی متعاقب کوندریله‌جك‌ایدی (٣) . بو مقرراته توفیقاً ، اسلام ایلچیسی محمدبك ومجار بولوغ ایستوان، صون عهدنامه‌سنك اصللرینی همان استانبوله ایصال ایچون انتخاب اولنه‌رق، بیوك‌سفارتلر ایرته‌سی‌سنه ابتداسنده وقوع بولدی . دولت عثمانیه، بولوغ ایستوان رفاقتنده اولدیغی حالده‌رجب پاشایی‌ارسال، واوستریا دخی، ایلچی اولمق اوزره ،آشاغی‌آوستریامجلس نیابت‌سلطنتی رئیسی بارون کوئه‌فستاینی(٤) انتخاب ایلدی. ایمپراطورك هدیه‌لری اون‌بیك تا کودن زیاده‌تخمین اولنور کموش اوزرینه آلتون یالدیزلی بر سفره طاقمی ایدی . یکی سفیرك تعلیماتنده فرانسیسکن وجزویت پاپاسلرینه متعلق بر قاچ ماده وار ایدی : برنجیلرك نامنه اوله‌رق ، اوبلاقده روملرك النه دوشمش اولان سن ژان قاپیسترانك نعشی ، ایکنجیلرك نامنه‌ده ، ویانه عهدنامه‌سنك یدنجی ماده‌سی موجبنجه ممالك عثمانیه‌یه

وترانسیلوانیا قرالی اولمق اوزره طانندیغی صحیح اولوب اولمادیغنه دائر مرتضی پاشانك صون اردوکاهندن دوجه مکتوبی ، ١ صفر ١٠٣٦ (٢٦ تشرین اول ١٦٢٦) ، محرزات ترکیه ، کذلك ؛ وندیك جمهوریله حسن امتزاجی آمر سلطان مراد رابعك بوسنه بکلربکنه فرمانی ، ٣٠ ذی‌القعده ١٠٣٥ (٢٥ اغستوس ١٦٢٦) ، خزینهٔ اوراق ،

(١) بزم تاریخلرده صونبور ، یعنی صون قصبه‌سی . (مترجم)

(٢) ترك مرخصلری شونلر ایدی : اکره بکلر بکی محمد پاشا؛ بودین مفتیسی عیسی افندی ؛ اوستورغون سنجاق بکی احمد ؛ صولنوق بکی محرم ؛ بودین عزبلر اغاسی جهان اغاکه لاتینجه اوراقده *Gzrihan Fosab aga budensis* تسمیه‌اولنمشدر. ایمپراطور مرخصلری: مشاورلردن‌واچ پسقپوسی اییان سنیه‌ی‌دووکوتنه‌ی ؛ که‌رارد دوکونسته‌نبرغ ؛ بارون دانیه‌ل استرهازی؛ بارون پیه‌ر قوهاری ؛ بتلنك مرخصی میشل تولدولاکی . نعیما . اوراق ترکیه، خزینهٔ اوراق .

(٣) اون بر ماده‌یی حاوی عهدنامه‌نك اصلی .

(٤) آشاغی اوستریا نائب سلطنتی .

قبوللرینی ایستیوردی . ایلچی کرك بو ایکی خصوصده ، کرك ایکی کلیسانك برلشدیرلمسی تشبثیله بر روم مطبعه‌سنك تأسیسی منع حقنده استانبول پطریقی نزدنده‌کی مساعیسنده موفقیتسزلکه اوغرادی. اوستریانك لیپاوواچ حقنده‌کی مطالبی ده نتیجهٔ مساعده‌یه مظهر اوله‌مادی . مسلمانلر، بو شهرلردن برنجیسنك ضبطنك معاهده‌یه مغایرتنی انکار ایله، وایکنجیسنی بولوندوارده قارشیلق طوتدیلر. منازع فیه کویلره دائر مذاکرات دخی نتیجه‌سز قالدی. سفارتك استانبوله داوول چاله‌رق ، بایراق آچه‌رق کیرمسی مساعده‌سی — که شمدی‌یه قدر یالکز بارون چرنینه ویرلمشیدی — یکی آوستریا سفارتی ایچون‌ده رد اولنه‌رق ،ایمپراطورده، مقابله بالمثل اولمق اوزره، مسلمان ایلچیسی رجب پاشا حقنده او معامله‌یی یاپدی. برقتولیك پطریقلکنك احداثی حقنده، ایمپراطورك اعتراف راهبی لاموزمه‌نك القاسی اوزرینه، سفیرك تعلیماتنه درج ایدلمش اولان طلبنده دخی اوستریا نائل موفقیت اولمادی (١) . ویانه‌ده‌کی عثمانلی واستانبولده‌کی ایمپراطور ایلچیلری کونده یوز اوز ئه‌کو تخصیصات آلدیلر (تموز ١٦٢٩) (٢) . ایرته‌سی سنه بونلر عودت ایده‌رك ، قدسه کوندریلن اوستریا ایلچیسنك یرینه مقیم ایلچی اولمق اوزره ، رودولف شمید کوندرلدی (٣) .

سلطان مرادك اشبو برنجی دورهٔ سلطنتنده — که آبازه‌نك اطاعتی وزیدواتوروق مصالحه‌سی باشلیجه وقایعندندر — شمدی اون یدی یاشنه واصل اولان کنج حکمداره برعطف نظر ایتمك فائده‌سز دکلدر . مراد اوزون بویلی ایدی . چهره‌سی، عرقه

(١) بارون کوئه فستاینك سیاحتنامه‌سی . انجمن دانش شرقی .

(٢) بارون کوئه فستاین، آلتی آی سفارتی ایچون آیده بیك آلتی یوز ئه‌کو معاشندن وایکی بیك ئه‌کو ضمیمه‌دن باشقه‌یکرمی بیك « ریکسدالر » آلمشدر . یوز اون ئه‌کو یومیه‌سی طقوز بیك آقچه‌یه معادل ایدی ؛ چونکه یوز اون ئه کو طقوزبیك طقوز یوز قره‌یچه‌ر طوتار (بر قره‌یچه‌ر اوچ لیار حسابیله) . شو حالده براقچه، بر قره‌یچه‌ر ایله بر قره‌یچه‌رك اونده برینه معادلدر . [بو فقره فرانسزجه‌ده یاکلشدر؛ آلمانجه‌نسخه‌یه مراجعتله دوغریسی یازلمشدر . مترجم]

(٣) او زمان استانبولده ایمپراطورك ترجمانی « آسکیه » ایدی ؛ برنجی ترجمان دامیانی، ایکنجیسی ماریانی ایدی ؛ ترجمانلق شاکردانی آره‌سنده یوانه‌س دیه‌چ بولنیوردی ، که ایمپراطوره ١٢ نیسان ١٦٢٣ تاریخلی راپورده « ذات حشمتپناهیلرینك السنهٔ شرقیه‌یی تتبع ایچون استانبولده بولندوردقلری کنجلردن بری » دیه تعریف اولنمشدر . کتبخانهٔ ایمپراطوریده ال یازیسی، ٥٨٥ .

مخصوص زیتونی بر رنك [اسمر] آلمشیدی ؛ کوزلری قاره ، چهره‌سی شدت نما ایدی . اوقات قبولی منتظم، هرشیئ اوکرنمکه مراقلی اولوب، کندیسی ایچون یکی اولان هر شیئه اهمیت ویرر ، واطرافنده جریان‌ایدن هردرلو احوالی‌اوکرنمك ایستردی (۱) قارداشی عثمان کبی ، تبدیل قیافت ایده‌رك ، پای تخت سوقاقلرینی دولاشمغی سوردی (۲) . او وقته قدر الك دائمی اشتغالی تیمار وزعامت توزیعاتنده اصلاحاتدر، که بوبابده اعلان اولنان اوامر، صدراعظم خسرو پاشانك ویاخود دفتردارك اثر همتلری اولمقله برابر ، مراد رابع قانونی عنوانتی حائزدر (۳) .

آرتق کنج حکمدار ، او زمانه قدر — محمیسی اولان قیزلر آغاسی مصطفی ایله برلکده— کندی نامنه‌سلطنت‌ایدن والده‌سنك وصایتندن بیقمغه‌باشلامش‌ایدی. بونلرك یکی‌التفات‌کرده‌لری اولوب سلطان مرادك همشیره‌لرندن بریله‌ازدواج ایتمش بولنان قاپودان حسن‌پاشانی مستلزم قیل‌وقال اولان‌تصحبلری،پادشاهی دوچارانفعال ایدیوردی (٤) . خشنودسزلغنی‌اظهار ایتمش اولمق، واونك طرفدارانی قورقوتمق ایچون ، سلطان مراد قاپودان حسن پاشانك الندن کنج زوجه‌سنی آلدی . شو واقعه، پادشاهك — اناطولی ولایاتنده‌تعدیاتندن طولایی اعدام اولنان— ایکنجی

(۱) «ذات شاهانه اون یدی یاشنده‌در ؛ اوزون بویلی، ایری کمیکلیدر؛ کوزلری سیاه، رنکی زیتونیدر ؛ چهره‌سی، دها زیاده، عنیف وشدیددر؛ حین قبولده متانت کوسترمش، وبالیوزی متجسسانه نظر دقتدن کچیرمشدر. قبول زماننه تماميله رعایت ایدر ؛ دینیله‌بیلیر،که قبول وقتنده بولنه‌بیلمك ایچون ، جای صفاسنی ترك ایله ، متعاقباً اورایه عودت ایلر . فکری دائما ادارهٔ مصالح دولت ایله مشغولدر ؛ هرشیئی بیلمك ، هر شیدن خبردار اولمق ایستر . بناءً علیه ، موفقیات عظیمه‌یه نائل اولمسی ملحوظدر . » ونديك خلاصه‌سی ، مایس ۱٦۲۷ ،خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی .

(۲) « ذات شاهانه ، برادری کبی ، تبدیل قیافت ایله استانبول سوقاقلرینی کزردی » ایلول ۱٦۲۸ . ونديك خلاصه‌سی .

(۳) بو اوامر ، مجلهٔ قوانینده سلطان سلیمن قانوننه لاحقه تشکیل ایدر .

(٤) « والده سلطان، پادشاه ایچون مطنطن برا کلنیجه یاپمش ، بو اوغورده اون بیك زه‌کینو صرف ایتمشدر ؛ بوندن باشقه پادشاه ایله باریشه‌بیلمك ایچون ، مرصع اکرلر اورولمش آتلر اهدا ایلمشدر . پادشاه ، والده سلطانك قاپودان‌حسن‌پاشا حقنده کوستردیکی تصحبدن متنفردر ؛ بوندن دولایی ، قپودان پشانك زوجه‌سی اولان سلطانی اونك الندن آلمشدر [تطلیق ایتدیرمشدر]. » ۲ ایلول ۱٦۲۸ ، ونديك‌خلاصه‌سی.

انشته‌سى قاره مصطفانك اتلافندن آز اول حادث اولمشدر (١)؛ حرم، بر التجاكاه مقدس عد اولنه‌رق، متهمك حياتنى محافظه ايتمك لازم كليركن، بو دفعه سلطان مرادك غضبى بو حرمته دخى رعايت ايتمه‌مشدر.

شو غضب مدهشى تسكين ايتمك ايچون، والده‌سلطان، اوغلنه برشنلك ياپدى، كه مصرفى اون بيك آلتونه بالغ اوليوردى؛ والده، مكلف دونادلمش آتلرده اهدا ايتدى. ينه بو صيره‌لرده، كنج پادشاهك حياتنى شدتلى بر مرض تهديد ايلدى (٢). سلطان مراد، سوء استعمالاتيله خسته‌لغى دعوت ايتمش اولديغى حالده، صناعت طبك ادويه‌سنىده رد ايديوردى. اعادهٔ عافيت ايلدى؛ فقط او سنه عصرك اك مشهور سياسى آدملرندن ايكيسى ارتحال ايتدى. برى، حيات متحيرانه طريقتنك اك بيوك استادلرندن اولان اسكدارى شيخ عزيز محمود افنديدر (٣)، كه بر برينى متعاقب مدرس وقاضى اولدقدن صوكره، رؤياسنده بر چوق قاضيلرك جهنمده آتشلر ايچنده قالدقلرينى كوره‌رك، اسكدارده انزوا ايتمشيدى. شيخك شهرت قدسيتى، نزدينه التجا ايدن بر قاچ وزير ودفترداري نصل خلاص ايتمش اولديغى مطالعه ايلدك. ايكنجيسى اويس، ياخود ويسيدر، كه الا شهر قاضيلرندن برينك اوغلى اولديغى حالده، قاضى عسكرلك مقامنه ارتقا ايلمش؛ ومنشآتى و«سيرويسى» نامنده‌كى اثرى‌ايله قازانديغى شهرت، هجويات سياسيه‌سى و اكابر سلف آره‌سنده بر مكالمه طرزنده سياسى اخطاراتى وانحطاط دولتك اسبابنه دائر ملاحظات عميقه‌يى شامل (٤) خوابنامه‌سيله اكتساب ايلديكى معروفيته معادل بولنمشدر [٧]. شديد وخونين اولان هجوياتى زمانك مفاسد اخلاقيه‌سنى صادقانه مصور بر لوحه‌در.

(١) «پادشاهك انشته‌سى مصطفى، آسياده تعدياتندن دولايى، اعدام اولنمشدر» ونديك خلاصه‌سى، ١٦٢٧ كانون اول شئونى.

(٢) «پادشاهدن ايكى دفعه قان آلنمشدر؛ حياتنه شبهه‌لر حاصل اولمشيدى. ايرى وجودليدر؛ معيشتى انتظامسزدر؛ كندى هوس وآرزوسنه كوره عمر سورر. كنجلكى سايه‌سنده اعادهٔ عافيت ايتمش، و آرتق استانبول سراينده قالمقله اكتفا ايتمكده بولنمشدر.» ٣٠ ايلول ١٦٢٨، ونديك خلاصه‌سى.

(٣) ١٠٣٨ ده (كانون ثانى ١٦٢٨) ارتحال ايتمشدر. عطائيده وفدلكه‌نك اوسنه وقايعده ترجمهٔ حالنه مراجعت، آثار متصوفانه‌سى بولونيا كليه‌سى كتبخانه‌سنده واردر.

(٤) تذييلات مؤلفده مترجمك ايضاحنه مراجعت.

هر درلو جنایتلره ، هر درلو آفتلره تماشاکاه اولان اشبو اون یدنجی عصرك ایلك سنه‌لرنده‌در، كه آوروپا پای‌تختلرینك اکثریسنی عصیانلر تهدید ایلمش ، خنجر تعصب حکمدارانی اعدام ایچون سرتیز ایدلمش ، استانبول ایله فرانسه وانکلتره‌ده (۱) بیکلرجه آدمی وبا آلوب کوتورمش ، «اونیون» و «لیغ » (۲) اردولری المانیانك قلبنی پارچه‌لامقده بولنمش ، فرانسه وترکیه بك مهم برر موقعلرینی (بغداد ایله روشه‌ل) غائب ایلمش ، لکه‌دار خون اولان تخت عثمانی — سلطنتی پك فلاکتلی اشارتلرله ابتدا ایدن — برمنتقمك الیله اسکی متانتنی بولمغه باشلامشدر [۸] .

(۱) ۱۶۱۱ ده استانبول وباسی ، كه ایکی‌یوز بیك کیشی‌یی اتلاف ایتمشدر؛ ۱۶۲۵ ده انکلتره وباسی ؛ ۱۶۲۸ ده آلتمش بیك کشی کوتورن لیون وباسی .

(۲) سامی بك قاموسی برنجی کلمه‌یی « اتحاد » ، ایکنجی‌یی « ائتلاف » ایله‌ترجمه ایتمشدر. (مترجم)

قرق يدنجی کتاب

خسرونك قابروسك اوته طرفنده حلب وشهر زور اوزرینه حرکت خون نثارانه‌سی . — مهربانك فتحی . — حسن آباد وهمدانك تخریبی . — بغداد اوزرینه حرکت . — بغداد محاصره‌سنك رفعی . — عثمانلیلرك شهر زور وحله‌دن اخراجی . — استانبولده قورقونج فورطنه . — مكه‌ده سیلاب . — شمسی خانك فراری . — پروزه‌لی مصطفی پاشانك دفترداراتی . — ترانسیلوانیا ، مولداویه ، افلاق ایله مناسبات . — قازاقلر ، تاتارلر ، لهلر . — قاپودان پاشا ایله عزمی زاده‌نك ومنجم محمدك وفاتی . — خسرو وحافظ پاشالرك برعصیانی متعاقب عزللری . — دفتردارك ، یکی چری اغاسنك ، خسرو پاشانك حیاتنه خاتمه چكمش اولان یکی عصیانلر . — فترت عسکریه . — صدر اعظم رجب پاشانك اعدامی . — سلطان مراد یکی چری وسپاهیلرله برائتلاف یولی بولیور . — دره‌لی خلیلك ، دلی حسنك دیکر بعض عاصیلرك اعدامی . — عربستانده قاریشیقلقلر . — استانبولده یانغین . — قهوه‌خانه‌لرك قپانمسی ، توتون استعمالنك منعی . — قاضی زاده‌نك وعظی . — قاره چلبی زاده محمد افندینك وفاتی . — ایران اوزرینه سفر . — مفتی ایله عاصیلرك اعدامی . — لبنان امیری فخرالدینك اطاعتی . — آبازه‌نك بوسنه‌والیلکی . — روسیه‌نك تحریکیله لهستان اوزرینه سفر . — لهستان سفارتی . — لهستان ایله مصالحه . — اشقیانك امحاسی . — خطاط حسن پاشا ایله مغول پرنسی بایسونغورك غائب اوللری . — سلطان مرادك غدارلغی . — نفی ایله آبازه‌نك اعداملری .

بهارك ایلك کونلرندن اعتباراً ، صدر اعظم همدان سفری تدارکاتنه باشلادی . اردو چادرلری اسکدارده قورلمقده (۹ رمضان ۱۰۳۸ — ۲ مایس ۱۶۲۹) ، رجب پاشا استانبولده قائم مقام مسندینه کچه‌رك ، قاپودان حسن پاشانك دونانماسی آق دکیزه چیقمقده ایدی . متعاقباً ، عسکرك تأدیهٔ مخصصاتی سپاهیلر آره‌سنده بر طغیانه سبب اولدی : بونلر اقچه یرینه غروش ایستیورلردی (۱) . صدراعظم ، اوك آیاق اولان روم محمد ، طاغلر دلیسی ، متسلم محمد ایله امثالنی اعدام ایتمك ایستدی ؛ مقابله دفترلرینی نزدینه کتیرده‌رك ، بونلرك اسملرینی بالذات ابطال ایتدی ؛ لکن زوربالر بربریله متفق اولدقلرندن ، اله کچیریله‌مدیلر . خسرو پاشا ، یکی

(۱) باش دفتردار بکر پاشانك عسکره ویردیکی مواجب زیوف ومغشوش اقچه اولدیغندن . سپاه زمره‌سی قبولندن امتناع ایدوب «غروش ایله خالص العیار اقچه ایسترز» دیه جمعیت یتدایلر . نعیما ج ۲ ص ٤٤٨ . (مترجم)

چريلرك خشنودلغنی قازانمق ايچون ، سپاهيلری محو ايتمكی خيلی وقتدن بری آرزو ايديوردی ؛ آنجق ، سفر آچلمق اوزره اولديغی ايچون، تصورينی تأخيرايده‌رك ، حتی ابطال ايتديكی اسامی‌يی ابقا ايله، سپاهيلرك تأليفنه مجبوريت كوردی. خونريز خسرو پاشانك شو معامله‌ده بولنمسی مجرد الجای حالدن منبعث اولمسيله ، طبيعت وحشيانه‌سی اجرای حكم‌ايتمكده تأخر ايتميه‌جك ايدی. صدر جديد، ثبات‌وشجاعت اصحابندن ايسه‌ده ، شفقته بيكانه اولديغندن ، هركس كنديسندن قورقار ، ونفرت ايدردی . خاطرينه بيله كتيرمزدی، كه سائقهٔ كبر وحدت ايله آچيلان ياره‌لرانجق مرحمت وعاطفت مرهميله تخفيف ايديله‌بيلير ، وطمع ودنائت، طاتليلق وتواضع پرده‌سنه محتاجدر (۱) . بنابرين بتون كوكللر عليهنده ايدی ؛ اسكدار سفرينك ايلك خطوه‌لرنده‌ده فلاكت نشانه‌لری كورلدی ؛ شدتلی برفورطنه برقاچ چادری ييقمسی اوزرينه ، اعتقاد عامه خليل پاشا سفر مشئومنی تخطر ايچون بر وسيله بولمش اولدی. خليل پاشا زمانی قار ياغمسی، اردويی احاطه ايده‌جك چيغلرسقوطنه دلالت صايلديغی كبی، بودفعه‌ده مدهش اسكدار فورطنه‌سی عثمانلی اردوسنه‌موجب مصيبت اوله‌جق ياغمور سيللرينه برعلامت كبی كورندی . بونكله برابر ، عسكرك جسارت متزلزله‌سی ايران بيوك حكمداری شاه عباسك وفاتی خبريله اعادهٔ قوت ايلدی . شاه عباس ، قرق درت سنه حكومتدن صوكره ، كنديسنك حفيدی وصفی ميرزانك اوغلی بولنان سام ميرزايه ترك تخت ايتمش ، وبوميرزا، «شاه‌صفی» عنوانيله بيوك باباسنك يرينه كچمشدر . عباس ، رونق سلطنتنی لكه‌دار ايدن‌قتللر، جنايتلر اولمامش اولسه، بربيوك حكمدارايدی (۲). تخته جلوسی صيرلرنده، اووقته قدرسلطنت ايچون حائز حق‌انتخاب اولوب‌ده، كنديسنه اطاعت ايتمين كرد وتركمن

(۱) بوملاحظه نعيمانكدر . [نعيما ، خسرو پاشانك فرهاد پاشا وابراهيم پاشا امثالی سردارلر كبی سماحت كوسترمديكنی ، وحكمای سلف رأيی موجبنجه ، غضوب ومتهورلرك صاحب احسان، وعادی ودنيلرك متواضع ومتملق اوللری لازم كله‌جكنی تفصيل ايدر . ج ۲ ص ٤٤٩ . مترجم]

(۲) « (شاه‌عباس) قرق‌اوچ سنه شاهلق سوردی : ۱۰۳۸ جمادی‌الاولاسنده‌مازندرانده استسقادن هلاك اولوب، اردبيل كورخانه‌سنده [مقبره‌سنده] شيخ صفی تربه‌سنه دفن اولندی. سنی يتمشدن متجاوز ايدی . كندی اوغلنی قتل ايتمشيدی : اوغلنك اوغلی صفی ميرزا يرينه كچدی. » نعيما ، ج ۲ ، ص ٤٥۰. نعيما، اوچنجی جلدك ابتداسنده صفی ميرزانك ، شاه‌عباسك نبيره‌سی اولديغنی يازار (مترجم) .

رؤساسنی قتل عام ایتمکله اکتفا ایتمیه‌رك ، شرف نامنی کندی اوغلنك اعدامیله ، تعصب خونریزانه‌سیله محو ایلدی . اوعصرك واعصار آتیه‌نك [تعلیقده] اك بیوك خطاطی اولان عمادالحسینی ، عمرمذهبندن اولدیغی ایچون (١) ، کمال شهرتنه رغماً ، شاه عباسك امریله اتلاف اولنمشدر (٢) .

اسکدار اردوکاهی تموز ابتدالرنده قالدیرلدی (١٨ ذی القعده ١٠٣٨ — ٩ تموز ١٦٢٩) . اردونك کذرکاهنده اوزون برسلسلهٔ اعدام کورلمشدر ، که خسرو پاشا طرز معامله‌ده افندیسنه پیشرو اولمقدن باشقه برشی دکل ایدی (٣) . آقشهرده قاضی عونی عثمان افندی حبس اولنمش ، ومحبسدن چیقارلدیغی کون قورقوسندن وفات ایلمشدر . قونیه‌ده ، آلتمش سنه مقدم سلیمان قانونی زماننده خدمته کیرمش ، ومؤخراً روم ایلنده مهدی نامنه ظهور ایدن برآدمی کندی الیله اولدورمش اولان ارناوود قوجه طورمش بك خلعت آلدی ؛ لکن ، متعاقباً ، خسرو پاشانك آبازه سفرنده آرقه‌داشی وطورمش بکك خصمی بولنان یوسف پاشانك افتراسی اوزرینه ، ثروتنك حسابنی ویرمك ایچون حضور وزیره چاغیرلدی . طورمش بك ، جواباً : « دولتلی ! بن بوقدر لوند وعسکر صاحبی‌یم ؛ بنده پاره‌می قالیر ؟ بوکون کلن یارینه طورماز » دیدی . صدراعظم حدتلنه‌رك : « مالکی ویر ، یوقسه باشك کیدر » دیمسی اوزرینه ، اختیار بك [نعیمانك تعبیرنجه پیر دلیر] سکون ایله شویله جواب ویردی : « اجلم کلدی ایسه ، سنك تهدیدك بیهوده‌در ؛ اکر ناحق اوله‌رق بنم قانمه کیررسه‌ك ، روز محشرده ایکی الم یاقه‌کده‌در . یاشم سکساندن زیاده‌در ، وجودمده دین ودولت یولنده آچلمش اوقدر یاره واردر ؛ سنك کبی قانه صوصامش برظالمك زماننده اولمك یاشامقدن ایيدر . » تیغ سرتیز ، اختیارك جواب پروقارینی کسدی ؛

(١) «سنی» دیمك اوله‌جقدر . (مترجم)

(٢) «ایکی‌یوزالای‌سکزرسام وخطاط ترجمهٔ احوالی» اثرینك مؤلفی علیدن مؤخر اولدیغی جهتله عمادك ترجمهٔ حالی بو اثرده بولنه‌مازدی . آنجق بنده‌کی نسخه‌نك کتابی اکمال ایدن فهرسی خاتمه‌سنده «عمادالحسینی» اسمی اوقونمقده‌در .

(٣) نعیما ، خسرو پاشانك جاجانه برروش ایله کیتدیکنی ، صوچلو صوچسز هرکسك قورقه‌رق : « کابر اول وزیر خونی قلیجی النده قانلو * صاول ای کوکل یولندن ، که یمان کلشدرر بو ! » بیتی‌مأنی تکرار ایلدکارینی ، وشهرندن قورتیلانلر صدقه‌لر ویروب ، قربانلر کسدیکنی حکایه ایدر . ج ٢ ، ص ٣ . هامه‌رك آلمانجه‌سنده بو بیتك ترجمهٔ منظومه‌سی مندرجدر ؛ فرانسزجه نسخه‌سی بیتدن بحث ایتمز . (مترجم)

عریان وجودی اوزرنده صاییلان یاره نشانه‌لری سوزنده صادق اولدیغنی اثبات ایلدی .

صدر اعظم قونیه‌دن مرور ایتمش اولدیغی حالده ، قارچغاییك غالبی اولوب ، گورجیلریله برلکده قونیه اطرافنده هر درلو تعدیات اجرا ایتمکده اولان ماغراو علیهنده بر طاقم شکایات کندیسنه واصل اولدی . خسرو پاشا ، اناطولی بکلر بکنی ونیکده بکنی ماغراوك مظالمنه نهایت ویرمکه مأمورایتدکدن صوکره ، حلب اوزرینه یولنده دوام ایلدی . متعاقباً ماغراو ، اوغلی وقرق گورجی ایله برابر حلبده صدر اعظمك چادری اوکنه کتیرلدی (۱) . ماغراو اورته بویلو براختیار اوله‌رق ، فقط غایت قوی‌البنیه اولدیغندن ، کندیسه «بوغا» دیرلردی (۲) . خدمات سالفه‌سنه عطف نظرایدلمیه‌رك ، طالعسز اختیار جلاده تسلیم اولندی ؛ اوغلی وقرق آرقه‌داشی‌ده او حاله اوغرادیلر .

حلبده اون یدی کون توقفدن صوکره ، اردو حرکت ایلدی . اوزمانلر اورفه و بیره‌جك جوارنده بولنان « بیك دلی » ترکمن عشیرتی علیهنه ، صول جناح علوفه‌جیلرله برلکده سوق اولنان اناطولی والیسی زور پاشا ، اون بیك قویون ویوز قطار دوه کتیردی ؛ بوغنیمت عظیمه اردوده تأمین مبذولیت ایلدی . تاریخ قدیمده بیرته نامیله مشهور وروما وبیزانس وقایعنده بالدفعات مذکور اولوب ، فراتك کچید محلی بولنان بیره‌جکه مواصلت اولندقده ، صدر اعظم طوپلری وذخایری « ایسا »

---

(۱) ماغراوی ، اوغلنی ، اتباعنی باغلایه‌رق ، ۱٤ صفرده حلبه کتیردکلرنده ، صدر اعظم ، اوتاغی اوکنی آچوب اسکمله اوزرینه اوتوردی . ماغراو آق‌صقاللی ، اورته بویلو ، ایدی . النده بیلکجك ؛ صاری قفتان کیمش ایدی . بر بارکیره بندیرمشلر ایدی . نعیمادن تلخیص ، ج ۳ ، ص ۷ . (مترجم)

(۲) نعیما ، عهده‌سنه قاره‌مان ایالتی توجیه اولنان ماغراوك غایت شجیع ، جثه‌ده فیله بکزر اولدیغنی ، فقط امور حکومتده راجل وتعدی‌یه مائل بولندیغنی بیاندن صوکره ، حقنده بعض ظرفا لساندن شو قطعه‌یی نقل ایدر :

میکشم باده . می‌خورم به‌بلاو ، هیئتم شدازان سبب چون گاو .
من نه گبرم ، نه‌مسلم نه‌جهود ، میر میران قاره‌مان ماغراو .

ماغراو ، مناسب خدمتده استخدام اولنمامش ایدی . فذلکه ونعیما ، اونك قتلنی خسرو پاشایه بیوك خطاصایارلر ، وپاشانك شو حرکتیله ایران شاهنك ماغراودن انتقامنی آلدیغنی سویلرلر . هامرك آلمانجه‌سنده قطعه نظماً مندرجدر . (مترجم)

نهرینك ، یعنی قدیم آناچه‌پراقتا قانالنك منصبی بولنان فلوجه (قدیم تیلوتا) اسكله‌سنه قدر ایصال ایچون ، یوز سفینه انشاسنی امر ایتدی . دیاربكرده اردویه مواجب وذخائر توزیع اولندی (١٥ ربیع الاول ١٠٣٩ — ٢ تشرین ثانی ١٦٢٩) .

دیاربكر بكلربكی خالیجی‌زاده‌مصطفی پاشا، چرخه‌جی فرقه‌سیله اردونك‌او كندن ماردین اوزرینه‌سوق اولندی. رها (ئه‌ده‌سه) ایله نصیبین آره‌سنده واقع قوچ‌حصار قلعه‌سنده اردونك الك اختیار واك محترم وزراسندن اولان دفتردار بكر پاشا ، قاضی عسكر حضورینه جلب ایله ، قیصه بر استیضاحدن‌صوكره ، ماردین‌قلعه‌سنده حبس ایدلدی . بكر پاشانك سبب ادباری شودر : جبل دروز حاكمی معن اوغلی طرفندن اردویه كوندرلمش اولان سكسان بیك غروشدن دفتردار اوتوز بیك غروش آله‌رق ، صدر اعظمك كدخداسی حاجی آیواد سلیمان اغایه ویرمش ایدی . كدخدانك القاسی اوزرینه ، صدر اعظم اوتوز بیك غروشی بكر پاشادن ایستیه‌رك ، اوده كدخدایه ویردیكنی سویلدی . سلیمان آغا ، تبرئه ذمت ایچون دفترداره افترا ایده‌رك (١) ، صدر اعظمك غضبنی تحریك ایلدی . ماردیندن موصله كوندریلن ابوبكر پاشا یولده اعدام ایله اموالی مصادره ، ومنصبی روم ایلی بكلربكی نیكده‌لی مصطفی‌پاشایه توجیه اولندی. ١ جمادی‌الاولی ١٠٣٩ — ١٧ كانون اول ١٦٢٩ ده موصله وارلدی . موصلده ، اخیراً پیاسه‌دن چیقاریلان وقوچ‌حصار ونصیبین طریقیله نقلی ایچون بر قاچ بیك اوكوز استخدام اولنان‌طوپلر اردویه واصل اولدی (٢) .

كثرتله نزول ایدن یاغمورلر بین‌النهرین خطه‌سنی بر دكیز حالنه كتیریوردی . دجله وفرات مجرالرینی برلشدیره‌رك ، بو ایكی نهری بربرندن تفریق ایدن صحرایی استیلا ایتمكده اولدیغندن ، بتون خطه سراپا صو آلتنده قالیور، الك یوكسكلرده قورلمش كویلر صو اوزرنده یوزیوردی . امواج چكیلنجه ، او قدر قالین بر باتلیق

(١) ابوبكر پاشا خدمات مستقیمه صاحبی وشیخ‌الوزرا مثابه‌سنده اولدیغندن ، خسرو پاشا كندیسنی استرقاب ایدردی . كدخدا ، دفتردارك اردویی تحریك ایلدیكنی سویلدك صورتیله افترا ایتمشدر . نعیمادن . (مترجم)

(٢) مقدما استانبولدن طوپجی باشی طوپلرلە پیاسه‌یه كوندرلمشدی . طوپلر پیاسه‌دن فراتی كچدكدن صوكره ، قوچ حصار ونصیبین یولندن موصله قدر ایصالی ایچون بر قاچ بیك جاموس تلف اولدی ، ج ٣ ، ص ١٠ . نعیمادن . (مترجم)

براقدی، که برچادردن برچادره يايان کيتمك محال اولدی. بونكله برابر، بوفلاکتلی مشتا ايچنده، شو اقليم ايچون ايشيدلمه‌مش برشدتله باشلامسی تأخر ايتمين برقيش کچيرلمك لازم کليوردی. موصلده قار ياغدی؛ شهرك الك ياشلی آدملری عمرلرنده بويله برشی کورمه‌مشلردی. ديار بکرده دخی قار سوقاقلری قاپامش ايدی؛ صحراده طقوز قاريش ارتفاعنده قار وار ايدی.

عسکره مواجب توزيعی، سپاهيلر آره‌سنده برکره دها طغيان وقوعنه وسيله اولدی: سپاهيلر، سلحدار ملازم‌باشيسنك تعدياتنه تحمل ايده‌ميه‌رك، اونی خنجرلرله پاره‌پاره ايتدکدن صوکره، سکونتله چادرلرينه‌چکيلوب کيتديلر. موصلده يتمش کون ياغموریاغمقده دوام ايتدی؛ انجق کانون‌ثانی نهايتنه‌دوغری هوا اچلدی، و[اوردو اوراده حرکت اولندی.] (١٣ جمادی‌الاخری ١٠٣٩ — ٢٨ کانون ثانی ١٦٣٠).

عثمانليلرك خبر تقربی اوزرينه، دلوك [دلك] وکرکوك قلعه‌لرينك ايرانی محافظلری بغداده چکلديلر؛ اوحوالينك کرد عشيرت بکلری‌ده، ال اوپمك اوزره، اردوکاهده عرض وجود ايتمکده تأخر ايتمديلر. سلطان سليمان زمانی، بکلکی خاندانته ميراث اولمق اوزره نصب اولنان عماديه حاکمی اختيار سيد خان وسهران کرد عشيرتی رئيسی ميره‌بك ايله کرد وعرب ممزوجی (١) اولان باجلان عشيرتندن قرق‌بيك کيشی عثمانلی اردوسنه کلنلر آره‌سنده ايديلر.

اردو، طوپلرك نقلی ايچون اقتضا ايدن سفينه‌لرك اعمالاتيله فعالانه اشتغال ايديوردی؛ صدر اعظم زاب صويی ساحلنه کلديکی زمان، بونهر اوقدر شيشمش ايدی، که عسکر انجق ياردينجی کردلرك علی‌العجله ياپدقلری کلکلرله کچه‌بيلديلر؛ مع‌هذا، بومرور، برقاچ بيك انسان وبوك حيواندن ماعدا، اردونك اشياسندن برقسمنك ضياعنه باعث اولدی. زاب کچلدکدن صوکره، اوچنجی مرحله‌ده، خسرو پاشا وکردستان بکلری بربيوك شورای عسکری عقد ايلدی؛ علی‌الخصوص اردونك آرقه‌سی اردلان وسهران کرد عشيرتلری رئيسی احمد طرفندن تهديد ايدلديکی برصيره‌ده، فيضان انهارك بغداد محاصره‌سنی مستحيل براقديغنه قرار ويرلدی. بناءًعليه، عسکرك شهر زور اوزرينه يوريدلمسی موافق احتياط کورولدی. بری امنيتسزلك کوسترەرك اردوکاهدن آيرلمش، وديکری آچيقدن آچيغه ايرانه طرفکيرلکنی اعلان ايتمش اولان کرد عشائر رؤساسندن

(١) «باجلان کوردی ديدکاری طائفه‌درکه کورد و عرب بيننده متجانسدر.» نعيا، ص ١٣ (مترجم)

میره وبسطام بکلرك اراضیسی بی رحمانه تالان ایدیله‌رك ، اردو بونلرك حیواناتنی اغتنام ایتدی . ات اوقدر مبذول ایدی ، که کیمسه بر قویونی اون اقچه‌یه آلمق ایستمزدی؛ لکن ، بالمقابله، زاب وآلتون صوبی آره‌سنده ذخیره قطحی اودرجه‌ده ایدی ، که اریه‌نك اوقه‌سی اون غروشدن زیاده‌یه صاتیلیردی . نهایت، احمد خانك عم زاده‌سی مراد خان التی یدی خان زاده ایله برلکده اردوکاهه کله‌رك ، برذخیره قافله‌سی‌ده کتیرمش اولدیغندن ، قحط مندفع اولدی . اهالیسی ایرانیلره مساعد اولان خوی سنجاغندن (١) آلنان اون بیك قویون (٢) اردو ایچون قیمتلی برغنیمت تشکیل ایتدی : بونلرك دریلرندن آلتون صوینی کچمك اوزره طولوملر یاپدیلر . بواحتیاطه رغماً ، برچوق یوك وبینك حیوانلری نهرك صولری آلتنده قالدی (٣) . التون صوبی کچیلیرکن ابتدا امرار اولنان جبه خانه‌نی قارشی یاقه‌ده یوکسك برمحله یرلشدیرمسی صدراعظم طرفندن کندیسنه تنبیه‌اولنان جبه‌جی‌باشی حمزه اغا ، بونلری نهر کنارنده براقمش ایدی ؛ کیجه اثناسنده صو زیاده‌لشدی ، بتون جبخانه صندوقلرینی صو آلوب کوتوردی. جبه‌جی باشی، بو اهمالك جزاسی اولمق اوزره باشنی غائب ایتدی؛ اوکون ، اوساعتده استانبولده دخی خانه‌سی طعمهٔ لهیب اولمش ایدی .

آلتون صوبی کچلدکدن صوکره ، اردو لوغان (٤) وسبز چنار یولندن اردلان وسهران عشیرتلرینك اراضیسنه توجه ایتدی ؛ اردلان حاکمی احمدخان، قارداشی مؤمن خان‌ایله برلکده کلوب‌ده عرض اطاعت ایتمکده تأخر ایتمدی. مؤمن خان، سنی اولدیغی ایچون، التفات مخصوصه مظهر اولدی . ینه اوصیرده‌ده سروج حاکمی

(١) خوی سنجاغی دکل ، کوی سنجاق کویلری . نعیما ، ج ٣،ص١٥ . (مترجم)

(٢) « امالاغرلغندن اکثر قابل اولمایوب ، هر بری فانوسه بکزدی ؛ استخوان ایله دریسندن غیری نسنه یوغیدی . » نعیما . (مترجم)

(٣) عسکر،سالف الذکر طولوملر وطاغلردن کسدکاری اغاجلرله کلکلر یاپدیلر، «اول آب دریاشتابدن » اونلرله کچدیلر . چارپا قسمنی یبلدیرمنله (یعنی یوزدیره‌رك) کچیردیلر ؛ لکن برچوق حیوانات ، وسواری اوله‌رق عبور ایدن کیمسه‌لر غرق اولدی. بریکی چری دلی قانلیسی کراسته‌دن برقاییق‌یاپدی: زفت بولنه‌مادیغندن، اوزرینه برقات صغیر پوستی چکدی، وزیر اعظم واکابر التون صویی بونکله مرور ایده‌رك، یکیچری‌ده خیلی آلتون قازاندی. نعیما . (مترجم)

(٤) نعیماده بوغان . ص ١٦ (مترجم)

تیمور خان ایله خزو حاكملری ابراهیم و محمد خانلرده شرف دست بوسه نائل اولدیلر . زاب صویندن شهر زوره قدر اردلانك اوتوز طقوز سنجاغی مقاومتسز اطاعت ایتدكلری كبی ، كردستانك یكرمیدن زیاده خانلری طوعاً و كرهاً متابعت كوستردیلر .

بوفتوح اوزرینه ، عثمانلی اردوسی شهرزوره (قدیم زیازوروس)چادر قوردی . شهر زور ، كردستانك الك قدیم پای تختیدر ؛ آذربایجان (تبریز) ایله مداینك اورته‌سنده اولدیغی ایچون ، وقتیله « نیمراه »[یاری یول] تسمیه اولنوردی . بانیسی اولان آل ساساندن قبادبن فیروز « شهر فیروز » نامنی ویره‌رك ، صوكره بواسم « شهر زور » ه منقلب اولمشدر . مؤخراً ، سلطان سلیمان، شهرك قاپیلرنده واقع منفرد برتپه ارزرینه بر قلعه بنا ایتمشیدی ؛ والیلرك مركز اقامتی اولان بو قلعه « گلعنبر » نامنی آلمشدر [١] . یكرمی سنه مقدم شاه عباسك ییقدیرمش اولدیغی اشبو قلعه‌دن هنوز برقاچ قله، وموقعك خارجی استحكاماتنی احاطه‌ایدن‌نهر بوغجه بر قاچ دیوار پارچه‌سی قالمش ایدی . استحكاماتك انشاسنی مذاكره ایتمك اوزره ، بر دیوان عقد اولنه‌رق ، نتیجهٔ مذاكرده‌ده ، اكر بوراده قلعه انشاسی فائده‌لی اولماسه، سلطان سلیمان بونی‌بنا ایتمه‌مش، ودشمن ایچون مخاطره‌لی بولنماسه، شاه عباس ییقماماش اوله‌جغی جهتله ، احیاسی‌لازم كله‌جكنه قرار ویرلدی . یدی هفته ظرفنده اكمال اولندی (٢٣ رمضان ١٠٣٩ — ٦ مایس ١٦٣٠) .

مدخلنده شهر زورك بولندیغی بوغازك نهایتنده « ازرق جادو مغاره‌سی » نامیله مشهور بر مغاره واردر . مغاره‌نك اوكنده دیك برقایانك اوزرنده بولنان و «ظالم قلعه‌سی » تسمیه اولنان قلعه، سلطان سلیمان‌زماننده مشكلات عظیمه‌ایله فتح ایدلمش ایدی . شمدی بوقلعه‌نك حاكمی اولان شیخ عبدالله ، صدراعظمه مطاوعت ایله ، اوغلنی رهن براقدی . گلعنبر قلعه‌سیله ظالم علی قلعه‌سی آره‌سنده چرخ قلعه‌سیله شهر زور ایرماغنك منبعی اولان طاغ اوزرنده یزد جردك خراب قلعه‌سی بولنور . شهر زور قربنده دیكر خراب بر مغاره واردر ، كه نامنی حائز اولان شهرده نقل اولنمازدن مقدم اسكندر كبیرك نعشنه مدفن اولدیغی روایت اولنور . خسرو پاشا ، بو خطهٔ وحشت آباده بر سلسلهٔ قلاع تأسیس ایتمك ایستدی ؛ لكن هیچ معمار بولنمامسی وعمله‌نك جهالتی ، بو تشبثی نا معقول اولدیغی قدر فائده‌سز براقدی .

دیوارلر ، طوپراق اوزرنده چیقار چیقماز ، سیلاب امطاردن ییقیلیردی . بکلر ، بکلر بکلری دیزلرینـه قدر چامور ایچنده عملیه نظارت ایدرلردی . کشـاد سفر ایچون قیمتـدار اولان بر زمان ، بو صورتله کردستانده انشـا آت بیهوده ایله کچیرلدی (١) .

صدراعظم ، شهرزور خطلرنده قاپانوب قالمقده ایکن ، ایران قوماندانی زینل خان همدان خطه‌سنده یرلشمکده، وحدودك مدافعه‌سی ایچون حاضرلانمقده ایدی. قرمطیلردن [فدائیلر] دن قرق ایکی کیشی، رئیس طریقت احمد دزدقوماندهسیله شمیران آرقه‌سنده نفسید (٢) قلعه‌سنده یرلشمش ایدیلر ؛ بونلر کیجه وقتی تبدیل قیافت ایله ، بر بر چیقوب عثمانلی اردوسـنه کیره‌رك ، قتل ویغما ایله مشـغول اولورلردی . نهایت بری هندو قیافتنده‌طوتیله‌رق، اوزرنده خنجر ، بچاق ، ایپلر وصنعتنه مخصوص الات‌سائره بولندیغندن، دیکرآرقه‌داشلرینك‌اختفا کاهنی‌سویلتمك کوچ اولمدی . او آنده اردونك الك شجیع ضابطلرندن سـپاهی رومی محمد (٣) یتمش سواری ایله نفسـید بوغازینی تطهیره مأمور اولدی. کیجه قرا کلغنده وقوعه کلن جنك بر شبخون قاریشیقلغی ویردی . طلوع شمس صیره‌ســنده احمد دزد ، رفقاسندن‌اوتوزالتی کیشی ایله طوتلدی. رومی‌محمد، اوتوزسواری‌ایله‌عودت‌ایده‌رك، بونلر، مکافات مظفریت اولمق اوزره بلوکلره قید اولندیلر . رومی محمدك شهرت عسکریه‌سی، خاطرلرده قالمش اولان بوکیجه‌دن‌باشلار .

وصیره‌ده طرابلس‌بکلربکی پارماقسز مصطفی بك، معیتنده‌کی‌حلب ودیاربکرقوهٔ معاونه‌سی‌ایله موصله کلمش ، وصدراعظم اردوسنك یولنی دکشدیردیکنی بیلمدیکی جهتله ، دجله‌نك صاغ ساحلندن ایلریله‌مش ایدی . امام حسـینك وقعهٔ شهادتیله مشهور اولان کربلا قارشیسنده وامامك تربه‌سی قربنده ، کندیسنه مقابله ایچون کوندریلن التی یوز کشـیلك بر عجم فرقه‌سنی انهزامه اوغراتدی ؛ دیکر طرفدن عرب امیری مهنااوغلی، بغداد صحراسنده دشمنی‌تعجیز ایله ضایعات کلیه‌ویردیردی. بوغلبه‌لره دائر آلنان خبر اوزرینه ، خسرو پاشا نجفه دوغری ، قدیماً آبازه‌نك

(١) فذلکه‌ده حاجی قالفه‌بو بیهوده‌وقت ضیاعنی‌شدتله تقبیح‌ایده‌رك ، نعیما دخی [ص ١٨] او فقره‌یی اقتباس ایلمشدر .

(٢) نعیماده تفسید ج ٣ ، ص ٢١ . (مترجم)

(٣) « سپاه طائفه‌سنك نامدار زوربالرندن ساحدار بلوکنده روم محمد » نعیما (مترجم)

سلاح ارقداشی اولان کنج عثمان نامنده‌کی جنکاوری کوندردی ؛ کنج عثمان مشهد علی‌نی ، حله‌نی ، رماحیه‌نی آل‌قدن صوکرد ، امام حسین قصبه‌سنده اتخاذ موقع ایلدی (١). نهایت ، صدراعظم دخی اوزمان حسن آباد ایله احمدخانک اقامتکاهی اولان باغ جنان اوزرینه یورومکه قرار ویردی . آق قویونلو خاندانک بیوک حکمداری اوزون حسنک اثر بناسی اولان حسن آباد ، شهر زور ایله همدانک اورته‌سنده ، وهرایکیسندن سکزر مرحله مسافه‌ده‌در . شهر زوردن حسن آباده کیدن یولده مهربان قلعه‌سی واردر ، که صدر اعظم ، حلب بکلر بکی نوغای پاشایی اون بیك کشی ایله قلعه‌نك اوزرینه کوندردی . روم ایلی ، شام ، سیواس ، اطنه بکلر بکاری دلی یوسف ، کوچك احمد ، خلیل ، سوخته سویدك پاشالرله مقدما تعلیم خانه‌جی باشی وشمدی طورنه‌جی باشی اولان مصطفی آغا قوماندەسنده بریکیچری فرقه‌سی نوغای پاشا معیتنه مأمورایدیلر. قلعه‌تسلیمیت کوستردیکندن ، طورنه‌جی باشی محافظه‌سنه مأمور اولدی ؛ بکلربکاری صدراعظمك وردینه انتظاراً ، جوارده‌کی صحراده چادر قوردیلر .

زینل خان ایسه قرق بیك کیشی ایله مهربان اوزرینه یوریوردی ؛ عثمانلی اردوسنی بغتةً باصمق اوزرە ، دوغری شهر زوره شتاب ایتمسنی توصیه ایدن چوپور بکرك رأی عاقلانه‌سنه قولاق ویرمدی. ایکی اردو تقابل ایتدیلر ؛ جنك ، چالدیرا'ن محاربه‌سی قدر قانلی اولدی ؛ بکلربکلری ، کندی قوتلرینك درت مثلی اولان دشمنه قارشی فوق‌العاده آثار شجاعت کوسترەرك ، بو یوم شهیر خلیل پاشایه «تیمور قازیق» نام شرف‌اتسامنی ویرمش ، وپاشا او عنوانی بوندن صوکرەده محافظه ایدەبیلمشدر . خسرو پاشانك مهربان قلعه‌سی امدادینه کوندردیکی برپاشا مظفریتی عثمانلیلره تأمین ایلدی. هرنقطه‌دن کری سوریلن زینل خان ، اوچ بیك مقتول ایله ایکی بیك اسیر ویرەرك ، رجعت ایتدی (٢) . شاهك بش پارماقده‌کی اردوکاهنه وصولنده باشی جلاده تسلیم ، وعهده‌سنده‌کی خان خانان عنوانی رستمه توجیه

(١) نعیما ، ص ٢٠ و ٢١ .

(٢) سردار پاشا بواسیرلری‌ده اولدورمشدر. نعیما دیرکه : « قیمه مکا ، من براوحاق اوغلی‌یم ، لطیفه‌سی اوزماندن قالدی . » اسیرلرك استرحامنه عطف نظر ایدلمەمك ، نظر تاریخده لطیفه مأخذی دکل ، جای تقبیحدر . (مترجم)

اولندی (١) . صدر اعظم ، امراسنك شجاعتیله احراز ظفر ایتمکده ایکن ، شهر زور اردوکاهی ذخیره وایکی قات علوفه ایستین سپاهیلرك یکی برعصیاننه تماشاکاه اولدی (١٤ رمضان ١٠٣٩ — ٢٧ نیسان ١٦٣٠) . معهذا ، بر قات علوفه وفقط نفر باشنه ایکی اقچه ترقی ویریلەرك فتنه باصدیرلدی .

صدراعظم ، شهر زورده اللی اوچ کون قالدقدن صوکره ، نهایت مهربان اوزرینه یوریدی (٢٢ رمضان ١٠٣٩ — ٥ مایس ١٦٣٠) . آلتنجی کون ، مهربانه وارلدی (٢) . ایرتەسی کون دیوان قوریلوب، خلعتلر توزیع ایدلمشیدی . خالیجیزاده، کبروغروری کندیسنی منفعل ایدن خزو حاکمی کرد میرمحمددن بالدفعات شکایت ایلدیکی کبی ، تودیع اولنان وظائفی حسن ایفا ایتمدیکنی سرد ایله ، یکی صدر اعظم نزدنده اونی مهم براقمغه چالیشیوردی . خسرو پاشا، میرمحمدی اعدام ایله تهدید ایلدیکی ، وبك صدراعظمك سوزنی اجرا ایدر برآدم اولدیغنی بیلدیکی جهتله ، حضورینه چیقدقجه ، البسەسنك آلتنده زره بولندیرردی (٣) . خسرو پاشا ، یکیدن آلدیغی شکایات اوزرینه ، بوغازه دخولنده ، میر محمدی حضورینه کتیردەرك، توبیخ ایتدی ، ونهایت جلادی چاغیردی. بك ، کیزلدیکی سلاحلری چیقاردی؛ اوتاق ستونی آلتنده برکرسی اوزرنده اوتورمقده بولنان صدر اعظمك اوزرینه هجوم ایتدی . وزیرك کدخداسی سلیمان اغا ، خسرو پاشایی تهدید ایدن ضربەنك اوکنه آتلمق ایچون، آنجق وقت بولەبیلدی ؛ قیلیج صادق خدمتکذارك اوچ پارماغنی دوشوردکدن صوکره ، ستونی ایکییه بولدی . ایچ آغالری قاتلك اوزرینه یوریيەرك، خنجر ضربەلریله پاره پاره ایتدیلر . افندیلرینی مدافعه ایچون سل سیف ایدن یدی جنکاور کرد ، میر محمدك اوغرادیغی حاله دوچار اولدیلر ؛ اوتاغك اوکنه آتیلان سکز جسد، سردارك عدالت خونافشانندن اردویی خبردار ایلدی .

ایرتەسی کون، اردوبوغازی کچدی؛ شیخ عیاردرەسنده چادر قوردی. خسرو، الکمشهور بکلرینك قتلندن دولایی منفعل اولان کردلری تسکین ایتمك لزومنی حس

(١) بوزیلان عجم اردوسنی طیب بك زاده اللی بیك تخمین ایدر .

(٢) زینل خانك بوزغونلغی خبرینی صدراعظم ایکنجی مرحلەده آلمشیدی . (مترجم)

(٣) کورکی وعباسی آلتنده خنجر صاقلاردی . نعیما، ص ٢٩ (مترجم)

ایله، دیاربکر بکلر بکسنك اعدامنی امر ایلدی . دیاربکر ایالتی تیمور قازیق خلیل پاشایه، اونك منصبی اولان سیواس، سنبللی [نعیماده بسینلی] علی پاشایه ویردی .

عثمانلیلر، متعاقباً، اردلان عشیرتی حاکمنك [حلوخان اوغلو احمد خان] اقامتکاهی اولان حسن آباد (١) پیشکاهنده کوروندیلر . خدعه‌کار احمد خان، اردو یاقلاشنجه قاچمش ایدی ؛ سرای ذی احتشامی یغما ایدلدی ؛ اوکونك آقشامی خانك اقامتکاه پرزینتنده بر خرابه‌دن باشقه اثر قالمادی . احمدخانك برادری مؤمن خان — که عثمانلیلرك علنی‌طرفداری‌ایدی — پلنکان قلعه‌سنی ضبط‌ایله، اون عجم اسیرینی اردوکاهه کوندردی؛ بونلرده مهرباندن النان ایکی بیك اسیرك نتیجهٔ حالنه اوغرادیلر . عجملرك محافظ بولندقلری «نای سر» قلعه‌سنه ایلیشلمدی . معمور وخلقی کثیر کویلر ایچندن کچن بریول، اردویی همدانه (٢) ایصال ایلدی (٢٨ شوال ١٠٣٩ ـ ١٠ حزیران ١٦٣٠) . تاریخ قدیمده «اقباتان» دیه یاد اولنان همدان — که هرودوت زماننده یدی قات دیواری اولدیغی حالده، پولیب طرفندن بزه دیوارسز وقلعه‌سز اوله‌رق ارائه اولنمش، وایران ایمپراطورلغنك الك معمور لی زماننده محیطی ایکی فرسنك وارمشدر — بربرینی متعاقب اوچ استیلایه معروض اولمشیدی. بابل‌بن ورقا، حکمدار دیلمی مرداویج، نهایت مدهش‌جنکیزخان دیوارلرینی هدم ایله، اهالیسنی قتل عام ایتمشلردر. اوندن صوکره،او خرابه‌لردن تکرار وجود بوله‌رق، میدانه‌چیقمش، وکلن سیاحلر پارلاق

(١) نعیما، «حسن آباد» ی، ص ٣٢، بویله توصیف ایدر: «طرفینی خفیف بایر، کاغد خانه وادیسی کبی برلطیف ووسیع وادی، که وسطنده زلال مثال برنهر صغیر آقار؛ باغ جنان نامنده برسرای، که قلعه شکلنده مربع‌الارکان مرتفع بربنادر ؛ اوکی‌عظیم باغچه : قواق ودیکر سایه‌دار اشجار ایله مزین برمعظم حوض، که صو برطرفندن منصب اولوب، طرف آخردن جریان ایدر کیدر ؛ قصرك ایکی طرفی کشاده، ایوان سقوفی آب زر ولاجورد ایله منقش خرده حلکاری ؛ تحتانیسنك اورته‌سنده بر مسدس اوطه وکوشه‌لرنده برر مربع کاشانه ؛ فوقانیسی متعدد اوطه‌لر، که روزنلری اطرافه وباغچه‌یه ناظر، بری‌بریك فوقنده اوچ طبقه: اوطه‌لرك درو دیواری بیاض کافوری مرمر وآخی. ویوزطه سورلش برجنس براق ولطیف کاغد صیوالی، که آبادی کاغدی کبی شفاف مرآته بکزر ؛ کیمنك دیوارلری سرلوحه مثال خرده انواع الوان ونقوش ایله منقش ومصور، کیمنده جنك وحرب تصویرلری وکیمنده انواع مجالس عاشقانه‌تصویر اولنمش ؛ هردیواری رشك ارژنك چین ونکار خانهٔ بوقلمون ایدی . »

(٢) «اعظم بلاد ایران اولان همدان»، ص ٢٣ . نعیما .

ديوارلى سرايلرينى و — اسكى بر كشف اقتضاسنجه شهرك مقدراتى اوكا مربوط اولان — بيك بر ديركلى جامعنى نظر حيرتله تماشا ايتمكده بولنمش ايدى . عثمانليلرك وصولندن آز وقت مقدم جامعك بيوك ستونى قيريله‌رق ، جامعى‌ده دوچار انهدام ايلمشيدى (١) . بيك بر ديركلى جامعك صيتى ، قديم ايران دولتنك اوچ بيوك بلده‌سى اولان سوس ، اقباتان ، بابيلونده انشا اولنان اوچ مشهور آنائيتوس (وه‌نوس ، زهره) معبدينك آوازهٔ معروفيتندن آز دكل ايدى (٢) . اشبو بيوك جامعده يهوديلر استر ايله مردوشه‌نك قبرلرينى ، مسلمانلرده شاعر اعظم تصوف عطار ايله ابوالعلا حافظك تربه‌لرينى زيارت ايدرلردى . شهرك متبسم باغچه‌لر ومعمور كويلر ايچنه تصادف ايدن موقعى براقامتگاه دلنشين تشكيل ايلردى ؛ اهاليسى دائما هرزمان اويونلرله ، اكلنجه‌لرله وقت كچيررلردى . همدانك شدائد صيف ايچنده لطيف سرينلكى عرب وعجم شاعرلرينه ابدى سرمايهٔ ثنا اولمقده ايكن ، شدت شتا بر چوق ارباب نظمه باعث شكايت اولمشدر (٣) . عربستانك ، حريرئ سرمدى الاشتهاردن صوكره برنجى شاعر متصوفى اولان بديع الزمان همدانى ، همدانده چوجقلر اختيارلر قدر خبير واختيارلر ايسه چوجقلر قدر ياراماز اولديغنى سويليه‌رك ، قدرت هجوكارانه‌سنى همشهريلرينك عليهنه صرف ايتمشدر . هر نه حال ايسه ، اهاليسى كنديلرينى تهديد ايدن حال فلاكته قارشى احتياط ايله ، عثمانليلرك تقربنده فرار ايتمش اولان

(١) نعيادن تلخيص اولنان فقرهٔ آتيه‌دن مأخوذ اولان بو روايت قسماً ، افسانه‌يه چوق بكزر : «سياح زمره‌سندن بر خراسانلى نقل ايلدى : اوسنه ابتداسنده او ولايتده ايدم ؛ همدانده اسكى بر مسجد وار ايدى . كه قدماى فرسدن بر حكيم كامِلك بناسى ايمش . سقفى بيك ستون اوزرينه بنياد اولنمش : او بيك ستونك‌ده پيندرى بر اسطوانه اوزرينه تصنيف اولنه‌رق ، سقفى برستون اوزرينه طوردير لمشيدى ؛ وبوكا «مسجد هزاريك ستون» ديرلردى . خلق لساننده متواتر ايدى ، كه نه‌زمان بو مسجد ييقيليرسه ، بو شهرده خراب اولور . كويا مسجدك بانيسى بر وقت اختيار ايده‌رك ، مقتضيات فن حكمت (١) وقواعد هندسيه اوزره ، اويله بر بنا قورمش ، كه اونك انهدامنه علت اولان دليل سماوى ، شهرك‌ده تماماً خرابنه دلالت ايليه . اوسنه ستون قيرلدى ، مسجد ييقلدى ؛ متعاقباً خسرو پاشا كلارك همدان خراب اولدى . » ج ٣ ، ص ٣٠ . (مترجم)

(٢) اقباتان معبدينك آلتوندن ستونلرى ، كموشدن كره‌ميدلرى وار ايدى .

(٣) ابن خالويه همدان حقنده « يازين جنت ، قيشين جهنم » دير .

(١) بو حكمت فلسفه وياخود حكمت طبيعيه دكلدر ؛ نفعينك شو بيتده تعريف ايلديكى شيدر : « حكمت كه او علم ايسه كه احكام فلكدن انديشهٔ عقل بشرى باخبر ايلر » قدمانك بر قسمى بوكا آز چوق وجود ويررلردى كه نعياده او زمره‌دندر .

بو زنكين ومعمور بلده غالبك شكار وحشتى اولمش ، وشـو احتراص وحشيانه ترك خسرو پاشـانى ، تاريخده تاتار جنكيز خانك يانينه قيد ايتديرمشـدر . بالطه آغاجلرى كسدى ، وآلاو خانەلرى يوتدى ؛ خطه اوزرينه خيلى اوزاقدن بر توز وكول بلوطى امتداد ايديوردى (١) . يانغينه مقاومت ايدن ديوارلر بالطه وچكيچ ايله ييقلدى؛ كنديلرينى محافظه‌يه كافل ظن ايتدكلرى التجاكاهلرنده دردست ايديلن طالعسز اهالى ، بيكلرجه ، جلاده تسليم اولندى . تخريب ، متصـل درت كون دوام ايدەرك ، « خسرو خان بى امان » اسمنى ايرانك الك اوزاق حدودينه ايصال ايلدى (٢) . يدنجى كون ، اردو قزوينه كيتمك اوزره دركزينه توجه ايلدى . اوچ كون صوكره ، دركزينه (٣) واريلەرق ، اوراسى‌ده همدانه بكزەدى (٤) . قزوينه هنوز اون مرحله وار ايدى ؛ يولده ايسه هيچ صو يوق ايدى . بنابرين بر شوراى عسكرى دها عقد اولندى ؛ قزوينك فتحى ، سفردن اصل مقصـود اولان فتح بغداده دوغرودن دوغرو تعلق ايتمديكى جهتله، قزوينـدن واز كچلمسى قرارلاشـديرلدى . بعض امرا، ايران شـاهلرينك مدفنى اولان اردبيله كيدلمك رأينده ايديلر ؛ رئيس‌الكتاب موصـلى افندى ، بغدادك محاصره‌سنى امر ايتمكده اولان پادشاهك ارادەسنه توفيق حركت ايدلمسى لزومنده اصرار ايدەرك ، اورأيه مخالفت كوسـتردى . بونك اوزرينه ، كرى دونيلەرك ، بش پارماق يوليله بغداده حركت ايدلمسى قرار كير اولدى؛ اردو بوقرار موجبنجه يولەچيقدى (١٠ ذى‌القعده ١٠٣٩ — ٢١ حزيران ١٦٣٠) . دركزيندن بغداد ، سردار قوناغيله التمش

(١) حاجى قالفه خسرو پاشا ايله برلكده بولنديغى جهتله، بوتخريباتدن شاهد بى‌طرف اولەرق بحث ايدر. جهانـنمايه، ص ٣٠٠ ، وتقويم‌التواريخك ابتداسنده‌كى ترجمۀ حالنه مراجعت.

(٢) سردارك صيتى ملك ايرانى طوتوب اقاصئ مشرقه قدر عجم اولكه‌سنده « خسرو خان بى امان » ديه اشتهار بولدى . نعيما (مترجم)

(٣) روضة‌الابرار بو تخرياتى نهاونده عطف ايدر . فذلكه وجهانـنمايه ، ص٣٠١ ، مراجعت . حاجى قالفه شهرك خسرو پشا طرفندن تخريبنده حاضر بولنمش ولديغى سويلر .

(٤) «دركزين‌ده همدان كبى اقار صولى ، باغلى باغچەلى دوزيرده برلطيف قصبه‌در ؛ اورته‌سنده برجامع وار ؛ خلقى اكثرى سـنيدر ؛ مانند همدان خاك ايله يكسـان ايتديلر . بوايكى شهردن نقلى ممكن اوليان غنائم بى‌نظير ، عجم نهاليلرى ، منقش آغير كيچه وبسـاط فاخره متوله‌سى تفاربق ذى‌قيمت وامتعۀ نفيسه پشته پشته ييغيلەرق آتش، ايله ياقارلردى .» نعيما (مترجم)

مرحله اولمق اوزره تعيين اولنـدى . اردو الوند (اوورونت) طاغلرى بويجـه كيتدكدن صوكره ، سراباد وكج اووه‌يه ، دها صوكره سچليالى ديودورك باغستان تسميه(١) ايلديكى بيستون تپه‌سنه، نهايت‌اسكى ايران حكمدارلرينك — عجم‌شعراى جديده‌سنك اثار حكائيه‌لرنده هيكلتراش ماهر فرهاده اسناد ايتدكلرى براثر حيرت آور اولان — قبرلرينى محتوى طاق بوستان (٢) غارمشهورينه وصولى تأخرايتمدى؛ عنعنه‌يه كوره ، فرهاد، شيرينه اولان عشقنه برصورت تأبيد ويرمك ايسـتيه‌رك ، طاغى عمودى يارمش ، بيوك ديوانخانه‌لر ، غارلر ، محتشم قانالر براشديرمشدر . برنجى سميراميس، اقباتان طاغى صولرينى كتيرمك ايچون اوروتى دلمش، وباغستان (بيستون) طاغى آره‌سندن بركذركاه آچمق كبى غايت عظيم برفكرى درپيش‌ايتمش ايدى . دها ، بواسكى زمانلرده مملكتك بركتى پك مشهور ايدى . شعر جديده كوره، سه‌ميراميسك قانالى شيرين دلنشينك دوداقلرينه قدر سوت‌ايرماغى كتيرمك اوزره ، فرهادك آچديغى برسوت مجراسندن باشقه‌برشى دكلدر ؛ صحرانك اوكوزل نارلرى‌ده فرهادك‌قازمه‌سى قيريقلريدر،كه قايانك اوزرندن‌فيرلاديله‌رق، هنوزاسته‌دك قانيله راطب بولنان طوپراق ايچنه كوملمش ، وهر دانه‌سى بر قلب گريان اولان اولطيف‌ميوه‌دى‌استحصال‌ايلمشدر (٣). ينه‌اوعنعنه‌يه‌كوره،قونقوبار [كنكاور]ده (٤)كى ديان معبدى ، كوزل شيرينك قوجه‌سى اولان خسرو پرويزك سراى‌اولديغى كبى، آرته ميدا و دستاجرد خرابه‌لرى اليوم او ملكه‌نك اسمنى حائز اوله‌رق ، « قصر شيرين » ديه ياد‌اولنور . همداندن كرمانشاهانه، بيستون وطاق بوستانه‌اوروندن زاغروس طاغنه ، قصرلصوصدن (قونقوبار) قصر شـيرينه (آرته‌ميتا) قدر بتون خطه كوزل بر باغچه‌دن عبارت اولوب ، ايران قديم اسـاطيرينك وعجم شعر

---

(١) « بايسانى » . سچليالى ديودور ، كتاب ١٧ .

(٢) طاق‌بوستان‌باغستان‌كلمه‌سندن‌مى‌محرفدر، وهيچ‌اولمازسه‌ايكى‌كلمه‌نك مفهومى برشيدن، يعنى باغچه‌دن عبارت دكميدر، بوراسى متفق عليه دكلدر : بوستان، اغاج باغچه‌سى ؛ باغستان اوزوم كوتوكى باغچه‌سى . [بوستان قصرى ديمك اولمسى لازم كلن « طاق‌بوستان » باشقه، و « باغستان » باشقه اولمالدر . بوسـتان‌ده ، « بو » ، يعنى بوى (قوقو) لفظنه نظراً فى‌الاصل چيچك باغچه‌سى اوله‌جقدر . تركجه‌ده بسبتون دكشمشدر. [*] مترجم]

(٣) « شيرين » ، شعر خيال ، نظم ١٤ ، لپسيقه ١٨٠٩ .

(٤) ايزيدورك « قونقووار » سى. كينه‌ئيرك خاطراتى، ص ١٢٩ . دوپره ، «عجمستان سياحتى » ، ص ٢٥٤ .

جدیدی عنعنه‌لرینك جلوه‌گاه مخصوصیدر. تاریخ ذی وقاریله اقلیمك بو تأثیر سحارانه‌سنی تذکاردن صرف نظر ایده‌مز (١).

صدراعظم یولده ایکن، بابا خان ایله لورستان حاکمی حسین خان لورینك سکز بیك سواری ودرت بیك مازندران توفنکجیلریله درتنك وچمچال صحرالرنده چادر قوردقلرینی خبر آله‌رق، روم ایلی، اناطولی، آطنه، شام بکلربکلرینی بونلرك اوزرینه تفریق، وقاره‌مان بکلر بکنی‌ده مؤخراً التی بیك کیشیلك برقوۀ معاونه ایله ارسال ایلدی. ایران اردوسی کلیاً مغلوب اولدی. حسین لوری کوچ قورتلدی؛ بابا خان اسیر اولدی؛ لکن طلاقتی باعث خلاص اوله‌رق، خسرو پاشانك یاننده رفیق خوش صحبت اولمق اوزره قالدی (٢).

صدراعظم، وقتیله سلطان سلیمانك کچدیکی «شاه کوپری» سنی مرور ایله، بغداده اوتوز مرحله‌ده «دشت ماهی» صحراسنده نصب خیام ایلدی. اردو، برکتلی واهالیسی چوق بر مملکتدن کچدیکی جهتله، پرنج، آرپه، بوغدای مبذول ایسه‌ده، دیکر ذخائر قطعیاً مفقود ایدی (٣). هارون آباد‌ده، خسرو پاشا طرابلس بکلر بکنی بش یوز یکی چری ایله درتنك محافظه‌سنه آییردی. نهایت عثمانلیلر قصر شیرین وحلوانی آرقه‌لرنده براقه‌رق، صحرایه کیردیلر؛ اوراده کلیتلی امداد بولدیلر؛ طوپلرك‌ده موصله کلدیکنی خبر آلدیلر. آندن صوکره نعمانیه کوپریسنی کچه‌رك، امام اعظم قربنده وشط ساحلنده باش دولاب موقعنه اردو قوردیلر (٢٨ محرم ١٠٤٠ — ٦ ایلول ١٦٣٠). عسکره ایکی مواجب وسپاهیلره اون بر غروش

---

(١) « *Ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate cœpti operis crediderim. ita vulgatis traditisque fidem demere non ausim.* » تاسیت ، تاریخ، ٢، ص ٥٠

(٢) شاه وبغداده متعلق سرداره نیجه اسرار سویلدی. برچوق شیلر تعهد ایتدی؛ اماهیچ برینك اصلی چیقمادی. سردارك التفاتی شاهه یازدرق، اوغلنی‌ده کتیرتمش ایدی. خسرو پاشا بر دفعه بونی ایلچیلك ایله شاهه‌ده کوندردی. نعیمادن، ص ٤٠، خلاصه. (مترجم)

(٣) بو یوللرده هرکون تارلالر، کویلر کچیلیر، اکینلر بچیلیردی؛ تارلالرك ایچنه قونیلوردی. آرپه، بوغدای چوق؛ هرکس منزله واردقده، چادرك اوکی خرمن ایدوب. آرپه وبوغدای دوکر، ال دکرمنیله چکردی. بغداده قدر ذخیره‌جه مضایقه اولمادی؛ لکن بر کیم (طاقم) نعل درت غروشه، بر اوقه قهوه بش غروشه، بر اوقه ات یارم غروشه، پکسماد ایکی غروشه ایدی. کاتب چلبی، فذلکه، ص ١٢٥. (مترجم)

غلامیه ویریله‌رك، طوپلرده واصل اولدی (١٢ صفر ١٠٤٠ — ٢٠ ایلول ١٦٣٠). وزیر اعظم، طوپلرك تعبیه‌سنه انتظاراً، امام اعظم تربه‌سنی زیارت ایلدی؛ جامعنده جمعه نمازی قیلنه‌رق، خطبه‌ده خلفای اربعهٔ معظمه ایله سلطان مرادك ناملری ذکر اولندی. صفرك یکرمیسنده امام اعظمدن قلعه طرفنه نقل ایدلدی؛ متریس آیك انجق نهایتلرنده (١) (٢٨ صفر ١٠٤٠ — ٦ تشرین اول ١٦٣٠) آچلدی؛ حسن نتیجه‌یی آی ابتدالرنده‌کی تشبثاته تخصیص ایدن شرقلك اعتقادات نجومیه‌سنه کوره مصیبتلی بر تصادف (٢).

عثمانلیلرك یدی بیوك طوپلری (٣) امام اعظم قلعه‌سندن شط کنارینه قدر سلطان سلیمان قلعه‌سنه وسرایه قارشی یرلشدیرلدی، وقوشلر قلعه‌سی طرفندن آتش آچلدی. عثمانلی طوپلری شهره کونده بش یوز دانه کوندرر، ایچریدن ایرانیلرده مدافعه‌دن کری دورمازدی. موقع، بغداد والیسی صفی قولی وسابقاصفهان داروغه‌سی بولنان امیر جمال وامیر فتاح طرفلرندن شجیعانه محافظه ایدلمکده‌ایدی. صدراعظم، هجوملرینك نتیجه‌بخش اوله‌مادیغنه انفعال ایده‌رك، اردوکاهی — قانونه‌واصول حربه مغایر اوله‌رق — متریس کنارینه نقل ایتدیردی. طوپراق طولو طولوملرله یاپلمش بردیوارك آرقه‌سی مقابله قلمی اتخاذ اولندی. بوخفیف استحکامك آرقه‌سنده‌در، که مؤخراً حاجی قالفه نامیله کسب شهرت ایدن واوزمان مقابله قلمنده مستخدم بولنان مورخ وجغرافیٔ شهیرکاتب چلبی اردو دفترلرینی طوتاردی؛ بومورخك عملیات محاصره‌یی بالذات شاهد اوله‌رق نقل ایتدیکنی کورمکده‌یز (٤).

(١) نعیما، صدراعظمك امام اعظمه وصولنی ٢٨ محرمده وطوپلرك ورودینی ١٢ صفرده کوستردکدن صوکره، بوراده اردو نقلنی ٢٠ محرمده کوسترمسی سهو طبع اوله‌جغنده شبهه یوقدر. [بو سهو، الدنکی طبعده دخی واردر، ص ٥٠]

(٢) ظنون عوامه کوره، حسن نتیجه آیك ابتداسنده ابتداره منوط دکل ایسه‌ده، اوکون آیك سلخی اولمقله برابر دلائل نحوس وار ایمش. نعیما. (مترجم)

(٣) کاتبی منقش ایله یاپلمش سلطان سلیمان قلعه‌سنه وسرایه قارشی یدی «بالیوشقه» طوپی قورلدی نعیما، ص ٥٠. (مترجم)

(٤) «هرکس چادر اوکنه متریس یاپوب، چوقور قازدی. کلك طولوملرینی ییغوب، مقابله دفترلرینی آرنده آچار، اوتوروردق؛ وقبر کبی چوقور قازوب، کیجه ایچنده یاتاردق. متریسن اردونه چوق آت وآدم هلاك اولدی. روزنامه‌جی منصور افندی چوکه‌سنده یاتارکن، کیجه اوریلوب، وفات ایتدی. ربیع الاخر بو حال اوزره کچوب، ربیع الاخر غره‌سی روزقاسم اولدی.» کاتب چلبی. فذلکه، ج ٢، ص ١٢٩. (مترجم)

شهرك طوپلری ، آرتق استحکامات آتشنه معروض قالان عثمانلی صفوفنده عظیم قاریشیقلغی موجب اولیوردی؛ کیجه‌لری محاصرلر اوقدر چوق مشعله و فانوسلر یاقارلردی، که قارا کلقدن استفاده ایدوب ده متریسده برتشبثده بولنمغه امکان قالمازدی. بر آی ظرفنده اون یدی لغم، عجم مهندسلرینك مهارتیله ابطال اولندی؛ مع هذا محصورینك طوپلری فنا برحاله اوغرامغه باشلامش، ترکلرك آتشی همان هرطرفده شهر استحکاماتی خندق سویه‌سنه ایندیرمش ایدی؛ برهجوم عمومی قرار ویریلرك، (۳ ربیع الآخر ۱۰۴۰—۹ تشرین ثانی ۱۶۳۰) ، عثمانلی اردوسی ایلك بوریده [جنك حربی چالندقده] بغداد حصارینه دوغری «الله! الله!» صدالریله هجوم ایلدیلر. لکن مهاجمینه برطریق سهولت اولمسی لازم کلن بقیهٔ استحکامات آیاقلر آلتنده چوکه‌رك، وعسکری طاقم طاقم برلکده سقوط ایتدیره‌رك، بونلری، مدافعه‌سز برحالده محصورلرك ضربه‌لرینه تسلیم ایتدی. بوصیره‌ده، کمیلرله حصاره تقرب ایتمك اوزره نهردن استفاده ایتمش اولانلرده، اورالرك صیغلغندن دولایی، استحکاماته قدر کیده‌میه‌رك، یوزلرجه‌سی عجملرك صیق آتشلری آلتنده تلف اولیورلردی؛ حاصلی اویله بر موقع خطر، که بونده شجاعت بر فائده ویرمزدی. جبه‌جی باشی آبازه [کوچك آبازه] بر طوپ کولله‌سیله اورلدی؛ کنج عثمان، بر قورشون ایله طوپوغندن جریحه‌دار اوله‌رق، نهرك امواجی آره‌سنده بوغلدی. زور مرتضی پاشا، استحکاماته بایراق دیکمك اوزره، بربرینی متعاقب کوندردیکی ایکی علمدارینك اوریلوب، دوشدکلرینی کوردکدن صوکره، خنجرینی دیوارك طاشلری اوزرینه صاپلایه‌رق، و بونك اوزرینه بصوب چیقه‌رق، عثمانلی سانجاغنی دست ظفریله بغداد حصارینه رکز ایده‌جکی صیره‌ده کوکسنه بر قورشون اصابت ایلدی. صدراعظمك محافظلری [قول قوللقجیلر] و مشعله‌جیلری دائما ایلك صفده بولنه‌رق، بردانه قالمانجه‌یه قدر، برشجاعت بی ثمره سوقیله تلف اولدیلر. احمد پاشاده آغیر صورتده یاره‌لاندی.

آرتق کیجه یاقلاشمش، رجعت ضروری اولمش ایدی. وحشی خسرو، قودورمش کبی کوپورر صاچه‌رق، چادرینه کیردی. حدتندن باشنه برشی دیکمیه‌رك، اولا محبوس و محرمی اولان بابا خانك باشنی کسدیردی. بابا خان، شو صورتله بو یوم فلاکتده ترك حیات ایدن عثمانلیلر ایچون قربان ایدلمش اولدی. ارناوود

اسکندریه‌سی [اشقودره] بکی جنك اثناسنده : « اگر بوراده قالیرسه‌م ، بنی امام موسی طوپراغنه دفن ایدیکز » دیه وصیت ایتمش اولدیغی ایچون ، صدراعظم ، « بوخائن شیعیدر؛ باشی اوگمده یووارلانسین! » دیه‌رك، اونی‌ده اعدام ایتدیردی.

نقل ایتدیکمز هجوم فلاکت نمادن بش کون صوکره عقد اولنان شورای حربده (٨ ربیع‌الاخر ١٠٤٠ — ١٤ تشرین ثانی ١٦٣٠) رجعته قرار ویرلدی. تجربهٔ سالفه‌یه رغماً ، خسرو پاشا محاربه‌نك ابتداسنده‌کی خطاسنی تکرار ایلدی. اووقت، الکیمتلی برزمانی شهرزور اطرافنده انشاآت بی‌سودایله هدر ایتمش اولدیغی کبی ، بودفعه‌ده اردوسنك بربیوك قسمنی خلیل پاشا قومانده‌سنده تفریق ایله ، عربلرك القاآتنه فریفته اوله‌رق، حله وجوازر طرفلرینه سوق ایتدیکنی کورمکده‌یز.

متعاقباً وزیر اعظم دجله‌یی کچدی ؛ آرقه‌سنده قالان کوپریلری‌ده ییقدیردی؛ طوپلرینك قسم کلیسنی — بومأموریتلری ایچون آلتیشر اقچه ایله سپاهی بلوکلرینه یازیلان — بیك کیشیلك برقوهٔ محافظه ایله موصل اوزرینه کوندردی. اردو ، برآی یورودکدن‌صوکره، موصله مواصلت اولنه‌رق (٧ جمادی‌الاولی ١٠٤٠ — ١٢ کانون‌اول ١٦٣٠)، عسکره، یول‌یورغونلغنی چیقارمق ایچون، استراحت‌ایتمك اوزره رخصت‌ویرلدی. بوآره‌لق اردلان‌خانی احمد ، اوتوزبیك کیشی‌ایله شهر زور اوزرینه هجوم ایتدی، ومظفریت قازاندی. عمر پاشا، آبدال پاشا، پارماقسز مصطفی پاشا، بکر پاشا ، کور خزینه‌دار عنوانیله معروف ابراهیم پاشا بوزغون بر حالده موصله کله‌رك ، علی‌العجله فرار ایتمش اولدقلرندن دولایی ، بعض اسباب سردیله اعتذاره قالقشدیلر . خسرو ، بونلری متوجهانه قبول وخلعتلرله تلطیف ایلدی : بوراسمه‌دن صوکره برباشقه چادره دعوت اولندیلر؛ متعاقباً، صدراعظمك‌دلیلری، اللرنده قیلیچ، ایچری کیردیلر. مصطفی‌پاشا، آننك‌سرعتنه‌تسلیم‌نفس ایده‌رك، قورتلدم صاندی ؛ لکن درحال یتیشیلوب ، طالعسز آرقه‌داشلرینه التحاق ایتدیرلدی (١). طرابلس شام ایالتی چرکس دلاور پاشایه ویرلدی : دلاور پاشا ، باشی قورقوسیله قبوله مجبور اولدی.

(١) صدر اعظم کدخداسی مجار علی آغانك « شوراده بر از تنفس ایدیکز ! » دیه ، پاشالری کوچك بر چادره آلدیغنی ، صوکره صدر اعظم دلیلرینك ، برات نجات صایدقلری خلعتلری ارقه‌لرنده اولان پاشالری نه صورتله اولدردکلرینی — مخبر قاره علی اغادن نقلاً — نعیما ، ص ٥٩ ، و ٦٠ ، بر تفصیل یازار . (مترجم)

ایرانیلر جریان موفقیتلرینی تعقیب ایدیورلردی؛ دیاربکر والیسی خلیل پاشا، آطنه وقاره‌مان بکلربکلری بربرینی متعاقب حله‌دن، فلوجه‌دن، جوازردن چیقارلدیلر. بو مغلوبیتلر خسرو پاشایی، عثمانلیلرله عجملر آره‌سنده دائما متردد بولنان عرب امیری ابوریش [اوغلی] مدلج (١) اوزرینه برفرقه عسکر کوندرمکدن منع ایتمدی. بو امیر، جنکده آتندن دوشه‌رك تلف اولمسیله، امیر سعد بن فیاض، بادیه عربانی امیرلکنه تعیین اولندی. خسرو پاشا دیاربکر ایالتیله موصل محافظه‌سنی طیار محمد پاشایه تودیع ایده‌رك، سنجار، خانونیه، چاقیر پازاری طریقیله ماردینه توجه ایتدی. روها [اورفه] ودیاربکر استحکاماتی انشاآتی ایچون موصله برچوق عمله کوندردیلر؛ صدراعظم‌ده آطنه ومرعشدن خیلی اوکوز صاتین آلدیردی. اوصیره‌ده، کله‌جك بهار موسمنده، معاونت ایچون برتاتار اردوسی کوندرلمسی طلبیله استانبوله برنامه‌بر ارسال ایدلدی. عثمانلیلر ماردینی قیشلاق یاپدیلر.

ایران سفرینك ایلك ایکی سنه‌سی اثناسنده خسرو پاشایی تعقیب ایتدکدن صوکره، بغداد سفر مشهوری صیره‌سنده استانبولده ودولتك دیکر اقسام ممالکنده جریان ایتمکده اولان وقایعه برعطف نظر ایتمه‌مزك زمانیدر. بو مدت ظرفنده احوال طبیعیه‌جه ایکی بیوك حادثهٔ فوق‌العاده ظهور ایتمشدر، که بونلرك نتایج تاریخیه‌سی مورخك بتون دقتنی جلب ایتمکه شایاندر. مکه سیلان عظیمیله هپ استانبولی تدهیش ایدن مخوف فورطنه‌دن (١٤ ذی‌القعده ١٠٣٩ — ٢٥ حزیران ١٦٣٠) بحث ایتمك ایسترز. سلطان مراد، بشکطاش صیفیه سراینده سلطان احمد کوشکنده نفعینك «سهام قضا» عنوانلی هجویاتنی اوقومقده ایکن، یردن بره، آیاقلری اوکنه یلدیریم دوشدی؛ معیتی خلقی تخت همایون پیشکاهنده، بی حرکت، یوز اوستی قالدیلر. مراد متدهش برحالده، اوکتاب کافرانه‌یی پارچه پارچه ایتدی، وغضب آسمانی‌یی تسکین ایچون برچوق صدقه‌لر توزیع ایتدیردی (٢).

(٢) نعیما، بونلرك «الله ینصر الغالب!» دیدکلرینی نقل ایدر. ج ٣، ص ٦٤. (مترجم)

(١) سلطان مراد، ١٤ ذی‌القعده صالی کونی، بشکطاشده سلطان احمد کوشکنده ایدی؛ النده نفعینك مجموعهٔ هجویاتی وار ایدی؛ سر طبیب امیری چلبی حضورده ایدی. مجلس همایونه صاعقه نزول ایدنجه، اندرون آغالری یوز اوستنه دوشه‌رك، مجلسه هول عظیم کلدی. پادشاه مجموعه‌یی پاره‌لادی؛ نفعی‌یی توبیخ ایله، توبه واستغفار ایتدی؛ صدقه‌لر ویردی. اوعصرك ظرفاسندن بری، نفعینك توبیخ اولندیغنی ایما ایچون «کوکدن نظیره ایندی سهام قضاسنه؛ نفعی دیلیله اوغرادی حقك بلاسنه!» بیتنی سویلدی. نعیمادن خلاصه. ص ٤٣ و ٤٤. سهام قضایه نظیرهٔ آسمانی نزولی نفعی ایچون نه بیوك مفخرت! (مترجم)

بودفعه‌کی صاعقه (١) — مؤخراً اصابت ایده‌جکی — شاعرك باشندن قضاسز چكدی [٢] .

برآی صوکره ، قورقونج بر فورطنه بیت مکرم کعبه‌یی صو آلتنده براقدی (١٩ شعبان ١٠٣٩ — ٣ نیسان ١٦٣٠) (٢) . نقیب‌الاشراف سید محمد افندی ، جدار مقدسه‌یی تعمیره مأمور اولدی (٣) ؛ مصر قبطی جزیه‌سی مبالغ لازمه‌یی تأدیه ایده‌جك ایدی . بو مأمور مخصوصه ویریلن اوامر موجبنجه ، کعبه‌نك اساسی اولان یشیل طاش (٤) کورونجه‌یه قدر طوپراق قازیله‌رق ، متعاقباً یکی دیوارلر بیت مبارکی احاطه ایلدی . اسلام مورخلرینه کوره ، کعبه‌نك بو انشاسی اون برنجی دفعه‌در [٣] . عنعنه‌یه نظراً ، بیت مکرم ، اولا ، بیت آسمانی‌یه مثال اوله‌رق ، ایدی ملائکه ایله انشا اولنمشدر (٥) . آدم [پیغمبر] ، ملائکه‌نك جبال خمسه‌دن ، یعنی لبنان ، جودی ، سینا ، زیتون ، حرا طاغلرندن طوپلادقلری طاشلرله بنا ایلدی ؛ بنا ختام بولنجه ، آسمانی معمارلر ، عرش اعظم الهی کبی ، کعبه‌یی ده یدی دفعه طواف ایلدیلر (٦) . برنجی نسلدن اولان آدمك کعبه‌سی ، کندیسیله برابر ، آسمانه رفع ایدلنسیله (٧) ، شیت [پیغمبر] طاش وبالچیقدن بر یکیسنی بن

(١) « بشکطاش کوشکنه صاعقه اصابت ایتدی » وندیك خلاصه‌سی ، ٣٠ حزیران ١٦٣٠ . « پادشاهك محرملرندن اولان دیلسز ردوسه تبعید اولنمشدر . مفتی ذات شاهانه‌یه ، دیلسزك احوال سیئه‌سی وصاعقه‌نك اصابتی حقنده بعض افاداتده بولنمشدر . » وندیك خلاصه‌سی .

(٢) ١٩ شعبان ١٠٣٩ چهارشنبه کونی ، مکه جوارنده‌کی طاغلرده حجاز قطعه‌سنجه امثالی کورلمه‌مش صورتده رعد وبرق و متوالیاً یاغمور ظهور ایدرك ، مسجدالحرامه سیل عرم کبی صو هجوم ایتدی ، وکعبه‌نك کاپیدی حذاسندن ایکی آرشون یوقاری صو چیقدی . مرآت الحرمین ، خلاصه ، ج ١ ، ص ١٠٥ (مترجم)

(٣) صوفیجی امیر دیمکله معروف نقیب‌الاشراف انقره‌لی سید محمد افندی ، مدینه ملالغیله بیت شریفك مجدداً بناسنه مأمور اولدی . نعیما ، ص ٤٤ . آنقره‌نك صوفلری اوزمان دخی مشهور اولدیغی آكلاشیلیر . (مترجم)

(٤) « سنك صلب اخضر » ، نعیما . (مترجم)

(٥) بر یوزی خلق ایچون ، آسمانده‌کی بیت معمورك حذاسی آلتنده ملائکه‌نك بر بقعه بنا ایتملری طرف الهیدن فرمان بیورلمشدر . مرآت ، ج ١ ، ص ١٣٧ . (مترجم)

(٦) جبال مذکوره اسملرنده‌کی اختلاف ایله بیت مکرمك آدم علیه‌السلام طرفندن بناسی وملائکه طرفندن طواف ایدلسی حقنده مرآت‌الحرمینه مراجعت . (مترجم)

(٧) « کندیسیله برابر » دکل . آسمانه چکیلن خیمه‌نك یرینه شیت علیه‌السلام طاشدن بر بیت یاپمشیدی . مرآت ، ص ١٥٢ . (مترجم)

ايتمشدر، كه بو ده مبانئ روى زمين ايله طوفان آلتنده قالمشـدر . كعبه‌نك دردنجى معمارى اولان ابراهيم [پيغمبر] ملائكه‌نك بناى اسمانى اطرافنده‌كى طوافنى تجديد ايلدى (١) . اوندن صوكره ، مكه اطرافنده ساكن اولان عمالقه و جراهمه انشا ايتديلر . عنعنه بو صورتده اولوب (٢) ، تاريخده شويله سويلر : كعبه‌نك و عرب قبائلى اراسنده الك نجيب اولان قريش دار شوراسنك معمار جديدى اولان قصى ابن كلاب ، بيت مكرمك محافظه‌سيله تجه عائد (٣) آلتى وظيفهٔ فخرى‌نى قريشه توديع ايتدى . بووظيفه‌لر ، منتاحلرك محافظه‌سى (حجابت) ، صولره نظارت (سقايت) . ييه‌جكه نظـارت (رفاده) ، دارشـورايه رياست (ندوه) ، علمدارلق (لوا) ، قوماندانلق (قيادت)در (٤) . عيسادن صوكره ، يدنجى عصرده ، قريش ، آتش وصودن خراب اولان كعبه‌نك يكيدن انشاسيله اشتغاللرنده ، كوكدن نزول ايتمش بولنان حجر معروف اسودك وضعى شرفنك كيمه عائد اوله‌جغنده اختلاف ايتديلر . باب صفادن ايلك كيره‌جك ذات حقنده قرار ويردلدى . بوذات ، اسلاميتك مؤسس مستقبلى اولان كنج محمد [پيغمبريمز صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى] اولدى (٥) . متعاقباً ، عبدالله بن زبير ، يزيد بن معاويه‌نك اساسندن خراب ايتمش

---

(١) بونك صحيحى : « حضرت ابراهيم كعبه‌يى تجديد ايلدى » . (مترجم)

(٢) مرآت الحرمينده دخى تفصيلاتى محرر اولديغى وجه ايله ، بيت معظمك اون بردفعه انشاسى روايتنه كوره ، شو ترتيب اوزرينه بنا اولنمشدر . ١ ، ملائكه طرفندن ؛ ٢ ، ابوالبشر ؛ ٣ ، شيت واولادى ؛ ٤ ، ابراهيم ؛ ٥ ، عمالقه ؛ ٦ ، جراهمه ؛ ٧ ، قصى بن كلاب ؛ ٨ ، قبل البعثه قريش ، (فخر مرسلين افنديمز بو دفعه حجر سودى موقعنه وضع بيورديلر) ؛ ٩ عبدالله بن زبير ؛ ١٠ ، حجاج ؛ ١١ ، سلطان مراد رابع . سكز دفعه تجديدى روايتنه كوره ، بروجه آتيدر : ملائكه ، ابراهيم ، عمالقه ، جراهمه ، قريش ، ابن زبير ، حجاج ، مراد رابع . مرآت ، ص ١٣٥ . ابراهيم عليه السلامك قواعد بيت معظمى رفع وانشا ايلديكى نص جليل قرآنى ايله ثابتدر ؛ ملائكه‌نك افاده‌سى ، كنندى زعميدر . (مترجم)

(٣) او وظيفه‌لر بو سمته منحصر دكلدر . (مترجم)

(٤) « قصى » حجابت ، سقايت ، لوا ، ندوه ، نظارت ، صاحب القبه ، يخود ركز الـ... ، ازلام ، خازن الاموال ، رفاده ، قياده منصبلرينى كنديسنده جمع ايتمشيدى . مرآت ، ص ٣٠٢ . تفصيلاتى ايچون اورايه مراجعت . (مترجم)

(٥) وقت معينده باب صفادن ، وبرقوله كوره باب بنى شيبه‌دن كيره‌جك ذاتك ، صورت وضع حجر حقنده حكم انتخابى قرارلاشديريله‌رق ، حضرت پيغمبر دخول بيورمشلردى . پيغمبريمز ، حجراسودى فوطه كبى بر شيئه قويه‌رق ، واوجلرينى درت قبيله رئيسنه ويره‌رك ، زميندن رفع ايله ، بالذات موقعنه وضع بيوردىلر . مرآت ، ص ٣٥٥ . (مترجم)

اولدیغی کعبه‌نك تکرار انشاسنی درعهده ایلدی . بومعمار تقوی شعاری، خلافت امویه‌والیلرینك الك خون نثاری اولان وافندیسی خلیفه عبدالملك اوامرینه صداقتله، کعبه‌یه قریش زماننده‌کی دائرهٔ احاطه‌سنی ویرمك اوزره، ابن زبیرك بناسنی اورته‌دن قالدیرمش بولنان حجاج ظالم مکه‌دن اخراج ایلدی . بیت مکرمك بنای اخیری ، اساسندن تجدیده محتاج اولمقسزین، طقوز یوز اوتوز یدی سنه (۱) قالمش ایدی . حقیقتده ، خلفا وسلاطیندن بعضلری ، قسماً تعمیراتیله اشتغال ایتمش اولدقلری کبی، خاندان عثمانی طرفندن مؤسسات دیانت پرورانه تأسیس قلنمشدر. سلیم اول، قانونی سلیمان ، محمد ثالث ، احمد اول زمانلرنده بیت مکرم ، تزیینات ذی احتشام ایله رونق بولمشدر . آنجق بوخلیفه‌وپادشاهلرك هیچ بری ، کعبه‌نك کاملاً تجدیدینی تصور ایتمیوب ، اون برنجی بانیٔ بیت مکرم اولمق شرفی مراد رابعه قالمشدر .

سلطان مرادك ندامت متقیانه‌سنه عطف اولنه‌جق بروقعه اولمق اوزره قید ایده‌لم ، که قیصریه اهالیسنك ، مظالمنه تحمل ایده‌مدکلری سانجاق بکنی‌اولدرمش اولملرندن دولانی تفتیشه کوندریلن [رکاب قاپیجی باشیلرندن] نصوح پاشازاده‌نك اهالیدن جریمه اوله‌رق آلوب استانبوله کوندردیکی یتمش بیك غروشك — واعظ قاضی زاده افندینك اخطاراتنه مبنی — اعاده‌سی حقنده فرمان صادر اولمشدر . پاره کوندرلدی ، لکن برقسمی اصحابنه ویریلدرك بقیه‌سی قاضی‌یه ، مباشره ، شهرك ایلری کلنلرینه قالدی (۲) .

بوصیره‌لرده ، قارص والیسی سفر پاشانك صوك محاربه‌ده اسیر ایتمش اولدیغی ایرانی شمسی خان، دیکر التی‌عجم اسیریله برابر، محبوس بولندقلری استانبول بوغازی قلعه‌سندن [روم ایلی حصاری ، بوغازکسن قلعه‌سی] — برارمننك شراب طولو برواریل‌ایچنده کوندرمش اولدیغی ایپ‌واسطه‌سیله — رهیاب فرار اولمشلردی(۳). شمسی‌خان، درحال محافظلری طرفندن دردست ایدیلدرك ، قائم پاشانك حضورینه

(۱) بنای حجاج ۷٤ وسلطان مراد رابعك انشاسی ۱۰٤۰ده اولمسیله ، آره‌ده ۹٦٦ سنهٔ قمریه واردر . بنای اخیره « رفع‌الله قواعد البیت » تاریخ تامدر . (مترجم)

(۲) قیصریه متصرفی اولان بر متسید ، مفاسد اخلاقیه‌سیله واجب‌القتل اولمشیدی . مشهورقاضی‌زاده اوزمان‌سلطان‌مراد نزدنده‌حائزاحترام‌واعتبار ایدی . نعیمادن، ص٤۷ .(مترجم)

(۳) شمسی خان سیاه قبا بییقلی ، صاقالی قیرقیق ، آق چهره‌سی قیزیل ایدی . فرار ایچون صاقالنی اوزاتمش اولدیغندن ، طوتیلوب‌ده قائم مقام رجب پاشا حضورینه کتیرلدیکی زمان، آق صاقالی قوشاغنه قدر ایتمش ایدی . نعیما ص ٤۹ . (مترجم)

کوتورلدی. اسباب فراری صورلدقده: «بزطوتساغز؛ بزه‌دوشن قاچمق، سزه دوشن آرایوب بولمقدر (۱)» دیمکله اکتفا ایتدی. فراریٔ جسور، یدی قله‌یه نقل ودها شدتلی برصورتده حبس اولندی. شریك جنایتی اولان ارمنی، محبوسلرك قاچمش اولدقلری پنجره آلتنده آصلدی.

استانبول اهالیسنی مشغول ایدن دیگر بریکیلك، قائم مقام رجب پاشانك حایله‌سی [کبهر] سلطانك تولید ایلدیکی چوجق ایچون ینکه‌سی اولان حلیلهٔ پادشاهی طرفندن هدیه ایدیلن مشهور «الماسلی بشیك» (۲) در، قائم مقام پاشا، بوندن دولایی بتون اکابرك تبریکاتنه مظهر اولمشدر. بروزیرك چوجغی ایچون بویله برشی اهداسی، وشو صورتله تهنیت یاپلسی شرق وقایعنامه‌لرنده شمدی‌یه قدر کورلمه‌مش برشی ایدی.

اوزمانلرده مأمورین اداره‌جه، قاضیلرجه تبدیلات عظیمه وقوعه کلدی. سرای خدمه‌سنجه اجرا اولنان ترقیات مهمه‌یی‌ده ذکر ایتمك لازم کلیر: بونلردن یکرمی قدری متفرقه، چاشنیکیر، بلوك سپاهیلکی ایله چیقارلدی؛ حلب عاصیٔ مشهوری جانپولاد حسین بکك اوغلی — که‌سرای خدمه‌سی آره‌سنده تربیه‌اولنمش ایدی — بیوك میراخور نصب اولندی. بوسنه وبودین والیلری تبدیل اولندیلر. عجم حسن‌اغا، اوزی‌یه کوندریلن مرتضی پاشانك یرینه بودینه تعیین اولنه‌رق، مراد پاشا دخی بوسنه والیلکنی برروم پاپاسنك اوغلی اولان محمد پاشایه ترك ایلدی (۳). بوتبدیلات، عمومی برخشنود سزلغی موجب اولدی. مطبخ امانتندن دفتردارلغه ترفیع اولنان پروزه‌لی مصطفی پاشایه وزارت ویرلدی. بونك ایلك اجراآتندن بری خراج کاغدلرینی الزام ایتمك اولدی. بوتدبیر سخیف‌ایسه فقرای اهالی‌یی [خرستیانلر مقصوددر] — تعدیات منفوره‌لری ایچون دائما یکی اسملر بولمقده ماهر اولان — ملتزملرك تحکماتنه تسلیم ایتمك ایدی.

باب همایونك ویرکی ویرر امارتلری اولان ترانسیلوانیا، مولداویا، اولاخیه [اردل، بغدان، افلاق]، بتلن‌غابورك فوتیله، حاکملرینی دکشدیردیلر. پرنسه،

(۱) نعیمادن عیناً. ص ٤٩. (مترجم)

(۲) نعیماده، ص ٤٨، «کهوارهٔ مرصعه» یی والده سلطانك کوندردیکی مندرجدر. (مترجم)

(۳) پاپاس اوغلی دیمکله معروف بلینه‌لی محمد پاشا. نعیما، ج ۳ ص ٤٨. (مترجم)

اولا قارداشی ایشتوان بتلن (١) خلف اوله‌رق، متعاقباً ترانسیلوانیا مجلس ملیسی طرفندن انتخاب اولنان راقوچی (٢) 'ونك یرینه کچمش، وراقوچی عائله‌سی برعصردن زیاده مجارستانده [اوستریایه قارشی] هر عصیانك روحی اولمشدر. ترانسیلوانیا احوالی ویانه و بودین آره‌سنده فعالانه بر مخابره‌یی استلزام ایلدی (٣). مولداویه و اولاخیه، داچیه تختنه کوزدیکن روم سرسریلرینك انتریغه‌لرینه تسلیم ایدلدی. اولاخیه پرنسی لئون اتیه‌ن اسمنده‌کی روم، استانبولدن کتیردیکی همشهریلرینه کوستردیکی مساعدات منفوره‌سیله، مملکتده تولید شکایات ایلدی. اولاخیه پرنسلکنه کچن رادولك مولداویه‌دن چکلمسی اوزرینه، خالی قالان مولداویه تختی، ایکنجی دفعه اوله‌رق، الکساندر الیاس [الکسی ایلیا] نامنده‌کی روم طرفندن اشغال ایدلدی، که بو آدم استانبول کمرکی وزنه‌دارلرندن ایکن، یکرمی سنه مقدم، غراتیانینك خلفی اولمق اوزره، مولداویه‌یی اداره ایتمش، برقاچ آی‌ده اولاخیه پرنسلکنده بولنمش ایدی (٤). حیله‌کار روم، تاجی ایچون التمش بیك ئه‌کو [غروش] ویرمش اولان کنج رادولی (٥) وآلتون قوتیله بوتاجی اوغلی ایچون اشترا ایتمك امیدنده بولنان مسینه‌لی چیقاله‌یی (٦) محروم براقدی. شوصورتله، شمدی‌یه‌قدر یرلیلر طرفندن اداره اولنمش اولان بوایکی امارت،

(١) « ترانسیلوانیا پرنسلکنه انتخاب اولنان سته فانوبتلن دولت عثمانیه‌یه اطاعت وعد ایلدی » ١٧ ایلول، ١٦٣٠، ونديك خلاصه‌سی.

(٢) « ترانسیلوانیا پرنسلکنه انتخاب اولنان راقوچی قاپیدن [باب همایوندن] تصدیق اولندی » ٦ کانون ثانی ١٦٣١. قانونده تصدیق براتنه مراجعت، ١، ص ٤٦٨.

(٣) اوراق آتیه‌یه مراجعت: بودین پاشاسی مرادك ٢٥ تشرین ثانی ١٦٢٩ وخلفی حسن پاشانك ٥ تشرین ثانی ١٦٣٠ مکتوبلری؛ برده بوسنه والیسی عاصی آبازه‌نك لاچیسنه سنجاغنده ستره‌زیایه واقع اولان تعرض حقنده مکتوبی. ویانه خزینهٔ اوراقی.

(٤) انکه‌لك مولداویه تاریخی، ص ٢٦٣: « حیله‌کار بر روم »

(٥) کوئه فستاینك مخابرات سیاسیه‌سی؛ بوایلچی ایمپراطورك شو ایالتلری ضبط ایچون فرصتدن استفاده ایتمسی لازم کله‌جکی رأینده ایدی.

(٦) « دون قارلوچیقاله، صدر اعظمك حمایه‌سی وپاره قوتی ایله اولاخیه ومولداویه پرنسلکنی قیدحیات اوزره اوغلی‌ایچون استحصال ایتمك امیدنده ایدی. » ١٣ تشرین اول ١٦٣٠، ونديك خلاصه‌سی. خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی.

وزيرلرك طمعنه وساقسونيالی ، خروات ، له ، روم ، ايتاليان برقاچ اجنبی سرسرينك (۱) احتراصاتنه بازيچه اولمق اوزره ايدی .

روسيه ولهستان ايله اولان مصالحه ، تاتارلرله قازاقلر طرفندن بوزلدی . قالغايك قانتمير ايله يكنی سلطان شاه ميرزانك قوماندهسی آلتنده وروس طوپراغنده مغلوب اولان تاتارلر ، اخذثار ايچون حاضرلانمقده ايكن ، صدر اعظمه امداد ايچون ايران يولنی طوتمق اوزره امرآلديلر. اوزی والیٔ جديدی مرتضی پاشا ، لهستان ايله يدی مادهلك برعهدنامه عقد ايتدی؛ لهستان حكومتی، آطهلری تالان ايدن قازاقلرك دفعنی ، تاتار اسيرلرينك اعادهسنی ، بونك ايچون كونديلن مباشر علی اغايه معاونت وحمايت كوسترمسنی، اردوسنه رخصت ويرمسنی، قريم خانته معتاد ويركينك تأديهسنی تعهد ايديوردی . باب همايونده تاتارلرك ضبطنی وقانتمير، ايتمير. اوواق ميرزالرله آق كرمان اهاليسنه بوبابده امرلر اصدارينی وعد ايليوردی(۱ صفر ۱۰۴۰ — ۹ ايلول ۱۶۳۰) (۲).

قاپودان حسن پاشا ، دونانماسنك برقسمنی كفالونيه وسانتا ماوره‌ده ضايع ايتمكده ايكن، وزير كنعان پاشا، كيلی، ميديه، اسماعيل ، بالچيق، وارنه، سوزه‌بولی ليمانلرينی و بتون قره دكيز سواحلنی اورمقده اولان موسقوف اشكرينی انتظامنی تأديب ايچون اون درت قادرغه ايله طولاشيوردی . هر برنده اللی كشی بولنان اوچ يوز دشمن كميسی مناستر آطه‌سی قارشيسنده كورنديلر؛ لكن بونلر علی‌العجله بحالقلغه دوغری چكلدكلرندن، عثمانلی دونانماسی يالكز سكزينی ايله‌جنكه طوتيشه‌رق، يديسنی مظفرانه استانبوله كتيردی . ايرته‌سی سنه ، قاپودان پاشا بالذات اوزی‌يه

(۱) مولداويه‌ده صاقسون يانقول (۱۵۸۰) ، خروات غراتيانی (۱۶۱۸) ، له برناوسكی (۱۶۲۰) روم آلكساندر الياس (۱۶۲۰ و ۱۶۳۱) .

(۲) معاهده‌نك خلاصه‌سی نعيما وفذلكه‌ده وكافهٔ تفصيلاتيله صورتی بوجلدك ابتداسنده مندرج منابع ميانده‌كی انشاده محرردر . [نعيما ، ج ۳، ص ۶۹] « طونه منصبلرنده‌كی قازاق وتاتارلر حقنده مرتضی پاشا ايله مذاكره ايتمك اوزره ، لهستان قرالی طرفندن كونديلن بر شخص (كنديسنده سفير صفتی يوقدر) استانبوله واصل اولدی » ۱۴ اغستوس ۱۶۳۰ ، ونديك خلاصه‌سی . خزينهٔ اوراقده ولاديسلاسك فردينانده بر مكتوبی واردر ، كه ايمپراطوردن بر مكتوب استحصالی ضمننده ، شاه جديدك جلوسندن دولايی عرض تبريك ايچون ايرانه برلهستان سفيری كوندرلمش اولمسندن بحث ايدلمكده‌در. ۲۹ كانون‌ثانی ۱۶۳۰. شاه صوفی [صفی] ، خط دستيله محرر برنامه ايله جلوسنی ايكنجی فردينانده تبليغ ايتمشيدی .

عزیمتله ، والی مرتضی پاشایه و قاتمیر میرزایه خلعت کیدیردی ؛ بو طرفلرده مسلمان دونانماسی قازاقلری کلیاً منهزم ایتدی . یکرمی بش سفینه ایله سکسز یوز اسیر، غالب طرفندن پای‌تخته کتیرلدی. قاپودان پاشانك بوسفری اثناسنده، فاطمه سلطانك زوجی بولنان باجاناغی قائم مقائم رجب پاشا ایله اوزی محافظی مرتضی پاشا، اونك محوینه چالیشیورلردی . قویوجی قوجه مراد پاشا زماننده بوغلمش اولان سراج زاده احمدبکك قارداشی اولوب، حسن پاشانك قاپی کدخداسی بولنان قونیه‌لی عبدالفتاح اغا، فسادده داخل اولدی ؛ لکن عبدالفتاح، کندی فسادینه قربان اولدیغی کبی ، مرتضی پاشاده همان آق کرمانه قاچمقله یاقه‌سنی قورتاره بیلدی (١). ولادت [حضرت] پیغمبری کونی (١٢ ربیع‌الاول ١٠٤٠ — ١٩ تشرین‌اول ١٦٣٠) حسن پاشا قاپودانلقدن عزل ایله ، منصبی، معلومات متنوعه‌یه مالك ، وخصوصا حسن خطیله مشهور اولان بیوك میرآخور جانپولاد زاده‌یه ویرلدی . اوآره‌لق برشهزاده تولید ایدن خاصکی سلطان (٢) نزدنده‌کی اعتبارینه رغماً ، تعجب عمومی‌یی مستلزم اولمق اوزره ، دوچار ادبار اولان سابق قاپودان ، عسکر طوپلامق مأموریتیله روم ایلنه کوندرلدی . آنجق یکیشهردن ترحاله‌یه کیدرکن ، « طوغان کوپریسی » مرحله‌سنده بغتةً وفات ایلدی . ظن عمومی‌یه کوره ، باجاناغی رجب پاشا طرفندن تسمیم اولنمشدر (١ آغستوس ١٦٣١). ینه بو صیره‌لرده بیوك شاعر عزمی زاده حالتی افندی ایله هیئت شناس ومنجم محمد افندی وفات ایتمشلردر . برنجیسنك منشآت ودیوانی ، ایکنجیسنك « ایبم » و « تقویم » ی حالاً عموماً مقبول اثرلردر . عزمی

(١) نعیما [ص ٤٢ و ٧٠]. ایمپراطورك مقیم ایلچیسی رودولف ، ایمپراطوره ٩ تموز ١٦٣٢ تاریخیله تقدیم ایلدیکی تقریرده وزیر خسرو ورجب پاشالری شویله تصویر ایدر : « ١٦٢٩ سنه سندن بوکونه قدر دولت همان دائما ایکی کیشی طرفندن اداره اولنمشدر . ایکیسی‌ده بوشناق اولدقلری حالده ، سرایده تربیه کورمش اولان بو ایکی شخصك بری اوسره‌ف (خسرو) پاشا و دیکری ره‌که‌ب (رجب) پاشادر . برنجیسی مدهش ، متکبر ، غدار ، ومع هذا جوانمردده ، سخیدر : ایکنجیسی حریص ، ایکی یوزلو ، فنا قلبلی ، خسیسدر. » خزینهٔ اوراق ایمپراطوری وقرالی وکتبخانهٔ ایمپراطوری .

(٢) « پادشاهك اوغلنك والده‌سی اولان سلطان ، بعض اکا بری وخصوصا عصیان اخیر کندیسنه اسناد اولنان قاپودان پاشایی حمایه ایتمکده‌در . مارت ١٦٣١ . حسن پاشا ، والده سلطانك نفوذیله قائم مقام اولمغه چالیشیور : لکن قوردیغی دولاب کشف اولنمشدر . محمد اغا ، دفتردار اولمق ایسترکن باشنی غائب ایتمشدر . » نیسان ١٦٣١ . ونديك خلاصه‌سی .

زاده ، كندى اثرلرندن باشـقه ، جملەسى قلمله تحشيه ايدلمش [قلمله مصحح] اوچ درت بيك جلد كتاب براقمشدر (۱) .

لكن سنەنك قيشنى ماردينده چيقـارمش اولان خسرو پاشـا ، موسم صيفده ماردينـدن قوچ حصـاره كلدى [اواسط ذى‌القعده ۱۰۴۰ — اواسط حزيران ۱۶۳۱] (۲) . بغداد چولى مدخلنده ، ارضروم طرفنەمى دونمك، يوقسه موصل جهتنەمى كيتمك لازم كلەجكنده تردد ايدەرك ، برمدت تاتار اردوسنك ورودينه منتظر قالدى . بوجالب خجالت توقفلردن منفعل اولان سپاهى ويكى چريلر ، علناً عصيان ايله : « لكن سنه بوقدر سفر ايتدك ؛ بوييلده شو صحراده آيلرجه قالدق . شمدى موصل وبغداده كيدلسه ، يورغون عسكر نەايشەيارار؛ بو سنه راحت‌ايتملى ، كلەجك سنه‌كيتملى! (۳) » ديديلر (۹ صفر ۱۰۴۱) . صدراعظم، بالضروره موافقت كوسترەرك، عسكرينى‌دياربكره توجه‌ايتدى (۱۲ ربيع‌الاول۱۰۴۱—۸ تشرين‌اول ۱۶۳۱). دياربكر كويلرندن «چاريقلى» ده اردو خيلى وقتدر انتظار اولنان تاتار قوهٔ معاونەسنى كوردى؛ عثمانلى‌عسكرى، يارى‌چيپلاق، يارى‌كەيملى والبسەلرى‌قابا، ترتيب وانتظامەده ياباڭجى اولان واوخطەيه برسيل تخريب كبى ياييلان بو آدملره تعجيله نكران اولورلردى . تشرين‌ثانى ابتدالرينه قريب، خسرو پاشا دياربكرى كنديسنه مشتا اتخاذ ايله ، تاتارلرده ، قيشلاق اولمق اوزره ، ارضرومه ياقين حسن قلعەئى

(۱) فذلكه بتون علمانك وفاتلرينى كمال اعتنا ضبط ايدر ؛ نعيما بونلرى مسكوت عنه براقيركن ، عزمى زاده حالتى حقنده بر استثنا ياپمشدر . بو بيوك صـاحب قلمك اشعارينك حزن آور بولنمسنى ، مسلك قضـاده پك از نائل موفقيت اولمسنه عطف ايدر . عزمى زادەنك باشليجه آثارى شونلردر : ديوان، انشا، رباعيات؛ درر وغرر، ابن‌ملك‌نه حوشيەسى، مغنى اللبيبه شرح ، هدايه ومفتاحه تعليقات . [حالتى افندى ، عزمى محمد افنديـنك اوغلى اولوب ، باباسى كبى قاضى عسكرلكه قدرارتقا ايتمشدر . هم‌عالم ، هم شاعر ايدى . رباعياتى كنديسنى عثمانليلرك «خيام» ى ياپمشدر. سلاست‌كفتارى، برچوق‌سوزلرينى زمانمزده سويليور كبى كوسترر . « باقه، يارب‌سواد دفتريمه ؛ اونى يق آتشه ، نه يريمه ! » بنى بونك دليلدر . منجم محمد افنديك آثارى حقنده نعيما شويله دير : « تقوى و حكمى دستور زمانه ايدى ؛ تركى احكام كتابى واردر ؛ بروج وكواكبك منسوباتى واحوال طالعى يازمشدر . » متنده « ايام » و « تقويم » دينيلن كتابلر ، بونلر اولەجقدر . ساطان احمدك سال انتقالنده تقويمنه « پادشاه اسلامك قوتنه » ديه يازمش ، فقط قافك بر نقطەسنى سرخ ايلەقويمش ؛ بعدالوقوع كوسترمش ! نعيما ، ج ۳ ، ص ۷۵ . (مترجم)

(۲) نعيما [ج ۳ ، ص ۶۷] .

(۳) نعيما ، [ج ۳ ، ص ۷۵]

کوستردی (١٣ ربیع الاخر ١٠٤١ — ٨ تشرین ثانی ١٦٣١) (١). صدراعظم بوتدابیر جدیده‌نی باب همایونه عرض ایتدیکی صیره‌ده، سپاهیلر، سلاح آرقه‌داشلری نامنه، صدر سابق حافظ احمد پاشا ایله دفتردار مصطفی پاشانك — که ایکیسی ده خسرو پاشانك واووقت زمام اداره‌یی النده بولندوران قائم‌مقام رجب پاشانك خصملری ایدیلر — اردویه اعزامنی دیواندن استرحام ایدیورلردی (٢). حافظ ومصطفی پاشالر، خسرو پاشانك تشویق خفیسنه مبنی اولان بوطلبك کندی باشلرینی اوچورمق ایچون قورلمش ماهرانه برطوزاقدن باشقه برشی اولمادیغنی اکلادقلرندن، اونلرده مفتینك ومصاحب پادشاهی حسن خلیفه‌نك یاردیمیله صدر اعظم علیهنده تحریکاته باشلادیلر؛ پادشاهه، خسرو پاشانك برظالم خونی اولدیغنی، تدابیر عسکریه‌سی برسورت مجنونانه‌دن عبارت اوله‌رق، عسکری شهر زوردن حلبه، درتنکدن موصله طاغتمق صورتیله بوشجاعتلی اردونك قسماً انهزامنه وبغداد محاصره‌سنك رفعنه سببیت ویردیکنی عرض ایتدیلر (٣). بومعروضاتدن اندیشناك اولان پادشاه، صدر اعظمی عزل ایله، دولتك بو اك بیوك مقامنه، ایکنجی دفعه اوله‌رق، انشته‌سی حافظ پاشایی نصب ایلدی (٢٩ ربیع الاول — ٢٥ تشرین اول) (٤).

---

(١) نعیمانك استانبول مطبوعنده، ص ٧٦، « ٣ ربیع الاخر ». (مترجم)

(٢) « عسکر، مخصصاتلری تأدیه و خسروك رقیب ودشمنلری دفع ایدلدکجه، محاربه‌ده دوام ایتمه‌مکه یمین ایتدیلر؛ سپاهیلر، استانبوله کیتمك، اوراده ایسته‌دکلری آدملر طرد ونفی اولنمادقچه استانبولدن چیقمامق. حتی ایجاب ایدرسه ذات شاهانه‌یی خلع ایتمك ایچون مذاکره ایلدیلر. عرض، یعنی عموم نامنه بر استدعانامه تنظیم ایدلدی، که بونده، قوماندہ ایتمك ورأی ویرمك اقتدارنده اولان بعض ذوات وازجمله، استانبولده آز خدمت کورمکله اتهام ایتدکلری حافظ پاشا، باش دفتردار ودیکر اسملری مذکور اکا بر طلب اولنمقده ایدی؛ بوآدملرك برآن اول اردویه کوندرلسنه طرف شاهانه‌دن مساعده بیورلمسی استرحام طرزنده افاده ایدیلیوردی. » اوستریا ایلچیسی شمیدك وقایعنامه‌سی، خزینهٔ اوراق وکتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالی.

(٣) نعیما، خسرو پاشانك تعدیات وسیئاتی حقنده تفصیلات ویره‌رك، کندیسندن شکایت ایدر. [خسرو پاشانك متکبر ومتهور، سفاك اولدیغی معلوم ایسه‌ده، غالبا نعیماده پاشانك دوشکونلکنی فرصت صایمشدر. مترجم]

(٤) حافظ پاشانك بوایکنجی صدارتنه شومصراعده درت تاریخ تصادف ایتدیرلمشدر:

(خاتم) (بحافظ آمده) (باظل حق) (محفوظ باد)

١٠٤١ ١٠٤١ ١٠٤١ ١٠٤١

نه چاره‌که دعا قرین اجابت اولمامش، حافظ پاشا آز وقت ایچنده عسکر النده مقتول

[مصاحب شهریاری] حسن خلیفه یکی چری اغاسی (١) ، مصطفی پاشا باش دفتردار ، تعبیر دیکرله مالیه ناظری اولدی .

برچاووش ، خسرو پاشانك عزلی امرینی اردوکاهه کتیردی . دیاربکره وصولنده دیوان عقدیله ، امرلرك اوقونمسی قرارلشدیریلهرق ، کاغدده عزل یرینه کلندکده ، یکی چریلر « بوقدر بلا ومحنت چکوبده دشمندن انتقام آلهجغمز زمان سنك عزلکه سبب اولان کیمدر ؟ بزسندن باشقهسنی ایستمیز » دیه چاغیریشدیلر ، و « بو امری کتیرن کیمدر ؟ » دیهرك ، پارچهلامق اوزره چاووشی آرامغه باشلادیلر (٢) . ال آلتندن اختلالی تشویق ایتمکده اولان خسرو پاشا ، عسکره ائتلاف جویانه خطاب ایتدی : « پادشاهه عاصی اولمقدن احتراز ایدهلم ؛ سزی کوجندیرن امر اونك طرفندن کلمشدر . پادشاه ، ایستدیکنی نصب وعزل ایدر . دائرهٔ وظیفهکزه عودت ایدیکز . » رؤسای ارباب قیام : « اویله ایسه بزپادشاهه برعرضحال یازارز » دیدیلر . خسرو پاشانكده ایستدیکی بوایدی . خزینهنی مهرلهدی ، محافظه آلتنه آلدی ؛ دیاربکر والیلکنی طیار محمد پاشایه ، موصل والیلکنی بکر پاشایه ویردکدن صوکره ، یکنی علی اغا واسکی کدخداسی سلیمان اغا ایله برلکده اردودن چیقدی . ملاطیهده فراتدن کچمکه حاضرلانیرکن ، قاپجیلر کدخداسی احمد آغا (٣) فرمان همایونی حاملاً ، مهر پادشاهی‌یی استرداده کلدی . خسرو پاشا ، برقاچ دقیقه دوشوندکدن صوکره ، النی کوکسنه قویدی ، وزارت عظمی قدرتنه علامت اولان مهر همایونی : « پادشاهمك امرینه مطیعم ! » دیهرك ، قاپجیلر کدخداسنه تسلیم ایلدی . مأموریتندن دولایی هنوز لرزان اولان کدخدا برسمور کورك ، برکیسه آلتون [برقاچ کیسهلك آلتون] ، قیمتدار اکر اورولمش برآت آلدی . برفرمان پادشاهی‌یی حامل اولان مأمور ، کرك اقبال کرك ادبار ، کرك حیات کرك ممات کتیرسین ، اکرام واحترام کورملیدر ؛ زیرا باشنی قورتارمق

دوشمشدر . خسرو پاشانك عزلنده جریان احوالی بکنمهین شاعر ، بالاخره بر فتنه قوپهجغنی ، حتی پادشاهه قدر ایریشمك استعدادینی کوستره‌جکنی حس ایتمش اولملی ، که اویله بر دعایه لزوم کورمشدر . (مترجم)

(١) نعیما . شمیدك وقایعنامهسنده حسن کاه مصاحب ، کاه محرم . کاه معلم کوسترلمشدر .

(٢) نعیما ، [ص ٨٠]

(٣) شمیدك یازدیغی کبی بیوك امیر آخور دکل .

ایستین قول ، یالکز کندیسنه اوزان الی دکل ، بوالك اورمق ایچون قوللاندیغی دکنکی‌ده اوپملیدر .

خسرو پاشانك عزلی دیاربکرده وآسیای صغراده بتون اردونك عصیان عمومیسنه بشارت اولدی. دیاربکرده عسکر، دفتردار عمردن مواجب ایستیه‌رك، کندیلرینی خشنود ایتمك اقتدارنده اولمامسندن دولایی اونك فراری اوزرینه ، خانه‌لره ، چارشی‌یه توجیه فوران ایله ، هر طرفی یغمایه قویولدیلر . بك شهری ، سیدی شهری ، بوزقیر ، لارنده سپاهیلری آسیای وسطانك اسکی زورباسی اولان « طاغلر دلیسی سلیمان » نامنده اختیار بر سپاهینك اقرباسندن « دلی الٰهی » نك امری آلتنده ایدیلر. [آبازه‌نك محاصره‌سی زماننده] شهرہ قاپانوب‌ده تسلیم ایتمه‌مش اولان قونیه سپاهیٔ ذی اقتداری کاتب مصطفی چلبی سرکذشت حیاتی اکمال ایتمش ایدی . اونك زوجه‌سنی تزوج ایدن روم محمد، چلبینك خزینه‌لرینی النه کچیرزب، سرای کبی قوناغنه قورلمش ، قونیه‌ده آمر مطلق کسلمش. ایدی. قاره حصارده بابا عمر ، آیدینده قنالی اوغلو ، اسکی شهر واین اوکنده کور علی ، اسکلیده کوسه شعبان ارباب عصیانه اتباع ایده‌رك ، خسرو پاشایی صدارتده ابقا ایتدیرمدکجه ، راحت طورمامغه یمین ایتمش ایدیلر . پادشاه ، هر طرفدن ورود ایتمکده اولان مستدعیات اصحابنی ارضا ایتمك ایچون بردیوان عمومی عقد ایتدیردی؛ بودیوانده شهرزور ، همدان ، بغداد سفرلرینی اجرا ایله یورلمش اولان عسکرك استانبوله کتیرلمسی قرارلاشدیرلدی. یکیچریلره عودت امری کلمسی اوزرینه (٢٣ ربیع‌الاخر ١٠٤١ ــ ١٨ تشرین ثانی ١٦٣١) ، ارباب اختلال بونی ومواجب ویرلمه‌مش اولمسنی بهانه ایده‌رك، طرف طرف استانبول یولنی طوتدیلر (١). ضربخانه جوارنده قورشونلی خانده ودیکر محللرده یرلشه‌رك، خانی مرکز جمعیت یاپدیلر. بر مدت تحریکات خفیه‌دن صوکره ، « عش رجباً، ترعجباً » ضرب مثلنك وقایع

(١) نعیما ، ص ٨٤ ، استانبولده طوبلانان رؤسای قیامی تعداد ایدر : سقا محمد ، جن علی ، محمود اغا اوغلی ، صالح افندی ، امیر خلیفه ، جادی عثمان ، پچاقچی اوغلی ، کوتاهیه‌لی قلم بك ، نازلی مصلی ، روم احمد و امثالی. بوسنه وارناوودلق عاصیلرینك الك باشلری صالح افندی ایله سقا محمد ایدی . « یاقینده استانبوله کلمش اولان سپاهیلر بویله سویلیورلردی ؛ دیکرلری ، خسرو پاشانك وصولنده مطلبلرینه نائل اولمازلر ایسه ، قوردقلری ضربه‌نی اجرایه حاضرلانیورلردی . » شمیدك وقایعنامه‌سی .

غریبه‌یه مظهر اوله‌جغنی بیان ایلدیکی رجب ایچنده فتنه ظهوره کلدی (١٥ رجب ١٠٤١ — ٦ شباط ١٦٣٢). سپاهیلر، اوچ کون متوالیاً آت میداننده طوپلاشه‌رق، صدر اعظم حافظ پاشا، مفتی یحیی افندی، مصطفی پاشا، یکی‌چری اغالغنه تعیین اولنان حسن اغا، ندیم پادشاهی موسی چلبی ایله دیکر مقربینك باشلرینی ایستدیلر. دکانلر قاپاندی؛ شهر، سرای، دهشت ایچنده قالدی. ایکنجی کون، ارباب قیام سرایك قاپیلرینه قدر نفوذ ایده‌رك، طرف شاهانه‌دن «بو کون صبر ایدك؛ یارین جواب ویریلیر» دینلمدکجه چکلمدیلر. ایرته‌سی کون، سرایك برنجی حولیسی دها صباحدن عاصیلرله مالامال ایدی. وزیر بایرام پاشا، فتنه باصیلنجه‌یه قدر اختفا ایتمسی ایچون صدر اعظمه خبر کوندرمش ایدی؛ حافظ بو خبری، دیوانه کیتمك اوزره یولده ایکن آله‌رق، «باشمه کله‌جکی بن بو کیجه رؤیاده کوردم؛ اولمکدن قورقمام» دیدی، یولنه دوام ایتدی (١). حافظ پاشانك آتی سرایه کیرنجه خلق، کویا یول ویره‌جك کبی آچلدیلر؛ فقط بو حرکت، اوزرینه اوشوشوب ده اولدورمك ایچون مرتب بر اشارت ایدی. یاغمور کبی طاش یاغدیردیلر، پاشایی آتدن دوشوردیلر. شاطرلر همان قولتغنه کیره‌رك، خسته‌لر اوطه‌سندن سرایك درونه قاچیردیلر؛ سپاهیلر، ایکی صادق خدمتکارینك اوزرینه هجوم ایله، برینی مقتول، دیکرینی مجروح ایلدیلر. حافظ، قاریشیقلق اثناسنده رسمی قاووغیله [مجوزه] قافتانی [اوست قافتانی] ضایع ایتمشدی؛ بوستانجی باشیدن یکیلرینی آله‌رق، مهر همایونی ویرمك اوزره، حضور شاهانه‌یه چیقدی. سلطان مراد، حافظ پاشانك چهره‌سنده‌کی علائم تدهشی کوره‌رك، کندیسی ده

---

(١) بایرام پاشانك کوندردیکی آدم، ارسلان خانه اوکنده صدر اعظمه تصادف ایده‌رك، یاناشوب، اخطاری تبلیغ ایتدکده، حافظ پاشا کوله‌رك: «کیت، بندن سلام سویله. ظهور ایده‌جك قضاء مبرمی رؤیامده کوردم؛ اولمکدن غم چکمم» دیدی. نعیما، ص ٨٦، بوفی یازدقدن صوکره، بو درلو احوال هائله‌ده چاره‌سازلق ایتمك لازم کلن صدر اعظمك دبدبهٔ وزارت ایله سرای همایون قربنه کلدکدن صوکره، خاتم وکالتی تسلیم ایتمه‌دن سراینه عودت ایتمسی اولومدن بتر اوله‌جغنی بیان ایدر. وقتیله بغدادك اتخاذلرینی النده بیلمش اوسندنده اکلاشیله‌جق وجه ایله، حافظ پاشا براز مغرور ومائل فخر وتمدح ایسه‌ده، انجام حالی‌ده اثبات ایدر، که کوزینی آتشدن صاقینماز درجه‌ده جسور ایدی؛ نصل که اسلوب شعری‌ده بلند ادادر. اکر اختفا ایتسه، وبولندیغی یر بیلنمه‌مش اولسه، شعلهٔ فتنه تخت سلطنته قدر صارمق احتمالی وار ایدی. زیرده کوریله‌جکی اوزره، حافظ پاشا، پادشاه اوغورنده بی‌امتنان فدای جان ایتمش. ارباب فتنه اونك شهادتیله تشفیٔ غیظ ایده‌رك، مراد رابع محفوظ قالمشدر. (مترجم)

محزون اولدیغی حالده، «هایدی گیت ! الله محافظه ایتسین ! » دیه عزیمتنه رخصت ویردی . بونك اوزرینه حافظ، اسکداره چیقمق مقصدیله، [تبدیل قیافت] برقایغه بیندی .

شوصیره‌ده ارباب قیام ، سرایك ایکنجی حولیسنه گیره‌رك، دیوان اوطه‌سنك قاپیسنه‌قدر ایلریله‌مش ، پادشاهك گورنمسنی آمرانه ایستمکه باشلامش ایدیلر . سرای محافظلری ، سلطان عثمانك خلعنده‌کی فجایع تکرر ایدر اندیشه‌سیله ، سلاحلانمش ایدیلر. نهایت پادشاه دیشاری چیقدی؛ برآیاق دیوانی یاپدی ؛ ارباب عصیاندن نه ایستدکلرینی سؤال ایلدی (۱) . جوابلری پك بی‌ادبانه اولدی ؛ ایکی گوندن بری کندیلرینه ویرلمکدن امتناع اولنان اون یدی باشی طلب ایله ، « بونلری ویریکز ، پاده‌لایه‌لم ؛ چونکه دولته و پادشاهمزه دوست دکللردر . اگر دولته خیرخواه اولسه‌لر ، موصلده دشمن اغزنده بولندیغمز وقت ، بزی طاغیدوب‌ده بوقدر مهمات سفرك تلف اولمسنه سبب اولمازلردی (۲)» دیدیلر . پادشاه، جواب معقول ویرمك ایستدکجه باغیردیلر ؛ نهایت تهدیدکارانه : « البته ویررسکز ؛ یوقسه ایش باشقه لاشیر » دیمکه قدر واردیلر ، وپادشاهك اوزرینه دوغری هجوم ایده‌رك ، ال اوزاتمق درجه‌سنه چیقشدیلر. سلطان مراد: « سز سوز آکلار آدملر دکلسکز ؛ بنی نیچون دیشاری چاغیردیکز؟ » دیه‌رك ، اندرون اغالری اطرافنی محیط اولدقلری حالده ، سرایك ایچ طرفنه عودت ایلدی. زوربالر ، سیل خروشان گبی پادشاهك آرقه‌سندن یوریدیلر ؛ لکن حرم خاص خدمه‌سی ، باب‌السعاده‌یی بونلرك یوزینه قاپامغه وقت بولدیلر . گورولتی ، سسلر قورقونج بر تهدید حالنی آلمش ایدی ؛ هر طرفدن : « یاخائنلرك باشی ! یاخود بز ایشمزی بیلیرز ! » دیه باغیره‌رق ، خلع نیتنده اولدقلرینی گوستردیلر .

فتنه‌نك محرك خفیسی اولان رجب پاشا ، اختلاله نهایت ویرمك ایچون زوربالرك سوزینه موافقت ضروری اولدیغنی پادشاهه نصیحت ایله، تخطر اولنه‌مایان زمانلردن بری عسکر قوماندانلری عصیانه بالمجبوریه قربان اولدقلرینی ، زنجیردن بوشانمش قوللره پادشاهك باشنی ویرمکدن ایسه ، صدر اعظمك باشنی ویرمك هر

(۱) نعیما پادشاهك سؤال وقوعنی بویله یازار «نه در قوللرم ، مرادیکز ؟» . (مترجم)
(۲) نعیمادن آلندی ؛ ص ۸۷ . (مترجم)

حالده اولی اوله‌جغنی سویلدی (١). سلطان مراد (٢)، مجبوراً، حافظی كری كتیرمك اوزره، بوستانجی باشی‌یی اسكداره كوندردی؛ بوستانجی باشی یولده یتشدی.

ایچ دائره قاپیلری ایكنجی دفعه اوله‌رق آچیلدی، پادشاه یواش یواش تختنه چیقدی. بر اشارت یاپدی؛ ایكیسی سپاهی، ایكیسی یكیچری اولمق اوزره ایچلرندن درت كیشی یاقلاشدیلر (٣). سلطان مراد كندیلرینه خطاب ایله، قاتلی تصورلرنده اصرار ایدوب‌ده ناموس خلافته خلل كتیره‌مه‌لرینی رجا ایتدی (٤). بو آره‌لق حافظ پاشا ایچ قاپینك آرقه‌سنده بولنه‌رق، آبدست آلیوردی. مرد اختیار، پادشاهك سوزلری دیكلنمدیكنی كوره‌رك، حضور شاهانه‌یه تقرب ایله، دیدی‌كه: «پادشاهم؛ حافظ كبی بیك قولك تختكك سلامتی ایچون فدا اولسون. یالكز استرحام ایدرم، كه بنی سن اولدورمه؛ بو آزغینلره تسلیم ایت، كه شهید اوله‌یم؛ خون معصوممك كناهی اونلرك اوزرینه اولسون. نعشم‌ده اسكداره دفن ایدلسون.» اوندن صوكره یری اوپه‌رك، علاوه ایتدی: «بسم الله الرحمن الرحیم، ولاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم؛ انا لله وانا الیه راجعون.» بو كلماتی اكمال ایدر ایتمز،

(١) نعیما، رجب پاشانك نصایح ریا كارانه‌سنی بویله یازیور، ص ٨٨: «سلطان مرادك آیاغنه دوشوب، «پادشاهم، بو مفسدلری تسكین ایتمك لازمدر؛ والا بر وجه ایله جوابلری ممكن دكلدر؛ اكر بن قولكی‌ده استرلرسه ویر: قول، افندیسی یولنه قربان اوله كلمشدر؛ قول، ایستدكلرینی آلیرلر؛ اسلافكزدن دخی آله كلمشلردر؛ برقاچ بنده‌كز كیتمكله برشی لازم كلمز. اما، حق صاقلاسین، بو خویسزلر تسكین اولنمازسه احوال مشكل اولور، نظام دولت بوزیلور» دیه خیلی نیاز ایلدی. (مترجم)

(٢) «رجب پاشانك سوزلرندن جمله‌سنك یكدل اولدقلرینی و شو حالده حقلرندن كلنه‌میه‌جكنی آكلایه‌رق» نعیما. (مترجم)

(٣) پادشاه، پارماغیله اشارت وتعیین ایده‌رك. درت كیشی‌یی مجوبه ایچون حضورینه ایستدی، كه ایكیسی سپاهی. ایكیسی یكیچری اوجاغندن چورباجی ایدی. نعیمادن تلخیص. (مترجم)

(٤) عسكر، «دولتكزه بدخواهلری ویرملیسكز؛ یوقسه بودریای بی پایانك چكلمسی ممكن دكلدر» دیه‌رك، اصرار ایتدیلر. نعیمادن تلخیص. قاضی زاده كرسیده نقل ایدر، كه اواثناده رجب پاشا حضورهمایونده «حافظ پاشایی، پادشاه‌نامنه، سقا محمداغادن رجا ایده‌لم، بلكه مقبول اولور» دیه شان سلطنته مغایر سوزلر سویلدی. فذلكه‌دن تلخیص، ص ١٤٠ (مترجم)

او جلادلره قارشی خطوهٔ متین ایله ایلریله‌دی (١). پادشاه آغلایوردی (٢)؛ خدمهٔ خاصه کوز یاشلری دوکیورلردی، وزیرلر دموع ایله مالی کوزلرینی یره توجیه ایتمشلردی. یالکز سپاهیلر، قربانلرینك اوزرینه یوریمکه جرأت ایتدیلر. حافظ پاشا، شهیداً ختم حیات ایتمکی قرارلاشدیرمش اولدیغندن، ایلك اوکنه کلنی، باشنه اوردیغی قوتلی برضربه ایله اوزتدیره سردی؛ اوزمان دیکرلری خنجرلریله اوزرینه هجوم ایده‌رك، اون یدی یرندن یاره‌لی اولدیغی حالده، حافظی یره دوشوردیلر. بریکی‌چری ئولونك کوکسنه دیز اوستی اوتوره‌رق، باشنی کسدی (١٨ رجب ١٠٤١ — ٩ شباط ١٦٣٢) (٣). سرای خدمه‌سی — مؤخراً وصیتی موجبنجه اسکداره دفن اولنمق اوزره — نعشنه برایپك ستره اورتدیلر. پادشاه: «ان‌شاءالله، دهشتلی بر انتقامه اوغرایه‌جقسکز، اللهدن قورقماز، پیغمبردن اوتانمز خائن قاتللر» دیه‌رك، حرم دائره‌سنه کیتدی. زوربالر پادشاهی براقمازدن اول، سوء استعمالاتی، مناصبك صاتلمسنی منع ایتمك، بی جرملری عزل ایتمه‌مك، تیماروز عامتلر خالی براقلمامق [سپته کیرمه‌مك، یعنی مستحقلردن باشقه‌سنه ویرلمه‌مك، صاتلمامق]، خلقی بیزار ایدن ویرکیلر قالدیرلمق اوزره یمین ایتدیرمشلردی. بوآزغینلره، سیئاتك برنجی سببی کندیلری اولدیغی حالده، هیچ‌سنی وعد ایتمك لازم کلشیدی. (٤)

ایکنجی برقیامده، زوربالر «مفتی» الیاس پاشانك هواداری وقاپی کدخداسیدر

(١) حافظ پاشا، پادشاهك سوزی کچمدیکنی کورنجه، همان باب‌السعاده‌دن چیقه‌رق، حضور همایونه کلدی: هزار حافظکی قولك یولکه فدادر؛ انجق بونی رجا ایدرم، که بنی سن اولدورتمه! بوظالملر خون ناحقمی آیده‌رق شهید ایتسینلر. بنی اسکداره دفن ایتدیر، یتیملریمه عنایت بیور!» دیه یراوپه‌رك، و (متنده محرر اولدیغی اوزره) آیات کریمه اوقویه‌رق. عرصهٔ کربلایه مانند اولان میدانه یوریدی. کذلك.

(٢) «پادشاه، مقرمه‌سنی [مندیلی] یوزینه طوتوب اغلادی.» نعیما، ص ٨٩.
(مترجم)

(٣) حافظ پاشا، امانةالله اولان روحك، اقتدارك صوك درجهٔ مساعده‌سنه قدر محافظه‌سی وجائبدن اولدیغنی بیلدیکی جهتله، ابتداکلن سپاهی‌یی اویله بر «مشت قهرمانی» ایله اوردی، که حریف یره سریله‌رك، دستاری یووارلاندی ... (اون‌یدی یرندن اورلدقدن صوکره) هنوز رمق باقی ایدی. بریکی چری کوکسنه چیقوب، بچاغیله بوغازینی کسدی. نعیمادن تلخیص. (مترجم)

(٤) صدارت رجب پاشایه ویرلدی. (مترجم)

[یعنی التزام ایدر] » دیه‌رك ، اونك‌ده اعدامنی ایستدیلر . شیخ‌الاسلام ، عزل ویرینه اخی زاده حسین افندی نصب اولندی . آناطولی قاضی عسکری چشمی افندی روم‌ایلی قاضی عسکرلکنه کچیرلدی ؛ لکن آناطولی وروم ایلی قاضیلری ، ارتکابندن شکایت ایتملری اوزرینه ، متعاقباً عزل اولندی . دفتردار مصطفی پاشا قاچمشیدی ؛ سپاهیلر ینی چری آغاسی حسن آغانك باشنی ایستدیلرسه‌ده ، اوجاق طرفندن مدافعه اولنه‌رق ، بوندن دولایی ایکی طاقم عسکر آره‌سنده نزاع وقوعه کلدی .

پادشاه ، هپ شوعصیانلرك کیزلی مرتبی صدر سابق خسرو اولدیغنی بیلدیکندن ، اونك محوینه قرار ویرمیشدی . آنجق متهمك اوزاقده بولنمسی ، نفوذی بوتشبثی اشکال ایدیوردی . اوزی والیسی مرتضی پاشا نزد شاهانه‌یه دعوت اولندی ؛ پادشاه ، دیاربکر والیلکنی اوکا توجیه ، خسروك اعدامی امرینی‌ده تسلیم ایلدی (۱) . مرتضی پاشا ، خسروك ثروت جسیمه‌سی ، ارادهٔ اعدامی اجرا ایده‌جك کیمسه حقنده سوء ظنه باعث اولور قورقوسیله ، اعتذار ایلدی . پادشاه « بن ، اونك یالکز باشنی ایسترم ؛ ثروتی سنك اولسون » دیدی . لکن ، خدعه‌لریله دولتك اك بیوك مقامنه کچمش اولان رجب پاشا ، کندیسنی تهدید ایدن مخاطره‌دن خسروی خبردار ایلدی . توقادده نقریسدن مریض بولنان صدر معزول ، مقدما کدخدالغنده ویکی چری آغالغنده بولنمش اولان سلیمان آغا ایله شمدیکی کدخداسی مجار علی آغانی ، مرتضی پاشانی استقبال صورتنده کوندردی . مرتضی پاشانك کوکللی ولوندلری ، بونلری سوء نیتله کلیورلر صانه‌رق ، اوزرلرینه شدتله هجوم ایتملریله ، قانلی برجنك وقوعه کلدی . مرتضی پاشانك آرقه‌سندن ایکنجی بر فرمان اعدام ایله کوندریلان بوستانجی لاز احمد ، بو امری توقاد قاضیسنه ویردی ؛ بوستانجی ایله قاضی بدوی چارداغی دیمکله معروف اولان توقاد قلعه‌سنه چیقه‌رق ، خسرو پاشانك قوندیغی

(۱) « ۱٦۳۲ سنه‌سنده مرتضی پاشا استانبوله کلدی . وبك طنطنه‌لی وپارلاق برآلای ایله شهره کیرمشدر ؛ آلتی طوپ کتیرمشدر ، که بونلرك اوزرنده قونت مانسفه‌لدك آرمه‌سی وعنوانی محرر اوله‌رق . مرتضی پاشا بوندن ویسی ایکن قونت طرفندن وکا اهدا اولنمشدر . قونت مانسفه‌لد ، کچن ییل وندیکه کچرکن بوسنه‌ده وفات ایلمشدر » رودولف شمید ، خزینه اوراق ایمپراطوری وقرالی . « مرتضی پاشا ، استانبولده بولندیغی آز مدت ظرفنده ، صدر اعظمك دلالتیله ، نزد شاهانه‌ده پك تکلیفسز اولمشدر . هر ایکیسی ، خسرو پاشانك اعدامی مقصدیله التفات شاهانه‌یه مظهر اولمش ، وخسروی اولدورمك اوزره خط شریف آلمشلردر » کبی .

خانه‌یه طوپ آتمسنی سویلدیلر ؛ دزدار تردد ایتدیسه‌ده ، خط همایون کوستریلنجه ، امری اجرا ایلدی . ایلك طوپ سسلرنده اهالی تسلیم سلاح ایده‌رك ، مرتضی پاشانك عسکری خسروك خانه‌سنی احاطه ایتدیلر . آدملری مقاومته چالیشمقده اولدقلرندن ، مرتضی پاشا : « خسرو پاشانك باشی پادشاهك ؛ مالی یغما ایدنك ! » دیه ندا ایتدیردی ؛ سلیمان کدخدانك خانه‌سی همان یغما ایدلدی ؛ مجار علی آغا ، مرتضی پاشانك یانه کلدیکی صیره‌ده ، خدمه‌دن بری اونی اولدورمك ایستدیسه‌ده ، پاشا منع ایتدی . خسرو پاشا ، پادشاهك امرینی تلقی‌یه حاضر اولدیغنی مهاجملر واسطه‌سیله مرتضی پاشایه تبلیغ ایلدی ؛ لکن مرتضی پاشانك کلوب‌ده خانه‌یه داخل اوله‌جغی صیره‌ده اعدامی ایچون قپی آرقه‌لرنده آدم صاقلادی . مرتضی پاشا ، تصادفاً ، یاخود احتیاطاً ، امری کدخداسی ذوالفقار اغا ایله کوندردی . خسرو بونی اوقودقدن صوکره ، سکون ایله : « انالله وانا الیه راجعون . امر پادشاهك ! » دیه‌رك ، ویاواشجه : « یولسز نادان ، چونکه حقمده خط کتیردك ، نیچون بکا کوسترمدك ؟ عمریمك صوکنده بنی عاصی کوسترمك ایچون اویمی طوپه طوتمقده نه‌معنی وار ؟ معاذالله ، پادشاهه عصیان‌می ایده‌جکم ؟ لکن انشاءالله سن‌ده صاغ قالمازسك ؛ دها چوق باشلر کسیلیر » سوزلرینی سویلیه‌رك ، آبدست آلدی ، نماز قیلدی . اوندن صوکره کمال ندامتله قبله‌یه دونه‌رك ، کردنی کمنده تسلیم ایلدی . اوکون نمازی ادا ایله ، بیوك جامعه دفن ایدلدی . مرتضی پاشا ، خسروك اموالنی مهر آلتنه آلدی . سکسان بیك آلتون (١) ، یوز بیك غروش ، بتون اموالی ، فریدون افندی ایله استانبوله کوندرلدی ؛ اوائل شعبانده خسرو پاشانك باشی کیزلیجه حضور پادشاهی‌یه کتیرلمشیدی .

حافظ پاشادن قالان سلطانك تزویجیله مکافات اولنان مرتضی پاشا (٢) ، مرکز ایالتی اولان دیاربکره دوغری یولنه دوام ایلدی . ارضرومك محافظه‌سی خلیل پاشایه تودیع ایدلمشدی ؛ قاره‌مان والیسی چرکس احمد پاشانك یرینه دلاور تعیین اولندی . دلاور پاشا قونیه‌ده اجرای عدالت ایله ، تکالیف اهالی‌یی تخفیف ایتمشدر .

(١) « مرتضی ، ذات شاهانه طرفندن صیقشدریله‌رق ، خسروك ترکه‌سی اولق اوزره سکسان بیك زه‌کینی کوندرمشدر ؛ لکن پادشاه بونکله قناعت ایتمیور » وندیك خلاصه‌سی .

(٢) « حافظك متروکه‌سی سلطان ، مرتضی پاشایه ویرلدی ؛ صدر اعظم اوله‌جغی سویلنیور » مارت ١٦٣٢ ، وندیك خلاصه‌سی .

خسرو پاشانك باشى استانبوله كلديكى شعبانك اون طقوزنده شايع اوله‌رق(١)، ايرته‌سى كون (٢٠ شعبان ١٠٤١ — ١٢ مارت ١٦٣٢) يكى بر عصيان چيقدى . چارشيلر اوچ كون قاپالى قالدى . صدر اعظم رجب پاشانك خفياً تحريك ايتمكده اولديغى عسكر ، خسرو پاشانك حقسز اعدام اولنمسنك كفارتى اولمق اوزره ، دفتردار مصطفى پاشانك ، يكى چرى آغاسى حسن آغانك ، نديم خاص پادشاهى كنج موسى چلبينك اعدامنى ايستديلر (٢٢ شعبان ١٠٤١ — ١٤ مارت ١٦٣٢)(٢). ايرته‌ى كونى كثرتله ياغان قار ، غلبه‌لكى طاغتدى . دها ايرته‌سى كون ايسه ، زوربالرك آزغينلغى عادى بر عصيان حدودينى آشدى . ويرلمسنه موافقت اولنمايان اوچ كيشينك باشلرندن ماعدا ، پادشاهك قارداشلرينك ، حياتده اولدقلرى آكلاشلمق ايچون ، كنديلرينه كوسترلمسنى طلب ايتديلر . پادشاه بونه كورنمكه مجبور اوله‌رق ، بالذات خطاب ايله ، حسن آغانك و مصطفى پاشانك بيلنمين بر يره كيزلنمش اولدقلرينى سويلدى . خلق ، « بز شهزاده‌لرى ايسترز » جوابنى ويرديلر . ايديلن مخالفتك فائده‌سى اولماديغندن ، دررت شهزاده دارالسعاده اوكنده عرض وجود ايلديلر ، كه سلطان بايزيد (٣) ، سلطان سليمان ، سلطان قاسم ، سلطان ابراهيم ايدى . ايكى بيوك

(١) خسرو پاشانك قتلى خبرى كلنجه ، اوكيجه آقشامدن خلق آره‌سنده « بر شور وغوغا و بر مغلطه وفتنه » هويدا اولدى ؛ كويا استانبول بر قووان سپدى ايدى ؛ كوشه كوشه ويزلدى وهرجانبدن بردرلو سيزلدى كسلمدى . يكى چرى اوطه‌لرنده [قيشله‌لرنده] وسوقاق باشلرنده وسائر مجمع ناس اولان يرلرده اشكار ، حتى يوكسك سس ايله : « خسرو پاشانك دريسندن قورقاردكز ؛ باقيكز . حمزه ارلوسى نديه‌جكز ؟ » ديرلردى . خسرو پاشا بر جسور آدم اولديغندن ، خلقك كوكلنه كيرمش ايدى ؛ قتلنه كوچك بيوك هركس دلكير اولدى . پچويدن تلخيص ، ج ٢ ، ص ٤٢٦ . فقط پچوى خسرو پاشانك قتلى خبرى ورودينى حافظ پاشانك شهادتندن اول كوسترر ، كه بو ، فذلكه ونعيمايه ، هامه‌رك نقلنه مخالفدر . (مترجم)

(٢) رجب پاشا ، خسرو پاشانك قتلندن مسرور ايدى ؛ لكن تمشيت غرضى ايچون « زوربالره ديل صوقوب » اونلرى تحريك ايلدى . نعيمادن ، ٢ ، ص ٩٨ . نعيمانك بو وقعه ايچون فذلكه‌يه عطفاً « ماه شعبانك يكرمى ايكنجى كونى ايدى كه » ديمش اولمسى اونى كركدر ، كه هامه‌ر بو تاريخى كوستريورسه‌ده ، فذلكه‌ده شعبانك يكرميسى تاريخى مندرج اولديغنه و وقعه‌نك جمعه كونى اولديغى نعيمادن دخى آكلاشلمقده اولوب ، جمعه ٢٠ شعبانه مصادف بولنديغنه مبنى بونك دوغريسى ٢٠ شعبان و ١٢ مارت اوله‌جقدر . (مترجم)

(٣) جهانسنك بيوكى اولان سلطان بايزيد « بزتن آغا » سنك جوان ايدى . راسينك آثارندن بايزيد فاجعهٔ منظومه‌سنك موضوعى اولان شهزاده‌در . (مترجم)

شهزاده ایلریلیه‌رك ، خلقه شو یله خطاب ایتدیلر : « بزدن نه ایسترسکز ؟ بزی کندی حال انزوامزده براغیکز ؛ آدلریمزی لسانکزه آلمیکز ، بوزم حقمزده شبهه جلب ایتمکدر . سزنه اللهدن قورقیورسکز ، نه ده پادشاهکزدن اوتانیورسکز . بزه سزك حمایه‌کز لازم دکلدر » . زوربالر ، شهزاده‌لرك محفوظیتی ایچون ، مصرانه ، کفیل ایستدیلر . مفتی اخی زاده حسین افندی ایله صدر اعظم ، خیلی احتیاطسزلق ایده‌رك ، پادشاهك سوزلرینی تأمین ایچون کندیلری‌ده سوز ویرملریله ، شهزاده‌لر سرایك ایچ دائره‌سنه عودت ایتدیلر . بووقایع اوزرینه ، تصورات ملعونانه‌سی هنوز تمام اولمامش اولان رجب پاشا ، تهدید آلتنده بولنان اوچ کیشینك قورتاریله‌بیلمسی ایچون ، موسی چلبینك کندی خانه‌سنه کوندرلمسنی پادشاهه اخطار ایلدی . اونك رأینه کوره ، موسانك کورلمسی عسکرك حدتنی تسکین ایده‌جك ایدی ؛ حتی ارباب فساده دفتردار ایله یکی چری آغاسنك‌ده ندیم خاص کبی کتیریله‌جکلرینی سویلیه‌رك ، بونلرك‌ده حقیقت حالده حکومتك النده بولندیغنی کوستروب ، شو صورتله موسی چلبی‌یی بریکیلرك حیاتی استخلاص ایچون استعمال ایده‌بیله‌جکنی ظن ایدیوردی . سلطان مراد ، پك سودیکی بو دلی قانلیدن (١) آیرلمق ایچون خیلی تردد کوستردی . لکن صدر اعظم ، قاپودان جان پولاد زاده‌نی‌ده کندی فکرینه اماله‌یه موفق اولدیغندن ، بونلرك — ندیمك حیاتی کندی حیاتلریله تأمین ایتمك شرطیله — واقع اولان رجالری اوزرینه ، پادشاه موافقت کوستره‌رك : « سزك محافظه‌کزه تودیع ایدیورم ؛ لکن برقیلی ضایع اولورسه ، باشکز جواب ویره‌جکدر » دیدی .

ایرته‌سی کون ، ارباب فساد صدر اعظمك سرایی اوکنه طوپلانه‌رق ، آمرانه برطور ایله ندیمی طلب ایتدیلر . رجب پاشا ، موسی چلبی‌یه : « اولادم ، پادشاهك حیاتنی قورتارمق ایچون سنك و نم کبی بیك کیشینك حیاتی برشی دکلدر ؛ بونکله برابر ، نه‌یاپمق لازم کلیرسه شمدی یاپارز » دیه‌رك — کندی آدملرینه ، دلی قانلی‌یی آرقه‌سندن ایتوب ، مردیوندن دوشورملرینی خفیاً تنبیه ایتدکدن صوکره —

(١) موسی چلبی غایت کوزل ایدی ؛ نفعینك بوکا دائر قطعه‌سی ذیل مترجمده کوریلور . هردرلو اوصاف مردانه‌یی حائز اولان سلطان مراد رابعك چلبی‌یه محبتنده مغایر اخلاق بر احتساس آرامق لازم کلمیوب ، بونی موسی چلبینك حسن جمالیله برابر حسن افاده‌یه مالك بر ندیم ادیب اولمسنه عطف ایتمیدر . (مترجم)

[مردیون باشنه] كتیرتدی ؛ مردیوندن دوشوریلور دوشورلمز ، بیك خنجر یاره‌سیله مجروح اولدی ؛ خسرو پاشا ایسه خائنانه برمأیوسیت جعلیه ایله : « طوریكز ، بن اونك حیاتنه تكفل ایتدم » دیه باغیریوردی (١) .

ببكده‌كی محتشم سراینك ایچ طرفلرینه چكلمش اولان یكی چری آغاسی ، اختفا كاهی بولنان مهترخانه‌دن آلنه‌رق ، بر باكیره بیندیرلدی ؛ زوربالری یوموشاتمق ایچون وقوع بولان نیازلرینه رغماً ، آت میداننده اعدام اولندی . آیاغندن براغاجه آصلمش اولان جسدی شونك بونك تحقیراتنه معروض قالدی . وفا میدانی قربنده برخانه‌ده دردست اولنان دفتردار مصطفی پاشا ، آت میداننده صدر اعظمك سراینه كتیرلدی . رجب پاشا حضور پادشاهی‌یه كیده‌رك قتلنه فرمان آلدی . مصطفی ، اللری آرقه‌سنه باغلی اوله‌رق میدانه‌سوق اولندی ؛ جلاد معرفتیله باشی كسلدی . سپاهیلر مقتولك ایاقلرینه برایپ بغلایه‌رق ، برآغاجه قدر كوتوروب ، بیچاره حسن كبی بونی‌ده آصدیلر . سلیمانیه‌ده كائن خانه‌سی اوغلنه براقیله‌رق ، خزینه‌لری مصادره ایدلدی [٤] .

آرتق زوربا عسكرك بی ادبلكنه نهایت یوغیدی ؛ سلطان عثمانك ایام اخیرهٔ سلطنتی تكرار ایده‌جك ظن اولندی . سلطان مرادك خلعی ، سپاهیلرك باشلیجه رئیسلری طرفندن علناً اورته‌یه قونلدی ؛ احواله نظراً ، یكی چری اغاسی كوسه محمد (٢)

(١) (اجلافك رجب پاشا سراینده « موسی چلبی كلمش ؛ البته ایسترز » دیه هجوملری اوزرینه) موسی چلبی رجب پاشانك یاننه كیروب ، « یاسلطانم شفاعت ایتمكی تعهد ایتمش ایدیكز ؛ بكا قییمق روامیدر ؟ » دیدكده رجب پاشا : « اوغول ، نه ایشلیه‌یم ؟ پادشاهك وجودینی محافظه ایچون سنك وبنم كبی هزار خدام فدا اولسون ! هله كوره‌یم ، بلكه دفع ممكن اولور » دیه كندیسی ایچری‌یه كیردی . موسی چلبی‌یی نردبان باشنه چاغیردیلر . رجب پاشا ایچ اغالرینه تعلیم ایلمش : بیچاره‌یه براوموز اوروب ، نردباندن آشاغی دوشدكده ، « بره ، الكزی چكك ؛ طرف پادشاهیدن بنم كفالتم ایله كلمشدر ؛ بونه اوضاع ایشدر؟ » دیه جعلی برایكی فریاد ایلدی . موسانك زخم خنجردن سوراخ سوراخ اولان جسدی وزیر سرایی دیوارندن آت میدانه آتلدی . پادشاه موسی چلبینك قتلنی ایشیدنجه ، برآه آتشین چكه‌رك ، « یارب ! بو مظلومه قییانلرك حقندن كلمكه سن اقتدار ویر ! » دیه زاری زاری اغلادی . [سلطان مراد ، موسی چلبی‌یی رجب پاشایه تسلیم ایتدیكی زمانده اغلامشیدی] .

(٢) كوسه محمد اغا عاقبت اندیشانه حركتله ، جلوسه رضا ویرمدی ؛ خفیاً پادشاهه اعلام كیفیت ایله ، فتنه‌نك اصل مرتبی رجب پاشا اولدیغنی ، جانپولاد اوغلی مصطفی پاشا ایله مواضعه‌سنی تفصیلاً بیلدیردی . كوسه محمد ایله روم محمدك عدم مساعده‌لری سببیله خلع واجلاس مشورتی باطل اولدی . نعیمادن خلاصه ، ص ١٠٦ (مترجم)

ايله سپاهى روم محمدك شدتلى مخالفتى اولمامش اولسه ايدى، بو اينش ده او درجه يه كله جك ايدى. زوربالرك الك تأثيرلى رؤساسندن اولان بو خدعه كار روم، كندى استقبالنى سلطان مرادك برادرلرندن برينك اجلاسيله مخاطره يه قويمقدن ايسه، پادشاهك تقويه سلطنتيله تأمين اقبال ايتمكى دها موافق احتياط بولدى: چونكه سلطان مرادك طبيعتنده كى ثباتى تجربه ايتمش، و بو ثباته تحقق استناد ايتمكده بولنمش ايدى. كوسه محمد ايله روم محمد، خلقك تصورات اختلال جويانه سنه مانع اولمغه اتفاق ايتدكلرندن، سراى ايله برلكده ممانعت كوسترمكده تردد ايلمديلر.

شعبان ختام بولەرق، رمضان حلول ايتمش ايدى. معلوم اولديغى اوزره، كوندوزين صيمه بدل، هر دورلو حظوظات نفسانيه يه معروض اولان رمضان كيجه لرنده زوربالرك صورت حركتلرى بتون حدود افراطى كچمش ايدى. هر درلو حيوانات تمثيل ايدر كاغد هيكللر ايله اوزون مسخره الايلرى شكلنده و اوزون مشعله لرله مسلح بولندقلرى حالده، دور اسواق ايدەرك، خانه بخانه كزوب، شو تماشاى غريب ايچون هر خانه دن ويركى ايسترلردى. ازاجق مخالفت كوسترلسه مشعله لرله شهنشينلرى طوتوشديررلردى. بو حاللر بتون رمضان كيجه لرى دوام ايتدى. بايرامك ايلك كونى زوربالر بر چوق صالنجاقلر قورديلر، و اكابرى اكلنجه لرندن حصه دار اولمغه دعوت ايتمك اوزره هر طرفه تخللر كوندرديلر. هر تخلده بر تذكره بولنور؛ هر كس تعيين اولنان صالنجاغه، ايستيلن اقچه واشيايى كوندرمكه مجبور اولوردى.

بايرامدن صوكره علوفه توزيعنده، رجب پاشانك ال التندن تحريك ايتمكده اولديغى برقاچ يوز ارباب فساد يرينه برقاچ بيك ظهور ايتديكى كورلدى. ملازملكلرك توجيه اولنديغى كونده يكى نامزدلر وباش ملازم اولمق ادعاسنده بولنور آدملر ايله برلكده برچوق خلق عرض وجود ايلدى. بو غلبه لكلرك نه قدر كورلتيلى شيلر اولديغى شوندن آكلاشيلير، كه قومشو قومشوسنى طانيمەرق، هر كس «منم ديكر نيست» دعواسنده بولنوردى (١).

بو احوال ايله برابر، برقاچ الباشى ده، روم محمد كبى اماله ايدلدى. اشبو روم محمد، مولوى طريقتنه كيرەرك، مؤخراً خدمات خفيه سنه مكافات اولمق اوزره مرعش بكلر بكى اولمشدر. لكن هر كون يكى محركلرك ظهور ايتديكى كورلمكده، و شمدى يه قدر يكيچرى و سپاهى صنوفنه منحصر قالان عصيان، دولتك بقيهٔ

(١) نعيمانك بو احوالى مصور مقاله سى ذيل مترجمده تلخيص ايديله جكدر.

صنوف عسكريه‌سنه‌ده سرايت ايده‌جكندن قورقلمقده ايدی . صوك فتنه‌ده قربان اولان ايكی متخصك نعشلری هنوز آت ميداننده مصلوب بولنديغی حالده جبه‌جيلرده نه اوجسدلرك اصلديغی اغاجه ، كندی باشلرندن قتل ايتمش اولدقلری بريني آصمق ايستديلر . آنجق سپاهيلر بوكا مساعده ايتميه‌رك ، صورت استهزاده : «جبه‌جيلر چورباجيسی شايان حرمت برآدم ايسه‌ده ، بوذاتلره رفاقت ايده‌جك درجه‌ده دكلدر (١)» ديديلر . جبه‌جيلر بواستهزادن انفعال ايله : « بزآدم دكلمی يز؟ اغامزی اولدبروب‌ده ، اونلر كبی اهميتلی ارباب فساد اوله‌ميه‌جق قدر عاجزمی يز ؟ » ديه باغيريشديلر . سپاهيلرك جنايتلرينه حسدی متضمن اولان اشبو غبطهٔ بی‌حجابانه اوزرينه ، اغالری بولنان صالح اغانك خانه‌سنه كورولتی ايله هجوم ايتديلر ؛ اونی بی‌روح اولدرق ياقاريسنك آلتنه سرديلر .

ايكی آی مدت ، بواختلال عسكری پای تختده دوام ايده‌رك ، تسكينه تشبث اولنه‌مادی . نهايت سلطان مراد رابع ، صدر اعظم رجب پاشانك اعدامنی امر ايله ، انقلاب آغاجنك كوكنه بالطه اوردی . پادشاه ، كرك پای تختده‌كی ، كرك اناطوليده‌كی قاريشيقلقلرك ، خصوصا آيدينده الياس پاشا عصيانك محركی رجب پاشا اولديغنی بيلمز دكل ايدی ؛ نديم خاصی موسی چلبينك قتلنده‌ده رجبك خائنانه مشاركت كوسترمش اولديغنی روم محمددن ، كوسه محمددن اوكرنمش ايدی . رجب پاشا ، قاپودان جانبولاد زاده ايله برلكده موسی چلبينك ، ومفتی ايله برلكده شهزاده‌لرك حياتی ايچون كفالت ايتمشيدی . هر ايكی كفالت ، پادشاهه قارشی بر جنايت اولديغندن ، سلطان مرادك فكر منتقمانه‌سی بونلری اونوده‌ميه‌جق ايدی . مراد رابع ، سوديكی آدملرك باشلرينی ايستين ارباب فسادك آره‌سنه كوتورمك اوزره — انشته‌سی رجب پاشانك كنديسنی حرمدن چيقارديغی صيره‌ده ، ايمان خالص اربابنك

(١) جبه‌جيلرده عملدن قالمش بر چورباجيلرينی اولديره‌رك ، اوآغاجه اصمق ايستديلر . سپاهيلر جبه‌جيلر چورباجيسی برآدم ميدر ، كه بونلركبی كبار ايله برلكده آصيلسون ديه‌منع ايتديلر . ظرفادن بری نقل ايدركه اووقت يكی چری وسپاهيلرك بوقدر اعيانی قتل ايده‌رك ، كسب استقلال ايتدكلرينی كورن جبه‌جيلرده بر طاقم ارباب طغيان « بره جانم ، بزآدم دكلمی يز ؟ بزده ضابطلريمزك حقندن كلوب ، قوللغمزی اثبات ايتسه‌ك نه اولور ؟ » ديه بربرينی تحريك ايله ، اوجاقلرنده مشهورصاحب نامنده برآغانك خانه‌سنه هجوم ايله قتل ايتمشلر . نعيمادن تلخيص ج ٣ ، ص ١٠٤ . هامه‌ر ، بعض فرقلرله نقل ايتمشدر ؛ اصل بودر (مترجم)

اولومه حاضرلاندقلری وقت آلدقلری آبدسته اشارت اولمق اوزره ــ « پادشاهم ، ابدست آلك » دیمش اولمسنی عفو ایده‌مزدی (١) .

بو انتقام آرزوسی ، سلطان عثمان کبی تخت وحیاتنی غائب ایتمك قورقوسی پادشاهك غیرتنی صوك درجه‌لرده تحریك ایتمیشدی . بر دیوان کونی ، رجب پاشا خانه‌سنه عودت ایده‌جکی اثناده ، بر ماینجی کله‌رك ، کندیسنی سرایه دعوت ایلدی (٢٨ شوال ١٠٤١ ــ ١٨ مایس ١٦٣٢) (٢) . ایکنجی حولی‌یه وصولنده خادملر اورته قاپینك صول طرفنده بر کوچك قپی کوستره‌رك ، پادشاهك اوراده کندیسی بکلمکده اولدیغنی سویلدیلر ؛ دخولنده زنجی خادملردن باشقه کیمسه کوره‌مینجه ، بونلرك قورقونج چهره‌لری کندیسنه پك فنا اندیشه‌لر القا ایتدی . کندیسنه اضطراب ویرن تقریسدن دولایی ، اورایه متصل اولوب پادشاهك بولندیغی صالونه قدر طوپاللایه‌رق کیتدی ؛ مراد رابع رجب پاشایی کورنجه : « کل بری ، طوپال زوربا باشی ! » دیدی . صدراعظم ، نی کناه اولدیغنه دائر افاداته باشلادیغی حالده ، پادشاه « بره کافر ، آبدست آل . » کلام مدهشیله رجب پاشانك سوزینی کسدی ، و بو امره امتثاله وقت ویرمکسزین « تیز شو خائنك باشنی کسك » (٣) فرمانتی علاوه ایتدی . جلاد حاضر بولنمادیغی جهتله ، اونك وظیفه‌سنی آق آغالری (٤) کوردیلر . بر بیوك قسمی رجب پاشا ایله برلکده سرایه کلمش

(١) « پادشاهم ، ابدست آلك ، اویله طشره چیقك » نعیما ، [ص ١١١] .

(٢) ماینجی ، رجب پاشایی سرایه دعوته کلدیکی زمان ، رودولف شمید بعض مصالح ایچون صدر اعظمك سراینده ایدی . معهذا ٩ تموز تاریخلی افاده‌سی اعدامك تفصیلات صحیحه‌سنی ناطق دکلدر : چونکه بونده رجب پاشایی زنجی خادملره اعدام ایتدیردیکی حالده، نعیما بیاض خادملری (زلفلی بالطه‌جیلری) صریحاً ذکر ایدر . رودولف شمیدك وقایعنامه‌سندن: « ١٨ مایسده ، صباحلین ایرکن اوراده بولندیغم حالده ، وزیر [وزیر اعظم] کورندی [حرمدن چیقدی دیمك اوله‌جقدر] . ترجمانم وزیرك اوطه‌سنده ایکن ، بر قاپیجی باشا (قاپیجی باشی) کله‌رك ، پادشاهك کندیسنی ایستدیکنی سویلمسیله ، رجب همان آته بینوب ، سرایه کیتدی . وزیرك ایکنجی بیوك قاپیدن کیرمسی معتاد اولدیغندن ، اورادن کیرمك ایستدکده ، قاپینك محافظه‌سنده بولنان بر قاچ خادم ، دیکر بر قاپیدن کیرمسنی ، وذات شاهانه‌یه اورادن ملاقی اوله‌جغنی سویلدیلر . پاشا دونوب ، کوستریلن قاپیدن کیرنجه ، خدمت شاهانه‌ده بولنان آغالردن ، یعنی زنجیلردن برچوغنك اوراده بولندیغنی مشاهده ایلدی. » خزینهٔ اوراق ایمپراطوری ، وکتبخانهٔ ایمپراطوری .

(٣) بو نقل اولنان سوزلر هپ نعیمادن عیناً آلنمشدر . (مترجم)

(٤) نعیماده ، ص ١١١ ، « زلفلی بالطه‌جیلر » . (مترجم)

اولان زوربالر ، مقتولك — سرای همايونك قاپيسی اوكنه آتيلان — جسدينی كورر كورمز شاشيره‌رق طاغلديلر .

رجب پاشانك نفس واپسينی ايله ، آرتق وزيرلرك بيوندوروغندن قورتلمش اولان سلطان مرادك حقيقی سلطنتی دوری باشلار . اون سنه‌در مراد رابع ، والده‌سنك وصدر اعظملرينك وصايتی وزوربالرك تيمور بيوندوروغی آلتنده اقتدارك انجق بر كولكه‌سنه مالك ايدی . لكن چوجوق بويودی ، بالذات حكومت ايتمك ايستدی . مدت مديده‌دن بری دوچار تضييق اولمش بر روح نوظهورده پك درين و ناقابل زوال اولمق اوزره كوكلشمش انتقام آرزوسی مراد رابعی ، تخت عثمانی‌يی غرق خون ايدن مستبدلرك الك مخوفی ياپمق لازم كليردی (١) . پادشاه ، — وقتيله قيزلرآغاسی مصطفی آغانك محميسی اولوب سرايدن بيوك ميراخورلقله چيقمش ، واخيراً والی بولنديغی مصردن جلب ايدلمش بولنان — آرناوود طبانی ياصی محمد پاشايی كنديسنه صادق بر خدمتكذار بولدی .

٢٩ مايس ، نجم قدرت مرادينك بخار عصياندن قورتيله‌رق ، دها صاف برافق اورته‌سنده لامع اولديغی خاطره‌لرده قاله‌جق بر كوندر (١٠ (٢) ذی‌القعده ١٠٤١ — ٢٩ مايس ١٦٣٢) . سپاهيلر ، زوربالقله اله كچيرمش اولدقلری خدمتلرك توجيهاتی طاب ايتمكده ايديلر . بوطلبلرينك عرضی متضمن صدر اعظمك تقديم ايتمش اولديغی تلخيص ، دست همايون ايله يازلمش اولان شو « من‌بعد اجداد عظامم زماننده مداخله ايتمدكلری خدمتلر ويرلميه » اراده‌سيله ظهور ايتديكندن ، بو خدمتلردن منع اولندقلرينه اكاه اولان سپاهی طاقمی آت ميداننده طوپلانديلر . پادشاه ، درحال سرای همايون ساحانده واقع سنان پاشا كوشكنده اياق ديوانی عقدينی فرمان ايلدی . صدراعظم ، مفتی ، ايكی قاضی عسكر — كه‌بری قره چلبی

(١) مراد رابعك شدتی معلومدر ؛ لكن اوچ خلع ايله بسبتون كمی آغزه آلمش اولان يكی چری وسپاهيلری يوله ياتيرمق باشقه درلو ممكن‌می ايدی ؟ اوندن اولكی پادشاهلره كلنجه ، بونلردن لزومسز قان دوكنلر اولمامش دكلسه‌ده ، مسلكلری احوال عموميه اعتباريله ملاحظه اولندقده ، هامه‌رك افاده‌سی تماميله حقلی كورلمز . (مترجم)

(٢) نعيماده ، ص ١١٢ ، سپاهيلرك بودفعه‌كی كورولتيلری ايچون مكرراً ٢٠ ذی‌القعده تاريخی كوستردیكی كبی ، جريان ايدن مناقشه اوزرينه آلنان فصل‌خصومت حجتی دخی ، نعيما ص ١١٩ ، اوتاريخ ايله مورخ اولديغندن ، دوغروسی بواوله‌جقدر . تاريخ مذكور ٨ حزيران ، ١٦٣٢ يه مصادفدر . (مترجم)

زاده محمد افندى وديكرى خواجه زاده عبدالله افنديدر ـــ ، نقيب الاشراف علامه شيخى افندى ، آياصوفيه واعظى قاضى زاده ، ديكر علما ، يكى چرى اغاسى وضابطلرى ، آلتى خاصه سوارى بلوكلرى اغالرى حضور شاهانه‌ده طوپلانديلر . سلطان مراد ، كنديسى ايچون احضار ايدلمش اولان تخته چيقه‌رق ، شو سوزلرى سويلدى : « سپاهيلرم بكا مطيع ومنقاد ايسه‌لر، آره‌لرندن برقاچ اختيارى بورايه كوندرسينلر . » بو ارادهٔ شاهانه ،آت ميدانه‌ده‌كى سپاهيلره تبليغ ايدلدى ؛ ارباب جرائم كلمكه جرأت ايده‌ميه‌رك ، نهايت برقاچ نفر سپاهى انتخاب اولندى . بونلر تخت مقابله‌سنه كلديلر. ساحه‌ده‌كى ديوانخانه خلق ايله طولمش ايدى . هرطرفى احاطه ايدن يكى‌چريلر صداقته متعهد ايديلر. پادشاه يكى‌چرى اغاسنه ، اختيارلره ، اوجاق اغالرينه خطاباً « اللهه، پيغمبره ، ايچكزدن اولوالامر اولانلره اطاعت ايديكز (١)» مألنده‌كى آيتى قرائت ، ومعناسنى تقرير وتفهيم ايله، برموجب قرآن [كريم] پادشاهلرينه اطاعت ايتملرينى نصيحت ايلدى . يكى چريلر پادشاهك طول عمرينه وسلطنتنك مسعوديتنه دعالر ايده‌رك ، تأمين صداقت ايلديلر . سلطان مراد ، بعده ، « امير ، برحبشى كوله اولسه‌ده اوكا اطاعتى امر ايدن حديث شريفى بيليرسكز (٢) . بوحالده زوربالرى حمايه‌دن واز كچيكز ، تاكه پادشاهكز ، دولتك اوغراديغى مصائبه نهايت ويره بيلسين ، وسزده بابالريكزكبى صداقتكزله افتخار ايده‌بيله‌سكز » ديمسيله ، بتون يكى‌چريلر هپ بر آغزدن : « بز پادشاهك قوللرى‌يز ؛ زوربالرى حمايه ايتميز ؛ اونك دشمنلرى بزمده دشمنلريمزدر » ديه باغيريشديلر . همان بر مصحف شريف كتيرلدى ؛ يكى چريلر بوكتاب مقدس اوزرينه « والله ، بالله ، تالله ! » ديه‌رك يمين ايتديلر (٣) . يمينلرى تسجيل اولندى . اوزمان سلطان مراد، سپاهيلرك ـــ معروف اولان ارباب فسادى كوندرمش اولسه‌لر، حبس و توقيف اولنورلر قورقوسيله ـــ الك عاقل والك سكون‌پرور طاقمدن انتخاب و ديوانه ارسال ايلدكلرى (٤) مبعوثلره توجه ايله،

(١) « اطيعوالله واطيعوا الرسول واولى‌الامر منكم. »

(٢) پادشاه بالذات « والله‌مى ؟ بالله‌مى ؟ » ديه بتون يكى‌چرى‌يى تحليف ايتدى. نعيما ، ص ١١٤ (مترجم)

(٣) « ولوعبداً حبشياً » .

(٤) علامه شيخى افندى النده قلم وكاغد طوتاردى ؛ پادشاهك امرى اوزرينه بو مخاطباتى، بو يمينلرى قاضى عسكرلروار كان ديوان حضورنده تسجيل ايلدى نعيما،ص ١١٥ مترجم

دیدی‌که : «سز سپاهیلر، غریب بر عسکرسکز؛ سزه دوغرویی آکلاتمق ممکن دکلدر؛ قرق بیك کیشیسکز؛ حال بوکه هپ خدمتلری ایستیورسکز، که اونك مقداری‌ده بتون دولتده بش یوزه بالغ اولماز. حدینی تجاوز ایدن مطالبکز دولتی آلت اوست ایتمش، تمدیاتکز هر طرفی تخریب ایتمشدر. بوخدمتلره کچمك خواهشی آره‌کزده ناخشنودلری آرتیرمشدر؛ بو آدملر، سز کبی اختیارلری، عاقللری دیکلمیه‌رك، خلقی بیزار و اوقافی بلع ایتمکله، ظالم و عاصی شهرت منفوره‌سی قزانمقله وقت کچیریورلر (١)» . سپاهیلر شویله جواب ویردیلر : «بز عاصی نامنی قبول ایتمیز؛ بز سنك دوستلریکه دوست، دشمنلریکه دشمنز. پادشاهك امرلرینی استخفاف ایدن بی‌ادبلری تحسین ایتمیز؛ لکن بونلری ضبط ایتمکه اقتدارمز یوقدر.» پادشاه بروجه‌آتی دوام ایلدی : «حقکز وار؛ یارامازلرك کثرت مقدارینه کوره حکم ایده‌جك قوتکز یوقدر. سوزیکزده صادق ایسه‌کز، اونلری آره‌کزدن چیقاریکز؛ بعدما خدمت ایستمیکز، یکی‌چری قارداشلریکز کبی، سزده بونك ایچون کتاب‌الله اوزرینه یمین ایدیکز.» یکی‌چریلر هیئت مجتمعه‌سی ایچنده بولنان سپاهی اختیارلری اطاعتدن باشقه بر شی یاپه‌مازلردی. غلبه‌لك ارهسنه قاریشمش اولان بر قاچ مفسد مخالفت زمیننده سوز سویلیه‌جك اولدیلرسه‌ده، اکثریت عظیمه کندیلرینی مجلسدن دیشاری چیقاردی (٢). نقیب الاشراف سپاهیلری تحلیف ایلدی. اوندن صوکره قاضیلر حضور پادشاهی‌یه دعوت

(١) پادشاهك نطقی نعیماده براز دها مفصلدر. تلخیصاً شودر : «سز نه عجایب طائفه‌سکز. سزه سوز آکلادلمازکه انقیاد ایده‌سکز. سزك مخالفتکزدن، فتنه جویلغکزدن دولایی دولته ضعف کلدی، تکلیف مالایطاقکزه تحمل ایدیله‌مز اولدی. هم قولز دیرسکز؛ همده خدمت نامیله بتون واردت دولته استیلا ایدرسکز. آره‌کزده حقه قائل اولمیانلری حمایه ایتدیککز ایچون سرکش، انصافسز اشقیا چوغالدی؛ سزك کبی اختیار وعاقللری دیکلمزاولدیلر. رعیتی [یعنی بتون تبعه‌یی] صویوب طاغتدیکز؛ رعیت اولمانجه خزینه نره‌دن طوپلانیر؟ علوفه نصل ویریلیر؟ شو دکزده‌کی علوفه‌کزی ویره‌یم؟ بونکله‌ده قناعت ایتمدیکز: اجدادیمك وسائر اصحاب خیراتك اوقافی تولیتلرینه استیلا ایتدیکز؛ بونلرده یتشمدی. بتون اهل جهانك جهتلرینی خدمت دیه سزه ویره‌یم، ینه یتشمز. دنیاده عاصی اولقدن، آخرتده غضب الهی‌یه اوغرامقدن قورقیورسکز.» نعیما، ج ٣، ص ١١٥ و ١١٦ . (مترجم)

(٢) یکی چریلر، فتنه اولمق احتمالیله اومفسدلری قاپوب هوایه قالدیردیلر؛ خلقی یارمق ممکن اولمادیغندن، باشلری اوزرندن الماکبی الدن اله ویره‌رك، مجلسدن چیقاردیلر. نعیما، ص ١١٦ (مترجم)

اولندی . روم ایلی و اناطولی قاضیلرینك الك اسکیلرندن بر قاچی تختك آیاغنه قدر ایلریله‌دیلر ؛ پادشاه اونلره شو وجه ایله توجیه خطاب ایلدی : « سز رشوتله حکم ویرمك وتبعهٔ دولتی خراب ایتمکله اتهام اولونیورسکز ؛ بوکا نه‌جواب ویره‌جکسکز ؟ » اونلر دیدیلرکه : « جناب حق شاهددرکه هیچ بریمز عدالتی صاتماز ، وخلقه ظلم ایتمز . لکن حکم عدالته سربست ومستقل بر جریان ویرمك اسبابنه مالك دکلز . اکر تبعه‌کزی سپاهیلرك ، تحصیلدارلرك مظالمنه قارشی حمایه عزمنده بولنسه‌ق ، رشوتله خلقه طرفدارلق ایتدیکمز ادعا اولنور ؛ بلا تحقیقات عزل اولنورز ؛ ارباب مفاسده مقاومت ایده‌میز » . روم ایلی قاضیلرندن بری شو سوزلری علاوه ایلدی : « سپاهیلرك تعدیاتنه مقابله ایتمك ایستدیکم ایچون محکمه‌یی باصدیلر ، اموالی یغما ایتدیلر . » پادشاه : « بوندن معلوماتم وار » جوابنی ویردی . اوصیره‌ده ، اولاد عربدن بولنان بر اناطولی قاضیسی قیلیجنی چکه‌رك : « پادشاهم ، بو سوء استعمالاته چاره قیلیجدن عبارتدر » دیدی . بوشدتلی سوز اوزرینه ، پادشاه وحضار اوقاضی‌یه نکاه غضب ایله نکران اولدیلر ؛ قاضی ، باشقه بر سوز سویلمکسزین ، قیلیجی قینه قویدی . قاضیلرك سوزلری‌ده ، بعدالتحلیف ، تسجیل اولندی . سپاهیلرك تولیت ، نظارت ، جبایت ، کتابت خدمتلرینه ملازم یازیله‌مامالرینی واسایش عامه‌نك محافظه‌سی ایچون سپاهیلر ، یکی چریلر طرفندن یمین ایدلمش اولدیغندن ، خلافنه حرکت ایدنلر حق تعالانك ، پیغمبرلرك ، ملائکه‌نك ، امت محمدك مظهر تلعینی اوله‌جغنی متضمن بر حجت تنظیم اولنه‌رق ، پادشاه ، وزیراعظم ، مفتی ، وزیر بایرام وبهادر حسین پاشالر ، نقیب الاشراف طرفندن امضا اولندی (۱) .

اوچ کون صوکره ، پادشاه سلاحدار و سپاهیلرك جنرالی [بلوك آغالرندن] اولان جعفر و احمد آغالری دیوانه جلب ایله ، عاصیلرك رئیسلرینك تسلیمنی طلب ایتدی (۲) ؛ احمدك امره متابعت ایتمه‌مکده اصراری جهتله ، جلاد الیله جزاسنی

(۱) حجت شرعیه‌یه — ذات شاهانه‌دن باشقه — ذکر اولنان ذوات شاهد یازلمشلردر ؛ پادشاه طرفندن امضا اولنمش دکلدر ؛ اوراسی هم مهرك سهویدر . جمله اصلی مترجمك تدیلاتنده‌در .

(۲) « ۱۲ » حزیرانده متعدد قریشیقلقلر وقوعه کلدی . برچوق سپاهیلر بربیوك میدانه طوپلانه‌رق ، کندیلرینه ویرلمسی معتاد خدمتلردن باشقه‌لرینی‌ده ایستدیلر ؛ سرایه معلومات ویرلدی ؛ باشلیجه وکلا سرایه دعوت ایله ، سپاهیلرك مطالبلرینی افاده ایتمك اوزره ، رئیسلرینك حضور شاهانه‌یه چاغیرلمسی قرارلاشدیرلدی : لکن باشاری : یعنی اولوم قورقوسیله کیمسه کلمدی . » شمیدك راپوری ، خزینهٔ اوراق .

کورمسی اوزرینه، آرقه‌داشی اطاعت کوستردی. برایکی کون صوکره، ینه برطاقم سپاهیلر آت میداننده کورولتی یاپدیلر. ایرته‌سی کون وزیرلر، علما، یکیچری اختیارلری صدر اعظمك سراینده طوپلانه‌رق، مفتی حسین افندی سپاهیلری، وظیفه‌لری دائره‌سنه ارجاع ایچون نه یاپمش ایسه فائده‌سز قالدیغندن، بو فتنه‌جو لشکرك کاملاً محوی لازم کله‌جکنی بیان ایتدی. یکیچری و سپاهی اختیارلری، اونلرك بو حاللرینه کندیلرینك رضالری اولمادیغندن، پادشاه هر نه فرمان ایدرسه مخالفت ایتمیه‌جکلرینی سویلدیلر. بو سوز اوزرینه بر تلخیص یازیله‌رق، سقا محمد، کورجی رضوان ایله امثالی زوربلرك سرای همایون قاپیسنده باشلری کسلمسی ایچون خط همایون ورود ایلدی. درحال صدر اعظم حضورینه چاغیریلان سقا محمد شدتلی بر معامله کوره‌جکنه احتمال ویرمیه‌رك، کمال غرور و امنیتله کلدی. همان دردست اولندی؛ صدراعظمه خطاباً: «دولتلی پاشا، قول وقراریمز بویله‌می ایدی؟» دیه‌جك اولدیسه‌ده، وزیر: «تیز خنزیری بوغك، سویلتمه‌ك (۱)» دیه امر ایتمسیله، جن علی ایله برلکده همان قتل ایدلدی. ایکی جسد دکیزه آتلدی. جادی عثمان خانه‌سنده شراب ایچرکن (۲) طوتیله‌رق کذلك بوغلدی. تشچی مصطفی غائب اولدی؛ صالح افندی مصره قاچمش، وصوکره [سلطان ابراهیم دورنده] جزای عصیانی کورمشدر. محمود اوغلی، صاری مصطفی، کل عبدی تعقیباتدن قورتیله‌رق، اختفایه موفق اولدیلر. بیچاقچی اوغلی محمد، مولدی اولان ایلبصانه التجا ایتدی. قومری دیدکاری شقی آصلدی.

بوتدابیر قویه اوزرینه دولت الك قورقونچ زوربالردن قورتلدیغی کبی، معروف و مشهور اولیانلری رؤساانك محکومیتاریله اورته‌دن قالقدی (۳). بو دفعه‌لك اهمیتسزلرندن قرق اللی خدمت صاغ و صول جناح بلوکلرینه توزیع اولندی. لکن جزبه دفترلری تسلیم ایدلمیه‌رك، علوفه‌دن باشقه برشی ویرلمز اولدی. ایشته مراد رابع اون سنه سلطنتدن صوکره، بو صورتله تختنی زوربالر الندن تکرار فتح ایتمش،

(۱) سقا محمدك، صدر اعظمك سوزلری نعیمادن، ص ۱۲۳، عیناً آلندی. (مترجم)

(۲) جادی عثمان کاپیولیدن ایدی؛ چارطاق قصبه‌سنده‌کی خانه‌سنده طوتلمشدر. (مترجم)

(۳) مشاهیر ارباب فساد جملهٔ طعمهٔ شمشیر خونریز اولدی؛ زوربا نامی اونودلدی. قچاقلر ایلرنده برر برر طوتلدی؛ بوندن صوکره، دفتر دوحسنجه اشقیا و ارادل تدریجاً ازاله ایدلدی؛ نعیمادن تلخیص، ص ۱۲۴. (مترجم)

و عثمانلى پادشاهلرينك الك مهيب نامنى آلمشدر . ايالت خطوات حكومتى قوى و فقط قانلى اولمشدر . اوزمان اون برنجى عصر هجرتك وسطنده بولونمقده ايدى [٥] .

زوربالرك الك نفوذليلرندن برى ، دلى الهى ايدى ، كه بغداد اردوكاهنده عصيانه اوك اياق اوله‌رق ، محاصره‌نك محجوبيت آور بر صورتده رفع ايدلمسنك باشليجه اسبابندن اولان « طاغلر دليسى » نامنده‌كى رئيس ارباب شقاوتك يكنيدر. سپاهيلر هجومه حاضرلاندقلرى صيره‌ده طاغلر دليسى بونلرك اوكنه چيقه‌رق : « نره‌يه قوشيورسكز ؟ عثمانليلر بغدادى آلدقدن صوكره ، سزه احتياجلرى قالمايه‌جقدر ؛ هپكزى محو ايتمكده كيچ قالميه‌جقلردر » ديه باغيرمش ايدى . بو خائنانه سوزلر سپاهيلرك غيرتنى قيرمش ، اردونك رجعتنه نتيجه ويرمش ايدى . دلى آلهى ، عموجه‌سى طاغلر دليسنه لايق بر يكن اولديغنى كوستريوردى ؛ مركز اجرا آتى اولمق اوزره ، سيدى شهربه بك شهرنده اقامت ايده‌رك ، بتون قاره‌مانى ربقهٔ ظلمى آلتنده لرزان ايديوردى . كنديسى هم حكم ايدر ، همده حكمنى بالذات اجرا ايدردى . كدخداسى صارى مصطفى ، سيدى شهرى معتبران اهاليسندن خواجه رجبى « سن بكا آياغه قالقمادك » ديه دوكدورمش ايدى ؛ دلى آلهى‌ده باشقه‌جه بيك اقچه جريمه‌يه محكوم ايلدى . بر يكيچرى‌يى ، اسكوفى باشنده ، آصديردى . عاصينك قوتى اوقدر مدهش بر درجه‌يى بولمشيدى ، كه قاره‌مان بكلربكى چركس احمد پاشا ويركى تحصيلى ايچون اونك لطفنه مراجعته مجبوريت كوردى . دلى آلهى فرصتدن استفاده ايله ، بتون ولايتى دور ايده‌رك (١) ، معتاد اولان ويركينك ايكى اوچ مثلنى ايستدى . آنجق بوقابا ترك (٢) اسكى آرقه‌داشى روم محمدك نصايح عاقلانه‌سنه قولاق ويرميه‌رك ، برمدت صوكره ، كندى زعمنجه خدماتنك مكافاتنه نائل اولمق اوزره ، استانبوله عزيمته قرار ويردى . پايتخته واصل اولور اولماز ، ولايتى اهاليسندن مظالم وتعدياتنه اوغرامش اولان برچوق آدملر ، هيئتى برلكده اطرافنى احاطه ايده‌رك ، احقاق حق ايتديرمك اوزره ، ديوانه كوتورديلر . قاضى

(١) نعيما بلاد ايالتى تعداد ايدر : « قونيه ، سيدى شهرى ، بك شهرى ، بوزقير ، لارنده ، نيكده ، آق سراى . هرقليه ، [ازكلى] ، قره پيكار ، اسكى ايل ، قيصريه ، ايساقلى ، اق شهر [وسائر قريب وبعيد قصبه‌لر] ٠ [طبع استانبول ، ج ٣ ، ص ١٢٨]

(٢) بو تعبير ، نعيمانك استعمال ايتديكى وهامه‌رك حاشيه‌ده عيناً كوستردیكى «ترك سترك» تعبيرينك متندن مأخوذ ترجمه‌سيدر. نعيمانك — اوزمانك اثر غفلتى اولان — بوتعبيرينى بتون تركلكمزله رد ايدرز . (مترجم)

عسکرلر حضورنده ، اصولی موجبنجه محاکمه‌سی کورلدی ؛ لکن الاجقلیلرك پاره‌لرینی تأدیه ایتمدیکی کبی ، ویریلن حکملری ایفا ایده‌مدیکندن ، اعدامنه قرار ویرلدی (١) . سپاهیلر بوحکمك کوندوز اجرا اولنمامسنی ایستدکلری جهتله، صو باشی کیجه محبسه کوتوره‌رك ، قاتلی وظیفه‌یی یرینه کتیردی .

سیدی شهرندن پك اوزان اولمایان و بوزقیره قومشو بولنان « دره کویی » نام محلده ، دها سلطان عثمان (٢) زماننده علناً علم عصیانی قالدیرمش دره‌لی خلیل نامنده بر زوربا وار ایدی، که دلی آلهینك باریشماز دشمنی اولمشدی . دلی آلهینك ازاله‌سی اوزرینه ترکجه‌نك « حمارك موتی کلبه دوکوندر » (٣) ضرب مثلی تام بر جای‌تطبیق بولدی . خبراعدام دره کوینه کلیر کلمز، دره‌لی خلیل ، مقتولك هدایت اسمنده‌کی اوغلنی اموالندن محروم ایتمك اوزره ، دلی‌الهینك خانه واراضیسنی دست غصبنه آلدی . هدایت ، باباسنك آدملرندن شاه عنصر، چووش اوغلی سلیمان، نورالله وامثالی حشرات ایله برالتجاکاه بولمق اوزره ـــ هنوز دیوانك نظر التفاتندن سقوط ایتمیه‌رك ، مرعش والیلکی امرینه منتظر بولنان ـــ روم محمدك اقامت ایتمکده اولدیغی قونیه‌یه کیتدی . روم محمد، دلی قاتلینك اوغرادیغی فلاکتدن متأثر اوله‌رق، باباسنك خطاسندن اوغل مسئول طوتلامق ایچون دیوانه بر عریضه کوندردی . فی‌الحقیقه، بولواديده توقف ایتمکده اولان قارەمان والیسی احمدپاشا، دره‌لی خلیلك اوزرینه یورومك ایچون امر آلدی . دلی‌آلهینك طرفداری اولان شاه عنصر و دیکرلری ، اسکی افندیلرینك دشمنی ایله جنکه چیقمش بولونیورلردی . سیدی شهری دلاللری مناره‌لرك یوقاریسندن شویله بر نداده بولندیلر : « خلیل آغا قواقده شاه عنصر چاووش اوغلیله جنك ایتمکه کیدیور . بتون شهر خلقی سلاحلرینی آله‌رق برابر کیتملیدر . کیم کلمزسه کندی کافر ، قاریسی بوشدر . » بو وقعه‌یی نقل ایدن عثمانلی مورخی اوزمان سیدی شهرنده عموجه‌لرندن برینك خانه‌سنده بولنه‌رق ، خلیل ایله برلکده کیتمین کیمسه‌نك کفر و طلاقه مبتلا اولسی هانکی

(١) قتلی ایچون ویریلن حکم شرعی « بعض‌مباحثندن برفاچ‌دم » ثابت اولمسنه مبنیدر ؛ یوقسه آلاجق وامثالی‌شیلر جزای‌اعدامه منقلب اوله‌مازدی. نعیمایه مراجعت، ص ١٣٠ . (مترجم)

(٢) نعیمایه نظراً سلطان احمد زمانی . (مترجم)

(٣) نعیمادن منقولدر. غالبا بونك ترکجه‌سی « اشکك اولومی ایته دوکوندر » اوله‌جقدر ؛ حلبلی نعیما کلمه‌لرك ترکجه‌سنی بکنمیه‌رك ، ضرب مثلك طادینی بوزمشدر. (مترجم)

کتابدن چیقان فتوایه مبتنی اولدیغنی سؤال ایتمش؛ اختیارعموجه کوله‌رك ، «هایدی کیت ، بو سوزی کندیسنه سویله ! » دیمش (۱). یکن ، قونیه‌یه کیتمك صورتیله باقه‌سنی قورتارمش ، عموجه خلیلك تهدیدینه اوغرامش . بو تهدیدك کیجه‌سی احمد پاشا، شهره دخول ایده‌رك، عسکر عاصینك خانه‌سنی احاطه ایلمش، و کندیسی درت پارچه ایدیله‌رك، هر پارچه‌سی چارشینك ، شهرك اورته‌سنه آتلمشدر . آرقه‌داشلرندن یایجی حسن دخی اوآنده طوتیله‌رق ، بر محاکمه‌یه لزوم کورلمکسزین ، باشی کسلمشدر . احمد پاشا ، زوربانك خزینه‌لریله برابر زوجه‌سنی‌ده آلمشدر .

شمدی‌یه‌قدر احوالی ذکر اولنان زوربالر سپاهیلردن ، سایسلردن ، یاخود هیچ قدری اولمایان کیمسه‌لردن عبارتدر . انجق ممالك دولتده سپاهیلردن مخاطره‌لی ، قورقولو برعاصی دها وارایدی ، که بوندن سپاهیلرده لرزه‌ناك ایدیلر. قاره‌سی والیسی وزیر الیاس پاشادن بحث ایتمك ایستیورز. الیاس پاشا بالیکسربده طوغمش ، صولاق اوغلو نامیله معروف بولنمش اولدیغی حالده ، کنجلکنده قاره‌سی زوربالرینك تشکیلنده عسکرلك ایتمش، مؤخراً اناطولی بکلربکلکیله ایالت بغداد سفرنده بولنه‌رق، صدراعظم حافظ پاشایه پارلاق خدمتلر کوسترمش ایدی. خسرو پاشانك صدارتنده کوزدن دوشه‌رك ، معیتنه جذب ایتمش اولدیغی برطاقم لوند عسکریله پرغام[برغمه] حوالیسنده واقع قاره‌سی ایله ایدا طاغنه چکلمش ایدی؛ مؤخراً استانبولده حکم سورن فترت عسکریه صیره‌سنده اکتساب قدرت ایله ، اوچ توغلو وزیر عنوانیله ، بو رتبه‌نك علامت معتاده‌سی اولان آلتون زنجیره نائل اولمش ایدی . موفقیتدن جسارت آلان الیاس پاشا قاره محمود وصاری عثمان اسملرنده ایکی آدمنی بر چوق لوند ایله مدللی‌یه کوندره‌رك ، جزیره‌ی حکمی آلتنه آلمق ایستمش ایدی . لکن اهالی مقاومت کوستره‌رك ، الیاس پاشانك ایکی آدمی بتون معیتلریله اتلاف اولندی . بر امرینه اطاعت ایتمه‌مش بولنان مغنیسا بکی ججاقجی اوغلی ابراهیم علیهنه ایسه دها زیاده موفقیت کوردی .

(۱) نعیما اکثریا حاجی‌قالفه‌یی، حسن بك‌زاده‌یی، پچوی‌یی عیناً استنساخ ایله برابر، شاهد اولمق اوزره نقل ایدن ذاتك کیم اولدیغنی تصریح ایتمدیکندن ، قائل نعیمامیدر، یوقسه بو اوچ مورخدن بریمیدر ، بوراسنی آکلامق ایچون اصل مأخذلرله تطبیق ایتمك اقتضا ایدر. بوفقره احتمال که شارح‌المنار زاده‌نکدر ؛ زیرا حسن بك زاده‌نك اثری بو تاریخه‌قدر کیتمز؛ پچوی ایله فذلکه‌ده دخی بوکا دائر بر بحث یوقدر .

وزیرك عسکری مغنیسایی محاصره وضبط ایله اوچ کون یغما ایتدیلر . خواطر نشین اولان بو کوندن صوکره ، الیاس کندیسنی مغلوب اولماز صاندی ؛ کیجه‌لری شاهنامه وتیمور تاریخی اوقوده‌ردی ، یاخود ترجمه‌ایتدیرردی . مفتی یحیی‌افندی ، الیاس پاشانك حیاتی تهلکه براقان برخسته‌لغی اثناسنده ، تداوی ایتمك ایچون استانبولك مشاهیر اطباسندن عمرافندی‌یی کوندرمش ایدی ؛ الیاس پاشا ، خسته‌لقدن افاقت بولدقدن صوکره ، عمرافندینك عودتنده مفتی‌یه و برچوق اکابر دولته آغیر هدیه‌لر کوندردی (۱) . بوکیفیت استانبولده عسکرك مفتی علیهنه کفت وکوسنی دعوت ایتمش ، وعزلی موضوع قیل وقال اولدیغی زمان کندیسنه اك بیوك مدار تهمت عدایدلمشدر . صوکره الیاس پاشا شام والیلکنه تعیین اولندی ؛ لکن بالذات دمشقه کیده‌جك یرده ، حکومتی کندی نامنه اله آلمق ایچون آدملرندن یوسف نامنده برینی متسلم اولمق اوزره اعزام ایتدی . بوخبر اوزرینه ، کوچك احمد پاشا ایله قاره‌مان والیسی چرکس دلاور پاشا عاصی علیهنه یورومك ایچون امر آلدیلر . الیاس پاشا ، لاچین اسمنده بر آغاسنه خزینه‌لرینی صاقلامق اولدیغی برغمه‌نك مدافعه‌سنی تودیع ایتدی ؛ کندیسی وآرقه‌داشلری (۲) ، صاریجه وآتلی سکبان نامنده‌کی اتباعندن باشقه ، جبه‌لی آدیله اون بیك قدر آدم یازه‌رق ، الاشهر صحراسنده جنك ایتمکه کیتدیلر . الیاس پاشا اناطولی وقاره‌مان بکلربکلرینك هجومنه معروض ومغلوب اوله‌رق ، اك صادق طرفدارلریله برغمه حصارینه آتلمغه مجبوریت کوردی . شوصورتله ، تاریخ قدیمده اسکولابك التجاکاهی عنوانیله معروف بونان برغمه شهری — که عنعنهٔ عثمانیه‌یه کوره نمرودك قامتکاهیدر — محتشم خرابه‌لرینی ، کندیلرینه سد مدافعه ایدن اتخاذ ایدن عاصیلره التجاکاه اولمشدر .

ایکی وزیر ، قلعه‌نك جبراً تسخیری ممکن اولمادیغنی کوزه‌رك ، مخابره یولنی اختیار ایله ، الیاس‌پاشایه قلعه درونده بولنمایان کراس و دیکر میوه‌لر ، لذیذ ییه‌جکلر

(۱) غالبا نفی بوهدایادن حصه‌دار اولمشدر ، که الیاس پاشانی برقصیده‌سیله ثنا ایدر ، و «کریم وکامور وار ایسه کر الیاس پاشادر» دیر . مع‌هذا فارسیده صاغیر معناسنه کلن «کر» کلمه‌سنك استعمالی برمقصد خفی‌یه مبنی اولدیغنی ظن ایدنلر بولنمشدر (مترجم)

(۲) قوجه‌خضر کدخدا ، ماهی خاتون اوغلو دیمکله مشهور حسن اغا ، قله‌لی سفر اغا ، محمد زمان اغا ، شمسی پاشا اوغلو مراد . نعیما ، فذلکه ، روضة‌الابرار .

كوندردیلر . استانبولەده بر اولاق چیقارەرق ، عاصینك عفوینی متضمن برفرمان كتیرتدیلر . اوچ پاشا برلشەرك ، برعهد امضا ایتدیلر ، كه بونكله اناطولی وقارەمان والیلری ، پادشاه نامنه اولەرق ، الیاس پاشایه ماضینك تمامیله اونودلمسنی تأمین ایدیورلردی . شو ائتلاف مغنیسا ، قارەسی ، ایدا طاغی [قاز طاغی] طرفلری ، برغمه ، بالیكسری ، ادرمید (آدرامیتوم) ، آلاشهر (فیلادلفی) ، منمن (ماینومەنوس) فوچه (فوچەآ) آسایشنی اعاده ایلدی . فراری عاصیلردن برچوغی (١) بولوادینده اقامت ایدن چركس احمد پاشانك النه دوشەرك ، مستحق اولدقلری جزایی عاجلاً كورمشلردر .

دلاور پاشا قارەمانه كیتدی ؛ كوچك احمد پاشاده ، الیاس پاشایی نظر عاطفت شاهانەیه عرض ایتمك اوزره اونكله برلكده استانبوله عزیمت ایلدی . مراد رابع بوغازك آناطولی ساحلنده استاوروز ، سراینده (٢) ایدی؛ اوراده حضورینه قبول ایله ، الیاسه خطاباً : « بره كافر ، سكا شام ایالتنی ویردم؛ نیچون كیتمدك ؟» دیدی. عاصی، عذر اولمق اوزره، او زمان خسته بولندیغنی ایراد ایتمسیله، پادشاه: « ملعون یالانجی ، اجدادیمك اقامتكاهی اولان مغنیسایی تخریب ایتمك ایچون خسته دكل ایدك . بو خائنك باشی كسلسین ! » دیه باغیردی . بوستانجیلر متهمی یاقەلادیلر؛ ایچلرندن « طلوزجی » لقبیله یاد اولنان بری بچاق ایله بوغازینی كسدی . محبوسك حیاتنی تأمین ایتمش بولنان كوچك احمد ، شمدی كندی حیاتی ایچون قورقەرق ، تترەمكه باشلامش ایدی ؛ چونكه كرمیان اهالیسنك كندیسندن رفع شكایت ایتمش اولدقلرینی بیلیوردی . برقاچ دقیقه سكوتدن صوكره، پادشاه اوكا شو یولده خطاب ایلدی : «كافر، سندن شكایتجیلر كلدی ؛ نیچون تبعەمزه ظلم ایدیورسك ؟» كوچك احمد شو یولده عرض جواب ایتدی : « كرامتلی ، عنایتلی خنكارم ! جناب حق وجود شاهانەكزی محافظه بیورسون ! واقعا بعض تكلیفات طرح ایتدم ، جرمی

(١) نعیما [استانبول طبعی ، ص١٤١]نقل ایدركه : بوفراریلردن قیرآته بینمش برشخص تعقیب اولندیغنی كورەرك ، آته : « اوچ كوندر سنك ارقەكدەیم ؛ كورەیم سنی ، قیرآت، اكر كحیلان ایسەك بنی خصم النه ویرمه! » دیه خطاب ایله ، آتك بیونه دوشوب مهمیز اورر ، قاچار ؛ قوغالایانلر بوسوزی ایشیدەجك قدر ایلریلەمش اولدقلری وآتلری دها قوتلی بولندیغی حالده ، اوقدر اقدامدینه رغماً یتشملری قابل اولەماز .

(٢) نعیماده استاورز باغچەسی كه الیوم بكاربكی سرای همایونك بولندیغی محلدر ؛ بونك اسمی سلطان محمود ثانی زماننده تحویل اولنمشدر . (مترجم)

اعتراف ایدرم ؛ لکن آلدیغمی اردویه خرج ایتدم . اکر بو پاره اولماماش اولسه‌یدی، عسکر طوپلایه‌مازدم ، بوعاصی‌ده حضوریکزده جزاسنی کورمزدی . خلقدن آلدیغم پاره‌لردن باشقه حالا آلتمش بیك غروش دینم‌واردر، که بونی‌ده‌اردویه انفاق ایلدم . بنی ایستر اولدور ، ایستر عفوایت ؛ ایکیسی‌ده الکده‌در . فرمان شوکتلی خنکاریمکدر . »

نطق جالب موفقیت اولدی . سلطان مراد ایلریسی ایچون بعض اخطاراتدن صوکره ، خلعت کیدیردی ، و خدمتنه مکافاةً شام ایالتنی توجیه ایلدی . بو توجیه اوزرینه ، صدر سابق خسرو پاشا کتخداسی حاجی ایواد [٦] سلیمان آغا طمشوار والیلکنه ، دلاور پاشا سیواس والیلکنه تعیین اولندی ؛ احمد و نوغای پاشالر قاره‌مان و حلب والیلکلرنده ابقا اولندیلر .

ینه شو صیره‌لرده افلاق و مولداویا ویوده‌لقلرنده تحولات مهمه وقوعه کلدی . افلاقده ، عصیانی مسبوق اولان آبازه — که بوسنه والیلکندن اوزی والیلکنه کتیرلمش ایدی (٢٥ تشرین اول ١٦٣٣) — محمیسی بولنان افلاقلی ماتیاس بسارابایه ، دیوان همایوندن پرنس تعیین اولنان ایلیا اوغلی رادوله قارشی علناً مظاهرت کوسترمشیدی . ایکی طرف بربیوك جنکده بربریله طوتوشه‌رق ، بونك نتیجه‌سنده رادول مولداویاده محل التجا ارامغه مجبور اولمش ، غالب دشمنه کوندریلن بکللك علامتلرینی النه کچیردرك ، کندیسنی افلاق وویوده‌سی اعلان ایتمشدر .

مولداویاخطه‌سنده ، عن اصل‌له اولدیغی حالده مولداویالیلق حالنی آلمش اولان میرون برناوسکی — که اوچ‌سنه مقدم پرنسلك مقامنه کچمش ایدی — الکساندر ایلیا نامنده‌کی رومدن نزع حکومت ایتمك اوزره صرف مساعی ایلدی . میرون ، تصورات حریصانه‌سنی تعقیب ایتمك اوزره ، استانبوله کلدکده ، یدی قله محبسنه القا اولنه‌رق ، سرمفسدتی جلاد طرفندن قطع اولندی (١) .

کرك پای تختده ، کرك ولایتلرده قلیچ وکمند ، زوربالرك افناسی ایچون متصل ایشلمکده ایدی . سپاهی رؤساسندن چرکس علی‌اغا ، آت میداننده ارسلانخانه قارشیسنده آصلدی (٢) . دفتردار جدید نیکده‌لی مصطفی پاشا ، معیتی حقنده کوستردیکی سوء معامله ایله ، نظر التفات پادشاهیدن ساقط اوله‌رق ،

(١) نعیماده اشبو میرون برناوسکی « بغدان‌بانی برتوسقه » دیه‌مندرجدر ؛ دوغریسی هامه‌رك املاسی اوله‌جقدر . (مترجم)

(٢) چرکس علی اغا سور کورکله آصلمش ایدی . نعیمدن . (مترجم)

برکون خاص فرون اوکنده (١) مقتول بولندی (١٢ ذی‌الحجه ١٠٤٢ — ٢٠ حزیران ١٦٣٣) . صدراعظم حافظ پاشانك قاتلنده مدخلی اولان محمود اوغلی اخناق ایله، جسدی دکیزه آتیلدی. یکی چری اغاسی محمد اغانك هرکسجه باعث اولدیغی قورقو اودرجه‌ده ایدی، که حضورینه دعوت ایدیلنلر آبدست آلدقجه کیرلردی (٢). هرصباح دکیز، کیجه‌لری امواجنه تودیع اولنان جسدلری آتار، وبونلرك یکی چری یاخود سپاهی اوله‌قلری قولایجه آکلاشیلیردی. پادشاهك جسارت شخصیه وسیاست شدیده‌سی ارباب فساده [ملك ایچون] سلامت بخش بر دهشت ویرمکده ایدی؛ هرکون — اسلحهٔ مکمله ایله مجهز اولدیغی، وشایان اعتماد برطاقم سواری معیتنده بولندیغی حالده — دور اسواق ایله، آتی، عربده جویانه برطرزده طوپلانمش بولنان سپاهیلرك آره‌سنه شجیعانه سوق ایدر، بوجمعیتلری حضوریله طاغیدیر ایدی. اکثریا آت میدانده اوق وجرید تعلیمی یاپدیغی کوریلوردی. بالذات ای برکمانکش اولدیغی کبی، ای اوق آتانلری علوفه ترقیسیله مظهر مکافات ایدردی.

یکیسی‌ده بیوك فتنه‌کارلردن بولنان کوسه علی ایله فریدون افندی، جرائم سابقه‌لرینك جزاسنی بولمقده تأخر ایتمدیلر. فریدون، دیاربکر والیسی مرتضی پاشایه شال هدیه‌سی ایصالنه مأمور اولدی؛ شاللردن بری موصلك اعدامنی امر برخط همایونی حاوی ایدی؛ امر، بی‌رحمانه اجرا اولندی.

شام والیسی کوچك احمدپاشا، جبل لبنان درزیلرینك عصیاننی اطفایه مأمور اوله‌رق، رهکذارنده‌کی سوریه کچیدلرینی ارباب طغیاندن تطهیر ایتدی. چلیق درویش، لاوودیسه [لادیق]ده قتل اولندی. قیصریه حوالیسنده ترکمن عاصیلرندن بونی ایجه‌لی بکی حاجی احمد واوغلی عمر، آرجیش (ارکوز) طاغلرنده‌کی التجا-کاهندن خدعه ایله چکیله‌رك، حلبده دوه‌لر اوزرنده حقارت ایله کزدیرلدکدن صوکره، چارمیخه کرلدی. قاره‌حصار صاحبده تغلب ایدن باباعمرك باشی اوراده کسیله‌رك، استانبوله کوندرلدی. روم محمدك ازاله‌سی دها کوچ کورندی. سپاهیلرك عصیاننده الك اوکده کوردیکمز بورئیس شقاوت، اسکی آرقه‌داشلرینه خیانتك مکافاتی اولمق اوزره، مرعش بکلربکلکنی آلمش ایدی. اسکی شهر طرفلرنده کسکین

(١) خاص فرون دیوان یولنده اولدیغندن دیوانه مأمور ذوات علی‌الصباح یومنظره‌یی کورمش ایدیلر. (مترجم)

(٢) آخرته آبدستسز کیتمه‌مك ایچون. (مترجم)

کوبندن اولان اشبو روم محمد، وقتیله بردفترداره خدمتکارلق ایتدکدن صوکره ، محصل قاره‌قاش زاده معیتنده الاشهره کیتمش ایدی ؛ دها صوکره ، خسروپاشا زمانی ، باشلیجه ارباب فسادن اولدی . خسرو پاشا ، خدمتلرك برطاقمنی سپاهیلره توزیع ایتدیکی وقت ، روم محمد زیاده وویوده‌لغنی آلدی ؛ اورادن قسطمونی باقیر معدنلری اداره‌سنی النه کچیردی . بومأموریتله قسطمونی ایالتنی تخریب ایتمشدر ؛ قسطمونی طرفلری ، بی‌مدافع ، بونك طرفکیرانی النده قالمشیدی ، که بونلردن اوروج غازی نامنده بری ، یتمش سکسان کیشی ایله مدت‌مدیده بتون مملکتی دولاشه‌رق ، هریردن ویرکی آلیردی . صدر اعظم حافظ پاشانك قتلندن صوکره ، روم محمد ، اسکی آرقه‌داشلرینك سلطان مراد رابعی خلع تصورلرینه شدتله مخالفت ایده‌رك ، نهایت تنکیل عمومیدن قورتلمش اولان برطاقم عاصیلرله قونیه‌ده تحصن ایتمش ایدی . استانبوله قریب بولنان بومخاطره‌لی آدمی وزاقلاشدیرمق ایچون مرعش ایالتی ویرلدی ؛ روم محمد ، عینتابی کندیسنه قرارگاه اتخاذ ایلدی . شام والیلکنه تعیین اولنان دیکر عاصی دلی یوسف پاشا ، قاره‌مان حدودینه تقرب ایدنجه ، روم محمد ، لوندلر آره‌سنده مصادمه وقوع بولمامق ایچون ، طریق حرکتنی دکشدیرملك اوزره ، اوکا برمکالمه مأموری کوندردی . یوسف پاشا ، بواخطار احتیاطکارینی اصغا ایتدی ؛ مؤخراً سوردیه کیتمك اوزره یولده بولنان کوچك احمد پاشایاده بویله براخطارده بولندی . احمد پاشا ، بواخطاری وسیله اتخاذ ایله ، اکر روم محمدك ازاله‌سی مطلوب ایسه ، ایران سفرنده امام حسین قصبه‌سی جنکنده برشهرت رفیعه قزانمش و بیطار اوغلی نامیله معروف بولنمش اولان محارب جسور بهسنیلی علی بکك شومأموریته تعیینی الك مناسب اوله‌جغنی استانبوله بیلدیردی ؛ علی بك ، بوخطرناك وظیفه‌یی درعهده ایلدی . ایکی پاشایه تبلیغ ایدیلان اخطارك عینی آلمش اولان علی بك ، کندی آدملرندن ایکی کیشی‌یی کلمات مصالحانه ایله ارسال ایلدی ؛ مرعش والیسنه ، کندیسنی هیچ برصورتله راحتسز ایتمکسزین بهسنیه تزییندن سنه‌ده برینی اولمادیغنی بیان ایدیوردی . روم محمد ، خبر کتیرنلری اعدام ایله ایشه باشلایه‌رق ، عینتابده کندیسنی تقویه‌یه مسارعت کوستردی . متعاقباً علی بك ، اوطرف اهالیسنك معاونتیله ، روم محمدی محاصره‌یه کلدی . شهر آلندی ؛ عاصی ایله بتون طرفکیرلری مقتول اولدی . غالب ، خدمتنه مکافاةً ، روم محمددن محلول مرعش

والیلکنی آلدی . شام والیلکنده کوچك احمد پاشانك خلف اولمش اولدیغی دلی یوسف پاشا بوآرهلق استانبوله کلمش ایدی . یوسف پاشا برجسور جنکاور ایسه‌ده ، تعدیاتی بادئ شکایت اولدیغی کبی ، خسرو پاشا چراقلرندن اولمسی جهتله پادشاهك منفوری ایدی (۱). بر رمضان کیجه‌سی سرایه جلب اولنه‌رق ، جلاده ویرلدی (۷رمضان۱۰۴۲ــ۱۸مارت ۱۶۳۳) . غسل وتکفین ایچون نعشنی آیاصوفیه جامعی حرمنه کوتورنلر، شهرزورده لوری‌حسین خان ایله جنکده قوله آچیلان توفك یاره‌سنك حالا ایشله‌مکده اولدیغنی کوردیلر .

استانبول وآسیای صغری عاصیلری امحا ایدلمکده ایکن ، عربستان محاربهٔ داخلیه‌یه معروض اوله‌رق ، هم یمن ، هم حجاز آتش ایچنده قالمش ایدی . حبش والیلکندن یمن والیلکنه نقل اولنه‌رق ، زیدیه امامی شریف قاسم بن شریف محمد ایله محاربه ایتمك اوزره مخاده تحصن ایتمش اولان آیدین پاشا، عربلر طرفندن ترك اولنمش ایدی. احمد پاشانك، شریف احمدی مکه امارتنه تعیین ایتدکدن صوکره، مصر بکلربکی بایرام پاشانك خیانتیله حیاتی غائب ایتدیکنی یوقاریده حکایه ایتمش ایدك . احمد پاشانك ، اورته‌دن قالقمسیله حامیسز قالمش اولان شریف احمد ، یمن والیٔ جدیدی قانصو پاشا طرفندن اعدام اولنه‌رق ، اونك یرینه شریف سابق کچدی . قانصو ، آیدین پاشانیده اولدوردکدن صوکره ، زبیده دوغری حرکت ایلدی. امامك عسکریله قانصو قوماندهسنده بولنان عثمانلی اردوسی جنان وادیسنه قریب برمحلده تقابل ایتدیلر . عربلر یوزبیکه بالغ ایدی ؛ صاغ جناحلرینه زنجی سنبل ، صول جناحلرینه امامك حسن وحسین آدلرنده ایکی برادری قومانده ایدیورلردی؛ امام، مرکزده قرار ایتمش ایدی. قانصو پاشا، صاغ جناحه کدخداسی یوسف اغانی، صول جناحه سپاهی ملازمی نامیله استانبولده یازیلان عسکرك رئیسی ادریس اغانی قویمش ایدی ؛ عثمانلی جنرالی‌ده، مرکزی بالذات اداره ایدیوردی.

نتیجهٔ حرب عثمانلی اردوسنجه فلاکت آمیز اولدی . یوسف کدخدا ، زبیده قاچدی ؛ قانصو ، کدخداسنك کندی یرینه قائم اولمق ایستدیکندن اشتباه ایتدیکی جهتله ، آرقه‌سندن کوندردیکی بر قاتل واسطه‌سیله اونی خنجرله اعدام ایتدیردی . لکن یوسفك هوادارلری بوخبر اوزرینه آیاقلانه‌رق ، پاشانی زبید

(۱) نعیما ، ص ۱۵۳ ، دلی یوسف پاشا ایچون « پاشالر ایچنده بویله جمیل الوجه » آدم کورلدیکنی یازار . (مترجم)

قلعه‌سنده حبس ايله، قاتل اولمقله مظنون اولان دلی باشيسی ايله كاتبنك باشلرينی كمال شدتله طلب ايتديلر. پاشا، بونلری تسليمه مجبور اولمش ايكن، استانبولدن كلن سپاهی ملازملری اونلری حمايه‌لرينه آله‌رق، حياتلرينی قورتارديلر. سپاهی ملازملرينك چيقاردقلری كورلتی‌ده پاشانك هداياسيله باصديرلدی.

ادريس آغانك وفاتيله يرينه قرمزی بايراق آغالغنه كچن كور محمود پياده وسواريدن مركب برفرقهٔ كثيره ايله — ارزون حربه‌لر وبالق دريسندن سپرلرله مسلح اوله‌رق حربه كيدن — زرانيق عشيرتی عربلری اوزرينه يوريدی(۱). عربلر دوچار هزيمت اولدی؛ غالب، زبيدايله تعزی دست تسخيرينه آلدی؛ لكن قانصو، صنعانی اله كچيره‌مدی. اوچ سنه نتيجه‌سز حربلردن وامثالی كورلمه‌مش يورغونلقلردن صوكره سپاهی ملازملرندن آنجق طقوز يوز كيشی قالمش ايدی. قانصو پاشا بونلرك آيلقلرينی ويرمكده عاجز قاله‌رق، كنديلرينی موعود اولان خدمتلری ايستمك اوزره استانبوله كوندردی.

كور محمود، اشبو طقوز يوز كيشی ايله قاره‌دن حجازه كله‌رك، جده كمركجيسی الندہكی اموالی يغما ايتدكدن صوكره، حج ايچون مكه‌يه توجه ايلدی. عثمانلی عسكرينك تقربنده، شريف زيد بونلردن قورقه‌رق، يكرمی اوتوز بيك عرب ايله مقابله‌لرينه چيقدی. جده‌دن مكه‌يه اولان يول اوزرنده‌كی قويولرك جمله‌سی شريفك امريله طولدورلمش ايدی. كور محمود اغاايله يانندہكی طقوز يوز عسكر بو قويولری بولوب ده آچنجه‌يه قدر هلاك اولمه‌يزدقلرندن، قويولرك طولديرلمسی اونلر ايچون برفلاكت اولمش ايدی. نهايت، عمومی برجنكه كيريشيله‌جك ايكن، عربلرك تجربه‌سزلكلرندن دولايی، باروت دپولری برهوا اولدی. اشتعال، شريف زيدك صاغ الی حكمنده بولنان شريف محمدك وفاتنه سبب اولديغندن، شريف زيد، چوله التجايی اختيار ايتدی. مكه‌يه غالبانه داخل اولان كورمحمود ومحاربلری، شهری يغما ايله باشلاديلر. بوجدال ۱۶۳۱ مارتنه‌مصادف ۱۰٤۰ شعبانده وقوع بولمشيدی؛ ذی‌الحجه‌ده، بونلر دينلرينك احكامی موجبنجه كعبه‌يی يدی كره طواف ايلديلر.

بووقايع اوزرينه، كور محمود، منصب شرافته كنديسيله برلكده كلمش، اولان شريف نمی‌يی نصب ايلدی، كه اونك شريفلكی اوچنجی دفعه‌در. محمود اغا مكه‌نك يغمه

(۱) بوسپرلر «صحيفه» وحربه‌لر «زانقوق» تسميه اولنور. نعـ. [قيرص نان قدر برر بالق دريسندن سپر، كه صحيفه ديرلر؛ وبرر حربه، كه آكا زانقوق ديرلر. ج ۳، ص ۱۵٦]

ايدلمسى استانبولده كنديسنه حسن قبول اعدا ايتميه جكنى بيلديكندن، يالكز هوادارى اولان اوچ درت يوزعسكرايله بصره يولنى طوتدى؛ اوچ يوز كيشى ده مصطفى بك قوماندهسيله استانبوله كيتمك اوزره اغالرندن آيرلمش ايديلر.

عربستان قاريشيقلقلرى خبرى اوزرينه، مصر واليسى خليل پاشا، شريف زيدى مكه يه اعاده ايتمك اوزره، مصر امراسندن قوجه [اختيار] قاسم بكى برفرقه عسكرله مأمور ايلدى. تجربه ديده بر جنكاور اولان قاسم بك، مصطفى بكك معيتنده كى اوچ يوز مرد عزمكار ايله حربدن توقى ايتمك ايستديكندن، شام امير الحاجى ابراهيم بكى اونلرله ائتلافه كوندردى. بعدالمذاكره، مصطفى بك خلعت كيه رك، سوريه طريقيله استانبوله دوغرى يولنه دوام ايتدى؛ شريف زيدده مقام شرافته عودت ايلدى.

كور محمود عربلر طرفندن تعقيب اولنه رق، وادى العباسك وسطنده كائن تربه قلعه سنه جان آتمش ايدى. معيتندن بر طاقمى دها مصطفى بكه التحاق ايتمك اوزره آيرلديلر؛ امير الحاج ابراهيم بك، آلتى يوز قدر اولان اشبو مصطفى بك طاقمنه رهبرلك ايده رك، بونلر سلامتله شامه وارديلر. اسكى قوماندانلرى ايسه بصره يولنده دوام ايتمك ايستديكى حالده، عربلرطرفندن احاطه سى تأخر ايتميه رك، اسيراً مكه يه كوتورلدى. طرفدارلرى اعدام اولنه رق، كنديسى ده اشكنجه ايله اياقلرى قيرلدقدن صوكره، منتله (١) براقلدى. (محرم ١٠٤١ — اغستوس ١٦٣١). اوصيره ده بر شريف، برادريله برلكده، جده بكى مصطفى بكك قاتلى اولمق اوزره قصاصه محكوم اولدى (٢).

مصطفى بك قوماندهسنده كى عساكر عثمانيه سوريه يه كليركن، كاربان حجاجه تعرض ايدن چول عربلرينه قارشى بيوك معاونت كوستر ديلر. عربان قويولرى طولديره رق، ويوللرى مغيلان اغاجلريله سد ايده رك، حجاجى توقيف ايتمك ايستمشلر ايدى (٣). عسكر عربانى پريشان ايتدى؛ اغاجلرى ده ياقدى. شو خدمت جميله لرى يمنده ومكه يغماسنده كى جرائم سابقه لرينى اونوتدورمغه مدار اوله رق،

(١) نعيماده «معلا». ص ١٦٠ (مترجم)

(٢) نعيما، بو شريفى «نامى» تسميه ايدر. ص ١٦٠ (مترجم)

(٣) عربان، حجاج كيجه اينچنه دوشمك ايچون قويولر قازدرق، مغيلان آغاجلريله اوزرلرينى اورتمشلردى. نعيما، ١٦١. (مترجم)

رئيسلری مصطفی قسطمونی سنجاق بكلكنه نصب ايدلدی (١) . بونكله برابر بقيهٔ عسكر، عربستانه سوق اولنمازدن مقدم كنديلرينه وعد اولنان سپاهيلكلری طلب ايتمك اوزره استانبولده عرض وجود ايتدكلری زمان، صدر اعظم محمد پاشا بو مطالبی هيچ ديكلميه‌رك، مستدعيلری ديواندن قوغدی (١٠٤٣ــ١٦٣٣) . مؤخراً قانصو پاشاده استانبوله كله‌رك، بلا مدافعه تماماً زيديلرك دست استيلاسنه براغلدی .

ايالات دولتده شو وقايع كذار ايدركن، استانبول، برشهزاده تولدندن دولايی اظهار اشواق ومسرات ايليوردی (٢) ؛ لكن بوشنلكلری، اوزمانه‌قدر استانبولی تخريب ايدن يانغينلرك الك مدهشلرندن بری تعقيب ايتمكده تأخر ايلدی . آتش، جبالی قاپيسی خارجنده تجهيز ايدلمكده اولان بركمی قاله‌فاتجيسنك دفتسرلكندن ظهوره كلدی (٢٧ صفر ١٠٤٣ ــ ٢ ايلول ١٦٣٣) (٣). حريق، اورالرده‌كی كميلره سرعتله سرايت وآيا قاپيسنه قدر ساحلی تعقيب ايده‌رك، مصطفی پاشا چارشيسنی، قاره موسی افندينك اقامت ايلديكی حمزه پاشا سرايی، اوكا ملاصق يحيی پاشا سرايی، عاشق‌پاشاده چشمی‌افنديك محتشم سرايی ياقدی (٤) . اورادن اوچ دهشتلی قوله منقسم اولدی؛ بری سلطان سليم جامعنه دوغری كيتدی ؛ بری ساحل بونجه امتداد ايده‌رك، حيدر پاشايه [فاتح قزبنده‌كی حيدر]، اسكوبلی جامعنه، اون قاپانه، زيرك جامعنه توجه وره‌كذارنده قورشونجی باشی زاده مصطفی پاشانك اقامتكاه ذی‌قيمتنی بلع ايلدی؛ اوچنجيسی عاشق پاشادن سلطان محمد جامعی يولنی طوندرق، جامع شريفك صاغنده وصولنده‌كی ايكی جاده‌يی، سرايلری،

(١) « باشلری مصطفی بك قسطمونی‌يه صله‌سنه كيتدی » . نعيما . (مترجم)

(٢) « صفر ١٦٣٣ اوائلنده قنديللی باغچه‌ده بر شهزاده وجوده كلمكله، درياده وكنار بحرده موم دونانمالری و فشنكار ايله عظيم شنلكلر اولدی » نعيما، ص ١٦٦ (مترجم)

(٣) يانغين، ٢٧ صفر جمعه كونی صباح وقتی ظهور، واو كون، اوكيجه دوام ايده‌رك، يكرمی درت ساعت صوكره بازاركونی سوندرلمشدر. « اولدی بيك‌قرق اوچده احرق كبير » مصراعی تاريخ دوشورلمشدر . نعيمادن، ص ١٦٧ . شايان دقتدر، كه مصراعك صاحبی، تاريخه اويدورمق ايچون، احراقك الفنی‌ده فدا ايله، قاعدهٔ املايی، معنايی، وزنی بوزمقدن چكنممشدر ! (مترجم)

(٤) نعيما، بوسرايلرك هر بری درت بش طبقه قديمی بنالر اولديغنی، وخصوصاً چشمی افندی سراينك طوانلری زر لاجورد ايله پر زيور بولنديغنی قيد ايدر. (مترجم)

بيوك وكوچك قاره‌مانى ، سراجخانه‌يى ياقدى ، صارى كرزه [صارى كوزل] يه وارمدى .

پادشاه ، بوستانجيلر ووزيرلر معيتنده بولنديغى حالده ، سلطان سليم جامعى طرفندن اطفاى حريقه سعى ايدركن ، آتش اونلرك آرقه‌سنده‌يكى‌چريلرك يكى واسكى قيشله‌لرينى [اوطه‌لرينى] واختلال عسكرينك مركز دائميسى اولان اورته جامعى استيلا ايديوردى . خط تخريب ، اورادن دخى طولاً ليماندن ملا كورانى‌يه قدر — كه بتون عرض استانبول ديمكدر — وعرضاً فنار قاپيسندن بالى پاشا ولطفى پاشا جامعلرينه ، شاه‌خوبان‌سراينه ، اون‌قاپانى قربندن آت پازارينه قدر اوزاندى . يالكز ايكى محله‌ده ايكى خانه قورتلدى . محترق اولان خانه‌لر يكرمى بيك تخمين اولندى (٣) .

بو فلاكت عظيمه ، خلق آره‌سنده خشنودسزلغى موجب اوله‌رق ، قهوه‌خانه‌لرده علناً اظهار حسياته باشلاديلر . افكارك بو تمايلى يكى برفتنه‌يه بهانه اولور انديشه‌سيله ، حكومت بتون قهوه خانه‌لرك درحال سدى حقنده برامر نشر ايتدى (ربيع‌الاول ١٠٤٣ — ايلول ١٦٣٣) . امر شدتله اجرا اولندى . مقدما ، سلطان مراد ثالث وسلطان احمد اول زمانلرنده دخى بودرلو اوامر نشر ايدلمش ، لكن يالكز برقاچ كونلر شدت اجرايه مقرون اولمش ايدى . بودفعه ايسه ، بالعكس ، پاى تخت وبلاد دولت قهوه خانه‌لرى سلطان مرادك وخلفى سلطان ابراهيمك مدت سلطنتلرنجه مسدود قالدى . نهايت سلطان محمد رابع عصرنده آچلملرينه مساعده آلنه بيلدى .

قهوه خانه‌لرك سدينى تعقيباً ، توتونك — خلافنده حركت ايدنلر اعدام جزاسنه اوغرامق اوزره — منع استعمالنى متضمن برامر ظهور ايلدى . يكى بر حريق ظهور ايدر ملاحظه‌سى بهانه‌سى اتخاذ ايدلمش ايدى . لكن حقيقت حالده ، ايشسزلرك طوپلانتيلرينى منع ايتمك ، مصالح عموميه‌دن بحث اولنه‌بيله‌جك اجتماعگاهلرى سد ايلمك اوزره ضابطهٔ عاليه‌يه عائد برتدبير ايدى .

شدتله محافظه اولنان اشبو تدبير انضباطى ، باعثى اولانلر حقنده بدخواهانه

---

(٣) بو تخمين ريقونكدر ؛ آنجق بو مؤلفك ديكر افاداتى كبى بوده احتياط ايله تلقى اولنمق ايجاب ايدر ؛ ريقو ، حريقى ١٦٣٤ ده ، تاريخ صحيحندن براز صوكره كوسترر . ريقو ، قنولله‌سده ، ص ٢٥ . [كاتب چلبى اوزمان استانبولك بشده‌برى يانديغنى سويليور . فذلكه ، ص ١٥٤ .]

سوزلره، برچوق هجویه‌لره سبب اولدی. لسان خلق، «کیجه‌لری اویقومزی قاچیران زنجی خادملری دفع ایدیکز؛ زنجی‌یی (قهوه‌یی) منع ایتمزدن اول مظلوملرك قلبلرندن یوکسلن قانلی دومانی طاغیدیکز» دیوز ایدی (١).

بودرلو سوزلر جریان ایده طورسون، قیلیج، یکی امره مطاوعت کوسترمینلر حقنده شدتله اجرای افعال ایتمکدن کری قالمیوردی. پادشاه بالذات قوله‌چیتیوردی؛ سوقاقده فنارسز طوتیلان، برچبوق ویاخود برفنجان قهوه ایله دردست ایدیلن کیمسه جلاده تسلیم ایدیلیوردی. هر صباح، سوقاق اوزرلرینه براقیلان اجساد مظلومین، کیجه‌نك سیاست بی رحمانه‌سنه شهادت ایلیوردی. ادرنه‌ده، امر خلافنه، حالا قهوه خانه بولندیغنه دائر النان خبر اوزرینه، بونلری سد ایتمك وصاحبلرینی آصدیرمق ایچون، بوستانجی باشی کمال شتاب ایله ادرنه‌یه کیتدی. هرکون، بواشیای ممنوعه مبتلالرندن برقاچی شو ابتلای فلاکت انکیز اوغورنده باشلرینی ویررلردی. سلطان مراد، کیجه کوندوز، تبدیل قیافت، شهری وقرای ملحقه‌یی دولاشیردی؛ برپرده طوپلانمش آدم بولنسه، پادشاهی کورنجه طاغیلیرلر ایدی. برکون شیخ الشیوخ، متصوف شهیر سیواسی زاده، کاغدخانه‌ده میرآخور کوشکنده بعض محبانیله تصوفه‌دائر مصاحبت ایتمکده ایکن، سلطان مراد ناکهانی صندال ایله کلمش، وحضارك کتابلرینی، مجلسده‌کی اشیالرینی ایستمش ایدی. کتابلری، اورته‌ده بولنان تسبیحلری کوتوردیلر. پادشاه برجلدی آچوب، یحیی افندینك دیوانی اولدیغنی کوره‌رك: «بو بزم افندینك [یعنی شیخ الاسلامك] دیوانیدر» دیمش، واوته‌کی کتابلری واشیایی کوردکدن صوکره: «کتابلریله سیره کیدن علمایه، تسبیح وسجاده ورداسیله کیدن درویشانه، دوات وقلم ولوازم کتابت ایله کیدن کتابه بزم سوزیمز وبروجه ایله تعرضمز یوقدر، عالملرنده اولسونلر!» (٢) سوزلرینی علاوه ایتمشدر.

شیخ سیواسی زاده افندی، شیخ اکبر اسکداری محمود افندینك وفاتندن

---

(١) نعیماده یالکز بربیت مندرجدر، که شودر:

«ضررسز بردخان حقنده نیلر بولنجه‌دقتلر؟ دخان آه مظلومانی منع ایلهك، هنراولدر.»

نعیمانك «برتنباکو که تورکجه توتون دیدکلری یپراغ مکروه» دیمسنه کوره، اوزمانك لساننده توتونه تنباکی دخی نسمیه اولندیغی اکلاشیلیر. ص١٦٩. (مترجم)

(٢) نعیما، ص ١٧٢. (مترجم)

بری استانبول متصوفه‌سنك رئیسی اولدیغی کبی، قاضی زاده متکلمینك رئیسی‌ایدی. قاضی زاده صرف احکام شریعت ناشری، دیکری احکام شرعیه‌نك دها آز شدتلی تفسیرینه طرفدار اولان متصوفه‌نك مدافعی ایدی (١) . مولد [حضرت] پیغمبری مناسبتیله (١٢ ربیع‌الاول ١٠٤٢ — ٢٧ ایلول ١٦٣٢) (٢). بربرینه‌مخالف‌اولان ایکی فرقه‌نك رئیسلری، بری دیکرینی تعقیباً، آت‌میداننده‌کی سلطان احمدجامعنده وعظ ایتدیلر. اولا سیواسی زاده کرسی‌یه چیقدی . اوندن صوکره — پادشاهك التفات مخصوصنه مظهر اولان — قاضی زاده کرسی‌یه کله‌رك، بو التفاتدن استفاده ایله، سربستانه بعض سوزلر سویلدی . علی‌الخصوص اکابر علیهنه ایراد کلام ایتمك صورتیله قوهٔ بلاغتنه جریان ویردی . بالای کرسیدن (مسلمانلرك ازوپی اولان) نصرالدین خواجه‌نك بر لطیفه‌سنی نقل ایلدی: خواجه برکون بر بیوك وبرده کوچك اوکوز ایله ترلاسوررکن، ارقه‌داشنك صاپانی ایی سورمه‌مسنده دولایی، بیوك اوکوزی دوکمکه باشلار. بوحرکت غریبه‌نك سببی سؤال ایدلدکده : « بویله یاپدیغم شونك ایچوندر، که بیوك اوکوز حرکت ایتمدکجه کوچك اوکوز حرکت ایده‌مز» جوابنی ویرر. اکابردن وعلمادن بعضلری واعظك سوزلرندن آلینه‌رق، کرسیدن ایندیرمك ایستدیلر . لکن قاضی‌زاده‌نك‌خصمی (٣)اولان شیخ‌الاسلام، حضور شاهانه‌ده اویله برشی یاپلسی مناسب اوله‌میه‌جغنی بیان ایله، ممانعت کوستردی (٤) .

اوچ آی مقدم[*] (٦ ذی‌الحجه ١٠٤٢ — ١٤ حزیران ١٦٣٣)، مراد ثالث عصرنده روم ایلی قاضی عسکری قاره چلبی زاده حسام افندینك اوغلی اولوب کذلك روم ایلی قاضی عسکری بولنان محمد افندینك وفاتیله، طریق علما‌ك ممتاز ارکانندن برینی غائب ایتمش‌ایدی. حسام افندینك پدری، قاضی قاره چلبی ایدی؛ بیوك پدری مولانا حسام‌الدین افندی، فاتح سلطان محمد عصرنده صدر اعظم

(١) متصوفه‌یه دائر سوزلر، مورخك زعمیدر . سیواسی زاده وقاضی زاده . نعیمانك تعبیری وجه ایله «متباغض» ایدیلر. (مترجم)

(٢) بو تاریخك صحیحی ١٢ ربیع‌الاول ١٠٤٣ — ١٨ اغستوس ١٦٣٣ اوله‌جقدر (مترجم)

(٣) دشمن‌دیمك‌اولان بوکلمه هامه‌ری‌شاشیرده‌رق، اقرباسندن ظن‌ایدیرمشدر(مترجم)

(٤) فقره‌نك خاتمهٔ لطیفه‌سنی هامه‌ر اکلایه‌مامش اولمالی، که کچمشدر. کاتب چلبینك واوندن نقلاً نعیمانك علاوه‌سنه کوره، اشبو منع خصوصنی قاضی زاده‌یه نقل ایتدکلری زمان، واعظ‌افندی « فثبت‌المدعی ! (دعوی ثابت اولدی !) » دیمشدر . (مترجم)

بولنان روم محمد پاشانك برادرى اولديغى كبى ، قاره‌مانك الك معتبر عائله‌لرندن بريله كسب مصاهرت ايلمش ايدى. حسام افنديك ايكى اوغلى وار ايدى ، كه برنجيسى روم ايلى قاضى عسكرى اولان سالف الذكر محمد افندى ، وايكنجيسى مفتيلك مقامنه‌قدر صعود ايدن و آتياً بوتاريخده بالدفعات ذكرى كچه‌جك اولان عبدالعزيز افنديدر . محمد افندى « ظهورى » مخلصيله بر ديوان اشعار براقمشدر . خانه‌سنه متصل برجامعى وبروسه وادرنه‌ده متعدد خيراتى واردر (١) .

پاى‌تخت سلطنتده شو وقايعك جريانى صيره‌لرنده دياربكر واليسى مرتضى‌پاشا ، سكبان باشى موسى اغانك يارديميله ، موصل قلعه‌سنى اكمال ايديوردى ؛ موسى اغايه وان ايالتنك توجيهيله مكافات اولندى (٢). برائر عظيم اولان اشبو موصل قلعه‌سى اكمال ايديلنجه، مرتضى پاشا ماردين جوارنده كائن سلطان يايلاسنده عسكر جمعيله اشتغال ايلدى ؛ ايرانيلر ايسه كنديلرينه مقاومته مقتدر اوليان طهمورث خانى كورجستاندن اخراج ايديورلردى (٣) . اوزمان خطهٔ ايران اختلافات داخليه ايله مالا مال ايدى .

شيراز واليسى امام قولى خان ، يكرمى سنه مقدم بيوك شاه عباسدن هديه اولمق اوزره بر جاريه آلمه‌رق ، متعاقباً بوجاريه‌دن تولد ايدن و عباس تسميه اولنان چوجق وارث طبيعىٔ سلطنت [يعنى شاه عباسك اوغلى] اولمق اوزره شهرت بولمش اولديغندن ، بو دفعه امام قولى وعباس ، امام قولينك يكرمى درت اولاديله برابر

(١) نعيما ، فذلكه . شقائق نعمانيه‌ده مولانا قاره‌چلبينك وعطائيده اوغلنك ترجمهٔ حاللرينه مراجعت . صوك ذكر اولنان ذاتى ، عطائيده قاضى حسام‌الدين حسن افندى ايله قاريشديرماملیدر . بوندن صوكره‌ده عطائيده قاره چلبى زاده محمد افنديك (قاره‌چلبينك حفيدى) ترجمهٔ حالنه مراجعت . قاره چلبى زاده محمد افنديك برادرى مفتى عبدالعزيز افندى ، ١٠٠٦ (١٥٩٧) سنه‌سنده جدى قاره چلبينك و ١٠٤٢ (١٦٣٢) سنه‌سنده قارداشنك وفاتندن خيلى تفصيلات ايله بحث ايدر (بنده‌كى نسخه‌لرده، ص ٢٨٣ و ٣٩٩) . بو خاندان شهير علماك سلسله‌سى ايشته شودر : ١ ، بيوك جد حسام‌الدين ، محمد ثانى وسليم اول زمانى، ف ٩٢٠ (١٥١٤)؛ ٢ ؛ قاره چلبى، سليمان قانونى زمانى ؛٣، قاره چلبى زاده حسام‌الدين افندى، مراد ثالث عصرنده قاضى عسكر، ولادتى ٩٤٠ (١٥٣٣) ، ف ١٠٠٦ (١٥٩٧) ؛ ٤ ، قاره چلبى زاده محمد افندى، مراد رابع عصرنده قاضى عسكر، وبرادرى مفتى عبدالعزيز افندى .

(٢) ١٠٣٢ وقايعندن . نعيما . ص ١٤٤. (مترجم)

(٣) نعيما ، ١٤٦. (مترجم)

جملةً قتل ایدلمشدر (۱). دولتك حدود شمالیه‌سنده‌کی گیلان، وقتیله مستقل و تیراندازلریله شهرتگیر بر ایالت ایکن، سلطان سلیمان قانونینك ایلك عجم سفرندن بری عثمانلیلرله مناسباتده بولنمقله متهم [ایرانیلرجه] ایدی؛ بو ایالتك صوك خانی، سلطان محمد ثالث زمانی زنجیر آلتنده وفات ایده‌رك، بربرینی متعاقب ایکی برادر ادارهٔ حکومته گچمشدر، که برنجیسی غریب شاه، ایکنجیسی عادل شاهدر. برکون شاه صفی، گیلانك الك ماهر تیراندازلرندن درت یوز کیشینك اورته پارمقلرینی کسدیرمش ایدی. بوکا سبب اولمق اوزره، «بر آغاجك آرقه‌سنده اون دانه‌سی اون بیك ایرانی‌یه موفقیتله مدافعه ایدن بو تیراندازلری، بو دشمنلری نه‌یه صاقلامالی؟» دیوردی. شاهك گیلانده والیسی بولنان آرسلان بك، بر درویشی اعدام ایتدیره‌رك، عادل شاهی اورته‌دن قالدیرمش اولدیغنی نشر ایتمش ایدی (۲).

ایرانیلرك وانه دوغری یورومکده اولدقلری خبری اوزرینه، وزیر اعظم محمد پاشا، همان حدوده متوجهاً حرکت ایتمك ایچون امر آلدی. قاپودان جانپولاد پاشا زاده روم ایلی ایالتنه تعیین اولنه‌رق، صوفیه‌ده عسکر تحشیدینه مأمور اولدی. بایرام پاشا رکاب همایون قائمقامی، قائمقام سابق جعفر پاشا قاپودان، عمر افندی دفترداری تعیین ایدلدی.

تشرین اول اورته‌سنه دوغری، وزیر اعظم اسکداره گچدی (۱۱ ربیع الآخر

(۱) هامه‌ر، بو فقره‌یی پك صیقی خلاصه ایلدیکندن، برآز ایضاح اولنور: شاه عباسك وفاتنده، نبیره‌سی اولوب شاه صفی نامیله تخت ایرانه گچن سام میرزا، مملکتنده کندیسنه عاصی اولانلرك ازاله‌سیله مشغول ایدی. دده‌سی عباس میرزانك شیراز حاکمی امام قولی خانه اهدا ایلدیکی بر جاریه‌سی حامل ایمش. امام قولینك خانه‌سنده بر ارکك چوجق طوغار، آدینی عباس قورلر. چوجق سیاجه شاه عباسه بکزه‌دیکندن، اونك اوغلی اولدیغنده اشتباه ایدلمز. شاه عباسك وفاتنده یکرمی یاشنده اولان بو چوجق، ادعای نسبه قیام ایلدیکی جهتله، بو دفعه شاه صفی، فدایلر کوندره‌رك، امام قولی واونك یکرمی اوچ اولادی ایله برلکده اولدورمشدر. نعیما، ص ۱۶۲ (مترجم)

(۲) ایرانیلر، عثمانلیلرله متحد بولنملرندن دولایی، گیلان پادشاهلرینی محو ایتدکدن صوکره، گیلانیلر — که عجملر طرفندن گیلی تسمیه اولنورلر — بالاتفاق ملوك گیلان نسلندن غریب شاه نامنده بر جوانی پادشاه طانیدیلر. ایرانیلر طرفندن بونك دخی قتلنده قارداشی عادل شاه ظهور ایلدی. اوده مغلوب وخرقه‌پوش و مختفی اولسی اوزرینه، آرسلان بك بر چوق درویشلری اعدام ایتدیکی صیره‌ده، برینده «ایشته بودعادل شاهدر» دیه‌رك قازیغه اورمشدر. بو وقایع، ۱۰۴۲ تاریخلرنده ایدی. نعیمادن ص ۱٦٤. (مترجم)

١٠٤٣ ــ ١٥ تشرین اول ١٦٣٣) . قواقده ، ایران شاهی طرفندن فرار ایله بوطرفه کلمش اولان شروان خانی ایکی یوز سواری ایله عرض وجود ایدرك ، اولا کنغری ، بعده علائیه سنجاغی توجیهیله اکرام ایدلدی . مالتپه‌ده ، پادشاه صوك دفعه اولمق اوزره تجدید رسمی اجرا ایتدیره‌رك ، اردویه کافی مقدارده و مطلوب وجه‌ایله مجهز عسکر کتیرمه‌مش اولملرندن طولایی ، درت وزیر (١) مظهر غضب اولدیلر . بوستانجی باشی ، مالّلری مصادره اولنان بو درت وزیری برقادیرغه‌یه ارکاب ایله ، منفالرینه براقدی . بونلردن محمود پاشا ، معزولاً حجه کیدوب کله‌رك ، متقاعد اولدی ؛ محمد پاشا ردوسه نفی اولنه‌رق ، صوکره عفو اولنمشدر ؛ مصطفی پاشایه سلفکه سنجاغی ، یوسف پاشایه [بوسنه حدودی منتهاسنده] کلیس سنجاغی توجیه ایدلمشدر . او صیره‌ده بلوك اغاسی جعفر آغایه قبریس ایالتی و یکیچری آغالغندن چیقان خطاط حسن آغایه بوسنه ایالتی ویرلدی . اثنای راهده ، عجملرك واندن چکلمکده اولدقلری خبری کله‌رك ، اردو شوق ومسرتله مشحون اولدی . ذات شاهانه ، ازمیددن اوته قازنقلی‌یه قدر اردویه رفاقت ایده‌رك ، عسکرك محافظهٔ انتظامی حقنده اوامر شدیده ویردکدن صوکره استانبوله عودت ایلدی (٢٥ ربیع الاخر ١٠٤٣ ــ ٢٩ تشرین اول ١٦٣٣) .

یکیشهرده خیلی یکیچری ایله بش سانجق عسکری مشتایه کوندرلدی . متعاقباً قونیه‌ده ، روم محمدك اسکی آرقه‌داشلرندن ییریق حسن و زوربا کورجی علی آغا اعدام اولندیغی کبی ، قاره پیکارلی اسلام بك قورقوسندن ترك حیات ایلمشدر .

وزیر اعظم ، استانبولدن مفارقتندن ایکی آی صوکره ، حلبه داخل اولدی (١٥ جمادی‌الاخری ١٠٤٣ ــ ١٧ کانون اول ١٦٣٣) . حلب بکلربکی نوغای پاشا ، بقراصه قدر استقباله کلمش ایدی . محمد پاشانك حلبه وصولنك یدنجی کونی حلبده ، استانبولده‌کی کبی مطنطن بر دیوان عقد اولندی . اوچ کون صوکره ، نوغای پاشانك قتلی حقنده صادر اولان خط همایونك حکمی اجرا اولندی . نوغای پاشا ، عاصیلرك تعقیبنده ومالّلرینك مصادره‌سنده اهمال کوسترمکله متهم طوتیلوردی (٢٥ جمادی الاخری ١٠٤٣ ــ ٢٧ کانون اول ١٦٣٣) . خدمت

(١) جغاله‌زاده محمود پاشا ، نشانجی یوسف پاشا ، موستارلی مصطفی پاشا ، جوان قاپیجی باشی دیمکله معروف سیمین محمد پاشا . نعیمادن ، ص ١٧٥ . (مترجم)

دولتده صاحلری آغارمش اولان باشی استانبوله کوندرلدی . حلب واليلکی ، رتبهٔ وزارت ایله، بودفعه سرایدن چیقاریلان سلحدار احمد پاشایه توجیه اولنه‌رق، آناطولی بکلربکی طیار محمد پاشا ، دیاربکر بکلر بکی تعیین اولندی ؛ سابق دیاربکر والیسی مرتضی پاشا استانبوله چاغیرلدی .

سلطان مراد رابع ، کانون‌اول ابتدالرنده قاپودان جعفر پاشایی، وزیر کورجی محمد پاشایی ، بیوك میراخور یکی شهرلی حسین آغایی ، قاپیجیلر کدخداسی وزیر اعظم نصوح پاشا زاده حسین آغایی معیتنه آله‌رق ، ازمیده و اورادن بروسه‌یه کیتمش ایدی . ازمیددن کچرکن ، شهرك قلعه‌سیله اوراده‌کی سرایك تعمیراتنده‌کی اهتمامندن دولایی اظهار خشنودی ایتمك ایچون، ازمید قاضیسی کوموشی زاده‌یه ، مدت مدیده بو مأموریتدن عزل اولنمامق اوزره اوزره برخط همایون ویردی (١) .

آنجق ازنیق طرفلرنده یوللری فنا حالده بولدیغی ایچون کورجی پاشا ایله نصوح پاشا زاده‌یی کوندره‌رك، ازنیق قاضیسنك آصلمسنی فرمان ایلدی . بوبابده‌کی اخطاراتك فائده‌سی اولمادی ؛ حتی ذات شاهانه‌لرینی محافظه ایتملری حقنده‌کی معروضات‌ده سلطان مرادك ظلمنی منع ایده‌مدی (٢) . فرمانك اجراسندن اول، قاضیٔ مغدور، یوزینی طوپلانمش اولان خلقه چویره‌رك، علناً شو سوزلری سویلمشدر : « مسلمانلر، معصوماً ترك حیات ایتدیکمه سزی اشهاد ایلرم » (٣) .

زوالی قاضی ، اوچ کون ، قاووغی و علائم مأموریتیله شهرك قاپیسی اوکنده مصلوب قالدی. دردنجی کون ایندیره‌رك غسل وتکفین و دفن ایتدیلر ؛ مظلومك فنی ، متحیر و مضطرب خلقك نظرنده معصومیتنك علامت قطعیه‌سی اولمق اوزره، مزاره قدر دیکمه‌مشدر .

سلطان مرادك اینه کولدن کچه‌رك ، بروسه‌یه وصولنده ، خلق پارلاق

---

(١) هامه‌ر ، بو فقره‌یی یاکلش نقل ایتمشدر : ذات شاهانه، ازمیدك موقعنی کوزل بولمش اولدیغندن ، سور ، قلعه ، برده قصر بناسنی امر ایتدی ، وآز وقت ایچنده بونلر یاپلدی . کوموشی زاده‌نك خدمتندن ممنون اوله‌رق ، مدت مدیده مأموریتنده قالمسی ایچون خط همایون یازدی . نعیما ، ص ١٨٨ . (مترجم)

(٢) نعیمایه نظراً ، کیمسه شفاعته جرأت ایده‌مه‌مشدر . (مترجم)

(٣) هامه‌ر ، مصلوب اولان ازنیق قاضیسنی، سهواً، ازمید قاضیسی اولوب مظهر التفات اولان کوموشی زاده ظن ایدر . ترجمه‌ده دوغریسی یازلدی . (مترجم)

برصورت قبول کوستردی ؛ اولا اجدادینك و مؤخراً امیر سلطانك تربه‌لرینی زیارت ایلدیکی کبی ، قاپلیجه‌لری‌ده کوردی . بروسه‌ده بولندیغی صیره‌ده ، محمد حصن کیفی نامنده ، ثروت وطمعیله خیلی وقتدن بری خلقك استرقابنه معروض برتاجر ، دشمنلری طرفندن مرابحه‌جیلك جنایتیله اتهام اولنه‌رق ، جزای اعدامه لایق کورلدی . بونك عثمان اسمنده‌کی قارداشی ، دوست ایدینمکه وقاپیجیلر کدخداسی نصوح زاده‌نك التفاتی قازانمغه صرف نقود ایتمش اولدیغی ایچون حیاتی مصون قالدی .

بوصیره‌ده ، ازنیق قاضیسنك خبر اعدامی استانبوله واصل اوله‌رق ، علمانك هیجانی و برچوق قیل وقالی مستلزم اولمشیدی . مفتی اخی زاده ، خصوصا وقایع اخیره‌دن بری افکارك بولندیغی حال‌ایچنده علمانك نفرتنی جلب ایتمك نه‌قدر مخاطره‌لی ازله‌جغنی پادشاهه تفهیم ایتمك اوزره ، اخطارنده بولنمسی ایچون ، والده‌سلطانه همان برتذکره یازدی . مفتی حقنده باعث فلاکت اولمق اوزره ، نقیب الاشراف علامه افندینك ویرمش اولدیغی برضیافت ائتلافیه‌سنده ، سوز قاضی وقعهٔ فجیعه‌سنه انتقال ایتمش اولدیغندن ، اخی زاده‌نك اعتدالسز برصورتده لسان قوللانه‌رق ، حتی خلع سوزینی تفوه ایلدیکی بدخواهلر طرفندن والده‌یه اسماع ایدلدی . والده سلطان ، مفتی افندینك مکتوبنی « آرسلانم ، چابوق عودت ایت ؛ خلع سوزلری اولیور » مألنده بر مختصر کاغدایله پادشاهه کوندردی (۱) .

مراد رابع ، والده‌سنك کاغدینی آلدیغی زمان‌آوده ایدی ؛ ذهنی تشویشات‌ایله مالا مال اولدی . کیمسه‌یه برشی سویلمکسزین ، شهرده‌ده عودت ایتمکسزین برقاچ بوستانجی ایله (۲) ، هیچ بریرده آرام ایتمیه‌رك ، صمانلی‌قربنده برکویه قدر

(۱) مفتی افندینك تذکره‌سی شومضمونده ایدی : « علما وقضات ، واجب‌الرعایه ولازم‌الرعایه داعیلریدر ؛ جناب جلادت مآب پادشاهی ، آنلر حقنده مجامله ایله معامله بیوروب ، ازهاق روح مثللو حالات ظهور ایتمك واجداد کراملری ایتمدیکی کاردن اجتناب بیورمامق نامناسبدر . کندیلرینی بدعادن صاقینیرز ؛ مأمولدر ، که سزنصیحت‌بیوروب ، علمانك خیردعاسنی الەسکز . زیرا هنوز عالمك هرج ومرجی اندفاعه یوزطوتمش ایکن ، قیل‌وقاله مؤدی اوله‌جق احوالدن جناب خلافتپناهی‌یی صیانت ایدرز » . والده سلطان بویله یازمش ایدی : « بنم ارسلانم ، عجله کله‌سکز . جلوس تدبیری ایچون سوزلر وجمعیتلر اولنقده‌در . » پادشاهك تذکره‌یی آلدیغی کون پنجشنبه ایدی . نعیما ، ص۱۹۲و۱۹۳ (مترجم)

(۲) « بوستانجی باشی دوچه‌یی قلاغوز ایده‌رك » نعیما . (مترجم)

کلدی ؛ اوراده برقاچ ساعت استراحت ایلدی . ایرتەسی کون قاطرلی‌یه ورود ایله ، قادیرغه بولەمادیغی ایچون ، برقاییغه بیندی ؛ شدتلی بر فورطنه ایچنده ککبوزه‌یه کچدی. اوچنجی [جمعه ایرتەسی] کونی اقشام اوزری اسکداره کلوب دە، برکمی ایلە سرای همایون باغچەسنه [خاص باغچەیه] کچدیکی ساعت ، بوستانجی باشی‌یی ، مفتی ایله استانبول قاضیسی بولنان اوغلی دردست و قبریسه نفی ایتمکه مأمور ایلدی . امر کیجه اجرا اولندی . بو تدبیر شدید اوزرینه ، یحیی افندی ، اوچنجی دفعه اولەرق ، شیخ الاسلام مسندینه اعلا وقره چلبی زاده عبدالعزیز افندی استانبول قاضیلغنه نصب ایدلدی . ایرتەسی صباح، بوستانجی باشی ، اگر بوغازدن چیقمش ایسەلر ، تعقیبدن صرف نظرله عودت ایتمك ، ودها اول یتشدیکی حالده اعدام ایتمك امریله ، منفیلرك آرقەسندن کوندرلدی . بر قرارکه شریعتك اك بیوك مأموری حقنده اجراسی بوآنه قدر دولتك وقایعنامەلرنده مثالی نامشهود ، وکنج پادشاهك غدر و حرص انتقامندن باشقه صورتله ناقابل تفسیردر! سلطان مراد، تختنی تهدید ایدن صوك عصیانده مفتینك ، رجب پاشا ایله برلکده شهزادەلرك حیاتی ایچون عرض کفالت ایتمسنی عفو ایتمەمش ایدی .

مفتینك اوغلی امیرچلبی مساعدهٔ طالعه مظهریتله ، بو امرك اعطاسندن مقدم آچلمش بولندی . لکن باباسنك قاییغی مخالفت روزکار ایله آیاستفانوس جوارنده چالقانوب قالدیغندن ، بوستانجی باشی اوکا یتشدی . پادشاه ، یدی قله قاپیسندن چیقەرق ، ساحلی تعقیب ایله کمینك توقف ایلدیکی محله کلمش ایدی (١) . الیله بوستانجی باشی‌یه کلمسی ایچون اشارت ایدەرك، ورودنده امری تأکید و تعجیل ایلدی . زواللی مفتی بر صبان آرابەسیله آیاستفانوسدن قلابریه [قولاتاریه؟] کوینه کوتوریلەرك، بریکیچرینك خانەسنده حکم اراده اجرا قلندی . نعش ، ساحلك قوملری ایچنه دفن اولنەرق، اخی زادەنك استانبولده [مدرسەسی جوارنده] تهیئه ایتمش اولدیغی قبر ، احوال عالمك قرارسزلغنه وانسانلرك نردیه کومولەجکلرینی بیلەمدکلرینه دلیل جدید اولمق اوزره ، خالی قالمشدر . مع هذا اخی زاده ، بر پادشاه امریله اعدام اولنمش یکانه مفتیدر ؛ اك بیوك شریعت مأمورینك شو صورتله وفاتی ، سلطان عثمانك قتلندن صوکره ، دولت عثمانیه وقایعنامەلرینی لکەدار ایدن احوالك اك

(١) اوصیرەده قارەیه چیقمش ایدی . نعیما ، ص ١٩٥ (مترجم)

قانالرندن بری اولمق اوزره كوزيابه‌بيلير (١ رجب ١٠٤٣ — ١ كانون ثانی ١٦٣٤)(١).

بهار ابتدالرنده سوريه طرفلری يكی بر اختلال عسكری‌يه معرض اولدی. حلب يكيچريلری، مواجبلری ايچون اقچه يرينه غروش آلمق (٢) بهانه‌سيله قيام ويكيچری آغاسنك، كدخداسنك، كاتبنك عزلنی طلب ايلديلر. ارباب فساد، آغانك خانه‌سنی احاطه ايله: «بز سنی ايستمیز» ديه باغيريشديلر؛ خانه‌دن‌ده: «بزده سزی ايستمیز» ديه جواب ويره‌رك، برقاچ اوق آتديلر. بونك اوزرينه حدتلنمش اولان عسكر صدر اعظمه كيتديلر. صدر اعظم رسمی قاووق ايله [سليمی ايله] ديوانه كيده‌رك، بونلری كلمات ائتلافيه ايله تسكينه چالشدی ايسه‌ده، فائده‌سی اولمادی. هر طرفدن «بو خائنلری ايستمیز» ديه باغيريشلديغی جهتله، صدراعظم سپاهی اوجاغی آغاسنی يكيچری آغالغنه، زاغارجی باشی‌يی كدخدالغه تعيين ايتمكه مجبور اولدی. عاصيلر بونكله اكتفا ايتميه‌رك، «دزت آدمزی اولدورديلر» ادعاسيله معزول آغا وكدخدانك باشلرينی ايستديلر. صدر اعظم «اونلر قاچمشلر؛ لكن آراده‌جغز» ديه جواب ويرنجه، اونك اوزرينه بر طاش ياغموری ياغديرديلر. ايرته‌سی كون يكيچريلر تكرار طوپلانوب، فراريلری ايستديلر؛ بودفعه صدر اعظمك آدملريله عاصيلر آره‌سنده قانلی بر كوروالتی قوپدی؛ ايكی طرفدن اليدن زياده آدم ترك حيات ايلدی. مع هذا، غوغا ارباب فسادك انهزاميله باصلدی.

---

(١) «منقولدركه پادشاه حضرتلری بركيجه [نقيب الاشراف] شيخی افنديك خانه‌سنه اوغرايوب، ديشاری چيقاردرق وپياده اوكنه قاته‌رق، «اوكيجه مشورتده نه سويلشديكز؟» ديه، النده خشت، سؤال ايتدی، وطورميوب يورردی. شيخی افندی، ركابنه دوشوب، «شوكتلی پادشاهم، بزم اوقضيه‌دن خبريمز يوقدر؛ دعوتمز استانبول قاضيسی ايله صاف اولمق ايچون ايدی.» ديه حكايه‌يی تفصيل ايدوب، هزار يمين ايله كوچ ايناندیره‌بيلدی. هم سويلشيرلر، هم كيدرلردی. شيخی افندی ركابده مسافهٔ بعيده كيدوب، بی‌تاب قالدی. پادشاه استانبول سوقاقلرينی بی‌چاره پياده دولاشديروب، نفس آلمغه طاقتی قالمادقده، وافر تهديد ايدوب، «قوجه‌مان [اختيار آدم]، يوری وار كيت. سكا اذن ويردم» ديه كری دونددوردی. شيخی افندی نقل ايدردی‌كه: «اوكيجه، سلطان مرادك النده خشت، بن ركابنده كيدردم؛ خوفدن زهره‌م چاك اوله‌يازدی [قورقومدن آزدها اودم قوپه‌جق ايدی]؛ يارېم ساعتده آلديغم مسافه‌يی كوچ ايله ايكی بچق ساعتده قطع ايدوب، خانه‌مه كلدم، واو خوفك تأثيرندن برقاچ كون محموم اولوب ياتدم.» نعيما، ص ١٩٦. (مترجم)

(٢) عياری بوزولمش اولان آقچه، مسكوكات صغيره يرينه دها خالص اولان غروش سكه‌سی آلمق ايچون. (مترجم)

بتون اوجاق خلقی صدر اعظمه مراجعتله ، کندیلرینك بو ایشلرده مدخللری اولمادیغنی یمین ایله تأمین ایلدیلر (١ رمضان ١٠٤٣ — ١ مارت ١٦٣٤). صدر اعظم ، بر طرفدن اوچ فرارینك مالنی مصادره ایتمکله برابر ، بونلرك قاچدقلرینی وقعه‌نك تفصیلاتیله عرض ایلدی.

فراریلردن ینگیچری آغاسی کوسه محمد آغا ، فی‌الواقع زوربالری قورقوتمش ایسه‌ده ، برچوق کیمسه‌لرك وخصوصا اورته چاووشنك بی گناه اعدامنه سبب اولمشیدی. پادشاه کوسه محمود آغانك ازاله‌سنی مناسب کوره‌رك ، قاپیجیلر کدخداسی نصوح پاشا زاده‌یی هر نره‌ده راست کلیرسه اولدورمك امریله آناطولی‌یه کوندردی[٧]. مع هذا محکوم ، خدمات واقعه‌سنه مکافاةً پادشاهك کندیسنی اعدام ایتدیره‌جکنه بردرلو اینانه‌میه‌رق ، قاپیجیلر کدخداسنی کندیسنی استانبوله برحیات ایصال ایتمك اوزره اقناع ایلدی. رمضانك یکرمی برنجی کیجه‌سی — که ایرته‌سی نوروز (٢١ مارت ١٦٣٤) ایدی — استانبوله واصل اوله‌رق ، همان حضور شاهانه‌یه چیقارلدی. آغا ، خدمتلرینی تعداد ایله ، کوزلرندن یاشلر دوکه‌رك ، کندیسنك اعدامی موافق معدلت اولمادیغی کبی ، بویله برمکافاتدن صوکره هیچ کیمسه خدمت پادشاهی‌یه وقف وجود ایتمیه‌جکندن بحث ایله ، شو معامله‌نك مقتضای مصلحته‌ده موافق اولمایه‌جغنی عرض ایلدی. لکن مراد رابع ، کمال انفعال ایله ، « بره ملعون ! هم فتنه‌یی چیقاررسك ، هم ده شمدی زیتون یاغی کبی اوزره چیقارسك ! تیز دفرك باشنی کسیکز ، سویلتمیکز ! » دیمسیله ، جلاد ایفای وظیفه ایلدی. کدخدای مصطفی صمانلیده طوتیله‌رق ، آغانك حالنه دوچار اولدی ؛ باشی استانبوله کوندرلدی. کاتب ، باشی اوزرنده معلق اولان قیلیجدن بودفعه‌لك قورتولدی.

خسرو پاشا کدخداسی حاجی آیواد سلیمان ، افندیسنك صدارتنده‌کی قیامك محرکی عداولندیغندن ، حلبده سردار طرفندن اعدام اولندی. استانبولده ، حافظ پاشانك قاتللرندن صاری مصطفی — که پادشاه بالذات خاطرنده طوتمش ایدی — جلاده تسلیم ایلدی. حافظ پاشا وقعه‌سنده پادشاهك حضورنده « بز آغانی ایستمیز ! » دیه باغیرمش ، و کوچك میراخوری ، قولتوغنه کیره‌رك ، آغا اولمق اوزره ینگیچریلره عرض ایتمش اولان سپاهی اکشی اوزون حسنك بیونی اورولدیغی کبی ، آغانی ایستمه‌مك فریادنده آرقه‌داشی اولان کل عبدی ، صاچ براقه‌رق اسکداری محمود

افندی تکیه‌سنده انزوا ایتمش اولدیغی حالده، بایرام پاشا طرفندن طوتدیریله‌رق، اعدام ایدلدی (رمضان ١٠٤٣ — مارت ١٦٣٤) . ادبیات عثمانیه‌ده شیخی نامیله معروف اولان نقیب الاشراف علامه افندی، مفتی اخی‌زاده‌یه ویرمش اولدیغی فلاکت انگیز طعام ائتلافدن دولایی مکه‌یه تبعید اولنه‌رق، بنبعده وفات ایلدی؛ آرزوی شاهانه‌یه موافق خدمت ایتمك مقصدیله توتونك حرام اولدیغنه دائر ویردیکی فتوی، پای تختده اقامت ایده‌بیلمسنی مستلزم اولمادیغی کبی، ممنوع اولان ایچکی [قهوه] یرینه ایجاد ایتمش اولدیغی قشر منقوعی‌ده (١) محافظهٔ حیاتنه مدار اولمامشیدی . بوصیره‌ده، بر مدتدن بری نظر التفاتدن ساقط اولمش بولنان غلطه‌لی طبیب سید محمد — که اون‌ایکی فنه دائر بر کوچك محیط العلوم صاحبیدر (٢) — ینه پادشاهه مقرب اولدی. استانبول ، اسکدار ، غلطه ، بر شهزاده‌نك تولدندن دولایی ، اوچ کون تنویر اسواق ایتدی؛ لکن نوزادك متعاقباً وفاتی مسرات عمومیه‌یی قطع ایلدی .

کانون ثانی اواسطندن صوکره (١٩ رجب ١٠٤٣ — ١٩ کانون ثانی ١٦٣٤) ، شام والیسی کوچك احمد پاشا حلب اردوکاهنه کله‌رك ، درزیلر و لبنان بکی اولوب اوتوز سنه‌دن بری عصیان علنی حالنده بولنان معن اوغلی فخرالدین علیهنه اجرا ایده‌جکی سفر حقنده صوك امرلری آلدی ؛ فخرالدین ، جانپولادك عصیانندن و کندیسنك طوسقانه بیوك دوقه‌سیله تفقدن صوکره ، لبنان و فلورانسه حکومتلری آره‌سنده‌کی رابطه‌لری تشیید ایتمك ایچون بالذات فلورانسه‌یه کیتمش ، و اوروپا حیات و آدابنی قبوله چالشمش ایدی . او زماندن بری بعلبك صحراسنده و آنتی — لبنان طاغلرنده (٣) حکومتنی تقویه ایچون، ایران محاربه‌لرندن و استانبولده‌کی عسکری عصیانلردن استفاده ایلمشیدی . اوغلی علی‌یی یرینه تعیین ، کندیسی‌ده لبنانده واقع دیرالقمری (موندقلوسته‌ر) اقامتگاه اتخاذ ایتمشیدی .

(١) علیل المزاج اولمغله ، مداواته اشتغالی زیاده ، و مأکولات و مشروباته اعتناسی فوق‌العاده ایدی . « قهوه » یرینه « قشوه » پیدا ایدوب ، طبخ و ترکیبنه دائر مخصوص رساله یازدی . فذلکه، ص ١٦٢ . (مترجم)

(٢) حکیم باشی ایدی ؛ « انموذج » صاحبی اولوب، مخلصی « وفقی » ایدی. فذلکه‌دن، ص ١٦٢ (مترجم)

(٣) قرق ییلدن بری امارت عربی تصرف ایدوب ، ناحیهٔ زیدانی ماوراسنده بعلبك طاغلرندن اقاصئ شامه قدر جبال الیتم وندم و برچوق نواحی وقلاعه تغلب ایلمشیدی . نعیمادن، ص ١٧٦ . (مترجم)

فخرالدینك ، صدر اعظم خسرو پاشا طرفندن سوریه‌ده قیشلامق اوزره كوندریلن سپاهیلری خصمانه قبول وعمومنی قتل ایتمسی پادشاهك فوران غضبنی موجب اولمشیدی . بناءً علیه شام والیسی و قرق سفینه‌دن مركب بردونانما ایله قاپودان پاشا بو عصیان جدیدی باصدیرمغه كیتمك ایچون امر آلدیلر . كوچك احمد، كدخداسی ابراهیم ایله برمقدار عسكر تفریق ایده‌رك، فخرالدین علیهنه كوندردی . بونلر منزیرده مغلوب و قوماندانلری اسیر اولدیلر . بو مغلوبیت اوزرینه ، فرقهٔ عسكریه قوماندانلغی امیرالحاج فرخ اوغلنه تفویض اولنه‌رق، بونلر متعاقباً فخرالدینك اوغلی امیرعلی قوماندەسنده اون بیك (١) كیشیلك بر قوت قارشیسنده بولندیلر (١٥ تشرین‌اول ١٦٤٣) . عربلر مغلوب اوله‌رق، رئیسلری آغیر صورتده مجروح اولدیغی حالده ، میدان حربده باشی كسیلدی . بونك باشنی كسن ساملی یكیچری دلی حسین یوز آلتون ، یوز رأس حیوان ایله طرابلس شام حكومتنی آلمشدر (٢). كدخداسنك محاربه‌ده مقتول اولمسندن متألم اولان احمد پاشا ، لذات ، صفدده فخرالدین اوزرینه یورویه‌رك ، معن اوغلنی بوزدی ؛ درزیلردن بر چوغیله شهاب اوغللری تلف اولدی .

مغلوب ، ناقابل تسخیر اولان شوف مغاره‌لرینه التجا ایتدی ؛ احمد پاشاده كلدی ؛ محاصره ایلدی . مسلمان جنرالی قایالر آره‌سندن یول آچمق ایچون آنیبالك اصولنی استعمال ایتدی : طاشلرك كسلمسنی قولایلاشدیرمق ایچون آتش ایله قیزدیرقدن صوكره، اوزرلرینه سركه‌دوكدوردی (٣). نهایت قایالر آچلدی؛ طاغلردن كسیلن چالیلر یاقیله‌رق، مغاره‌لر دومان ایچنده قالدیغندن ، عاصی اطاعته مجبوریت كوردی . احمد پاشا معن اوغلنك خزینه‌لرینی مصادره ایتدی ؛ كندیسیله حسین

(١) نعیماده « اون ایكی بیك » . ص ١٧٧ . (مترجم)

(٢) امیرعلینك خیلی احسانه نائل اولمش‌بولنان بودلی حسین ، علی‌بی مجروح كورنجه ، « یا امیرالعرب ! سنك باشك مبارك بر باشدر ؛ اونك سببیله بر آدم نائل دولت اولور . بوقدر احسانكی كوردم ، باشكدن كلهجك احسانه‌ده بن نائل اوله‌یم ! » دیه‌رك دوززی بكنك باشنی كسمشدر . نعیمادن ، ص ١٧٧ . (مترجم)

(٣) نعیمانك روایتنه نظراً مغاره‌یی محیط اولان یكپاره طاش اوزرینه برچوق اودون ییغوب ، یاقدیلر؛ قایا كمال كرمی بولدقده ، وافر جرار ایله (هامه‌رك ترجمه‌ده حذف ایتدیكی بوكلمه‌نك « فرار » یعنی جیوه ارلمسی خاطره كلیر) سركه دوكدیلر ؛ سركه‌دن رخاوت كسب ایدن طاشك ذروه‌سنی بالطه وكولونك ایله قیردیلر ؛ اولكی عملیاتده دوام ایله ، نهایت مغاره‌یه دلیك آچدیلر . ص ١٧٨ . (مترجم)

و مسعود نامنده ایکی اوغلنك حیاتنه ایلشمیه‌رك ، بونلری خبر مظفریتیله استانبوله کوندردی . فخرالدین حضور پادشاهی‌یه جلب ایدلدکده ، نظارت مخصوصه آلتنه آلنه‌رق ، ایکی اوغلی غلطه سرایی خدمه‌سی سلکنه [غلمان خاصه‌یه] قید اولندی . حسین بك مؤخراً خاص اوطه‌یه کیرمش ، خزینه کدخداسی اولمش ، محمد رابع عصرنده [کوپرولو محمد پاشا زماننده] ایلچیلك ایله هندستانه کیتمشدر. محاضراتدن « تمییز » نامنده بر اثری واردر (١). اختیارلغنده مورخ نعیمانك دوستی بولنمش، ونعیما سلطان ابراهیم وسلطان محمد رابع زمانلری وقایعنك قسم کلیسنی اونك لساننده استماع وضبط ایتمشدر . تاریخك ضبط وقایعیله اشتغالندن خیلی وقت متقدم اسمی، هاملتونك « درت فخرالدینلر » عنوانلی حکایه‌لریله اوروپاده طانتمش اولان فخرالدینك صوك اوغلنك نتیجهٔ حالی ایشته بوندن عبارتدر [٨] .

بو زمانده فخرالدین اسمی اوروپا و آسیایی — عصیان مدیدینه مکافاةً بوسنه والیلکنی آلمش اولان آبازه نامنك مقدما انتشاری درجه‌سنده — احاطه ایتمشدی. بوسنه والیٔ جدیدی ایسه وقتیله ارضرومده یکیچریلره کوسترديکی شدتی استعمالده دوام ایله برابر، قانلرینی دوکمکدن احتراز ایدیوردی . مع هذا طاشلیجه ، هرسك ، پره پول سانجاقلرندن برطاقم یکیچریلر حقسز ویرکیلر طرح ایتمك ودیکر تعدیاتده بولنمق کبی معامله‌لرله آبازه‌نك اداره‌سنی دوچار مشکلات ایتمکه چالیشیورلردی . لوب اوغلی سلیمان آغا نامنده یرلیدن بری‌ده متغلبانه حرکت ایتمکده ایدی. برکون آبازه غاچقه طرفلرنده اولامقده ایکن ، لوب اوغللرندن مصطفی بك ایله عثمان نامنده جرأتلی بریکیچری بغتةً آبازه‌نك اوزرینه آتلدیلر. ایی کتنکش اولان والی ومعیتی مهاجملری براوق طولیسنه طوتارق ، رجعت ایتدیردیلر . یکیچری عثمان ، آبازه‌نك اوقیله مقتول اولدی. لوب اوغلی قاچدی؛ بتون اموالی مصادره‌یه اوغرادی. پره پول یکیچریلری صوك درجه‌ده شدتلی معامله کوردیلر. آبازه، حسن امتزاج حقنده اولجه طرفندن ویرلمش اولان عهدك بوصورتله بوزلمسندن ممنون اوله‌رق ، حرص انتقامنه رواج ویرمك اوزره فرصت بولدی .

بو اثناده مصطفی بکك قارداشی لوب اوغلی حاجی سلیمان نووی قلعه‌سنده تحصن

(١) نعیما، بو کتابك ، جواهر حکمت ایله مملو برخزینهٔ بی‌نظیر اولدیغنی ، مؤلفنك دقایق علومه واقف وبرچوق خصلت بولندیغنی یازار . ص ١٨٠ . (مترجم)

ایتمشیدی ؛ آبازه ، خیانت کارانه خدعه‌لری و بوسنه‌نك الك نفوذلی عائله‌لرندن شعبانلیلرك یاردیمی ایله حاجی سلیمانی آزوقت ایچنده اورادن چیقاردی . شعبانلیلر ، دشمنلری اولان لوب اوغللرینی محو ایتمك شرطیله ، نووی عسكرینك مواجبی اولان بش یوزبیك آقچه‌یی آبازه پاشایه ویرمشلردی. سلیمانك اوغلی عمری دردست ایتمش بولنان آبازه ، اونی وباباسنی كندیلرینه ایلیشمیه‌جكنه وبالعكس دوست صاییله‌جقلرینه دائر مواعید ایله اوقدر اقناعه موفق اولدی، كه عمر ، باباسی سلیمان، عموجه‌سی مصطفی ، اوچی‌ده آبازه‌نك حضورینه كلدیلر . بونلر اختفاگاهلرندن چیقنجه ، كندیلرینك تعدیاتده بولنمش اولدقلرینه دائر ایكی یالانجی شاهد تداركیله آبازه طرفندن اعدامه محكوم ایدلملرنده مشكلات كورلمدی . سلیمان آغا ، اوغلی عمر چلبینك كوزی اوكنده اعدام ایدلمك اوزره بولنمسندن متأثر اولمسیله ، عمر پدرینه دونه‌رك « نه‌آغلایورسك ، بابا ؟ بوكون محرمك اونی (شهادت حسین یوم‌دوریسی) دكلمیدر؟ دوستونكه بزده یزید كبی برظالمك ضربه‌لری آلتنده ترك حیات ایدیورز » سوزلریله تسلیه‌یه چالشدی (١٠ محرم١٠٤٠ — ١٩ اغستوس١٦٣٠)(١).

اوچ مغدورك اعدامندن ومالّلرینك مصادره‌سندن صوكره ، نووی محافظلری شعبانلی حاجی حسندن متداخل مواجبلرینی ایسته‌دیلر ؛ بوپاره‌یی والینك آلدیغنی سویلر سویلمز كندیسنی طاش آلتنده بوغدیلر .

برمدت صوكره ، آبازه ، زاره قربنده — مقدما اینه خانك محاصره ایتدیكی — كلیس (٢) اوكنه كیده‌رك ، وندیكلی قوماندادن قلعه‌یی زیارت ایتمك اوزره مساعده ایسته‌دی . بومخاطره‌لی زیارتدن قورقمقده اولان قوماندان مخالفت كوستردی . آبازه بونك اوزرینه زاره‌یی (٣) محاصره ایتمش اولدیغی حالده ، استانبولده‌كی وندیك بالیوزینك شكایاتی اوزرینه تصورات حریصانه‌سنی تركه مجبور اولدی .

---

(١) نعیمانك استانبول مطبوعنده دخی ، ج ، ٣ ، ص ٢٠٠ ، بیك قرق محرمی كوسترلمش‌ایسه‌ده ، سیاق وقایعه كوره ، قرقدن صوكره «بر»، «ایكی» ، «اوچ» عددلرندن بری اونودلمش‌اولمق محتملدر . (مترجم)

(٢) نعیمانك ضبطنه كوره كلیس سر حدنده مقدما اینه خان بكك محاصره ایتدیكی « زادره » قلعه‌سیدر ؛ كلیس ذاتاً بزم طرفده ایدی . (مترجم)

(٣) نعیماده ینه « زادره » . (مترجم)

بو شكاياتى متعاقب مأموريتندن عزل اولنان آبازه پاشـا ، بلغراده عزيمتله بر مدت اوراده اقامت ايلدى . او صيره‌ده‌در ، كه بلغرادك جنوبنده « خنكارتپه‌سى » دينيلن محلده « آبازه كوشكى » نامنده‌كى قصرى انشا ايلمشدر . بودين واليلكنى آلمق ايچون خيلى چالشدى ايسه‌ده ، موفق اوله‌مادى . نهايت سلستره واوچاقوف (اوزى) حدودنده متحشد عسكر قوماندانلغيله برابر ودين واليسى صفتيله طونه سواحلنه كيتدى (۱) . ايالك ايام مأموريتنده لهستان اوزرينه تداركات عظيمهٔ حربيه وقوعه كلدى . روسيه ايلچيسى ، آلمانيا ايمپراطورينك معاونته مقتدر اوله‌مادينى شو صيره‌ده دولت عثمانيه‌نك لهستانه تعرض ايتمسنى تكليف ايده‌رك ، اونك طلبى اوزرينه مخاصمانه باشلانلدى (۱٦۳۳) (۲) . پادشاه ، روسيه حكمدارى ميخائيل رومانوفه يازديغى جوابنامه‌ده ، اسوج ايله مخابرات دوستانه‌ده دوام ايتمسنى وكنديسى معاونت ايده‌بيله‌جك بر حالده بولنتجه‌يه قدر لهستان ايله ظاهراً صلح اوزره حركت ايتمسنى توصيه ايديوردى .

بو زمانلرده‌در ، كه دولت عثمانيه اسوج ايله ايلك مناسبات ديپلوماتيقيه‌يه كيريشمشدر . كچن سنه استانبوله واصل اولمش اولان اسوج انترنونسى پول ستراسبورغ (۳) ، اكر اسوج قرالى مجارستان تاجنى آله‌جق اولورسه ، دولت عثمانيه ايله مجارستان آره‌سنده‌كى قاپيتولاسيونلرى محافظه ايتمكى تعهد ايله برابر استانبوله بر سفارت كوندرلمسنه مساعده اعطاسنى متبوعى نامنه طلب ايلدى . انترنونسك مذاكراتى ايمپراطورك مقيم ايلچيسى طرفندن سكته‌دار ايدلمش ، قريم خانى نزدينه كوندريلن ديكر برشخصك مأموريتى‌ده ينه اونك مساعيسيله فائده‌سز قالمشدر . بو وقايع اثنالرنده آبازه پاشا ، مملكتنك تيماروزعامت صاحبى سواريلرى ، وسائر عسكرى دوبريجه تاتارلرى ، مولد اويا وافلاق قوهٔ معاونه‌لرى ميرزا اوراق و حسين وقانتميرك نوغايلرى ايله لهستانه داخل اوله‌رق ، سلطان عثمانك قاميه‌نيه‌ق محاصره‌سنده چادرلرينى بولندرمش اولديغى محلله اردو قوردى (۱۵ ربيع‌الآخر ۱۰٤۳ —

(۱) نعيما ، ص . ۲۰۱ .

(۲) شميدك وقايعنامه‌سى : « دولت عثمانيه‌نك لهستان عليهنه معاونتنى طلب ايتمك اوزره هداياى قيمتدار ايله بر روس ايلچيسنك مواصلتى ، ۱٤ حزيران ۱٦۳۲ » .

(۳) خزينهٔ اوراق ايمپراطورى وقراليده ، ايلچى پول ستراسبورغك كتيرمش اولديغى تحريراته جواباً بطريق كيريلك اسوج قرالنه ۱۱ حزيران ۱٦۳۲ تاريخلى برمكتوبى واردر .

١٩ تشرین اول ١٦٣٣) [٩] (١) . اوچ کون صوکره ، قامیەنیەق تپەلرندن برنده واقع قونیەکپولسکی مستحکم اردوکاهنه تعرض ایتمك اوزره اشیاسز وطوپسز دنیەستەر نهرینی کچدی (٢) . مهاجملر اولا بش بیك ضایعات ایلەموقشا وادیسنه قدر رجعت ایتدیرلمش اولدقلری حالده ، بر شدت جدیده ایله هجومه عودت ایلدیلر (١٨ ربیع الآخر [نعیماده ربیع الاول] ١٠٤٣ — ٢٢ تشرین اول ١٦٣٣) . صاغ جناح تاتارلردن ، صول جناح مولدوایه وافلاقلیلردن مرکب ایدی . آبازه ، زعیم وتیمارلیلرله مرکزده بولنمقده ایدی . تاتارلر بش ساعتلك برهجومدن ضعیف دوشەرك ، پرنس ویەسنوویەکی طرفندن رجعت ایتدیرلمش ، وعثمانلیلر قونیەکپولسکی اوکندن چکلمشدر . آبازه ، مساعیسنك عقیم قالدیغنی کورەرك ، قوهٔ محافظەسی عثمانلی اردوسنی تلفاته اوغرادان ستودزیەنیەك پالانغەسنه دوغری دنیەستەر نهرینك صاغ طرفنه توجه ایلدی . بو نهرك بر آطەسی ایچنده بولنان پالانغەنك سکز قلەسی درحال کورلدی (٣) . قازاقلر ایلك یدی قلەیی ترکه مجبور اولەرق ، سکزنجیسنده شدتله مدافعەیه دوام کوستردیلر . بونلری اورادن چیقارمق ایچون [آبازەنك سابق کدخداسی] سلیمان آغا و [همشیره زادەسی] اپشیر مصطفی بك برچوق صمان طوپلامغه مأمور ایدیلەرك ، طوپلانان صمانلر پالانغه کنارینه ییغیلوب آتش ویرلدی . ایچری‌یه قدر کیرمش بولنان عثمانلیلر ، موقع مدافعلرینك شجاعتیله اوچنجی دفعه رجعت ایتدیرلدی . ادرنه یکیچریلری کدخداسی بری پاشانك مقتوللر ایچنده قالدی . دردنجی کون آبازه برچوق غنائم آلمش بولندیغی ، وتاتارلری یغما واحراق ایچون هرطرفه کوندرمش اولدیغی حالده چکلدی . دنیەستەرك اوته طرفنده واقع یکی پالانغه ایله راشقووه پالانغەسنه تعرض ایچون حاضرلانمقده ایکن ، لهلر طلب صلح ایچون استانبوله برسفارت رسمیه کوندره‌جکلرینی مولداویه وافلاق وویودەلری (٤) واسطەسیله وعد ایتمش اولدقلرندن ،

(١) طونه کنارنده خوتین قلعەسنك جانب یمیننده قمانچه قلعەسی مقابلەسنده سلطان عثمانك جنك ایتدیکی اسکی طابور نام موضعه اردو قورولشیدی . نعیماده تاریخ ، ١٥ ربیع الاولدر . ص ٢٠٢ (مترجم)

(٢) نعیماده طورله صویی . (مترجم)

(٣) نعیما سکزقلەلی پالانغەیی استوریچ تسمیەایدیور ، که « ستودزیەنیەك » دن بوزولمش اولسه کرکدر . (مترجم)

(٤) « افلاق ومولداویه پرنسلری لهستان وترکیه آرەسنده عقد صلح ایچون توسط ایتدیلر » ١٨ تشرین ثانی ١٦٣٣ ، وندیك خلاصەسی .

نتیجهٔ مذاکراته انتظاراً برمتارکه عقد اولندی . اوصیره‌ده آبازه استانبوله یوز اسیر گوندردی،که بونلره البسهٔ فاخره گیدیرلمش ، وآبازه طرفندن‌له اصیلزادکانی اوله‌رق گوسترلمش ایدی . ایچلرنده بولنان بر گنج قیزی ، آبازه ، خاطمانك قیزی اولمق اوزره بیلدیریوردی ؛ لکن خاطمانك هیچ اولادی اولمامش ایدی . یوز اسیر حضور پادشاهیده اعدام اوله‌رق ، باشلری بدایت مخاصماتده اردودن گوندریلن رؤس مقطوعه ایله برلشدیرلدی (۱) .

لهستان ایلچیسی آلکساندر ترزه بینسکی ، مولداویه وویوده‌سی موئیزموغلیه طرفندن حسن قبول گوردیسه‌ده ، آبازه پاشا ، ذات شاهانه ایچون هدیه‌سی اولمادقجه یولنه دوام ایده‌میه‌جکنی ' وسلطان سلیمان زماننده عقداولنان معاهده اساسنه گوره دکل ، سلطان عثمان زماننده ویرکی تأدیه‌سنی متضمن عقد اولنان معاهده نامه‌یه گوره عقدمصالحه ایدلمك لازمکله‌جکنی بیان‌ایله ، ایلچی‌یی آلیقویدی . معهذا ، ترزه بینسکی ' سیاحتته دوام ایتمك اوزره ، فرمان استحصالنه موفق اولدی. آبازه دخی استانبوله چاغیرلمش ، وسلطان مراد مفتی اخی زاده‌نك اعدامی امرینی ویرمك اوزره یدی قله قاپیسندن چیقدیغی زمان پادشاهك یاننده بولنمشدر (۱ رجب ۱۰٤۳ — ۱ کانون ثانی ۱٦۳٤) .

ترزه بینسکی نهایت حضور شاهانه‌یه قبول اولندی ؛ پادشاه نیچون گلمش اولدیغنی صوردی. سفیرسلطان سلیمان زماننده منعقد عهدنامه اساسنه توفیقاً اسکی‌اتفاقی تجدید مقصدنده‌بولندیغنی بیان ایتمسی‌اوزرینه، پادشاه منفعلانه سوزینی کسدی؛ « صلحدن، اتفاقدن دکل، سفر وحربدن بحث ایتملیسکز. لهستان قرالی ویرکی ویرمکه‌موافقت ودنیه‌ستر استحکاملرینی تخریب وقازاقلری امحا ایتمدکه اونکله بزم آره‌مزده دوستلق اوله‌ماز» دیدی (۲) . ایلچی بوقدر متذللانه شروطه راضی اولمقدن‌ایسه،

---

(۱) « آبازه طرفندن گوندریلن ۸۱ اسیرکده پادشاهك امریله باشلری کسیلدی » ۱۱ کانون‌اول ۱٦۳۳ ، وندیك خلاصه‌سی .

(۲) لهستان مورخلرینك افاده‌سنه گوره ، سلطان مراد ، ایلك شرط اولمق اوزره قرالك‌وبتون تبعه‌سنك قبول‌اسلام ایتمسنی تکلیف ایلمشدر. حال‌بوکه جزیه‌آنجق غیر مسلملردن آلنه‌بیله‌جکی‌جهتله، شرط ثانی بوروایته مغایردوشر. سلطان مرادك ، بو ایکی شرط متناقضی بردن تکلیف ایتمسی محالدر . ریقونك افاده‌سی دها دوغرودر : « بتون خرستیان قراللری یاقوانین عثمانیه‌یی قبول ایتمك ، یاخود ویرکی ویرمك لازم کلیر . » ص ۲٤ . شمیدك وقایعنامه‌سنده ، ۱۵ مایس ۱٦۳٤ ، اوقوندیغنه گوره سلطان مراد ایلچی‌یه شو جوابی ویرمشدر : « قانونمز موجبنجه ، سنك قرالکدن ویرکی ایسترم . »

حرب ایتمك مرجح اولدیغنی سویلمسیله ، پادشاه النی قیلیجنه کوتوره‌رك : «قیلیجنك اوکنده ملتلر تترر برپادشاه اولدیغمی بیلمیورمیسك ؟» سوزینی ایراد ایلدی . سفیر شو صورتله جواب ویردی: « سنك بر بیوك حکمدار اولدیغکی بیلیورم؛ فقط بنی کوندرن متبوعمده سنك کبی برحکمداردر (١) » (رمضان ١٠٤٣ — مارت ١٦٣٤). بونك اوزرینه سلطان مراد : «اوحالده صاییسز عسکرلرم لهستانی استیلا ایله ، خون وآتشه غرق ایده‌جکدر » دیدی ؛ ترزه‌بینسکی : « اردولریکك حاکمی سنسك ؛ لکن ظفرك حاکمی اللهدر . قرال ولادیسلاس‌ده تیغ مظفرینی چکه‌جکدر ؛ خوتینده کندیسنی براقمامش اولان طالعه اعتمادی برکالدر . »سوزلرینی سویلدی . سفیرك وقارنجیبانه‌سنه متحیر اولان پادشاه ، حضاره دونه‌رك : « بن‌ده بویله خدمتکار ایسترم . » دیمشدر .

پادشاه ، لهستان علیهنه تدارکات حربیه‌یی تعجیل ایچون ادرنه‌یه عزیمته قرار ویردی . مقدما بودین واوزی والیلکنده بولنمش اولان دیاربکر والیسی مرتضی پاشا ، لهستان حدودنجه معلومات تامه‌سی اولدیغی ایچون ، استانبوله جلب اولندی؛ مهمات وکوپریلر تدارکی ایچون بلغراده قاپیجیلر کوندرلدی ، اسکدار سرایی باغچه‌سنده انشا اولنان کوشکك اکمالنی متعاقب (٢٠ رمضان ١٠٤٣ — ٢٠ مارت ١٦٣٤)، اوچ توغلی سانجاق جبه‌خانه اوکنه‌دیکلدی : اوچ هفته صوکره‌ده پادشاه ترزه‌بینسکی‌یه ، اعلان حرب ایله عزیمته رخصت ویردکدن صوکره ، ادرنه‌قاپیسندن چیقه‌رق پای‌تختی ترك ایلدی (٩ شوال ١٠٤٣ — ٨ نیسان ١٦٣٤) . کنعان پاشا قائم‌مقام صفتیله ، قره چلبی زاده عبدالعزیز افندی قاضی صفتیله استانبولك تأمین آسایشنه مأمور اولدیلر. معیت شاهانه بایرام ، مرتضی، خلیل، جعفر، نامنده درت وزیردن، مفتی ایله قاضی عسکرلردن، دفتردار عمر افندی ایله سکبان باشی مصطفی آغادن ، برده آبازه‌پاشادن مرکب ایدی. آبازه، پادشاهك امنیت مخصوصه‌سیله شرفیاب ایدی. ذات شاهانه ١٦٣٤ نیسانك اون‌بشنده (١٦ شوال ١٠٤٣) داود پاشادن حرکت وآیك نهایتنه دوغری ادرنه‌یه مواصلت ایلدی (٢) .

سلطان مرادك ادرنه‌یه دخولندن اول‌جه لهستانه ایلچیلك ایله کوندرلمش وترزه-

---

(١) هامه‌رك آلمانجه‌سنده بو مکالمه‌نك مأخذی نعیما کوریئیورسه‌ده ، المزده‌کی نعیماده اوسوزلر یوقدر . (مترجم)

(٢) اردوده مکمل آلتمش پاره طوپ اولدیغنی نعیما قید ایدر - (مترجم)

بینسکینك ورودی صیره‌لرنده واصل اولمش بولنان سابق امیرآخور شعبان آغا عودت ایده‌رك ، دشمنك روسلر طرفندن شدتله تعرضه اوغراملرینه مبنی همان مصالحه‌دن باشقه بر آرزولری اولمادیغنی افاده ایلدی (۱) . تموز نهایتنده مرتضی پاشا (۲) ، یکرمی بیك کیشی و سلیمان پاشاقوماندانسنده‌کی بوشناق عسکری ایله لهستانه دوغری یورودی. جانپولاد اوغلی وزیرمصطفی پاشاده روم ایلی عسکری ویکرمی بش طوپ ایله اونلری تعقیب ایلدی (۱ صفر ۱۰٤٤ — ۲۷ تموز ۱٦٣٤) . روسجقده مرتضی پاشا طونه اوزرینه کوپری آندی؛ جورجوه [یرکوکی] ده افلاق و بوغدان عسکری التحاق ایلدی . آنجق لهستان طرفندن مأموراً کلن اتیه‌ن ، حکومتنك ینه عقد صلحه حاضر اولدیغنی افاده ایتمسی اوزرینه مرتضی پاشا اوراده توقف ایلدی .

ایالات دولتده بر چوق و سریع تبدلات وقوع بولدی . قاپودان جعفر پاشا سلانیك طرفلرنده کسندیره‌ده بر هزیمته اوغرامسنی متعاقب (۳) عزل ، و یرینه بیوك میراخور یکی شهرلی حسین آغا نصب اولندی . نصوح پاشا زاده حسین آغا بیوك میرآخور بالطه‌جیلر کدخداسی حسن آغا اونك یرینه قاپیجیلر کدخداسی اولدی . سلحدار حسین بودین والیلکنه کوندریله‌رك ، سلحدارلق پادشاهك امنیت مخصوصه‌سنی قزانمش بولنانلردن بازرکان زاده مصطفایه ویرلدی . برمدت صوکره بودین والیٔ جدیدی بوسنه‌یه اعزام ایله بودین والیلکی وزیر اعظم بایرام پاشایه توجیه قلندی. حسین پاشا بوسنه منصبندن ممنون اولمادیغی، وبودین والیلکنه عودته مقتدر اوله‌مادیغی ایچون ، آرپه‌لق نامیله قسطمونی سنجاغنی آلدی؛ شو صیره‌ده

(۱) نعیما، میرآخور شاهین آغانك « له طائفه‌سنك مسقو ایله جنکی وتزاعی اولوب بری جانبه اطاعت وانقیادی اولدیغی خبرینی کتیردیکنی » یازار . [استانبول طبعی ، ج ۳ ، ص ۲۰۸ .]

(۲) هامه‌رده « مرتضی » یرینه سهواً مصطفی یازلمشدر . (مترجم)

(۳) نعیما ؛ اسفارالبحار ، ص ٥۱ . نعیما ، ایکی یوز مقتول وایکی یوز مجروح اولدیغی وآمیرال کیسنك باتدیغی سویلر . نعیمانك اوطرفلرده مشغول فساد بولندقلرینی ذکر ایلدیکی ایکی پاره کمی « ویلیام » و « هکتور » اسمنده‌کی ایکی انکلیز سفینه‌لری ایدی . قنولله‌سده ریقو، ص ۲۱ . ریقوده بو وقعه‌نك حکایه‌سی ، افاداتنك شایان اعتماد اولمدیغی حقنده بردلیل جدیددر؛ «قاپودان پاشایی ، مالدات اولدیردی .» دیه‌رك ، بومصادمه‌ده قاپودان پاشانك ضایع اولدیغی یازار . ریقو ، عثمانلیلرك ضایعاتنی بیك ایکی یوزه چیقارر .

استانبوله‌عودت ایدن جعفرپاشا بودین والیلکنه‌تعیین اولنه‌رق، بایرام پاشا دیوان همایون وزراسی سلکنه کچدی (۱).

سلطان مراد استانبوله متوجهاً یوله چیقمقده تأخر ایتمدی؛ وزیرلری ایله آبازه‌ی فاقتنده اولدیغی حالده، ادرنه‌قاپیسندن صورت مطنطنه‌ده استانبوله داخل اولدی (۵ آغستوس ۱٦۳٤) (۲). رسمی قاووغی [مجوزه] مجوهرات ایله پارلامقده ایدی؛ الندە بولنان قیرباج آلتون ایله مطلا اوله‌رق قبضه‌سی اینجی ایله مزین ایدی (۳). بیوك کوچك بتون اهالی سلوری‌یه قدر پادشاهی استقباله چیقدیلر. عودتی متعاقب شراب ایچلمه‌سی حقنده برارادە چیقدی. میخانه‌لر قاپاندی، تخریب اولندی؛ قهوه‌کبی شراب‌ده اعدام جزاسیله منع ایدلدی [۱۰]. سلطان مراد، شراب ایچنلری کیجه کوندوز تعقیب ایدرك سرخوشلری کندی الیله اولدیرردی (جمادی الاولی ۱۰٤٤ — تشرین‌ثانی ۱٦۳٤) (٤).

لهستان ایلچیسی ترزه بینسکینك مرتضی پاشا نزدنده بولنمسنه مقابل پاشا طرفندن‌ده لهستانه کوندرلمش اولان ایلچی شاهین آغا، یدی ماده اوزرینه‌لهستان ایله عقداولنان مصالحه‌نك تصدیقنامه‌سنی آلمق اوزره تشرین‌اولده استانبوله کلدی. بوعهدنامه ایجابنجه‌دولت عثمانیه، قانتمیرك امری آلتنده بولغرود چوللرنده یرلشمش اولان تاتارلری اورالردن قالدرمغی، لهستان قرالی‌ده زاپوروغ قازاقلرینی ضبط ایتمکی تعهد ایدیوردی. دنیه‌ستەر اوزرنده‌کی قلعه‌لرك هدمی طلبندن واز کچلمش ایدی؛ شمدیکی مولداویه وافلاق وویووده‌لری ابقا ایدیلیوردی. هرایکی طرفدن

(۱) نعیما. شوصورتله برقاچ هفته ظرفنده بودینه درت والی تعیین اولندیغی کوریلیور: موسی پاشا، حسین پاشا، بایرام پاشا، جعفر پاشا.

(۲) پادشاه غرهٔ صفرده ادرنه‌دن حرکت ایتمشدی. نعیما استانبوله دخولی تاریخی کوسترمز. هامرك کوستردیکی ٥ اغستوس ۱٦۳٤ تاریخی ۱۰ صفر ۱۰٤٤ ه مصادف اولق لازم کلیر. (مترجم)

(۳) پادشاه کمال عظمت واحتشام ایله ملبس ایدی؛ مجوزه‌سنده جغالی سرغوج وار ایدی؛ صاغ النده «قبضه‌سی اینجودن صافی ایشلنمش طلاباف برتازیانه» طوتارلردی. نعیما، ص ۲۲٤. (مترجم)

(٤) بالذات کندیلری کیجه کوندوز کزوب، بولدقلری سرخوشی قتل ایدرلردی. حتی برینی بالذات اوق ایله اورروب، دریایه دوشدکده، هلاك اولدی دیه کچدیلر. بعده او بیچاره چیقوب، خلاص بولدی. نعیما، ص ۲۲٤. فقط صوکفقره‌یه نظراً، اولکی فقره‌یه «بالذات اولدیرردی» معناسی ویرلەمملیدر. (مترجم)

اسیرلر مبادله واسکی مناسبات تجاریه اعاده ایدیلیوردی ؛ معتاد اولان ویرکینك‌ده تاتارلره تأدیه‌سنه دوام ایدیله‌جك ایدی (۱) . شاهین آغا ، لهستانده یدی سنه اسارتدن صوکره ، مرتضی پاشانك توسطی اوزرینه حریتی اعاده اولنان تاتار پرنسی اسلام گرایی برابر کتیردی . اسلام گرای یانبولی‌یه کوندرلدی (۲) . مقدما قریمده قاریشیقلغی موجب اولان ونهایت طلب عفوه قرار ویرمش بولنان شاهین گرای‌ده ردوسه کیتمك ایچون امر آلدی . مرتضی پاشا استانبوله دعوت ایله ، صدر اعظم نصوح پاشادن طول قالان سلطان کندیسنه تزویج اولندی ؛ لکن سلطان ، بونکاح جدیده نفرتله موافقت ایلمشدر (۳) .

پادشاهك ادرنه‌یه عزیمتی ولهستان ایله مصالحه‌نك تأسسی وقایعنه مجرای ظهور اولان بوسنه ، دولت عثمانیه و « ایالات متحده » آره‌سنده دخی قاپیتولاسیون تجدید ایدلمشدر (٤) . « سون » معاهدهٔ اخیره‌سی تصدیقنامه‌سنك ایمپراطوره ایصالنه قانیژه پاشاسی مأمور ایدلمشیدی . آنجق مفتی اوقدر مهم برذاتك انتخابنه اعتراض ایلدیکندن ، ویانه‌یه صدر اسبق رجب پاشا کدخداسی رضوان آغا (٥)

(۱) دردنجی ولادیسلاس زماننه دائر تاریخ [له‌نسانده] ، باب ۸۷ . فذلکه . نعیمایه نظراً بو مصالحه‌نك یدی ماده‌سی مرتضی پاشانك ۱٦۳۰ ده عقد ایتدیکی معاهده‌نك یدی ماده‌سنك عینیدر ؛ اشبو یدی ماده نعیماده مندرجدر ؛ رئیس محمد افندینك انشاسنده دخی ۱٦۲۷ ده منعقد معاهده‌نك باشلیجه ماده‌لری اولمق اوزره موجوددر . مواد مبحوث عنها بودفعه‌کی معاهده‌لرده دخی مذکور ، وشوقدرکه ویرکی‌یه متعلق اولان یدنجی ماده له وثائقنده مسکوتدر . ریتو ، قنولله‌سده ، ۲ ، ص ۲۷ .

(۲) روضة‌الابرار . نعیماده [ج ۳ ، ص ۲۳۳] کوریلیورکه لهستانه کوندریلن شاهین آغا ، حدود اوزرنده قاله‌رق ، بالواسطه ایلچیلك ایدوب ، قرال ایله ملاقی اولمامشدر ؛ مرتضی پاشا ، بونی پادشاهه طویورمامش ، یدی سنه‌دن بری لهستانده اسیر ایکن ، شاهین آغا ایله برلکده کلن اسلام کرای خانی‌ده ، آغزندن بر سوز قاچیرر دیه ، پادشاه ایله کوروشدورمیه‌رك ، یانبولی‌یه کوندرمشدر . « لهستان ایلچیسی پك ممنون اولمایه‌رق عودت ایلدی » تشرین ثانی ۱٦۳٤ ، وندیك خلاصه‌سی . « روسیه‌نك لهستان ایله عقد صلح ایتمسندن دولایی ، روس ایلچیلرینه سرزنش اولندی . » وندیك خلاصه‌سی .

(۳) « بویله علیل بر قوجه ویرلسندن دولایی ، همشیره‌سی اولان سلطانه شکایت ایلمشدر » . مارت ۱٦۳٥ وندیك خلاصه‌سی .

(٤) ۲۰ شباط ۱٦۳٤ ، .مارتنس ، « رهبر دیپلوماسی » ، شرق آقادمیاسی وثائق مجموعه‌سی .

(٥) « قاپیتولاسیونك تصدیق ایچون سفیر رضوان آغا . » وندیك خلاصه‌سی .

کوندرلمشدر، که صدر اسبقك آدملرندن حیاتنی قورتاره بیلمش اولان یالکز بودر.

مجارستان سفلا مجلسی مشاوری قونت ژان رودولف پوشمب، دولت عثمانیه نزدنده سفیر نصب اولندی (۱). اونك تعلیماتی — اسوج قرالی قریستین ایله مخابراتی مقیم ایلچی شمید طرفندن دیوانه تبلیغ اولنمش اولان — بودین والیسنك عزلنی طلب ایتمسی؛ زیتو اتوروق مصالحه‌سنك اون بشنجی ماده‌سی موجبنجه، فولەك، صوماقو، سه‌چه‌ن، کیارمات قلعه‌لرینك تسخیرندن بری دولت عثمانیه‌یه ویرکی ویرملری لازم کلمین کویلرك ترکی ایچون اصرار کوسترمسی؛ حدودی بی حضور ایدن یغمایه واسیر اخذینه بر نهایت ویردیرلمسنی امر ایدی. مرخصیت کامله ایله ویانه‌دن ۱٦۳٤ سنه‌سنك ایکنجی کونی حرکت ایدن آوستریا ایلچیسی عثمانلی ایلچیسنه سونده — تصدیقنامه‌لرینی مبادله‌یه مأمور اولدقلری عهدنامه‌نك محل انعقادنده — ملاقی اولدی. بودینده، حدود اوزرنده متقابلاً وقوعه کلن آقینلر ومنازع فیه کویلرك ترکی حقنده بر معناد فائده‌سز اوزون سوزلر سویلندی. مع مافیه آوستریا ایلچیسی شهر وپالانغه‌لری، بایراغی کشاده وموسیقه‌سی اوکنده، کچه‌رك یولنه دوام ایلدی. آنجق مهماندارك وترجمانی رابلی آرنست هازینك طابی اوزرینه پای‌تخت قپیلرنده بایراغنی طوپلایوب، موسیقه‌سنی صوصدورمغه مجبور اولدی (۲٦ مارت ۱٦۳٤). ونديك، فرانسه، هولانده، لهستان ایلچیلری کندیسنه مأمور مخصوص کوندردیلر. انکلتره ایلچیسی، آدملرینك بر آز اول سلاحلری آلنمش اولدیغی جهتله، صورت لایقه‌ده عرض وجود ایده‌میه‌جکلرندن بحث ایله اعتذار ایلدی. قونت دوپوشمب، دیوان همایوندن اسلافی کبی، کندی مأکولاتی ایچون یومی طقوز بیك واوندن فضله اوله‌رق حیوانلری ایچون بیك که جمعاً اون بیك آقچه آلدی.

وصولندن سکز کون صوکره (٤ نیسان ۱٦۳٤)، حضور همایونه قبول اولنه‌رق، آلمانجه بر نطق ایراد ایلدی. ژوزف بارباتی طرفندن ده ترجمه اولندی. کتیردیکی هدیه‌لر آلتون یالدیزلی آرابه ایله صورت مطنطنه‌ده دیوانك حولیسنه نقل اولندی (۸ نیسان ۱٦۳٤). ایکی کون صوکره پادشاه ادرنه‌یه متوجهاً یوله چیقدی. سفیرلر عزیمتده حاضر بولندیلر؛ بو مناسبتله، عثمانلی وکلاسندن بری فرانسز ایلچیسی مارشویلی، باشنی آچه‌رق کندیسنی سلاملامسی لازم کله‌جکنی بیان ایله، شاپقه‌سنی

(۱) ریقو، قسم ثانی، ص ۲۵، بونی «قونت‌بوشه‌ن» تسمیه ایدر.

چیقارمغه مجبور ایتمشدر . فرانسز، دیپلوماتلره خاص برطرزده کوله‌رك ، کندیسنی ایقاظ ایتمش اولمسندن دولایی تشکر ایلمشدر. ینه بو فرانسز ایلچیدی، اوروپه‌سنه نظراً، ایمپراطورك ایلچیسی دکل ، مجارستان قرالی‌غنك عادی بر مأموری کبی تلقی اولنه بیله‌جکی بهانه‌سیله کلیساده قونت پوشمبه تقدم ایتمك ایستمشدر . پوشمب طرفندن رد اولنان بوادعای جدید، مارشویل حقنده قائم مقام پاشانك توبیخنی جالب اوله‌رق فرانسز ایلچیسی عید فصح بازاری کلیساده اوستریا ایلچیسنك تقدم ایتمسی لازم کله‌جکنه دائر بر چاووش و آلتی یکی‌چری معرفتیله تبلیغ اولنان امر قطعی‌یه مطاوعت ایتمه‌مش اولمامق ایچون تمارضه مجبور اولمشدر .

قونت پوشمب ، وزیرلری ورفقاسی اولان ایلچیلری زیارتدن صوکره، ادرنه‌ده بولنان پادشاهك نزدینه عزیمتله، اون اوچ ماده اوزرینه محرر بر لایحه ایله شکایاتنی عرض ایلمشدر (١) . آز بر زمان صوکره وقوع بولان وداع ملاقاتی متعاقب ذات شاهانه‌نك ادرنه‌ده بولنمسندن دولایی موسیقه‌سز و بایراقلرینی آچمقسزین ادرنه‌دن چیقدی (١٦ مایس ١٦٣٤) . غایت صالح جوابانه تأمینات ایله، فقط حقیقت حالده قطعی بر شیئه نائل اولمقسزین عودت ایلدی (٢).

سلطان مرادك ادرنه‌ده بولندیغی صیره‌ده برطاقم اشقیا ازمید ، ازنیق ، زملیك قرق کچید یوللرینی طوته‌رق ، قوجه ایلی سانجاغنه استیلا ایتمش ایدیلر ؛ الك صوکره‌ده قاره مرسل قربنده برفرقه یکی چری قوماندانی [سردارینی] مغلوب ایلمشلردی . بوستانجی باشی دوچه قوماندەسیله کوندریلن بر بوستانجی مفرزه‌سی ، خطه‌یی بونلرك وجودندن تطهیر ایلدی . او اثناده ، استانبولده ساده یاغك آز بولنمسی خلقك خشنودسزلغنی و پادشاهك استانبول قاضیسی اولوب ، مأموریتی ایجابندن اوله‌رق نرخ ایشی‌ده عهده‌سنه محول بولنان قاره چلبی عبدالعزیز افندی حقنده انفعالنی موجب اولدی . قاضی‌یی برکمی‌یه ارکاب ایله ، آطه‌لردن برینه کوتوروب دکیزه آتمسی حقنده بوستانجی باشی دوچه‌یه خط همایون صدور ایتدی. کمی قزل آطه‌لردن برینه تقرب ایتمکده ایکن ، عبدالعزیز افندینك حامیسی وزیر

(١) تفصیلاتی وجوابی ایچون « فردیناند وقایعی » نه مراجعت ، ١٢ ، ١٦٣٤ .

(٢) ایمپراطورك مکتوبنه جواباً پوشمبك ادرنه‌دن کتیردیکی ١٥ مایس ١٦٣٤ تاریخلی مکتوبك ایتالیانجه ترجمه‌سی خزینهٔ اوراق ایمپراطورییه‌ده‌در .— بودین والیسی جعفر پاشانك ١٨ تموز ١٦٢٣ وحسین پاشانك ١٦٣٤ تاریخلی مکتوبلری ایچون‌ده اورایه مراجعت .

بایرام پاشانك اصدارینه موفق اولدیغی ایکنجی برخط همایون ، قاضینك اثرسعادت طالعی اولمق اوزره ، وقتنده یتشدی؛ جزای اعدام، قبریس جزیره‌سنه نفی صورتنه تحویل ایدلدی (١) .

برمدتجك صوكره ، بوسنه والیسی بولنان سابق قاپودان خطاط‌حسن پاشا، دوچار غضب پادشاهی اولدی . بوسنه تاجرلرندن برینك اوغلی اولوب وقتیله ندیم شهریاری بولنان موسی چلبی‌کی توزیع مناصبده نفوذی مؤثر و سونك بونك اعدامنه ویاخود جزای اعدامدن عفوینه مقتدر اولان سلحدار مصطفی ، خطاط حسن پاشا علیهنده القاآتده بولنمش ایدی (٢) . مصطفی بر زمانلر خطاط حسنه خدمت ایتمش ، وهرنه‌دن ایسه افندیسنك محوینه یمین ایلمش ایدی . خطاط حسن پاشانك اعدامی و بوسنه والیلکنك سلیمان‌پاشایه توجیهیله اعدامك‌ده اجراسنه مأموریتی ایچون برارادہ آلدی (٣) . حسن پاشانك شعبان نامنده برخدمتکاری ، سلیمان پاشانك عزیمتنی متعاقب افندیسنك‌ده درلو تهلکه ایچنده بولندیغنه مطلع اوله‌رق ، اونی خبردار ایتمك اوزره ، سلیمان پاشانك آرقه‌سندن شتاب ایلدی . لکن هرهانکی محله واصل اولورسه سلیمان پاشانك اورادن قالقوب کیتمش اولدیغنی اوکره‌نه‌رك ، دها ایلری کچوب‌ده اوندن اول یتشمکدن مأیوس اولمش ایکن ، بوسنه سرایندن اول صوك مرحله اولان غلاسینچه کوینده سبقته موفق اولدی ؛ رمضان اولمق جهتیله سلیمان پاشا ، برسپاهینك ابرامی اوزرینه ، اوراده قالمشیدی . صادق خدمتکار ، بوسنه سراینده افندیسنی جامعده تراویح نمازنده بوله‌رق قولاغنه‌دوغرو اکیلوب، اعدامنه اراده صادر اولمش ، واجراسنه مأمور اولان شخصك ورود ایتمك اوزره بولنمش اولدیغنی سویلدی. حسن پاشا، بردقیقه فوت ایتمکسزین، همشیره‌سنك خانه‌سنه فرارایله اختفا ایتدی. برساعت صوکره سلیمان‌پاشا واصل اولدی. والی سرایی خالی

(١) عبدالعزیز افندی اوزنان شو بیتی سویلمشدر :

خط منسوخ کلدی عمله ﷺ خط ناسخ انی کیدردی هله . (مترجم)

(٢) « سلیمان پاشا ، بوسنه پاشاسنی اعدام ایتمك اوزره قرق کیشی ایله کوندرلدی . » ٢٤ شباط ١٦٣٤ . ونديك خلاصه‌سی .

(٣) نعیمانك « دیرلرکه » دیه یازدیغنه کوره بو خطاط حسن پاشا حرم خاصده ایکن سلطان مصطفی دورنده طوره‌مان حسن نامنده بردارالسعاده اغاسنك شهزاده‌لری اعدام‌ایتمك قصدنده بولندیغنی خبر آله‌رق . بر قاچ ارقه‌داشیله برلکده طوره‌مان حسنی اولدورمش ؛ فقط بوخدمتیله زیاده تفاخر ایدر ایمش. بوندن دولایی ؛ سلطان مراده نفاق‌ایتمشلر.(مترجم)

بوله‌رق خزینه‌یی، ضبط ایتدیسه‌ده، حسن پاشایی اله‌کچیره‌مدی. همشیره‌سنک خانه‌سنی تحری ایلدی. لکن حسن، پاشاقادین قیلیغنه کیره‌رك قورتلدی. بونکله‌برابر کندیسنی اوراده امنیتده کوره‌مدیکی جهتله قضاتدن رئیس زاده علی افندینك خانه‌سنه کیزلندی. سلیمان پاشانك آدملری اورایه‌ده کلنجه، قاضی قاپی‌یی آچه‌رق «آرادیغکز کیمسه بوراده دکلدر. ایسترسه‌کز ایچری کیریکز؛ لکن دیوان همایونده وزیرلر، قاضی عسکرلر حضورنده شکایت حقنی محافظه ایدیورم؛ البته اونلر بر قاضینك خانه‌سنه جبراً کیرلدیکنی لاقیدانه تجویز ایتمزلر. باقه‌لم، ظالملر، اووقت سلطان مرادك غضبندن یاقه‌کزی ناصل قورتاررسکز؟» دیدی. قاضینك جرأتی وحاضر جوابلغی حامی ومحمینك حیاتنی قورتاردی؛ عسکرلر خانه‌یی آره‌مقسزین چکلدیلر. برمدت صوکره حسن پاشا آریغان طاغنده بر مغاره‌ده مختفی ایکن، بالتصادف اورادن کچن برافلاق طرفندن خبر ویرلدی. افلاق، کندیسنی تعقیب ایدنلره قلاغوزلق ایتمك اوزره عودت ایتمشیدی؛ دائما تبصر اوزره بولنان حسن پاشا، بر اوق ایله افلاقی اولدیره‌رك، اورمانك اك صیق یرینه قاچدی. قیشلك اوچ آینده مخاطرات دائمه ایچنده سرسری دولاشدقدن صوکره استانبوله کله‌رك، هر دورلو تحریاته رغماً اختفایه موفق اولدی. تکارنی الندن قاچیران والینك اهمالنه مجازات اولمق اوزره، پادشاه شو مألده بر خط همایون اصدار ایلدی: «سن که سلیمان پاشاسك، یکرمی بیکدن ناقص آدم ایله کلیرسه‌ك باشکی کسرم؛ یدی یاشندن یوقاری بوسنه عسکریله کلوب ادرنه صحراسنده معسکر همایونه ملحق اوله‌سك (١)». فی الحقیقه سلیمان پاشاده زیاده عسکر کتیره‌رك، باعث تحسین اوله‌جق بر آلای کوستردی.

خطاط حسن پاشانك غیبوبتی دانیالك (٢) اوغلی واکبر شاهك حفیدی هندستان شهزاده‌سی میرزا ابایسونغورك اغتیابنه تصادف ایدر. دانیالك وفاتندن صوکره مغول تختنه جهانکیر تلقیب اولنان سلیم شاه جلوس ایتمشیدی، که کندیسنك ووزیری خواجه اعتماد الدوله‌نك فضائلی شاعر عرفی شیرازی وطالب آملی ودیکر شعرا طرفندن اطرا اولنمشدر. سلیم شاه، لاهوری اقامتکاه اتخاذ ایتمشیدی؛ اوغللری خسرو میرزا وخرم میرزا کردو بهرام پورده والی ایدیلر. خسروی، بیوك باباسی اکبر شاه‌زیاده سودیکندن، ولیعهد اولمسنی وصیت ایتمشیدی. خرم بو ترجیحدن منفعل اوله‌رق، [سلیم شاه

(١) نعیمادن عیناً، ص ٢٢٢. (مترجم)
(٢) مغوللر «دانشاه» تسمیه ایدرلر.

زماننده] عسکریله برادرینك اوزرینه هجوم ایده‌رك ، دوچار انهزام ایلدی . خسرو ، نهرمهران دینلمکله مشهور اولان سند صویی کنارنده الده‌چه‌رك ، باباسنه کوندرلدی . خرم ، اسیری ایستدی ؛ سلیم اولا موافقت کوسترمدی ؛ لکن برضرر کلمیه‌جکنه دائر ویریلن وعد اوزرینه نهایت تسلیم ایلدی ؛ فقط بوسوزده طورلمادی . خرم ، برادرینی اولدرمك جنایتنه باباسنه عصیان جنایتی‌ده علاوه ایتدی . پدرینك کشمیر وکابل سمتلرنده بولنمسندن استفاده ایله ، بهرام پورك ضبطنه تشبث ایتدی . ایکی صادق امیرك مقاومتیله شهر قورتلدی ، عاصی ، سندصوینك اوته طرفنه چکلمکه مجبور اولدی ؛ بابا ، اوغلی تعقیب ایله هزیمته اوغراتدی . مع هذا ، سلیم شاه اوغلیله بازیشه‌رق ، اوتوز سنه‌یه واران سلطنتی آسایش ایچنده کچدی ؛ بوقاریده سویلدیکمز وجه ایله ، اونك یرینه شهریار جالس اولدی . فقط اردونك بر قسمی دانیالك بش اوغلندن برینی اجلاس ایتمك ایستدکلرندن ، بوتشبث جرأتکارانه دردینك اضاعهٔ حیاتنه سبب اولدی . بشنجیلری اولان بایسونغور میرزا ، برقاچ آی حکومتدن صوکره ، فراره مجبور اوله‌رق ، تکرار تخت پدره کچه بیلمسی ضمننده ، عسکر وپاره ایله امداد طلب ایتمك اوزره ، سلطان مراد نزدینه کلمشیدی . لکن مطالب غریبه‌سی وتیمورك سلالهٔ سلطنتدن اولمسندن دولایی غرور احمقانه‌سی (١) پادشاهك توجهسزلکنه باعث اولدی . ملاقات رسمیه‌سنده ذات شاهانه‌نك ویردیکی احسانی ، کیدرکن ، اندرون آغالرینه ، بالطه‌جیلره ، قاپیجیلره داغتدی . پادشاهك حضورینه چیقدقجه ، برخدمتکارینه کتیردیکی آهو پوستنك اوزرینه اوتورردی . بو حاللر اوزرینه سلطان مراد کندیسنه قیام ایتمز اولدی . نهایت پادشاه ، خرم شاهك ایکی دولت آره‌سنده‌کی مناسبات حسنه‌نك محافظه‌سی ضمننده برایکی دفعه هدایای قیمتداری حامل سفیر کوندرمش اولدیغنی ، واوقدر مشکوك برموفقیت امیدیله اوقدر اوزاق برحدوده عثمانلی اردوسی کوندره‌میه‌جکنی افهام ایلدی . بونی‌ده علاوه ایتدی که : «البسه ویرلمش اولسه ، اونی کیه‌جك وجود نره‌ده‌در؟ (٢)»

---

(١) حضور شاهانه‌ده جدی تیموری آقسوب ، « صاحب قران زمان » دیه یادایدردی ، نعیما . عثمانلی مملکتنده وعثمانلی پادشاهی حضورنده طوپال تیموردن بحث واویله برملعون غدار ایله افتخار ایتمك بیوك اسائتدر . (مترجم)

(٢) نعیمادن آکلاشلدیغنه کوره ، پادشاه بوسوزلری بالذات میرزایه سویلمش دکلدر ؛ بروجه محرر خرم شاهك عرض مخالصت ایتدیکنی واوقدر اوزاق بریره عسکر کوندرلمسی مناسب اولمایه‌جغنی ، «تنهالرنده» یعنی بعض محرملرینه افاده ایلمش و« کیرم که خداجامه دهد ،

شهزاده بو افاده‌دن رنجیده خاطر اوله‌رق، حضوردن چیقوب، برده‌ا كورنمه‌مشدر(۱).
بعضلرینك روایتنه كوره، درویش اولدیغی حالده وفات ایتمش، باشقه‌لرینك روایتنه كوره، یولده كیدركن، كوندریلن آدملر معرفتیله اعدام ایدلمشدر.

كرك حرب وصلح زماننده، كرك استانبول و ادرنه‌ده مراد رابعك شدتی دوام ایدیوردی. یك نسق بر قتل واشكنجه كوریلیوردی، كه وسائط مختلف اولسه‌ده هپسنده نتیجه بر ایدی. تمكین وخفت، حركت عاقلانه وبی احتیاط‌كارانه، جنایت ومعصومیت، اقتدار وضعف هپ تیغ وكمند ایله مظهر مكافات اولیوردی. اولوم بعضاً بر كیشینك اعدامیله، بعضاً قتل عام صورتیله دائما یلدیرم كبی سریع، دائما وبا قدر شدتلی اجرای احكام ایتمكدن كری قالمیوردی. پادشاه ادرنه‌یه سیاحتنده بر كوپریدن كچیوردی؛ اوتوز هندلی درویش، ذات شاهانه‌یی كورمك آرزوسنده بولنه‌رق، عساكر خاصه ودیلنجیلرله سرسریلر طرفندن تبعید اولنمامق ایچون، كوپرینك كمرلری آلتنده اختفا ایتمشلردی. سلطان مرادك تقربنده، بوزواللیلر كیزلندكلری یردن فرط شتاب ایله چیقدقلرندن، پادشاهك آتی اوركوب، سواریسنی دوشوردی. برقاچ دقیقه صوكره اوتوز درویشك باشی یول اوزرینه قونلمشیدی (حزیران ۱٦۳٤) (۲). كوملجنه نائبنك تعدیسنه دائر بر شكایت كلدیكندن ادرنه بوستانجی باشیسی مجرمك باشنی كتیرمك اوزره كیتدی. اوصیره‌ده نائب تبدیل ایدلمش بولندیغی حالده، نائب لاحق، باشقه تحقیقات اجرا اولنمقسزین اعدام اولندی.

پادشاه، استانبوله عودتنده بوستانجی باشینك تحریاتی، بالذات برابر بولندیغی كیجه كوندوز قول دولاشمه‌سنی، قهوه توتون افیون شراب حقنده‌كی اوامره مخالف حركت اوزره دردست ایتدكلرینك اعدامنی ینه موقع اجرایه وضع ایلدی. سرایده بر الماس ضایع اولمغله برچاووش بونی چالمش اولمق ظن مجردی اوزرینه قازیغه

كواندام؟ — فرض ایده‌یم كه الله لباس ویرمش؛ اندام نره‌ده؟» مضمونی ایراد ایتمشدر. نعیما، ص ۲۲۵. (مترجم)

(۱) شهزاده، پادشاهك — كندیسنه سویلمش اولادیغی — اوسوزدن دكل، مسئولنك اسعاف اولنماسندن كوجنه‌رك كیتمشدر. نعیما ص ۲۱٦ (مترجم)

(۲) «ذات شاهانه، ادرنه‌ده اصول شدتكاریسنه دوام ایتدی. برقاچ هند حاجیسنك ظهور ایدیویرمسی اوزرینه پادشاه آتدن دوشدی.» ۲٤ حزیران ۱٦۳٤، وندیك خلاصه‌سی، ریقو، ص ۳۸.

اورلدی (١) . خدمهٔ خاصه‌دن بری جرید اویونده پادشاهك بر ضربه‌سنی صاووشدرمش، اوندن صوکره‌، غضبندن قورتلق اوزره کیزلنمش اولدیغی ایچون، استانبول قاپیلری، فراری بولنوب‌ده، اعدام ایدیلنجه‌یه قدر، مسدود قالدی(٢). غلطه سراینده قضاءً آتش ظهور ایتمسی اوزرینه، اغا [سرای محافظی] دار آغاجنه کوتورلدی ؛ غلطه وویوده‌سی یانغیندن ظهورایدن خساری تضمین ایتمك اوزره اولومدن قورتیله بیلدی (٣) .

حزیرانده اسکدارده یکی بریانغین ظهور ایتدی ؛ برده زلزله اولدی (١٤ حزیران ١٦٣٢) . اکر بودفعه شوایکی حادثهٔ طبیعیه یکی اشکنجه‌لره سبب متصل اولمامش ایسه، سلطنت مرادیه‌یی لکه‌دار خون ایدن الکزیاده جایکیر خواطر ایکی اعدامك مقدمه‌سی عد اولنه‌بیلیر . مراد رابعك غدارلغی، دولت اوزرنده قانلی برحادثهٔ جویه نشر ایتمشدر، که حزن آور پارلاقلغی، دها صاف اولمق اوزره، آنجق پك آز برآیدینلق ویره‌بیلمکده ایدی . موجب تأسف اولان شوسلسلهٔ اعدام ایچنده، مورخك نظر دقتی یالکز باشلیجه قتل عاملری، یاخود مغدورلرك اسمنده‌کی اشتهاردن دولایی جالب انظار اولمش قتللر اوزرنده توقف ایده‌بیلیر . شاعر نفعی ایله وزیر آبازه‌نك اعداملری بوصوك طاقمدن اولدیغنده هیچ سوز یوقدر . حسن قلعه‌ده دوغمش اولان نفعی — که عثمانلیلرك الك بیوك شاعر هجاکوسیدر — پادشاهك محرمیت خصوصیه‌سنه نائل اولمشیدی، تا اوزمانه قدر، که برکون سلطان مراد، شاعرك سهام قضاسنی اوقورکن، پیش اقدامنه دوشن صاعقه‌یی براخطار آسمانی عدایده‌رك، سراینده اوزاقلاشدیردی. بونکله برابر نفعی چوق‌کچمکسزین دیوان دفتریده [مالیه نظارتنده] بر مأموریته‌کچه‌رك (٤) ینه، پادشاهك داخل

(١) « بر چاووش، بر الماس ضیاعندن دولایی سرایده بوغلمشدر . » وندیك خلاصه‌سی .

(٢) « پادشاهك بر جرید ضربه‌سنی صاووشدورمش اولان بر دلی‌قانلی‌یی اله کچیرمك ایچون استانبول قاپیلری قاپاندی .» ٨ مارت ١٦٣٥ وندیك خلاصه‌سی .

(٣) روضة‌الابرار. عجمی اوغلانی سراینده‌یانغین؛ محافظ آغا پادشاهك ارادهسیله آصلدی. غلطه وویوده‌سی علی چلبی، جزای اعدامدن قورتلمق ایچون یانغیندن ترتب ایدن خسارك تضمیننه مجبور اولدی . » ١٤ کانون ثانی ١٦٣٥ . اسکدارده حریق دیکر، حرکت ارض » وندیك خلاصه‌سی .

(٤) جزیه، تعبیرآخرله خراج دفتردارلغی‌که اقوام غیرمسلمه‌دن بدل نقدن اخذ اولنورکن بر شعبهٔ حسابیه دیمك ایدی . (مترجم)

بزم اختصاصی اولمشیدی . سلطان مرادك ادرنه‌یه عزيمتنده نفی اولنان دیکر اوچ وزیر ایله برابر بودفعه ردوس منفاسندن عودت ایدن بایرام پاشا حقنده شدتلی برهجویه‌سی ، زمانك الك بیوك ترك شاعرینك اضاعهٔ حیاتنه باعث اولدی . تعرض کورن ذات ، ترضیه ایستمسیله ، مجرمك باشی کندیسنه احسان اولندی (١) . تیر هجاسنه اکثریا کندیلری هدف اولمش بولنان علما نفعینك ، قتلنه مسروراً اعطای فتوی ایلدیلر (٢) ؛ اونلرك فکرینه کوره اولجه آتش آسمانی طرفندن تهدید ایدلمش اولان بوهجاکونك — که قلمی تیغ برتأثیری بلا استثنا کافهٔ وزرایه اصابت ایدیوردی — قتلنی امر ایتمك برحقانیت ایدی [١١] . بدبخت شاعر سرای اودونلغنده (٣) حبس واورادە اعدام اولنه‌رق جسدی شکار امواج اولدی . چاووش باشی کندیسنی محل سیاسته کوتوررکن « نفعی ، بنی تعقیب ایت ، اوقلریکی کسه بیله‌جکك [سهام قضا تدارك ایدیله‌بیله‌جك] براورمانه کیده‌جکسز » دیمش ایدی . نفعی «ملعون! سن ده‌می هجوه قاریشیورسك؟» دیه جواب ویره‌رك (٤)، وزیر حقنده برسیل شتوم اساله‌سنه باشلادی (٥) که انجق نفس واپسینی ایله ختام بولدی (٦) .

آبازه‌نك اعدامی ممالك دولتده دها زیاده طنین انداز اولمشدر . علم وعرفاندن بهره‌سز ، فقط اطواری بهادرانه اولان بوسنه والئ سابقی طونه‌دن عودتندن

(١) تخت همایون قربنه صاعقه دوشدکده ، پادشاه نفعی‌یی مأموریتندن عزل ایله ، هجوه توبه ایتدیرمش ایدی . صوکره ینه ملتفت اولوب ، قرب پادشاهی‌یه واصل اولدی . برکون بایرام پاشایی اوزون برقصیده ایله هجو ایتمشدی . پادشاه بزم خاصنده « نفعی ، تازه برهجوك یوقمی؟» دیه اغزینی آرایوب ، بایرام پاشا هجویه‌سنی ویرمسی اوزرینه ، بونی پاشایه ارائه ایله ، نفعی‌یی قتل ایتدیرمشدر . نفعی بایرام پاشایی سلطان مرادك امریله هجو ایتدیکی حالده ، بایرام پاشانك اصراری اوزرینه قتلنه اذن ویردیکی حقنده خلق آره‌سنده دوران ایدن روایتك اصلی یوقدر . نعیمادن تلخیص ، ج ٣ ، ص ٢٣٥ و ٢٣٩ (مترجم)

(٢) « آن شاعر هجاکوکه نام اوست نفعی * قتلش بچار مذهب واجب چوقتل افعی مفهومی اوزره علمای وقتك اباحه‌دمنی تجویز ایتدکلری نفعی ...» نعیما ، ص ٢٣٦ . (مترجم)

(٣) بایرام پاشا سراینك اودونلغنده . (مترجم)

(٤) بومحاوره‌نك ، هامه‌رك یازیغی کبی ظریفانه اولماسی شایان تأسفدر . چاووش باشی بونی اکری قبا برآدم اولدیغندن ، نفعینك اوکنه دوشوب ، کوتوررکن « کل ، اودونلقده هجو ایده‌جك بری وار » دیمش ؛ اوده « یورو ، بیلدیککدن قالمه ، ملعون ! » جوابنی ویرمش ایدی . (مترجم)

(٥) «زیر وبالایه وافرشتوم غلیظه ایتمش» . نعیما ، ص ٢٣٦ . (مترجم)

(٦) «آه کیم قیدی فلك نفعی کبی استاده!» ١٠٤٤ (مترجم)

برى پادشاهك زياده مظهر اعتمادى اولمشيدى . سلطان مراد ، آبازه يانندە اولمادقجه، نه‌پياده، نه‌سوارى ديشارى چيقمازدى (١) . ذات‌شاهانه‌واوندن صوكره بتون سراى خلق البسه بچيمنده ، قيليج باغلامقده ، قاووق صارمقده آبازه يى نمونه طوتارلردى. قافتانلر، قاووقلر، آت طاقملرى هپ « آبازه وارى »ايدى (٢). آبازه موده حكمدارى ايدى . ايران عليهنه تصور اولنان محاربه حقنده‌كى پلانى پادشاهى تماميله جذب ايتمشيدى . مراد رابعه ديور ايدى‌كه : « پادشاهم ، عجم اقليمنك هپ يوللرينى بيليرم ؛ كوچ قولاى بتون حدودينه وقوفم واردر . ذات شاهانه‌كزى اوچ بيك سوارى ايله اژدرهان وتيمور قاپى سمتلرندن شروانه چيقاره‌يم ؛ برمعتاد اردو دخى ارضرومدن كلسين ؛ آزمدت ظرفنده شروانى و بتون ايرانى ضبط ايدرز . » بوتصورات طبع شاهانه‌يه موافق كورنديكى قدر قائم‌مقام بايرام پاشايه ، مفتى يحيى افندى‌يه ، پادشاهك نديمى اولان سلحدار مصطفى اغايه ، نامناسب كورونيوردى . خصوصيله سلحدار، آبازه عليهنه انجق مماتيله سكون بوله‌جق درجه‌ده كين باغلامش ايدى ؛ چونكه آبازه ، بوسنه واليسى ايكن ، ثروت عظيمه‌سندن دولايى مصطفى اغانك باباسى حقنده هردرلو تضييقاتى روا كورمش ايدى . مراد رابعك دائما قائل اولان قيليجى كولكه‌سنده حكم فرما اولان « اشخاص ثلثه حكومتى »، طبعاً سوء ظنه مائل بولنان پادشاهى اوحكومته خصم كورينن آبازه حقنده تحريكده هيچ برصورتله قصور ايتمديلر . ذات شاهانه‌نك شبهه‌لرى ، معطوف اولديغى شخصه امنيت بخش اوليه‌جق برصورتده كسب علنيت ايلدى . پادشاه بركون طوپ قاپى جوارنده معتادى وجهله دولاشيركن ، آبازه

(١) آبازه ، پادشاهه بر درجه‌ده تقرب حاصل ايتمش ايدى،كه پادشاه هرنه‌وقت سير طريقيله برطرفه كيتسه آبازه‌البته‌خبر آله‌رق،بولنه‌چيقاردى ؛ برابر كيدرلردى . نعيمادن ص ٢٢٩ (رم)

(٢) فتوى امينى شيخ زاده افندى روايت ايدركه آبازه اولاق طرفنده سردار ايكن، مظالمندن شكايت ايدلدكده ، پادشاه قتلنه يمين ايتمش اولديغندن ، مؤخراً امان ويريله‌رك ، كتيرلسى اوزرينه ، يمين يرينى بولسون ايچون ، قيليج ايله اكسه‌سنه اورمش ايدى ، ياره‌سى التيام كسب ايتدكدن‌صوكره ، فرط تقرب بولدى . آبازه‌بهادر، شكل وشمائلى كوزل‌برآدم ايدى ؛ لباس ودستارده لطيف اختراعلرى اولوب، كنديسنى وآتلرينى تزيين ايدردى ؛ البسه‌سنك تناسبى، اطوار لوندانه‌سى پادشاهه خوش كلديكندن،آبازه نصل كيرسه پادشاه‌ده اويله كيردى . حتى بركون ايكيسى برلكده كيدرلر ايكن ، ايكيسنك‌ده عبا چبكن كيمش اولدقلرينى كوردك . آبازه‌دن صوكره‌ده آبازه كسيمى قافتان ، آبازه وارى قاووق ، آبازه طرزى رخت‌وقيليج‌خلق آره‌سنده برچوق سنه‌لرسوردى . نعيمادن تلخيص ، ص٢٣١ (مترجم)

اکری قاپیده تصادف ایده‌رك، بوس رکاب ایتمك اوزره آتندن اینمك ایستدی. پادشاه آت اوزرنده قالمسنی امر ایتدیسه‌ده، برمدت صوکره آزبرمسه‌فه‌دن کندیسنی تعقیب ایتمکده اولان بوستانجی ضابطنی: «تیز بوراده کل!» دیه چاغیره‌رق، «آبازه‌یی همان آتندن ایندیر، قیلیجنی آل!» امرینی ویردی. آبازه درحال آتدن اینه‌رك، قیلیجنی کندیسی تسلیم ایلدی. بوستانجی: «پادشاهك یاننده قیلیج ایله کیتمك اصوله مغایر اولدیغنی بیلمزمیسك؟» دیدی (۱).

آبازه بو سوزلردن اندیشه‌یه دوشه‌رك، اناطولی‌یه فرارینی تسهیل ایتمك اوزره اسکداره کیزلیجه قرق اللی آت کوندردی. مهم بر تصورله مشغول اولدیغی وقت معتادی اولدیغی اوزره، کیجه‌لری خالی بر محلده اکنه بوینه کزر، النده‌کی صدف تسبیحی چکردی. پادشاهه نقل اولنان بو تفصیلات طبیعی اولان امنیتسزلکنی و حقنده‌کی شبهه‌لرینی تزیید ایلدی. ارمنیلرله روملرك قدس شریفده قمامه کلیساسنك تملکی مسئله‌سی (۲) آبازه‌یه صوك ضربه‌یی اوردی. ارمنیلر، آبازه‌یی قازانمق ایچون یکرمی بیك غروش (۳) کوندرمشلردی؛ سلطان مراد بوندن خبردار اوله‌رق، آبازه‌یی چاغیروب‌ده، اونلره معاونت ایچون نه‌قدر آلمش اولدیغنی سؤال ایدنجه، آبازه تکمله‌یه‌رك، اون ایکی بیك غروش آلدیغنی سویلدی. بو یالان، پادشاهك غضبنی صوك درجه‌یه چیقاردی. محال مقدسه حقنده دیوان همایونده قائم مقام بایرام پاشا

(۱) بوستانجی اوطه باشیسی، صوکره بلوك اغاسی، دها صوکره چاووش باشی اولان عجم ابراهیم اغا نقل ایدرکه: برکون پادشاه یالکزجه آته بیندی؛ بن برابر کیتمکه مأمور ایدم؛ باشقه کیمسه یوغیدی. طوپ قاپیسندن چیقدی؛ طوپجیلر طرفنه توجه ایلدی. مکر آبازه پاشا، عادتی وجه‌ایله خبرآلمش؛ کری قاپیدن چیقه‌رق، سلامه طورمش. پادشاه ایریشنجه، آبازه آتندن ایندی؛ رکابی اوپمك ایستدی. پادشاه اینمه‌سی ایچون آند ویردی. دیزکین برابر کیدیورلردی. براز کیدلدکدن صوکره، پادشاه آبازه‌یه باقه‌رق «بره بوستانجی! تیز کل!» دیه بنی چاغیردی. «بیور، خنکارم!» دیه واردم؛ «تیز آبازه‌یی اتندن ایندیر، قلیجنی آل، سن قوشان!» دیدی. آبازه فی‌الحال اتندن اینوب، قیلیجی بلندن جوزه‌رك، بکا ویردی. «دولتلی پاشا! پادشاهلرله قیلیجی بلنده هم‌عنان اولنق اولماز، بوقاعده‌یی بیلمزمیسکز؟» دیه‌رك قیلیجی آلدم؛ پادشاه «صاقین ویرمه! دیمش اولدیغی ایچون، تحفهٔ روزکار اولان اوقیلیجی تملك ایلدم. نعیمادن تلخیص، ص۲۲۹-۲۳۰ (مترجم)

(۲) نعیمایه نظراً ارمنیلرله روملرك منازعه‌سی قزل یورطه کوننه متعلق ایدی. اوکونی تعیین ایچون قدس شریفده قمامه کلیساسنه آدم کوندریلوب اونك عودتنه‌قدر بکلمکه قرار ویرلمش ایکن، ارمنیلردها اول ابازه قوتیله ایشی بیتیرمك ایستمشلردی. (مترجم)

(۳) نعیماده اللی بیك. (مترجم)

وقاضی عسکرلر طرفندن قرار ویریله‌جکی کون ، طلوع شمسدن اول ، سلطان مراد ، — بوستانجی باشی دوچه‌نك اقامتکاهنده کیجه‌یی کچیرمش اولدیغی — اناطولی کوشکندن ، دوچه ایله برابر یالکزجه روم ایلی کوشکنه متوجهاً قاییغه بینمش ایدی ؛ ساحلدن استانبوله کیتمك اوزره آته راکب اولدی . بشکطاشده بر کویلویه تصادف ایتدیلر ، که اوکوز قوشولو آرابه‌سیله یولی تعطیل ایتمشیدی ؛ سلطان مراد درحال براوق آتدی ؛ کویلونك دوشدیکنی کوردرك ، بوستانجی باشی‌یه باشنی کسمسنی امر ایلدی . بوستانجی باشی : « پادشاهمه اوزون عمرلر! توبه‌سزك جانی، دها اوق دکدیکی زمان بدنندن آیرلمشدر » جوابنی ویردی . بودروغ مصلحت آمیز ، یالکز جریحه‌دار اولمش اولان کویلونك حیاتنی قورتاردی .

سلطان مراد کونش طوغمازدن مقدم، آیاصوفیه جامعی قاپیسنده ایدی . دیوانه کله‌جك ارمنیلری کافةً اعدام ایتدیرمسنی قائممقام پاشایه تبلیغ ایتمك اوزره تبدیل قیافت ایله دیوانه کیرمسنی دوچه‌یه امر ایلدی . دوچه تصادف ایتدیکی بر روم ایلی نفریله البسه‌سنی مبادله ایده‌رك ، ونفری محافظهٔ قویه آلتنه آله‌رق ، درحال برعرضحال یازدیردی؛ استدعانامه‌یی النده، روم‌ایلی نفری اوروباسیله‌دیوانه کیردی. بوستانجی باشی‌یی پك کوزل طانیمش اولان بایرام پاشا، اهمیتسز برطور ایله‌عرضحالی آله‌رق تذکره‌جی‌یه ویردی . تذکره‌جی استدعا نامه‌یی اوقومقده ایکن ، دوچه‌دن سرای دیلسزلری لسانیله ، کوزاوجندن سرعتلی برنکاه عطف ایده‌رك، « نه‌وار؟ » دیه سؤال ایتدی . دوچه دیشلرینی صیقه‌رق ، ینه اولسان ایله جواب ویردی، که « پادشاه پك حدتلی » دیمك ایدی . بونك اوزرینه بایرام پاشا ، نفر قیافتنده‌کی دوچه‌یه یانینه کلمسنی اشارت ایده‌رك ، اوده آلدیغی امرخونینی یواشجه سویلدی . بایرام پاشا، بونی همان قاضی‌عسکرلره‌تبلیغ ایتدی؛ اونلرده متدهشانه استماع ایتدیلر. بعده جلاده وصو باشی‌یه دیوانده حاضر بولنان برچوق ارمنیلردن برقاچنك باشنی کسملرینی امرایلدی ؛ امر درحال اجرا اولندی .

بوصیرده پادشاه سرایه واصل اولمشیدی . آبازه‌یی چاغیردوب، کوکرجینلك قربنده باغچه‌ده حبسنه امر ویردی. دوچه، دیواندن عودتنده دست پادشاهیدن آبازه‌نك اعدامی فرمانی آله‌رق، بر بوستانجی‌ایله کندیسنه کوندردی . سلطان

عثمانك منتقم نجیبی کمال تسلیمیتله « پادشـاهمك امریدر » (۱) جوابنی ویردی . بوسوز اوزرینه ، نماز قیله‌رق روحنی جناب‌حقه، جسمنی جلاده تسلیم ایلدی (۲۹ صفر ۱۰۴٤ — ۲٤ اغستوس ۱٦۳٤) . ایرته‌سی کون نعش قالدیریله‌رق ، وزرایه مخصوص رسمی قاووق ایله [مجوزه] تابوته قونلدی : مفتی ، وزیرلر، بتون اکابر جنازه‌یی تشییع ایلدیلر . سلطان بایزید جامعی حولیسنده نمازی قلنه‌رق ، تابوت، قویوجی مراد پاشانك تربه‌سنه کوتورلدی .

عاصی جانپولادك عسـکری صفوفنده سـلاح بدست ایکن ، خلیل پاشـانك شفاعتیله (۲) قویو ایچنده جان ویرمکدن قورتلمش ، ونهایت اقامتکاه ابدیسـنده قویوجی مراد پاشـایه قومشـو اولمسی مقدر بولنمش اولان مشهور آبازه ، عاقبت بوصورتله فناپاب اولدی؛ سلطان مرادك دخی، برادرینك انتقامنی آلان، یکیچریلری افنا ایدن، ایران ولهستانه قارشی دولتك ثابت‌الاقدام مدافع قهرمانی اولان برآدمه مکافاتی بوندن عبارت اولدی . حکمدار مسـتبد ، عصیانه قارشی عصیان ایله ظفر بولان آلت ذی‌اقتداری شوصورتده قلیچ ایله پاره‌پاره ایدیوردی .

(۱) آبازه ، خطی اوقونجه ، اللهه حمدایده‌رك ، و« دنیاده برمرادم قالمادی ؛ امر پادشاهمك؛ هیچ غمم دکلدر . » دیه‌رك ، اتباعنك محافظه‌سنی پادشاهه سپارش ایتدی ؛ نماز قیلدی . صوکره بوستانجیلر کمند آتدیلر . نعیما، ص ۲۲۹ . (مترجم)

(۲) خلیل پاشا ، اووقت یکیچری آغاسی ، وآبازه کنج بریکیت ایدی . (مترجم)

قرق سکزنجی کتاب

سلطان مرادك ارضروم اوزرینه قانلی یورویشی . — روانك فتحی . — پادشاهك قارداشلرینك اعدامی . — تبریز یغما وقتل عامی . — استانبوله دخول . — ترجمانلرك اعدامی . — قامه کایساسی آناختارلری . — صاری کاتب ایله دفتردارك قتلی . — قاضی زاده‌نك وفاتی . — روانك سقوطی . — یکی چری کاتبیله جانپولادك اعدامی . — کوچك احمدك موت قهرمانیسی — بلغراد وبودینده جایکیر خواطر اولنغه شایان وقایع . — راقوجینك ظهوری . — صدراعظم محمد پاشا ایله قریم خانی جانبك کرای وعنایت کرایك عزللری . — ایران سفارتی . — یکی اعداملر . — وبا قتل برادر . — سلطان مرادك ، یکی اعداملرله ، بغداده عزیمتی ، وصدر اعظم بایرام پاشانك وفاتی . — بغداد محاصره‌سی . — صدراعظم طیار پاشانك وفاتی . — اوتوز بیك ایرانلینك قتلی . — اورمیه شیخنك اعدامی . — هند و ایران سفارتلری . — سلطان مرادك استانبوله دخولی . — سفیرلرك قبولی . — سلطان مصطفانك ارتحالی . — قائم مقام پاشانك اعدامی . — صدر اعظمك عزیمتی . — ایران ایله مصالحه . — صدر اعظمك عودتی . — پیاله کدخدانك قازاقلرله محاربه‌سی . — مشهد تربه‌داریله برکیمیاجینك اعدامی . — قله‌مانته طاغلرنده‌ارناوودلرك عصیانی . — بوسنه حدودنده قاریشیقلقلر . — وندیك ایله انقطاع صلح وتکرارائتلاف . — سلطان مراد کوشکی . — سلطان مرادك ارتحالی ، پادشاهك طبیعتی حقنده تفصیلات .

سلطان مراد ، سلطنتنك ایلك اون ایکی سنه سنده‌کی جولانلرنده بروسه وادرنه‌دن اوته طرفه کذار ایتمه‌مشیدی ؛ لهستان محاربه‌سی تدارکاتی — کندیسی اردونك باشنه کچمکسزین — تسریع ایله اکتفا ایلمشیدی . شمدی ایسه ، دولتك حدود قلعه‌لرینی ایرانلیلردن استخلاص ایچون آچیلان بیوك سفری بالذات اداره ایتدیکنی کوره‌جکز . شباط آینده (٤ رمضان ١٠٤٤ — ٢١ شباط ١٦٣٥) پادشاهك اوتاغی اسکداره قورلدی . قرق سکز جماعته والتی یوز اصنافه منقسم اولان بتون استانبول اهالیسی تشییعه چیقدیلر . بومنظرهٔ جنك آورانه یوکسك برمقصد سیاسی‌یی متضمن‌ایدی . شوصورتله‌اهالینك قوت حقیقیه‌سی‌واحوال کسب مشکلات ایدوب‌ده مجبوریت کورلدیکی تقدیرده پای‌تخت جماعات واصنافندن نه‌قدر معاونته انتظار اولنه‌بیله‌جکی اکلاشلمق ایستنیلوردی . « اصناف » (١) اصولنك تأسیسی

[١] المانجه‌نك Zunft (اصناف) کلمه‌سی عربینك (صنف) کلمه‌سندن باشقه برشی دکلدر .

عثمانلی دولتندن دها قدیم اولوب ، خلافتك سنین مسعوده‌سنه ، یعنی — عنعنه‌لرك عصر پیغمبری‌یه واونك اصحابندن ایلك درت خلیفه زمانلرینه قدر چیقاردیغی — اخوت دینیه‌نك ، شهرلرك اصناف قسمنده طریقتلره عائد اوامر درجه‌سنده مؤثر بولندیغی بر دوره‌یه مصادفدر. هر جماعت ، بر پیغمبری ، یاخود بر ولی‌یی استاد بیلمش ، ولیلهٔ معراجده جبریل طرفندن پیغمبره تقدیم اولنان بیاض اپکدن منسوج اوکلکه — فقط قاباجه — بر اشارت اولمق اوزره ، اصنافك دریدن معمول اوکلکلری ، دینی جمعیت وطریقتلرك کمر وسجاده‌لری قدر مقدس بر علامت اجتماعیه صایلمشدر (١).

سلطان مراد ، اصناف ، عسکر ، عساکر خاصه ، وزیرلر ، علما ، اندرون وبیرون اغالری رفاقتنده اوله‌رق ، استانبولدن مفارقت ایلدی .

اوتاغ همایونك اسکداره قورلدیغنك اون یدنجی کونی ، پادشاه سمت مقصوده متوجهاً حرکت ایتدی . اوزمن مارت ابتدالری ایدی (٢٢ رمضان ١٠٤٤ — ١١ مارت ١٦٣٥) (٢) . بایرام پاشا قائم‌مقام صفتیله استانبولده قالدی . یکیچری اغالغی — بربرینی متعاقب درت دفعه آبازه نزدینه کوندریله‌رك ، آبازه‌نك بعدما یکیچری اولدورمیه‌جکنه دائر اونکله عقد معاهده ایتمش اولان — مصلح‌الدین اغایه ویرلدی . اثنای طریقده ، بوندن صوکره ، ذات شاهانه‌نك معلوماتی اولمقسزین ، هیچ بر یکیچرینك متقاعد (اوتوراق) ومأذون (قوریجی) نامیله اردودن کری قالمیه‌جغنی متضمن شدتلی بر اراده صادر اولدی . ازمید وازنیق آره‌سنده کائن قازیقلی دربندنده ، بو امره مخالف ایلك حرکت ، اردونك اك ایی واك اسکی نفراتندن غلطه‌لی چلبینك اعدامیله بی رحمانه مظهر مجازات اولدی (٣) . بو کوندن اعتباراً ، سلطان مرادك ممالك حکومتی اورته‌سندن کذارشنی اشارت وارائه ایتمکده اولان سلسلهٔ مجازات باشلار . هر وقفه بر مقتل ایدی ؛ پادشاهك عصای مهیبنك هر ضربه‌سندن بر قان

---

(١) قرق سکز جماعت ایله آلتی‌یوز اصنافك نه صیره ایله ترتیب ایدلدکلری حقنده اولیا سیاحتنامه‌سنه ومورخك « استانبول وبوغاز ایچی » اثرینه مراجعت . ٢ ، ص ٤٢٥ — ٣٩٤ . شایان دقتدرکه اولیاده ذکر اولنان قرق سکز طاقمدن اون بشی جماعت ودیکر اوتوز اوچی اصناف تسمیه اولنمشدر ؛ احتمال که بر سهودر [*] .

(٢) نعیما ، ج ٣ ، ص ٢٣١ . « رمضانك یکرمی ایکنجی سبت کونی » دیور ؛ لکن ١٦٣٥ مارتنك اون بری جمعه ایرته‌سی دکل ، بازار ایدی . [رمضان ابتداسنك شرعاً ثبوتی ، تقویم حسابندن بر کون تأخر ایتمش دیمکدر . مترجم]

(٣) غلطه‌لی چلبی صولاق باشیلردن ایدی ؛ بر اختیار یکیچری‌یی استانبولده براقدیرمش ایدی . نعیمادن . (مترجم)

منبعی فوران ایدیزردی. سیدی غازیده اسکی عاصیلردن قاره یلان اوغلی نامنده ایکی قرداشک اعدام اولندی؛ بو ایکی قارداشدن صفر بك اردویه کلمك اوزره امر آلدیغی حالده پادشاهی اوزاقدن کورر کورمز، بهادرلغنی کوستروب ده مرحمت شاهانه‌یی تحریك ایتمك ایچون صو بوینه باشلامش ایدی؛ لکن پادشاه بر پارمغیله قتلنی اشارت ایلدی. دیکری اولان حمزه دخی اولدرلدی (۱). بارد قلعه‌ده مقدما قارامان بکلر-بکی وشمدی مغنیسا سنجاق بکی اولان طوطیجی حسن پاشا مکملاً مجهز و منتظماً حرکت ایدرك ایکی بیك عسکر ایله اردویه التحاق ایتدی. آنجق طوطیجی، صوك مغنیسا قاریشیقلقلرنده مطلوب وجه ایله حرکت ایتمه‌مش اولدیغندن، سلطان مراد کندیسنی کورنجه: «بره ملعون! برقاچ دشمنك حقندن کله‌مدك، شمدی بکا آلای کوسترسك! کسیلسین باشی!» دیدی؛ امر اجرا اولندی.

اردو، ایکی شهردن اوته ایلغینه واصل اولدقده قارامان بکلر بکی جاب اوغلی علی پاشا استقبال ایلدی؛ مقدما ارباب عصیاندن بولنمش اولدیغی ایچون اوده آرغید خانده اعدام ایدلدی. بولواذینده کورجی محمد پاشانك اوغلی حمید بك ایله آیدین بکی نوغای پاشانك اوغلی اوحاله اوغرایه‌جقلر ایکن، پادشاهك مقربلرندن بعضیلرینك شفاعت مؤثره‌سیله قورتلدیلر (۱ ذی القعده ۱۰٤٤ — ۱۸ نیسان ۱۶۳۵). لکن قاره آغاج قاضیسی، تکاسل شبهٔ مجرده‌سیله اسحاقلیده جلاده ویرلدی.

قونیه‌یه بر مرحله قاله، سلطان مراد ایلری کچدی. شهره وصولنده، قلعه‌ده محبوس اولان عرب اوغلی مصطفی ایله رفقاسی تجربه‌سیز قتل اولندی. مقتوللرك جسدلری، تقدمهٔ خوش آمدی کبی، پادشاهك آتلرینك آیاقلری اوکنه قونلدی.

سلطان مراد قونیه‌ده کی بر برجی «احمدك» تسمیه اولنان قلعه‌یی زیارت ایلدی، که کیخسرو و سلجوقیلردن اوغلی عزالدین کیکاوس طرفندن انشا اولنمشدر (۲). اوندن صوکره شاعر متصوف اعظم مولانا جلال‌الدین رومی تربه‌سنك یاننده بولنان وممالك دولتده ایلك تأسیس ایدلمش اولان مولویخانه‌یی زیارت ایلدی. شیخك احضار ایتمش اولدیغی اطعمه‌یه متشکراً، سلطان مراد، خانقاهه واردات جدیده وعلی‌الخصوص صه‌غله وویووده‌سی طرفندن تأدیه اولنمق اوزره بیك غروش علاوه ایتدی.

---

(۱) نعیما [ج ۳، ص ۲۳۳].

(۲) سلطان مراد، «احمدك» دیمکله مشهور اولان اشبو ایچ قلعه‌یه یالکزجه کیدرلك، خندقی اوزرنده‌کی آغاج کوپری‌یه آت سورمسی اوزرینه، اختیار بر آرناوود اولان قلعه محافظی: «بره آغا! آتدن این، پیاده یوری! بو پادشاه قلعه‌سیدر؛ آت ایله چیقلماز!» دیه باغیرمش ایدی. پادشاه محافظك بو حرکتندن پك محظوظ اولدی. نعیمادن. ص ۲۳۹ و ۲٤۰. (مترجم)

نوغای پاشانك اوغلنه کدخدالق ایدن قره‌جه آرسلان اغانك باشنی کتیرمك اوزره،
اسماعیل اغا مباشر عنوانیله بك شهرینه کوندرلدی؛ سپاهی کورجی عثمان، سلطان
عثمانك قتلنده مدخلدار اولمق اوزره، محکوم اعدام اولدی. بو قربنده نقاره‌زن
چاپرنده زعامتلی چاووشلردن جوهری زاده، بر چبوق توتون ایچمش اولدیغی ایچون،
مرحمتسزجه قتل اولندی. قیصریه‌ده، قاضی کوك دره‌لی زاده، ذخیره تدارکنده
قصورندن دولایی بشدتله توبیخ اولندی؛ لکن حقنده کوستریلن شدتدن عاقی نکایتده
بولندیغی بو آغزینه کلنی سویلدیکی ایچون قیلیج ایله مجبور سکوت اولدی. بك شهری
سنجاق بکی کسکینلی علی پاشا تعدیات ومظالمندن دولایی جزاسنی کوردی.

سلطان مراد، دوه‌لی حصاردن آرابه ایله کیدرکن، بر یبانی کچیسنك آتلرك
اوکندن اولانجه سرعتیله قاچمقده اولدیغنی کوردی. درحال آت ایستدی؛ لمحهٔ
بصرده آتك اوزرنده بولندی، کچینك آرقه‌سندن قوشدی، بر اوقده اوردی.
دوچار حیرت اولان اردو هپ بر آغیزدن «علیك عون الله!» دیه باغیریشدیلر (١).
سلطان مرادك قوهٔ بدنیه‌سی فوق العاده و اك زورلو پهلوانلرله کوره‌شه بیله‌جك
درجه‌ده ایدی. برکون، اردونك اك عظیم جثه‌لی واك قوتلی آدملرندن بری اولان
وزیر موسی پاشایی کمرندن طوته‌رق بر قاچ دقیقه‌لر هواده بولندیرمشدر (٢).

مراد رابع، عسکر آره‌سنه شدتیله نه‌قدر خوف ودهشت ویررسه سفرك بتون
مشاقنه اشتراك ایتمکده اوقدر امنیت القا ایدردی. بر قاچ آیلر آتنك اکرندن باشقه
یاصدیق، آتنك غاشیه‌سندن باشقه اورتو کورمه‌مشدر (٣).

(١) پچوی، بالذات کورن و آرمالی سلحدار ومؤخراً بودین والیسی اولان موسی پاشا ایله
بوسنه‌ده اوزون مدت خدمتنه مأمور اولارق، مؤخراً بر مصلحت ایچون بودینه کلمش بولنان
عثمان اغادن روایت ایدرکه: پادشاه قیصریه‌دن دوه‌لی قاره حصار صحراسنه عزیمتی اثناسنده
آرابه‌ده ایدی. بر کیبش دشتی چیقدی. همان «بره آت!» بیوردی. آته اوقدر سرعتله
سوار اولدی، که صانکه اولدن آت اوزرنده ایدی. النه بر مزراق آلدی. برق خاطف کبی
ایریشدی، مزراغی کیبشه اوقدر شدتلی اوردی، که بر طرفدن بر طرفه کچوب یره صاپلاندی.
بی پایان اولان عسکر اسلام «علیك عون الله!» دیه باغیریشدیلر. تلخیصاً، ج ٢، ص
٤٣١ و ٤٣٢. (مترجم)

(٢) موسی پاشا نقل ایدرکه: «بن حرم همایونده سلحدار ایکن، پادشاه نیجه دفعه‌لر «کل
سلحدارا» دیه‌رك، وصاغ الیله قوشاغمدن طوته‌رق، برالیله باشنك اوزرینه قالدیرر، سرایده
ایسه خاص اوطه‌یی، وباغچه‌لردن برنده اسه بولندیغی صفه‌یی بو حال ایله دولایدیردی. بو کسکدن
صوصر اوزرینه براقیویرر، دیه قورقاردم. قالدیردیغی کبی براقیردی.» موسی پاشا روم
ایلی تعبیرنجه «کمیکلی» بر آدم ایدی. پچویدن تلخیص، ص ٤٣٢. (مترجم)

(٣) «آیلوجه آتنك اکرندن باشقه یاصدیغی، غاشیه‌سندن باشقه اورتوسی یوق ایدی»
ریقو، ص ٣٠.

ذی‌الحجه‌نك آلتیسنده (٢٣ مایس ١٦٣٥) سیواس صحراسنه نزول اولندی . قربان بایرامنده سلحدار مصطفی اغا، ایکنجی وزیرلکه ترفیعندن دولایی، اردو خلقنك تبریکاتنه نائل اولدی؛ شمدی‌یه قدر هیچ بر سلحدارلك وزارتی علاوهٔ منصب ایلدیکی کورلمه‌مش ایدی . ینه سیواسده، بر بوستانجی خط همایونی تقلید ایله بکلردن، بکلربکیلرندن پاره چارپمش اولدیغی ایچون دریسی یوزلدی . نصوح پاشا زاده حسین اغا بودین والیلکنه تعیین اولنه‌رق، مأموریت و وزارت براتیله برابر، سابق جعفر پاشانك قتلی ایچون خط ویرلدی؛ والیٔ سابقك باشی آز وقت ایچنده رکاب همایونه کلدی . قونیه قاضیسی شهلا محمد افندی، مأمور مخصوص اعزامیله قونیه پازارنده صلب اولندی (١) .

سیواسده اون درت کون قالندقدن صوکره، اردو ارضرومه توجه ایلدی . پاسین صحراسنده جدید رسمی و بیوك ممارسات عسکریه اجرا اولنه‌رق، پادشاهده اشتراك ایلدی . بایرام پاشانك استانبولده قائم مقام اولدیغی کبی، رکاب همایونده دخی صدر اعظمك بولنمامسنه مبنی قائم مقام وظیفه‌سنی ایفا ایدن مرتضی پاشا ازمیر قاضیسی توقیعی زاده‌نك او آره‌لق قتلنه امر آلدی (٢) .

پادشاهك اوتاغی اسکداره قورلدیغی کون، درزی امیری، ایکی اوغلی مسعود و حسین ایله برابر، اسیر اولنه‌رق استانبوله واصل اولمشیدی . یوقاریده یازلدیغی وجهله، کندیسی محافظه آلتنه، اوغللری غلطه سرایی خدمه‌سی سلکنه آلندی . عزیمت شاهانه‌دن ایکی آی صوکره (١٣ نیسان ١٦٣٥)، قائم مقام پاشا، امیری و ایکی اوغلنی افنا ایتمك اوزره بر قاپیجی باشی (٣) واسطه‌سیله امر آلدی . اردوده خبر آلنمش ایدی، که فخر الدینك حفیدی ملحم، شام والیسی احمد پاشانی (٤) انهزامه اوغراده‌رق، عیداء

(١) شهلا محمد افندیدن شکایتجیلر کلمشیدی . بو اعدام و قتللر اکثریا شکایته مبنیدر؛ واقعا تحقیقسز . خصوصیله جرم ایله نسبتی اولنایان جزالر تحسین اولنه‌ماز؛ فقط بو جلدك صوکنده مورخك محاکمه‌سنده دخی کوریله‌جکی اوزره، سلطان مراد بوشدتیله دولتده حال انتظامی عاده ایلمشدر . (مترجم)

(٢) ازمیر قاضیسنك مرتضی پاشا ایله عداوت قدیمه‌سی اولدیغندن، بو دفعه اونكده شکایتجیلری کلدکده، پاشا اغتنام فرصت ایله اسکی دشمننی اعدام ایتدیرمشدر . نعیمادن، ص ٢٤٣ (مترجم)

(٣) ماریتی، ص ٢٨٣، قاپیجی باشی‌ی قپودان پاشا یاپار .

(٤) مغلوب، فقط ماریتینك، ص ٢٨٢، یازدیغی کبی مقتول دکل؛ چونکه بر آی صوکره، واحمد پاشانك ارضروم والیسی اولدیغی نعیماده کوریورز . اونك شامده خلفی ده سلحدار پاشادر . ماریتینك دیدیکی « الیقی » پاشا دکل؛ ذاتاً الیقی ترك اسمی دکلدر .

بیروت ، عکا ، تیر [صور] شهرلرینی یغما ایلمشدر . فخرالدینك باشی بر مزراغك اوجنه صاپلانیله‌رق « عاصی فخرالدینك باشیدر » کتابه‌سیله سرای قاپیسنده تشهیر اولندی . بیوك اوغلی مسعود بوغلدی ، دکیزه آتلدی ؛ دیکر اوغلی حسین مؤخراً غلطه سراینده استانبول سراینده اندرون خدمه‌سی سلکنه کچمشدر .

قیشی حلبده کچیرمش اولان وزیراعظم محمد پاشا ، پادشاهك اسکداردن حرکتی اثناسنده اورادن چیقمش ، وحال فیضانده بولنان مراد چاینده کچمك ایچون کوپریلر انشاسنه مجبور اولمش ایدی . مایس نهایتنده — اك صوکره لهستانه ایلچی کیدن — شاهین اغا ، ارضروم بکلربکی خلیل پاشانك اعدامنی آمر برارادۀ شاهانه ایله صدر اعظم نزدینه کلدی . رکاب قائم‌مقامی مرتضی پاشا ، کچن سنه کندیسیله شجیع ارضروم بکلربکی آره‌سنده تحدث ایدن اختلافدن دولایی انتقام آلمق ایچون بواراده‌یی استحصال ایتمشیدی . کچن سنه خلیل پاشا ، ارضروم والیسی صفتیله ایرانیلر اوزرینه سردار نصب اولنه‌رق ، مرتضی پاشانك ده دیاربکرده اقامتی امر اولنمشیدی . مرتضی پاشا ، زوجه‌سی اولان سلطانك حمایه‌سنه و استانبولده‌کی حامیلرینك نفوذینه کوکنه‌رك ، کندیسنه یازیلان امری اخفا ایله ، اردویه ، باش قوماندانلغك عهده‌سنه توجیهنی متضمن ساخته بر فرمان اوقودی . عسکر بو توجیهك صحتنه ایناندی ؛ مرتضی پاشاده ، حیله‌سنه شکل مشروعیت ویره‌بیلمك اوزره ، سردارلق امرینی آلمق ایچون استانبوله همان برعریضۀ مخصوصه کوندردی . اردو دشمن قارشیسنده بولونجه ، محاربه کونی ، ایکی رقیب — حقیقت حالده خلیل پاشایه عائد اولمق لازم کلن — سردارلق عنوانندن دولایی منازعه ایتدیلر . جنك اثناسنده ایدی ، که مرتضی پاشانك ، غصب ایتمش اولدیغی سردارلغك تصدیقنی ناطق امر کلدی . خلیل پاشا بو دفعه اراده‌نك موصلنی انجام جنکه قدر تعویق ایله برابر ، دیوان همایونه تبشیر ظفری و مرتضی پاشانك سردارلق دعواسنده بولنمسندن وحیل خفیه‌سندن شکایتی حاوی عریضه یازدی . سلطان مراد اوقدر غضب ایتدی ، که محبلرینك مداخلۀ مؤثره‌سی اولمامش اولسه مرتضی پاشانك باشی کسیلمش ، کیتمش ایدی . پادشاهك حدتی کچشدیرلدی ؛ مؤخراً مرتضی پاشا قائم‌مقام اولنجه ، رقیبنی محو ایتمك ایچون فرصتی فوت ایتمدی . خلیل پاشانك اعدامنه مأمور اولان صدر اعظم ، متعاقباً ارضرومه واصل اولدی ؛ بکلربکی خلیل پاشا ، هیچ برشبهه‌سی اولمادیغی ایچون صدراعظمی استقباله چیقدی . صدراعظم ، ایرته‌سی کون علی الصباح ، بعض مصالحی کیزلیجه سویلشمك اوزره ، خلیل پاشایی برچادره چاغیردی ؛ کیرر کیرمز ، صدر اعظمك آدملری هجوم ایله شئامتلی کمندی بوغازینه کچیردیلر . قاپیجیلر کدخداسی مقتولك اموالنی مصادره و باشنی پادشاهه تقدیم ایلدی .

ارضروم والیلکی فخرالدینك غالی کوچك احمد پاشایه، شام والیلکی سلحدار [بازرکان زاده] مصطفی پاشایه ویرلدی.

بو امرلك اجراسندن صوکره، صدراعظم کندی کدخداسیله یکیچری کدخداسنی اردوده براقه‌رق، ذخیره توزیعی ایچون، جنراللرله [بلوك آغالری واوجاق آغالری] برلکده خفیفجه بایبوردده کیتدی (۲۸ ذی‌الحجه ۱۰٤٤ — ۱٤ حزیران ۱٦۳۵). آرپه‌نك کیله‌سی یکرمی اقچه، اونك کیله‌سی اوتوز اقچه اولمق اوزره تعیین اولنه‌رق، هرنفره بش کیله آرپه، ایکی کیله اون ویرلدی. اوچ کون صوکره (۲ محرم ۱۰٤۵ — ۱۸ حزیران ۱٦۳۵)، صدر اعظم، پادشاهك استقبالی ایچون صغور اوواسنه قدر کیتدی. محرمك اوچنده «صناق» منزلنده جانپولاد زاده حسین پاشا، قاپیجیلر کدخداسی شاهین اغا طرفندن سلحدار پاشانك چادرینه کوتورلدی. حضور همایونه چیقه‌رق، بایبوردده عودت امرینی آلدی، واورادن ارضرومه کلدی.

پادشاهك ارضروم اوکنده ایلیجه‌یه وصولنده (۱٦ محرم ۱۰٤۵ — ۲ تموز ۱٦۳۵)، اوتاغ همایون پیشکاهنه برتخت قورلدی؛ ارکان دیوان، عسکر جنراللری، بکلربکلری، بکلر رتبه‌لری اعتباریله صاف طاقم تخت اوکندن کچرلرك، سلام آلوب سلام ویردیلر. صدر اعظم، سنجاق شریف علمدارینك اوکنده اوله‌رق کلنجه، ذات شاهانه درت بش آدیم ایلریلیه‌رك، سنجاغی برقاچ دقیقه کندی النده طوتدقدن صوکره، اندرون اغالرینه تودیع ایله، ینه تخته قعود ایلدی. صدر اعظم، پادشاهك آیاغنی اوپه‌رك، برقاچ دقیقه یوز اوستی قالدی؛ بعده علامت خشنودیٔ شاهانه اولمق اوزره خلعت و کورك آله‌رق، کندی اوتاغنه کیتدی. مفتی، دیگر عسکرلر، متفرقه‌لر، چاوشلر، فرمان پادشاهی موجبنجه، رسمی قاووقلریله صدراعظمی استقبال ایچون بر ساعتلك محله قدر چیقمش ایدیلر؛ ملاقات پادشاهیدن صوکره ینه صدر اعظمك اوکنه دوشه‌رك اوتاغنه کوتوردیلر.

ایرته‌سی کون (۱۷ محرم ۱۰٤۵ — ۳ تموز ۱٦۳۵)، پادشاه صورت مطنطنه‌ده ارضرومه داخل اولدی. ایلیجه‌دن شهره قدر ایکی ساعتلك مسافه‌ده یکیچری وسپاهیلر پادشاهك ایکی طرفنده برر صف تشکیل ایتمش ایدیلر. بکلربکلری وبکلر، یالکز عسکریله اونلرك آرقه‌سنده ایدیلر (۱). ایرته‌سی کون ده بالذات پادشاه عسکره

(۱) بوسفرده بولنمش اولان حاجی قالفه «اون سنه آل عثمان عسکریله سفرلرده کزدم؛ بومرتبه کثرت وجمعیتی بردها کورمك نصیب اولمادی. لکن بومنزلدن صوکره بویله کوستریش ارائه‌سنه‌ك چوق چالیشلدی ایسه‌ده اولمادی. زیرا اوندن صوکره عسکر داغلمش. وپادشاهك عدم التفاتندن اورکوب کیمی کیتمش، کیمی آلایه کلمز اولمش ایدی» دیور. [اصلندن تلخیص، ج ۲، ص ۱۷۰]

قوماندہ ایتدکجه ویرلمسی معتاد اولان سفر بخششی توزیع اولندی. آدم باشنه بیك آقچه ویرلمك لازم کلیردی؛ انجق حقیقتده حالده نصفی ویرلدی؛ چونکه قیمت اعتباریه‌سی قیمت حقیقیه‌سنك نصفی درجه‌سنده اولان سکه ایله تأدیه ایدلدی (١٨ محرم ١٠٤٥ — ٤ تموز ١٦٣٥) (١). محرمك اون طقوزنده صدر اعظم هدیهٔ قدومیه‌سنی تقدیم ایتمکه مأذون اولدی؛ بو هدیه، [اللی کیسه اقچه‌لق آلتون]. درت مرصع رختلی آت، اوتوز درت [یلکنندز] دیکر آت، اوتوز بش بوغچه چوقه وقماش، ایکی مرصع خنجر و سازدن مرکب ایدی. ایرته‌سی کون (٣٠ محرم ١٠٤٥ — ٦ تموز ١٦٣٥) ارضروم والیٔ جدیدی احمد پاشا رسم دست بوسیٔ پادشاهی‌یه قبول، ومحبوس بولنان سیواس بکلربکی بوینه‌لی علی پاشا حضورده تسلیم ایلندی (٢). سیواس ایالتی کورخزینه‌دار ابراهیم پاشایه ویرلدی. سپاهی زوربالرندن ایشیق یحیی — که زوربالرك صالنجاق ویرکیلریله استانبول اهالیسنی ازعاج ایتدکلری صیره‌ده فتنه‌یه قاریشمشدر — او کون آلای کوسترمشیدی؛ انعام اومارکن، «بیوك آخرت یولجیلغی اجراسنه مأمور» (٣) اولدی. یکیچری اوجاغندن سقا باشی چاووش زاده کذلك او کون اولدورلدیکی کبی، بر چوق مظلومك قاننه کیرمش بولنان بوینه‌لی علی پاشاده اعدام مجازاتنه اوغرادی.

ارضروم والیٔ جدیدی — که سلحدار پاشایه یکرمی بیك آلتون ویردیکی حالده ایالت سابقه‌سی اولان شامك عهده‌سنه اعاده اولنه بیله‌جکی [طرف شاهانه‌دن] ایما اولنمش ایدی — بو پاره‌یی ویروب ده اردوی همایون دائرهٔ فلاکت آمیزندن خارج بولنمغی جانه منت بیلدی. پادشاهك ارضرومدن حرکتیله (٢٤ محرم ١٠٤٥ — ١٠ تموز ١٦٣٥)، روانه توجه ایتدیکی کون، احمد پاشا، اسیر آلمق اوزره پیشدار تعیین اولندی. یدی کون صوکره، اردوی همایون قارص پیشگاهنه نزول ایده‌رك ایکی کون اوراده قالدی؛ بوراده هر بکلربکی درت بیك سپت چپوق ویکرمی قازیق احضارینه مأمور اولدی (١ صفر ١٠٤٥ — ١٧ تموز ١٦٣٥). ایرته‌سی کون ارماقدن کچلدی؛ فقط دها ایرته‌سی کون بردها کچیله‌رك اوته طرفه عودت ایتمك لازم کلدی. بو یاکلش حرکت، اوتاقچی باشینك اعدامنه باعث اوله یازدی. مسیحیه (٤)

(١) نعیما. بناءً علیه، بوزمانك رایجنه کوره لااقل بش آلتون؛ موراجه دوسونك، ٧ : ص ١٢ : ٤ ، ویدیکی بی بر آلتون دکل.

(٢) علی پاشا، جرائم صادره‌سنه مقابل اعدام اولنمشیدی؛ بوصورتله احمد پاشاده ترهیب ایدلمش اولدی. نعیما، ص ٢٥٢. (مترجم)

(٣) بو تعبیر انکلیزجه‌نك «Launched into eternity» تعبیرینه معادلدر.

(٤) نعیماده مسیحیه ایسه‌ده، فذلکه‌ده «مسحنه» در. (مترجم)

چیقدقده ، پادشاه اوتاق قوریلنجه‌یه قدر خفیف بر سایبان آلتنده قالمغه مجبور اولدی . صدر اعظم ، وزیرلر ، قاضی عسکرلر ، متفرقه‌لر ، چاشنیگیرلر ، چاووشلر آت اوزرنده بولندقلری حالده ، ذات شاهانه‌نك اطرافنی احاطه ایده‌رك ، بونلرك آرقه سنده‌ده التی بلوك آغالری ، سنجاق شریف محافظلری کندی عسکرلریله اتخاذ موقع ایتمش ایدیلر . اردونك بقیه‌سی ، پادشاهك اوتاغنك قورلمسی اکمال ایدیلنجه‌یه قدر عسکر موسیقه‌سی صداسیله تپه‌لرده مانوره یاپدی (٥ صفر ١٠٤٥ — ٢١ تموز ١٦٣٥) . ایرته‌سی کون ، غوریه‌ل [گوریل] پرنسنك هدیه‌لری کلدی .

اوچ کلیساده ، عسکر برچوق چبوق کسمك اوزره امر آلدی (١٠ صفر ١٠٤٥ — ٢٦ تموز ١٦٣٥) ، وروان قربنه قونلدی . ایرته‌سی کون کوك کنبده واریله‌رق ، روان قلعه‌سی طوپلری آلتنه کلندی . شدتلی بر روزکارك تحریك ایلدیکی قالین بر توز شهر ایله اردویی بربرندن ستر ایدیوردی . عثمانلیلر استحکاماتك اتکنه واصل اولدقده ، پادشاهك اوکندن کیتمکده اولان قلاغوز : « شوکتلی پادشاهم ، روان قلعه‌سی بو وادیده‌در ؛ پك یاقین کلدك ؛ دوماندن کورنمیور . توقف بیوریکز که عسکر کلسین » دیه‌رك طوردی . سلطان مراد : « بره قورقاق ، نه طورورسك ، انسان اجلسز اولورمی ؟ » جوابیله مقابله ایلدی (١١ صفر ١٠٤٥ — ٢٧ تموز ١٦٣٥) . او صیره‌ده ایدی که شدتلی بر روزکار صدمه‌سی دومانی قالدیردی ؛ استحکاماتك طوپلری هپسی بردن آتلدی : دانه‌لر صولاقلرك وپادشاهه مخصوص آتلرك باشی اوزرندن کچیوردی . سلطان مراد کری دونمکه مجبور اوله‌رق ، اردویه التحاق ایتدی . زنکی صویی آیقدن کچیله‌رك ، حصاردن بر آز اوزاق قونلمش ایکن ، پادشاه دها یاقین وارلمسی امر ایلدیکندن ، ایرته‌سی کون (١٢ صفر) « خنکار تپه‌سی » دینیلان محله قونلدی ؛ بوراده ، پادشاه عموماً عسکره قازمه ، کورك ، باروت ، فتیل توزیع ایتدیردی . صفرك اون ایکنجی کیجه‌سی مهتابده مترس آچلمغه باشلاندی ؛ ایرته‌سی صباحه قدر اکمال اولندی . مترس آچیلیرکن مجروح اولان بر قاچ یوز یکی چری‌یه پادشاه طرفندن اوتوز غروش احسان ویرلدی (١) .

روان حصاری استانبولك اسکی سراینندن [شمدیکی حربیه نظارتی دائره‌سی] دها واسع اولمادیغندن ، محاصرلرك کولله‌لری اکثریا شهرك اوته طرفنه دوشردی . قلعه‌نك قوماندانی « امیر گونه » ایدی ، که عجملرك « ولایت آران » تسمیه ایتدکلری بو ایالتی باباسنك وفاتنده ارثا آلمش ایدی . شاه ، بغدادی عثمانلیلره قارشی جسورانه

(١) پادشاه ، بعضیلرینك یاره‌لرینی جراحلره حضور همایونلرنده باغلاتدیردیلر . نعیمادن (مترجم)

مدافعه ایدن میر فتاح قوماندەسندە اون ایکی بیك مازندران توفنکجیسنی معاون کوندرمشیدی . قپودان حسن پاشا وشام والیسی احمد پاشا کوزجی تپه موافع رفیعه‌سندن قلعه‌یه ییلدیرم کبی کولله یاغدیردیلر . روانك شمالندە نهر ساحلنك محافظه‌سی ارضروم وچلدر بکلربکلرینه توديع اولندی ؛ کوپرینك محافظه‌سی روم ایلی عسکرینه ویرلدی ؛ صدراعظم ایله یکیچری اغاسنك قوتلری ساحل بوینجه امتداد ایلیوردی . اوته‌کی ساحلی زاغارجی باشی اشغال ایدیوردی ؛ اناطولی عسکری دمدارلقده ایدی . مرتضی پاشا سیواس ، مرعش ، آطنه عسکریله « طوپراق قلعه‌سی » دینیلن قلعه‌یه کدك آچمغه مأمور ایدیلر .

محاصره‌نك یدنجی کونی (١٩ صفر ١٠٤٥ — ٤ اغستوس ١٦٣٥) ، سردار صوبی کچدی ؛ کوزجی تپه‌سنك اوته طرفنده‌کی بوغازده واقع کوپری‌یی ضبط ایله ، اوطرفده قلعه‌دن صویه دوغری قایا آره‌سنده بولنان فرجه‌یی قاپامق ایچون سد انشاسنه مباشرت اولندی . پادشاه بردیوان عقد ایده‌رك ، قوماندانلرندن هربرینه آیری آیری خطاب ایتدی (١) . اولا کوچك احمد پاشایه توجیه کلام ایله : « باقه (٢) ، توچك احمد ! الیاسی طوتدیغك وطاشلری دله‌رك معن اوغلنی چیقاردیغك برشی دکلدر ؛ ارلك زمانی بوکوندر . کوره‌یم سنی ! دین مبین خدمتنه اوغور همایونمده نصل مردانه چالیشه‌جقسك » دیدی . احمد پاشا یر اوپه‌رك : « باش اوزرینه ، پادشاهم ! احمد قولك جمله عسکریله اوغورکده جانی ، باشنی فدا ایتمکدن قاچماز . » جوابنی عرض ایلدی . پادشاه ، اوندن صوکره جانپولاد زاده‌یه توجه ایله : « باقه ، کردستان بك زاده‌سی ! جانپولاد اوغلنی وقتی شمدیدر ؛ ارلك حکمنی ویروب ده ناموس وارلتی اکمال ایده‌جك کون بوکوندر . جانك پولاد کبی اولمالیدر » دیدی . بعده مرتضی پاشایه دونه‌رك : « مرتضی ! ذخیره و علف ایچون کیدن کنجلرك برونلری بیله قاناماسین ! ایی دقت ایت ، کوره‌یم سنی ، خدمت وقتیدر » دیه تشویق ایلدی . نهایت یکیچری اغاسنه خطاب ایله : « باقه ، اغا ! استانبولده قول کزوب ده شهرلی ، سرخوش دوکمك هنر دکلدر . ارلك بونده بللی اولور . بتون یکیچری قوللرمله مترسده نصل جنك ایده‌جکسك ، روانی آلمقده نه قدر خدمت ایده‌جکسك ، کوره‌یم سنی ! » دیدی .

سلطان مراد ، عسکره قارشی باشقه درلو بر بلاغت استعمال ایدیوردی . ایکی

(١) سلطان مرادك بوخطابلرینی عیناً کبی برصورتله نعیمادن آلیورز . (مترجم)

(٢) « باق » یرنده مستعملدر . (مترجم)

طرفنده آلتون و كموش كیسه‌لر كشاده ایدی. عسكره كتیردیكی هر دشمن باشی ایچون اوتوز قرق غروش آلیردی؛ آتلرنده آتلری تلف اولانلر اللیشر آلتون، مجروحلر یكرمی بشر غروش، [یاره‌لیلری حضور همایونه كتیرنلر اون غروش،] دشمن طوپلرینك آتدیغی گولله‌لری طوپلایانلر بر آلتون آلیرلردی. پادشاه: «قورمڭ [طورمیكز] قوودلرم! غیرت وقتیدر، شهبازلرم!» دیه شوق ویرر، و سماحتی سوزلرینه یكی بر قوت علاوه ایدردی. خدمهٔ خاصه، باش كتیرنلره، تسكین عطش ایچون ویرمك اوزره، شكر شربتلریله پادشاهك اطرافنده ایدیلر. جراحلر، مجروحینه صناعتلرینك معاونتنی ابذال ایتمك اوزره، طاقم طاقم آیاقده بولونیورلردی.

برهفته، محاصرلرك طوپلری شهرك واستحكامات اوزرینه گولله‌لر یاغدیردیلر. بیوك قله ییقلمش، هر طرفدن كنیش كدكلر آچلمش ایدی، كه اوردوگاهه طهماسب قولی خانك بر آدمی كله‌رك، سكز كوللك بر متاركه عقدینی تكلیف ایله، شو مدتك ختامنه قدر امداد كلمزسه، قلعه‌نك تسلیم اولنه‌جغنی بیان ایلدی. پادشاه بو خبردن منفعل اوله‌رق، كلن آدمك قتلنی امر ایتدی؛ لكن صدر اعظمك شفاعتیله قورتلدی (۲۱ صفر ۱۰٤٥ — ٦ اغستوس ۱٦۳٥). ایرانیلر كدكلری طولدیرمغه فعالانه چالیشمقده ایكن، مهاجملرده اودرجه‌لرده غیرتله هجومه حاضرلانمقده ایدیلر. ایرته‌سی كون، امیرگونه‌نك كدخداسی مراداغا، احمد پاشایه كله‌رك، اونك طرفندن صدراعظمه، اورادن ده حضور پادشاهی‌یه ایصال اولندی. درحال عمومی بر دیوان (غلبه دیوانی) عقد ایدلدی، پادشاه ایلچی‌یه: «نیچون قلعه‌یی تسلیم ایتمدیكز؟» دیه خطاب ایتدی. حیله‌كار بر عجم وقلباً سنی اولان مراداغا شو كلمات رضا جویانه ایله جواب ویردی: «بز عاجز قارینجه‌لرك سلیمان زمانه مقاومتمز، پادشاهك او زهٔ جلادتی شاهك قولاغنه وارمق، ولولهٔ قهرمانیسی اقاصیٔ ایران زمینه واصل اولمق ایچوندر.» پادشاه صدای حاكمانه ایله: «عفویكزی ایسترسه‌كز قلعه‌یی همان تسلیم ایدیكز!» دیدی.

ایرته‌سی كون صدر اعظم، قلعه محافظلرینه بخش اولنمسی مناسب اوله‌جق شرائط تسلیمیه‌یی بردها مذاكره ایتمك اوزره حضور شاهانه‌یه كلدی (۲۳ صفر ۱۰٤٥ — ۸ اغستوس ۱٦۳٥) نهایت روان قاپیلری آچلدی، امیرگونه خانك قلعه‌دن چیقه‌رق — عمقاً یدیشر كشی اولمق اوزره، ایكی صف دیزیلن عسكرك آره‌سندن — اوتاغ همایونه قدر كلدیكی كورلدی. طهماسب قولی خان، مازندران توفنكجیلری رئیسی میر فتاح، تفنكجیلری بیونلرینه آصمش اوله‌رق، امیرگونه خانی تعقیب ایدیورلردی. سلطان مراد، امیرگونه خانه ماتفتانه: «متعلقاتكی سكا باغشلادم» دیدی. امیر

کونه‌نك عرض محجوبیت یولنده سوز سویلمسی اوزرینه ، طرف شاهانه‌دن بر بری اوزرینه اوچ خلعت ، پایهٔ وزارت ایله برمرصع سرغوج ، قیلیج وخنجر احسان و « یوسف پاشا » عنوانی اعطا بیورلدی . پادشاه اثنای کلامده : « بن دوت آیدن بری سفرده بولندیغم حالده ، شاهکزك قزین کبی صاقلانوب قالمسی نه‌دن لازم کلیور ؟ » دیدی ؛ یکی پاشا : « پادشاهم ، چونکه سزك قیلیجیکز کسکین ، آتیکز یوکرودر ؛ شاه ، صاحب قرانه نصل مقاومت ایده‌جك ؟ » جوابنی ویردی . میرفتاحك محافظ مخصوصلرینی تشکیل ایدن بیك بش یوز تفنکجی ، رئیسلرینك اثباتی ودوت حرمی ایله برلکده چکیلوب کیتمك مساعده‌سنی آلدیلر ؛ اوغلنه‌ده بو مساعده کوستریله‌رك ، اسلحه واشیاسیله ایکی بیك کیشی لوب کوتوردی (١) . امیر کونه اوتوز سنه‌دن بری شهرده جمع ایدلمش اولان مهمات و خزائنك دفترینی غالبه تقدیم ایلدی ؛ او کون یکیچریلر قلعه‌یی دست ضبطلرینه آلدیلر . وزیر امیر کونه یوسف پاشا حلب ایالتنه ، کدخداسی مراد طرابلس شام بکلکنه تعیین اولندی . هرایکیسی منصبلرینی اداره ایچون متسلم کوندردیلر ، کندیلری‌ده آهسته آهسته کیتدیلر .

هرکسجه آشکار ایدی که روان امیر کونه‌نك خیانتیله تسلیم اولنمشیدی ؛ بونکله برابر ، برچوق آدملر ایرانیلرك اسلحه واشیاسیله چکیلوب کیتملرینه مساعده اولنمسنی مناسب کورمیه‌رك ، پادشاهه مغلوبلرك قتل عام ایدلمسنی توصیه‌یه جسارت ایلدیلر (٢) . سلطان مراد بو لقاقات نامزدانه‌یی اولا رد ایتدی ؛ لکن ، مؤخراً ، ایرانیلرك چکلدکلری اثناده اهالئ مملکتی قتل و آتلری غصب ایتدکلرینی خبر آلمسیله ، شام و قاره‌مان والیلرینی تعقیبلرینه کوندردی ؛ بونلر دشمنه بربوغازده تعرض ایلدیلر ؛ انجق هزیمت کامله‌یه اوغرایه‌رق ، ضایعات عظیمه ایله (٣) اردوکاهه عودت ایتدیلر .

روانك فتحنی تعقیب ایدن جمعه کونی قاپیجیلر کدخداسی صالح اغا و مصاحب بشیر اغا ، اردوی همایونك مظفریتی شرفنه شهرك یدی کون تنویر اولنمسی امریله

(١) نعیاده تفنك اندازلر اون ایکی بیك دینلمش ایسه‌ده ، بر آز صوکره « ایکی بیك » کوسترلمشدر . دوغریسی بو اولسه کرك . میر فتاحك کندی عسکری ومتعلقاتی‌ده نعیاده « بش یوز » کیشیدر . (مترجم)

(٢) قلعه فتحلرنده جاری اولان قانون ، چیقان عسکرك جملةً سلاحلرینی آلق ایکن بودفعه اویله یاپیلمامسی جلب اعتراض ایتمشیدی . (مترجم)

(٣) بوهزیمت ، کوچك احمد پاشا ایله بك شهری بکی رضوان بکك یاره‌لانمسندن وضایعات اون بش کیشینك مجروح اولمسندن عبارتدر . فقط عجملر مناعت موقعیه‌دن استفاده ایله چکیلوب کیتمش ایدیلر . (مترجم)

استانبوله کیتدیلر (۲۵ صفر ۱۰٤٥ — ۱۰ اغستوس ۱٦۳٥). بو ایکی خبر کوتوریجی، مأموریت رسمیهٔ علنیه‌لرندن باشقه، قائم‌مقام بایرام پاشا ایله بوستانجی باشی دوچه‌یه، شهر آیینِدن استفاده ایله شهزاده بایزید وسلیمانك اعدام ایدلمسی حقنده تعلیمات خفیه‌یی حامل ایدیلر. غدار، قارداشلرینك اختلال حالنده بولنان عسکر طرفندن ایستنلمش، وصدراعظم ایله مفتینك اونلرك امنیتنه کفالت ایتمش اولدیغنی اونوتمش ایدی؛ یالکز، مغدورلرك فریادی آوازهٔ سرور مظفریت ایچنده غائب اوله‌جق ظنیله، موفقیتی آرزوسنك حصولی دها امین ودها مخاطره‌سز یاپه‌جق بر زمانك حلولنه تأخیر انتقام ایتمشیدی. آنجق آلدانمش ایدی: شهزاده‌لرك خبر اعدامی اشواق عمومیه‌یه غالب کله‌رك، هرکس مکدر ومأیوس اولدی. ناصیه‌لرندن امید استقبال لمعان ایدن ایکی کنج شهزاده‌نك انجام فلاکتی جلادلرینه بیله کوزیاشی دوکدیره‌رك، شهر آیین، ماتمه تحول ایلدی [۱].

بو قانلی تدبیری آمر اولان فرمان حامللرینك عزیمتلرینی متعاقب، سلطان مراد اوتاغی اوکنه قوریلان یوکسك سایبانه چیقه‌رق، مفتینك، صدراعظمك، روم ایلی وآناطولی بکلربکلرینك، قپودان پاشانك، نشانجی پاشانك، قاضی عسکرلرله اردو قاضیسنك، باش دفتردار ایله آناطولی دفتردارینك، آلتی بلوك اغالرینك، معزول بکلرك تبریکاتنی قبول ایلدی؛ بونلر تشریفات اصولی موجبنجه صیره‌سیله دست همایونی اوپدیلر. بتون عسکرده ال اوپه‌رك کوسلر چالندی؛ بقیهٔ ممالك عجم فتحنه دعا وفاتحه اوقوندی. متعاقباً مرتضی پاشا اوتاغ همایونه چاغیریله‌رق، روان محافظلغنه مأمور اولدی. پادشاه بو مراسمه‌دن صوکره، جمعه نمازینك اداسی ضمننده جامعه کیتدی؛ وخطبه سلطان مراد رابع نامنه قرائت ایدلدی. امام شهریاری اولیا افندی برقاچ کون مقدم وفات ایتمش بولندیغندن، وظیفهٔ امامت مفتی [یحیی] افندی طرفندن ایفا اولندی (۱). دها صباحلین برادرلرینك قرار اعدامنی امضا ایتمش اولان ظالم، عجبا درکاه خدای متعاله نه دعا عرض ایده‌بیلیردی! جناب حق، قارداش قاتلنك سعادتی ایچون استانبولده مسلمان وخرستیانلر طرفندن رفع اولنان ادعیهٔ عمومیه‌یی نصل قرین اجابت ایده‌بیلیردی! (۲).

(۱) یحیی افندی روان فتحنه شو تاریخی سویلمش ایدی:

روانه واریجق سلطان مراد خان عمرهیبت، میسر ایلدی اکا خدای مستعان فتحن.
جمیع اهل سنت، عسکر اسلام شاد اولدی؛ دیدی یحیی آنك تاریخی: «کوردك روانك فتحن»
۱۰٤٥ (رم)

(۲) «پادشاهك مسعودیتی تمنیسنی متضمن اوله‌رق ترکجه، روجه، فرانسزجه، بك اوغلی طرفلری خلقنك لسانجه دعالر ترتیب اولندی» وندیك خلاصه‌سی، ۲۱ تموز، ۱٦۳٥.

سلطان مراد جامعدن چیقدقده، پیاده اوله‌رق ، امیرکونه‌نك سراینه کیده‌رك ، کونك بقیه‌سنی اوراده کچیردی ؛ اوتاغنه آنجق آقشام عودت ایلدی . ایرته‌سی کون مترسلر طولدیریله‌رق کدکلرك تعمیرینه باشلانلدی . حصار ، اون طقوزبیك یدی‌یوز التمش ذراع محیطنده ایدی . طقوزبیك ایکی‌یوز سکسان ذراعی روم‌ایلی و حلب عسکرینه ، سلاحدار و سپاهیلره ؛ سکنز بیك بش‌یوزالتمشی اناطولی عسکریله یکی‌چریلره ؛ بیك طقوزیوز یکرمی ذراعی ارضروم ، قارص ، قاره‌مان عسکرینه ویرلدی (١) . سکنز کون ختامنده عملیات اکمال اولنه‌رق ، پادشاه قلعه‌یه ذخائر ، طوپلر ، مهمات ایله برلکده اون‌ایکی بیك محافظ براقدقدن صوکره ، رواندن حرکت ایلدی (٦ ربیع الاول ١٠٤٥ — ٢٠ اغستوس ١٦٣٥) .

ارزنجانه برمرحله‌ده واقع کشیش خانی منزلی بر وقعهٔ فجیعه‌یه معرض اولدی . سرخوش و مائل فجور بر عجم ایکن التفات شاهانه‌یه مظهر اولمش بولنان امیر کونه ، مراد پاشا نامیله طرابلس بکلکنه تعیین اولنان اسکی کدخداسنه حقارتلر ایتدی ؛ حتی « روانك تسلیمنه سن سبب اولدك » دیه‌رك ، مرادپاشایی اولدوردی . سلطان مراد ، قان دوکمکده عجول اولمقله برابر ، جانی‌یی همان مجازات ایتمدی ؛ فقط عفو ده ایتمدی . طرابلس سنجاغی ، چوقه‌دارلقدن چیقمه ، قسطمونی سنجاقی بکی مصطفی پاشایه ، حلب ایالتی والیٔ سابق احمد پاشایه ویرلدی ؛ احمد پاشا دیکر اراده‌یه انتظار ایتمك اوزره ، امیرکونه ایله اوغلنی ازمیده ایصاله دخی مامور ایدلدی .

پادشاه ، تبریز حوالیسنی غارت ایتمك اوزره ، ارس نهرینی کچدی . صو ، آتلرك کوکسنه قدر چیقیوردی . صو جریاننك آلوب کوتورمکده اولدیغی بر صولاق بالذات پادشاهك یاردیمیله حیاتنی قورتاره‌بیلدی . سلطان مراد ، امواجه مقاومت ایده‌بیلمسنه معاونت ایچون النی صولاغه اوزاتمش ایدی (٢) . نهرك ساحل

(١) نعیمایه نظراً برنجی رقم ٨٨٠٠ ، ایکنجیسی ٨٥٦٠ ، اوچنجیسی ١٩٢٠ درکه یکونی ١٩٢٨٠ اولور . نعیما ، ج ٣ ، ص ٢٦٤ . (مترجم)

(٢) پچوی ، بو وقعه‌یی روانك محاصره‌سندن اول کوستره‌رك ، شو تفصیلاتی ویرر : قلعه [روان قلعه‌سی] قربنده واقع نهرزنکی — که بیوك نهرلردندر — اوزمان ، زیاده طغیان اوزره ایدی ؛ کوپری قورمق ممکن اولمادیغندن ، عموماً عسکر اسلام آیاقدن عبوره ابتدا ایتدیلر . سعادتلو پادشاه ، سوار اولدقلری آت ایله عبوره چالشدقلری اثناده موکب همایونلرنده کیدن صولاقلردن بری نهرك برصعب یرینه تصادف ایدر . صو آلوب کوتورر ، و غرق اولماسی محقق بیلنیرکن ، پادشاه بوحالی کورنجه ، آتنی مهمیزلیه‌رك ، صویك اورته‌سنده ایریشیر ؛ صاغ الیله صولاغك یاقه‌سنه یاپیشیر ، براللا ایعش کبی صودن چیقارر ، و بر دها براقماز . صولاغك آیاغی قاره‌یه باصنجه ، پادشاه کندیسنه بر آوچ ده آلتون ویردی . عسکرباشلرینی آچه‌رق ، و برطاقی کوزلرندن اشلك سرور دوکه‌رك ، پادشاهك اوغورنده جانلرینی ، باشلرینی فدا ایتمکه پیمان ایلدیلر . تلخیصاً . ج ٢ ، ص ٤٣٦ . (مترجم)

مقابلنده زینللی عشیرتندن بیك عائله قالدیره‌رق، اهالیدن خالی اولان ارزنجان، ترجان، پاسین طرفلرینه یرلشدیرلدی. اردو، باکویه وصولنده بر شهزاده‌نك ولادتی خبرینی آله‌رق، نوزاد «علاءالدین» تسمیه اولندی.

ارس کچلدکدن صوکره، پادشاه یولنه دوام ایده‌رك، «جورس» شهرینه قدر خطه تخریب اولندی؛ بو شهرك حصاری عثمانلیلرك ضربه‌سیله سقوط ایلدی. قلعه‌نك قاپیسی اوقدر سرت بر آغاجدن ایدی، که بالطه آنجق اوددونه نشانه براقه‌بیلیر ایدی(١). ممارسهٔ دائمه ایله قوهٔ بدنیه‌سی کوندن کونه آرتمقده اولان سلطان مراد، برقاچ کیمسه‌نك کوچ کتیره بیلدیکی بر آغاجی آله‌رق، قاپینك اوزرینه اوقدر شدتله اوردی، که قاپی پارچه پارچه اوله‌رق، دوشدی.

جورسدن قومله ومرند اوزرینه حرکت اولندی. اردو بوراده هرشیئی مبذول بولدی؛ چونکه میوه موسمنده بولنیلیوردی. اوطرفلرك بتون اغاجلری قیرلدی، یقلدی. پادشاه خفیف صورتده راحتسز اولدیغندن، بر تخت‌روان ایله ایله خویه کوتورلدی (٦ ربیع‌الاول ١٠٤٥ — ٢١ اغستوس ١٦٣٥). رستم خان صلحه رغبتی متضمن اوله‌رق مرتضی پاشایه ترکمن خضر بك نامنده برله کاغد کوندردیکی کبی صوفینك اوته‌طرفنده حاجی حرامی موقعنده رستم خاندن احمد پاشایه برمکتوب کلدی، که صلح مذاکره‌سی ایچون آدم کوندریله‌جکنی مشعر ایدی. اردو یولنه دوام ایده‌رك، تبریز پیشکاهنده سعدآباد صحراسنه نزول ایلدی. پیشدار خطنك مدافعه‌سی کوچك احمد پاشایه تودیع قلندی. یکی چریلر متعاقباً خبر کتیردیلر، که شاه اردویه آنجق بش مرحله اوته‌ده‌در؛ و رستم خانك صلح تکلیفنه دائر اولان سوزلری حیله‌دن عبارتدر (٢٨ ربیع الاول ١٠٤٥ — ١١ ایلول ١٦٣٥).

ایرته‌سی کون سلطان مراد تبریزه کیردی. اوزون حسن جامعنی زیارتدن صوکره، شاهك سراییله کاملاً شهرك هدمنی امر ایتدی. خانه‌لرك لاجورد ایله، آلتون صویله منقش مصنوعات اخشابیه‌سنی عسکر، چادرینك دیرکلرینی قاینامقده استعمال ایدر، یاخود بونلردن آتش یاقار ایدی. تاتار حکمداری غازان خانك مزارینك بولندیغی شنب‌غازان — که سلطان سلیمان زماننده صدراعظم ابراهیم پاشا اوراده برقلعه یاپدیرمشیدی — تملندن سقفنه قدر هدم اولندی. سلطان مراد، اوزون‌حسن جامع بدیعنی‌ده یاقمق ایستردی؛ لکن شیخ‌الاسلام یحیی افندی،

(١) نعیما، بو آغاجك «طبان کران» نوعندن اولدیغنی یازار. [ج ٣، ص ٢٦٦]

بو جانبك برسنی طرفندن بنا اولنمش اولدیغنه دائر اخطاراتده بولنمسیله، وازكچلدی. اشیاسی یغما اولنان بنالر، طعمهٔ لهیب اولدی. یانغین بتون سرایلری، خانه‌لری بلع ایتدی؛ صونكه بتون تبریز اطرافی بر آتش ودومان دریاسی ایچنده قالمشیدی. معهذا عسكر، اوقدر شدتلریله برابر، تبریز جوارنده‌كی باغچه‌لرك آنجق اونده برینی تخریب ایده‌بیلدیلر.

صاحب تكلیفی اوزرینه رستم خانه كوندرلمش اولان عثمان اغا، عجم قوماندانینك ترفیق ایلدیكی كامران اغا ایله برلكده اردویه عودت ایلدی؛ فقط بونك بیان ایلدیكی شرائط ناقابل تجویز اولمق اوزره رد اولندی. قیش تقرب ایتمكده اولدیغی كبی، عثمانلی اردوسی تخریباتیله بتون ذخیره منابعنی محو ایتمش اولدیغندن، سلطان مراد عودته قرار ویردی (٢ ربیع الاخر ١٠٤٥ — ١٥ ایلول ١٦٣٥). اردو «شبستر» دینیلن بیوك كویی كچركن اهالیسی نومید نه جنك ایلدیلر. اوندن صوكره «كوزه كنان» و «بنوی» قریه‌لرندن كچلدی. بك طاغلق اولمسندن دولایی مشكلاتیله معروض بولنان سلماس یولنده (٩ ربیع الاخر ١٠٤٥ — ٢٢ ایلول ١٦٣٥) خیلی آدم وحیوان قالدی. بوزمانلرده ایران سنورینی تشكیل ایدن تپه كچلدكدن صوكره، «الباق» و «قیون قلعه‌سی» اوزرندن قوطوره كلندی؛ لكن قاریاغمغه باشلامسندن دولایی محاصره‌سندن صرف نظر ایدیله‌رك، وانه نزول اولندی (١٧ ربیع الاخر ١٠٤٥ — ٣٠ ایلول ١٦٣٥).

وان والیسی دلاور پاشا پادشاهی استقباله چیقه‌رق، طرف شاهانه‌دن التفات ایله قبول و برقاچ یوك آقچه احسان بیورلدی. روم ایلی والیلكی جانبولاد زاده‌دن آلنه‌رق، آرپه‌لق نامیله صدراعظم محمد پاشایه علاوهٔ منصب قلندی؛ صدارت عظمی ایله روم ایلی والیلكنك برلشدیرلمسی مقدمجه‌ده، خصوصا سلطان سلیمان زماننده وقوع بولمشیدی. پادشاه یكی چریلره‌درت بلوك خلقنك و تیمارلیلرك یوقلمه ایدلمسنی صدراعظمه امر ایلدی. وانده برقاچ كون اقامت اولندقدن صوكره، ذات شاهانه دیاربكره حركت ایلدی (٢١ ربیع الاخر ١٠٤٥ — ٤ تشرین اول ١٦٣٥). اون سكز كونده دیاربكره وارلدی (٩ جمادی الاولی ١٠٤٥ — ٢١ تشرین اول ١٦٣٥). سلطان مراد بو شهرده ایكن مصر والیلكی قپودان حسین پاشایه ویرلدی. سلحدار پاشا طرفندن شام متسلمی بولنان عثمان اغا ایله خوش كچنمدیكی ایچون حقنده شكایت ایدیله‌رك نظر شاهانه‌دن اسقاط ایدلمش اولان شام قاضی سابقی منطقینك

اعدامی حقنده حسین پاشایه خط همایون ویرلمش اولدیغندن حسین، پاشا شام طرفلرندن کچرکن آدم کوندره‌رك، منطقی‌یی اعدام ایتدیردی (۱) .

شدتلی برنقریس ضربه‌سی پادشاهی اون درت کون دیاربکرده آلیقویدی (۱۳ جمادی‌الاولی ۱۰٤٥ - ٤ تشرین ثانی ۱٦۳٥) . شاهك ایلچیسی کامران بك ، عودت ایچون ترخیص ایله ، درت بیك غروش ویرلدی ؛ دوقه‌کین آلای بکی ده ، مکتوب ایله اوکا ترفیق ایدلدی . « وسطان » منزلنده پادشاه، زینل بکه اوجاقلق صورتیله ، حکاری حکومتی ویره‌رك ، روانك محافظه‌سنه مأمور ایلدی . صدراعظم ملاطیه‌نك ایکی مرحله آلتنده‌واقع حصن بطریقه (۲) قدر پادشاهه رفاقت ایلدکدن صوکره دیاربکره متوجهاً عودت ایله، تشرین‌ثانی نهایتلرنده واصل اولدی (۱٤ جمادی‌الاخری ۱۰٤٥ – ۲٥ تشرین‌ثانی ۱٦۳٥) .

سلطان مراد ملاطیه‌ده ایکن، مشهور زوربالردن نوح خلیفه دردست ایله اعدام اولندی ؛ ازمیدده، امیرکونه اوغلی رکاب همایونه یوز سوره‌رك، حقنده حسن نظر شاهانه عودت ایلدی . روانك فتحندن صوکره اخسخه‌نك ضبطنه مأمور اوله‌رق، اوراسنی وجوارده‌کی کوچك قلعه‌لری تسخیر ایتمش اولان کنعان پاشا ، پادشاه ازمیدده ایکن موکب همایونه التحاق ایتدی . برقاچ آی مقدم قبریسه نفی اولنمش اولان قاره چلبی زاده عبدالعزیز افندی اوصیره‌ده مظهر عفو اولدی .

۱۰٤٥ رجبنك اون بشنجی کیجه‌سی — که ۲٥ کانون‌اول ۱٦۳٥، نوئل کیجه‌سنه مصادفدر — سلطان مراد ازمیددن استانبوله متوجهاً سفینه‌یه راکب اولدی. ایرته‌سی کون اسکداره کلدی؛ رسم تبریك اجراسندن صوکره، دها ایرته‌سی کون مظفرانه استانبوله داخل اولدی (۳) . پادشاهك اطرافنده بولنانلردن یالکز قائم‌مقام پاشا مخروطی‌الشکل رسمی قاووغی لابس ایدی . دیکر وزرا و وکلا امر مخصوص همایون موجبنجه ایپکدن وکشمیر شالندن عادی قاووق کیمشلردی . یکیچری آغاسی ،

(۱) نفعی، برقصیدهٔ مدحیه‌سنده معاصر شاعرلردن بعضیلرینی هجوه کیریشدیکی صیره‌ده — منطق حقنده: « بوکونه کافرك قتلی ایچون محتاج فتوادر؟ » دیمش ایدی . نفعینك آرزوسی — فقط کندیسی‌ده اونك کبی اعدام اولندقدن صوکره — حصول بولمشدر . منطق ، عصرینك متمیز شعراسندن ایدی . (مترجم)

(۲) نعیماده حسن بادریق . هامه‌رك املاسی دوغریدر ؛ نسل که فذلکه‌ده دخی کاتب چلبی بویله یازمشدر .

(۳) سعادتلو پادشاه شهود قاپیسی دیمکله معروف اولان دروازه‌دن آلای جلادتنما ایله استانبوله داخل اولدیلر . نعیما، ص ۲۷۱ و ۲۷۲ . (مترجم)

آرقه‌سنده زره ، مغفرنده صاری ایپكدن برقاووق بولندیریردی. مراد رابع ، سرتاپا مسلح اوله‌رق ، كمال شوكتله كلیوردی . آلتون مغفرینك اطرافنده تاج شكلنده خفیف برقاووق وار ایدی ؛ قاووغك اوزرنده پارلاق سیاه رنكده ، آلتون ایكنه ایله مربوط ، برسرغوج كورینیوردی (١) . شاهنامه قهرمانلرندن اقتباس اولنمش . و اوزمانه قدر سلاله آل عثمانجه نامعروف بولنمش اولان بوهیئت جنكاورانه اوندن صوكره تجدد ایتمه‌مشدر (٢) .

پادشاهك شجیع وجوانمرد سلحداری مصطفی اونودلمامش ایدی . سفرندن عودتندن مقدم ، ندیم خاصی ایچون ایكی ابراهیمك (برنجیسی عصر سلیمانیده فاتح بغداد ، ایكنجیسی محمد ثالث زماننده قانیژه فاتحی) سراینك حاضرلانمسی امر ایتمشیدی . ارادهٔ سلطانینك تماميله انفاذی ایچون آلتون وقیمتدار شرق قالیچه‌لری ابدال اولندی . قائممقام ایله وزیرلر پادشاهی سرای قاپیسنه‌قدر كوتوردكدن صوكره ، ندیم بختیاره رفاقت ایدرك ، منزل جدید محتشمنه دخولندن دولایی تبریك ایتدیلر . پاشای ذی‌وقار ، روما فاتحلری كبی قرمزی مانطو ایله مستور برزره كیمش ایدی . آلتون مغفرینك اوزرنده قرمزی بر قاووق اولدیغی كبی ، لباس جنكاورانه‌سی چلیك ، آلتون ، رنك ارغوانی ایچنده پارلامقده ایدی (٣) . پادشاهك عودتندن دولایی یاپیلان شنلك ودونانما یدی كون یدی كیجه سوردی (٤) .

(١) ذات شاهانه ، بركنیش اوست لباسی كیمش ، سرتاپا تیموره مستغرق بولنمش اوله‌رق ، شهره زره ایچنده داخل اولدی . باشنده آلتون مغفر ، اونك اطرافنده ایرن بچیمنده كوچك صاریق ، صاریغك اوزرنده سرغوج وار ایدی . آتی ده تیمور ایچنده ایدی . شمیت .

(٢) امیركونه اوغلی قائممقام بایرام پاشا ایله هم عنان ایدی . یالكز بایرام پاشا (قائممقام) مجوزه كیموب . سائر وكلا ووزرایه تنبیه همایون اولنله . جمله‌سی تغییرزی ایده‌رك خزینه دستارلر ، اكثریسی رنكامیز شال وحریردن سربندلر صارنمشلردی . یكیچری آغاسی مصطفی اغا ، زره وزر كلاه ساب لابس اوله‌رق ، آهنین طوغولغه اوزرینه بر صاری حریر مقدم صارنمش ایدی ؛ جمله ایچ اغالری كذلك حریر مقدم صارنمش ایدیلر . پادشاه حضرتلری ایسه ، بالذات زره وآهنه مستغرق اوله‌رق ، طوغولغه اوزرینه بیاض دلبند صارنمش ، باشنه برسیاه سرغوج مجوهر صوقمش . ذی كیخسروی ایله عرض دیدار ایتمش ایدی . اول كونه‌دك اجداد كراملرندن هیچ برینك اول زیده آلایه بینمسی مسموع دكل ایدی . نعیما ، ص ٢٧٢ . فذلكه مراد رابعك استانبوله كیرديكنی ٩ رجبده كوستریر . (مترجم)

(٣) « سلحدار پاشا دخی چغال كیوب چغال اوزرینه قبای آل . باشنه زراندود مغفر قونمش ، واوزرینه ابریشمدن برآل شال صارینوب كمال ابهت و اجلال كوسترمش ایدی . كندیسنك بیك قدر مخصوص سكبانی وار ایدی ، كه جمله‌سی تفنك انداز برمحترم [یكی احداث اولنمش] كروه ناساز ایدیلر . » نعیما (مترجم)

(٤) بچوی . بچوینك بنده‌كی نسخه‌سی بوراده ختام بولور . اولوچ بیوك پسقپوسخانه‌سی كتبخانه‌سنك نسخهٔ نفیسه‌سی ، دها برقاچ صحیفه‌یی حاویدر .

پای تختلك، متبوع فاتحی کسوهٔ عید ایله استقبال ایتمسی ایچون، سلطان مراد، شهرك دیوارلرینه بیاض بویا اوردیره‌رق، تعمیراتمسنی قائم‌مقام بایرام پاشایه‌ حواله‌دن ایتمش ، بایرام پاشا بو امرك اجراسی ضمننده، دیواره قریب املاك اصحابیله بتون اوقافی برویرکی آلتنه آلمش ایدی .

ملکتلرینك اختلالات داخلیه‌سندن تخلیص نفس ایچون اوتوز قرق سنه‌دن بری استانبولده توطن ایتمش اولان قیصریه و دیکر آناطولی ولایاتی اهالیسنك اسکی یورتلرینه عودتی حقنده‌کی امر مشهوری سلطان مراد اشبو ایران سفری اثناسنده نشر ایتمشدر. امرك انفاذی بایرام پاشایه تودیع اولنه‌رق، برقاچ آیلرك زیاده ناقابل تحمل، الك زیاده فائده‌سز تعدیات و تفتیشات وقوع بولدی؛ چونکه نتیجه‌سی، شهرك سکنه‌سنی تقلیل ایتمکسزین ، بو ایشه مأمور اولانلرك کیسه‌لرینی طولدورمغه منحصر اولیوردی.

سلطان مرادك ظلمی خرستیانلره ، فرنکلره ، بلکه اوغلی اهالیسیله اجنبی ایلچیلرینه اصابت ایتمکسزین توقف ایده‌مزدی. بونلر پادشاهلك دوام ایام عمری ایچون آسمانه عرض دعوات عمومیه ایتمکده اولدقلری صیره‌ده حیاتلری ، متصل، حقنده محافظهٔ الهیه‌یی تمنی ایتمکده بولندقلری کیمسه طرفندن تهدید ایدلمکده ایدی . فرانسز ایلچیسی مارشوبلك برترجمانی ، برفرانسز سفینه‌سنك بغیر حق حجز آلتنه آلنمسندن وسفیرك اوغلنك حبس ایدلمسندن دولایی ، معاهدات ایله تأمین اولنان حقوق ومعافیاتی شدتله مدافعه ایتمش اولدیغی ایچون قازیغه اورولدی [۲]. سلطان مراد ، اسکداره‌ده‌کی سراینه کیده‌جکی زمان امرك اجرا اولندیغنی خبر آلمادقجه دینغه کیرمك ایستمدی (۱٦۳۲) . برونديكلی تاجر، اقامتکاهنك بالقوندن سرایه دوغری کوستردر برکوزلك توجیه ایتمش اولدیغی ایچون ، سلطان مراد طرفندن حرمك صاحبة الجمال نسوانینه برنظر جرأتکارانه عطف ایتمش اولمقله اتهام اولنه‌رق، صلب جزاسنه محکوم اولدی (۱) .بدبخت، کوملکیله بالقونه آصلدی ؛ سراینده بولنان پادشاه، حکم قرارك اجرا اولندیغنی بالذات کوره‌بیلمك ایچون، تاجرك اوزرینه قرمزی رسقره اورتلدی (۱٦۳٤) . مصلوبك کافهٔ اموالی مصادره اولندی؛ آرقه‌داشلری اولان بعض انکلیز و فرانسز تاجرلرینك مغازه‌سنده اونك نامنه برقاچ بالیه بولنمدیغندن، بونلرده حبس اولنه‌رق ، هانکی ملته منسوب اولورلرسه اولسونلر ،

(۱) آ کلاشلدیغنه ونديكلی تاجر — بلکه سائقهٔ مراق ایله — سرایك ایچنی کورمك اوزره دوربین ایله باقیوردی . (مترجم)

خزينه‌يه قرق بيك غروش تأديه ايتمدكجه قورتيله‌ماديلر . « والف » و « هكتور » نامنده‌كى انكليز كميلرينك وولاكو زفزنده عثمانلى كميلرينه ايقاع ايتدكلرى خساردن دولايى ده اومقدار پاره آلندى (١). بودفعه دخى فرانسز وونديك تاجرلرى پاره ويرمكدن مستثنى طوتلماديلر . سلطان مرادك فكر عدالتنه كوره ، بلا استثنا بوتون فرنكلر ، ايچلرندن كنديسنك غضبنى جلب ايدنلره قارشى مال و شخصلرجه متماسكاً مسئول ايديلر . آلنه‌جق قرق بيك غروشك تحصيلنه مسلحاً مقاومت ايدرلر بهانه‌سيله ، يالكز تاجرلرك خانه‌لرنده دكل ، ايلچيلرك اقامتكاهلرينه قدر تحريات اجرا اولنه‌رق ، قوانين وعهود خلافنه بتون سلاحلر ضبط ايدلدى . انكليز ايلچيسى سير پته‌ر ويشدن ، انكلتره قرالنك شواليه‌لك علامتى اولمق اوزره ويرديكى قيليجى آلندى . سلفى موسيو دوسه‌زينك ، بورجلرندن دولايى هنوز براقلمامش اولديغى برزمانده استانبوله واصل اولمش اولان مارشه‌يل ساقيزده سنجاغنك قاپودان پاشا طرفندن تحقير اولنديغنى كورمش ، وآميرالك صورت حركتى شكايات مكرره‌يه باعث اولمش ايدى (٢) . قاره‌دكيزده برقاچ قازاق شالوپه‌سى آله‌رق عودت ايتمش اولديغندن برى توجه فوق العاده‌يه نائل اولان قاپودان پاشا (٣) ، ايلچيدن انتقام آلمق ايچون بو توجه جديددن استفاده ايتمكدن كرى قالمادى ؛ سلطان مراده كنديسنى ممنون ايتمك اوزره فرانسز ترجمانك باشنى وعد ايلدى . برقاچ ساعت صوكره بدبخت ترجمان ، سمور قالپاغى باشنده ، داراغاجنه آصلمش ايدى . ايلچينك مطالبى ، پادشاهك — فرانسه قرالنك ، ياخود ايلچيسنك اولجه مأذونيتنى غصب ايتمكسزين — كندى ممالكنده جريان حكم عدالته سربست برمجرى ويرمك حقنه مالك بولنديغنى افاده‌سندن باشقه برجوابه نائل اولمادى . فرانسز ايلچيسى اوساعتده سرايدن چيقاركن ، خانه‌سنه عودت ايتمكسزين وكيسه‌سنى و اشياسنى آله‌مقسزين ،

(١) بوكميلردن بريسنك كسنديره طرفلرنده‌كى حيدودانى مقدما كورلمشيدى . (مترجم)

(٢) حال بوكه اجانب بودرلو معاملاته قارشى شرق ايله مناسبتلرينى قطع و ياخود تقبل ايده‌جك يرده‌يى درپى توسيع ايتديلر . معمافيه هامه‌رك بومعلوماتده استندكارينه كوره حده قلم ايدن فرنكلرى مأخذ ايدنمش اولديغى خاطردن چيقارلماملیدر . (مترجم)

(٣) نعيما، ١٠٤٤ (١٦٣٤) سنه‌سنده قازاق دونانماسنك كره‌سون (كرسون) اوزرينه هجومنى برتشبثنى قيد ايدر ؛ ١٠٤٥ (١٦٣٥) سنه‌سنده دخى اوزيدن چيقوب كفه طرفلرينى تخريب ايدن اون ايكى كميدن بر قاچنك ترسانه كدخداسى پياله طرفندن ضبط اولنديغنى يازار . [ج ٣ ، ص ٢٤٥ و ٢٧٦]

بیکلرن وزرنده‌کی البسه ایله کمی‌یه ارکاب اولندی . مخالف روز کارلردن دولایی توقف ایدن سفینه ایکی قادیرغه ایله آچیق دکیزه قدر چیقارلدی .

مارشویل ، شرقده‌کی بتون قاتولیك کلیسالرینك حمایه‌سی کندیسنه منحصر اولدیغی حقنده‌کی مدعیاتیله ایمپراطورك مقیم ایلچیسی رودولف شمیدك‌ده خصومتنی جلب ایتمشیدی . هپ ایلچیلرك برنجیسی اولمق اوزره ، کلیسالرده متبوعی قرال ایچون دعا ایتدیرمك مثالنی کوسترمشیدی (١) . ایمپراطورك ایلچیسی‌ده اونی تقلید ایتمك ایسته‌دیکندن ، فرانسز ایلچیسی کندی متبوعی شرق کلیسالرینك حامی‌ٔ یکانه‌سی اولدیغنی ادعا ایده‌رك ، پروتستو ایلدی ؛ مؤخراً شمیدك افلاق طریقیله استانبوله فرانسیسکن پاپاسلری کوندردیکی صیره‌ده ، مارشویل ، فرانسیسکنلرك یرینه فرانسز قپوچین راهبلری اقامه‌سی لازم کله‌جکنی ادعا ایله ، فرانسیسکنلرك اخراجنه مخالفت ایچون بتون مساعیسنی صرف ایلدی . خرستیان دولتلری مأمورلری آره‌سنده‌کی بو اختلاف ، خرستیانلر وخصوصاً قاتولیکلر حقنده موجب فلاکت اولمقدن کری قالمازدی . مقدمجه قائم‌مقام رجب پاشا بو حالدن استفاده ایله ، استانبولده‌کی «قندیلر» و «عزیزیحیی» کلیسالرینی قاپاتمش ، وبونلری جامعه تحویل ایتمك نیتنی علناً بیان ایتمش ایدی (١٦٣٤) . قدسده ، روملر قمامه کلیساسنی ، مولد عیسی اولان بیت اللحمی ، ناصره زاویه‌سنی ، ژوزفینانه باغچه‌سنی الرندن آلمق صورتیله ، فرانسیسکنلری محال مقدسه‌نك تصرفندن طرد ایتمشلردی (نیسان ١٦٣٦) . فی الحقیقه ایکی سنه صوکره ، بر برات همایون [٣] ، بر فرمان مطنطن ، فرانسیسکنلره حق مغصوبلرینی اعاده ایلدی . آنجق ایرته‌سی سنه‌ده روملر بر فرمان تملکه ومحال مقدسه‌نك محافظه‌سنی منحصراً کندیلرینه اعاده ایدن برامتیاز قطعی‌یه نائل اولدیلر . غریب کورینه‌جك شودر ، که ترك بو فرمانه ، ترك خصمه بینه نائل ولمش بولندقلری اولکی فرمان ، خلیفه عمر [حضرتلری] طرفندن ویرلدیکی ادعا اولنان بر معفویت مکتوبنه استناد ایدیوردی . ارادهٔ سلطانی‌ده ، کندی الیله یازلمش اوله‌رق ، « امر شریفم موجبنجه عمل ایده‌سین ، خلافی حرکت ایدرسه‌ك باشکی کسرم ، شویله بیله‌سین » تعبیر قطعیه‌سنی حاوی ایدی (٢) .

(١) بو مارشویل دردنجی هانری‌نك وفاتنده ، برنجی دفعه اوله‌رق ، بك‌اوغلنده بر قانونی [تابوت وضعنه مخصوص محل] یاپدیرمشدر : ١٦٢٧ سنه‌سنده ایکنجی فردینانده ده شمید دخی بو مثاله امتثال ایتمشدر .

(٢) بو امرك جمادی‌الاولی ١٠٤٧ تاریخلی ترکجه صورتی کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالیده «وثائق دولت» میانده‌در .

سلطان مرادك کافهٔ اوامرینه علاوه اولنان بو ارادهٔ قاطعه نك تطبیقی ممالك دولتی فرق خون ایتمکده دوام ایلیوردی . بر فرانسز ترجماننك قازیغه اورلدیغنی، بر آرقه داشنك ده آصلدیغنی کوردکدن صوکره ، افلاق بکنك کدخداسی قورد نامنده بر شخصك ، نعیمانك تعبیرنجه « قورد نام بر کلب ذمینك » ، ارادهٔ شاهانه اوزرینه (۱) دار اغاجنه چکلمسندن متعجب اولمایز ؛ کذلك کمرك امینی محمد چلبینك ده ، سپاهی علوفه لرینی نقد یرینه ، اشیا ایله تأدیه ایتمك ایستمش اولمسندن دولایی (۲) ، بیونی اورلمسی جای تعجب اوله ماز . ینه او زمانلرده اغنام رسمی تحصیلداری [قیون کاتبی] صاری کاتب — که مقدماده ایکی میلیون اقچه تخمیننده اولنان کافهٔ اموالنك مصادره سیله ردوسه نفی اولنمشیدی — اگر دفترداراق منصبی طرف شاهانه دن کندیسنه احسان اولنور ایسه ، بقایاده اولان آلتی میلیون آقچه نك نقد موجودندن تسویه ایده جکنی عرضه جرأت ایتمش اولدیغی ایچون اعدام اولندی (۳). بوکا مماثل بر طمع ده دفتردار ابراهیم افندی [پاشا] یی محو ایلدی . ابراهیم افندی صدر اعظمك اردوکاهنده بولندیغی حالده ، سپاهیلر اغاسی مصرهجی محمد ایله اتفاق ایده رك ، وزیر اعظملغی آلمق ایچون کلیتلی پاره عرض ایتمشیدی . سلطان مراد ، ایکی مجرمك عریضه لرینی صدر اعظمه کوندردی . وزیر اعظم محمد پاشا بو کاغدلری آلیر آلماز ، ایکیسی ده دعوت ایله ، حضورنده اعدام ایتدیردی . اعدامی متعاقب محمد پاشا ، دفترداراك محرمی و محبی اولان محاسبه جی علی افندی یی چاغیره رق ، احتیاطسزدوستنك عریضه سنی کوستردی . علی افندی ورقهٔ مشئومه یی اعاده ایده رك : « ایستمش ، بولمش » جوابنی ویردی . اصحاب فکرت و شهرتدن اولان دفتردار باباسنك ،

---

(۱) « مصلحت ملکه بناءً » نعیما ، ج ، ۳ ، ص ۲۷۶ .

(۲) سفردن کلن سپاهیلرك بعضیلرینه کمرك محصولندن اشیا ویرلمسی امر اولنمیدی ، محمد چاووش اشیایی ویرمکده تعلل ایتدی ؛ ایکی قاتنه ویرملك ایستدی . سپاهیلر رکاب همایونه رقعه صوندیلر ؛ محمد چاووشك باب همایونده بیونی اورلدی . نعیمادن . (مترجم)

(۳) ابراشیللی مسیحی زاده عنوانیله معروف اولان صاری کاتب دفعات ایله قیون کتابتنده بولنه رق ، یکرمی یوك آقچه دن زیاده بلع ایتمشیدی . جلب اصنافندن بری معرفتیله ایش آکلاشلدی ؛ بایرام پاشا اون ایکی یوك اقچه یه بدل اموالنی مصادره ایله ردوسه نفی ایلدی . مؤخراً دیکر بر دفعه دها ردوسه نفی ایدلدی . بایرام پاشا حقنده پادشاهه بر شکایتنامه ویره رك ، « مال مأمورلری ذمتلرنده بش یوز یوك اقچه واردر ؛ بنی دفتردار ایدرسه کز جمله سنی تحصیل ایدرم ، و دها نیجه منافع کوستریرم » دیه یازمش اولمسی اوزرینه ، کاغدی بایرام پاشایه ویرلدی ؛ اوده مسیحی زاده یی حضور همایونده آصدیردی . نعیمادن ، ص ۲۷۸ (مترجم

قارداشنك اجلی قضایه اوغرامش ، والده سنك ده كندیسنی دوغوررکن وفات ایتمش اولدیغنی برکون سویلمش ، وسوزك اوراجقنده سکوت ایتمسی کندیسنك ده اجلی قضایه اوغرایه جغنه دلالت ایدر کبی کورنمش ایدی . نعیما دیرکه : «هرکس ، کندی‌یه تفأل ایلدیکی معنایه البته مظهر اولمالیدر . » (۱)

ادرنه قاضیسنك نائبی یحیی چلبی ، استانبوله کوره‌جکی کوتوررکن تکامل ایتمش ومقتهمتیله اعدامه محکوم اوله‌رق ، بوستانجیلر طرفندن توقیف اولندیغی حالده ، باغلر جوبانی قیافتیله قاچمغه ، واستانبولده کیزلنمکه موفق اولدی (۲) . قیون دده نامنده بردرویش ، استانبول قاضیسی قاره چلبی زاده محمود افندی‌یه کله‌رك : « رؤیاده کوردم ، که آیاصوفیه واعظی قاضی‌زاده منکر اولیا اولدیغی ایچون [حضرت] پیغمبرك امریله بیوتنی اوردیلر . بونی مطلقا سجله قید ایت ! » دیوب اصرار بله ، تسجیل ایتدیرمش ایدی ؛ آلتی کون صوکره [۲۶ ربیع الاخر کیجه‌سی ، ۱۰٤٥] . قاضی‌زاده شیخ محمد افندی وفات ایده‌رك ، خلقه توصیه ایلدیکی اصول وجه بله ، جنازه‌سنی تکبیر وتهلیلسز کوتوروب دفن ایتدیلر . برمدت صوکره ، عبدالعزیز افندینك یکنی بولنان محمود افندی آناطولی قاضی عسکرلکنه تعیین اولندی ؛ اشبو آناطولی قاضی عسکرلکی روم ایلی قاضی عسکرلکیله برلشدیریله‌رك ، احمدزاده نوح افندیده جمع ایدلمشیدی . محمود افندیدن منحل اولان استانبول قاضیلغی ، وزیر اعظمك نفوذیله ، اونك مظهر التفاتی اولان معید احمد افندی‌یه توجیه ایدلدی .

سلطان مرادك مظفرانه استانبوله کیردیکی کونلرده عجم اردوسی روان اوکنده کورندی (۱٤ رجب ۱۰٤٥ — ۲۱ کانون اول ۱٦۳٥) . اولجه دلاورپاشا طرفندن ، شاهك تبریزه کلدیکنه ، وروان اوزرینه کله‌جکنه دائر آلنان معلومات اوزرینه ، استانبولدن درت وزیر ، عسکر طوپلامق ایچون ایالاته کوندرلمش ایدی ؛ خبر اخیر اوزرینه‌ده صدراعظم ، آناطولی ، قارەمان ، سیواس ، مرعش ، حلب ، شام ، طرابلس ، ارضروم ، طربزون ، چلدر ، قارص ایالتلرینه ، عسکری مشتالرندن چیقاره‌رق ، ارضرومه کلمك ایچون اصدار اوامر ایلدی . کندیسی‌ده دیاربکردن ارضرومه توجه ایلدی [۲۲ شعبان] . یول اثناسنده ، روانك محاصره‌سنه باشلاندیغی متضمن مکتوب آلدی . آنجق یکرمی اوتوز سواری ایله خربوت ، پورطوق

(۱) نعیما . [ج ۲ ، ص ۲۹۰]

(۲) « یانوق ، چوبان لباسیله قاچمشیدی » نعیما ، ص ۲۷۹ . افندیسی اولان ادرنه قاضیسی‌ده نفی اولنمشیدی . (مترجم)

... نك ، چشكزك ، كماخ ، ارضروم يولندن حسن قلعه‌يه كيتدی (٩ رمضان — ١٦ شباط ١٦٣٦) ؛ لكن سيواس وطربزون طرفلرندن كلن بر مقدار عسكردن ... بوله‌مادی . مارت ابتداسنده قاره‌مان و آناطولی پاشالری يالكز بكرمبينر آدم ايله كله‌بيلمشلردی . ارضروم يكيچريلرندن امداد ايچون ارسال اولنانلردن طقوزی صغوقدن طوكدی قالدی ؛ بر طاقمنك‌ده اللری ، آياقلری طوكمشيدی .

شو صيره‌ده برقاچ عجم‌خان وسولتانی سلماسده آلتی‌بيك كيشی طوپلامشلردی . بر قاچ بيك ايرانی بايزيدده تحصن ايده‌رك ، رستم خانك قارداشی‌ده درت بيك محارب ايله خوی اشغال ايتمش ايدی . استانبولده يكيچری آغالغنه تعيين اولنان شاهين آغا ، عسكری طوپلامق ايچون هر درلو مساعی‌يی صرف ايتدی ؛ حتی بر ... قاپيده چنكللر ياپديره‌رق ، برقاچ يكيچری ، آغانك امرينه مطاوعت كوسترمدكلری ايچون آصلديلر .

... رتك ختامندن بر كون اول (٢٢ شوال ١٠٤٥ — ٣٠ مارت ١٦٣٥)، صدراعظم، سيواس و آناطولی بكلربكلريله برمشاوره‌سی نتيجه‌سنده، درحال قارص اوزرينه يورومكه قرار ويردی . ايرته‌سی كون اوكله‌دن صوكره خبر كلدی، كه روانك بش اون كوندن زياده طيانمغه تحملی اولماديغی كبی ، مرتضی پاشا آلديغی جريحه‌لرك تأثيريله ارتحال ايده‌رك، قومانده‌يی كدخداسی ذوالفقار آغايه توديع ايتمشدر . آناطولی وقاره‌مان پاشالری درحال يوله چيقديلر ؛ لكن شو آرالق، روانشهری هرطرفدن قوشاديق تضييق اوزرينه تسليم اولنمشيدی (٢٤ شوال ١٠٤٥ — ١ نيسان ١٦٣٦) . مرتضی پاشانك نعشی رئيس‌الكتاب بكر افندی و كدخداسی محمد ايله استانبوله كوندرلدی. عساكر محافظه بتون قيش ، موسمك نامسبوق اولان شدتنه رغماً ، شجيعانه مدافعه ايتمشيدی . غالب اولان شاه ، ذوالفقاری ، سوينده‌ك پاشايی، ...ش پاشايی و دها برقاچ بكی ، برقاچ نامدار اشخاصی آليقويه‌رق ، ماعداسنی سربست براقمشيدی .

صدراعظم ارضروم اوزرينه رجعت ايتدی ؛ حلب واليسی حسن قلعه‌ده قالمش . سلطان مراد ، روانك تسليمی خبر فلاكتنی ظاهراً سكونت كوستره‌رك، هيچ اهميت ويرميور كبی كورينه‌رك تلقی ايتدی ؛ حتی صدراعظمه التفاتكارانه بر خط يازه‌رق ، هيچ برصورتله شايان تقبيح اولماديغنی ، ومغلوبيت واقعه‌نك مأموريتندن چيقمدنك كبی برفكر القا ايتمه‌سی لازم كله‌جكنی بيلديردی .

روانك سقوطندن مقدمجه (اوائل رمضان ١٠٤٥) یکیچری کاتبی عثمان افندی اعدام اولندی. یکیچری آغاسی طرفندن تذکرهٔ مخصوصه کلدکجه ئولنلرك يرینه کیمسه‌یازلمامسنی پادشاه بالدفعات تنبیه ایتمش ایکن ، چوجقلره قدر بر طاقم کسان یکیچری یازلمقده ایدی . پادشاه، کاتبك استقامتنی تجربه‌ایچون بر آدم کوندردی ، بو آدم، اکر کندیسنی یکیچری‌یازارسه یوز غروش ویره‌جکنی سویلدی . کاتب بر آز مقاومت کوستردی ؛ پادشاه بو دفعه او آدم ایله یوز آلتون کوندردی . آلتونلر رد اولنه‌مادی. پادشاه درحال یکیچری آغاسنی سرایه چاغیرده‌رق ، دفتری ایستدی. ویکی یازیلان شخصك کیم اولدیغنی صوردی . آغا بو بابده معلوماتی اولمادیغنه یمین ایتدی ؛ یکیچری کاتبی درحال جلب اولنه‌رق، بر عثمانلی مورخنك افاده‌سی وجهله . نامی دست جلاد ایله صحیفهٔ هستیدن سیلندی . یکیچری کاتبلکی ، اوجه‌ده اوچ دفعه بو خدمتده بولنمش اولان اختیار بر کاتبه توجیه اولندی .

مصردن معزول اولان قاره احمد پاشا ، مصرعسکرینی کیچ کوندرمش‌ ونفراته ترقی ویرمه‌مش اولمسندن‌دولایی غضب شاهانه‌یی جلب ایتمش اولدیغندن، استانبوله ورودنده بوستانجی باشینك محافظه‌سنه ویرلدی. اموالی مصادره اولندی؛ خزینه‌یی حقنده ایراد اولنان سؤاللره‌ده مغرورانه جواب ویردیکندن ، جلاد الیله آغزی سد ایدلدی . آنجق بوکا مقابل ، پادشاه کچن‌سنه توتونه متعلق بر جرمده بولنمش اولدقلری ظنیله بری کوملجنه‌یه ، دیکری قبرس جزیره‌سنه نفی ایدلمش اولان حلب وادرنه قاضیلری (١) مظهر عفو اولدیلر .

صدراعظم ، اون‌یدی محلده یتمشر ، یوزر دوه آلمق اوزره دوه آخورلری انشاسنه امر آلدی : بنالرك اوست قاتی دوه‌جیلرك اقامتکاهی اوله‌جق ، و بونلرك هرطرفنه آرپه و صمان انبارلری انشا اولنه‌جق ایدی (١٠ محرم ١٠٤٦ — ١٦ حزیران ١٦٣٦) .

پای تختده بو وقایع جریان ایدرکن ، ارضرومه‌واصل اولمش اولان جانبولاد زاده مصطفی پاشا ، یکیچری آغاسی طرفندن « سلطان‌سکیسی » نام محلده بر مصلحتدن ضیافته دعوت اولندی . بو ، بر ضیافت موت ایدی ؛ اعدامی حقنده‌صدور ایتمش اولان ارادهٔ پادشاهی درحال اجرا قلندی . ندیم خاص پادشاهی موسی چلبینك زوربالرك دست شقاوتنه ویرلمسی ایچون مصطفی پاشانك رجب پاشا ایله برلکده

(١) حلب قاضیسی بهایی افندی ایدی . والی پاشا « الندن توتون چبوغی دوشمز » دیه انها ایتمشیدی . نعیمادن (مترجم)

كندیسنی اتمك صورتیله پادشاهه قارشی ایقاع ایلدیكی ناقابل عفو حقارتی ، خدمات عسكریه‌سیله واخیراً حسن پاشادن طول‌قالان عایشه سلطان ایله ازدواجنه رغماً ، سلطان مراد بر درلو اونوده‌مامش ایدی . جانپولاد زاده‌نك قاره‌مانده بر چوق معصوملری افنا ایتمش اولدیغنه دائر واقع اولان اتهام، پادشاهك مدت مدیده تأخیر اولنان انتقامنك اجراسنه بهانه اولمشیدی .(۲۸ محرم ۱۰٤٦ — ۲ تموز ۱٦۳٦) .

كردستانده ، عجم خانی رستم یكرمی بیك كیشی ایله شهرزور وكركوك اوزرینه یوریمش ایدی . ایران شاهی ایسه ، روان حكومتنی كلب علی خانه تودیع ایتدكدن ، ونخجوان وكنجه خانلرینه درت بیك كیشی واون بیك تومان پاره ویره‌رك ، بونلری روان استحكاماتنك تكرار انشاسنه مأمور ایلدكدن صوكره ، اصفهان یولنی طوتمش ایدی . خوتین پیشكاهنده یكیچری قوماندانی صفتیله بالدفعات شانلی برمماته عرض وجود ایتمش (۱) ، اوندن صوكرده ماردین وویوده‌سی وتركمان رئیسی صفتلریله ، مخاطره‌لی برعاصی اولان الیاس پاشایی وقیصریه‌ده حاجی احمد اوغلی عمر بكی محو وشام والیسی ایكن سوریه‌ده درزی امیرینی اطاعته مجبور ایتمش ، واشبو اوچ پارلاق خدمته مكافاة اوچ‌طوغلو پاشالق آلمش اولان شجیع آرناوود كوچك احمد پاشا ، موصلدن ، اكراد طوایفه‌دن اردلان كردلری بكی هلاو خان زاده احمد خان ایله مخابره دوستانه‌ده دوام ایتمشیدی (۲) . شاه عباس ، همشیره‌زاده‌سنی تزویج ایتمك صورتیله احمد خان ایله قرابت پیدا ایلمش ایدی ؛ لكن شاه صفی ، بیوك باباسی طرفندن اقامه اولنان بكلرك محویله متصل اوغراشدیغی كبی ، احمد خان حقنده‌ده اوقدر خدعه‌لر یاپدی ، كه نهایت بوذات عثمانلیلرك قوجاغنه آتلغه مجبور اولدی . زینل خانك هندستاندن شاهه كتیرمكده اولدیغی برفیلك اله كچیرلسندن دولایی ، احمد پاشا علیهنه بش عجم خانی سوق اولنمشیدی ؛ احمد خان بوكا وقتیله مطلع اوله‌رق ، احمد پاشایه تبلیغ ایلدی . احمد پاشانك اشعاری اوزرینه ، احمد خانه طرف دولت عثمانیه‌دن بكلربكی پایه‌سیله بكی خلعت ، ایكی توغ ، مرصع بر قلیج ویرلدی . احمد خان، احمد پاشا ایله برلشه‌رك ، رستم خانی قارشیلامق اوزره چیقدیلر ، وقوتلری دشمن قوتندن آز اولمقله برابر ، مهربان صحراسنده جنكه كیریشدیلر . ایكی كون ایكی كیجه امتداد ایدن قانلی بر محاربه‌نك نتیجه‌سنده عثمانلی وكرد اردوسی بوزولدی . خسته‌لقندن دولایی

---

(۱) نعیمانك تعبیرنجه « حیاض موته غوص » ایتمشیدی . [اولوم حوضلرینه دالمشیدی]

(۲) كوچك احمد پاشا ، اك صوكره ینه شام والیسی بولندیغی حالده موصل ، محافظه‌سنه كوندرلمشیدی . (مترجم)

آت اوزرنده طوره‌مایان احمد پاشا بر آره‌لق یره اینه‌رك ؛ قوم اوزرینه اوتورمغه مجبور اولدی . آبدست آلدقدن صوکره ، تکرار آتنه بینه‌رك ، رفقای جنکنه : « بن شهادته منتظرم ؛ جهانده شهادتدن باشقه بر آرزوم قالمامشدر . سز باشقه‌لرك تدارکنی کوریکز ! » دیدی . آدملرینك اکثریسی طاغلمش ایدی . احمد پاشا ، آت اوزرنده اولدیغی حالده ، علمدارك یاننه کله‌رك ؛ سنجاغك دیرکنه دایاندی ، طوردی . بر عجم نفری ، بر قلیج ضربه‌سیله علم و علمداری دوشوردی . بایراق ، بی‌مجال قالان احمد پاشایی ده آتندن یره اسقاط ایلدی . عجملر درحال پاشایی اولدوردیلر ، باشنی خانه کوتوره‌رك ، اوده برایپکلی قماش ایچنده شاهه کوندردی . شاه ، بوقدر شجیع بر جنکاورك رأس مقطوعنه حرمت کوستره‌رك ، ایلچیلك ایله اوطرفه کیدن صاریجه ابراهیم آغایه ویردی ؛ اونك معرفتیله شامده تربه‌سنه دفن اولندی . احمد خان ، مهربان یوم مشئومندن صوکره موصله عودت ایتدیسه‌ده ، چوق زمان یاشایه‌مدی ؛ صلاح الدین ایوبی احفادندن اولمغه لیاقتنی اثبات ایدن بومرد غیور ، کدردن وفات ایلدی . قیشی شدتلی اولان ارمینیه خطه‌سنده صولك بهار ایلریله‌مش اولدیغندن ، صدر اعظم ، تشرین اول ابتدالرنده (٦ جمادی الاولی ١٠٤٦ — ٦ تشرین اول ١٦٣٦) ، ارضرومدن دیاربکر مشتاسنه متوجهاً حرکت و تشرین ثانی اواسطنده مواصلت ایتدی .

اکر نظریمزی بر دقیقه ایران حربی صفحه‌سندن و استانبولدن آییره‌رق ، مجارستان ایالاتنه عطف ایدرسه‌ك ، یکی مهم و تضییق صفحه‌لرینه تصادف ایدرز . بوسنه و مجارستانده ، قازاق قایقلرینه قارشی خدمت عسکریه بدلی اولمق اوزره یکی بر ویرکی طرح اولنمشیدی (١) . بوسنه‌ده اهالی بر مقاومت شدیده تمایلاتی اظهار ایده‌رك ، دفترداری سائقهٔ حدتله خلقه قارشی قیلیج چکمك احتیاطسزلغنده بولندی . اوزرینه ، بر اختلال ظهور ایلدی . بو مأمور ایله قاضی عزل اولنه‌رق ، دفترداری‌لق استانبولده ایکنجی دفتردار بولنان مورخ پچوی ابراهیم افندی‌یه و قاضیلق شارح المنار زاده عنوانیله معروف مورخك باباسی شارح المنار افندی‌یه توجیه اولندی . نیش طرفلرنده‌ده اشبو یکی ویرکی مخالفت شدیده‌یی استلزام ایده‌رك ، [راژنه] پالانقه‌سی یاقلمشیدی . بلغرادده ، « قان چشمه‌سی » دینیلان (٢) محبسده‌کی مجار اسیرلری زنجیرلرینی کسه‌رك ، و محافظلرینی اولدیره‌رك ، استحکامنده

(١) نعیماده ویرکینك اسمی « شیقه [شایقه ، کمی] اقچه‌سی » در . (مترجم)

(٢) نعیماده « قانلو حرامی حبس ایتدکلری چاه [قویو] » دیه مندرجدر . « قان چشمه‌سی » عنوانی هامه‌رك یا کاش ترجمه‌سی اولسه کرکدر . (مترجم)

طوپلرینی شهرك اوزرینه توجیه ایتمکه باشلادیلر. بلغراد متسلمی عمر آغا، مجار ا... ... وقف اولان بودینلی قاضی مصطفی افندی‌یی بو محبوسلرله مکالمه‌یه کوندردی. بونلردن ایکیسی مکالمه‌نك نره‌یه منجر اوله‌بیله‌جکنی دوشونه‌رك، وتسلیم سوزینی ایشتمك ایستمیه‌رك، نهره آتلدیلر. بری یوزه‌رك صاوه نهرینی کچدی؛ سیرمی‌یه واصل اوله‌بیلدی؛ اورادن بر آته بینه‌رك قاچدی. دیکری طونه‌ده دردست اولنه‌رق، قازیغه اوریلدی. قلعه‌یی تسلیم ایدن سکز محبوسدن ده ایکیسی قازیغه اورلمش؛ آلتیسنك باشلری کسیلمشدر.

نصوح پاشا اوغلی حسین پاشا، بودین والیلکنه کیتمك اوزره یولده ایدی. اشبو بلغراد وقعه‌سنی خبر آلنجه، تبدیل قیافتله، یولدن عودت ایتدی؛ قلعه قومندانی — که اسکیدن باباسنك خدمتکاری ایدی — کندیسنی قبول ایتدیکنی متعاقب، بی‌رحمانه، دزدار [قلعه محافظی] و متسلمك اعدامنی امر ایده‌رك، کندیسی بودینه عزیمت ایلدی. نصوح پاشازاده، مقر ایالتنه وصولنده، آدملرندن برینی بودین یکی چری آغالغنه تعیین ایتدی. حال بوکه او منصب استانبولدن بوسنه سرایلی خونو اوغلی عثمانه توجیه ایدلمشیدی. والی، بر سنجاق وعدیله، خونو اوغلنی صوصدورمق ایستدی؛ خونو اوغلی، عهده‌سنه توجیه اولنان خدمتی طلبده اصرار ایله، احقاق حق دعواسنده بولنمق اوزره، استانبول یولنی طوتدی. لکن تعقیبنه کوندریلن بر مباشر واسطه‌سیله، ایکنجی مرحله‌ده توقیف اولنه‌رق، محبوساً بلغراده کوندرلدی؛ نصوح پاشازاده‌نك امریله اوراده اعدام اولندی (۱).

بنه اوسنه، مجارستان وترانسیلوانیا، راقوچینك خدعه و احتراصیله مهم قریشقلقلره اوغرادی. اسمی ترکجه‌ده «راقوچی» (۲) یازیلوب اوقونان بو شخص دولت عثمانیه و آوستریا تاریخنده قانلی بر موقع طوتمقده‌در. مجارستان وترانسیلوانیا ایالتنده حرب داخلی تخمی اکلمشدر. بتلن غابورك وفاتندن صوکره، پادشاه طرفندن ویونه‌یه متفرقه احمد اغانك اعزامنه مسارعت اولنه‌رق، اونکله کوندریلن مکتوبده

(۱) نعیما [ج ۳، ص ۳۰۰] بوبابده شوملاحظه‌یی یازار: «هر حالده وزرای عظامه، بلکه سائر حکامه قارشو قومق خطای عظیمدر».

(۲) را . یاخود رای، حکمدار دیمك اولان راجا کلمهٔ هندیه‌سندندر. قوچ، ارکك قیون دیمك اولان کلمهٔ ترکیه‌در. [کلمه‌نك اردل لساننه نظراً، ترکجه تلفظنده‌کی فرق «چ» حرفنه عائددر، که اصلنده «چ» ایله «س» حرفی آره‌سنده بر تلفظی اوله‌جقدر. مترجم]

ترانسیلوانیا قرالی و مجارستان حاکمی بتلنك وفتنه مبنی (۱)، بو خصلته یکی برحاکم تعیینی دیوان همایونه عائد اولدیغی ایمپراطوره اخطار اولنمش، و: «بر زمان بایرکه کولونج برخست بیوك فناقلره سبب اوله بیلیر؛ بالعکس ظاهری بر فدا کارلق قیمتدار فوائده منبع اولور» سوزلری علاوه ایدلمش ایدی. او وقت — اوجرنده حنفی نفوذیله حمایه ایدلمکده اولان — و چ ترانسیلوانیالی رقیب، مملکتلرینك کوتی بخونن بربریله اوغراشیورلردی. اتیه‌ن بتلن حکومت عثمانیه‌یه سه کل موزه‌س سجه استناد ایدیوردی؛ راقوچی، ویانه سراینده باشلرنده انیبال قونز اغا بولنان ذی نفوذ برفرقه طرفندن التزام ایدلمکده ایدی (۲). راقوچینك ایلچیلری قیمتدار هدیه‌لرله باب همایونده عرض وجود ایتمش ایسه‌لرده، دیکر سفرا حقنده معتاد اولدیغی وجهایله پادشاهلك تکنی اوپمك شرفنه نائل اوله‌مادیلر؛ یکی قانون تشریفات اقتضاسنجه، تختدن اوچ خطوه اوته‌ده یراوپمك ایله اکتفایه مجبوریت کوردیلر. راقوچی، دولت عثمانیه طرفندن صورت کافیه‌ده التزام اولنمادیغنی حس ایتدیکی کبی ناتیر طورطرفنده‌ده قوت بوله‌مادیغندن، اتیه‌ن غابور ایله برتسویهٔ دوستانه عقد ایتمشیدی. آنجق تمکلی رقیبنه ترك ایتمسی لازم کلدیکی صیره‌ده اونی دردست ایتمکه تشبث ایلدی. تیه‌ن اولا اکردیه، صوکره بودینه التجا ایده‌رك، بودین والیسی نصوح پاشازاده‌یی کندیسنه حامی بولدی. نصوح پاشازاده، باب همایونه عرض کیفیت ایله، اتیه‌ن بتلنی سلاح قوتیله ترانسیلوانیایه یرلشدیرمکه امر آلدی؛ طمشوار والیسی بکر و بوسنه والیسی صالح پاشالری دعوت ایلدکدن صوکره، اونلرله کیولا صحراسنده واقع صونوق اوزرینه یوریدی. اورادن طمشوار و بوسنه بکلربکلری اون ایکی بیك سواری، اون ایکی بیك یکیچری، برقاچ صحرا طوپی ایله ترانسیلوانیا حدودینه کوندردی. عثمانلی پیشداری یریر کوللر و بطاقلقلر ایچنده بولنان بر مملکتده زحمتلی بر یوروییشدن صوکره، راقوچینك کیولا و طمشوار آره‌سنده سلاتینا موقعنده طوپلادیغی عسکر قرشیسنده بولندی. مجار عسکری، اصول معتاده وجهایله، صفلری یاریم‌آی شکلنده ترتیب ایده‌رك، یاغلبه ایتمك، یاخود اونلك قراریله هجوم ایتدیلر (۳). بتلن

(۱) اردل قرالی و مجار حاکمی. خزینهٔ اوراقده ۱۵ ربیع‌الآخر ۱۰۳۹ (۲ کانون‌ثانی ۱۶۲۹) تاریخلی مکتوبه مراجعت. متفرقه احمد، بو مکتوبده مکتوبك حاملی اوله‌رق کوسترلمشدر. آنجق ترجمه‌نك اصلنك طرفی اوزرینه آلمان حروفیله یازیلان برقید، مکتوبك مصطفی بك واسطه‌سیله ویرلدیکنی بیان ایدیور.

(۲) ریقوده، ص ۲۹. قونزاغانك بوبابده ایمپراطوره عرض ایلدیکی رأیه مراجعت.

(۳) نعیما، بوبابده، ترك مورخلره خاص برظرافت ایله: «انکروس رسمی اوزره اوکوز بوینوزی آلای ترتیب ایدوب خنزیر سوریسی کبی اوغرادیلر» دیور.

آلتى يوز مجارك، دشمن صفوفنده حرب ايدن وطنداشلرندن تفريق اولنه بيلمك ايچون، صاغ قوللرينه بر منديل باغلاملرينى تنبيه ايتمشيدى. راقوچى بو احتياطدن خبردار اوله‌رق، كندى مجارلرندن او مقدارينه اويله بر اشارت طاقديرمشيدى. (٣ جمادى الاولى ١٠٤٦ — ٣ تشرين اول ١٦٣٦) بو خدعهٔ حربيه، بتانلك عسكرينه مخاطره‌سز تقرب ايدوب ده اونلرى طاغتمسنه مساعد اولدى: كيجه‌ده انتظامسزلغى، قاريشيقلغى آرتيردى (١)؛ عثمانلى اردوسى هزيمت كامله‌يه اوغرادى؛ بودين واليسى ماروش نهرينى تكرار كچدى؛ غالب اولان طرف سلاتيناده قالدى. فى الحقيقه نصوح پاشا زاده بر حركت ماهرانه سايه‌سنده راقوچينك اردوكاهنى ضبط وقسماً يغما ايتدى؛ لكن ينه بودين اوزرينه رجعته مجبور اولديغى كبى، بكر پاشا ضمشوار ده صالح پاشا بنالوقه‌يه عودت ايلديلر. نصوح پاشازاده استانبوله كوندرديكى عريضه‌ده ايالت بوزغونلغك خطاسنى بكر پاشايه تحميل ايتمشيدى؛ بكر پاشا بر قپوجى باشى ايله پاى تخته چاغيرلدى؛ ديوانه كيرديكى صيره‌ده باشى اوروولدى. مع هذا عليهنده استناداتده بولنان نصوح پاشا زاده دخى عزل ايله، بودين واليلكنه ايكنجى دفعه اوله‌رق موسى پاشا تعيين قلندى. زعامت اصحابندن بلغرادلى آتشى محمد، ترانسيلوانياليلرك راقوچى‌يى ايستدكلرينه دائر ترانسيلوانيا مجلسلرى طرفندن محرر بر استدعانامه ايله برلكده اخيراً نصوح پاشا زاده‌نك بر عريضه‌سنى كتيرمش ايدى؛ ديوان ترجمانى ذوالفقارك — يالان، كرچك — بو استدعانامه‌نك ساخته اولديغنى بيان ايتمسى اوزرينه، آتشى محمد مؤخراً غضب شاهانه‌يه اوغرامشدر.

شو وقايع اوزرينه راقوچى دولت عثمانيه طرفندن ترانسيلوانيا حكومتى مقامنده تصديق ايدلدى. بوسنه واليسى صالح پاشا، قسماً، يكى قاپيق رسمنك تحصيلندن دولايى تحدث ايدن قاريشيقلغك و سلاتينا عزيمت اخيره‌سنك مسئوليتى كندى اوزرينه تحميل ايدلمسنه، وقسماً، مأذونيت پادشاهى اولمقسزين اهاليدن «نوغايجى اقچه‌سى» ناميله بر ويركى تحصيل ايتمسنه مبنى عزل اولندى. اونك منصبى — سلطان مرادك اوزمان قانلى اوامرينك انفاذينه مأمور ايلديكى ذكى و صامت بر

(١) نعيمايه نظراً، ج ٣، ص ٣١٣، كوندوزين غلبه عثمانليلر طرفنده قالمش ايكن؛ كيجه‌لين «دشمن باصقين ايده‌جك» ديه يايلان بر سوز اوزرينه، پاشا رجعته قالقيشمسيله، اردو، يوق يره، طاغيلويرمشدر؛ فقط نصوح پاشا زاده‌نك ورودندن صوكره، دشمن اردوسى ده ينه اويله بر شايعه ايله بوزلمشدر. غالبا او شايعه‌يى نصوح پاشا زاده نشر ايتديرمشدر. هامه‌رك ايكى سطر صوكره يازه‌جغى «حركت ماهرانه» دن مقصد بو اوله‌جقدر. (ر م)

واسطهٔ اجرائیه اولان — بوستانجی باشی دوچه‌یه ویرلدی. صالح پاشا استانبوله عودتنده حیاتنی کوچ قورتاره بیلدی. اموالی مصادره اولنمقله برابر، کندیسندن قرق بیك غروش یستنلدی؛ مقتدر اولدیغی قدرینی ویردی؛ قصورینه سندیازدی. مؤخراً، بر مرحمت اولمق اوزره، شبین قاره حصاری سنجاغی توجیه اولنه‌رق، ظن عمومی‌یه کوره مسموماً، اورادن وفات ایلدی.

روما ایمپراطوری تیبه‌رکبی، سلطان مراد، مؤخراً محصولنی اقتطاف ایتمك اوزره، تخم انتقامی اولدن اکمك اعتیادنده ایدی. ظاهراً پك التفات کارانه عفو اولنمش اولان صدراعظم‌ده، روانك ضیاعی خطاسی جزاسنی چکمکده‌تأخر ایتمدی. بیوك امیرآخور خلیل آغا، مهر همایونی آلمق، وخزینه صندوقلرینی(١) مهرله‌مك مأموریتیله دیاربکره متوجهاً یوله چیقدی؛ قائم‌مقام بایرام‌پاشا، صدارت عظمایه تعیین اولندی (٧ رمضان ١٠٦٦ — ٢ شباط ١٦٣٧) (٢).

صدر معزول محمد پاشا، استانبوله وصولنده (٣)، نعیمانك تعبیری وجه ایله «مسافرخانهٔ وزرا» اولان صیرچه سرای(٤)» ده محافظه آلتنه آلندی ١٠ شوال ١٠٤٦ (٧ مارت ١٦٣٧)، یکی صدر اعظم بایرام پاشا توغلریله اسکداره‌کچدی. اون اوچ کون اوراده قالدقدن صوکره، حلبه توجه ایلدی.

لتی آی جزائر بحر سفیده دولاشدیغنی متعاقب، کرید اطه‌سی آچیقلرنده دزدست ایتدیکی ایکی کمی ایله استانبوله ورود ایدن قاپودان [مصطفی پاشا] حضور شاهانه‌یه مثولنده قاپودانلغه علاوةً قائم مقام نصب ایدلدی.

صدرسابق اوچ آی محافظه آلتنده قالدقدن ودیاربکردن کلن اشیا و نقودی مصادره ایله خزینهٔ همایونه آلندقدن صوکر، مظهر عفو اولدی (١٧ محرم ١٠٤٧ ١١ حزیران ١٦٣٧). برقاچ کون صوکره‌ده قریمده‌کی صولك قاریشقلغك فعالانه بر همت حضوری احتیاجنی کوستردیکی اوزی والیلکنه تعیین قلندی. ایکی سنه

---

(١) «دفترخانه‌یی» نعیما، ص ٣٠٠ (مترجم)

(٢) محمد پاشا بوتاریخده صدارتدن عزل اولنه‌رق، خلیل آغا ٢١ رمضانده دیاربکره وارمش، وزیر اعظم سابق اوتوز قرق آتلی ایله همان اوکیجه استانبوله ایلغار ایلمش. بایرام پاشانك ورودینه قدر محافظه امری دیاربکر والیسی طیار پاشایه تودیع اولنمشدر. (مترجم)

(٣) ١٢ شوال ١٠٤٦. (مترجم)

(٤) صیرچه سرای، سرای همایون داخلنده‌کی «جاملی کوشك» دیمك اولدیغی حالده، هامه‌ر بونی «سرچه قوشلر قوشخانه‌سی» آکلامشدر. بز ترجمه‌مزده دوغروسنی یازدق. (مترجم)

مقدم ، اوزمان قاپیجیلر کدخداسی بولنان شاهین اغا ، برمعتاد قرق بیك التون جیزمه پاره‌سیله ، ایزانلیلر علیهنه جنکه دعوت ایتمك اوزره ، قریم خانی جانبك کرایه کوندرلمشیدی (۱) . قادین طبیعتلی وحربدن مجتنب اولان جانبك ، امره اطاعت ایتمیه‌رك ، پاره‌یی رد ایلمش ایدی . مخالفتنه مجازاةً عزل و ردوسه نفی اولنه‌رق ، یرینه غازی کرایك بیوك اوغلی عنایت کرای تعیین ایدلدی (۲) . عنایت کرایك کوچك قارداشی حسام کرای قالغای ، دها کوچك قارداشی سعادت کرای نورالدین ، یعنی ولیعهد ثانی اولدی . کنجلکنی اسلامبولده کچیرمش بولنان خان جدیدده ، میدانه اولدیغی کبی ظهور ایتمدی ؛ عجملر اوزرینه یورویه‌جك یرده نوغای بکی قانتمیر ایله منازعه‌لر چیقاره‌رق ، احوال حدودی مختل ایلدی . نوغایلر اوچ فرقه‌یه آیریلیرلر : بری تاتارستان کبیرده بولنان « اولو نوغایلر » در ، که هیچ برپادشاهه تابع دکلدرلر ؛ دیکری اولان « کوچك نوغایلر » ظاهراً قریم خانته تابع ایسه‌لرده ، اونلرك حکومتنه باریشماز دشمندرلر ؛ اوچنجی فرقه « منصوریلر » در ، که بتون تاتارلرك اك شجیعیدرلر . بونلرك بکی اولان وصوك خوتین محاربه‌لرنده جنکاورلکیله شهرت قزانان قانتمیر ، قریم خانلریله معادات دائمه حالنده بولونیوردی . قریمده منصور اوغللرینه مخالف اولانلره « شیرین بکلری » دینلمشلردر ، که بونلر کرای خاندانیله مصاهرت ایدرلر ، خان سفره کیتدیکی زمان اوتوزبیك سواری‌یه قدر چیقاررلردی . خانلر ، بونلرك یاردیمیله منصوریلری دوچار ضعف ایدرلردی . شدید ، متهور ومغرور برکنج اولان یکی قالغای حسام کرای ، خانی قانتمیر فرقه‌سی علیهنه اوقدر تحریك ایتدی ، که قریم اردوسی عجملر اوزرینه یورویه‌جك یرده اق کرمانه کیده‌رك ، اورادن دشمن اولان نوغایلری محو ایتمك اوزره دینیه‌ستر نهرینی [طورله صوینی] کچدیلر . قانتمیر ، قوتی قوتله رجعت ایتدیرمك ایچون استانبولدن رخصت ایستدی . آنجق لهستانلیلر ، تام بو صیره‌ده ، نوغایلرك معاهداتی اغیر صورتده نقض ایتدکلرندن شکایت ایتملریله ، قانتمیرك ایستدیکی رخصت ویرلمیه‌رك ، استانبوله کلمسی امر اولندی . خزینه‌لرینی ، عائله‌سنی کیلیده براقه‌رق ، اطاعته مسارعت کوستردی .

(۱) رئیس صاری عبدالله افندینك منشآتنده ، ن ۸۷ ، بودین والیسنك جانبك کرای خانه تشویقی متضمن برمکتوبی و ، ن ۸۸ ، جوابی مندرجدر .

(۲) نعیماده [ج ۳ ، ص ۲۳٤] « سلامت کرایك اوغلی عنایت کرای » اولونور : حال بوکه سلامت کرایك اوغلی دکل یکننیدر . نعیما ، [ص ۳۰۱] عنایت کرای ایچون « غازی کرای اوغلی » دیرکه ، اصلتده بودوغریدر . السبع السیار وطیب بك زاده .

متعلقی قارداشلری سلمان شاه ایله اوراق میرزا و عائله سنك دیكر میرزالری(١) قریم خانه تبعیت ایتمكه مجبور اولدیلر، خان، اق كرمان حوالیسنی بی رحمانه تخریب ایله، كیلیدن قانتمیرك خزینه لرینی و عائله لرینی آلدیغی كبی، كفه یی هجوم ایله ضبط ایده رك، بكلربكی بولنان بیچاقچی ابراهیم پاشایی وقاضی حامد افندی یی اعدام و شهری یغما ایلدی. غالب، بو موفقیتلرله اكتفا ایتمه یه رك، بوجاق (بساربیه) تاتارلرینی قریمه نقل ایله، قریم خانلرندن باشقه سنه اطاعت ایتمیه جكلرینه دائر كندیلرندن یمین ایستدی. عنایت گرای، قولایجه نائل اولدیغی مظفریت غروریله مفتی یحیی افندی یه یازدیغی مكتوبده قانتمیرك كندیسنه تسلیمنی، عثمانلی عسكرینك چكلمسنی، تأمین صلح ایچون رهن اولمق اوزره بعض علمانك كوندرلمسنی اشعاره جرأت ایلدی (٢). بو مطالب بی ادبانه درحال عزلنی موجب اولدی؛ قریم خانلغی سلامت گرایك اوغلی بهادر گرایه ویرلدی. اوده قالغایلق ایله نورالدینلكه قارداشلری اسلام گرای ایله صفا گرایی نصب ایده رك، «كوچك سلطان» دینیلن اوچنجی قارداشی كریم گرایی یاننده آلیقویدی.

بهادر گرایك قریم خانلغه تعیینی خبرینك ورودی اوزرینه، عنایت گرای ساحه یه ینیدیكی كبی، اگر خان جدید قریمه براً گله جك اولورسه، ممانعت ایتمك ایچون، قارداشلری قالغای حسام گرای و نورالدین سعادت گرای اوزی قربنده اردو قوردیلر. بو وقایع سیره سنده — اطاعتلری آنجق ظاهری اولان — قانتمیر قارداشی سلمان و اوراق میرزالر یدی سكز بیك نوغای ایله تاتارلره هجوم ایده رك، قالغای ایله نورالدینی اعدام و معیتلرنده كی عسكری قتل عام ایلدیلر. بوخبر، ٥ ذی الحجه ١٠٤٦ (٣٠ نیسان ١٦٣٧) ده استانبوله واصل اولدی.

عنایت گرای قوتسز قالەرق، یگانه چارۀ سلامت اولمق اوزره قانتمیردن عرض شكایت ایتمك ایچون استانبول یولنی طوتدی. ایكی خصم، حضور شاهانه یه چیقارلدی: مراد رابع، خانه، كفران نعمت و خیانتندن دولایی تقریعاتده بولندی. خطیئاتی تعداد ایتدكدن صوكره، بوستانجی باشی یه بر اشارت یاپدی؛ مظنون علیهك جوابی دودقلرنده قالدی. عنایت گرایك نعشی مدفنه قدر وزیرلر و قاضی عسكرلر طرفندن تشییع اولندی.

(١) نعیما بونلری بروجه آتی تعداد ایدر: سلمان شاه میرزا، اوراق میرزا، ولی شاه میرزا، نبرید میرزا، قوتلوغ شاه میرزا، عنایت شاه، علی بك، آق تیمور، كلم بك.

(٢) مكتوب نعیماده بر تفصیل مندرجدر، [ص ٢٠٤].

قانتمیره قاره‌حصار سنجاغی توجیه ایدلدی. اوغللرندن طورتمیر میرزا ایله جلال میرزا، نوغایلر آره‌سنده قالمش، اوچنجی اوغلی باباسیله استانبوله گلمش ایدی. بو دلو قانلی سرخوشلقله بر مسلمانی اولدورمش اولدیغندن، سلطان قصاصاً اعدامنی امر ایده‌رك، نعشی باباسنك خانه‌سنه آتلدی. متعاقباً، پادشاه، قانتمیر گبی بر جنگاورك اوغلنك اعدامنی مدت مدیده انتقامسز براقیه‌جغنی دوشونه‌رك، اونك ده اولدورلمسنی امر ایتدی (١١ صفر ١٠٤٧ — ٥ تموز ١٦٣٧). قانتمیرك اعدامی نوغایلر ایچون بادیٔ کدر، قریم خانلری عائله‌سنجه موجب سرور اولدی. منصور اوغللری، رئیس ذی قدرت وثباتلرینك اعدامنه مبنی، خانه اطاعت ایتدیلر، وصادق طوره‌جقلرینه آند ایچدیلر.

قریم قاریشیقلقلری ازوف [آزاق] قلعه‌سنك ضیاعنی انتاج ایلدی؛ حسام گرایك تاتار اردوسیله حدودده بولندیغی صیره‌ده قازاقلر (١) بو شهری بغتةً ضبط ومحافظلرینی اعدام ایلدیلر.

خان جدید، سلفلری جانبك گرای ایله عنایت گرایه تقلیداً، جلوسنی اعلان ایچون، ایکنجی فردیناند، لهستان قرالنه، روسیه چارینه سفارت گوندردی. عنایت نامه‌لر خان ایله قارداشلری قالغای و نورالدین و اوچنك بر اولان والده‌لری نامنه یازلمش ایدی [٤].

پادشاهك سیاست وهم پروانه‌سنه قربان اولدیغنی گوردیگمز ایکی بیوك تاتار بگنك اعدامنی تعقیباً دیگر قتللرده وقوعه گلدی. شریعت مأمورلریله سائر مأمورین آره‌سنده مستلزم کدر وماتم اولدی. خاصکی سلطانك یتیم قلمی اولان منمن قاضیسی نائبی، وویوده ایله چکیشمه‌دیگندن، وویوده، سلطان کدخداسی قره عبدی یه شکایت ایتمشیدی. نعیما دیرکه: «شکایت نامه گوندروب بعض افترا ایتمکله غضب پادشاهی علوگیر اولوب حکم همایون موجبنجه نائب فقیر منمنده صلب اولندی (٢)». عن اصل مصرلی وتفسیره دائر براثر معتبر صاحبی اولان گوملجنه قاضیسی عرب شهاب، حامیسی قاره مصطفی پاشا واسطه‌سیله، تألیفنی ذات شاهانه‌یه عرض ایده‌رك، سلانیك قاضیلغنه مأمور اولمشیدی. اوزمان سلانیك ویرگی تحصیلداری، مقدما زوربا الیاس پاشانك طرفدارانندن اولان ومؤخراً صدر اعظم بایرام پاشایه انتساب ایدن «قلعه‌لی سفر» نام شخص ایدی. قاضیٔ جدید شهاب افندی، تحصیلدار طرفندن شدته دوچار

(١) «مسقوو قرالی امدادیله قازاق اشقیاسی» نعیما، ٣، ص ٣٢٢. (مترجم)

(٢) نعیما، ج ٣، ص ٣٠٧ (مترجم)

محقیر اولدیغندن، اونك حقنده پادشاهه بر عریضه تقدیم ایلدی. قلەلی سفری دردست
و استانبوله اعزاء ایتمك امریله سلانیكه مباشرلر كوندرلدی. محبوس، پای تخت
قپیسنه وصولنده، شهره باغلی كیرمەمك ایچون زنجیرلرینك آچلمسنی نیاز ایتدی؛
سربست براقیلمیرق، النه بر طوپوز آلەرق، مباشرلرك اوكنه دوشدی؛ طوپوزینی
صاللایەرق، راكب اولدیغی آتی سوردی. بو حال ایله خاص باغچه اوكنه كلنجه،
پادشاه خبردار اولەرق، قلەلی سفری حضورینه جلب ایله، بایرام پاشانك كلوبده
شفاعتنه میدان قالمقسزین، « كسك كافرك باشنی ! » دیه امر ایتدی. مجرمك، حسن
حنه دائر سلانیك اهالیسندن آلدیغی عرض محضر قوینده قالەرق، باشنی اوچوردیلر.
قیصریه شیخی برمدتدن بری استانبوله كلەرك، مقدما سائقهٔ تعصبله بدبخت آبازه‌یی
قتله تحریك ایلدیكی كبی، شمدی ده پادشاهی موحش رؤیالرله تعجیز ایدیوردی.
یكیچریلری محو ایتمك ممكن اولەمەجغنه قناعت كتیرمش اولدیغی ایچون، بو عسكرك
سربوشلرینی دكشدیرەرك، یكی برشكله قویمق ایستیوردی. پیرفتنه انكیز، قاتل تحملری
آنجق ایكی عصر صوكره آچیله بیله‌جك تصوراتنه قربان اولدی (۱). آزقالدیكه
مراد رابعك دهشتی، اك مقدس حقوق بین المللی اخلال ایله، ایران سفیری مقصود
خانی ده اعدام ایده‌جك ایدی. ایلچی تكالیف صلحیه وهدایای قیمتدار ایله پای تخته
كلمشیدی. پادشاهه تقدیمنه مأمور اولدیغی هدیه‌لر شونلر ایدی: غایت آغیر قیمتلی
سكز هند آتی، قرق هجین دوه‌سی، كیسه‌لری شاهك مهریله مختوم اوله‌رق اك
خالص نوعندن یوز اللی مثقال مسك و او مقدار خالص عنبر، اوتوز یوك اعلی
زرداوه كورك، آلتون وكموش ایشلنمش سكز قالیچه، برچوق ایپك قالیچه‌لر،
دالبندلر، موصلینلر، كشمیر شاللری، دیكر قیمتدار قماشلر، غایت صنع ایشلنمش سكز
اوق. داود پاشا سرایی ایلچینك اقامتنه تخصیص و برقاچ كون صوكره حضور شاهانه‌یه
قبول اولندی. لكن ایلچینك اسكداره وصولنده (۱۷ ربیع الاول ۱۰۴۷ — ۹ اغستوس
۱۶۳۷) تكلیفاتی شایان قبول دكل كبی كورندیكندن، بولندیغی دائره‌ده حبس وضیعت
صیقی بر اسارت آلتنه وضع ایدلدی. قاپیلر، پنجره‌لر، اوجاقلر كمال دقتله سد اولندی؛
او صورتده‌كه سرای همایون ایلچی ایچون حقیقی بر « دارالظلام (۲) » اولدی.
معهذا حلب والیٔ جدیدی محمد پاشا مأموریتی مركزینه كیتدیكی زمان، ایلچی
...سنك آدملرندن ایكیسی لوند قیلیغنده پاشانك خدمه‌سی آره‌سنه صوقوشدورمغه

(۱) نعیما، ص ۳۲۳. (مترجم)

(۲) « [illegible] ». تئرفان، سنه ۱۷. هراقلیئی. ایرانك قدیم عادتی ...

موفق اولمشیدی . محمد پاشا بونلری میدانه چیقاره‌رق ، ایلچینك شاهه یازدیغی مكتوبلرینه برلكده ، محافظهٔ قویه آلتنده استانبوله كوندردی . سلطان مراد ایلچی‌یه منفعل اولدی ؛ لكن حقوق ملل احكام مقدسه‌سنی ایلچینك شخصنده نقض ایتمكه جسارت ایده‌مدیكندن ، انتقامنی مكتوب حامللرندن آلدی . بو بدبختلر ، برونلری و قولاقلری كسیلدكدن صوكره ، ایلچینك اقامتگاهی قارشیسنه آصلدیلر . فلاكتلی مكتوبلر ، قسماً كسیلمش یوزلرینه دیكیله‌رك ، بو جزایه اوغراملرینك اسبابنی اعلان ایلدی . حقوق مللی جسورانه پامال ایدن بو مستبد خون نثار ، روم كلیساسی رئیس روحانیسنك صفتنه نصل رعایت ایده‌جك ایدی ؟ جزویتلرك بیوك دشمنی اولان پطریق كیریل جبراً مقامندن آلنه‌رق ، یدی قله‌ده بوغلدی . معهذا اونك اعدامی ، عید فصح پازار كونی ، كوندوزین ، علائم روحانیه‌یی حائز بر محكوم كورمك ایسته‌ین خلق قارشیسنده وقوعه كلدی ؛ بو فرط استبداد و تحقیر ، دیكر بر زمانه ، دیكر مفسده‌لره قالمشیدی (١) . جزویتلرك حامیٔ علنیسی اولان یكی پطریق قارفیلا ، برات مأموریتی ایچون خزینهٔ همایونه اللی بیك آلتون اعطاسنه مجبور اولدی (٢) .

سلطان مراد ، ایران سفیرینی حضورینه قبولنده بغداد محاصره‌سنك مقرر ولدیغنی بیان ایتمشیدی . بالذات بولنمق ایستدیكی بو سفرك تداركاتیله فعالانه اشتغال ایدیی . صدراعظم بایرام پاشا ، ایلری كیتمكه امر آله‌رق ، ازمید ، ازنیق ، آقشهر یولیله توقاد اوزرینه حركت ایتدی . بولی سنجاق بكی بولنان — آبازه طرفدارانی بقایاسندن و یكیچریلرك اوزلاشماز دشمنلرندن — سرخوش محمد ، صدراعظمك یانینه كلدیكنده ، همان بیونی اورلدی . اردو اماسیه‌ده توقف ایلدی . بایرام پاشا ، برصویولی انشاسی ایچون كندی كیسه‌سندن اون بش بیك غروش ویردیكی كبی مؤخر آبش بیك غروش دها علاوه ایتمشدر ؛ اوزمان ، بر غروش طقوز درهم كموش طوتاردی . بوندن ماعدا برمولوی‌خانه تأسیس وشیخنه یومی یتمش اقچه تخصیص ایلدی ؛ درویشلرك مصارف اطعامیه‌سی ده سمیحانه تعیین ایدلدی . نیكده‌ده ، جوانمرد صدر اعظم ، خراب اولان برخانی كندی مصرفیله تعمیر و برپازار احداث ایلدی .

(١) هانمه‌رله باشقه زمانه قالمش دیدیكی معامله ، یونان اختلالنك باشلیجه مرتبلرندن اولان روم پطریقنك اعدامی مسئله‌سیدر . برحكومت ، تبعه‌سنی فعلاً افساد ایدنلر حقنده نه معامله یاپار؟ ... روحانیه ، نه برات معصومیت ، نه ده هر جرمی جزاسز یاپه‌بیلمكه علامت مأذونیتدر . (رم)

(٢) زینقو ، ص ٣٨ . ساغرودویه نظراً ، ص ٦٩٤ : « روم پطریقی طرفندن قرق بیك ... ویرلدی . » [برات مأموریتی ایچون قرق بیك دوقه تقدیم ایدن پطریق افندینك ادارهٔ روحانیه‌سنده بولنان خلقدن نه قدر پاره آلدیغی محتاج تفكر دكلدر .]

اردو ، ۱۰٤۷ سنهٔ هجریه‌سی محرمنی (مایس ، حزیران ۱٦۳۷) سیواسده گچیردی ؛ اورادە علوفە ویرلدی . بعده عینتاب اوزرینه حرکت اولندی (۱ صفر ۱۰٤۷ — ۲۵ حزیران ۱٦۳۷) . صدراعظم ، اردودن اول سرعتله بیره‌جگه (قدیم بیرتا) گیدەرك ، ایکی بیوك طوپی معاینه ایتدی ؛ که بونلرك اورادە اصطناعی ایچون جبه‌جی‌باشی‌یه اون سکز بیك آلتون ویرلمشیدی. بایرام‌پاشا ، قارص و ارضروم حدودینی تأمین ایلدکدن صوکره ، ربیع‌الآخرده (ایلول) آماسیه‌ده قیشلامغه رجوع ایلدی .

بودین واوزی بکلربکلکلرندن معزول اولان نصوح پاشا زاده حسین پاشا ایله کنعان‌پاشا ، دیوان‌همایون وزیری تعیین اولندیلر. افلاق وویوده‌سی ماتیاس بسارابا افلاق وویوده‌لغی ایچون کندیسندن زیاده آقچه تکلیف ایتمش اولان رقیبی رادول ستریدیانك برونیله قولاقلرینك کسلمسی ایچون استانبولدن امر آلمغه موفق اولمشیدی (۱). آنجق اوزی والیسی محمد پاشا ، بسارابایی اعدام ایتمك ایچون امر آلدی . پاشا ، بسارابایی اله گچیرمك ایچون کندیسنی طوتوچی‌یه دعوت ایلدی ؛ لکن آکلاشلدیغنه گوره ، بسارابا اثنای راهده ، حقنده قرارلاشدیریلان معامله‌دن خبردار اوله‌رق ، عودت ایتمك احتیاطنده بولندی . بونك اوزرینه محمد پاشا بسارابانك مأموریتنده تصدیق متضمن بر برات گوندره‌رك ، کندیسی‌ده قیشی چیقارمق اوزره سلستره‌یه گیتدی (۲). قبریس والیسی اسکی یوسف پاشا ، تعدیات و تعرضاتندن دولایی ، قاضی جزیره عجمزاده مصطفی افندی ایله برلکده استانبوله جلب اولندی ؛ قوزبکجیسی تحقیق کیفیت ایچون قبریسه گوندرلدی . سلاحدار آغا ، اسکی یوسف پاشانك حامیسی اولدیغندن ، اونك طرفندن قوزبکجیسنه واقع اولان تنبیه و ترتیبله ، قباحت عجمزاده‌یه تحمیل ایدلدی ؛ یوسف پاشا ، سربست براقلدقدن باشقه کفه والیلکنه‌ده نائل اولدی .

بو آره‌لق ادارهٔ عسکریه‌ده عظیم بر فعالیت گوریلیوردی ؛ استانبولده یکیچریلك مقداری بش بیك نفر آرتیرلدیغی کبی ، خرستیان دلی‌قانلیلردن دوشیرمه صاتین‌آلمق ایچون مأمورلر گوندرلدی . ایکی سنه‌دن بری ، متعدد محللرده دانه دوگمکه انتعال ایدیلیوردی . بوسنه والیسی ، یکرمی بشر اوقه‌لق ، یعنی اللیشر لیوره‌لق شرپینك

(۱) نعیماده ماتی برینه یانی یازلمشدر (ج۳، ص۳۲٦) . بو بر ترتیب سهویدر .

(۲) انکلده بوکا دائر هیچ برشی گورلیور .

كونه دوكه دوزمك و بغداد محاصره سی ایچون حاضر بولندورمق اوزره امر آلدی (١). صوك بهارده وباظهور ایده رك ، ایلك بهارده دخی دوام ایلدی . آنجق بو بلیه ، مراد رابعی قدر غدار اولمادیغی ایچون ، كیمسه اختیاری ، زنكینی فقیری بلاانتخاب مصاب ایتمكده ایدی ؛ سلطان مراد ایسه مغدورلرینی انتخابده امثالی كورلمه مش بر وحشت رائه ایدیوردی ؛ بو دفعه ده متصف اولدیغی آثار ذكادن دولایی (٢) قورقمده بولندیغی سلطان قاسم نامنده كی برادرینی اعدام ایتدیردی (٢ شوال ١٠٤٧ — ١٧ شباط ١٦٣٨) .

سلطان مرادك ، قارداشنك اعدامیله دفع اندیشه ایلدیكنك یدنجی كونی (٨ شوال ١٠٤٧ — ٢٣ شباط ١٦٣٨) توغ همایون جبه خانه و ترسانه اوكنه دیكلدی ؛ اوندن صوكره ده سفره مأمور پاشا و اغالرك قاپیلری اوكنه ركز اولندی . بر قاچ كون صوكره ، كاغدخانه قربنده كی باروت خانه ده یكرمی قنطار باروت آتش آله رق ، باروت خانه نك سقفی اوچدی ؛ آلتی كیشی تلف اولدی ؛ اون كیشی ده ، كیمی خفیف كیمی آغیر ، یاره لاندی . بودین والیسی موسی پاشا قائم مقاملقله استانبوله دعوت اولنه رق ، اونك یرینه اوزی محافظه سنده بولنان محمد پاشا تعیین اولندی ؛ نصوح پاشازاده اونك یرینه سلستره والیسی اولدی . توغ همایون ، استانبولده ركز اولندقدن بر هفته صوكره ، اسكداره كچدی (١٥ شوال ١٠٤٧ — ٢ مارت ١٦٣٨) . ذی القعده نك یكرمی اوچنده ، ذات شاهانه بتون سرای مأمورینی ایله برلكده اسكداره كذار ایلدی (٣) . سلطان مراد ، تیموره مستغرق بر آته بینمش ایدی ؛ باشنده بولنان تیمور طوغولغه اوزرنده كی

(١) چوری ، ١٠٤٥ (١٦٣٥) ده امرك ورود ایتدیكی زمان بوسنه دفتردارلغنده بولندیغی جهتله ، بونی بالذات شاهد اوله رق روایت ایدر . مؤخراً موسی پاشا بودین والیسی بولندیغی زمان چوری یه اوتوز آلتی اوقه لغه قدر ، یعنی سكسان لیوره لقدن طقسان لیوره یه قدر كولله لر كوستریمشدر ، كه بونلر بودینك صوك محاصره سنده آلمانلر طرفندن آتلمشیدی .

(٢) بالذات شاهد اولنی اوزره روایت ایدن طیب بكزاده یه مراجعت ، ص ٢٣٩ . طیب بكزاده بوزمان سرای خدمه سندن ایدی .

(٣) نعیما اشبو ٢٣ ذی القعده نك پنجشنبه یه مصادف اولدیغنی یازیور . فقط یوقاریده ٨ شوالك ٢٣ شباط و چهارشنبه كونه تصادفی بیان ایدیورکه بویا كلشدر . ٨ شوال ٢٢ شباطه مصادفدر ، كه چهارشنبه دكل صالیدر ؛ اشبو ٢٣ شباط طرز جدیددر ، طرز عتیق حسابنده ده دكل ، ١٣ در .

صاریغك ایكی اوجی عرب اصولی اوزره آرقه‌سنه دوغری صارقمش ایدی (١).

اردو یكرمی طقوز كون اسكدارده قالدی؛ قاپودان پاشا ایله كچن سنه‌ده قدومی متیمن عد اولنان مفتی افندی‌ده عسكره رفاقت امرینی آلدیلر. روم ایلی عسكری، روم ایلی ایالتنه تعیین اولنان آرسلان پاشا اوغلی علی پاشا و اناطولی عسكری، اناطولی بكلربكی وارداد علی پاشا قوماندهسنده ایدیلر. ترسانه كدخداسی پیاله، دونانما ایله قره‌دكیزه مأمور اولدی.

٢٣ ذی الحجه ١٠٤٧ — ٨ مایس ١٦٣٨ جمعه ایرته‌سی كونی اردو اسكداردن بغداده توجه ایلدی. آره‌ده‌كی مسافه یوز اون مرحله‌یه تقسیم اولنمشیدی. ازمید بشنجی مرحله ایدی؛ پادشاهی بورایه قدر تشییع ایتمش اولان معزول موالی ایله مدرسلر رخصت آله‌رق، استانبوله عودت ایتدیلر. بونلرك عزیمتلرندن مقدم، قاضیلره ایراد سؤال ایله درجات علم ولیاقتلرینی تحقیق ایتمك اعتیادنده بولنان پادشاهك حضورنده قاضیلغه نامزد برقاچ ذاتك امتحانلری وقوع بولدی. بروسه‌دن معزول ایكی قاضی ایله مصر ویكی شهردن معزول دیكر ایكی قاضی. منحل اولان ادرنه قضاسی ایچون قورقونج امتحانجینك حضورنده عرض وجود ایتدیلر. سلطان مراد بونلره شو ایكی سؤالی ایراد ایتدی: «ایمان جوهرمیدر، عرضمیدر؛ ومقولات عشره‌دن هانكیسندندر؟ — اكل لحم تركنه یمین ایدن بالق یمكله حانث اولورمی؟ (٢)»، نامزدلردن اوچی كتابه مراجعت ایتمك اوزره رخصت ایستدیلر؛ دردنجیلری اولان ادهم زاده ایكنجی سؤاله شو جوابی ویردی: «ایمانده [یمینلرده] عرف معتبردر؛ عرف ناسده لحم دینلسه بالق مراد اولنماز، و ذهن اوكا منساق اولماز؛ اكل لحمه یمین ایدن بالق یمكله حانث اولماز.» برنجی سؤال ایچونده بر رساله ابراز ایده‌رق، جواب مناسب ویردی. نامزدك جواب مدققانه‌سی پادشاهك تبسمنی موجب اوله‌رق، منحل اولان منصب اوكا توجیه اولندی. ادهم زاده‌نك بو یولده ادارهٔ كلام ایتمسی، اناطولی قاضی عسكری احمد معید افندینك خشونتلی و كمال استقامتنه دلالت ایدن سوزلرندن زیاده طبع شاهانه‌یه موافق ایدی. احمد معید افندی، مفتینك مجلسندن

(١) كندیلری براسب اژدرپیكره كچیم وبركستوان كیدرمشلردی. باشلرینه مصر تاجلی توبه‌رق، اوزرینه برقرمزی شال عمامه صارمش. وطیلسانی منكب شریفلرینه ارسال ایتمشلردی. برهیئتده رسم عرب اوزره فرسان صحابهٔ كرامهٔ تشبیه قصد ایلمشلردی. مغفر آهنینلرینه سرغوج خسروانی واوتاقهٔ صاحب قرانی طاقوب كمال مهابتله پادر ركاب اولمشلردی. نعیما، ص ٣٢٧. (مترجم)

(٢) سؤال وجواب نعیمادن آلنمشدر. (مترجم)

وهمده ملازملرندن برينى محقق تكدير ايتديكى صيره‌ده؛ «كابردولتى اصلا كوزتمكسزين، تعجب و رشوت عليهنده اغير سوزلر سويلمشيدى. سلحدار مصطفى پاشا ايله مصاحب شهريارى حسين پاشا، بو سوزلرى نا مساعد بر قالبه دوكه‌رك، پادشاهه عرض ايتديكلرندن، قاضى عسكرك بلغراده نفينه اراده صدور ايلدى. اوندن صوكره‌ده، مرده رابع اوتاغندن چيقاركن، محكوملك چادرينه كوزى ايليشه‌رك، انفعالى مشتد اولدى: حسين پاشايه خطاباً: «نه طوريورسك؟ شونك چادرينى باشنه ييقوده بر آن اول جهنوب كيتسين!» ديدى. درحال ايپلر كسلدى، چادر ييقلدى. قاضى عسكر چادر آلتندن چيقار چيقماز، منفاسنه كوندرلدى (١).

پادشاه، ازميددن عزيمتى متعاقب، اورايه قدر برابر كلمش اولان برسلطانك او شهرده بر شهزاده طوغورديغنى متضمن بر مكتوب آلدى؛ لكن نوزادك اوغلان اولمسنده آلدانلمش ايدى. بدبخت خبرجى، خبرك تحققنه قدر محافظه آلتنه آلنه‌رق، حقيقت آكلاشيلنجه، جزاءً قازيغه اورلدى (٢). اسكداردن اعتباراً اون دردنجى مرحله اولان اينه‌كولده، قونيه‌دن پادشاهك استقبالنه شتاب ايتمش اولان وزير اعظم موكب همايونه مواصلت ايده‌رك، سلحدار پاشانك چادرينه اينلدى. آلتون زنجير، مكرر سمور خلعت، مرصع اكرلى آت، مرصع خنجر احساننه مظهر اولدى؛ معيتندن يكرمى درت آغايه خلعت كيديرلدى. اسكى شهرده — كه اهل صليب تاريخنده پك مشهور اولان «دوريلوم» در — سلطان مراد، قيزى كوزل مال خاتونى مؤسس دولت سلطان عثمان غازى‌يه ويره‌رك، خاندان عثمانينك جد مادريسى اولان شيخ اده‌بالينك قبرينى زيارت ايلدى. سيد غازيده دخى، آسياى صغراده واسع نفوذده روملره قارشى مجاهداتيله مشهور اولان قهرمان بى محابا سيد بطال غازينك تربه‌سنى زيارت ايتدى (٣). «قزل كليسا» دينيلن محلده خسرو پاشانك بنا ايتديكى خانده سلحدار پاشانك كدخداسى چفته‌لرلى عثمان اغا پادشاهه ضيافت چكه‌رك، قيمتدار هديه‌لر تقديم ايلدى.

(١) استانبول قاضيسى عيسى افندى اناطولى قاضى عسكرى و اونك يرينه كرد قاسم افندى تعيين اولندى. نعيما، فذلكه، طيب بك زاده، روضة الابرار.

(٢) «ساغره‌دو، بو معامله‌يى علامت وحشت كوره‌رك، تنقيد ايدر.» ساغره‌دو، ص ١٠٦. زينقو، ص ١٤١. [زينقوده‌كى] «موستالوق» كلمه‌سى «مژده‌لك» اوله‌جقدر. [نعيماده، ص ٣٢٩، بر شهزاده‌نك خبر ولادتى كلديكى مندرج ايسه‌ده، نوزادك اوغلان اولاديغنى اكلاشلديغنه، و بو خبرى كتيره‌نك اولديرلديكنه دائر بر روايت يوقدر. مترجم]

(٣) ١٢٢ (٧٥٩) سنه‌سنده ميدان حربده قالمشدر، حاجى قالفه، تقويم التواريخ.

برمدتدن بری آرقه‌سی کسیلن اعدام جزاسی بولوادیننده تکرار باشلادی . بولوادین — قرمزی بنکلی مرمری، روایت قدیمه‌یه اینانیله‌جق اولورایسه رنکینی آتیسک قانندن آلمش[*] — اولان سینادا خطۀ قدیمه‌سنده واقعدر. میخالیچ نائبی حقنده شکایات وقوعه کلدیکندن، حضور شاهانه‌یه جلب و مدافعه‌سی استماع اولنه‌رق، اعدامه محکوم اولدی . عثمانلیلرك ازوبی اولان نصرالدین خواجه‌نك مدفون بولندیغی آق‌شهرده اردو ایکی کون توقف ایتدی؛ پادشاه شهرك جنوبنده کائن وصناعی برچاغلایانی حاوی اولان تکیه‌یی زیارت ایلدی. سلطان مراد، موقعك لطافتندن وصویك صفوتندن ملهم اوله‌رق، برنجره‌نك اوزرینه دورت مصراع یازدی، ومفتی افندی‌یه تنظیرینی امر ایلدی . افندینك جلب خشنودیسنه اهتمام ایدن مفتی‌غروب شمسدن اول، سلطان مرادك مدحنی شامل برقاچ بیت تحریریله امری انفاذ ایتدی(١) .

اوندن صوکره توقف اولنان آقین چایری موقعنده خدمۀ خاصه‌دن تکیه‌سی برمقدار پاره آله‌رق، فرار ایتمش اولدقلرندن، ایکیسی‌ده طوتیلوب زدوکاهه کتیریله‌رك، اعدام اولندیلر . ایرته‌سی کون اردو ایلغون [ایلغین] ده چادر قوردی. سلجوقیلر زماننده، ایلغین اسکی شهر کبی، «آب گرم» یعنی صیجاق صو نامیله کیلیردی . سلطان علاءالدینك باباسی سلطان غیاث‌الدین سلجوقی، صویك

(١) سلطان مرادك بیتلری :

بهشتدن قطعه‌در حقا که بو عشرتکه زیبا * بوکا داخل اولان مرده اولوبدر ذوق ایله احیا .
مرادی‌فتح ایراندن‌چقان ایمه کیتدی‌بغداده(١) * تنعم ایلدی، ایچدی بو کوثردن شراب تمنا .

شیخ‌الاسلام یحیی افندینك نظیره‌سی :

زهی جای فرح بخش صفا کستر، حیات افزا * نباتندن یسه برمرغ، اولورطوطی کبی کویا .
بهشتك قطعه‌سی دیردم، ولی‌رشك‌بهشت اولمش * قدوم پادشاه ایله ، بو نزهتکاه بی همتا .
صوین کوثردبو نظمنده اوکمش اول شه عادل * خوشا پاکیزه نظم روح‌بخش، آب‌حیات افزا .
الهی حضرت سلطان مراده عمر سرمدویر * مسخر اوله اکا تاابد دنیا و ما فیها .
دیه اخلاص ایله پرده بشر، کوکده ملك آمین * دعا ایتدکجه اول شاه جهانه صدق ایله یحیی .

نعیما، ج ٣ ، ص ٣٣٤ ؛ فذلکه ، ج ٢ ، ص ١٩٥ . نعیما شوفقره‌یی علاوه ایدر: « محل منبور برنجه طاشدن یاپلمش سدلراوزره برنشیمن، هربرسدك کنارنده نیجه میزاب کبی فراوان آب زلال روان اولور لطیف مسیره ایدی . » بومحل ، باش تکیه نامیله معروف ایمش . (مترجم)

(١) « سلطان مراد ، ایران (خطۀ روان) تسخیرندن صوکره بغدادك فتحنه عزیمت ایتدیکی زمانی »

اوزرینه مزین قبەلر بنا ایتمش ایدی . بونلردن هنوز برقرار اولانلری پادشـاه مصاحبلریله برلکده زیارت ایلدی .

ایلغینده ، اسکی شهر قاضیسی اردوی همایونه کلەرك ، مهدیلك ادعاسنده بولنان سقاریه شـیخی نامنده برمتعصب درویشك هذیانلرندن حاصل اولان قاریشـیقلغی پادشاهه عرض ایلدی . سلحدارك کدخداسی ایله درت بکلر بکی شیخك اوزرینه کوندرلدی . شیخ ، سـقاریه ، مودورنی ، قوجه ایلی طرفلرندن درویش نامیله یدی سـکز بیك کیشی طوپلامش ، واوئجه اناطولی بکلر بکیله جنکه کیریشـەرك ، ترحاله وقاره حصار سـانجاق بکلری محاربه میداننده قالمش ایدی . بونك اوزرینه سلحدارك کدخداسی ، سلحدار پاشانك قاپیسی خلقی و اوچ درت بیك صـاریجه وسکبان وسائرەایله برابرمحاربه ایدەرك ، عاصی‌یی مغلوب ایتدی ، واون‌ایکی آدمی‌ایله برلکده محبوساً اردوی همایونه کتیردی . « شیخه سلاح ایشلمز » دیه مریدلری آره‌سنده منتشر ارلان اعتقادی ازاله ایتمك ایچون ، جلادلر وجودندن دری پارچه‌لری چیقاردیلر ؛ اوندن صوکره برر برر پارماقلرینی کسدیلر . شیخ ، اصلا شکایت ایتمیەرك ، جلاده : « جلاد آغا ، ایومه [عجله ایتمه] ! (۱) » دیمکله اکتفا ایتدی . سلطان مراد : « سن حضرت عیسایم ، دیر ایمشسك ؛ کرچکمیدر ؟ » دیه سؤال ایلدکده ، سقاریه شیخی : « حاشا ، بن امت محمددنم ، وعیسی علیه‌السلامه منتظر -لردنم » جوابنی ویردی . پادشاهك قونیه‌یه واصل اولدیغی کون (٤ صفر ۱۰٤۸ — ۱۷ حزیران ۱٦۳۸) ، بولی بکی عبدی پاشا ایله یکی شهر بکی شمسی پاشا زاده ، حقلرنده شکایت وقوعنه مبنی ، اعدام اولندیلر . قونیه مولوی‌خانه‌سی پوست نشـینی بکر چلبی — که سلطان مرادك قونیه‌دن ایلك مرورنده نائل التفات اولەرق ، مطبخ مصارفی اولمق اوزره صوغله وارداتندن‌ده یوزبیك آقچه تخصیصات آلمش ایدی — صوغله اهالیسنه وقوع بولان تعدیاتندن ، واردات وقفیه‌یی شرط واقف موجبنجه صرف ایتمیەرك ، کندی صندوقنه قویمش اولمسـندن دولایی ، بحق ، افندیسنك کوزندن دوشدی . سلطان مراد بکر چلبینك اعدامنی امر ایده‌جکی صیره‌ده مفتی ایله دیکر اکابر دولتك شفاعتلری اوزرینه ، جزای اعدام نفیه تحویل اولندی . بکرچلبینك یرینه قاره‌حصارده بولنان عارف چلبی‌پوست نشین اولدی . بکر چلبینك

(۱) نعیمادن عیناً النمدی . ج ۳ ، ص ۳۳۷ . (مترجم)

حسود ودشمنلری، خانه‌سنده بر چوق خزینه‌لر مکتوم اولدیغنی اسناد ایلدیلر. سلطان مراد، حقیقت حالی آکلامق ایچون، شیخك صاحبهٔ عرفان اولان زوجه‌سی شیرزاد خانونی حضورینه جلب ایله، استجواب ایتمسی اوزرینه، قادین، همان کوزل بر جواب بوله‌رق: «هر نه‌سی وار ایسه پادشاهمك منظوری اولدی؛ روان سفرینه عزیمت بیورلدیغی وقت، بنه سعادتلی خنکارمك ویردیکی کورکلر واردر، فرمان بیوریلور ایسه اونلری‌ده ویره‌لم» دیدی. پادشاه سکوت ایده‌رك، عفو ایلدی. شیخ، استانبولده صدراعظم بایرام پاشانك قوناغنده سکون ایچنده ختم حیات ایلمشدر.

اردونك قونیه‌ده بولندیغی بر کون، فخرالدین زاده (نعیما اونك لساننده روایت ایدر)، یکیچری چورباجیلرندن خسرو صو باشی ایله اردوکاهه قریب بر موقعده ایدی؛ بو صیره‌ده پادشاه، تبدیل قیافت، اورادن کچه‌رك، بونلره دوغری غضوبانه عطف نظر ایلدی. خسرو صوباشی بر چاووش ایله یکیچری کدخداسی بکتاش اغانك چادرینه چاغیرلدی. وقتسز دعوت ایدلمسی، او کون پادشاهك قورقونج بر صورتده باقش اولمسی خسروك شبهه‌سنی جلب ایتدی، که مؤخراً وقعه‌دخی اصابت ظننی کوسترمشدز؛ فی‌الحقیقه بر خط همایون خسروك اعدامنی امر ایتمش، ویکیچری کدخداسی بوایشی عهده‌سنه آلمش‌ایدی. خسروصوباشی، احتیاط عاقلانه اولمق اوزره، روبه‌سنك آلتنه تیموری قیصه برقیلیج [قولتق کوزده‌سی] آله‌رق، کدخدانك دعوتنه اجابت ایلدی. چادره کیردیکی زمان چاووشلری طوپلانمش بوله‌رق، سلام ویردی؛ آنجق بر یکیسی سلام آله‌رق، دیکرلری، هر برعلامت اولمق اوزره، سکوت ایتدیلر؛ چونکه برمسلمان، معتاد اولان «السلام علیکم» سوزینه جواباً «وعلیکم السلام» دیمز ایسه، قارداشی حقنده برفلاکت تمنیسنده بولندیغنی، یاخود اونك حیاتندن نومید اولدیغنی کوستریر. خسرو، بردقیقه بیله غائب ایتمکسزین، قیلیجنی چیقاردی؛ باش چاووشك امر فلاکت عمونی ویره‌جکی صیره‌ده اوکا برضربه یتشدیردی؛ چادرك پرده‌سی ره‌سندن کندیسنه بریول آچه‌رق — سرشیرمش اولان چاووشلرك کندیلرینی طوپلامسنه وقت قالمازدن اول — دیشاری‌چیقدی. کیجه‌نك قارا کلغی وبرقاچ صادق دوستك یاردیمی قاچمسنی تسهیل ایتدی. بوخسرو، وقتیله رجب پاشانك مطره‌جیسی ایدی. بیوك فتنه صحنهٔ خونیننده بری کندیسنی کورمه‌مش

اولان پادشاه ، بو دفعه یاننده کچرکن کورمش ، طانیمش ، وماسبقی تخطرله اعدامنه امر ویرمش ایدی (١).

چاقید خانی وقفه‌کاهنده — درزی بکنه غالب اولان کوچك احمد پاشانك تشددرمه‌سی — سابق طرابلس بکی بلغار احمد پاشا اردویه التحاق ایتمك اوزره کلمشیدی. پادشاهك آیاغنی اوپه‌جکی صیره‌ده ایدی که دوچار دهشت اولان آرقه‌داشلرینك قارشیسنده باشی یره یووارلاندی . بکلکی زماننده تعدیاتده بولنمش اولمقله اتهام ایدلمشیدی . صدر اعظم بایرام پاشا ، چاقید خاننده بنا ایتمش اولدیغی خانده پادشاهه ضیافت چکه‌رك ، خانی‌ده افندیسنه تقدیم ایلدی . مراد رابعك اطنه‌یه وصولنده سکز کیشی ، اطنه بکی جعفر پاشانك مظالمندن بیزار اولدقلرینی کوسترمك ایچون ، قلعه دیوارندن نهره آتلدیلر . جعفر پاشا حضور شاهانه‌یه چاغیریلدرق ، مأموریتنی غائب ایتمکله قورتلدی . پیاس لیماننده ، مصر والیسنك سفر ایچون ارسال ایلدیکی هدایا ایله مالی ایکی سفینه‌پادشاهك ورودینه منتظر ایدی . انطاکیه‌ده ، اورونت نهری [نهرعاصی] کوپریسی اوزرنده پادشاهی بکلمکده اولان برچوق خلق بولندیغی جهتله ، سلطان مراد — احتمال که اطنه منظره‌سنك تکررندن احترازاً — نهری بر باشقه طرفدن آت ایله کچدی . ذات شاهانه‌دن آیرلمامالری لازم کلان علمدارلر ، رکاب آغالری ، صولاقلر حیاتلرینی تهلکه‌یه قویه‌رق کچدیلر . کذرکاه همایونده کیمسه بولنمامسنه دقت ایتمك ایتمکله مأمور اولان چاووش باشی‌یه اواقشام دکنك اورلدی .

اسکداردن اللی بشنجی منزل ویولك وسطی اولان حلبه ١١ ربیع‌الاول (٢٣ تموز) ده مواصلت واون التی کون اقامت اولندی . بوراده بولندیغی صیره‌ده ، قره‌حصار متسلمی سراج اوغلی ، اردوی همایوندن عودت ایدرکن ، سنجدار پاشانك خانه‌سندن قاچمش غایت کوزل بردلی قانلی‌یی برابر کوتورمش اولدیغی ایچون حضور شاهانه‌یه جلب اولنه‌رق ، شو ابتلای مجرمانه‌سندن دولایی اعدام اولندی . ینه حلبده بعض فاضلیتلرك توجهاتی اجرا قلندی . سلیم اولك سلطان غوری ایله محاربهٔ مشهوره‌سنك وقوع بولدیغی مرج دابقك آلت طرفنده وداود پیغمبرك قبری اولدیغی روایت اولنان محلده اوخری سانجق بکی دلی پیری پاشا دلاچ مجازات اولندی .

(١) «Prorupere concepta pridem odia et summum supplicium decernebatur» تاسیت ، وقایعنامه ، ٦ ، ٣ [روما وقایعندن متنه موافق برفقره‌در .]

پیری پاشا ، اردوی همایونه کچ قالمش اولمسندن باشقه ، برچوق تعدیات ایله‌ده متهم ایدی؛ ازجمله آتلی بك‌زاده ذوالفقار پاشایی بغیرحق اولدورمشیدی . نزیبده سلطان‌مراد، حکیم‌باشی امیرچلبی‌یی برچوق افیون یمکه مجبور ایده‌رك، اولدوردی. سلحدار پاشا ، بومنصبی کندی آدملرندن برینه توجیه ایتدیرمك ایسترکن موفق اوله‌مادیغی ایچون،امیرچلبینك خصم‌جانی کسلمش ایدی. حکیم باشی‌یی نزدشاهانه‌ده ، آفیون تریاکیسی اولمق اوزره اتهام ایلدی ؛ فی‌الحقیقه ، حکیم باشینك پادشاه ایله شطرنج اوینادیغی صیره‌ده ، آبدست آلمق بهانه‌سیله حضور شاهانه‌دن هر چیقدقجه افیون یدیکنی برخدمتکارندن خبر آلمشیدی . سلطان مراد ، اولا سلحدار پاشایه ایناتمق ایستمدی ؛ لکن نزیب منزلنده حکیم باشی ینه آبدست آلمق اوزره قالقنجه، سلحدار پاشا ، افیون یمکه کیتدیکنی سویلدی . امیر چلبینك عودتنده پادشاه — کوکسنده صاقلی اولدیغی خدمتکاردن تحقیق ایدلمش بولنان — افیون حقه‌سنی چیقارمسنی امرایده‌رك ، حقه میدانه چیقنجه، « بونه‌در ؟ » دیه سؤال ایلدی . طبیب : « ضررسز برآفیون تریبیدر » دیه جواب ویردی . سلطان مراد « اویله ایسه یه ! » امریله مقابله ایتدی . حکیم باشی ، برقاچ دانه یدکدن صوکره توقف ایده‌رك ، بوقدری کافی اولدیغنی ، ودها زیاده‌سی پانزهرده اولسه زهر اوله‌جغنی سویلدی. آنجق غدار، بقیه‌سنی‌ده یمکه اجبار ایتدیکی کبی، متعاقباً مغدورینك حالت الیم نزعنی جلادلره مخصوص برمحظوظیت ایله سیرایتمك اوزره ، کندیسیله شطرنج اوینامسنی تکلیف ایلدی . اوچ اویوندن صوکره ، تسلیم روح ایتمك اوزره اولان طبیب خانه‌سنه نقل اولندی ؛ شاکردانی کندیسنه ادویه احضار ایتمش ایدیلر ؛ « بکا علاج لازم دکل ، سلحدار کبی خصم قوی زماننده اولوم صاغلقدن ایيدر» دیه‌رك ، وبرچوق آفیوندن صوکره زهر کبی مؤثر اولان برکاسه بوزلو شربت ایچه‌رك ، اکمال سکون ایله تسلیم روح ایلدی . سلحدار پاشانك محمیسی اولان زین‌العابدین طبیب شهریاری اولدی .

بیره‌جکده، اردو نهری قرق پارچه سفینه‌دن ترکیب اولنمش برکوپریدن کچدی. ذات شاهانه آیریجه برقاییق ایله مرور ایتدی ؛ حرمت مخصوصه اولمق اوزره مفتی یحیی افندی‌یی برابر آلمشیدی . بیره‌جکده جبه‌جی باشی ، ایکیسی اللی واوچی قرق لیبره‌لق [١٨و٢٠ اوقه‌لق] کولله آتار بش بویوك طوپ دوکدورمش ایدی . فلوجه اسکله‌سنده دخی ذخیره نقلی ایچون سکزیوز پارچه کمی یاپدیرلمشیدی .

توتون ایچنلر حقندەکی قانلی تعقیباتك آرقەسی کسلمەمشیدی . اوچ پیکاردە اون‌درت ، روهادە اون، حلبدە یکرمی، ... کوردە التی توتون تریاکیسی اعدامە محکوم اولدی . برطاقمنك باشلری کسلدی ، برطاقمی آصلدی ، برچوغنی پارە پارە ایدلدی ، برطاقمی‌دە اللری واياقلری چکيچ ايلە قیریلەرق اوتاغ همایون مدخلنە آتلدی (١) .

روهادە ، طرابلس شام والیسی شاهین پاشا طرفندن توتون ایچر ، و سحر یاپار دیە اتهام‌اولندیغی جهتلە جلبی‌ایچون‌مباشر کوندریلن‌طرابلس‌قاضیسی انسی‌افندی مباشر ایلە برلکدە اردویە کلدی . پادشاهك سفردە بولندیغی اثنادە ومأموریتنك ایلك کونلرندە ، شاهین پاشا ، وقتیلە اوطرفلردە نفوذ عظیمە مالك بولنان مشهور سیف اوغلنك ایکی اوغلندن میرعسافی نزدینە جلب ایدەرك ، معیتیلە برلکدە قتل ایتمش ، ومقتولە صادق بولنان عربلری طاغیدەرق، شو صورتلە دولتە مهم بر خدمت کورمش ایدی . قاضی انسی افندی، والئ جدیدك بعض تدابیر شدیدەسنی تقبیح ایلدیکندن ، اودە قاضی‌یی توتون تریاکیسی وساحر کوستروب‌دە، پادشاهك نظر التفاتندن اسقاط ایتمك ایستمش ایدی. سلطان مراد طرفندن کوندریلن مباشر ایلە برلکدە قاضینك خانەسنە بغتةً دخولندە توتونە دائر براثر بولەمادیسەدە، پیش تختەسی ایچندە ، بر خانەسی (٢) آچیق براقلمش بروفق مربع دردست ایلدی ؛ بونی، قاضینك کتابلری حضور همایوندە آچیلنجە جلب نظر دقت ایتمك مقصد خیانت کاریسیلە، کتاب‌صندوقنك اك‌اوستنە قویدوردی. انسی،اویلە برزماندەواصل اولدیکە اون سکز توتون تریاکیسنك جسدلری اوتاغ همایون اوکنە قونلمشیدی . سلطان مراد ، الندە بر خشت ، اوتاغك ایچندە اکنە بوینە کزینیوردی . مباشر ایلە قاضینك ورودی خبر ویریلنجە ، بر تبسم وحشیانە ایلە سلحدارە : « حریف قورقشدر ، ها ! » دیدی ؛ سلحدار : « پادشاهم ، قورقدیغندە شبهە یوقدر ؛ بلکە

(١) نعیما بورادە شوفقرەیی علاوە ایدر : « دفتردارك مرحوم نقل ایتمش ، برکون برآغیر رخت وذی قیمت بساط ایلە زیبندە بر یدك بوشانوب، تااردویە پادشاهك‌اوتاغی یانند کلدی ؛ طوتدیلر ، و « صاحبی کاسین » دیە ندا ایتدیلر . « بغدر » دیر کیمسە ظهور ایتمدی ؛ مکر یدکك اوزرندە بردخان لولەسی ایلە برکیسە توتون وار ایمش ؛ صاحبی باشندن قورقوب یدکە صاحب چیقمادی . » ج ٣ ، ص٣٤٨و٣٤٩. (مترجم)

(٢) قطب خانەسی . نعیما . (مترجم)

جانی اغزینه کلمشدر ؛ اون سکز نعش دهشت ایچنده براقمغه کفایت درجه‌سندن زیاده‌در » سوزلرینی سویلدی (١) . پادشاه « یارین کلسین ! » دیدی . ایرته‌سی صباح قاضینك صندوقلری کتیریله‌رك، کتاب صندوقی آچلدقده، پادشاهك نظر دقتی وفقه منعطف اولدی ؛ پادشاه : « عجبا، بو وفق کیمك ایچوندر ؟ » دیدی . سلحدار پاشا درحال : « پادشاهم، وفق سلاطینه مخصوصدر؛ سز سفره کیدیورسکز، سزك ایچون ترتیب ایده‌رك، برتحفه اولمق وزره ارسال ایتمك ایستمشدر. برخانه‌سنی [قطب خانه‌سنی] اچیق قویمش، که التون حل ایله نام پادشاهی‌یی یازه‌جقدر» دیمکله مسارعت ایلدی. سلطان مراد وفقی سلحداره ویره‌رك : « یازسین، کوندرسین ! » دیدی . انسی پادشاهك اسمنی یازدی، وبغداد سفرینه برابر کیتدی . بغدادك فتحی میسر اولمسی اوزرینه، پادشاهك او قدر حسن نظرینی قازاندی، که سلطان مرادك استانبوله عودتنده طاعون ظهور ایتمش اولدیغندن، «نسی افندی قیزلرینه وفق یازسین!» دیه امر ایلمش، وخدمات مفروضه‌سنه مکافاةً ایکی‌یوز آلتون ویرمشدر. شو صورتله، طرابلس قاضیسنه مدار اتهام عداولنان بهانه، اقبالنه وسیله اولمشدر(٢).

وزیر اعظم بایرام پاشا، جلادده اجل موعودیله وفات ایلدی (٦ ربیع الاخر ١٠٤٨ ــ ١٧ اغستوس ١٦٣٨) . شایان دقتدرکه بایرام‌پاشا اوقدر یوکسك برموقعده والك قانلی بر مستبد زماننده بولندیغی حالده ملایمت و اعتدال ایله مالی اوله‌رق، تدابیر وحشیانه‌یه عائی دسمن رشداتد جزای اعدمی تخفیفه هرزمان حاضر ایدی (٣). زینیه طریقتندن ایدی (٤) . بوطریقت ایچون بر تکیه ایله برده مدرسه بنا ایتمش، واونلرك قربنده مدفون بولنمشدر . سلطان مراد، وفاتندن صوکره صدراعظمك

(١) پادشاه بوسوز اوزرینه قهقهه ایله کولمشیدی. بایرام‌پاشا، بونی‌خبر آلنجه «افندی، علامت خیردر » دیه‌رك کندیسنه چادر تعیین ایتمشیدی . نعیمادن . (مترجم)

(٢) انسی اکابر شعرادندر . نفعی حقنده بر قصیده‌سی واردرکه بونکله، نفعی‌یه الك زیاده یاقلاشمش بر شاعردر دیمکله کسب استحقاق ایلمشدر . (مترجم)

(٣) بایرام پاشانك نفعی‌یی اعدام ایتدیرمش اولمسندن دولایی، ضیا پاشا : « بایرام کبی خرزمانه قیبدی اویکانهٔ جهانه» دیمشدر. هامر، بوبابده کجل بکك مدافعه‌سنی تأیید ایدر . ظن عاجزانه‌مجه ، بایرام پاشا اشك دکل ایسه‌ده ، هامه‌رك دیدیکی قدرده انسانیتلی دکل ایدی؛ غایتی، پادشاهك مزاجنه خدمت ایتمکی بیلیر برصدراعظم ایدی . (مترجم)

(٤) « صوفیهٔ نوریهٔ زینیه‌دن شیخ مصطفی اخلاطی‌یه معتقد ایدی» نعیما ، ص ٣٠٩ . (مترجم)

اوتاغنه عزیمت ایله، توقف اولنه‌جق محللرك اسملری محرر خیلی صندوق بولدی، که بوموقعلرك هر برینه مواصلت اولندقجه، پادشاهه تقدیم اولنه‌جق کورکلری، اسلحه‌یی، البسه‌یی حاوی ایدی؛ بونك اوزرینه، دموع تأثر دوکه‌رك: «امثالی نادر بولنور برصدراعظم غائب ایتدم!» دیه تأسف ایتمش، ورحمت‌خوان اولمشدر. بایرام‌پاشانك وفاتیله منحل اولان مقام صدارت، قپودان مصطفی پاشایه توجیه اولنمق لازم کلیردی؛ آنجق اوزمان نزدپادشاهیده پك زیاده مقبل اولان روزنامه‌جی ابراهیم افندی ایله سلحدارك خدعه‌لری اونك حقنی ابطال ایده‌رك، مهرهمایون، قاپیجیلر کدخداسی واسطه‌سیله، موصل والیسی طیارمحمد پاشایه کوندرلدی (١).

اوصیره‌ده، ارضروم والئ سابق کورجی محمدپاشانك جورد(٢) طرفلرنده اجرا ایتدیکی بر آقینده آلمش اولدیغی بش اسیرویوزاون باش اردویه کلدی؛ اسیرلربعدالاستنطاق اعدام قلندیلر. قاره‌جه طاغده ایکی توتون تریا کیسنك قارنلری دشیلدی. دیار بکرده اون کون توقف ایدلدی؛ یکی صدر اعظم دبدبۀ عظیمه ایله اردویه التحاق ایتدی. طرف شاهانه‌دن کندیسنه «خیمه وخرکاه، اوتاغ وبارکاه» احسان اولندی (٣). اوکون بعض ایالات والیلرنجه تبدت وقوع بولدی. چول حاکمی اولان عرب امیری ابوریش اوغلی ایله‌حلب وطرابلس شام پاشالری مقدمة‌الجیش تعیین ایدیله‌رك، دیاربکر والیسی درویش پاشاقومانده‌سنده موصله دوغری سوق اولندیلر. پادشاه یکی‌چریلرك اختیارلرینی بالذات کوزدن کچیره‌رك، کونده دردر اقچه ایله تقاعدایتدی. جراحلی موقعنده — که نصیبیندن صوکره ایلك مرحله‌در — روزنامه‌جی ابراهیم افندی وفات ایلدی. ابراهیم افندی، کرك کندیسنك، کرك سلحدار ایله مصاحب پادشاهی اولان دلی حسین پاشانك نفوذی سایه‌سنده اون بش سنه‌دن بری نزد شاهانه‌ده حائز اعتبار اولوب، دیوان خواجه‌لکی پایه‌سنده ایکن، بتون مذاکرات مهمه‌ده رأی قطعی‌یه مالك ایدی. «کوستریش یاپمقدن ایسه موجود بولنمق، وبیوك بر منصبده خلقك نظراسترقابنی جلب ایتمکدن ایسه مجهولیت ایچنده یواشجه ایش کورمك دها مرجحدر» دیه‌رك خواجه‌لك عنواننه قناعت ایله، ایلریسنی ارزو

(١) نعیما. تاریخ نوریده نصبنه دائر اولان خط همایون واردر. طیب بك زاده.

(٢) نعیماده «چورس قلعه‌سی». (مترجم)

(٣) خیمه، عادی بدوی چادری؛ خرکاه، اخورلی چادر؛ اوتاغ، بیوك چادر؛ بارکاه، رسمی چادر.

ایتمه‌مش ایدی. سلطان مرادك مشاوری اولمسیله، اونك افعالنی بتون زوربالرك امحاسی صورتنده اداره ایدر، وهرکسجه پادشاهك محرمی وتختنك استنادگاهی (۱) اولمق اوزره تلقی اولنور ایدی.

کفرزمان منزلنده دجله کوپریسز کچیلدی؛ بورادە مرعش بکلربکی بییقلی مصطفی پاشا وفات ایتدی. بك‌شهری بکی آبازه‌لی کوچك بك‌دە بعض تعدیات ایله مظنون اولمسندن، وبلکه آبازه‌یه نسبت قدیمه‌سندن دولایی محکوم اعدام اولدی. عسکرك موصله وصولی کونی (۲۹ جمادی‌الاخری ۱۰٤۸ — ۷ تشرین ثانی ۱٦۳۸) یکی چریلرك ایکنجی درجه‌دە امراسندن طورناجی باشی درویش اغا، اسباب نامشروعه‌یه مبنی پاره طوپلامش اولمسندن دولایی قتل اولندی. درویش اغا، خرستیان کنجلرندن دیوشیرمه طوپلامق ایچون، پاپا باشی قازغانجی زاده ایله برابر روم ایلی حدودینه کوندرلمشیدی؛ درویش اغا صاغ قولدە یعنی طونه ساحلنده؛ مصطفی اغا وسطدە، بوسنه وآرناوودلقده؛ دوه‌جی مصطفی پاشا صول قولدە، یونانستانده دیوشیرمه طوپلایوردی. طورناجی باشی مأموریتندن عودتله، حضور شاهانه‌یه چیقدقده، پادشاه: «بره ملعون! نه‌در بو سنك ظلمکدن کلن شکایت نامه‌لر!» دیه‌رك «آله، بره کاهیا!» امرینی ویرمش ایدی. یکی‌چری کدخداسی بکتاش اغا، بو امرك کندیسنه ویرلدیکنی آکلایه‌میوب، بی‌حرکت قالمش ایسه‌دە، اوجاق ارکانندن برینه کدخدادن بشقه‌سی ال اوره‌مایه‌جغی جهتله، مخاطب کندیسی اولدیغی اطرافدن اخطار ایدلمسی اوزرینه، بکتاش، طورناجی باشی‌یی توقیف وامر پادشاهی وجهله جلاده تسلیم ایلدی. ایکنجی مأمور قازغانجی زاده‌نك اعدامی ایچون استانبوله امر کوندرلدی. اوچنجی مأمور، انجق صدر اعظمك شفاعتیله حیاتنی قورتاره‌بیلدی. خرستیان کنجلرینك بو طوپلانیشی تاریخ عثمانینك صوك قید ایتدیکیدر (۲). بو چوجقلری بابالرینك اعتقادندن آییروب‌دە — اختلاف دینی

(۱) معتمدالدوله، رکن‌السلطنه. نعیما [۳۵۲]. روضة الابرار صاحبی، ابراهیم افندینك علیهنده بولنور، حاجی قالفه‌دە کذلك. نعیما اونلرك اسناداتنه قارشی مدافعه ایلر.

(۲) بو عادت وحشیانه ایله اونك طرز اجراسی نصل منقطع اولدیغنی تولّو موغلیو بروجه آتی حکایه ایلر: «بوکون (۱٦٦۹) شو خدمته (یکی چریلکه)، هرکس اوصاف مطلوبه‌یی حائز اولوب‌دە آرزوی حیوانیلرینه خدمت ایده‌بیله‌جك دلی‌قانلیلر تدارکنه مجبوردر. بری بوسنه‌یه، ایکنجیسی یونانستانه، اوچنجیسی اناطولی‌یه اوچ اغا کوندرلمشدر. بو اصول سلطان مراد زماندن بووقته قدر تکرر ایتمه‌مشدر.»

عائله‌لرینی اونوتدوردیغی جهتله — صادق کوله یاپمق عادت منفوره‌سنك ترکی دولت عثمانیه‌نك الك مستبد حکمداری زماننده وقوعه کلمشدر (۱) .

موصلده ، متبوعنك قندهار اوزرینه یوریدیکنی مبین بر مکتوب (۲) ایله بر هند ایلچیسی عرض وجود ایتدی ؛ کتیردیکی هدایای ذی‌قیمت آره‌سنده یوزاللی بیك غروش دکرنده بر مرصع کمر ایله فیل قولاغندن یاپلمش واوزرینه کرکدان پوستی کچیرلمش توفك وقیلیچ‌کار ایتمزدیه اعتقاد اولنور برسپر [قالقان] واردی . سلطان مراد بوسپری اوکنه قویدیره‌رق، خشت ایله اویله قوتلی برضربه اوردی،که خشت سپرك برطرفندن برطرفنه کچدی . سپر ، درونه بش‌یوز آلتون قونیله‌رق، ایلچی‌یه کوندرلدی . هند سفیری ، مکه فقراسی ایچون برچوق صدقه‌ده کتیرمش ایدی .

موصلدن چیقلمازدن اول یکیچری وسپاهیلره بیکر آقچه احسان اولندی. طوپلرك صورت نقلی حقنده عقد اولنان برمجلس مشاورهٔ عسکریه‌ده اردونك یکرمی طوپ استصحاب ایتمسنه، وبقیه‌سنك دجله‌دن کوندرلمسنه قرار ویرلدی . کولله‌لرزعامت وتیمار صاحبلرینه توزیع اولندی . مرعش بکلربکی دمدار قوماندانلغنه نصب اولندی ؛ پیشدارلق دیار بکر والیسنده ابقا ایله، نوغای پاشازاده طوپلره نظارت ایتمکه مأمور اولدی. موصلدن برمنزل بریده ، محلول برزعامتك تصرفندن دولایی ایکی «اختیار آره‌سنده شدتلی برمنازعه وقوع بولدی : نزاع اوقدر بویودی که صدر اعظم حضورنده‌دخی فصل ایدیله‌میه‌رك، حضورپادشاهی‌یه چیقلدی. ایکی اختیار ایکیمزدن بری بودنیادن کیتمدکجه ، آره‌مزده مصالحه ممکن دکلدر» دیدکلری ایچون ، پادشاه ایکیسنی‌ده اعدام ایله، بونلری آسایش قبرایچنده برلشدیردی. «علی حمامی» قارشیسنده برشخصك

(۱) زمانمزده الك متمدن عد اولنان حکومتلرك، مسلمانلری برچوق اغفالات ایله محاربه‌یه کوندرملری والك خیانتکارانه معامله اولمق اوزره بونلری ایللك صفلره قویملری ودیوشیرمه اصولندن کری قالیر بر حرکت دکلدر . مع هذا وقتیله یکیچریلك پك موقر بر خدمت اولدیغی ایچون خرستیان چوجقلری یکیچری اولمقدن پك متنفر اولمادقلری‌ده دوشونلمك لازم کلیر . (مترجم)

(۲) پادشاه هند ، نامه‌سنده دیمش که : « پادشاه غازینك بغداد طرفنه توجه وعزیمتنی ایشتدکده ، بزدخی قندهاری ایادئ رفضه‌دن آلمق ایچون عسکر کوندرمك اوزره‌یز ؛ امیدورکه جناب حق ایکی مملکتك دخی تسخیرینی احسان ایلیه » فی‌الحقیقه ، ایکیسنك دخی فتحی قودن فعله کلمشدر . نعیما ، ص ۳۵۷ و ۳۵۸ . (مترجم)

اوزرنده ایکی زعامت بولندیغی تحقق ایدرك، بوشخص اجزای اعدامه اوغرادی . «چبوق کوپری» موقعنده اردو چبوق طوپلامغه مأمور اولدی . بووقفه اثناسنده بر خبر موفقیت کلدی: آخسخه حاکمی صفر پاشا، روان اوزرینه عزیمتنده، عساکر عثمانیه یه هجوم ایتمك اوزره قلعه‌دن چیقان کلب علی خان عسکرینی بوزمش، وخانی یاره‌لامش ایدی. درت بوزباش، برمقدار اسیر اطروفهٔ مظفریت اوله‌رق اردوی همایونه کوندرلدیکی کبی، بجیلرك کره‌نای و کوسلری‌ده میدان معرکه‌ده قالمشیدی. برقاچ ساعت صوکره‌ده شهر زور حوالیسنه کوندرلمش اولان فرقه‌نك براز اسیر و بیوك برمهمات قافله‌سی دردست ایلدیکی خبری ورود ایتدی (۱) . کرکوکده بولندیغی صیره‌ده ، توغلر ، عادت قدیمه موجبنجه ، آنجق دشمن حدودینه قدر اردوی همایونك او کندن ، اوندن صوکره ارقه‌سندن کلمسی اقتضا ایلدیکی جهتله، اردونك ایلریسندن کوندرلمکده تردد اولندی ؛ لکن قاپودان پاشا ، خسرو پاشانك بغداد سفرنده دشمن کوریلنجه‌یه قدر توغلری کری براقدیرمامش اولدیغنی ، وشمدی عادت قدیمه‌یه اتباع ایدلمك خوف وجبانته محمول اوله‌جغنی ذات شاهانه‌یه عرض ایتمسیله ، علمدارلره اوکا کوره امر ویرلدی . استانبولدن حرکتك یوز طقسان یدنجی کونی ، یوز اون قوناقدن وسکسان التی کونده قوناق یرلرنده توقفدن صوکره ، اردوی همایون بغداد آلتنه چادرقوردی (۸ رجب ۱۰٤۸ — ۱۵ تشرین ثانی ۱٦۳۸) (۲) .

بغدادك بیوك سلطان سلیمان زمان سلطنتنده ابراهیم پاشا طرفندن ایالك فتحنده بوبلدهٔ مهمه‌نك مؤسس وفاتحلرندن ، سرایلرندن ، عجائبندن خیلی تفصیلات ایله

(۱) نعیما [ص ۳٦۱ و ۳٦۲] . بوباب خصوصنده ارضروم والیسی کنعان پاشانك‌ده تاتار عسکریله بوغوغاده برابر بولندیغنی یازار . [بوخبرلر . چبوق کوپریده دکل . بغداد او کنده کلمشدر .]

(۲) نعیما [۳٦۲] . بوفقره‌ده برمطبعه یا کاشلغی اغیر برسهو حسابه سبب اولمشدر . نعیما ، یوزاونی یوریش وسکسان التی یرینه التمش التیسی توقف اولمق اوزره یوز طقسان یدی کون دیر [نعیمانك عباره‌سی شودر : « اسکداردن حرکت اولندیغی کوندن یوز طقسان یدنجی کونده وارلدی که التمش التیسی اوتوراق ایدی ». بوراده یوریش کونلری کوسترلمه‌مشدر ؛ فقط نعیما (ص ۳۲۸) اسکداردن بغداده قدر یوزاون بش قوناق یازلدیغنی ، یعنی ترتیب اولندیغنی کوسترر . یوز طقسان یدی کوندن یوزاون بش یوریش کونلری چیقاریلنجه سکسان ایکی کون توقف ایدلمش اولور. لکن هامه‌رك ظنی وجه‌ایله ، توقف کونلری مقداری اولان آلتمش آلتیده سهو ایدلمش اوله‌بیله‌جکی کبی، یوز اون بش مرحله‌نك ترتیبی‌ده اثنای راهده تزیید ایدلمش اولمق ممکندر. فذلکه‌ده التمش التی یرینه یتمش اتی یازلشدر : قوناق وتوقف ایامی مجموعی، نعیمایه مطابق اوله‌رق فذلکه‌ده دخی یوز طقسان یدیدر .]

بحث ایتمش ایدك ؛ شمدی شهرك موقعی ، دیوارلرینك محیطی ، محاصرلره نظراً قاپیلرینك نره‌لرده بولندیغی حقنده معلومات ویرمکدن باشقه برشیئه لزوم یوقدر . دجله‌نك ساحل شرقیسنده مبنی بولنان بغداد ، نهره ناظر طرفندن دخی ، دیوار وقله‌لرله محاطدر؛ استحکاماتك بوقسمی او وقت طقسان یدی قله‌یی حاوی اوله‌رق، دیکر اوچ قسمده‌ده یوز اون درت قله بولندیغندن ، مجموعی ایکی‌یوز اون بره بالغ ایدی . بغداد محاصره‌سی مورخی ضیاءالدین اوغلی نورینك افاده‌سنه کوره ، برقله‌دن دیکرینه اللی مازغال وهرمازغال آره‌سنده برخطوه مسافه فرض ایدیله‌رك، دیوارلرك محیطی اون‌بیك قدم تخمین اولنه‌بیلیر [ه]. دجله‌نك جانب غربیسنده وشهرك قارشیسنده « قوشلر قلعه‌سی » محله‌سی واردر ؛ دها اوزاقده صاغ ساحله دوغری مدنظرله امام کاظم تربه‌سی مشاهده اولنور (۱). بوبنانك قارشیسنده ، نهرك صول ساحلنده وبناءً علیه بغداد طرفنده سلطان سلیمانك انشا ایتدیکی امام اعظم قلعه‌سی (۲) بولنور ، که امام ابو حنیفه‌نك قبرینی محتویدر . بوطرفدن شهرك ایلك قاپیسی « اعظمیه » اسمیله یاد اولنور ؛ بونك قربنده ، قلعه‌نك شمال غربی زاویه‌سنده والی قوناغی واردر . قاپینك حذاسنده ، بغدادك جنوب غربی زاویه‌سنده قرا کلق قاپی کوریلور (۳) . نهایت ، دجله‌یه موازی اولان اوچنجی طرفده آق قاپی ، دردنجی طرفده نهره ناظر کوپری قاپیسی واردر. بوراده شهری قوشلر قلعه‌سنه ربطایدر برکوپری بولندیغی ایچون اوقاپی‌یه «کوپری‌قاپیسی» دینلمشدر. حافظ‌وخسرو پاشالرك‌ایکی‌دفعه محاصره‌لرنده بغداد، شمال غربی‌منتهاسنده اعظمیه قاپیسنه دوغری، وصوکره‌جنوب غربی منتهاسنده قارا کلق قاپی‌یه دوغری تعرض کورمشیدی . عساکر عثمانیه طرفندن آچیلان رخنه‌لر اوزماندن بری سدایدلمش، ودیوارلرك بوایکی‌قسمی ، هیچ خسار کورمه‌مش کبی ، تعمیر اولنمش ایدی ؛ صحرایه آچیلان آق‌قاپی طرفی ایسه بالعکس اهمال ایدلمشیدی.

(۱) نیه بورده «امام‌کادهم». کینه ئیبرك مخطرهٔ جغرافیسنه نظراً ، ص ۲۵۲ ، بغداد محیطی الیوم بش‌ساعتدر ؛ نهرك هرطرفنده اوچردن التی قاپیسی ، اون یدی بیوك ویوز اون اوچ کوچك قله‌سی واردر . سلطان مرادك کیردیکی آق قاپی مسدود اولوب، « طلسم قاپیسی » دیه یاد اولنور ؛ بو طرفدن آچیلان قاپی « وسطانی » اسمیله معروفدر .

(۲) نیه بورده ینه « ماآدهم » .

(۳) نیه بورده « قارا اولوغ قاپی » .

سلطان مراد، ایکی قارداشلریله برلکده طوتلمش، واونلر کبی اعدامی مقرر بولنمش ایکن، سلحدار پاشانك رجاسی اوزرینه، حیات وحریتنی قورتارمش اولان ایرانی میرمحمددن بوتفصیلاتك کافه‌سنی آلمش ایدی (۱).

پادشاهك اوتاغی دجله‌یه قریب برتپه‌نك اوزرنده امام‌اعظم قلعه‌سی قارشیسنه رکز اولنمش ایدی. سلطان مراد، بغدادی فتح ایتمزدن اول امام‌محترمك تربه‌سی اشیکندن آتلامغه کندیسنی لایق کورمیوردی. اوکون [اوتاق قورولدیغی کون] اوتاغه کیره‌جك یرده، هرفرقه‌یه اشغال ایده‌جکی موقعی کوسترمك اوزره، عسکر آره‌سنه عودت ایلدی؛ آقشام، همان اوکیجه کدك آچلمق اوزره، اردویه قازمه وکورك وسائر محاصره لوازمی توزیع اولندی (۲).

صدراعظم، یکیچری آغاسی، روم‌ایلی بکلربکی آق‌قاپی اوکنده یرلشمش ایدیلر. آق قاپیدن قارا کلق قاپی‌یه (۳) قدر قاپودان پاشا، سیواس بکلربکی، قرق ضابط [یکیچری چورباجیسی] ایله صامسونجی باشی (یکیچریلرك یکیچری آغاسندن صوکره کلن ایکنجی درجه‌ده‌کی امراسندن دردنجیسی)، کوستندیل وآولونیه بکلری، مصر عسکریله برابر اناطولی بکلربکی،دیکرقرق ضابط ایله زاغارجی باشی (امرانك اوچنجیسی) دیزلمشلر ایدی.

پیشدار موقعلرینك محافظه‌سی کورجی‌پاشا ایله نوغای پاشازاده‌یه تودیع ایدلمشیدی. بغدادك محافظه‌سی والی بکتاش خانه حواله اولنمش ایدی؛ اون‌ایکی بیك کزیده سواری ایله توفکجی قوماندانی خلف‌خان وروان فتحنده سلطان مرادك سربست چکیلوب کیتمسنی‌تأمین ایلدیکنی میرفتاح، بکتاش خانك امری آلتنده ایدیلر [٦].

(۱) بغدادك‌اکثراحوالنی وآق‌قاپی سمتنك تدارکدن‌خالی اولدیغنی‌میرمحمد خبرویرمشیدی؛ وزیراعظم بونی‌حضور همایونه‌عرض‌ایدوب، آق‌قاپی سمتندن‌محاصره اولنمق‌بابنده فرمان‌پادشاهی صدور ایتدی. نعیما، ص ۳٦۲ و ۳٦۳ (مترجم)

(۲) اوتاغ پادشاهی، امام‌اعظم زیارتکاهی اوکنه قورلدی، که دجله صوبی اوتاغك جانب یمیننده جریان ایدردی. بریوکسك تپه اوزرینه تماشای جنك حصار ایچون قصرسفری قوردیلر، واول‌وقت قرق قربان ذبح اولنوب فقرایه تصدق ایتدیلر. پادشاه حضرتلری « سر مذهبمز زیارتنه بی‌فتح وظفر دخول ایتمکدن حیا ایدرم » دیوب، امام اعظم حضرتلرینك مرقد مبارکلرینه کیرمیه‌رك، واوتاغ همایونه دخی ایتمیه‌رك، دوغری قصرسفری‌یه کیتدیلر. نعیما، ص ۳٦۳. (مترجم)

(۳) « دولوار »ك پارسده ۱٦۵٤ سنه‌سنده مطبوع فرانسزجه سیاحتنامه‌سنده عثمانلی تاریخلرینه مطابق تفصیلات واردر.

ایلك کیجه کدك آچلدیغندن ، ایرته‌سی کون ورود ایدن طوپلر شووجه ایله توزیع اولندی : صدراعظمه اون ، قاپودان پاشایه آلتی ، حسین پاشایه درت طوپ ویرلدی . اوچ طرفدن درحال آتشه باشلانلدی . دردنجی کون سلحدار پاشا ایله طرابلس شام بکلربکی شاهین پاشا اون ایکی بیك کیشی ایله دجله‌یی کچه‌رك ، نارلرینك بیوکلکلری مشهور اولان شهربان طوپراغنی اورمغه کیتدیلر ؛ بونارلردن درت یوز درهم چکر برعددی پادشاهه کتیرلدی . سلحدار پاشا ، شهربان جولانتی متعاقب ، شهری اوجهتدن طوپه طوتمق اوزره ، دجله‌نك ساحل شرقیسنده واقع قوشلر قلعه‌سنی ضبط ایلدی ؛ هجوم ترتیباتی کدخداسنك همتنه تودیع ایتمش ، پادشاهك یانندن آیریله‌ماز اولدیغی جهتله ، ایلك کونلری وکیلنك ترتیباتی تفتیش ایله اکتفا ایلمش ایدی (۱) .

محاصره‌نك سکزنجی کونی (۱۶ رجب ۱۰۴۸ — ۲۳ تشرین ثانی ۱۶۳۸) ، مترسلر خندق کنارینه قدر واردی ، قلعه‌لر عثمانلی طوپلرندن لرزه‌دار اولدی ؛ محصورلر کدکلری خرماداللریله ، طوپراق ایله طولدردیلر . محملر اوزرینه‌قازانیلان برغلبه‌نك اطروفه‌سی اوله‌رق کنعان پاشانك اردویه کوندردیکی اون ایکی اسیردن سکزینك باشی کسلدی . بونلرك جمله‌سی موزیقه‌جی طاقمدن ایدیلر ؛ مقتوللر حضور همایونه « کره‌نای » لریله کتیرلدیکی کبی ، هنوز اولدیرلمین درددده کیجه کره‌نایلرینی چاله‌رق ، آرقه‌داشلرینك مغلوبیتلرینی‌اخبار ایله ، محصورلری دهشته دوشورمك ایچون مترسه کوندرلدیلر ؛ اوندن صوکره بونلرده اعدام اولنه‌رق ، اون ایکی باش مترس اوکنده تشهیر ایدلدی . محصورینك شدتلی آتشندن محافظه ایتمك ایچون عسکره قیون پوستی کیدیریله‌رك ، کاه جواردن خرماداللری نقلنده ، کاه مترسلرده استخدام اولندیلر . بتون اردو ، دائره شکلنده خطلر یاپمقده ، وبونلر توز بلوطلری‌ایچنده ، سحاب آسمانی‌درونده طاغلر کبی سرعتله یوکسلمکده ایدیلر (۲) . پادشاه بالذات حاضر اوله‌رق ، عسکری تشجیع ایدر ، و« کوزه‌یم سزی ! دین مبین اوغورینه غیرتده قصور ایتمیکز . » دیر ایدی .

صدراعظم آق‌قایی قلعه‌سنی وقاپودان پاشا جیغاله‌نك زمان حکومتنده یاپیلان

(۱) « سلحدار پاشا کونده ایکی دفعه قوشلر قلعه‌سنه کچوب ، عسکرینك احوالنی یوقلاردی . » نعیما ، ص ۳۶۵ . (مترجم)

(۲) «وتری‌الجبال تحسبها جامدةً وهی تمر مرالسحاب» مصداقی‌اوزره. نعیما، [ص ۳۶٦].

قلعه‌یی هدم ایتمش ایدی . دیکر ایکی بیوك قلعه‌ده حسین پاشانك طوپلریله ییقلمش ، سکز یوز آرشون مسافه‌ده دیوار خاك ایله یکسان اولمش ایدی . بونك اوزرینه عمومی برهجوم امر ایدلدی ؛ لکن بوتصور متعاقباً ترك اولندی ؛ چونکه داخلده خانه‌لرله استحکامات آره‌سی مترس وخندقلر ایله مالی اولدیغی خبر آلندی ؛ بنابرین یکی برغیرت ایله مترسلرك دها ایلری سورلمسنه قرار ویرلدی . اخیراً دجله‌دن کلن طقوز طوپ مختلف بطاریه‌لره توزیع قلندی ؛ ایرانیلر ایسه شاهك اون ایکی بیك کیشی ایله دیاله‌یه کلدیکی خبر مسرتندن دولایی شنلکلر یاپیورلردی .

چول امیری ابوریش، ارزاق یوکلو اون بیك دوه ومهم براسیرایله، یعنی علی خان ایله عثمانلی اوردوسنه عودت ایتدی . عرب عاداتی وجه ایله ، جنکاورلرك مزراقلری اورته‌سنده برتخت روانه بینمش اولدیغی حالده ، واصل اولدی (۲ شعبان ۱۰٤۸ — ۹ کانون اول ۱٦۳۸). سلطان مراد، برقاچ خطوه ایلریایه‌رك، احترام مخصوص ایله قبول ایتدی ، ومعیتندن قرق یدی کیشی‌یه خلعت کیدیردی .

درت کون صوکره اوردویه ایکی یوز آلتمش طوربه توزیع اولندی ؛ بونلره قوم طولدیریله‌رق ، طوپراق ودالرله مالی اولان خندقلره قونلدی (٦ شعبان ۱۰٤۸ — ۱۳ کانون اول ۱٦۳۸). شاهك کلمکده اولدیغی خبری آلینیر آلنماز، سلطان مراد حلب وطرابلس والیلرینی ، چول حکمداری ایله برلکده ، ایرانیلرله جنك ایچون دیاله‌یه کوندردی . بونلر یاقلاشنجه ، دشمن چکلدی . ایرته‌سی کون قانلی بر مصادمه اولدی ؛ سردن کچدی اغاسیله چرمن الای بکی حرب میداننده قالدیلر . پادشاه بومغلوبیتلردن منفعل اوله‌رق، خندقلر طولدورلمش ایکن، عمومی هجوم امرنده بطائت کوسترمسندن دولایی ، صدراعظمی شدتله توبیخ ایتدی (۱٦ شعبان ۱۰٤۸ — ۲۳ کانون اول ۱٦۳۸) . وزیر اعظم : « طیار قوللك اولمکله برشی اولماز ؛ همان جناب حق قلعه‌یی احسان بیورسون ! » دیه‌رك ، ایرته‌سی کون هجوم عمومی اجراسی قرارلاشدیرلدی . بتون کیجه عثمانلی شجعانك کوزلرینه اویقو کیرمه‌دی ؛ کونش طوغار طوغماز ، « الله ! الله ! » صدالریله یوریدیلر . وزیرلر، یکیچری امراسی، بکلر بکلری خندقلردن چیقه‌رق، شوکده قلعه‌لر طرفنه کیتدیلر . صدراعظم ، دائما ایلك صفده اولمق اوزره ، قلیجیله عجملرك باشلرینی اوچورمقده ایکن ، آلنه برقورشون اصابت ایده‌رك ، اکسه‌سندن

چیقدی . آغالری خندق کنارنده کوکللو چادرینه کوتوردیلر (۱۷ شعبان ۱۰٤۸ — ۲٤ کانون اول ۱٦۳۸) . نعیما بوذاتك حقنده : « مرغ روحی قفس بدندن کلزار بهشت جانبنه طیار اولدی » و « فلقد عاش سعیداً ومات شهیداً » جمله‌لرینی استعمال ایلر . طیار ، امام اعظم تربه‌سنده ، اسبق بغداد والیسی اولان پدرینك آیاق اوجنه دفن اولندی . سلاح النده اوله‌رق میدان حربده ترك حیات ایتمش ایکنجی عثمانلی صدراعظمیدر (۱) . سلطان مراد : « آه طیار ! بغداد کبی بیك قلعه دکردك ! » دیه تأثر کوستره‌رك ، رحمت خوان اولمشدر . بوسوزلردن صوکره میری قاپودان مصطفی پاشایه توجه ایده‌رك : « کورهیم سنی ! جناب حقك عنایتیله بغداد فتحنی سندن بکلرم . بوخدمت ایچون جان ایله چالیشمالیسك ! الله معینك اولسون ! » دیدی . مصطفی پاشا یر اوپه‌رك : « پادشاهك توجه قلبیلرینی و خیر دعالرینی ایسترم » دیدی ؛ آغلایه‌رق چیقدی . طیار پاشانك سقوطیله مهاجملرك بر آن ایچون دوچار سکون اولان شجاعتلرینی یکیدن اشعال ایچون خندق اوزرینه یوریدی . مصطفی پاشانك ، لوندلرینك و اغالرینك او کنده شو صورتله اولومه دوغری شتاب ایتمکده اولدیغنی کورنجه ، بتون اردو : « ومك نه کون ایچوندر ؟ » صدای ملیسیله بر سیل کبی آرقه‌سندن آقوب کیتدی . صدر اعظم ، داخلیه ناظری دیمك اولان کدخداسنك واندرون وبیرون اغالرندن برچوغنك کندی اطرافنده درشوب تسلیم روح ایتمکده اولدقلرینی کورزکن ، بتون قهرا آلتنجه‌یه قدر توقف کوسترمدی .

فرداسی (۱۸ شعبان ۱۰٤۸ — ۲۵ کانون اول ۱٦۳۸) — که محاصره‌نك قرقنجی کونی و یوز اون آلتی سنه مقدم قانونی سلطان سلیمانك خرستیانلغه وغرب تواناییلکنه سد سدید اولان رودسی فتح ایتمسنك یوم دوریسی ایدی — سلطان مراد ، حدود ایرانیه‌ده وخلافته سد سدید اولان بغدادك سلاح ظفر سعارینه عرض تسلیمیت ایتدیکنی کورمشدر (۲) . شوبلدهٔ مهمه ، اون بش سنه ایران تحکمنه زبون

(۱) برنجیسی یوسف سنان پاشا ایدی که مصرده ریدانیه محاربه‌سنده شهید اولمش ، وياووز سلطان سلیمی تأسفله تقدیر خوان ایتمش ایدی . بوتاریخده دها بوندن صوکره‌ده امثالی کوریله‌جکدر . (مترجم)

(۲) بغدادك بو فتحنه سلطان مراد « غزام » لفظنی (۱۰٤۸) تاریخ دوشورمشدر . شیخ الاسلام یحیی افندینك تاریخی :

حضرت سلطان غازی ، خان مراد کامیاب * ایلدی چون فتح بغداده سعادتله هجوم ،
حق تعالی حضرتی آنی مسرور ایلدی * دیدی تاریخنی لسان فتح « کل خاقان روم »
۱۰٤۸ (مترجم)

اولدقدن صوکره ، دولت عثمانیه‌یه عودت ایتمش ، وزمانمزه‌قدر اجزای ممالکندن اولمقده دوام ایلمشدر (۱) .

بغداد خانی محافظلردن برعجم واسطه‌سیله سلطان مراده تکلیف تسلیمیت ایتمسیله ، چاووش باشی [طوراق اغا] ونیکده متصرفی حسن اغا خانی اردویه کتیرمکه کیتدیلر . خان ورودنده ، صدراعظمك چادرندن — ایکی صف سلحدار وسپاهیلرك آرسندن کچه‌رك — اوتاغ همایونه ایصال اولندی . سلطان مراد ، برآلتون تختاوزرنده‌قاعد ایدی؛ باشنده لوند واری برکشمیر شالی بولنمقده،اونك اوزرنده مرصع ایکنه ایله طوتدورلمش برسرغوج کورلمکده ایدی . دیزلرینك اوستنده مرصع برقیلیج وارایدی. صاغنده وصولنده، احجار ثمینه ایله مزین آلتون کمرلی کنج خدمه دست بسته ایدیلر (۲). شیخ‌الاسلام ، وزراء سائر ارکان موقع معینلرنده قرار ایلدیلر ؛ دیوانك منظرهٔ محتشمه‌سی، « انافتحنا » سوره‌سنك تفسیری ایدی (۳) . وزیراعظم ، بکتاش‌خانی حضور شاهانه‌یه کتیردی ؛ خان ، مقاومت

(۱) محاصره ۱۵ تشرین‌ثانیده باشلامش ایدی . قرقنجی کون ۲۵ کانون اول ،یعنی ۱۸ شعبان ایدی ، نعیماده [۳۷۱] کورلدیکی وجه ایله ۸ دکل . [نعیمانك الده‌کی طبعنه‌ده انتقال ایدن بوسهو ،ماسبق قرینه‌سیله آشکاردر ؛ متعاقبا ینه آغیر برخطا کوریلور،که یوم فتحك « جمعه ایرته‌سی » یرینه « جمعه » کوستریلسیدر . محاصره‌نك قرقنجی کونی اولان ۲۵ کانون اول ۱۶۳۸، جمعه ایرته‌سی ایدی ، جمعه دکل . نوریده بغدادك ۱۷ شعبانده تسلیم اولنوب،۱۸ده ضبط اولندیغی‌مندرجدر. نوری،بغداد فتحی حقنده‌طقوزشاعرك طقوز تاریخنی یازار. ساغره‌دو: « ولادت مقدسه کونی» دیور، ص ۷۱۴ [غالباليلهٔ برات دیمك‌ایستیه‌جك ؛ فقط اوده دوغری دکل] مه‌زه‌ره سهواً ٦ تشرین ثانیدن ۲۲ کانون اوله قدر دیور .

(۲) اوتاغ‌همایونده روزحشردن نشان بردیوان عقد اولنمشیدی. پادشاه‌غازی جامهٔ لعلین ایله تخت زرین اوزرنده قرار ایدوب، لوندانه دستار اوزرینه جواهر ایله مزین اوتاغه‌لر صوقمش، ودیزلری اوزرینه برشمشیرآبدار قونلمش ایدی . مهابت‌رستمانه کوستریورلردی . نعیمادن تلخیص ، ص ۳۷۲ . (مترجم)

(۳) نعیما . [نعیمانك عباره‌سی بودر : « (ارکان دیوانك) بالای سرلرنده ارواح رجال‌الله انافتحنا خوان ایدی . » ص ۳۷۲] . نعیما ، « لسان خلق بوابیات ایله مترنم ورطب‌اللسان اولدیغنی » ده یازارکه ابیات شونلردر : [مورخك ترجمه‌سندن ترجمه یرینه اصلی آلندی .]

« شاه هما سایه،که سیمرغ فتح بیضهٔ تیغندن اولور آشکار .
عرصهٔ عالمده دخی [دها]چشم چرخ کورمدی بر بویله قیلیج شهریار .
سجده‌که غازئ شمشیر یدر کاهٔ شاهان خصومت شعار .

[بوبیتلر ، سلطان مراد رابعك ندماسندن ، شری نفعینك مظهر تقدیری اولان صبرینك برقصیده‌سندندر .]

مديدەسندن دولايى عرض اعتذار ايله، پادشاهك آياغنى اوپدى (۱). سلطان مراد، كمال شوكتله: « بوكون قلعه‌يى بوشالتمق شرطيله امان ويردم؛ دها اول كلمش اولسه‌ك بوقدر زحمت چكمزايدك. اما ولى‌نعمتك اوغورنده بوقدر چالشمقده معذورسك» ديدى. خان ايرانى، برمرصع سرغوج، سراسره قاپلى برسمور خلعت، برمجوهر خنجر احسان آلدى. سلطان مراد ينه كلامه ابتدار ايله: « خانلر، سولتانلر همان بوكون قلعه‌دن چيقسينلر؛ ايستين شاهه كيتسين، ايستين بزه تابع اولسون، كيمسه‌يه جبريمز يوقدر » ديدى. بوسوز اوزرينه، بكتاش خان صدر اعظمك چادرينه كيده‌رك، ميرفتاحه، يار على وخلف ونقد خانلره، قوماندان وضابطلره كاغد يازدى، قلعه‌نك اوكله‌دن اول تسليمى لازم كله‌جكنى بيلديردى. صدراعظمه‌ده، داخلدن آلتلرينه لغم قونيلوب‌ده، غالبلرك آياغى آلتنده برهوا اولور قورقوسيله، قلعه‌لره دقت ايدلمك لازم كله‌جكنى خبر ويردى.

حال بوكه محافظلر مترسلرى براقمق ايستمديلر (۲)؛ قلعه‌لرودیوارلر اوزرنده محاربه باشلادى. اوكيجه ميرفتاح ايله يارعلى وخلف خانلر« نارين قلعه» يه التجا ايتديلر. عثمانليلر هرطرفدن شهره كيريورلردى. قارا كلق قاپيدن چيقه‌جق اولان ايرانيلر (۳) بوطار يرلرده بربرى اوزرينه ييغلمقده، غالبلر ايسه سرايه وبزازستانه يورومكده ايديلر. مغلوبلرك جان ومالنى تأمين ايدن شرط تسليمه رغماً، مقاتله ويغماعموميلشدى. صدر اعظم، اعادۀ اسايش ايچون بالذات كلديسه‌ده، مساعيسى فائده‌سز قالدى. محصورلر دها برقاچ قلعه‌ده، سلاح بدست مدافعه ايلديلر؛ رئيس الكتاب اسماعيل افندى براوق اصابتيله صدر اعظمك اياقلرى اوكنده دوشدى؛ برايرانى سلاحدار

---

(۱) نعيما شو بيتلرى‌ده بكتاش خانه ايراد ايتديرر:

« تا جور دهر ايده بيك ييل سنى پادشاهه عالم هژده هزار.
اولسون اوشمشير براز درنيام كچدى قيليجدن فتن روزكار. »

[بو بيتلرده اوقصيده‌دندر. قصيده‌يى رجب پاشاوامثالنك اعدامى صيره‌لرنده تنظيم اتمش اولسى مظنون اولان شاعر، ولى نعمتنه قان دوكمكده براز امساك ايدلمسنى ظريفانه اخطار ايدركى كورينيور. مترجم]

(۲) بكتاش خانك مكتوبى ايچرى‌يه واصل اولدقده، ميرفتاح، يارعلى خان، خلف خان خوفلرندن « بوكون حمامه كيرمك ايسترز؛ يارين سحر وقتى چيقوب كيدرز » ديه تعلل ايدرك، كيجه قالمشلرايدى. نعيمادن، ص ۲۷۳. ايشته بوتعللدر، كه صوكره‌كى مقاتله‌يه ايلك سبب اولمشدر. (مترجم)

(۳) عثمانلى طرفنه كچه‌جك اولانلر امام اعظم قاپيسندن، ايرانه كيده‌جكلر قارا كلق قاپيدن چيقه‌جق ايديلر. (مترجم)

پاشـانك اوزرینه قلیچ صییرمش اولدیغی حالده ، پاشا بردلی قانلینك غیرتیله حیاتی قورتاردی .

بغداد بوقانلی وقایعه تماشاکاه اولمقده ایکن، روم ایلی عسکرندن برکنج،سلطان مرادك حضورینه چیقه‌رق: « پادشاهم ، سزامان ویردیکز ؛ لکن بزامان ویرمیز» دیدی . پادشاه ، بونك جرأتنه تعجب ایله : « نه‌دیمك ایستیورسك ؟ » دیینجه ، دلی قانلی بروجه آتی سوزنده دوام ایلدی : « پادشاهم ، قاچ ییلدر بغداده سفر اشیورز[*]. اخچه ، پول‌شویله طورسون، نه‌بابام، قالدی، نه‌عموجه‌م، نه‌ده‌قارداشلرم؛ هپسی بواوغورده کیتدیلر. شمدی فرصت بولمش‌ایکن، نیچون‌انتقامزی آلمیوب‌ده، امان ویره‌لم ؟ دوغریسی بودرکه ویرمیز ». دلی‌قانلی بوسوزلری سویلدکدن‌صوکره، چیقدی کیتدی . پادشـاه قهقهه ایله کولیوردی . بغداد مشـایخندن بری زنجیره اورلمش ایکی ایرانی کتیرمسی اوزرینه، پادشاه حدت ایله : « بن‌اونلره امان ویردم؛ سن نیچون باغلادك ؟ » دیدی ؛ شیخ : « بونلر تسـلیمدن صـوکره ، کندیلرینه ویریلن امانی رد ایله ، تکرار سـلاحلاندیلر » جوابنی ویردی. سلطـان مراد بو جوابی ایشیدنجه ، شهر ایچنده‌کی احوالی کوروب‌ده خبرکتیرمك اوزره، برکوچك تاتارچوجغنی آته بیندیره‌رك ، کوندردی. چوجق، عودتنده ، قارا کلق قاپیده‌کی جنکی ، رئیس افندینك اورلدیغنی ، سلحدار پاشـانك مخاطره‌یه اوغرادیغنی حکایه ایلدی؛ سلطان‌مراد ، ایرانیلری طوردورمق، ومقاومت ایدرلرسه صوك نفره‌قدر جمله‌سـنی قتل عام ایلمك اوزره ، اناطولی بکلربکی حسین پاشانی اعزام‌ایلدی.حسین پاشاایله‌سلحدار نارین قلعه‌ده تحصن‌ایدن خانلری تسلیمه دعوت ایتدیلر . میرفتاح‌ایله خلف‌ویارعلی خانلر مقاومتسز عرض تسلیمیت ایتملریله، حضورشاهانه‌یه‌کوتوریله‌رك، سلحدارك محافظه‌سی آلتنه ویرلدیلر؛ میرفتاحك‌ایکی‌اوغلی‌مدافعه‌یه دوام‌ایتدکلرندن، عثمانلی طوپجیلری ایرانیلردن برچوغنی صـورت مدهشـه‌ده قتل ایتدیلر ؛ دیری طوتیلانلرك ، صوك نفره قدر، پادشاهك اوتاغی اوکنده باشلری کسلدی . سلطان مراد ، میرفتـاحك ایکی اوغلنه امانامه کوندردی (۱) ؛ بودفعه امانامه‌یی قبول ایلملریله ، اناطولی بکلر بکی نارین قلعه‌یه کیره‌رك ، ایرانیلری طوپوز ضربه‌لریله اورادن چیقاردی. عثمانلی عسکری ، قانه صوصـامش کبی ، عفو سوزینی دیکلمك ایستمیه‌رك ، اوکلرینه کلنلری اولدوردیلر. برقاچ یوز ایرانی قارا کلق قاپیدن فرار

(۱) میرفتاحك اوغللری امان ایستمش ایدیلر. (مترجم)

ایله، دیاله کنارینه قدر قاچدیلر؛ مصر عسکری بونلری تعقیب ایله، اکثریسنی پارچه پارچه ایتدی. برطاقمی شهر بانده برواسع مغاره‌یه التجا ایتدیلر؛ مغاره آغزین ییقیلوب، اونلرده آلتنده قالدیلر. بغداد محافظلرینی تشکیل ایدن اوتوز بیك (١) جنکاوردن آنجق اوچ یوزی شاهك اردوسنه وارە بیلدی. اون بیکی محاصره‌ده تلف اولمش ایدی؛ بقیه‌سی قاپیتولاسیون (تسلیم) کونی قتل عام اولندی (٢).

صدر اعظم، شهرعثمانلیلر النه کچنجه، بغداد بلده‌سنی اهالیدن خالی براقامق ایچون کندی حالنده‌کی اهالینك محافظهٔ جان ومالنه دائر برامر اعلان ایتدی. سلطان مراد، ظفرك حصولی متعاقب امام اعظم تربه‌سنی زیارت ایله (٣)، اوراده بردیوان مظفریت عقد ایلدی. تبشیر فتح ایچون استانبوله اعزام اولنان بیوك میراخور خلیل اغانك آرقه‌سندن اوزی محافظلغی مأموریتیله رتبهٔ وزارت کوندرلدی. خندان اغا زاده فتح نامه ایله ویانه‌یه کیتدی (٤).

عن اصل ارمنی اولان بکتاش خان، زوجیله برلکده استانبوله کیتمکی ایستمین زوجه‌سی طرفندن تسمیم اولنه‌رق، بغتةً وفات ایلدی (٥). مجرمه، بتون خزینه‌لریله برلکده، دیاله‌نك اوته طرفنده طرفنده مندلی طوپراغی حاکمی اولان باباسی لور حسین خانه تسلیم اولندی. تسلیم کونی، بکتاش خان، کوردقارچیغای واسطه‌سیله سلطان مراده، التون حمائلیله برلکده برکوزل عجم قیلیجی کوندرمشیدی. قارچیغای

---

(١) ساغره‌دو، ص ٧١٢، سکسان بیك دیور. [بوسوز مبالغه‌دن عبارتدر.]

(٢) قاپیتولاسیون، علی الاطلاق تسلیم معناسنه‌ده کلدیکی لغتلرده مقیدایسه‌ده، اکثریت اوزره متاوله ایله وقوع بولمش تسلیملر حقنده مستعملدر. بغداد تسلیمنده مقاوله نامه تعاطی ایدلمش دکلدر؛ قلعه اوکون تسلیم اولنمق شرطیله، سلطان مراد بکتاش خانه امان ویرمشیدی. حال بوکه ایران امراسی، قلعه‌یی تسلیم ایتمیه‌رك، نارین قلعه‌ده تحصن ایلدیلر، وایرانیلر مدافعه ایتدیلر. بونك اوزرینه، سلطان مرادك خلاف مرضیسی اوله‌رق، مقاتله وقوع بولدی. بو ایرانیلرك قیلیجدن کچیرلمسنده سببیت کندیلرنده اولدیغنی کورمك ایچون صورت جریان وقایعه یوقاریدن اشاغی بی طرفانه عطف نظر ایتمك کافیدر. (مترجم)

(٣) پادشاه انام حضرتلری «ایشته شمدی سر مذهبمز امام اعظم حضرتلرینی زیارت بورجمز اولدی» دیه‌رك، واروب زیارت ایتدی. نعیما ص ٣٧٨ (مترجم)

(٤) رئیس صاری عبدالله افندینك منشآتنده، ن ٨٦، فتحنامه‌نك اصلی مندرجدر.

(٥) حاجی قالفه بوتسمیم حقنده برشی یازمیورسه‌ده، نوری تفصیلات مخصوصه ویریور. ص ٩٦ و ٩٧. [نعیما « بکتاش خان کندو سراینده بعدالعشا فجأةً وفات» ایلدیکنی یازیور. تسمیم، دوغری اولسه کرکدر.]

حمائلك قیمتنه قاپیلەرق ، ماهرانه تبدیل ایتمشیدی . سلحدار پاشا ، بو قیلیجه مناسب بر حمائل اولوب اولمادیغنی صوردورمسی اوزرینه ، حیله میدانه چیقەرق ، سارق جلاده ویرلدی (١)

بغداد والیلکی یکیچری اغاسی کوچك حسین اغایه توجیه اولنەرق ، یکیچری کدخداسی بکتاش اغا سکز بیك کیشی ایله (٢) بغداد محافظەسنه مأمور اولدی . سلحدار پاشایه قاپودانلق ویرلدی . ملك احمد سلحدار منصبنه کتیرلدی ؛ کندیسنه تزویج اولنان قایا سلطان تاریخ عثمانیده یکانه عد اولنەجق برجهاز ، مصرواراداتنك ایکی مثلی اولەرق سکسان بیك آلتون (٣) کتیردی. قرق کون صوکره (٢٠ شعبان ١٠٤٨ — ٢٧ کانون اول ١٦٣٨) ، ملك احمد آغا — که مؤخراً مقام صدارتەده ارتقا ایتمشدر — دیاربکر والیلکی واوچ توغلو وزارت ایله حرم همایوندن چیقمش ، وانك یرینه ، سلطان محمد رابع دورنده ایکی دفعه صدراعظم اولان سیاوش سلحدار اولمشدر .

بغدادك فتحنی تعقیب ایدن کونلرده — روایته کوره بر درویشك اولجه خبر ویردیکی — طغیان ناکهانی وقوع بولەرق ، بتون محاصره سدلرینی آلوب کوتورمش ، عثمانلیلرك عودتنی تعجیل ایتمشدر . مفتی یحیی افندی ؛ امام اعظم وعبدالقادر کیلانی [حضراتی] تربەلرینك تعمیراتنه مأمور اولدی ؛ تربەلر آلتون وکموش قندیللرله تزیین اولندی ؛ صندوقەلر اوزرینه یشیل چوقەلر ، قیمتدار عمامەلر قونلدی .

سلطان مرادك قاندوکمه آرزوسی بغداد محافظلرینك قتل عامی وبرنجیسی

---

(١) هامەر بوفقرەیی زیاده اختصار ایتمشدر . بکتاش خانك یوم فتحده — کوزل سوزسویلسی جهتله عفو اولنەرق ، پادشاهك مصاحبلری عدادینه ادخال اولنان — کورد قارچیغای واسطەسیله کوندردیکی قیلیجك حمائلی قارچیغای طرفندن دکشدیرلمش ایدی ؛ پادشاه سلحدار پاشایه : « کوزل قیلیج ! کاشکی حمائلیده قیلیجه اویغون اولسەیدی ! بکتاشخانه خبر کوندر ، مناسب حمائلی وارسه کوندرسین . » دیمش ؛ ایشته بونك اوزرینه سلحدار پاشا خبر کوندرمش ؛ بکتاش خان « قیلیجك کندیسنه مناسب حمائلی وارایدی ؛ وارایسه تبدیل اولنمش ! » جوابنی ویرمسیله ، قارچیغای اعدام جزاسنه اوغرامشدر . جزا ، جرم ایله متناسب دکل ایسەده ، پادشاهك دقت بدایع شناسانەسی کوزه چارپیور . (مترجم)

(٢) نوریده اون ایکی بیك کیشی .

(٣) بوقرق بیك آلتون جهازدکل ، مهرمعجل ومؤجلدر ؛ خاندان سلطنتده مهرلر آلنوب ویریلیر برشی دکل ، اسم بیمسمی قبیلندندر. معهذا مصرویرکیسی قرق بیك آلتوندن یك چوق زیاده ایدی . (مترجم)

رافضی وایکنجیسی بر شبههٔ عادیهٔ ارتکاب آلتنده بولنان سابق بغداد قاضی ودفترداری کبی برقاچ کیمسه‌نك اعدامی ایله سکون بولمش کبی کورونیوردی (۱). انجق بو سکونت ظاهریه ، قاپلانك اویقوسندن باشقه برشی دکل ایدی ؛ سلطان مراد ، متعاقباً بغداد باروت خانه‌سنك اشتعالیله اویاندی . سکز یوز اوتوز ایله اوقدر آدم تلف ویا مجروح اولمش، برچوق خانه‌لر ییقلمش ، یاخود خرابی‌یه اوغرامش ایدی. مستبد غضوب، ایرانیلرك عموماً اعدامنی امر ایتدی ؛ دلاللر اردوکاهده ، « هر کیمك چادرنده عجم وار ایسه اولدورسون ! اولدورمین اونك یرینه اولدیریلور » دیه ندا ایتدیلر . بوبدبختلرك بر چوغی ، امنیت کامله بولمق امیدیله ، اردوکاهه صیغنمشلردی ؛ بر چوق اسیرایله فتحدن صوکره امام موسایه کیتمك ، یاخود امام علیدن کلمك اوزره بولنان اوچ یوز قدرده ایرانی زائر وار ایدی . سلطان مراد، بونلردن بیك کیشی کتیرتدی . محکوم ممات اولان بوآدملرك اوتاغ اوکنه دیزلدیکنی متعاقب پادشاه چیقدی ؛ جلادلر جمله‌سنك بردن باشلرینی کسدیلر . عثمانلی مورخلری ارادهٔ سلطانی ایله شهرده واردوکاهده اعدام اولنان ایرانیلری اوتوز بیکه چیقاررلر (۲) . بغدادده بو دفعه وقوعه کلن مناظر دهشتك امثالی انجق تیمور ایله جنکیزخانك قتل‌عاملرنده کوریلور . لکن مورخ ، قاپیتولاسیون ایله تسلیم اولنمش شهرك فتحندن صوکره اوتوز بیك کشینك اعدامنی وسوندیرلمك بیلمین قتل ویغما آرزولریله ، یاخود منافرت‌ملیه ودینیه کیندن متولد جنتلرسائقه‌سیله انتشار ایدن قان سیلابه‌لرینی ، وجودنده بر رعشه حس ایتمکسزین تصور ایده‌مدیکی حالده ، ایکی‌سنه صوکره ایرلانده‌ده قرق‌بیك انکلیزك قتولیکلك تعصبیله اعدام اولوندیغنی تلقین ایچون نه‌سوز بوله‌جقدر [۷] ؟ اوتوزسنه محاربه‌سنك وقوع بولدیغی عصر یالکز اوروپا ایچون دکل ، آسیا ایچون‌ده بردورهٔ خونین اولمشدر : عصیان ، ظلم ، محاربهٔ داخلیه ، محاربهٔ دینیه سیل زهرآکینی شرق وغربك هواسنی

(۱) « شاه طرفندن بغداد قاضیسی اولان رافضی اله کیروب ، قتل اولندی . موصل دفترداری اولان بغدادلی عباسك ارسال مهماتده اهمالی ورفضه متعلق احوالی قتلنه باعث اولدی » نعیما ، ص ۳۸۱ . (مترجم)

(۲) تاریخ عبدالرحمان ، جلد اخیر ، ق ۷۸ : یوم « مذکورده اوتوز بیك قزلباش بدمعاشك کلهٔ بی دولتی دندان تیغ سرتیز ایله تراش اولندی . » [بغدادده ایرانیلرك کافهٔ ضایعاتی اوتوز بیك کیشی اولدیغی دیکر مورخلرك افاداتندن اکلاشلمقده‌در . بالعکس کورننك افادهٔ منقوله روایات سائره‌یی تکذیبه کافی دکلدر . مترجم]

تسمیم ایله، برقان دریاسی کبی دجله کنارلرندن شانون ساحللرینه قدر کلمکده‌ایدی.

کانون‌ثانی اورته‌لرینه دوغری سلطان‌مراد بغداددن دیاربکره متوجهاً حرکت ایلدی، و ۲۲ رمضان ۱۰٤۸ — ۲۷ کانون‌ثانی ۱٦۳۹ ده موصله واصل اولدی. محاصره‌دن اول کلمش، ظفرنامه‌یی برلکده آلوب کوندرمك اوزره موصلده اقامت ایتمکده بولنمش اولان هندستان‌سفیری تکریتده حضورشاهانه‌یه قبول اولنه‌رق، ایلچی صفتیله ترفیق اولنان قاپیجی‌باشی ارسلان اغاایله برلکده هندستانه‌عزیمت ایلدی. اولا اسکدارده حبس‌وصوکره پیاسده توقیف اولنمش اولان عجم ایلچیسی مقصود دخی موصلده حضوره‌قبول‌ایدلدی. سلطان‌مراد، ایلچی‌یه‌رخصت‌انصراف‌ویردیکی صیره‌ده، خلعت احسان ایله برابر، متبوعنه ایصال‌ایتمك اوزره «شاه صفی بهادر، ارشده‌الله‌القادر» خطابنی‌حاوی بر‌ده‌نامه اعطا ایلدی. اشبو مکتوبده‌هنوز ایرانیلرالنده بولنان محللر عثمانلی بکلربکلرینه تسلیم‌اولنمادیغی حالده، بهارده ینه‌محاربه‌یه باشلانلق ایچون اردوی همایونك حدود اوزرنده قیشلایه‌جغی بیان ایدیلیوردی. خاتمهٔ محقرانه‌سی، ابتداسنه مناسب اوله‌رق: «ارایسه‌ك میدانه کل، سرورلك دعواسنده اولانلره پرده‌نشینلك ناسزادر؛ آتدن قورقان، آته بینوب قیلیج قوشانمق خطادر. ازل آزالده مقرر اولان ظهوره کلیر، الم چکمیوب، قارشی کله‌سین. والسلام علی من‌اتبع‌الهدی.» سوزلریله ختام بولمقده ایدی. «رمضان سنه‌ثمان واربعین والف (۱۰٤۸—۱٦۳۹) تاریخیله مورخ ایدی (۱).

اردو، راسمهٔ عید ایچون دیاربکره قریب مدرس کوینده توقف ایتدی. (۱ شوال ۱۰٤۸ — ٥ شباط ۱٦۳۹). ینه او کون دیاربکره کیرلدی. دیاربکر قیوجیلرینك‌مهارتی مشهور اولدیغندن، اماماعظم تربه‌سی ایچون کوموشدن قاپیلر، پنجره‌لر، قندیللرله دیکر تزیینات اصمارلانلدی. بیوك امیر آخور ابشیر مصطفی آغایه بودین والیلکی، قاپیجیلر کدخداسی حسین اغایه بیوك میراخورلق ویرلدی. دیاربکرده بولندیغی صیره‌ده «محمودازموی» نامنده عادی [یعنی باشقه‌لرندن امتیازنی موجب برصفتی اولمایان] بر شیخك اعدامی (۲)، اوتوز قرق بیك طرفدارلرینك — که اومقدارده ایرانینك قتل عامنه قارشی بی‌تأثر قالمش ایدیلر —

(۱) نعیادن عیناً، ج ۳، ص۳۸٤. (مترجم)

(۲) نعیا ایرانیلرك قتل‌عامنی برقاچ سطرده یازمش ایکن اورمیه شیخنك قتلی ایچون خیلی صحائف [۳۸٤ — ۳۹۲] تخصیص ایدر.

قیامنی موجب اولدی (١). شیخ محمود، تبریز، روان، ارضروم، موصل، روها، وان طرفلرنجه قدسی‌الصفات بر ذات اوله‌رق مشهور ایدی؛ كندیسندن هیچ بر معصیت صدوری معلوم اولمادیغی ایچون، وفاتی اونی شهید عد ایتدیردی. لكن الكائی معلوماتی اولان ایكی معاصر مورخ، حاجی‌قالفه ایله فخرالدین اوغلی ایكی كیزلی خطا اسناد ایتمكده‌درلر (٢). فخرالدینك عائله‌سی سوزیده اعدام اولندیغی صیره‌ده برقیزی قورتیله‌رق، اورمیه‌لی‌شیخه التجا ایتمش‌ایدی. روان سفری اثناسنده شیخ، بو قیزی — حیاتنی محافظه ایچون اولسون، یاخود حقیقةً قیزه آلدانمش بولنسون — آلتون یاپمق صناعتنده پك ماهر اولمق اوزره سلطان مراده توصیه ایتدی. پادشاه بو كنج سیمیاجی‌یه، سرمایهٔ اعمالات اولمق اوزره بیك آلتون و كندیسنه خرجاق اولمق اوزره بیك غروش ویردیردی؛ اعمالاتنه نظارت ایچون برده مباشر تعیین ایلدی؛ لكن قیز، موعود اولان آلتونی یاپه‌جق یرده، دیاربكرك نورسته موسیقی شناسلریله صفاسنه باقدی. مباشر، سیمیا آلاتی مهر آلتنه آله‌رق، صورت حالدن پادشاهه معلومات ویردی؛ قیز، سلطان مرادك امری موجبنجه صویه آتلدی. حدثنك آثاری، پادشاهی قصداً، یاخود بلا قصد آلدانمش اولان شیخه سرایت ایتمكده تأخر ایتمدی. مع‌هذا اصل سبب اعدامی، عوام اوزرنده‌كی تأثیر نفوذی وسلطنت عثمانیه‌نك ایلك زمانلرنده‌كی بوركلوجه مصطفی ایله دها یاقین زمانلرده اسیای صغرایی آتش عصیان ایچنده براقان سقاریه شیخنك اثرلرینه اقتفا ایتمسی اندیشه‌سی اولمق كركدر. ذاتاً شیخ تومرت، مقدما دیار مغربده بر حكمدار عائله‌سی و بر عصر مقدم شیخ اسماعیل ایرانده صفوی خاندانی تأسیس ایتمه‌مشمی‌ایدی؟ ایشته شیخك باشی، بودرلو تصورات حریصانه ایلاد ایتمسی ملحوظ اولدیغی ایچون دوشورلدی (٣).

---

(١) شیخ محمود ارمویك اوطرفلرجه كمال شهرتی، كندیسی بر طرفدن‌ده تجارتله مشغول اوله‌رق كثرت مسافرین وصدقاتی جهتیله، اعدامی پك چوق كیمسه‌لرك انكسار درونیسنی مستلزم اولمش ایسه‌ده. طرفدارلرینك قیامی واقع اولمامشدر؛ بو قیام، كوكل قالسندن عبارت اوله‌جقدر. شیخك پدری «قوچ بابا» عنوانیله معروف ایدی. (مترجم)

(٢) یعنی اعدامی ایچون ایكی سبب بولنمه‌درلر: بو قسمه شیخه سوء حال اسناد ایتمزلر. (مترجم)

(٣) پچوی، اولموچ كتبخانهٔ ایمپراطوریسنده‌كی نسخه‌ده [استانبول مطبوعنده‌ده واردر]، خوارزم خانك فلاكتنه، فوق‌العاده صاحبهٔ جمال اولان والده‌سنی [مذهب حنفی اوزره، یعنی كندیسنك بحسب‌الولایه مأذونیتنی آلقسزین] تزوج ایدن اوركنج واعظنك

صدراعظم ، ایرانیلرله عقد صلح ایچون حدودده قالمشیدی ؛ سلطان مراد ، استانبوله دوغری یولنده دوام ایتدی. ملاطیه‌ده ، کیدرکن پادشاهك منظوری اولان وبانیسی سلحدار پاشا طرفندن اکمال اولنان بیوك خان ، سلطان مرادك جالب تقدیری اولمغله ، سلحدار ، نشانهٔ شکران ومنت‌داری اوله‌رق ، سایهٔ لطفنده انشا ایتدیرمش اولدیغی شهریاره اهدا ایلدی.

سیواس قربنده‌کی ایلیجه‌ده ، اوزمان آچمیازین (١) طرفلرینی اورمقله مشغول اولان کنعان پاشانك کوندردیکی اون بش باش ایله اوچ اسیر موکب همایونه واصل اولدی (٣ محرم ١٠٤٩ — ٦ مایس ١٦٣٩). بیوك امیراخور ابشیر مصطفی پاشانك بودین والیلکنه تعیینده سلفی طبانی یاصصی محمد پاشانك عاجلاً کلمسی امر اولنمشدی. آنقره‌ده رکاب شاهانه‌یه وصولنده قائم مقام تعیین اولندی (١٧ محرم ١٠٤٩ — ٢٠ مایس ١٦٣٩) (٢) . آنقره‌لی اولان شیخ الاسلام یحیی افندی پادشاهه بر مطنطن ضیافت چکدی ؛ آنقره‌نك لطیف اورمان کبابی (٣) بو ضیافتك باشلیجه طعاملرندن ایدی . لالا چایرنده نصوح پاشازاده حسین پاشا ارضروم والیلکنه ، قسطمونیدن معزول دفتردار زاده ابراهیم پاشا دفترداراغه نصب اولندی .

ازمیدده ، علما و استانبول معتبرانی پادشاهی استقباله کلمش ایدیلر (٦ صفر ١٠٤٩ — ٨ حزیران ١٦٣٩) . پادشاهه رفاقت ایتمش اولان حایلهٔ سلطنتی ، قادیرغه ایله ذات شاهانه‌دن اول سنان پاشا کوشکنه کلدی . بغداد محاصره اولنورکن بو سلطان دیاربکرده قالمش ، وسلاح عثمانینك مظفریتی خبری اوزرینه ، فقرای بلده‌یه اوتوز کیسه آلتون طاغتمش ایدی. ایرته‌سی کون ، اوغلنی استقباله چیقمش بولنان والده سلطان ، سرایه داخل اولدی ؛ معیتنك راکب اولدیغی اون ایکی آرابه‌نك اوکنده ، محتشم آتلرله وزرا وعلما کیدیورلردی . والده سلطانك آرابه‌سی صیرمه‌لی قماشلرله مستور ، تکرلکلری کموش ایله مزین ایدی (٧ صفر ١٠٤٩ — ٩ حزیران ١٦٣٩) .

[مجدالدین] قتلی سبب اولدیغی کبی ، سلطان مرادك‌ده چوق کچمکسزین وفاتنه اورمیه شیخنك قتلنی سبب کوستر. [پچوی ، ج ٢ ، ص ٤٦٤]

(١) نعیماده « قارصدن اوته اوچ کلیسا » . (مترجم)

(٢) صاری عبدالله افندینك منشآتنده مکه‌یه هدایا ایله کوندریلن مکاتیب معتاده صیره‌سنده قائم مقام محمد وموسی پاشالرك مکتوبلری مندرجدر. منشآت ترکیه‌ده ، ن ١٠ ، ومنشآت عربیه‌ده ، ن ٥ . ابشیر پاشانك مأموریت فرمانی ایچون ینه اومنشآتده ٩٠ نومرویه مراجعت.

(٣) « اورمان کبابی » استانبولی زیارت ایدن سیاحلرك جمله‌سنه معلوم اولان طعامدر .

ينه اوكون سلطان مراد رابع ، قرق سكز قادیرغه ایله ازمیددن استانبوله واصل اوله‌رق، ایرته‌سی کون آلای ایله‌سرایه کیردی (٨صفر١٠٤٩ — ١٠حزیران١٦٣٩)(١) یوزقدر ایرانی، عجم آلات موسیقیه‌سی [کرّه‌نای] ایله‌ملی هوالرچالیورلردی؛ یکرمی ایکی خان ، زنجیر بند اوله‌رق ، رکاب همایونده یوریورلردی ؛ ذات شاهانه ایران سلاحلریله‌مسلح و برپارس‌دریسی لابس‌ایدی.خزینه‌لر آلایده‌دکل‌ایدی؛ اون‌قادیرغه ایله سرایه کوندرلمشیدی .

سلطان مرادك استانبوله ورودندن مقدم ، سلطان مصطفای مجذوب ، کرك برخسته‌لقدن دولایی اولسون ، وکرك — حکمدارلرك ارتحالی مبحثنده دائما اك فنا روایتلری ترویجه حاضر اولان کفت وکوی عوامك دیدیکی کبی — مسموماً اولسون ، ارتحال ایتمشیدی [اواسط رمضان ١٠٤٨] .

استانبوله وصول شاهانه‌دن اون ایکی کون صوکره ، ایران ایله عقد مصالحه اولندیغی خبر آلندی . سلطان مراد ، التفاتی متضمن برخط وبرمرصع قیلیج کوندرمك صورتیله ، صدر اعظمه تبلیغ محظوظیت ایلدی . ایران ایلچیسی محمد قولی خان ایلولده استانبوله کلدی (٢١ جمادی‌الاولی ١٠٤٩ — ١٩ ایلول١٦٣٩)؛ بغدادك بلا نزاع تصرفنه مقابل روانك شاهه ترکنی متضمن اولان مصالحه‌نك تصدیقنامه‌سیله عودت ایلدی . ایلچینك حضور شاهانه‌یه قبولی کونی بردیوان ظفر قورلدی؛ پادشاه، مصر[؟] عسکرینك مواجبنی توزیع ایتدیردی. دیوانده حاضر اولان دول اجنبیه ایلچیلری آره‌سنده ، ایمپراطورك انترنونسی بارون کینسکی‌یه (٢) تقدمی اون بش کیسه آلتونه (٣) مبایعه ایتمش اولان انکلیز سفیری (٤) جالب دقت

(١) ریقو ، ص ٤٤ ، دولوار ، وندیك خلاصه‌سی بوتاریخده متفقدرلر . شوحالده نعیماده کی ١٠صفر تاریخنی ٨ اوقومق لازم کلیر . [فذلکه‌ده دخی اوندر]

(٢) حضوره قبولنده ، صورت غیر لایقه‌ده واقع اولان اجباره مبنی ، یره قاپانمشدر . انترنونس ایسدانسی‌یه ویریلن تعلیماتده کینسکی حقنده شویله یازیلیور : « انسانیت ونزاکته مخالف برصورتده قبول اولنه‌رق ، ال قوتیله ، یره قاپانمغه مجبور ایدلمشدر . » کینسکی ، ٢٥ تشرین ثانیده وداع ایتدی . سن فرانسوا کلیساسنك انشاسی ایچون التی‌یوز ئه‌کوکتیرمشیدی.

(٣) ریقو، ص ٤٧، بوپازارلغی انکاره چالیشیرسه‌ده، ساغره‌دو طرفندن‌تأییداولنمشدر، ص ٧٢٤ .

(٤) « ایران ایلچیسنك قبولی کونی ، خلق قارشیسنده حسن معامله کوردی . » شمیدك خلاصه‌سی ، ١ کانون اول ١٦٣٩ .

اولیوردی ؛ انترنونس ایله ونديك سفیر جدیدی ، بغداد اردوكاهندن ایمپراطوره ، ونديك دوجنه فتحنامه كوندرمش اولان پادشاهه تبریك مظفریت ایچون كلمشلردی . سلطان مراد ایچون آلتون لوحه‌لرودرت كموش ستون ایله مزین برتخت قورلمش ، بوتختك اوزرینه شاعر جورینك بغداد فتحنه دائر قصیده‌سی ، خطاط محمود چلبینك خط نفیس دلنشینی ایله یازلمش ایدی . پادشاه ، غایت قیمتدار صورتده اینجی ایله مزین برپاصتیغه اتكا ایدیوردی ؛ عمامه‌سنك اطرافنده برآلتون زنجیر وارایدی . ایلچینك اعتمادنامه‌سنی برطرز محتشمانه‌ده اهمیتسزجه آله‌رق — كویا سفیر ایرانی طلب عفو ومرحمته كلمش كبی — نظر استحقار عطفیله اكتفا ایتدی .

برمدت صوكره سلحدار پاشا ایله شیخ الاسلام وحسین پاشادن مركب اولان قوهٔ مثلثه‌نك اقتدار بركالی سلطان مراددن قائممقام محمد پاشانك حكم اعدامنی چكدی ، آلدی . پادشاهك نظر التفاتنده بولنان بو اوچ ذات ، استانبوله عودتی كندی قدرتلرنجه مخاطره‌لی كورمكده بولندقلری صدر اعظم قاره مصطفی پاشانك عزلی ترتیبنی قورمش ایدیلر ؛ بنابرین مصطفی پاشایی — ایران ایله منعقد مصالحه‌یی دولت ایچون شانسز وفائده‌سز كوستره‌رك — پادشاهك كوزندن دوشورمكه چالیشدیلر . طبعاً موسوس اولان سلطان مراد ، قائممقامه بویولده سوز آچه‌رق ، صدراعظمی عودتنده اولدرمكمی ، یوقسه یمنه اعزامیله اكتفا ایتمكمی لازم كله‌جكنی سؤال ایلدی . مستقیم وبونكله برابر صدر اعظمك دوستی اولان قائممقام پاشا ، مصالحهٔ منعقده‌نك موافق مصلحت اولدیغنی اثباته وذات شاهانه‌نك تصور خون نثارینی تحویله چالشدی . هیئت مثلثه سلطان مرادك تبدیل نیت ایلدیكی اماره‌لرینی كورر كورمز ، زواللی محمد پاشایی ، « قاره‌ارناوودك استانبوله عودتنده سن بزی ، اللریمز آیاقلریمز باغلی اوله‌رق ، اوكا تسلیم ایتمك ایستیورسك! » یولنده تقریعاته بوغدیلر . دیكر طرفدن صدراعظم ، دشمنلرینك خائنانه خدعه‌لرینی حس ایده‌رك ، قائم مقام پاشایه برمكتوب ایله سرزنشده بولندی ؛ محمد پاشا ، جریان حالی الك كوچك تفصیلاتنه وارنجه‌یه قدر حكایه ایدر مكتوبلرله تبریهٔ ذمت ایلدی . هیئت مثلثه ، بومخابره‌دن كیزلیجه خبرآله‌رق ، یكی برطوزاق قوروب‌ده قائممقامی ، برمحبت كاذبه ارائه‌سیله ، اوطوزاغه دوشورمكه قرار ویردی . محمد پاشانك ، افلاق وویوده‌لغنی مولداویه وویوده‌سی لوپولك اوغلی اولان برمحمیسی ایچون آرزو ایتمكده اولدیغی معلوملری ایدی . قائممقام پاشا اغفاله قاپیله‌رق ، ایكنجی میراخور سیاوشی ماتیاس

بسارابانی عزل ایتمك امریله افلاقه کوندردی . ماتیاس ایسه ، کندیسنك عزل اولنمامسی حقنده بویارلرك —هدایای ثمینه‌ایله مترافق— براستدعانامه‌سیله سیاوشك اعاده‌سی ایچون هیئت مثابه‌دن برنصیحت خفیه آلدی . میراخورایله برلکده سیاحت ایدن قاپیجی باشی سلیمان ، سلحداردن وویوده ماتیاسه کیزلی تعلیماتی حامل ایدی . سیاوش ایفای مأموریت ایتمکسزین کری کلنجه ، بوخائن مشاورلر ، پادشاهی ماهرانه اغضاب ایتدیلر . « بویله نتیجه‌سز قالمش برعزل تشبثی بسارابانی میشل ویاخود راقوجی کبی عاصی یاپمسندن قورقیلور » دیورلردی . متعاقباً ، قائم مقام پاشانك یدی قله‌ده حبسنه امرویرلدی . محمد پاشانك الندە ، بسارابانك عزلنه تشویقی متضمن سلحدار طرفندن یازلمش برمکتوب وارایدی ؛ کندیسنی توقیفه مأمور اولان مباشر واسطه‌سیله بونی پادشاهه تقدیم ایتمك ایستردی ؛ لکن سلحدارك قورقوسی هرکسك قلبنده اویله یرطوتمش ایدی‌که نه‌مباشر ، نه‌ده باشقه‌سی مکتوبی آلوب‌ده کوتورمکه جرأت ایده‌مدی . سلحدار ایسه محمد پاشانك قتلنی تعجیل ایچون اسکدارده حضور شاهانه‌یه چیقدی ؛ بوستانجی باشینك اعدام امرینی اجرا ایتدیرمك اوزره اعزامی تأخر ایلمدی . قائمقام بوغلدی ؛ خانه‌سی آدملرندن برغمه‌لی فضلی آغا ، کدخداسی مجار علی اغا ، رئیس الکتاب قدری افندی ، خزینه‌داری ، کاتبی توقیف ایله ، کافهٔ اموالی مصادره ایدلدی ؛ لکن ، یالکز فضلی اغا ولی‌نعمتنه صداقتنی حیاتیله تأدیه ایده‌رك ، اوته‌کیلر صالیویرلدیلر . مصطفی پاشانك استانبوله ورودینه انتظاراً حسین پاشا قائمقام اولدی (٢٠ شعبان ١٠٤٩ — ١٦ کانون اول ١٦٣٩) (١) .

پادشاهك صوك افعال حکومتنك حکایه‌سنی تعقیبه کیریشمزدن اول ، صدراعظمك آسیاده‌کی حرکاتنه برلمحهٔ بصر عطف ایتمك مناسب اولور . قاره مصطفی پاشا ، عسکرك مواجبنی تأدیه‌دن صوکره (١٤ رمضان ١٠٤٨ — ١٩ کانون ثانی ١٦٣٩) ، مرعش بکلربکلکنی نوغای پاشانك اوغلی ارسلان پاشایه قارەمان بکلربکلکنی نیکده متصرفی حسن پاشایه ویرمشدی . اوزمانه قدر اردوده وجودینی حس ایتدیرمش اولان

(١) نعیما ، حاجی قالفه‌یه ، صدراعظمك مهرداری وجیهی‌یه ، شارح المنار زاده‌یه عطفاً قائمقامك اعدامی حقنده خیلی تفصیلات ویرر [٤٢١ — ٤٢٨] . شمیدك راپورنده بویله اوقونور : « قائمقام محمد پاشا ، ١٥ کانون اولده اعدام اولندی . آدمی فضلی اغا ، صدراعظمك علیهنده بولندیغی ایچون حبس ایدلدی . » [محمد پاشانك « مستشاری وجملة الملکی » فضلی اغا ، سلطان مرادك حضورینه کتیریله‌رك ، بوینی اورولدی . نعیمادن ، ج ٣ ، ص ٤٢٨ .]

غلای اسعار ، چول دوه‌لری وکلکلر واسطه‌سیله نقل اولنان ذخائر سایه‌سنده زائل اولدی. ایران ایلچیسی، موصل طرفلرنده حضورشاهانه‌یه قبول اولندقدن صوکره، بغداده کلدیکی وقت ، حمزه پاشازاده کندیسنه ترفیق اولندی .

اردو ، بغداد دیوارلرینی تعمیردن صوکره ، مارت اواسطنده حرکتله باش دولابه قوندی (۱۰ ذی‌القعده ۱۰٤۸ — ۱۵ مارت ۱٦۳۹) ؛ بوراده ، قاپیجیلر کدخداسی اردویه ورود ایله ، صدراعظمه خط همایون ، قیلیج ، قافتان ، اون بش میلیون [۱۵۰ یوك] آقچه کتیردی. ذی‌القعده‌نك اون سکزنده (۲۳ مارت ۱٦۳۹) دیار ایرانه متوجهاً « لقمان حکیم منزلی » نه دوغری حرکت اولندی. اوکون اون ایکی بیك بغداد عسکریله سکز بیك محافظ یکیچری، بیك قدر سپاهی امام اعظم قاپیسیله سلطان مرادك مظفرانه سندن بری طاسم قاپیسی تسمیراولنان آق‌قاپی آره‌سنه دیزلدی؛ صدر اعظم صاغنه، صولنه سلام ویره‌رك ، عسکر صفوفی اوکندن کچدی . متعاقباً ، چبوق کوپریده توقف اولندی (۲۸ ذی‌القعده ۱۰٤۸ — ۱ نیسان ۱٦۳۹) ؛ دیاله اوزرینه کوپری قورلدقدن صوکره ، اردوشهربانه دوغری یوریدی (۱۰ ذی‌الحجه ۱۰٤۸ — ۱٤ نیسان ۱٦۳۹) . مصرچرکس بکلرندن مصطفی بك ایله دیکر برشخص، مزروعات ایچنه قونمش اولدقلری ایچون ، اعدام اولندیلر.

شهربان قربنده رستم خانك مکتوبلرینی حامل اوچ ایرانی کلدی ؛ متعاقباً ، شاهك بیوك میرآخوری محمد قولی خان ایله حمزه پاشازاده‌نك ورود ایتمکده اولدقلری آکلاشیله‌رق ، ایلچینك استقبالی ایچون روایه موقعنه قدر یالکز چاووشلر کوندرلدی (۱۹ ذی‌الحجه ۱۰٤۸ — ۲۳ نیسان ۱٦۳۹) . قزل‌رباطده دیوان وزیره قبول اولنان ایران سفیری، سلطان سلیمان زمانی یاپیلان حدودنامه‌ده قارصك ایرانه ترکی، یاخود تخریبی محرر اولمسنه بنای کلام ایله ، بویله یاپلسی آرزو اولندیغنی سویلمسی اوزرینه، صدراعظم : « بومحالدر؛ سن ده درتنك اناختارلرینی ابر کتیرمدی‌ایسه‌ك، بیهوده کلمشسك. اکرصلح آرزوسنده‌ایسه‌ك، درتنك اناختارلرینی کتیره، رستم خان‌ده بغداد حدودندن چکلسین؛ والا بزینه محاربه‌یه باشلامغه حاضرز. » جوابنی ویردی. مصطفی پاشا ، رستم خانه و بالذات شاهه بومألده کاغدیازدی؛ ایلچی رستم خاندن اوچ کونه ، شاهدن آلتی کونه قدر جواب کله‌جکنه سوزویردی . صدراعظم ،

ایلری کیتمك ایستینجه ، ایلچی لطیفه طریقیله « برایلچیمزی قلاغوز ایده‌رك ، بغداد اوزرینه یوریدیکز ؛ غالبا بودفعه‌ده بوقولکزی قلاغوز ایده‌رك ، اصفهان فتحنه کیدیورسکز. لکن مقاوله ایتدیکمز وجه ایله شاهمك جوابنه منتظر اولیکز » دیدی . صدر اعظم بوسوزی اصغا ایله ، اردونك حرکاتنی تعطیل ایلدی. ۱ محرم ۱۰٤۹ (٤ مایس ۱٦۳۹) ده رستم خانك درتنکی ترك ایلدیکی خبری کلدی ؛ ایرته‌سی کون ، صدراعظم ، « خانقاه کوچك » موقعنده بغداد بکلر بکی حسن پاشایی وان بکلربکلکنه تعیین ، وبغداد بکلربکلکنی درویش محمد پاشایه توجیه ایتدی . اردو ، بغداد محاصره‌سی صیره‌سنده شاهك مقراقامتی اولان زحار صحراسنده واقع قصرشیرین موقعنده ایکن (٥ محرم ۱۰٤۹ — ۸ مایس ۱۱۳۹)، درتنکك تخلیه اولندیغی وعقد صلحه مأمور صاری‌خانك قریباً کله‌جکنی متضمن رستم خاندن برکاغدکلدی. فی‌الواقع صاری‌خان ، آلتی کون صوکره اردویه التحاق ایتدی . (۱۱ محرم ۱۰٤۹ — ۱٤ مایس۱٦۳۹) ؛ چاووشلر ایله برمقدار مصر وروم ایلی عسکری طرفندن استقبال اولندی . ایکی ایران ایلچیسیله بونلرك قرق اللی کیشی‌یه بالغ اولان معیتلرینه دیوانده خلعت کیدیرلدی ؛ عسکرده اونلرك حضورنده صوك اوچ آیلق مواجب طاغیدلدی.

اوچ کون صوکره ، بتون بکلربکلری ، بکلر ، آغالر ، اردونك اسکیلری حاضر بولندیغی حالده صدراعظمك اوتاغنده امرمصالحه‌یه ختام ویرلدی . اشبو مصالحهٔ جدیده موجبنجه ، بغداد ایالتندن حسان ، بدره ، مندلجین ، درنه ، درتنك ایله تاسرمنیل نام محله قدر مابینده‌کی صحرالر ، جاف عشیرتنك ضیاءالدین وهارونی قبیله‌لری ، زنجیر قلعه‌سنك طرف غربیسنده‌کی کویلر وشهر زور قربنده ظالم علی قلعه‌سنك بالاسنده‌کی طاغلرك قلعه‌یه ناظر طرافی شهر زوره چیقان کدیکه قدر، بر ده قیزلجه قلعه وتوابعی پادشاه طرفندن ضبط اولنه‌رق ، بونلردن باشقه آخسخه ، قارص ، وان ، شهرزور ایله بغداد وبصره‌نك محال سائره داخلنده‌کی قلاع وبقاع ونواحی واراضی وجبال وتلالنه شاه طرفندن اصلا مداخله اولنمامسی ؛ مندلجیندن درتنکه وارنجه‌یه قدر اولان قلعه‌لر ، بیره وزردوی — که زمردماوادخی دینیلیر — ، زنجیرقلعه‌سنك جانب شرقیسنده‌کی قریه وقلعه‌لر ، اورمان وتوابعی اولان قریه‌لر ، مهربان وتوابعی شاه طرفندن ضبط ایدیله‌رك ، بونلرده عثمانیلر طرفندن مداخله ایدلمه‌مسی ؛ طاغ تپه‌سنده واقع زنجیر قلعه‌سیله وان سرحدنده قوتور [قوطور] ،

ماکور وقارص جانبنده مغاز برد نام قلعه‌لرك طرفیندن هدم اولنمسی قرارلاشدیرلمش ایدی . بوعهدنامه محرمك اون دردنجی کونی (۱) ساعت درتده [زوالی] ، قصر شیرین قربنده واقع سهاب موقعنده امضاو وتعاطی اولندی (۱٤ محرم ۱۰٤۹ — ۱۷ مایس ۱٦۳۹) (۲). اوچ کون صوکره ، شاهه کوندرلمش اولان عهدنامه خط دستیله ممضی ومهریله مختوم اوله‌رق ورود ایدوب ، استانبوله ایصاله مأمور بولنان محمد قولی خانه تودیع ایدلدی . صاری‌خان ایرانه دوندی ؛ صدر اعظم دیاله‌یی کچه‌رك ، کرکوکه توجه ایتدی . کرکوك پاشاسی آش محمد ، حقنده شدتلی شکایتلر وقوعنه مبنی ، قلعه‌ده حبس ایدلدی ؛ مصر عسکرینك مملکتلرینه عودتلرینه اذن ویرلدی . اردو زاب نهرینه کوپری آتمقده‌ایکن ، عینتاب بکی عثمان بك حبس واموالی مصادره ایدلدی ؛ سید خان مملکتنك حکومتی ، اوغللرندن برینه توجیه قلندی . اردو ، موصلدن دیاربکره دوغری یولنه دوام ایتدی .

صدر اعظم قاره مصطفی پاشا (۲۷ صفر ۱۰٤۹ — ۲۹ حزیران ۱٦۳۹) ده موصلدن چیقمشیدی . اسکی موصلده ، رجب اغا واسطه‌سیله ، مصالحهٔ منعقده‌نك مقبول همایون اولدیغنه دائر برخط آلدی . اوچ منزل اوته‌ده ، بغدادك فتحی خبرینی ایصال ایچون افلاق ایله بغداده کوندرلمش اولان وزیر اعظم متفرقه باشیسی اردویه عودت ایتدی ؛ بوایالتلرده (۳) تعدیاتی خبر آلنمسندن دولایی همان اعدام اولندی . ربیع‌الاولك اون بشنده (۱۵ ربیع‌الاول ۱۰٤۹ — ۱٦ تموز ۱٦۳۹) اردو دیار بکره قوندی ؛ طرابلس ، مرعش ، حلب عسکرینه یولده اذن ویرلمشدی .

(۱) هامه‌رده محرمك دردنجی کونی یازلمش اولمسی سهودر : دوغریسی کوسترلدی . (رم)

(۲) صاری عبدالله افندینك منشآتنده ، ن ٦٤ ، سلطان مرادك تصدیقنامه‌سنه مراجعت. بونده اسملرك املاسنجه بعض اختلافلر واردر : ازجمله سردین دینیلن موقع بو تصدیقنامه‌ده « دیزولی » تسمیه اولنمش ، جاف عشیرتنه «جاق» ، سرمنیل موقعنه « سرهین »دینلمشدر. اصل اسملر عجبا نه‌در ؟ بونلر ایلریده سیاحلرك بوله‌جغی شیلردر . بنده‌کی منشآت فارسیه‌ده — که عهدنامه‌یی کاملاً حاویدر ، ن ۱۳٤ ، ق ۱۰٤ ، — محل عقد « شاب »کوسترلشدر. [سرمنیل ، نعیمانك بزده‌کی نسخه‌سنده « سرمنل » املاسنده‌در ؛ بونك دوغریسی «سرمیل» اولمالیدر ؛ « میل » ، بریره دیکیلن اشارتدر ؛ فضولی :

مزارم اوزره « میل » قویماك اکر کوینده جان ویرسه‌م * قویك برسایه دوشسون قبریمه اول سروقامتدن .]

(۳) هامه‌ر ، بونی کندی نسخه‌سنده « ایلرده » اوقویه‌رق ، ومعناسز کوره‌رك ، « ایللرده » اولمق اوزره تصحیح و « بو ایالتلرده » معناسیله ترجمه ایتمشدر ؛ بزده‌کی نسخه‌ده « یوللرده » صورتنده مطبوعدر . (رم)

طقوز کون صوکره ، درویش پاشانك بغداد ایالتنه تصدیق مأموریتنی ، آناطولی ایالتنكده میراخور حسین اغایه ویرلدیکنی متضمن ، استانبولدن ایکی برات کلدی؛ لکن وزیر اعظم ، کورجی محمد پاشایه مرحمةً ، بوصوك براتی برآی میدانه چیقارمادی .

بووقایع صیره‌سنده ایدی ، که صدر اعظمك دیاربکر طرفلرنده توقفندن دوچار اندیشه اولان شاه طرفندن (۱) عهدنامه‌نك تصدیقنامهٔ قطعیسنی آلمق مأموریتیله یکی بر سفیر کلدی . مقدما رواندده اسیر دوشمش اولان مرتضی پاشا کدخداسی ذوالفقار ، اورفه‌دن منفصل ممی پاشا ، چلدیردن معزول مرتضی پاشا ، بر قاچ سانجاق بکی ، ایکی یوز قدر عسکر ، استحکام صلحه مدار اولمق ایچون ، سفیر ایله اعاده اولنمش ایدی . ایلچی‌یه پك اهمیت ویرلمدی .

آشتی کرد عشیرتی حاکمی علی پاشا ، پادشاهك بغداده عزیمتنده اطاعت معامله‌سی کوسترمه‌مش اولدیغی ایچون ، بودفعه برتدبیر مخصوص ایله اردویه جاب وقتل اولندی؛ حکاری حاکمی میر عمادالدین ده وان بکلربکی حسن پاشانك سوقیله اورته‌دن قالدیرلدی .

تشرین اول نهایتلرنده ، صدر اعظم استانبوله کلمك اوزره امر آلدی (۱ رجب ۱۰۴۹ — ۲۸ تشرین اول ۱۶۳۹) ؛ سیواس وتوقاد آره‌سنده اولوب خراب اولمش بولنان محمد پاشا خاننك تعمیرینه مأمور قونلدقدن صوکره ، بولی صحراسنه کلندکده ، استعجالی حاوی برامر ورود ایلدی . کوینکده ، استانبولدن عودت ایتمکده اولان ایران ایلچیسی محمد قولی خانه تصادف اولندی . کانون ثانی ابتدالرنده (۱۱ رمضان ۱۰۴۹ — ۵ کانون ثانی ۱۶۵۰) قاره مصطفی پاشا اسکداره واصل اولدی . وزرا ، علما نصف مرحله‌دن استقبال ایتدیلر ؛ امیرآخور سلطانی مرصع رختلی برآت کتیردی . شیخ‌الاسلام یحیی افندی ایله وزیرلر الای کوشکنه قدر صدراعظمه رفاقت ایلدیلر . قاره مصطفی پاشا ، لوای سعادتی بالذات پادشاهه تسلیم ایلدی ؛ خاك پای شاهانه‌یه یوزسوردکدن صوکره ، دست بسته ، حضور همایونده طوردی . سلطان مراد رابع ، صدر اعظمی : « لالا ، خوش کلدك ؛ اکمکم سکا حلال اولسون ! » سوزلریله ، مکرر سمور خلعتلرله تلطیف ایتدی . مصطفی پاشا ، سرای همایوندن کندی سراینه کیتدی . ال اوپمکه کلمش اولان

(۱) ایران طرفندن مغایر عهد احوال صدورینه مبنی اردو حرکتنده اختیار بطائت ایتمشیدی . نعیمایه مراجعت ، ص ۴۳۲ . (مترجم)

بتون مأمورینه خلعتلر کیدیره‌رك ، التفاتلر کوستره‌رك ، رخصت ویردی . بالخاصه قائم مقام نائل توقیر اولمش ایدی ؛ طبانی یاصصی محمد پاشانك اعدامندن ، یعنی یکرمی کوندن بری قائم مقاملغی اداره ایدن حسین پاشا ، دفترخانه‌یی آچمایه‌رق ومصالح مهمه‌یی صدراعظمك ورودینه تعلیق ایده‌رك ، آنجق امور جاریه ایله اشتغال ایتمشیدی .

بوسنه‌نك موسم صیفنده وبغداد سفری اثناسنده ، ترسانه کدخداسی پیاله ، قرق قادیرغه‌دن مرکب بردونانمایله قاره‌دکیز قازاقلری اوزرینه بعض مظفریات قازانمش ایدی . تاتارلری وقریم خانی بهادر کرایی طمان اطه‌سنده « خان کچیدی » تعبیر اولنان ساباچ بوغازینه چیقاردقدن صوکره ، پیاله کرچه [کرش] چکلمش یدی . بیك یدی یوز قازاغی حامل اللی اوچ قاییق [سینوبی اورمق اوزره] طمان اوکندن طوغرو بوزه کله‌رك ، اوراده آدم چیقارمش ایدیلر ؛ لکن بالتصادف اوراده بولنان کفه بکلربکی یوسف پاشا قره‌سی پیاله کدخدانك ده معاونتیله بونلری دفع ایتدی . مغلوب قازاقلر قوبان منصبنده ازحون کورفزینه صیغندیلر . یورلمق بیلمین پیاله ، کورفزك اغزینی قاپادقدن صوکره ، کرچدن قرق نقلیه کمیسی وقرق صندال کتیرده‌رك ، بونلرله دشمنه هجوم کوستردی . بش یوز قازاقدن برقسمی مقتول برقسمی مغروق اولدی ؛ بش قاییق عثمانلیلرك الینه کچدی ؛ بقیه‌سی قوبان چاینده‌ن بوقاری چیقدیلر . پیاله ، یکرمی قطعه یکی سفینه‌ایله دشمندن آلنان بش قاییغه عسکر وطوپ قویه‌رق ، دوچار دهشت اولمش بولنان قازاقلرك اوزرینه یکیدن هجومه شتاب کوستردی (٤ ربیع الاخر ١٠٤٩ ــ ٤ اغستوس ١٦٣٩) [*] ؛ قازاقلر نهرك منصبنی صاللرله مسدود بولدقلرندن ، ساحل کنارنده‌کی بطاقلقلره قاچدیلر ؛ بوصوك التجاکاهلرنده دخی تعقیب ایدیله‌رك ، ایکی یوز اللی کیشی اسیر وماعداسی مقتول اولدی . غالب ، التمش قاییغی برابر چکه‌رك ، اسیرلرینی استانبوله کتیردی ، وذات شاهانه‌نك ورودندن مقدم لیمانه کیردی .

بغدادده بکتاش خانك بنا ایتدیکی سرایی اقامتکاه اتخاذ ایدن والئ جدید درویش پاشا ، مشهد امام حسین تربه‌داری سید دراجی اعدام ایلدی ؛ سید دراج ، کندیسی شیعی اولمقله برابر ، شاه عباسك بغدادی فتحنده برچوق سنیلری قورتارمشیدی . مقدما سابق طرابلس بکلربکی شاهین پاشا طرفندن تعقیب اولنان

سیف اوغلی امیر سلیمان ایله قارداشی بو دفعه ینه اورالرده قیام ایتمش اولدقلری حالده ، اوطرف امراسندن حسین پاشا واسطه‌سیله تشکیل اولندی .

سلطان مراد ، دیاربکرده فخرالدینك قیزی طرفندن عرض اولنان مواعید خیال پرستانه‌نك حقیقتدن عاری اولدیغنی کورمش اولمقله برابر ، استانبوله عودتنده بر مغربینك ، یعنی آفریقانك غرب طرفی اهالیسندن برینك آلتون یاپمق صناعتنه مالك اولدیغی حقنده‌کی ادعاسنه فریفته اولدی (رجب ١٠٤٩ — تشرین ثانی ١٦٣٩). سیمیاگرده هرنه لازم ایسه تدارك ایدلمسنی بوستانجی باشی‌یه امر ایتدکدن صوکره ، برکون بالذات سنان پاشا کوشکنه عزیمتله ، مغربی‌یی آلاتیله وقپوجی باشی ایله برابر جلب ایتدی . مغربی بوته‌یه برمقدار کموش آته‌رق ، اوزری آلتون ایله مستور برمعدن چیقاردی . لکن بومعدن محکه اوریلنجه ، خالص آلتون اولمادیغی آکلاشلدیغندن ، سیمیاگرك ایکنجی برعملیه‌ده دهالی برنتیجه‌یه دسترس اولنه‌جغی حقنده‌کی تأميناتنه رغماً ، پادشاه ، سلحداره جلادی کتیرمسنی امر ایلدی . جلاد صفه نردبانی یاننده حاضر ایدی . مغربی‌یی چوکرتدی ؛ بیونی اوردی . مقتولك باشی وجثه‌سی برنوسنه صارلیه‌رق کوشکك پنجره‌سندن دکیزه آتلدی(١) . برازوقت مقدم ذات شاهانه دیاربکرده اورمیه شیخنك اعدامندن صوکره (٢) ، شدتلی برنقریس ضربه‌سنه دوچار اوله‌رق ، بو اضطرابنده شیخك بغیر حق اوغرادیغی حالدن متولد برغضب آسمانی اثری مشاهده اولنمق ظننده بولنلمش ایدی . استانبوله وصولندن صوکره وبوغاز ایچنك اناطولی ساحلنده بکقوزده برصیدی متعاقب ، خسته‌لق یکیدن اوقدر شدتله نمایان اولدی ، که اون کون قدر پادشاهك حیاتنجه اندیشه‌لر حاصل اولدی .

بغداد سفری اثناسنده ارناوودلق حدودنده مخل آسایش احوال ظهور ایله ، وندیك حدودینی تهدید ایلمش ایدی . اولا ، سلانیك ایله اسکوب آره‌سنده ارناوودلق عاصیلری

(١) نعیما ، فخرالدین [معن زاده] او زمان خدمهٔ خاصه آره‌سنده بولنه‌رق مغربینك اعدامی وقعه‌سنی اونقل ایتمشدر . نعیما دیرکه : معن زاده « سلطان مراد خان حضرتلری وفات ایتدکدن صوکره ، خزینه کدخداسی اولدقده ، مرحوم سلطان مرادك کندی چکمجه‌سنده اول مغربینك معمولی اولان ترکیبی برقوطی ایچنده بولدم ، حدت وحراقتله ظرفنی چوروتمش ایدی » دیه حکایت ایدردی . ص [٣٩٢]

(٢) نعیما واولیایه نظراً . اولیا شیخك شهادتنی رقت آور برصورتده یازار ؛ آنجق اولیا ، تفصیلات طبوغرافیه‌دن چیقوبده ، تفصیلات تاریخیه‌یه کیردکجه اولدیغی کبی ، بو خصوصده دخی تمامیله شایان اعتماد دکلدر .

وقه‌مانتین (۱) طاغلری اشقیاسی طرفندن ایقاع اولنان قاریشیقلقلری بیان ایتمك لازم‌کلیر. یکی‌پازار، ویشغرادد‌ن‌روغوشنا بوغازی ایله آیرلمشدر، که‌او بوغاز طولیانه وسلانیك ـ قاواقلی‌یه کیدر. ارناوود اشـقیاسی شو مخاطره‌لی کچیده حاکم اوله‌رق، کاربانلری یغما ایدرلردی. متعاقباً، بوسنه حدودنده‌واقع پودغوریچه ارناوودلری‌ده رفع لوای عصیان ایلدیلر. اشقودره‌متصرفی، عصیانی باشلار باشلاماز سوندورمکده اهمال ایتدیکی کبی، اوخری بکنك‌ده‌قوتی یتشمدیکندن، بروزیرك اعزامنه احتیاج کوروندی. مقدما بوستانجی باشی وشمدی بوسنه والیسی اولان دوچه پاشا، تاتارلرك تهدید ایلدکاری طونه حدودنده تأمین آسایش ایتمش بولندیغی جهتله، آرناوودلغی تسکین خدمت مهمه‌سنه مأمور اولدی. دوچه پاشا، ادرنه‌دن حرکتله فلبه‌دن کچه‌رك، یکی پازاره واصل اولدی؛ اوراده خبر آلدی، که زارا ایله سـه‌به‌نیقو (۲) بی اله کچیرمش اولان وندیکلیلر اوتوز ایکی کویی استیلا ایتمش، ومحافظهٔ حدوده مأمور عسکرك قوماندانی براق اوغلی مصطفانك بوبابده دیوان همایونه ویردیکی معلومات اوزرینه استانبولجه تحقیقات اجراسی قرارلاشدیرلمشدر (۳). دوچه پاشا، بر مدت صوکره، بوسنه سرایی قاضیسیله برلکده بو تحقیقانك اجراسنه مأموریتنی متضمن یوسف چاووش طرفیله آلدیغی امر اوزرینه، دوغریجه بوسنه‌سراینه کیتدی. آنجق وصولنده ملاافندی‌یی، وجه آلدیغی امر اوزرینه، تحقیقات ایچون کلیسـه کیتمش بولمسیله، یوسف چاووشی زاره‌یه دوغری یولنه دوام ایتدیره‌رك، کندیسی «قلاغوز زاده باغچه‌سی» دینیلان چاره چادر قوردی. بوسنه سرایی معتبرانی طرفندن ویریلن رضیافتده بولندیغی صیره‌ده شرق طرفدن شهره ناظر تره‌پویه‌ك (٤) طاغندن قورقونچ بر فورطنه چیقدی؛ چادرلر دورلدی سایبان آلتنده پاشا ایچون قوریلان سفره‌یی روزکار آلوب کوتوردی. بوحال دوچه پاشانك بو منصبدن فائده مند اوله‌میه‌جغنه دلیل صایلدی.

(۱) نعیماده «قلمنه»، ص ۳۹۹. (مترجم)

(۲) نعیماده «زادره» و «شبنك». (مترجم)

(۳) وندیك بالیوسی خیلی‌مال عرض ایده‌رك، براق‌اوغلنك اعدام ایتدیرلسنه چالشمش ایدمی؛ فقط مثمر اولمادی. نعیمادن، ص ٤۰۰ (مترجم)

(٤) حروف صوائت‌موجود اولمادیغی حالده، هیچ‌برمشرق‌اسامئ خاصه‌نك صورت تلفظنی تعیین ایده‌منز، مکرکه‌ایشتمش‌اولسون. [بو کلمه، نعیماده «ترپویك» شکلنده‌در. «تره ـ پو ـ ویك» اولمسی‌ملحوظدر. مترجم]

یوسف چاووش ایسه زارەده وندیك والیسی (جنرال پروکوراتور) طرفندن توقیف اولنمش ایدی [۸] . بوسنه سرایی قاضیسی، کرشوه (قره سوآ) ناحیه‌سنده پسینجه‌اوززندن یولنه دوام ایتمش ایدی . ملح معتدلی حاوی بر معدن صویی (۱) منبعی کورکدن صوکره ، یکی خان، نه‌ته‌ر ، آق حصار، بوکشه ایله کوپرو بایلاغی دینیلن یوکسك طاغی‌کچدکدن صوکره، کلیس بکلرینك اقامتکاه معتادی اولان‌اهلونه صحراسنه واصل اوله‌رق ، اوراده یکرمی کون مدت ، قدیم مسافرپرورلکی احیا ایدن ایکی قارداش‌طرفندن اضیاف اولندی . قاضی‌افندی یوسف چاووشدن برخبر آلمادیغی جهتله، کلیس قلعه‌سنه واوزادن کنار دریاده واقع ویسیته‌چ (۲) قصبه‌سنه کلدی. وقتیله‌فرهادپاشا — که مؤخرآبودینده برعسکری اختلالنده‌تلف اولمشدر — بوراده دکیز کنارنده طوره‌رق ، طوپوزنی هوایه آتمش، وطوپوزك بری‌طرفنده قالان یرلر دولت عثمانیه عائداوله‌جغنی بیان ایده‌رك، شوصورتله تعیین حدود ایتمش ایدی .

وندیکلیلر ، تحقیقات قومیسیوننك که‌رقا [قرقه]سانجاغی طرفندن (اودووینا ودرلیقه ترکلری بوجهتدن‌حدودی تجاوز ایتمشلردی) وظیفه‌سنه‌باشلامسنی ایستمش ایدیلر ؛ جمهور ، شوصورتله وقت قازانمق، واوتوزایکی کویك‌منازع‌فیه‌بولندیغی(۳) کلیس طرفنه ترك مأمورلرینك عزیمتنی تأخیر ایتمك آرزوسنده ایدی. ملا افندی برقاچ دفعه‌لر دوچه پاشایه کاغد یازدی ؛ دوچه پاشا ایسه [وندیکلیلرك نه‌حیله‌کار اولدیغنی‌بیلدیکندن] بومزعج‌مأموریتدن یاقه‌سنی قورتارمق‌ایچون اوسك والیلکنی ایستمش، ونائل اولمش ایدی. بوسنه‌سراینده‌یکرمی کون توقفدن‌صوکره، ویسوقه ناحیه‌سنده‌درواندااق‌قلعه‌سی اوزرندن یانالوقه‌یه واورادن مرکز مأموریت جدیده‌سی اولان‌اوسکه کیتدی. یوسف‌چاووش‌ایسه‌نهایت‌اسارتدن قورتیله‌رق،حدودك احوالنی، ووندیکلیلرك نه جواب ویردکلرینی قوتار (قاتارو) وکلیس قاضیلرینه تسجیل

---

(۱) «اکشی صودیدکلری عین‌حامضی آنده‌تماشا ایدوب»، نعیما، [۴۰۲]. [مملکتمزده اهالیٔ محلیه‌نك وعلی‌العموم ارباب تجارتك یوزلرینی کولدیره‌جك برچوق « اکشی صولر » واردر،که فرنك صولرندن اعلی اولدقری حالده فائده‌سز آقوب کیدرلر . مترجم]

(۲) نعیماده « وزیذش » ، ص ۴۰۲ . (مترجم)

(۳) فرهاد پاشانك طوپوزینك واصل اولدیغی یره برنشان قونلمش ایکن ، وندیکلیلر بری طرفه کچه‌رك ، « سلطان سلیمانك تعیین ایلدیکی اسکی سنور » دیه اوتوزایکی پاره کویه تغلب ایتمشلردی . نعیما ، ص ۴۰۳ (مترجم) .

ایتدیرمش، و بو اوراق ایله ایالات متجاوره اهالیسنك محضرلرینی آله‌رق بوسنه‌سرایی یولنی طوتمش ایدی .

دوچه پاشا، اوسکه کیدرکیتمز ارناوودلق عاصیلرینی تنکیله مأمور اولدی ؛ غاجقه صحراسنده هرسك ، ایزوورنیق ، قرقه سنجاقلری عسکرینی آله‌رق ، اوسکدن باناوقه‌یه کیتدی . پودغوریچه‌یه وصولنده بیلوبالیق (۱) و پیر ناحیه‌لری عرض اطاعت ایلدیلر . قیش اورته‌سی ایدی ؛ آرناوودلغك طاغلقدن عبارت اولان بوحوالیسنده آنجق اوموسمده اجرا اولنه‌جق حرکات عسکریه‌دن برنتیجه امید ایدیله بیلیردی . دوچه، قرقه توفکجیلرینی قله‌مانتین طاغلرینه کوندردی . بوطاغلر درت شعبه‌یه آیریله‌رق ، اورته‌لرندن صوینك لطافتی مشهور اولان «نهرجم» جریان ایدر . اورالرك اهالیسی بر نوع وحشیدرلر ؛ آره‌لرنده حکومت وانتظام مفقوددر ؛ حربه وصاپان استعمالنده ومچ تعبیر اولنان ایکی‌یوزلو قیلیج قوللانمقده ماهردرلر ؛ الدیك قایالردن طیرمانوب چیقدقلری کبی ، اویله اوچوروملردن یووارلانیرلرکه برباشقه‌سنك بونی یاپمسی محالدر . طاغ کچیسی کبی چویکدرلر . بونلر بتون ماللرینی ، حیوانلرینی مغاره‌لره قویه‌رق ، وبوصولر قوره‌رق ، جنکه منتظر اولدیلر (۲) .

سوق اولنان توفکجیلرك رئیسی خلیل بك ، دوچه پاشانك بالذات امداده کله‌جکنی امید ایده‌رك ، اوطاغلره کیرمکده تردد ایتمه‌مشیدی . لکن دوچه ، اشیاسنی کدخداسیله پودغوریچه‌ده براقه‌رق ، اشقودره‌یه کیتدی ؛ اورالرده برایش کوره‌میه‌رك ، خلیل بکله برلشمك اوزره عودتنده ایسه ، قله‌مانتین طاغلیلری هر طرفدن یوللری قاپادیلر ؛ بوغازلرك اوستندن دوچه‌نك معیتی اوزرینه بیوك طاشلر یووارلادیلر . آنجق وقوع بولان بر محاربه‌ده کنزلری اولان «ووقودود» (۳) اوریلوب اولدیرلمسیله طاغلیلر جسارتلرینی غائب ایتدیلر . بر قسمنك ، کماکان خراج ویرمك ، وطاغلردن اینوب یورد طوتمق شرطیله ، اطاعتلری قبول اولندی ؛

---

(۱) نعیمانك بزده‌کی نسخه‌سنده «بیلونادلیك». ص ٤٠٥ . (مترجم)

(۲) نعیما ، ص ۳۹۹ — ٤٠٧ . (مترجم)

(۳) «بیب‌دودد» بی خاطره کتیرر ؛ خصوصیله که بعض لسانلرده واوایله بانك ابدالی شایعدر . نعیما ، بونك باشی کسلدیکنی تعقیباً شو فقره‌یی علاوه ایدر : «یاسام چار دینلن ملعوندر، که کوش آرابه ایله مجلسنده قدح دور ایتدیرر ، و «کیمسه‌دن قورقمایز؛ بو جبل عظیمك صاحبی‌یز» دیه لاف اورر ایمش . » (مترجم)

قصوری طاغلدی . قلعه‌مانتین اهالیسی ، طاغلرینك درت قسمه منقسم اولمسنه تشبیهاً ، صاچلرندن درت برچم یاپه‌رق ، بونلری کموش زنجیرلرله قولاقلرینك اطرافنه باغلامق اعتیادنده ایدیلر ؛ دوچه پاشا کسیلن باشلری کموش زنجیرلریله ، قولاقلرده‌کی کوپه‌لریله استانبوله کوندردی . سلطان مراد بونلری کورنجه ، ایچلرنده اصللری ارناوود بعض سرای اکابری دخی بولنان حضاره : « بو زنجیرلی ارناوودلری دوچه (١) نه قیافته قویمش ، کوردیکزمی ! » دیمشدر . دوچه پاشانك شو صورتله دولته خدمتی وقیش اورته‌سنده وذخیره‌سزلك ایچنده کوستردیکی شجاعتی نزد شاهانه‌ده تقدیر اولندیغنه دائر کندیسنه مکتوب یازلدی . اوزدمیر عثمان پاشانك قفقاسیه‌ده‌کی محاربه‌لرندن بری بو قدر مشکلاتلی سفر کورلمه‌مش ایدی . دوچه پاشا بیله زیتون یاغیله پیشیرلمش پرنجدن باشقه برشی بوله‌مازدی (٢) . تیرغوشنه قضاسنده واقع روزای قلعه‌سی خراب اولمسیله ، ارناوودلرك اورادن تیرغوشنه ، وولچترین ، یکی پازار ، دوقه‌کین طرفلرینه وآلاجه حصاره قدر ایراث خسار ایلدکلرندن بحث ایله ، قلعه‌نك تعمیری حقنده دوچه پاشا طرفندن واقع اولان اشعار حسن تلقی اولندی . مبتلا اولدیغی نقریسه رغماً ، کیمسه‌نك کوزینه کسدیرمدیکی قایالقلره چیویلر چاقه‌رق چیقمغه آلشمش اولان دوچه (٣) ، محاربه‌یی برضربهٔ جسورانه ایله بیتیرمکه عزم ایلدی : هوتاش نامیله اکیلان کنزلرینی بغتةً له کچیردی (٤) ، اولدوردی ؛ قاریسنی جوجقلرینی ، برچوق اهالی‌یی — کندیسنه مأذونیت ویرلمش اولمدیغی حالده — اسیر اوله‌رق صاتدی . متعاقباً ، روزای قلعه‌سنی انشا وایچنه مقدار کافی محافظه وضع ایتدیکی کبی ،

(١) هامه‌ر « دوچه » لفظنی هپ جیم ایله یازار ؛ نعیماده بعضاً دوجه ، بعضاً دوچه کوریلیور . بزم اختیار ایلدیکمز ایکنجی صورت دها موافق اولسه کرکدر . (مترجم)

(٢) « قیش سببی ایله زیاده قحط اولوب ، برقرص اکمك اللی اقچه‌یه ، اوده قابل اکل دکل ایدی . حتی که عسکر اول سفرده مرحوم اوزتیمور اوغلی تیمور قپوده چکدیکن چکدیلر . باشنزت ایله پلاو پیشیردوب ، غیری مطعومات بولنمازایدی » نعیما ، ص ٤٠٧ (مترجم)

(٣) نعیما ، عسکرك چیقه‌مادیغی برقایالقدن دوچه‌نك براوکوزی نصل طوتوب کتیردیکنی نقل ایدر [٤٠٨ و ٤٠٩]

(٤) پیر ناحیه‌سی ارناوودلری ، عسکرك چکدیکی مشقتلره باقه‌رق « دوچه‌نك آجلقدن ، صوغوقدن دیشلری ، پنجه‌سی قالمادی ؛ مکرکه بوندن صوکره آوی قویروغیله اورسون ! » دیمش ایدیلر ؛ دوچه بوسوزدن منفعل اوله‌رق ، « باقیکز ، قورد قویروغیله نصل چارپار ! » دیه‌رك ، صوك ضربه‌یی اورمغه بروجه محرر عزم ایتمش ، وهوتاشی طوتمازدن اول پیر ناحیه‌سنی اوروب ، باش کنزلرینك باشنی قولاغنده آلتون کوپه‌سیله پادشاهه کوندرمش ایدی . نعیمادن ، ص ٤٠٩ (مترجم)

تأمین مراسلات ایچون ایزلیپ تپه‌سی اوزرنده‌ده بر قره‌غولخانه بنا ایلدی (محرم ۱۰۴۸ — مایس ۱۶۳۸) . بو اجراآت سریعه‌دن صوکره پودغوریچه، جرتیچه، غاچقا یولیله مرکز مأموریتنه کیتدی .

دوچه، آقودیایه (۱) وصولنده قاپیجی باشیلردن داود پاشا زاده مصطفی بك یدیله برفرمان همایون آلدی، که مآلی بعض ایضاحاته محتاجدر . قارلوویچ قوماندانی غاسپارك اوغلی تیره، حدود محافظه‌سنده بولنان برمقدار مجار ایله ساوه نهرینی کچه‌رك، نهرك صاغ ساحلنه‌قریب بهکه (بهاچ) قلعه‌سی اطرافنده جولان‌ایتمشیدی. بهکه محافظلریله بر محاربه‌سنده سرخوش اوله‌رق اتندن دوشدی ؛ عثمانلیلر دشمنی قاچیردقلری صیره‌ده، یرلیدن جنك میدانده بولنان برقاچ کیمسه، مجارلرك باشی اولان تیره‌یی یاقه‌لایه‌رق، اولا قورووییایه، صوکره سازینه، اورادن قوستانیچه‌یه، ونهایت اونانك اوته طرفنده بازین قلعه‌سنه کوتوردیلر. بهکه قوماندانی ادریس، اسیری قورووییالیلردن ایستدی؛ لکن بونلر اونك طلبنه قولاق ویرمدیلر؛ سویلدیکمز دیکر قلعه محافظلرینه مراجعت اولندیسه‌ده، بوندن‌ده بر نتیجه چیقمادی. ادریس ایسه بوسنه سراینه کله‌رك، دفترداراپله متفقاً، طوتیلان اسیر، ایمپراطورك برنجی علمدارینك اوغلی وقرق‌بیك کیشینك قوماندانی اولدیغنی، وبنا برین دکری یك چوق اولدیغنی اشاعه ایلدی . بو یاکلش معلومات اوزرینه، برطرفدن بودین والیسی موسی، بر طرفدن‌ده بوسنه والیسی دوچه شو اهمیتلی اسیرك کندیلرینه تسلیمنی طلب‌ایتدیلر؛ قورووییا اهالیسنك مخالفتی اوزرینه‌ده استانبوله مراجعت ایلدیلر . پادشاه، بو کیفیته مطلع اولنجه، بویله بیوك اسیرلر طوتلدیغی زمان دیوان همایونه کوندرلمك قانون اقتضاسندن اولدیغنی بیان ایله، اسیری کندیسی ایچون ایستدی . حال‌بوکه دوچه پاشا، موسی پاشانك معلوماتی اولمقسزین، اسیرك باباسی غاسپار ایله پازارلغه‌کیریشمش ایدی . فدیهٔ نجات اون ایکی بیك غروش وبرمقدار کموش اوانی اولمق اوزره قرارلاشدیریله‌رق، اسیر براقلدی . بهکه‌لی ادریس وبوسنه سرایی دفترداری بوحیله‌یه منفعل اوله‌رق، استانبوله، قوستانیچه ودیکر قلعه‌لر اهالیسنك اسیری قرق بیك غروشه صاتمش اولدقلرینی یازدیلر . ذات شاهانه بوایشه اهمیت‌ویره‌رك، قورووییا، اوستروژیچ، قوستانیچه ایلری کلنلرندن التی‌عاصینك باشنی کسوب، قرق بیك غروشی‌ده استانبوله کوندرمسنی دوچه‌یه بیلدیردی . قلعه‌لرك محافظلری

(۱) نعیاده هرسك . ص ۴۱۳ . (مترجم)

بو آدملرك باشلریله پاره‌لری ویرمیه‌جك اولورلر ایسه ، دوچه‌نك بتون مملکت یرلیلرینی طوپلایه‌رق [نفیرعام طریقیله]، اوزرلرینه واروب ، محافظلری قیلیجدن کچیرمسی ، یرلرینه دیکر عسکر یازمسی امر اقتضاسندن ایدی . سلطان مرادفرمانه کندی الیله شوسوزلری علاوه ایتمش ایدی : « اکر باشلری وقرق بیك غروشی کوندرمزسه‌ك ، وامریمه مخالف حرکت اولنورسه جمله‌کزی قیرارم [یعنی اعدام ایدرم] . »

ایشته دوچه پاشانك آقودیاده قاپیجی باشی مصطفادن آلدیغی امر ، بوایدی . دوچه ، خطائی اویاقینلرده عزل ایتمش اولدیغی ، هنوز موستارده بولنان کدخداسنه تحمیل ایتدی . آنجق روزنامه‌جی ابراهیم افندینك آدملرندن بولنان کدخدایی جبراً دردست ایتمکه جرأت ایده‌میه‌رك، یانسه چاغیرمقله اکتفا ایتدی ؛ کدخدا ، دعوته اجابت ایتمه‌مك ایچون تمارض کوستردی. بوصیره‌ده ، پادشاهك ارادهٔ خونینی هر طرفده شایع اوله‌رق ، تهدید اولنان قلعه‌لر اهالیسنی تلاشه دوشوردی .دوچه، کمال شتاب ایله بوسنه سراینه کیده‌رك، دفتردار محمودی برابر آلدی ، وبانالوقه‌ده ابراهیم پاشا سراینه ایندی (محرم ١٠٤٨ — مایس ١٦٣٨) . عاصیلری قورقوتمق ایچون فرمان همایونك صورتنی کندیلریله کوندردی. لکن بش التی بیك کیشی طوپلانه‌رق، فرمان صورتنی کتیرن آدمی طرد ایتدیلر، وحتی اوزینه طوپ آتدیلر. عسکرسز، یالکز کندی معیتیله کلمش بولنان پاشا، سکبانلرینه زنهار تعرض ایتمه‌ملرینی اخطارایله، سرایده تحصن ایلدی. قاپیجی باشی مصطفی، صوفیه والیسی ایکن وفات ایدن وزیر حسین پاشانك قارداشی بانالوقه مفتیسی بشیر افندی ، بانالوقه قاضیسی مراد افندی، معتبران بلده دوچه‌نك یاننده ایدیلر . متعاقباً عاصیلر سرایی استیلا ایده‌رك، پادشاهه کندیلرینی سعایت ایتمش اولان دفتردار محمودك تسلیمنی طلب ایلدیلر . دوچه پاشانك ، آنه بر مکتوب ویره‌رك ، کیجه براقش اولدیغی دفتردار ، ایکی کون وایکی کیجه‌لك بر مسافه‌یی اون آلتی ساعتده آله‌رق (١) ، اولا مسقط رأسی اولان ویسینجه‌یه ، صوکره بوسنه سراینه التجا ایتمشیدی . عاصیلر بونك قاچدیغنی خبر آلنجه ، درت طرفدن دوچه‌نك بولندیغی سرایی طوتوشدوردیلر . پاشانك معیتی خلقنك همان همان جمله‌سی قاچدیلر؛ بر طاقمی‌ده سرایك اوکنده جریان ایدن وه‌رباس ایرماغنه آتیلوب

(١) نعیمایه کوره « قرق بش ساعتلك یولی سکز ساعتده » آلمش ایدی. هامه‌ربونده مبالغه کوره‌رك ، تنقیح ایتمشدر . (مترجم)

بوغدیلر. دوچه، اولجه منازعه‌دن احترازاً آخورده حبس ایتمش اولدیغی سکبانلری
چیقاروب‌ده، اونلرله برلکده برهجومدن باشقه چاره بوله‌مادی. یسوقی درویش
نامنده بربلوك باشی، پاشانك سانجاغنی آله‌رق ایلری واردی؛ دوچه‌ده اونی تعقیب
ایدیوردی. بونلردن برنفر قورشون ایله اورلدی؛ لکن شجیع سکبانلر اویله
توفك سرپدیلر، که عاصیلر برقاچ دقیقه ایچنده طاغلدیلر. شهر اهالیسی درحال
یانغینی سوندرمکه کلدیلرسه‌ده، سرایك مطبخی وپاشانك کورکلری یانمش ایدی (١).

دوچه، بوسنه سرایی قاضیسنه برمکتوب یازه‌رق، سرای خلقنی درحال نفیر
عام ایله قالدیروب امدادینه کلمسنی بیلدیرمش ایدی. قاضی، پاشانك امرینه متابعتله،
همان غوریچه تپه‌سنه چیقدی؛ اهالی واصناف‌ده کلدی (١ صفر ١٠٤٩ — ٣ حزیران
١٦٣٩). آنجق خلق طوپلانجه، دفتردارك علیهنه کفت وکولر ایدرك، یوریمکدن
امتناع ایلدیلر. اعادهٔ سکون ایچون نه‌یاپلدی ایسه فائده‌سی اولمادی. ایرته‌سی کون
خسرو پاشا جامعنه چکلمش اولان قاضی، آز قالدی، خلقك حدتنه قربان اوله‌جق
ایدی؛ «بزمله کل، دفترداری المزله طوته‌لم؛ غوغا برطرف اولسون!» دیرلر
ایدی. قاضی، آتشه زیتون یاغی آتمق کار عاقل اولمادیغنی بیلدیکی جهتله: «مرامکز
نه‌ایسه، اونی ایضاح ایدیکز؛ تسجیل ایده‌لم؛ اوندن صوکره مقتضای شرع شریفه
کوره سزه جواب ویره‌لم» سوزیله مقابله ایلدی. خلق براز سکون بولدی. اوکیجه
بانالوقه‌دن براولاق کله‌رك، عاصیلر طاغلمش، نفیرعامه حاجت قالمامش اولدیغنی خبر
ویردی. بوحسن نتیجه ایله قاضی افندی اضطرابدن قورتلدی. دوچه پاشا، بانالوقه
سراینك هنوز توتمکده‌اولان انقاضی اوزرینه چادر قوردی؛ مفتی بشیر افندی ایله
دیکر برقاچ کیمسه‌یی مآل فرمان همایونی سرحد اهالیسنه اخطاره مأمور ایلدی. عاصیلر
عقللرینی باشلرینه طوپلایه‌رق، دفتردارك افترالرندن شکایت ایله اون ایکی بیك غروشی
ویرمکی، یاخود محبوسی یکیدن اله کچیرمکی تکلیف ایلدیلر. شوصورتله آسایش عودت
ایلدیکندن، دوچه پاشا سرای بوسنه یولنی طوتدی؛ اهالی‌ده کندیسنی مظفرانه شهره کیرمك
اوزره استقبالنه چیقدیلر. برازصوکره ارادهٔ پادشاهینك باشنی ایستدیکی عاصیلردن دزدار
عمر ایله عصاتك باشلیجه رهبرلرندن نصوح اغا، صورت جریان وقعه‌یه دائر قاضی
طرفندن یازیلان حجت شرعیه ایله اهالینك استدعانامه‌سنی ووالینك عرضنی حاملاً

(١) پادشاهك بالذات آرقه‌سندن چیقاروب‌ده ویردیکی وپاشانك تبركاً صاقلادیغی برقاچ
قافتان محترق اولمشیدی؛ دوچه الك زیاده بونلره یانیوردی. نعیمادن، ص ٤١٦. (مترجم).

استانبوله كيتدی . سلطان مراد ، بغداد سفرنده ايكن بوكاغدلری آلنجه ، اولا دوچه‌يی بوسنه واليلكندن عزل ايله اونك يرينه شاهين پاشايی تعيين ايلدی . دوچه‌ده برطرفدن عاصيلرك ايلری كلنلرينی محو ايتمش ، فقط دفتردار محمود سلحدار پاشانك محميلرندن اولديغی ايچون اوكا ايلشمه‌مش ايدی . بغداد فتحندن دولايی بوسنه‌ده ياپيلان شنلكلر ختام بولمق اوزره ايدی ، كه دوچه پاشا ، كنديسنك عزل اولنديغنی ، بوسنه‌نك چلبی پازاری اهاليسندن اولان خانی شاهين پاشانك ياقينده كله‌جكنی خبر آلدی . امرا آره‌سنده جاری اولان برزعمه كوره بايراق ديركنك اوزرنده‌كی هلالی تبديل ايدن والی عزل اولنه‌كلديكندن ، دوچه پاشاده ، اميد عزل ايله علمنك ماهچه‌سنی دكشديرمش ايدی .

بوسنه طرفلرنده واقع ... نام محلده هرسنه قوريلان پنايردن كلن تاجرلر ، عبدالرحمان وويوده نامنده بر اشقيا سركرده‌سيله آرقه‌داشی زوقو طرفندن اورلمشيدی . عاصيلر اون طقوز مسلمان اولدوردكدن صوكره ، آق حصار يولنی طوتمش ايديلر . اوراده بونلردن يكرمی درت يوك اشيای مغصوبه استرداد اولندی . شاهين پاشا ايلك اجرا آتی اولمق اوزره آق حصارده تحريات ياپديردی . بو ايسه بر چوق اهالی‌يه موجب مغدوريت اولدی . اوندن صوكر والئ جديد بوسنه سراينه توجه ايتدی (۱) .

بودغوريچه‌ده بر ديوان عقد ايده‌رك ، مغرور وذی نفوذ دفتردار محمودی اعدام ايتدی ، وبو معامله ممنونيت عموميه‌يی موجب اولدی (۱٤ ربيع الاول ۱۰٤۹ — ۱٥ تموز ۱٦۳۹) . عثمانلی ماليه‌سنك الك منفور مأمورلرندن اولان بو آدم ، خزينهٔ دولتی طولدورمق ايچون بيك درلو تعديات اجرا ايتمشدی ؛ علی الخصوص « مفتئ بيت المال » ناميله بر مأموريت احداث ايده‌رك ، او مفتيدن آلديغی فتوالرله حكومت منفعتنه درلو درلو مظالم اجرا ايدر ، برچوق تركه‌لری ضبط ايلر ايدی . بوتدابير متحكمانه ايله ذاتاً خلقك غيظ وكيننی دعوت ايتمش اولديغی حالده ، سرحد اهاليسنك احوالی حقنده اشعارات مفتريانه‌ده بولنمش ايدی . مع هذا ، بونك اعدامنده ، آولونيه وقايعی تاريخيله ارتباط مخصوصی اولان برسبب دها واردر .

كچن سنه (۱٦۳۷) ، اون آلتی جزائر وتونس قورصان كميلرندن مركب

(۱) اق حصار قاضيسی سيم‌زاده نفيرعام چيقارەرق ، حيدودلردن برقاچنی تپه‌له‌مش ، برقاچنی ديری طوتمش ، اشيای مغصوبه‌دن يكرمی درت يوكی آله‌رق ، اصحابنه اعاده ايتمش ايدی . شاهين پاشا « تفتيش » ناميله عباداللهه بلا اولمش ايدی . نعيمادن ، ص ٤۳۷ . (مترجم)

اولەرق علی پیچەنینو قوماندەسندە بردونانما ، لورەت خزینەسنی یغما ایتمك قصدیله آدریاتیكك دكیزندە ظهور ایتمشیدی. تشبثدە موفقیت كوریلەمدی: بربریە دونانماسی پولیە ساحللرینە عسكر چیقارەرق ، نیقوتا حوالیسنی تخریب ، وقاتارو اوكندە بروندیك كمیسنی ضبط ایتدیلر . مالطە ، فلورانسە ، اسپانیا سفائن حربیەسی اوزمان مختلف محللردە بولندقلرندن ، یكرمی سكز قادیرغەدن مركب بروندیك فیلوسی قورصانلردن اخذ انتقامە قالقیشدی. (۱٦۳۸) . بربریە كمیلری شدتلە صیقشدیریلەرق ، عثمانلی لیمانی اولان آولونیایە التجا ایلە ، معاهدات خلافنە قبول وحمایە كوردیلر (۱). علی پیچەنینونك طوپلری وندیك كمیلرندن برینك دیركنی قیردی؛ وندیك دونانماسی دە شهرك برمنارەسنی ییقدی (۲) . وندیك دونانماسی قوماندانی قاپەللو ، بربریە دونانماسی برآی محصور بولندوردقدن صوكرە ، آولونیا قلعەسنك طوپلری آلتندە ضبط ایلدی (۳) . اون بش بربریە كمیسی قورفودە باتیرلدی ؛ آمیرال كمیسی ، اطروفە حرب اولەرق ، وندیك ترسانەسنە كوندرلدی . سلطان مراد ، بغداد سفری اثناسندە بووقعەیی خبر آلدی ؛ ممالك عثمانیەدە بولنان وندیكلیلرك كاملاً اعدام امرینی ایتدی. اون اوچ كون ، صدر اعظم ایلە سلحدار پاشا بوارادۀ خونینی كوتورمكە مأمور اولان اولاغی آلیقویدیلر ؛ نهایت حكم اعدامی حكم محبوسیتە تحویل ایتدیرمكە موفق اولدیلر . بالیوز لویجی قونتارەنی ، اولا قائم مقام صدارتك كدخداسی دائرەسندە ، مؤخراً ، اوروپا ایلچیلرینك مطالب متحدەسی اوزرینە ، كندی خانەسندە درت چاووش معرفتیلە كوزحبسنە آلندی. اوصیرەدە برطرفدن دە سپالاترو (٤) ایمانلنك قاپانمسنە و وندیك ایلە بوسنە آرەسندە هردرلو مناسبات تجاریەنك قطعنە امر ویرلدی. بوسنە سرایی دفترداری ، سپالاترو كمركندن خزینەیە الك آز بش میلیون آقچە حاصل اولدیغنی اخطار ایلە ، بوتصورە شدتلە مخالفت كوستردی. پادشاه ، بوكا دائر تقدیم اولنان عریضە اوقوندیغی زمان « وندیك ملعونلرندن انتقام آلمق مرادمدر ؛ بن

(۱) هامەر بوفقرەیی قسماً اوروپا تاریخلرندن آلمشدر . جزائر دونانماسنك قبولنك خلاف عهود اولدیغنی كندی زعم ایدر : اصل خلاف معاهدە اولان شی ، ایلریدە كوریلەجكی وجهلە وندیكلیلر طرفندن عثمانلی لیماننك وعثمانلی لیمانندەكی سفائن بربریەنك اورلمسیدر . (مترجم)

(۲) نعیمادە « اسپلت » ، ص ٤٤٠ . (مترجم)

(۳) ایتالیانلرك اسلافی اولان وندیكلیلر یالكز « قلعەنك » منارەسنی دكل . برچوق یرلرینیدە ییقمشلردی ، نعیمادن ؛ ص ٤٤٠ . (مترجم)

(٤) مغربیلر ، بوكلرینی اسیرلرە تحمیل ایلە قارەدن سلانیكە كیتدیلر . كذلك . (رم)

اوپاره‌دن کچدم ؛ بویله برشیئی بکا کیم عرض ایدرسه ، منفعت خصوصیه‌سنه‌خدمت ایلر ، واعدامه مستحق اولور » جوابیله اکتفا ایتدی . شو تهدیده رغماً ، دفتردار ، برکره‌دها قائم‌مقام پاشایه کاغد یازه‌رق ، بویاکلش تدبیرك بوسنه احوالنی بیلمز عجمی بر بکلربکی اولان شاهین پاشانك شعارینه مبتنی اولمق لازم کله‌جکنی بیلدیردی (۱). دفتردار ، پادشاهك بش میلیون اقچه‌یه اهمیت ویره‌جکنی ظن ایده‌رك ، ملاحظه‌سزجه برچوق اخطاراتده بولنمشیدی . مکتوب شاهین پاشایه کوسترلدیکندن ، اوده دفترداره منفعل اوله‌رق ، بوسنه سرحدلیلرینك شکایاتنی التزام ایله ، دفتردار حقنده اعدام فرمانی آلدی .

بر بریه دونانماسنك ضیاعی جزائرده باعث اندیشه اولدی . علی پیچه نینو اوراده اعدامه محکوم اوله‌رق ، استانبوله التجا ایتدی ، پادشاه اون قادیرغه یاپدیروب ده ، بونلره مغربیلری ارکاب ایتمك ایستردی . لکن پیچه‌نینو ، صورت دائمه‌ده دونانما خدمتنده قاله‌جغندن قورقه‌رق ، بوتکلیفه موافقت کوسترمدی ؛ کندی اقچه‌سیله ایکی قادیرغه انشا ایتدیردی . مغربیلر پای تخت اورته‌سنده معتادلرندن واز کچمیه‌رك ، استانبول لیماننده بیله سرقت ویغمایه جسارت ایتدیلر ؛ کیجه‌لری یهودی خانه‌لرینی یغما ایدر ، روم چوجقلرینی آلوب کوتوررلردی ؛ جرأتی اودرجه‌یه چیقاردیلر ، که قولنده‌کی بیله‌زیکی آلمق ایچون برترك قادینك النی کسدیلر . بالیوز ، شو احوال سیئه‌دن انتهاز فرصت ایله ، ذاتاً ایی خرستیان اولمایان برطاقم مهتدیلرك انجق هرایکی دینه دشمن فنا مسلمان اوله‌جقلرینی اورته‌یه قویدی ؛ بالیوز : « بونلر حیدودلری خرسزلقدن باشقه برشیئه طاپمازلر ؛ دیوانه برالله ویردکلرینی اوته‌کی اللریله آلیرلر » دیور ایدی .

بالیوز ، محبوس بولندیغی برابر ، اون دردنجی لوئینك طوغدیغنی فرانسه ایلچیسی قونت سه‌زیدن اول خبرالمشیدی (٥ ایلول ١٦٣٨) . بومژده‌یی ایلچی‌یه خبر ویرمسیله ، اوده همان بر « ته‌ده‌ئوم » دعاسی اوقوتدی ، طوپ آتدیردی . شو نامأنوس کورلتیدن دوچار اندیشه اولان سلطانلر [قادینلر] بوستانجی باشی واسطه‌سیله ایله سببنی

(۱) بوسنه دفترداری « بوسوء تدبیر ، بکلربکی شاهین پاشانك اولمق کرك ؛ اوعجمی بکلربکی بوطرفك احوالنی نه‌بیلیر ؟ خزینه‌یه بوقدر ضرر اولدی ؛ سزلطفاً ذات شاهانه‌یه عرض ایله ، برچاره بولیکز ! » مآلنده قائم مقام موسی پاشایه اوزون کاغد یازمشیدی . همر ج ۳ ، ص ، ٤٠٠ . (رم)

صوردیلر . بوستانجی باشی سفیرك اوغلنه تصادف ایتدی ؛ بو دلی قانلی ترکجه اوله‌رق : « پادشاهمزك ایلك نوزادینی اعلان ایدیورز . » دیدی بوستانجی باشی : «اصل نوزاد ؟ نصل پادشاه؟ دنیاده انجق برپادشاه واردر؛ اوده عثمانلی پادشاهیدر» دیه‌رك ، سفیرزاده‌یی برلکده کوتوردی ؛ لکن متعاقباً ایلچی بالذات کله‌رك ، یااوغلنك ویرلمسنی یاخود کندیسنك‌ده برلکده حبس ایدلمسنی ، واوحالده متبوعی نامنه دولته اعلان حرب ایده‌جکنی بیان ایتدی (١).

سلطانلر، پادشاهك استانبولده بولنمسنی ایجاب ایده‌جك برمحاربهٔ بحریه‌یی خوش کوردکلرندن، وندیك مسئله‌سنی آغیرلاشدیرمق ایچون اللرندن کلنی یاپدیلر. مع‌هذا هنوز بغدادده بولنان سلطان مراد ، تضمینات قبولنه خیلی مساعد کورینیوردی. بناءً علیه وندیکه ، بغداد فتحنك خبری وائتلاف آمیز مکاتیب ایله بر چاووش کوندرلدی (٢) . پادشاهك عودتندن وبالیوز ایله موسی پاشا آره‌سنده بعض مذاکراتدن صوکره ، اختلاف تسویه و بر مقاوله نامه امضا اولندی : اسکی قاپیتولاسیونلرك احکامی تمامیله محافظه اولنه‌جق ، مغرب کمیلرینك جمهور تبعه وسفینه‌لرینه ایلشمیه‌جکلری تأمیناتنه مبنی بوکمیلر عثمانلی لیمانلرینه قبول ایدیله‌جك ایدی. معاهده‌یه مغایر حرکت ایده‌جك قوماندانلرك تجزیه‌سی مقرر ایدی. وندیکلیلر آچیق دکزده قورسانلره تعرض ایده‌بیله‌جك اولوب، تضمینات دخی سکزراقچه‌لك بش میلیون سکه ، یعنی ایکی یوز اللی بیك آلتون اولمق اوزره تعیین اولنمش ایدی[٩] . جمهورایله دیوان همایون آره‌سنده شوصورتله اعادهٔ مناسبات ایدلدی .

دیوان بوسنه‌نك ابتداسنده یاتان غلطه کلیساسنك تکرار انشاسی ایچون خرستیانلره مساعده ایتمدی (١٥ربیع الاول١٠٤٩ — ١٦ تموز ١٦٣٩) (٣) ؛

---

(١) برنجی فرانسوانك استعطافنامه‌سی اوتاریخلرده بسبتون اونودلمامش اولدیغندن، فرانسز ایلچیسنك بویله قهرمانلق کوسترمسی خیالی اولسه کرکدر . (مترجم)

(٢) کرك بغداد فتحنامه‌سی ، کرك ١٠٣٤ (١٦٢٤) ده بالیوز قورناروك اعتماد نامه‌سی جوابیله سلطان مصطفانك ١٠٣٢ (١٦٢٢) ده ایکنجی و ١٠٢٦ (١٦١٧) ده برنجی جلوسنه دائر مکتوبلری ایچون وندیك کتبخانه‌لرینه مراجعت. ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده وثائق ترکیه مجموعه‌سنده سلطان مرادابعك ترضیه طلبی حقنده (١٥ذی الحجه ١٠٤٦ — ١٠ مایس ١٦٣٧) نامه‌سیله حدود منازعاتنه متعلق (١٠٤٧) نامه‌لرینه مراجعت .

(٣) ساغره‌دو ، ص ٧٢٤ . ریقو ، ص ٤٦ . هرایکیسی ، یاکلش اوله‌رق ، ١٥ ربیع الاول تاریخ هجریسنی ایلوله مصادف کوسترلر .

لکن ، بالمقابله ، استانبول ایکی کوشکك اتمام اولندیغنی کوردی ، که پادشاه بغداده عزیمتنده سرای درونده اندرون اوطه‌لری قربنده بیوك حوضلر قارشیسنده انشالرینی امر ایتمشیدی. ایکی کوشکك الك کوزلی واك بیوکی ، سلطان مرادك روان سفرندن عودتنده ایلك طاشنی وضع ایتمش اولدیغی ایچون «روان کوشکی» تسمیه اولنان قصردر، که سرایك الك مرتفع نقطه‌سنده مبنی وایکی دکیزه ناظردر. دیوارلری آلتون لوحه‌لرله ، واویمه‌لی مینالرله تزیین اولنمش ؛ استانبولك برنجی خطاطی طوبخانه‌لی محمود افندی بعض آیات [کریمهٔ] قرأنیه‌یی وعلی الخصوص: «واذ یرفع ابراهیم القواعد(١)» کلمه‌لریله ابتدا ایدن آیتی تحریره مأمور اولمش ایدی. سلطان مراد، بو کوشکك تزیینه شوصورتله صرف مساعی ایتمسی قریباً تخت عثمانیده کندیسنی استخلاف ایده‌جك اولان قارداشی ابراهیمك حظوظنه خدمت اولدیغنی خاطرینه کتیرمیوردی.

مراد رابع ، بغداددن عودتندن بری عرق النسادن پك مضطرب ایدی ؛ بو مرضدن ایلك حس ایتدیکی ضربه‌نك ، شیخ ارموینك بغیر حق اعدام اولنمسندن دولایی ، برغضب آسمانی علامتی اولنق اوزره تلقی اولندیغی ذکر اولنمش ایدی . اطبانك نصیحتلرینه مبنی اوچ درت آیدن بری پرهیزکارانه حرکت ایدیوردی . معهذا رمضان اثناسنده دها شدتلی برضربه‌یه دوچار اوله‌رق، حیاتندن قورتلدی. بایرامده (١ شوال ١٠٤٩ — ٢٥ کانون ثانی ١٦٤٠) ، احوال صحیه‌سی ، اکابر دولتی رسم دست بوسی‌یه قبولنه مساعد اولدی . راسمه ختام بولنجه ، معتادی وجه ایله سنان پاشا کوشکنه کیده‌رك ، خدمهٔ خاصه‌نك ممارسات عسکریه‌سنی وجرید اویونلرینی تماشا ایتدی. اوندن صوکره سلحدار پاشانك آت میداننده‌کی سراینه عزیمتله، شکرانه اعادهٔ صحت اولمق اوزره ، برمعتاد، رفیق حظوظاتی اولان کیمسه‌لرله برسفاهت شبانه(٢) اجرا ایلدی؛ بوکیمسه‌لردن بری روان خان سابق اولان امیرکون ایدی : سلطان مراد ، ایرانه ایلك سفرندن بری بونی بزم خاصنه قبول ایتمش ، خاص آخور قربنده برسرای ایله استینه کورفزینك نهایتنده ، وقتیله کیپارودوس دینیلن یرده وقدیم هه‌قات معبدینك بولندیغی محله‌ده‌کی فریدون کوشکنی احسان

(١) نعیما ، ج ٣ ، ص ٤٤٧ و ٤٤٨ (مترجم)

(٢) نعیمایه نظراً سلطان مراد کوشکده کوندوز قاله‌رق ، سرایه کلمش اولدیغندن «شبانه» قیدی دوغری کورنمز . (مترجم)

ایتمش ایدی. امیرگون، وطننك ذوقنه كوره تزیین اولنان والیوم نامی حائز بولنان بوسرایك ایچنده اختیار عزلت ایتمش، عجم چالغیجیلری آره‌سنده سفیهانه ورذیلانه امرار حیات ایتمكده بولنمش ایدی. پادشاه بغداد فتحندن عودتنده رفقای عشرتنه برچوق احسانلرله اظهار توجه ایلدی: امیرگون اون كیسه، عجم علی یار خان بش كیسه آلتون آلدیلر. آز اول كریمهٔ سلطانی‌یه نشانلانمش اولان سلحدار پاشا، بیانكی نامنده بوندیك مهتدیسی، امیرگون مراد رابعك شاهانه بزم عشرت سفیهانه‌سنده بحق احراز موقع ایدیورلردی. طوزی چوق تكاردن، مبذول بهاراندن آلدقلری حرارتی مالووازی وروزوغلیو اوزوملرینك عصارهٔ سكرآوریله تسكین ایدرلردی (۱).

بوصوك لیلهٔ عشرتدن بری سلطان مرادك صحتی انحطاطده دوام ایلدی. یكرمی سنه‌نك یازنده ولادتنك مصادف اولدیغی برجده وقوعه كلن بر كسوفده هراس اوهام پروریسنی تحریك ایتمشدی؛ بوحادثهٔ آسمانی‌یی علامت موت قریب اولمق اوزره تلقی ایتدی؛ نصرای منجملرینك، نده امام سلطانینك سوزلری، كندیسنی دها معقول بر فكره ارجاع ایتدیره‌مدی؛ علاجلردن خفت بوله‌مدیغنی كوره‌رك، اطبایی، اكر كندیسنی قورتاره‌مازلر ایسه اولدیره‌جكنی بیان ایله تهدید ایتدی؛ بونلرده

(۱) Rosoglio فی الاصل «Rosasolis» ریقو، ص ٤٧. عثمانلی مورخلری، سلطان مرادك مسكرات استعمالنده افراطنی تسلیم ایدرلر، لكن ظریفانه بعض تعبیرات ایله. ازجمله نعیما دیركه، [ص ٤٤٥]: «[آت میداننده‌كی كوشكده ضیافت كونی] سلحدار پاشا وبعض محرمان صحبت دلارا، تحریك شوق ونشاط واستجلاب انشراح وانبساط قصدیله، آیینهٔ جام كلفامه نكاه انداز اولدقلری زمانده ... مفرح قوای نفسانیه ومحرك شاهد ... [ب ... ؟] وحرارت غریزیه اولمق زعمیله، كیت سبك سیر صهبای عبدان رغبته سوق ایلدیلر». روضة الابرارده دخی بویله مندرجدر [ص ٦٠٨]: «سلطان جم حشم حضرتلری، شیفتهٔ عشق ومحبت ودلدادهٔ عیش وعشرتی اولدقلری دخترز صحبتندن تنفر وتوبه وانابتله، اظهار ندامت وتأثر بیوروب، برقاچ سنه منصهٔ صفهٔ صفاده جلوه سازاولان ساغر صهبا، اوچ درت آیدن برو مرآت نظر رغبت والتفاتلرنده رونما اولمامش ایكن، یوم اول عید شوالده آت میداننه ناظر سلحدار پاشا سراینده غالبا بعض محرمان صحبت خاص الخاص رجاسیله، اول فاحشه وراء جام بلورندن پرتو انداز مجلس شاهانه اولوب، بلكه ساقیان سیمین بر ابرامیله، بوس لب لعلین جام كلفامه دخی اقدام بیورلش ایدی، كه روز دیكر درد سر خمار توبه شكنی پادشاه جمشیدمنش كل پیراهنی افتادهٔ بستر بیماری ایدوب، عاقبت ورد مطرای روی زیبالری تأثیر باد صرصر فنا ایله همكونهٔ برك خزان، وصحن سرای عالم شیون وماتم نوحه كران ایله نیجه ایام بیت الاحزان اولدی.» [هامه‌رك ترجمه‌لرندن ترجمه یرینه اصللرندن آلندی.]

مساعیسندن اشتباه ایتمکه باشلایه‌رق — تخت عثمانی‌یی عثمانلی خاندانینک انطفای تامیله ندیمی سلحدار پاشایه تسلیم ایتمك عزمنده اولمسندن ، یاخود طبیعت مظلمه و ظالمانه تأثیریله تخت دولتی کندیسیله برلکده مزاره کوتوره‌رك ، آرقه‌سنده هرج و مرجدن باشقه برشی براقامق ایستمستدن دولایی — قارداشی ابراهیمك‌ده وجودینی ازاله ایتمك ایستدی . احتمال که دمو اپسین حیاتنك اوقدر تقرب ایتدیکنی ظن ایتمه‌رك ، خسته‌لغنك تصورات انقلاب جویانه‌یه بهانه و ابراهیم اسمنك اعدای دولتی ایچون برعلم اوله‌بیلمسندن قورقیوردی . بالکه‌ده یکی ختام بولمش کوشکده قارداشی ابراهیمك اسمنی متضمن آیت [کریمه]‌یی حاوی اولان کتابه‌یی تخطر ایدیوردی ؛ یاخود برادرینك اعدامی حکمی کندیسنی محو ایتمکده اولان برحمای آتشینك ضربه‌سی اثری ایدی . هرنه‌حال ایسه سلطان مراد رابعك صوك ساعتلری ، سلطنتنك صوك یدی سنه‌لرینی کچدی ؛ کین و قان صوصامه‌سی ، آنجق ختام موجودیتیله ختام بوله‌جق ایدی . سلطان ابراهیم ، والده سلطانك محافظه‌سیله قورتیله‌بیلمش ایدی ؛ لکن سلطان مراد اراده‌سی اجرا اولندیغی بیان اولنه‌رق ، چهره‌سنده التجاع ایدن صوك بر شعلهٔ ممنونیت ظلام موت ایله مقابله ایتمکه چالشمشدر . خسته قارداشنك نعشنی کورمك ایستیوردی . بو آرزوسنه مخالف اولندیغی و طبیبلر بو منظره‌نك تشدید مرضه باعث اوله‌جغنی سویله‌دکلری جهتله ، یاتاغندن فیرلادیغی حالده ، سلحدار پاشا ضعفندن استفاده ایله قوللری ، اره‌سنده طوته‌بیلمشدر (۱) . سرای امامی یوسف افندی — که خسته‌لغنده بر قاچ دفعه سلطان مرادی توبه‌یه تشویق ایتمکه جسارت کوسترمشدر — خدمات اخیره‌یی ایفا ایتمك اوزره دائما مدخل اوطه‌سنده حاضر بولنقده ایدی (۱۶ شوال ۱۰۴۹ — ۹ شباط ۱۶٤۰) . خسته‌لغنك اون بشنجی کونی (۲) کونش باتدقدن

---

(۱) دستور انشا ، ن ۹۲ ، سلطان مرادك برهبه‌سنه‌دائر ۱۰۴۹ (۱۶۳۹) تاریخلی بر وثیقه‌سنی شاملدر ؛ اشبو هبه سلحدارك پادشاه ایله برلکده‌بولنمش اولمسنه ابتنا ایدر .

(۲) سلطان ابراهیمك تبلیغ جلوسنی مبین نامه‌لرنده سلطان مرادك یوم وفاتی اوله‌رق محرر ۱۶ شوال ۱۰٤۹ ، ۹ شباط ۱٦٤۰ ، پنجشنبه‌یه مصادفدر . خسته‌لق ۲٦ کانون ثانیدن ۹ شباطه قدر ، یعنی اون‌بش کون سورمشدر . بناءً علیه دولوارك شوایکی افاده‌سی یاکلشدر . ۱ ص ۱۱ : « خسته‌لق اون‌بر کوندن زیاده سورمدی ... » ۲ ، ص ۱۱۸ : « شباطك وخسته‌لغنك اون برنجی کونی حیاتنك اوتوز آلتنجی سالنده اقشام ساعت التی‌یه دوغرو تسلیم روح ایتدی ... » (انجق یکرمی سکز یاشنده ایدی) . وندیك بالیوزی‌ده پادشاهك یوم وفاتندن و یاشندن دها زیاده خبردار دکل ایدی : « سلطان مراد ، ۷ شباطده ۳۲ یاشنده

صوکره سلطان مرادحالت احتضاره کلسیله، جمله‌سی کریان اولان خدمه، امامی، افندیلرینك یاتاغی یانته کوتوردیلر. مرادتسلیم روح ایدنجه‌یه‌قدر یوسف افندی، محتضرلره اوقونان « یس » سوره‌سی قرائتنه مشغول اولدی (۱).

سلطان مراد، کلمه‌نك الشامل معناسنجه برمستبد (۱)، تشنهٔ خون وانتقام بر مستبد ایدی؛ صورت ظاهریه‌سی، خصوصا سلطنتنك صوك‌ایدی سنه‌لرنده، افعالیله تماماً ممتزج ایدی. اورته بویلو فقط قوتلی ایدی (۲). صاچلری قاره، صاقالی سیاه و کور، کوزلری سیاه ولامعه‌دارایدی. ایکی قاشنك آره‌سنده‌کی درین خطوط، چهره‌سنی برقات دها مدهش کوستریوردی [۱۰]. قاشلری حرکت ایدرایتمز، بیکلرجه قوللریوقاری قالقاردی؛ بوتهدید نما خطوطك صیقشمسیله بیکلرجه باشلر طوپراغه دوشردی. امثالی نادر درجه‌ده قوی وچابك اولدیغندن، اوقویای اویونلرنده فوق‌العاده ایدی. بازوی آهنینی اوقلری توفك قورشونلرندن دها ایلری کوتورردی؛ برجرید ضربه‌سیله درت پارمق قالینلقده تخته‌لری وقوتلی طوبوزی [خشت] ایله فیل‌دریسندن معمول وکرکدان‌دریسیله مستور هندمغفرینی دلمکه مقتدرایدی. که‌یك، قاره‌جه، طاوشان، یبان‌طوموزی، کچی، یبانی کچی آوینی سوردی؛ فقط الکزیاده حظ ایتدیکی بکرمی‌اوتوز بیك کیشی ایله سورکون آوی ایدی؛ بوممارسهٔ شدیده ایران‌سفرندن کتیرمش اولدیغی عرق النساعلتنی اونتدورردی. هرسوزندن، هرحرکتندن قورقولور؛ هرسوزی، هرحرکتی حکم قضا کبی مطاع اولوردی. فورطنه تقرب ایتدیکی زمان قوشلر صوصوب

وفات ایتمشدر. » شمیدك اثرنده تاریخ وفات ۸ شباط کوسترلمشدر. [سلطان مراد، شوالك اون‌بشنجی چهارشنبه آقشامی وپنجشنبه کیجه‌سی یتسی وقتلری ارتحال ایده‌رك، ایرته‌سی پنجشنبه کونی سلطان ابراهیمك راسمهٔ جلوسی وقوع بولمشدر. نعیما ج، ۳ص ۴۵۰و ۴۵۲. ۱۰ شوال ۱۰۴۹، ۹ شباط ۱۶۴۰ (طرز جدید) ایله مصادفدر؛ ۹ شباط کیجه‌سی ۸ شباط اقشامی دیمکدر. [مترجم]

(۱) سلطان مرادك صوك خسته‌لغی، واولومه قارشی انسانك الندن برشی کلمیه‌جکی حقنده نعیما ایران شاعرلرندن مقتبس [برنجی بیت ابیات شریفهٔ مثنویدن، ایکنجیسی قاآنیدن] شوایکی بیتی درج ایدر:

«ازقضا سرکنجبین صفرا فزود * روغن بادام خشکی مینمود. »
«آن مصرمعدلت که‌تودیدی خراب شد * وان نیل مکرمت که‌شنیدی سراب شد. »

(۲) « دولتنك الك کوزل آدمی، الك شجیع نفری ایدی؛ زیرا قوت بنیه‌یه مالك اولدیغی کبی، چهره‌سندن شوکت ومهابت نمایان ایدی » عثمان اولدن مرادرابعه قدر عثمانلی پادشاهلرینك مختصر ترجمهٔ حالی، آمستردام، ۱۶۶۵.

پاپراقلر آره‌سنه کیزلندکاری کبی، اوپاقلاشیرکن هرکس سکوت ایدر، قاچارایدی. سلطان مرادك حضورنده حصراً اشارت ایله افهام مرام احتیاجی، دیلسز لسانی صوك درجه‌توسعه‌ایصال ایلدی. کوزقیرپمه‌لری، دوداق قیملداتمه‌لری، دیش غیجیرداتمه‌لری سوز یرینی طوتمش ایدی. جاسوسلغك مکملیقده، مراد رابع زماننده‌ندر؛ سعایتکارلره اك پارلاق مکافاتلر کافی کورولمزدی (۱). سلطان مراد، آت ایله چیقدقچه، یکیچریلر خلقی دکنك وطاش ضربه‌لریله یولندن اوزاقلاشدیررلردی؛ خدمهٔ خاصه‌سی، معیتی خلقی، وقتیله شیخ الجبل قارشیسنده حشیشیلر کبی، اك خفیف اشارتنه دقتله نکران ایدیلر. برکون، سلطان مراد، بولندیغی بالقوندن زمینه برکاغد دوشوردی. خدمه‌سی برپرینه مسارعتله مردیونه دوغری شتاب ایلدیلر؛ لکن ایچلرندن بری دها قیصه بریول بولدی: پنجره‌دن آتلادی: هرنه‌قدر برباجاغی قیرلدیسه‌ده، کاغدی مظفرانه کتیردی؛ خسارت درجه‌سنه کوتوریلن بوصداقت غیورانه، کندیسنه دولتك اك بیوك مناصبنه قدر یول آچدی.

مراد رابع هم آلتونه، هم‌ده قانه‌تشنه ایدی. هرایکی احتراص، ایلك دفعه اوله‌رق، انشته‌سی رجب پاشانك اعدامنده برمیلیون التونك خزینهٔ مقتولدن کندی خزینه‌سنه انتقال ایتدیکی زمان اویانمش؛ ندیمنك قتلی صورتیله تظاهر ایدن سپاهیلر قیامی دخی میلان خون دثارینی تشدید ایلمش ایدی. رجا واسترحاملرك، قانون وعدالتك آله‌مادیغی شیئی دولتك صاحبندن برمقدار هدیه استحصال ایده‌بیلیردی؛ طویمق بیلمین بوطمع، سیل کبی قانلر آقیتدی. آلتون وکموش اوانی، ارککلره اییك استعمالی منع ایدن حکم شریعت، تیمور عصرنده اولدیغی کبی، شدتله جاری ایدی. قیمتدار البسه، پارلاق اوانی، مستبدك ارزوسنی، وحشتنی تحریك ایدر قورقوسیله اورته‌دن غائب اولدی. مرادك وحشیلکی بعضا عصیانه وحکومت علیهنده جنایتلره قارشی ناقابل سکون برشدت ایله، بعضاًده برجنت خون آشام ضربه‌لریله نمایان اولوردی. برچمنزارده رقص ایدن قادینلری؛ اطوار لاابالیانه‌لری

(۱) « Sic delatores, gonus hominum publico exitio repetum et pœnis quidem nunquam eoercitum, per prœmia eliciaeantur » تاسیت، وقایع، ٤، ٥٠. « کندیسنجه هیچ برشی مجهول قالماق ایچون، هرشهرده جاسوسلری وار ایدی. » ساغره‌دو، ۱۲. ص ۷٥۰.

خوشنه کیتمدیکی ایچون، صوده بوغدورمشیدی؛ دیکر بعض نسوانك ده برچارشیده پازارلقله اوغراشدقلرینی کوره‌رك، بعدما قادینلرك چارشیلرده چیقملرینی منع ایتدی؛ سرای دیوارلرینه تقرب ایدن برپاشا اوغلنی کندی الیله اولدوردی؛ ایچنده قادینلر بولنان برقاییق، سرایك دیواری کنارینه پك یاقین کلش اولدیغی ایچون باتیرلدی. ایران حدودینه عزیمت ایتمزدن اول، اعدای دولتك شجاعتنی اطرا ایدر برعجم شرقیسی تغنی ایتمش اولمق بهانه‌سیله، برسرای مؤذننك، حضورنده باشنی کسدیردی. حال بوکه، کندیسنه مهم برسر سویلیه‌جکنی خبرویرن شاه قولی نامنده برعجم چالغیجیسنك جانندن واز کچدی. شاه قولی، سلطان مرادك حضورینه کتیریلنجه: «استرحامم کندی حیاتم ایچون دکل، بنمله برابر لحده کیره‌جك اولان صناعت ایچوندر» دیدی؛ الی کیریشلی بر موسیقار ایستیه‌رك بونکله اولا حزن آور برشعر، صوکره، بغداد قتل عام وفتحی حقنده برمنظومهٔ مظفریت تغنی ایتدی؛ سلطان مراد، صناعت کارك هنرینی تقدیر ایده‌رك، برابر استانبوله کتیردی. عجم موسیقیسنك پای تخت عثمانی‌یه دخولی شاه قولی زماننده باشلار.

سلطان مراد، شراب استعمالنی منع ایدن اراده‌یی تجدید ایتدکدن آز برمدت صوکره، بر کیجه قول دولاشیرکن، عوام ناسدن بکری مصطفی نامنده(۱) برینه تصادف ایتدی. بکری مصطفی سائقهٔ مستی ایله استانبولی وجاریه اوغلنی (یعنی [بر چرکس قیزندن تولد ایتدیکی ایچون] پادشاهی) صاتین آلمق تکلیفنده بولونیوردی. ایرته‌سی کون پادشاه، مصطفایی حضورینه جلب ایله، کیجه واقع اولان تکلیفی خاطرینه کتیردی. بکری، قیونندن برشیشه شراب چیقاره‌رق، بردیلنجی‌یی جهانکیر واك بی‌وایه برشخصی ذوالقرنین (۲) یاپان بو ذهب مایعك بتون خزائن جهانه فائق اولدیغنی تأمین ایلدی. مراد ایسه، سرخوشك شطارتلی سوزلرینه تعجب ایله، شیشه‌یی بوشالتدی؛ بکری مصطفی بوندن صوکره پادشاهك برنجی عشرت آرقه‌داشلرندن بری اولدی. کونده بیك بش یوز کیشینك وفاتنی موجب اولان بیوك طاعون صیره‌سنده سلطان مراد، کیجه‌لرینی ندماسیله بزم عشرت تشکیل ایده‌رك،

(۱) ترکجه‌ده، یاخود عربجه‌ده بکری کلمه‌سنك سرخوش معناسنه کلدیکی دوغری دکلدر؛ بالعکس بوکلمه‌نك معناسی «پرهیزکار» مفهومنه معادلدر.

(۲) اسکندر ذوالقرنین، ایکی عصرك صاحبی یعنی برنجی بیوك الکساندر، اوزریسی یاخود باکوس Cornua addit puaperi.

چکیر، و « بو یاز ، الله کوتولرك جزاسنی ویریور؛ بوقیش‌ده ایپلره صیره کله‌جکدر » دیه‌رك ، هردرلو افکار غم آوری دفع ایچون، بك اوغلنده بولنه بیان الك بیوك قدحلری بوشالدیرایدی.

سلطان مرادك صوك یدی سنه‌لك مدت حیاتنده ارادهٔ مخصوصه‌سیله اللی بیك کشی تلف اولمش‌ایدی (۱) . مدت سلطنتنده‌کی مقتولینك مقدارعمومیسی یوزبیك تخمین اولنور ، وبو تاریخده کوریلن یوز مقتول [۱۱] — یاشلرنده قارداشلری واحتمال قوی‌یه کوره عموجه‌سی مصطفی (۲) بولنان — صدهزارجنود مقتولیندن بر نمونه‌در.

سلطان‌مرادك ، ترکجه‌یه ترجمه ایدلمش اولان (۳) ماکیاولی اوقومش اولمسی شبهه‌لیدر ؛ لکن کندیسنی بی حضور ایدن قان‌وانتقام صوسزلغی ایتالیالینك کتاب سیاسیسندن زیاده سزاوارنفرین اولوب ، شویازدیغمز تاریخده بونجه مثالی کوریلان استبداد مظلمی ، ماکیاولدن قالان : « انتقامك صاچی ، صاقالی آغاره بیلیرسه‌ده قوجاماز » سوزنده شایان حیرت بر صورتله تصویر اولنمشدر . مرادك تخت اوزرنده چکیردیکی‌اون یدی سنه ظرفنده بالذات سلطنتی‌صوك یدی سنه‌دن عبارتدر؛ والده سلطانك ووزیرلرك ادارەسیله ، ینی‌چری وسپاهیلرك قانلی‌وصایتیله مالی‌اولان دیکرسنه‌لری حال‌طفولیتده، یاخودممارسات بدنیه وفکریه ایله اشتغالده چکیرمشدر؛ شعری سور ، کندیسی‌ده شعر سویلردی ؛ آرابه‌یه ، آته‌ده پك مراقلی ایدی .

(۱) ۱۶۳۲ دن ۱۶۳۷ یه قدر تخمین اولنان یکرمی بش‌بیك وبغدادده‌کی اوتوز بیك ذاتاً اللی بش بیکه بالغ اولور . [بغداد فتحنده مقتول اولان ایرانیلر ، کندیلرینك مقابله ومقاتله‌سندن دولایی‌اعدام اولنمش اولنقلرندن، اولمر چیقارلدیغی ومبالغه‌دن صرف نظر اولندیغی حالده ، یوز بیك رقمی پك چوق تناقص ایدر. مراد رابعك قان دوکیجی اولدیغی معلومدر ؛ فقط بوشدتی بنیان دولتی احکام ایلدیکی بر ایکی صحیفه صوکره مورخ طرفندن‌ده اعتراف اولنه‌جق اولنقله برابر، یوز بیك عددنده پك بیوك مبالغه واردر. مترجم]

(۲) بواحتمال‌ضعیفدر. مجذوب اولمسندن دولایی ایکی‌دفعه خلع اولنان سلطان‌مصطفانك ایکنجی خلعندن اون یدی سنه صوکره اوچنجی‌دفعه تخته چیقارلمسنه احتمال ویرلمه‌بیلیرمی که سلطان مراد اونی اعدام ایتدیرسین ؟ سلطان مصطفی بداخلع اوقدر یاشادی؛ عقلك قبول ایده‌بیله‌جکی احتمال اقوایه کوره ، اختیار صایله‌جق بر سنده ومعلولیت ایچنده حلول اجل موعودیله وفات ایلدی؛ عجبا هیچ‌می اولیه‌جك ایدی ؟ (مترجم)

(۳) « ماکیاولدن میراث قالان کتاب، ترکجه‌یه ترجمه ارلنمشدر. » ساغرددو ، ۱۲،۱، ص ۷۳٤ .

سلطان مرادك آتلری، آلتون اگرلی طقوزآتدن ، سلسله‌لری مضبوط والك اصیل قرق عرب آتندن (١) ، اوچ درت یوزقوشو حیواننن آز دکل ایدی (٢) . بو احتشامی،صوکره مراسمه‌متعلق‌امرلرنده بیله‌محافظه‌ایتدی (٣). هرسفره کیتدکجه ، اوچ آخورلق آت ، بایراقلرله برابر اردونك اوکندن کیدر ، دیکر اوچ آخورلق آت‌ده اردوکاهده بولنوردی؛ هرآخورده یدی سکزطویله آت واردی. پادشاهك آخورلرندن اکثریسنده یمالکلرله آتلرك باغلاندقلری زنجیرلرکموشدن‌ایدی. بوندن باشقه ، سلطان مرادك — درت یوزی یکی چریلر ، سکز یوزی خزینه ایچون اولمق اوزره — بیك ایکی یوز قطاردوه‌سی ایله یدی یوز قطار قاطیری وار ایدی ؛ خدمهٔ خاصه‌دن هر برینك یکرمی اوتوز حیوانی بولنوردی (٤) .

کعبه‌ده سیلاب‌وقوعنه‌وعسکرك عصیان‌عمومیسنه دوغری ، مرادك سهام قضای نفی‌یی اوقورکن ، پیش اقدامنه صاعقه دوشمسی اوزرینه بایغینلقدن اویانیرکبی انتباه

(١) جرید آتی ،

(٢) یلکننده‌ست .

(٣) سلطان مراد رابعك بینوبده غزایه کیتدیکی اوچ آت، جنازه آلاینده ترسنه اکرلنه‌رك ، تابوتی اوکنجه کوتورلمشدر . نعیما ، ج ٣، ص ٤٥٣. غالبا مورخك مقصدی بوکا اشارت اوله‌جقدر. (مترجم)

(٤) ١٦٣٧ سفری صیره‌سنده کندیسنه معلومات ویرن خلیل پاشادن نقلاً پچوی. [پچوینك ، ج ٣، ص ٤٤٢ ، افاده‌سنك مألی بودر : پادشاه مرحومك جریدجیلکده استادی وبغداد سفرنده امیرآخوری اولوب، بن طمشواردفترداری ایکن، وزارتله طمشوار محافظی بولنان خلیل پاشا نقل ایدرکه : سلطان مرادك خدمه‌سی، حیوانلری حسابسز ایدی؛ خدمه‌سنك‌ده خدمه وحیوانلری بولنوردی . عادت مقررهٔ عثمانی موجبنجه موکب همایونده چکلمسی معتاد اولان آلتون ومرصع طاقملی طقوز یدکدن باشقه ، « جرید آتی » نامیله آنا وبابا طرفندن شجره‌لی قرق آتی وارایدی. اوچ درت یوزده « یلکننده‌ست » دینیلن منتخب آتلری تعداداولنوردی،که جریداوینادقلری وقت‌اونلره بینرلردی. بونلرکونشدن،روزکاردن، یاغموردن محافظه اولنمق ایچون قوناق یرلرنده اوچ آخور ، اوکدن کیدن توغ همایونك اینه‌جکی یرده دخی اوچ آخور ترتیب ایدیلیردی . هرآخورده یدیشر سکزر طویله آت طورردی . الك خاص آتلرك یمالکاری کموشدن ایدی. پادشاه آتلرینی اوقدر سووردی‌که اوتاغ همایونك سایبانی اوکنده کموش زنجیرلی یکرمی اوتوز حیوان بولندیرمق معتاد ایدی. بیك ایکی یوزقطار دوه‌سی وارایدی؛ بونلرك درت یوزقطاری یکی چریلره ، قصوری خزینه ولوازم ومهمات وسائره نقلنه تخصیص‌قلنمشیدی. یدی یوزقطارده استر بولنوردی. بونلردن ماعدا ، ایچ خلقی تعبیر اولنان حرم همایون خدمه واغالرینك یکرمیشر اوتوزر آتی ؛ اوکا کوره معیتلری وار ایدی . مترجم]

كسب ايتديكنی كورمكده‌يز . بشكطاش فورطنه‌سندن صوكره ، مفتينك نصيحتی اوزرينه ، ديلسزلری و مظهر التفاتی اولان ديكر كسانی اوزاقلاشديردی . ايرته‌سی سنه ، محرم پادشاهی كوريجه‌لی قوچی بك دولتك ومؤسساتنك انحطاطنه دائر براثر قيمتدار يازمشدر (۱) ، كه ادبيات عثمانيه‌ده ، مونته‌سكيونك رومادولتی انحطاطنه دائر اولان اثر لايموتنك يرينی طوتار ؛ مؤلف ، دولتك قانلی ياره‌لرينی آچيقدن آچيغه كوستر ؛ اوندن صوكره ، حكومت عثمانيه‌نك اسكی قوت ومعموريتی اسبابنی تعداد ايدر ، كه اونك رأينه كوره ، صدراعظميلرك اقتدار مطلقندن ، اصحاب مناصبك لاينعزل اولمسندن ، عدالتك [امرقضانك] سربستی جريانندن ، كرك معاش كرك تيمارو زعامت ايله استخدام اولنان عسكر صفوفنده اطاعت كامله‌نك محافظه‌سندن عبارتدر (۲). كوريجه‌لی ، بوفكرينك تفصيلنی ، شاه عباسك جلوسنی متعاقب اطرافنه دعوت وجمع ايتمش اولديغی عجم خانلرينك لسانته وضع ايده‌رك ، اوندن صوكره ، شاه عباسك تزييناتجه اجرا ايتديكی تصرفات سايه‌سنده اون ايكی بيك كيشيلك ومعاشلی برمنتظم اردو تدارك ايتمش ، وخانلرندن قرق بيك كيشيلك برايكنجی اردو ايستمش اولديغنی ذات شاهانه‌يه عرض ايله (۳) ، پاشالرك عساكر محافظهٔ مخصوصه‌لری ، ايلقلی عسكردن آلنمايوب ، قانون موجبنجه ، ملل غيرمسلمه‌دن مبايعه واخذ اولنان اسيرلردن مركب اولور ، تيمار وزعامتلرء اولكی كبی بكلربكلری طرفلرندن توزيع ايديلير ، خدمات علميه التماسه دكل اهلنه‌ويريلير ، رشوت اورته‌دن قالقار ايسه ، دولتك اسكی شوكتی تكرار عودت ايده‌جكنی افاده ايدر (٤). ديكر برفقره‌ده اسلاف پادشاهينك ياتشديرمغه موفق اولديغی بيوك غائله‌لردن متعدد مثاللر نقل ايلر : محمد ثانی زماننده ، قرق بيك كيشيلك برقوته مالك اولان عاصی مصطفانك دوبريجه تاتارستاننده احمد بك طرفندن نصل تنكيل

(۱) « رسالهٔ قوچی بك ، برلين كتبخانه‌سنده ، ديه‌زال يازيلری آره‌سنده ، ن ۱۷ ، ق ۳۷ . بشكطاش صاعقه‌سنك ومكه سيلابنك ايرته‌سی سنه‌سی ، يعنی ۱۰٤۰ـــ۱٦۳۰ سنه‌سنده يازمشدر. [برقاچ دفعه طبع اولنمشدر . برطبعی ، طاش باصمه‌سيدر ، استانبول ۱۲۸٤ ، ص ۷۰ . برده اينجه حروف ايله لوندره مطبوعی واردر . صوكره‌لری مرحوم ابوالضيا طبع ايتمشدر .]

(۲) مورخ ، بوفقره‌يی ، رساله‌نك صحائف مختلفه‌سندن خلاصه ايتمشدر . (مترجم)

(۳) رسالهٔ قوچی بك ، ق ۳۱ . [۱۲۸٤ طاش باصمه‌سنده ٤۸، ٤۹، ۵۰]

(٤) بوده صحائف مختلفه‌دن خلاصه ايدلمشدر . (مترجم)

اولدیغنی؛ بایزید ثانی زماننده بوسنه والیسی یعقوب بكك خرواتلق قوماندانیننك عصیاننی نصل باصدیردیغنی؛ مراد ثالث زماننده قازاقلرك غازی طورخان بك طرفندن نصل اطاعت آلتنه آلندیغنی؛ محمد ثالث زماننده حسن پاشانك استانبول قاپیلرینی قاپایه‌رق، و اشلیجه مجرملری دزدست ایده‌رك، یکی‌چریلرك عصیاننی نصل یاتشدیردیغنی پادشاهه اخطار ایدر (١). كوریجه‌لی، اثرینی، ایران سفری وبغدادك استخلاصی حقنده نصایح عاقلانه ایله ختم ایلر: دشمنه، كرك قارص طریقیله روان اوزرینه یورویه‌رك، كرك چلدیردن دوغری تفلیس اوزرینه كیده‌رك، ایكی صورتله هجوم ممكن اولدیغنی؛ نه‌صورتله حركت اولنورسه اولنسون، اردونك بغدادده قیشلامسی لازم كلیوب، دیاربكر وارضروم طرفلرنده مشتاترتیبی اقتضا ایده‌جكنی؛ سرعسكرك حركاتی نظر دقت آلتنده بولندورمق ایچون، وزرادن برینك كدخدا اوله‌رق ترفیقی احتیاط ایجابندن اوله‌جغنی اثبات ایدر (٢). ایشته قوچی بكك بونصایح عاقلانه‌سی وروزنامه‌جی ابراهیم افندینك معروضاتی اوزرینه‌درکه ایكی سنه‌صوكره ملازملكلر لغو ایله، تیماروزعامت وعسكرك اسامی دفترلری یوقلانمش، وبوذاتلرك

---

(١) قوچی بك، سانجاق بكلرینك وبكلر بكلرینك، استقامتله اوزون وقتلر منصبلرنده بقالرندن دولایی، پك قوتلی بولنه‌رق، اطراف ممالكده دشمن ظهور ایتسه، بونك خبری كلمه‌دن دشمنلرك رؤس مقطوعه‌سی كلدیكنی وازجمله بایزید ثانی زماننده، بوسنه هنوز سانجاق ایكن، بوسنه والیسی یعقوب بكك، علی‌الغفله تعرض ایدن خروات حاكمنك همان مقابله‌سنه شتاب ایده‌رك، اونی دفع ایلدیكنی؛ بوغازی سلطان سلیمان قانونی عصرنده [هامه‌رك بونی محمد ثانی عصرنده دیمسی اثر سهودر؛ وقعه، بوتاریخك التنجی جلدنده ٥٦ نجی صحیفه‌ده عصر سلیمانی وقایعنده كوسترلشدر] دوبریجه‌ده اوتوز قرق بیك كیشی ایله ظهور ایدن دوزمه‌جه مصطفایی بندر میرلواسی احمد بكك پریشان ایتدیكنی؛ سلیم ثانی عصرنده اسپانیا وونديك دونانماسی دونانمای همایونه غلبه ایده‌رك، آیاماوره‌یی محاصره ایتدیكی وقت، غازی طورخان اوغلی مصطفی بكك دشمن دونانماسنی پریشان ایده‌رك، قلعه‌یی قورتاردیغنی؛ مراد ثالث زماننده دخی ینه اومصطفی بكك، آق كرمان اوزرینه یوروین قازاقلری تنكیل ایتدیكنی بیان ایدر. ١٢٨٤ طاش باصمه‌سی، ص ٧ و ٨. یمشجی حسن پاشا «یكی چری اوجاغنی قوله آلوب»، یعنی تلطیف ایله كوكللرینی جذب ایدوب، علی‌الغفله استانبول قاپیلرینی قاپاتدقدن صوكره، اشقیا واشرارینی برآنده افنا ایله حقلرندن كلدیكی حالده، پاشانك ارباب حسد القاسیله اعدام ایدلمش بولندیغنی‌ده، بودرلو ارباب استقامت وخدمتدن بعضلرینك اوغرادیغی عواقب وخیمه‌یی تعداد صیره‌سنده تذكیر ایلمشدر، ص ١٨. (مترجم)

(٢) بوفقره‌یه، الده‌كی نسخه‌ده تصادف اولنه‌مادی. (مترجم)

تأثیرخفیسی سلطان مراده، زمامدولتی بردست متانتایله آلمق عزمنی القا ایلمشدر. صورت مطنطنه‌ده اجرا ایدیلن بریمین، ودها زیاده قیلیج قورقوسی عسکری دائرهٔ اطاعیده طوتمشدر. بغداد سفرندن آز اول، زعامت وتیمار دفترلری کاملاً یوقلامه ایدلدی؛ منع تزییناته متعلق قانونلر موقع اجرایه قونلدی؛ علوفه‌لی علوفه‌سز، منتظم وغیر منتظم عسکرك مقداری ایکی یوز بیکه چیقارلدی: شو صورتله که یوز آلتمش ایکی یکی چری اورطه‌سنده اوتوز بیك کیشیلك، والتمش بیکه بالغ اولان جبه‌جیلر آره‌سنده بیك کیشیلك برفرقهٔ ممتازه تشکیل اولندی؛ واردات دولت سکز میلیون آلتونه، تیمار وزعامتلرك وارداتی التی میلیونه ابلاغ قلندی [۱۲].

حرمده، هرایکیسی‌ده عن‌اصل‌روم ولان‌والده‌سلطان ایله خاصکی سلطان حکم فرما ایدی. خاصکی، سلطان مراد نزدنده، برفکر رفیع وسیاسی‌یه صاحب، مائل احتشام وسخی اولان والده قدر نفوذلی دکل ایدی [۱۳]. والده سلطان، ذکاسی، کوزللکی، بشی ارکك بشی قیز اون چوجق آناسی اولمسی سایه‌سنده، زوجی احمداول نزدنده احراز ایتدیکی نفوذی، اوغلنك ایلك بش سنهٔ سلطنتده محافظه ایتمشدر. مؤخراً سلحدارمصطفایه ترك نفوذه مجبور اولمش، سلحدارایسه مراد رابعك نفس واپسیننه قدر موقع اقتدارده قالمشدر [۱٤].

مراد رابع، نه‌قدر منفور براستبداد اجرا ایتمش اولورسه اولسون، تاریخ اونك حقنده شووجه ایله ادای شهادتدن استنکاف ایده‌مز: سلطان مراد، ضعیف اولان اسلافنك زمانلرنده ژنکدار اولان سیف اسلامه قان ایچنده یکیدن صو ویرمش؛ اژدراختلالی اولدورمش؛ ممالك عثمانیه‌نك سرحد قدیمی اولان بغدادی، یعنی اسلامك سلامتنی وهیچ اولمازسه دولتك حدود شرقیه‌سنجه امنیتنی محافظه ایدن «دارالسلام»ی اعاده ایتمش، برچوق سوء استعمالاتی رفع ایلمش [۱۵]؛ وارداتی تزییده واردویی تقویه‌یه موفق اولمش؛ سپاهیلردن ادارهٔ اوقافی، دیکر خدمات حکومتی آلمش؛ یکی چری اسامی دفترلرینه وتیمار وزعامت اصحابی میانه فضولی کچنلری ترقین ایتدیرمش؛ قهوه‌خانه‌لری، میخانه‌لری، توتون ایچیلن یرلری قاپاتمسیله هر وقت مخاطره‌لی اولان ایشسز آدملر ایله ارباب بدعت ایچون طوپلانه‌جق یر براقمامشدر. والیلرك وویرکو محصللرینك باشلرینه ایتمکه حاضر بولنان سیف سلطانی، خلقی پامال غدر ایتمکدن اونلری منع ایلمشدر. الحاصل، سلطان مرادك دورخونین

سلطنتنده ، اسلافنك ضعفی واهلیتسزلکی ایله قوتدن دوشن، مراد ثالثك عطالتی ، محمد ثالثك اقتدارسزلغی، احمد اولك تجربه‌سزلکی، مصطفانك بلاهتی ایله خراب اولان، محاربات داخلیه ایله؛ خلقك وعسکرك عصیانیله هرطرفدن یاره‌لانمش بولنان دولت عثمانیه یکی برحیات بولدی؛ شمدی بودولتك مبدأ انحطاط حقیقیسنه، یعنی قارلوفچه معاهدهٔ فلاکت نمونه‌سنه قدر ذی‌قدرت وهرطرفدن مظهرحرمت اوله‌رق ایکی عصر دها ، موقعنده قالدیغنی کوره‌جکز .

طقوزنجی جلدك متننك ختامی

تذییلات

مورخك حواشی وایضاحاتی .

طقوزنجی جلد

قرق آلتنجی کتاب

۱، ص ۱۵ — نعیما [ج ۲، ص ۲۷۱] ، بغداد خلقنك شیعی اولملری جهتله، بکر صوباشی علیهنه حرکت ایدلمسی ، بغدادك الدن چیقمسنه سبب اوله‌جغی بعض ارباب وقوف طرفندن ایراد اولندیغنی یازدقدن صوکره ، حافظ پاشا بوسوزی دوغری بوله‌رق ، شمدیلك بغدادك بکره توجیه اولنمسنی استانبوله اشعار ایتمش ایسه‌ده ، جواب رد آلمسی اوزرینه ، حرکت ایتدیکنی بیان ایتمکده‌در . لکن حافظ پاشانك یانده بولونان پچوی ، بوندن بحث ایتمیور ؛ اونك افاده‌سنه کوره [پچوی، ج ۲، ص ۳۹۲] ، حافظ پاشا ، بغدادك شمدیلك بکر صوباشی‌یه توجیهی حقنده پچوی طرفندن واقع اولان اخطاراتك جمله‌سنه «هیچ قابل دکلدر» سوزلرندن باشقه جواب ویرمه‌مش اولدیغی حالده، مؤخراً استانبولده، صدراعظم ایکن و پچوینك حضورنده ، « ایشته شو مسلمان شاهددر ، بغدادی قزل باشه ویردیرمکه سبب اولورز ، دیه فریاد ایتدم ، سوزم دیکلنمدی » دیه‌رك، مرهدن شکایت ایلمشدر .

[پچوی ، شو سوزلری‌ده علاوه ایدر : « اما ، حقیقت، اوسوزی سویلین فقیرایدم ؛ معارضه ایدن کندیسی ایدی . »]

۲، ص ۳۲ — نعیماده بتلنك افکاری حقنده غایت غریب بر ایضاح مندرجدر. نعیمانك بوفقره‌سنی یازیورز :

« مزبورك [بتلن] سعی اهل اسلامه امداد وخدمت ایچون دکل ایدی ؛ بلکه کندی نفعی ومصلحتی ایچون ایدی. فدلکه یازار، پچویلی دیمش : نیچه دفعه بتلن لساندن ایشتدم که: « بنم اهل اسلامه معاونتم ، دینلرینه میل وکندیلرینه محبتمدن دکل ؛ آنجق کندی مصلحتم ، ونفسمدن ضرری دفع ایچوندر . » جمله کفار جان وکوکلدن اسلامه دوست اولور دکلدر ؛ محلنده عداوتن اظهار ایدر. فقیر [نعیما] دیرم که : ادیان سائره‌دن اولان مخالفین، عموم اوزره اهل اسلامه درونی محبت ایتمزلر ؛ میل ومحبتلری اولسه ، اسلامه کلیرلر ایدی. جلب نفع، یادفع ضرر ایچون اطاعت ایدرلر ؛ فی زماننا، جمیع خلقك میل واطاعتلری خوف ورجایه مبنی اولدیغی قتی [پك] ظاهردر ؛ لکن بوصورتده کفارك لمصلحة انقیاد کوستروب،

خدمتده بولنملری دخی فائدهدن خالی دکلدر. حضرت عمر رضی الله عنهك (اهدم الکفار بعضهم ببعض) بیوردقلری منوال اوزره ، مشرکیندن برفرقه‌یی استمالت ایله ، قوله آلوب ، سائر کفار اوزرینه تسلیط ایله استخدام ایتمك رأی صائبدر ؛ بشرط آن ، که ظهوره کلن سعی وخدمتلرینه مغرور اولوب ، اعتماد کلی حصولیله ، شر وفسادلرندن غفلت اولنمایه . هر حاللرنده تیقظ وانتباه ایله معامله لازمدر . » [هامه‌رك ترجمه‌سندن ترجمه یرینه ، نعیمادن عیناً آلنمشدر . ج ۲ ، ص ۲۹۹]

۳ ، ص ۷۱ — « قائمقام ، یکیچریلری محوایدوب ده ، دولتی بونلرك الندن قورتارمق ایچون وزیری [صدر اعظمی] اقناع ایتمشیدی . یکیچریلر ، اونك مکتوبلرینی کوره‌رك ، وآره‌لرنده نفوذ عظیم صاحبی اولان سکبان باشی محمد آغایی تشویق ایده‌رك ، پادشاه ایله برلکده کندی علیهلرینه حرکت ایدن قائمقامدن انتقام آلمق ایچون سپاهیلرله اتفاق ایتدیلر. مفتینك نزدینه عزیمتله ، کندیلرینی محو ایچون خدعه‌کارانه چالیشان کورجینك عزلنی واوآره‌لق اسکدار سراینده بولنان ذات شاهانه‌یه سویلمسنی تکلیف ایلدیلر ، وجوابه انتظاراً سلطان محمد جامعنه کیتدیلر . بو تکلیف واصرار ، پادشاهه ووالده‌سنه خوش کلدیکی کبی ، حکومتك باشلیجه مدار استنادی اولان برآدمی غائب ایتمکده اولدقلرینی بیلدکلری حالده ، بوستانجی باشی‌یی کورجینك حبسنه وسپاهیلرك یغما ایتمك ایستدکلری اموالنك مصادره‌سنه مأمور ایلدیلر. پادشاه ، انتقه‌سی اولان قپودان رجب پاشایه ، بن عسکرك نزدینه عزیمته وکورجینك عزلنی بیان ایله ، اونلری تسکین ایتمسنی سویلدی . رجب پاشا ترسانه‌یه کیتدی ؛ سلطان محمد جامعنده‌کی عاصیلرك یانلرینه اوغرامادی . مؤخراً خانه‌سنه عودت ایلدی ؛ یکیچریلرك برقسم عظیمی کورجینك محبوس بولندیغی سرایه دوغری کیتدیلر . رجب تهلکه‌یی کوردی . ذات شاهانه ، یتمش سنه‌دن بری التی (سکز) پادشاه زماننده خدمات مهمه‌ده بولنمش ، وطقسان یاشنه وارمش اولان کورجینك قتلنه ، واموالنك مصادره‌سنه موافقت کوسترمکه مجبور اولدی ، ویکیچریلردن برشرذمهٔ قلیله‌نك (آنجق آلتی بیك) ابرامیله ، معروف بر آدمك اعدامنه مجبوریتندن دولایی ، احوال زمانه‌یی دوشونه‌رك آغلادی . پادشاه ، برادری [سلطان عثمان] حقنده وقوعه کلن ، ویکیچریلر آراسنده مدار مفخرت عد اولنان حالك تأثیرات الیمه‌سنه‌مبنی ، استانبول سراینه کیده‌مدی . » وندیك خلاصه‌سندن .

٤ ، ص ۷۲ — « استانبولك بشکطاش طرفنده بولنان آرقه‌داشلرینك اکثریسیله اوبوشمش اولدقلری حالده ، یکرمی قادرغه‌یه راکباً کلمش اولان یکیچریلر ، سکبان باشی محمد ایله کورجی پاشانك اعدامنه سبب اولان عصیانك دیکر محرکارینك باشلرینی پادشاهدن مصرانه ایستدیلر . ذات شاهانه بوکا موافقتله ، اسکداردن استانبول سراینه کیتدی ، ودیوان عقد ایتدیره‌رك ، سکبان باشی محمد ایله ، دیکر اون آلتی کیمسه‌نك یکیچریلره تسلیم ایدلمسی ایچون برخط همایون کوندردی . یکرمی قادرغه ایله کلمش اولان یکیچریلر ، جزای اعدام اجرا اولنمادقجه عزیمته راضی اولمادقلرندن ، وبرچوق تعدیاتده بولندقلرندن ، عصیانده الکزیاده مدخلی بولنان سکسان کیشینك همان اراله‌سنی آمر اوله‌رق سپاهیلر آغاسنه خط همایون کلدی . » وندیك خلاصه‌سندن .

٥، ص ٨٧ — بارون كوفەستاينك سفارتنامەسى ويانەشرق آقادەميسى مجموعەسندەدر؛ اشبو سفارتنامە، آقادەمينك ايلك مديرى اولان وايكنجى ژوزەفەمربيلك ايتمش بولنان جزويت فرانسوانك تركەسندن آلنمشدر. ١٧٤٨ سنەسندە، فرانسوا، ويانەدە برعثمانلى سفيرينك وجودندن انتهازفرصتلە، شاكردينە اوسفارتنامەدن قرائت اوكرتمشدر. بونك قرائت كتابى انتخاب ايدلمسى، ايكنجى ژوزەفك شرقە دائر تصوراتنك نرەدن لانح اولديغنى قسماً ايضاح ايدر.

٦، ص ٨٩ — نعيما يكى چرى كاتبى محمدافنديننك استعفا واختيار تقاعد ايتمسى حقندە شو مطالعەيى يازار:

« خفى اولمايە كە هرعصردە بويلە استقامت صاتوب، جمهورە مخالفت ايدن، خصوصا وزرايە ونافذالقول وكلايە قارشى قويانلر، منصبندن محروم ومحزون وملول اولەكلمشدر. بويلە امور مشكلەدە حسن تدبير ايلە معاملە، وحيل حكيمانە ايلە چارە سازلق ممكن ايكن، اظهار صلابت ايدوب، استقامتنى اظهار، وعزلنى اختيار ايتمكدە اكرچە نيكنام تحصيلى متصوردر؛ لكن نتيجە محظورات ومحذوراتى مستلزم اولديغى امر مقرردر. » [هامەرك ترجمەسندن ترجمە يرينە، اصلندن عيناً آلنمشدر. ج ٢، ص ٤٤٣]

[نعيمانك اخلاق اولچيسى مساعدەليجەدر !]

٧، ص ١٠٤ — واقعە نامە، ويسى، اصلاح ادارە حقندەكى تصوراتنى اوزمان تخت سلطنتدە بولنان پادشاهە (احمداول) عرض ايتمك آرزوسندە بولنديغى حالدە، بركيجە رؤياسندە زمان قديمك بعض اعاظميلە مستبدانندن مركب برمجلس حضورندە بولنديغنى سويليەرك، اسامئ آتيەيى تعداد ايدر: آدم، هابيل، شيت، هود، صالح، براهيم، موسى، محمد [پيغمبرمز افنديمز]، كليب بن وائل، ابو بكر، عمر، عثمان، على، معاويە، عمرو، عمر بن عبد العزيز، يزيد، وليد، حجاج، مأمون، منصور، معتصم، حاكم بامر الله، جنكيز، قايتباى. واقعە نامەسينە برلكدە محرر اولەرق مالك اولديغم انشاى ويسيدە آنجق اوندرت مكتوب واردر. هجوياتى « شرق سيمالرى » اثرندە مندرجدر.

[هامەرك بوافادەسى ايضاحە محتاجدر. كاتب چلبيدە اويلە محرر اولديغى جهتلە واقعە نامە ديديكى، «خوابنامۀ ويسى» در. خوابنامەنك خلاصەسى شودر: ويسى، سلطان احمدە برتصادف ايدوبدە، عالمك پريشانلغندن، اشقياى زمانەنك تعدياتى درجۀ كمالە كلديكندن بحث ايلە، اصلاح مملكتە دائر بعض تدابير عرض ايتمك تصورندە بولنور ايمش. بركيجە، عالم منامدە، اسكندر ذوالقرنين صدر نشين اولمق اوزرە، سلاطين سالفۀ عثمانيەدن مركب بر مجلس حضورينە چيقارلمش؛ سلطان احمد كلەرك، اودە اسكندرك قارشيسندە برتختە اوتورمش. سلطان احمد ايلە اسكندر قونوشمشلر: سلطان احمد، مراد ثالثك زمانندن برى قرق سنەدر

شرق وغربه سفر وقوعیله رعایا ازلمش ، عسکرك انتظامی بوزولمش اولدیغنی ، وکندیسنك احوال مشکله ایچنده تخت سلطنته کلدیکنی بیان ایله، تألم کوسترمش. اسکندر ذوالقرنین ، جواباً « دنیا اکر بنم بیلدیکم دنیا ایسه ، نه برپادشاه زماننده آبادان اولمشدر ، نه‌ده خلق عالم اونك شرندن بر وقت امان بولمشدر ؛ زمانمزده خراب دیدیکمز دنیا . نه‌وقت معمور وآبادان ایدی ؟ » مقدمه‌سنی اتیاندن صوکره ، آدم ، شیت ، نوح، هود، صالح ، ابراهیم، موسی ، شعیب ، یحیی ، اشعیا ، عیسی پیغمبرلر حضراتیله حضرت خاتم‌المرسلین افندیمزك زمانلرنده وابوبکر ، فاروق ، عثمان ، علی حضراتیله معاویه ، ملوك امویه ، خلفای عباسیه وفاطمیه، خوارزم شاهی سلطان محمد عصرلرنده‌کی فتن واختلالاتی وبعض ظلمه وازجمله قابیل واولادی، آل ثمود، نمرود، موسی زماننك فرعونی، بخت‌النصر، کلیب بن‌وائل، مسیلمة‌الکذاب وامثالی، مغیرة بن‌شعبه ، یزید ، ولید، حجاج ، ابن‌علقمی ، حاکم بامرالله ، جنکیز طرفلرندن ایقاع اولنان مصائبی تذکار ایدر ، وهروقعه‌یی یاد ایلدکجه ، « اوزمان‌می عالم معمور وآبادان ایدی ؟ » سؤالنی ایراد ایلر . ذوالقرنین ، نهایت ، « مصائب وبلیات ، هر عصرده رعایانك نیت فاسده‌سندن ظهوره کلمشدر ؛ پادشاهلرك بوبابده مدخلی یوقدر؛ نته‌کیم جناب رب‌العالمین قرآن باهرالبرهاننده بیورمشدر : (ان الله لایغیر مابقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) » دیدکدن، وبونك مصداقنجه، پادشاهلرك شرع شریفه تمسك ، مناصبی اهلنه تودیع ، قاضیلرك اهلنی انتخاب ایتملری لزومنی سویلدکدن صوکره، بومکالمه‌نك تفصیلاً تحریرینه رؤیا صاحبی مأمور ایدر .]

٨ ، ص ١٠٥ — ریقو ، تاریخ عثمانیسنده « اوچ آی ظرفنده اوچ ایمپراطور [خنکار] ، یدی صدراعظم ، ایکی قاپودان پاشا ، درت ینی‌چری اغاسی، اوچ دفتردار، آلتی مصر والیسی ، » دیمکله سهوایدر ؛ لکن سیر توماس روئه — که ریقو واوندن نقلاً دیکر آوروپا مورخلری بوافاده‌سنی اقتباس ایتمشلردر — شویله یازر: «سلطان عثمانك وفاتندن بری اون بش آیدر برصفحهٔ انقلاب کورلمکده‌ایدی. — شوزمان ایچنده بن‌اوچ ایمپراطور [خنکار] ، یدی صدراعظم کوردم». وصوکره بوقاریده‌کی کبی دوام ایدر. بناءبرین ، اون بش آی ظرفنده، بربرینی متعاقباً ؛ جمله‌سی برزمانده دکل. لکن‌روئه‌ده برپرده آلدانیر؛ چونکه اوزمان مصرده‌آنجق درت کیشی والیلك ایتمشدر ، که شونلردر ؛ بیر محمد ، والیلکه قعودی ، ٢١ ربیع الاول ١٠٣١ (٣ شباط ١٦٢٢) ؛ ابراهیم ، قاره مصطفی ، چشته‌جی علی . چشته‌جی علی پاشا منصبنه کیتمدی ؛ قاره مصطفی ١٠٣٥ (١٦٢٥) سنه‌سنه قدر والیلکی اداره‌ده دوام ایلدی. حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخنه مراجعت ، ص ٢٢٠ .

قرق یدنجی کتاب

١ ، ص ١١٣ — جهانما ، ص ٤٤٥ . نعیما ، کلعنبر یرینه سهواً کافری یازار (١) بچوی گل احمر، یاخود کل احمر تسمیه ایدر. فذلکه، بومناسبتله، بکلری خسرو پاشایه عرض اطاعت ایدن ترك [کورد؟] قلعه‌لرینك اسامیسنی درج ایدر: هوار ، کسنه ، کلاش، شهر بازار ، دمورقاپو ، چنار ، خوسپر ، هز رصرد ، لاهوران ، مرقاده ، حریر ، دوپیز ، ینل ، ضوی ، زنجیر کردپو ، منزل عجم ، ارزوان ، پانکان ، باسکی ، ودان ، قیزلجه قلعه ، پاوا برند ، قلعهٔ غازی ، قولاب پاریل ، چنار کدوکی ، مهربان .

[فذلکه ، ج ٢ ، ص ١١٩ . بواسملرده استانبول مطبوعی برازفرقلیدر ؛ لکن اشبو طبع پك دقتسز اولدیغندن ، شایان اعتماد دکلدر. یالکز ، اوکا نظراً ، « ودان » ك «دوان» و « تولات پاریل » ك « لعل لب پاریل » اولسی ملحوظدر .]

٢ ، ص ١٢٦ — [مورخك آلمانجه‌ده مندرج بوحاشیه‌سی ، او زمان نفی ایچون ظرفای عصردن بری طرفندن ایراد اولنان بیتك ترجمه‌سیدر؛ او بیت ، ١٢٥ نجی صحیفه‌ده مترجمك ذیلنده یازلمشیدی .]

٣ ، ص ١٢٦ — روضة الابرار. فذلکه ونعیما، طقوزنجی دفعه دیرلر ؛ فقط بو برسهودر ؛ تاریخ عبدالرحمان، ق ٧٠ ، اوننجی دیر . تاریخ مصر مؤلفی سهیلی کعبه‌نك اون بردفعه انشاسنی برتفصیل یازار. اونك اثری بش بابه تقسیم اولنمشدر: ١ ، کعبه‌نك اون بردفعه بناسی؛ ٢ ، کعبه‌نك سیللری ؛ ٣ ، کعبه‌نك اصحاب خیراتی؛ ٤ ، کعبه‌نك جوارنده‌کی مبانی ؛ ٥ کعبه‌نك پوشیده‌لری .

[کعبهٔ مکرمه‌نك قاچ دفعه تعمیراولندیغی مختلف صورتلرده روایت اولنمشدر. ١٢٧ نجی صحیفه‌ده مترجمك ٢ نومرولو ذیلنه مراجعت .]

٤ ، ص ١٤٥ — یکی چری آغاسی حسنك وباش دفتردار مصطفی پاشانك مصادرهٔ اموالنه مأمور اولان بچوی ، شومناسبتله دشمن علنیسی بولنان مصطفی پاشانك اعدامندن اون بش کون مقدم، کندیسنی پك محقرانه رنجیده ایتمش اولدیغنی حکایه ایدر : مصطفی پاشا ، باش دفتردار بولنمسندن دولایی بچوی برقاچ ذات ایله برلکده عرض خلوصه کیتمشیدی. مصطفی پاشا، هرکسه کل بشکر توزیع ایده‌رك، خدمه‌سنه بیله ویردیکی حالده بچوی‌یه هیچ التفات ایتمه‌مش . مصطفی پاشا هنوز

(١) نعیماده ، ج ٣، ص ١٧ ، «کافیر» مطبوعدر ، که «کلعنبر» ك سهو ترتیبه اوغرادیغنی آکلاشیلیر . (مترجم)

مختفی ایکن ، پچوی مخلفاتنك فروختنه مأمور اولەرق، اوتوز قرق قانونوز سکرلمه دفتر ایتمش، وایکی قانونوز کل بشکری « بو بزم انکساریمزه من عندالله مکافاتدر » دیەرك، کندیسنه آلیقویمش . پچوی شوملاحظەیی علاوه ایدر: « حالیا اون سنەدن متجاوزدرکه (تاریخی ۱۶٤۲ [۱۰۵۲] سنەلرینه دوغرویازمش دیمکدر) بووقعه واقعاولمشدر ، هنوز بقیەسنی تبرك ایچون حفظ ایتمشم؛ هرتناول ایتدکجه وخاطره کلدکجه،حضرت حق تعالایه شکر وحمد ایتمکدەیم، وبیك ییل عمرم اولوب دە، باشمی سجدەدن قالدیرماسەم شکرینی ایفا ایدەمیەجکمه معترفم. » [پچوی، ج ۲، ص ٤۲٤]

٥ ، ص ۱٥٤ — « صاحب مائة احدی عشر »، اون برنجی عصرك صاحبی [سلطان مرادرابع]، نعیما [ج ۳ ، ص ۱۲٤] . نعیما بومناسبتله ؛ ان للباطل صولة ثم تضمحل = باطل آنجق برمدت صولت کوسترەبیلیر؛ صوکره پریشان اولور » قولنی ایراداید،عصیانی مسببلرینك قانی ایچندەباصدیرمق لزومنی متضمن بعض ملاحظاتدن صوکره ، بخت النصرك خاتمنده محکوك ایدی دیرلر » افادەسیله شومألدەکی ابیات عربیەیی درج ایدر :

اللهك عالمده برخاتمی واردر ، که مقدورات اونك نقشنه کوره جریان ایدر . شری ، مدفون اولدیغی مزاردن چیقارمه ، چیقارەجق اولورسەڭ ، کندکاوکا طوتیلورسك. عصیان، برصولتیله سلطانی تختندن جدا ایدر . قوچ ، بوبرکلر ییەرك آزەجق اولورسه ، باشی باغرساغنك ایچنه صوقیلور [اونی باشیله برابر پیشیروب یرلر . یعنی ، آز غینلق هلاکی موجب اولور .] اکر بز بوندن قورقمایەجق ، یاخود چکنمیەجك اولورسەق ، تابوته قونمش میت حالنه کلیرز .

[موضوع بحث اولان ابیات عربیه شونلردر :

لله فی عالمه خاتم ، * تجری المقادیر علی نقشه .
لاتنبش الشرفتبلی به ، * واحذر علی نفسك من نبشه ؛
مصارع البغی لها صولة ، * تنکس السلطان من عرشه .
لماطفی الکبش بشحم الکلی ، * ادرج رأس الکبش فی کرشه ؛
ونحن ان لم نخش ، اونتق ، * کالمیت محمول علی نعشه .]

٦ ، ص ۱٥۹ — مقدما یازلدیغی اوزره حاجیواد ترکلرك پك خوشلاندقلری جهتدن کله لعب ظلینك اشخاصندندر، که اخلاقی دوزکون ، ایی، هرشیئی تصدیق ایدر، معلومات صاحبی ، فقط آلدادلمسی قولای برآدمدر .

٧ ، ص ١٧٦ — نعیما [ج ٣ ، ص ١٨٥] بو مناسبتله ، « فنالق ایتمش ایسه‌ك ، مطلقا بر بلایه اوغرارسك ؛ زیرا طبیعتده هر شیئك بر قارشیلغی واردر » مألنده اولان:

« چوبدکردی ، مشوایمن ز آفات * که واجب شد طبیعت رامکافات »

بیتنی ، و « ظالم یریوزنده الهك دشمنیدر ؛ جناب حق اونی واسطهٔ انتقام ایدر ، صوکره اوندن ده انتقام آلیر » دیمك اولان « الظالم عدو الله فی ارضه ؛ ینتقم به ، ثم ینتقم منه » قولنی ایراد ایدر.

٨ ، ص ١٧٩ — « سوالیه داروبونك خاطراتی » (پارس ، ١٧٣٥ ، ج ١ ، ص ٣٥٧ و ٣٥٩) ، بو بابده — ماریتینك « درزیلرك بیوك امیری فخرالدینك تاریخی » عنوانلی اثرینه مأخذ اولان — طوسقانه قونسلوسی وه‌رابچودن زیاده تفصیلات ممکنه و تصحیحه ویرر. غوطا سالنامه‌سی ، ١٧٩١. ماریتی اسامیٔ خاصه‌ده‌کی تغییرات کثیره‌سندن باشقه ، استانبولده شرفلی بر صورتده یاشامقده اولان فخرالدین زاده حسینك باشنی شامده تشهیر ، وامیر منصوری اعدام ایتدیرمکله ، بیوك سهولرده بولنمشدر. ماریتینك ، حسینك کوچك قارداشلری اولوب ده اختناق اولنمش دیدیکی حسن وداداره دائر [غالبا دادادردن مقصدی دادر ، یعنی برادردر] عثمانلی تاریخلرنده هیچ اشارت یوقدر. آرویو دخی فخرالدینك اوغلی ، « حسین » یرینه « حسن » تسمیه ایده‌رك ؛ شو صورتله عاصینك اوغلی حفیدیله قاریشدیرر .

٩ ، ص ١٨٢ — منابع عثمانیه‌نك ، وازجمله نعیمانك لهستان منابعیله و علی الخصوص:

« *Dzeje narodu Polskiego zapanovvania Wladislavva 17 Króla Pol.* »

عنوانیله ١٨٢٣ سنه‌سنده وارشووه‌ده مطبوع اثریله مقابله‌سندن آکلاشیلیر ، که نعیما [ج ٣ ، ص ٢٠٢] ، ١٥ ربیع الاخر یرینه ١٥ ربیع الاول دیمکله سهوایدر. نعیمانك مذکور صحیفه‌سنده « ماه مزبورك اون سکزنده ، که یوم السبتدر » دینلمش اولوب ، حال بوکه ٢٢ ایلوله مصادف ١٨ ربیع الاول ، جمعه ایرته‌سی دکل پنجشنبه‌در ؛ لکن ٢٢ تشرین اول ١٦٣٣ ه مصادف ١٨ ربیع الاخر جمعه ایرته‌سی ایدی .

١٠ ، ص ١٨٦ — موراجه آدوسون ، ٤ ، ص ٦٨ ، دوغرو اوله‌رق « ١٠٤٣ سنه‌سنده شرابك منعی متضمن قانونلری تجدید ایلدی . » دیر ؛ قانته میر ایسه « میخانه‌جیلرك علناً شراب صاتملرینه مساعده کوستردی » دیمکله آلدانیر .

١١ ، ص ١٩٥ — فقها ، نفعینك قتلی حکمنی « نفعی نامنده اولان او شاعر هجاوك قتلی ، ییلانك قتلی کبی ، درت مذهبده جائزدر » دیمك اولان:

آن شاعر هجاکو ، که نام اوست نفعی * قتلش بچار مذهب واجب ، چو قتل افعی .

بیت فارسیسی ایله تأیید ایلدیلر .

[نعیما ، ج ٣ ص ٢٣٦ ، بیت مذکور « مفهومی اوزره علماء وقت ، اباحت دمنی تجویز ایتدکاری نفی » دیمش اولدیغندن ، هامر ، فقهانک ، او بیت ایله شرعک قتلنی تجویز ایلدکاری ظننده بولنمشدر. حال بوکه، حکم شرعینک بیت فارسی ایله تأییدی ممکن اولمادیغی کبی ، نفی حقنده قرار اعدام شرعی دخی صادر اولمش دکلدر ؛ نعیمانک مقصدی « شو بیت مفهومنجه، نفعینک قتلنی مباح عدایدنلر بولنمش،که بونلرک ایچنده علمادخی واردر» دیمک ایدی. شریعت اسلامیه ، هجو ایچون آدم اولدیرمکدن منزهدر .]

قرق سکزنجی کتاب

١ ، ٢١٢ ص — روضةالابرار ؛ نعیما . سه‌زینک راپورنده وراسین طرفندن باژازدت » [بایزید] فاجعه‌سی مقدمه‌سنده افسانه حالنه‌قونلمش اولان ایکی شهزاده‌نك اعدامی احوال تاریخیه‌سی بودر . شاعر شهیر ، وقایع واشخاصی بیلمدیکی جهتله کوزل، فقط قیمت تاریخیه‌دن عاری برنظم یازمشدر. اوزمان [راسینك دیدیکی کبی] آقومات (احمد دیمك ایستر) (١) نامنده صدراعظم یوغیدی . صدراعظم طاباتی یاصصی محمد پاشااردوکاهده ایدی ؛ استانبولده‌صدراعظم قائم مقامی‌ده بایرام‌اسمنده ایدی. صدراعظم سویلتدیریلان شو مصراع :

« Viens, suis-moi, la sultane en ce lieu doit se rendre. »

[کل ، بنی تعقیب ایت ، سلطان [قادین] بورایه کله‌جکدر.]

حرمك وسرایك‌هردولواصولنه مخالفدر . بوندن باشقه‌ایکی شهزاده‌نك‌اعدامی ایلك ایران سفرندن یعنی روان فتحندن صوکره وقوع بولمش اولوب ، [راسینك ظن ایتدیکی کبی] بغداد فتحیله نتیجه بولان ایکنجی‌ایران‌سفرندن صوکره‌دکلدر. بنابرین سلطان مرادك :

« Je laisse sous mes lois Bobylone asservie »

[بغدادی ، امریمه محکوم اوله‌رق ، ترك ایدیورم .]

سوزنی حاوی اولان مکتوبی پك غریب دوشمشدر . یالکز وندیك راپوری شویله یازیور : « ذات شاهانه‌نك بیوك قارداشلرینك اعدامی ایچون قاپجی باشی ایله قائم‌مقامه وارد اولان مکتوب . ٧ ایلول ١٦٣٥ »

٢ ، ص ٢١٨ — ریقو (قنوللەسده، ص ٢٠) ، استانبولده بولنان ترجمانلر حقنده او زمانکی کبی شمدی‌ده دوغری اولان شوسوزلری سویلر :

« حقیقت شودرکه استانبولده‌کی اجنبی سفارتلری ترجمانلرینك تربیه کورمش، جسارتلی، اوتانلری ، ترکجه‌یه، رومجه‌یه ، عربجه‌یه واقف ، لسان فارسی‌یه‌ده اولدقجه آشنا بولنمالری ، بو لسانلری سریع وفصیح سویلیه‌بیلملری اقتضا ایدر . خرستیان حکومتلری ایلچیلرینی قبول ایتدکلری وقت ، طبقی بزم خدمتکارلریمزه ، کوله‌لریمزه قارشی قوللاندیغمز حال وطوری اکدیره‌جق صورتده پك مغرورانه وصوغوق بروضعیت آلمنی اعتیاد ایتمش اولان وکلا ورجال ایله مکالمه‌لرنده، ترجمانلریمزك دائما متانتلی، عقللری باشلرنده اولمسی الزمدر. ترجمانلریمز ایسه بو اوصافی حائز اولمادقلرندن ،شمدی‌یه قدر سفیرلریمزی ، قونسولوسلریمزی تمثیلاً ، بو وکلا ورجالك حضورلرینه چیقدقلری زمان، تلاش وجبانت کوسترمکدن باشقه برحیثلری کورلمش دکلدر. هرحالده بونلر بیانات وافادات واقعه‌لرنده اوقدرشاشیرمق. سوزلرینی اوقدر دکیشدیرملك خطاسنه دوشمشلردر ، که متانت وجسارتدن محروم اولان بودرلو مقالات وحالات ایله، منطق وحقانیت دائره‌سنده ارجاعی مقصود اولان بر ترکك اوزرنده هیچ بر فائده‌لی نتیجه‌یه نائل اوله‌بیلمك احتمالی اوله‌مایه‌جغی آشکاردر. ایشته بو اسبابه مبنی وظیفه‌ٔ مودوعه‌سنی حقیله ایفا ایده‌بیلمسی ایچون هرسفیرك بالذات ترکجه اوقویوب آکلایه‌بیلمسی ، یاخود هیچ اولمازسه معیتنده انکلیز تابعیتنه منسوب وعثمانلی محیط رسمیسیله الفت پیدا ایتمش برکنج بولندیره‌رق ، تبعهٔ عثمانیه‌دن اولانلر واسطه‌سیله تبلیغی اونلر ایچون محذوری داعی اوله‌جق بعض مسائلی اوکنج واسطه‌سیله ایضاح وانتاج ایتمسی شرط قطعی اولدیغی قناعتنده‌یز . »

٣، ص ٢٢٠ — بوفرمان، سلطان سلیمان اول طرفندن ٩٧٢و٩٧٣ (١٥٦٣ و١٥٦٤) سنه‌لرنده ویریلن معافیتنامه‌لره و١٠٤١و١٠٤٢ (١٦٣١و١٦٣٣) سنه‌لرنده محرر وثائق شرعیه‌یه مستند اولوب، اوراق مبحوث عنهادخی مصر سلطانلرینك مقامات مقدسه‌یه فرنکلرك صاحب اولمالرینی تأمین ایدن فرمانلری مبیندر . برات، مقامات مذکوره‌یی بروجه آتی تعداد ایدر :

« روملر طرفندن بعض حیل وتحریفات ارتکاب ایدلدیکی معلوممز بولندیغی حالده، بومثللو معاملات نامرضیه‌یه اشتراك ایتمدن مبرا بولنان فرنك رهبانلرینك « پره‌زه‌پیو » نامی ویریلن وحضرت عیسانك مولدی اولان بیت لحم مغاره‌سیله بومغاره‌نك آناختارلرینه ، یعنی غرب جهتنده‌کی ایکی قاپینك آناختارلرینه ومغاره‌نك مشتملات سائره‌سنه تکرار صاحب اولمالرینی اراده ویته اوفرنك راهبلرینك قمامه نام بیوك کلیساده موجود اولوب، اوزرنده حضرت عیسانك زیت مقدس ایله یاغلانمش اولدیغی طاش ایله صلب اولندیغی تپه‌ده واقع کرلرومریم العذراء کلیساسنك کرلرینی ومرقد مبارکنی ستر ایدن بیوك وکوچوك قبه‌لره اوته‌دن بری صاحب اولدقلری جهتله ، شمدی‌یه قدر هیچ بر طرفدن اعتراض وممانعت واقع اولمقسزین ینه اداره‌لرنده قالمش اولان قدس شریفده کائن « منجئ مقدس » مناستریله مشتملاتنه وناصریه بلده‌سنده‌کی کلیسا ومناسترلره کماکان رهبان مرقومه‌نك صاحب اولمالرینی وروملرله ارمنیلر وسائر خرستیانلر طرفندن زنهار مداخله ایدلمه‌مسنی فرمان ایدرم (١) . »

(١) هامه‌رك عیناً نقل ایتدیکی ایتالیانجه ترجمه‌دن ترجمه ایتدیرلمشدر. منشأت فریدونده تصادف اولنه‌مادی .

فرانسیسکنلر، زمان موفقیتلرنده تصاویر مقدسه ایله مزین، و « ذات اقدسك اوان طفولیتیله گذارش حیاتی» مبین اوله‌رق هرطرفه بیوك قطعه‌ده مطبوع بر ورقه طاغتمشلردر. بوکا مربوط اولان مکتوبلر، قدسدن ۱۲ اغستوس ۱٦۳٦ وغلطه‌دن ۹ نیسان ۱٦۳٦ تاریخیله مورخدرلر.

٤، ص ۲۳۳ — ویانه خزینهٔ اوراقنده (جزء ٤٦)، ۱٦۳۳ سنه‌سندن ۱٦۸۰ سنه‌سنه قدر سرای ایمپراطوریده عرض وجود ایدن متعدد تاتار ایلچیلرینك اعتمادنامه‌لری واعتماد نامه جوابلری واردر.

بو اوراقك برنجی طاقمی ۱٦۳۳ سنه‌سنده جانبك کرایك مرخصی قاره کوزه عائددر؛ قاره کوز، شو اعتمادنامه‌لری حامل ایدی: ۱، خان طرفندن؛ ۲، خانك قارداشی نورالدین غازی کرای طرفندن؛ ۳، ناظر قایتاغا طرفندن؛ ٤، باش خزینه‌دار میرزا طرفندن. ایکنجی سفارت ۱٦۳٦ ده عنایت کرای؛ اوچنجیسی بهادر کرای طرفندن کوندرلمشدر؛ [دیکر] ایلچی قاره کوز، خان ایله، قارداشی قالغای اسلام کرایك، دیکر بر قارداشی سفر کرایك، والده سلطانك مکتوبلرینی حامل ایدی؛ بونلرك جمله‌سی ۱۵ صفر ۱۰٤۷ (۹ تموز ۱٦۳۷) تاریخیله مورخ ایدی. خان بو بومکتوبلرده « قریم تاتارستانی سلطنتی ودشت قپچاق ومخرب وفلاکت آور نوغای اردوسی حکمداری، یوزاون بیك چرکس وجبال قفقاس توفك اندازی ایمپراطوری» عنوانلرینی استعمال ایدیوردی.

٥، ص ۲۵۱ — تاریخ نوری، ق ۱٤۰. مؤلف ۲۱۱ قله، وهرقله‌ده ۵۲ مازغال صایار؛ ایکی مازغال بیننده‌کی مسافه‌یی بر آدیم حساب ایده‌رك، مجموعی ۱۰,۹۷۲ یرینه، ۲۸,۳۰۹ آدیم بولور. نیه بوهرك پلاننه کوره، شهر یالکز ٦,۰۰۰ خطوهٔ هندسیه‌در.

٦، ص ۲۵۲ — نوری، تاریخنده، ایران اردوکاهنده جریان ایدن حالاره، عثمانلی اردوسی وقایعندن زیاده واقف کورینور؛ لکن ایراندن کلمش دینیلن مکتوبلرك اکثری ترکجه محرر اولمغله، پك‌ده اعتماده شایان دکلدرلر. بونکله برابر، سلطان مرادك بغداد اوزرینه حرکتنی شاهك خبر آلدیغنی متضمن اولان برنجی مکتوب، سانجاق آلتنه چاغیریلان اون آلتی ترك عشیرتی حقنده حاوی اولدیغی معلوماتدن دولایی، بردرجه‌یه قدر شایان دقتدر: تکه‌لی واوستاجلیلر، چکرلی

وقاپانلیلر، قارچارلی وروستائیلر، شام، بایاتی، (سوریه‌ده پایاس ترکمنلری) وذوالقدریه‌لیلر، صوغانلی وآلپاقلیلر، قوزاقلیلر (ترك عشیرتی اولمق اوزره قازاقلر) وآق قویونلولر (ترکمن)، چینیزلر وروملیلر، بدرالدینلیلر (سیواسك اسکی حاکملری) وپایدارلیلر؛ روان، کنجه، شروان، نخجوان، چالدیران، دربند، شماخی عسکرلری، تاتارلر اوزرینه یورومك ایچون امر آلیورلر؛ اوندن صوکره، آذربایجان، قزوین، اردبیل، خراسان، کیلان، شیراز، اصفهان، قندهار خطه‌لرنده عسکر طوپلانلمسنه امرویریلیور. نوری (ق ٧٥)، امری آلتنده توفك ایله مسلح یکرمی بش بیك کیشی (نعیما، بومقدارك نصفنی سویلر) ایله اوچ خان واون یدی سولتان بولنان بکتاش خانه شاه طرفندن یازیلان برمکتوبی درج ایدر، وزیرده تعداد اولنه‌جق بش مکتوبك قرائت اولندیغی برمجلس مشاورهٔ ایرانیه‌دن بحث ایلر: ١، بغداددن میر فتاح زاده‌نك مکتوبی (ق٩٨)؛ ٢ رواندن مورخ دیکر برمکتوب (ق ١٠١)؛ ٣، آذربایجاندن کلمش بر مکتوب؛ ٤، قندهاردن قوروجی باشی ایله کوندرلمش برمکتوب؛ ٥، غاریقدن کلمش برمکتوب (ص١٠٦). «ستوشووه لوتومان»، یعنی «عثمانلی پادشاهلرینك مختصر تراجم احوالی (آمستردام، ١٦٥٥ »، ١١١ نجی صحیفه‌ده: وزیرك شهری ١٩ تشرین اول تاریخنده محاصره ایتمش، فقط پادشاهك انجق تشرین ثانیده وارمش اولدیغی یازار. برنجی فقره صحیح اوله بیلیر، ایکنجیسی، طرز عتیقه کوره یاپلمش برحسابه مبتنیدر.

٧، ص ٢٦١ — «الك معتدل وبلکه الك شبیه حقیقت برتخمینه کوره، قرق بیك زاده‌لرینه ابلاغ ارلنمقده‌در، اکر بوکاده هرزمان کورلدیکی وجه ایله، مبالغه قاریشمامش ایسه» [انکلیز تاریخلرندن منقول برفقره‌نك انکلیزجه‌دن ترجمه‌سی.] هوم، تاریخنده، باب ٥٥، ١٦٤١ وقایعی، دیورکه: «هنوز برکونه تهلکه‌یه معروض بولندقلرینك فرقنه وارمقسزین، یاخود مدافعهٔ نفس ایچون برشهره ویا بعض مبانئ محفوظه‌یه التجا ایتمکه میدان بولمقسزین، قتل اولندیلر.» [ایرلانده‌ده انکلیز تعصب مذهبیسیله اعدام اولنان قاتولیکلر حقنده.]

٨، ص ٢٧٥ — نعیما وندیك حکومتی حقنده شویله معلومات ویرر: «رسم قدیملری بودرکه، ایچلرنده ملوك، ارث ایله اولمایوب، استحقاق عارضی ایله، «دوجلق» یعنی «ملك» لك رتبه‌سنه واصل اولورلر.» قونسلوسلرك (بالیوز) جنرال (پروکوراتوره جنراله)، وجنراللرك دوجه رتبه‌سنی الدقلرینی بیان ایله، علاوه

ایدرکه : « باش دوج اولان خنزیر مرد اولدقده ، جنرال دوج اولور » [نعیمادن عیناً آلندی . اکلاشلدیغنه کوره اولان وندیکلیلر ، طرز سیاستلرندن دولایی ، نعیمانک مظهر توجهی اولمشلردر .]

۹ ، ص ٢٨٤ — ریقو ، ص ٤٦ ، « بش میلیون » دیه جك یرده ، « بش یوز بیك سکزلك ، که ایکی یوز اللی بیك آلتون زه کینی یه معادلدر » دیمسیله ، بر حساب یاکلشلغی یاپار .

١٠ ، ص ٢٨٨ — « سلطان مراد ، اورته بویلو ، قالین کمیکلی ، ملحم فقط چه ویك ، قویو قومرال صاچلی ، صاقالی عادتا ، بیوکجه غاغا بورونلو ایدی ؛ بعضاً قاشلرینی چاتدیغی وقت ، تهدید افشان اولان لطیف قاره کوزلری ، چاتیق وکنیش آلنی ، بیاض تنی ایله سائر اعضاسی ، اندامی اوقدر متناسب ایدی ، که بونلرك تشکیل ایتدیکی هیئت مجموعه یه جدی ومدهش تعبیری پك یاقیشیر . چوق ماهر بینیجی اولان مراد ، ایجابنده ، یره اینمکسزین ، براکردن باشقه اکره صیچرامق صورتیله آت دکشدیره بیلیردی . » استانبول وندیك سفارتخانه سی وقایعنامه سندن . خزینهٔ اوراق .

١١ ، ص ٢٩١ — [مورخ ، بوحاشیه سنده ، عصر مرادیده اعدام اولنان ومتن تاریخده ذکر ایدیلن اشخاصدن یوزینك اسملرینی تعداد ایله ، آلمانجه نسخه دن اکلاشلدیغی اوزره بونلردن هر برینی قاره چلبی زاده نك «روضة الابرار» نده صورت طبیعیه ده وفات ایتدکلری ، یاخود اولدورلدکلری مقید اولان ذوات معروفهٔ اسلامدن یوزینه تقابل ایتدیرر ، وبونلرك هر برینك وفاتی ، یاخود قتلنی — ابرازهنر ایچون اسلوب مزین اختیار ایدن — قاره چلبی زاده نك نه صورتله افاده ایتمش اولدیغنی نقل ایدر . آنجق عصر مرادیده اعدام اولنان آدملرك ، اکابر تاریخ اسلامدن مورخك انتخاب ایتدیکی آدملر ایله اکثریا هیچ برمناسبتی یوقدر . مثلا بر محمد پاشایی ، امیرالمؤمنین حضرت عمر ایله ، قاواله بکنی عثمان ذی النورین حضرتیله تقابل ایتدیریور ، که بوقیاسلرك حقیقتدن عاری اولدیغنی بیانه بیله حاجت کوریلەمز . قاره چلبینك اسلوب مزینی ایسه بزجه معلوم ، وروضة الابرار مطبوع ومتداول اولمغله ، عینی مؤدایی شامل اولان یوز صورت افاده نك نقلنده بر فائدهٔ تاریخیه وادبیه یوقدر . یالکز نمونه اولەرق ، بر قاچنی تاریخ مذکورك متنندن عیناً نقل ایدیورز :

حضرت عمر حقنده : « خنجر زهر آبدار ایله زخمدار وسرنهادهٔ بالین احتضار » اولدی . روضه ، ص ١٣٤ .

حضرت عثمان حقنده : « حضرت ذی النورین شهید ، وفلك وجود مسعودلری دریای رحمتده ناپدید اولدی . » ص ١٣٨ .

حضرت علی حقنده : « ابن ملجم ... وجود مسعودلرینه علی غفلة زخم شمشیرزهرآلود ایریشدیروب ، شهادت ایله شهد کام ایلدی . » ص ١٤٠ .

ادعای ربوبیت ایدن ابن مقنع حقنده : « اول بدکردار ، دفع عار قصدینه کندوبی واولاد وعیالنی سم ساعه ایله [درحال تأثیر ایدر زهر ایله] اهلاك، ووجود بدبودندن عرصهٔ خاکی پاك ایلدی . » ، ص ۱٦٤ . هامهر ، ابن مقنعی ، رجب پاشایه تقابل ایتدیریر ؛ « طوپال زوربا » مغرور برحیله‌کار ایسه‌ده ، الوهیت دعواسنده بولنمش دکل ایدی .

عصر مراديده مقتول اولان یوزمعروف ذاتی، هامهر بروجه‌آتی اجمال‌ایدر. ۳شهزاده، سلطان مرادك برادرلری : بایزید ، سلیمان ، قاسم ؛ ٥ صدراعظم : کمانکش ، مه‌ره‌حسین، خسرو ، رجب ، محمد پاشالر ؛ ٦ دفتردار ؛ ٥ یکیچری آغاسی ؛ ۱سپاهی‌اغاسی؛ ۱ مفتی؛ ۱ شاعر ؛ ۱٦ پاشا ؛ ۷ سانجاق بکی ؛ ۱۰ قاضی ؛ ٤ کاهیا ؛ ۲۰ مشهور زوربا ؛ ۲ کاتب ؛۳ ویرکی‌محصلی؛ ۱ طبیب؛ ۳ شیخ ؛ ۱درزی بکی و۱ اوغلی ؛ ۱ نوغای بکی‌و ۱ اوغلی ؛ ۱ پطریق ؛ ۱ قریم خانی ؛ ۱ کورجی خانی ؛ ۱مولداویا وویوده‌سی ؛ ۲ فرانسز ترجمانی؛ ۱ افلاق وویوده‌سی‌قاپی کاهیاسی؛ ۱وندیك تاجری . یکون، ۱۰۰]

۱۲، ص۲۹٥ــ « مصرواورداتی ۶۰۰,۰۰۰زه‌کینو [آلتون] ؛ شام، ۶۰,۰۰۰؛ طرابلس ، ٥۰,۰۰۰ ؛ دیاربکر ، ۱۲۰,۰۰۰ ؛ حلب ، ٥۰,۰۰۰ ؛ قبریس ، ٥۰,۰۰۰؛ارضروم،۱۰٥,۰۰۰؛زه‌کینواناطولی، ۳۲٥,۰۰۰خانه‌اعتباریله،وهرخانه‌دن تقریباً اوچ زه‌کینو دیمك اولان اوچ سولتانینو ویرکی آلنمق حسابیله ۹۷٥,۰۰۰ زه‌کینو ؛ خطهٔ رومدن قاره‌صو ، ٤۳۰,۰۰۰ ؛ اوندن ماعدا [ینه خطهٔ رومده] ، هربری اوچ سولتانینو ویرر ۱۳۰,۰۰۰ خانه بولندیغی روایت اولندیغندن ، بوده ۳۹۰,۰۰۰ زه‌کینو طوتار ؛ قاره‌سیدن ۱٥۰,۰۰۰ سولتانینو ودیکر مملکتلردن ۸۳٦,۰۰۰ زه‌کینو ؛ الحاصل ، دیکر ویرکیلر ، اعشار ، معادن حاصلاتی ، ذخیره بهاسی ، رسوم وسائره بتون ممالکده ۱۰,۰۰۰ یوك اقچه‌یه بالغ اوله‌بیله‌رك ، مجموعی سکز میلیون سولتانینویه وارر ، وهرسولتانینو اون بش (جیولی) قیمتنده‌در . تیمارلر حاصلاتنه کلنجه، بونلره متصرف‌اولان سپاهیلر هرقیلیج باشنه برآدم چیقارمغه مجبور اولوب، هرقیلیج ایچون التی ریال وارادات تخمین اولندیغندن (۱) ، تیمارلرك مجموع حاصلاتی ٦,۰۰۰,۰۰۰ سولتانینودر » کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالیده وندیك خلاصه‌سی .

۱۳ ، ص ۲۹٥ ــ والده‌سلطان عن‌اصل روم اولوب، تقریباً ٤٥ یاشنده‌در ؛ غایت حسنا ، اطواری نازکانه ، کوزل طبیعتلی ، تنزه وا کلنجه‌یه میلانی زیاده ، فاضله ، عاقله ، احتیاطلی ، صوك درجه‌ده عالی جناب وجومرد ، بتون پاره‌سی

(۱) «تیمارلرك حاصلاتندن هربش بیك اقچه‌سی ویاخود برینه کوره بوکا قریب مقداری ایچون برجبه‌لی چیقارلمق حسابیله» دیمك ایستیور .(مترجم)

صرف ایله مألوفه ، بلا استثنا هردرلو امور خیریه‌یه رغبتکاردر ؛ نم زمانده ایکی دفعه حبسخانه‌لری [بورجلی محبسلرینی] تخلیه ایتدیرمشدر .

۱۴، ص۲۹۵ — «مرادرابعك ندیم‌خاصیدر. بو ترك، برچوق زمانلر وندیك شهرنده تجارتله اشتغال ایدن باباسنك الیوم مقیم بولندیغی سرای بوسنه‌ده طوغمش ، وهنوز پك گنج ایكن نجه معلوم اولمایان برصورتله سرای همایونه انتساب ایده‌رك ، سلحدارلق مرتبه‌سنه‌قدر ارتقا ایلمشدر . یکرمی آلتی یاشنی اکمال ایتمه‌مش اولدیغی حالده ، وزارت رتبه‌سنی حائزدر . مردانه طورلی ، اولدقجه چوق وقومرال بییقلی اولوب ، عادت جاریه‌یه رغماً ، صاقال قویرمه‌مشدر. صدر اعظم اولمسی کندیسنجه پك قولای ایکن ، وظیفه‌نك آغیرلغندن توحش ایده‌رك ، اومقامه گچمکه هوس ایتمه‌مشدر . » وندیك خلاصه‌سی . [ایتالیانجه‌نك اوزمانکی شیوه‌سنه گوره یازلمش اولان مغلق اصلندن مألاً ترجمه ایتدیریله بیلمشدر .]

۱۵ ، ص۲۹۵ — «سپاهیلری انتظام‌واطاعت آلتنه‌آلمق وفساد چیقارمق آرزوسنده بولنانلرك اجتماعگاهلری اولان قهوه خانه‌لری کاملاً سد ایتدیره‌رك خلاف امر بویله یرلرده طوپلانانلری اعدامه محکوم ایتمك‌صورتیله اسایشی تأمین، ویکیچریلك تخصیصاتنك شوکابوکاماً کل اولمسی‌سوءاستعمالنی‌رفع ایله یکیچریلرك احوالنی اصلاح ایلمشدر. وارداتی تزییدایله برابر، اندرون خزینه‌سنده حسابه صیغمیه‌جق درجه‌لرده پاره ادخارینه موفق اولمشدر . آنجق معاملات شدیده‌سیله نفرت عمومیه‌یی جلب ایتدیکی کبی، عسکردن بر طاقمنك اعدام قورقوسیله‌شوراده بوراده صاقلانماسندن دولایی اردونك قوتی آزالمشدر .

«کندیسی‌صوك درجه‌ده خستلی اولدیغی کبی ، کرك شخصی ، کرك عائله‌سی افرادی حقنده خلقك احتراص وعداوتنی جلب‌ایدوب، تهلکه‌ده قالمامق ایچون، کوله‌لرینك بیله کچمك ایستمدکلری درجه‌ده پژمرده اثواب ایله گزر، وایچنده پاشادیغی قاریشیق زمانده لدی‌الحاجه جان قورتاره‌بیله‌جك یکانه واسطه پاره اولدیغنی بیلدیکندن ، ثروتنی کمالی اهتمام ایله محافظه ایدردی . » وندیك خلاصه‌سی .

مورخك تذییلاتنك ختامی

مترجمك تذييلاتى

طقوزنجى جلد وقايعنك جريان ايلديكى هجرى سنه‌لر ابتدالرينه مصادف بولندقلرى ميلادى سنه‌لرله آى وكونلر :

١٠٣٢	٥	تشرين ثانى	١٦٢٢	١٠٤٢	١٩	تموز	١٦٣٢
١٠٣٣	٢٥	تشرين اول	١٦٢٣	١٠٤٣	٨	تموز	١٦٣٣
١٠٣٤	١٤	تشرين اول	١٦٢٤	١٠٤٤	٢٧	حزيران	١٦٣٤
١٠٣٥	٣	تشرين اول	١٦٢٥	١٠٤٥	١٧	حزيران	١٦٣٥
١٠٣٦	٢٢	ايلول	١٦٢٦	١٠٤٦	٥	حزيران	١٦٣٦
١٠٣٧	١٢	ايلول	١٦٢٧	١٠٤٧	٢٦	مايس	١٦٣٧
١٠٣٨	٣١	اغستوس	١٦٢٨	١٠٤٨	١٥	مايس	١٦٣٨
١٠٣٩	٢١	اغستوس	١٦٢٩	١٠٤٩	٤	مايس	١٦٣٩
١٠٤٠	١٠	اغستوس	١٦٣٠	١٠٥٠	٢٣	نيسان	١٦٤٠
١٠٤١	٣٠	تموز	١٦٣١				

ص ، ٨٠ — حافظ پاشانك غزلى :

[هامه‌رك آلمانجه‌سنده بونلرك ترجمهٔ منظومه‌لرى مندرجدر ؛ فرانسزجه‌سنده طى اولنمشدر .]

آلدى اطرافى عدو، امداده عسكر يوقميدر؟ * دين يولنده باش ويرر مردانه، سرور يوقميدر؟
خصمى بركيشى اويونده رخ برخ شهمات ايدر؛ * جنكده آت اوينادير فرزانه ، برار يوقميدر ؟
نه عجب كردابه دوشدك، چاره‌سز قالدق،مدد! * اشنالر زمره‌سندن بر شناور يوقميدر ؟
جنكده همپامز اولوپ باش آلوب باش ويرمكه * عرصهٔ عالمده بر مرد هنرور يوقميدر ؛
دفع بيداده تكاسلدن غرض نه ، بيلمزز ؛ * درد مظلومان سؤال اولنازمى، محشر يوقميدر ؟
آتش سوزان اعدايه بزمله كيرمكه * دهر ايچنده امتحان اولمش سمندر يوقميدر ؟
دركه سلطان مراده نامه‌مز ايصالنه * باد صرصر كيبى بر چابك كبوتر يوقميدر ؛

سلطان مراد رابعك جوابى :

حافظا ، بغداده امداد ايتمكه ار يوقميدر ؟ * بزدن استمداد ايدرسك، سنده عسكر يوقميدر ؟
دشمنى مات ايتمه‌ده فرزانه‌يم بن دير ايدك؛ * خصمه قارشى شمدى آت اوينا تمغه ير يوقميدر ؛
كرچه لاف اورمقده يوقدرسا كه همپا، بيلورز، * ليك سندن داد آلير برداد كستر يوقميدر ؟
مردلك دعوى ايدرسك، بو مخنثلك نه‌دن ؟ * خوف ايدرسه‌ك، بارى يانكده دلاور يوقميدر ؛
رافضيلر آلدى بغدادى ، تكاسل ايلدك ؛ * سا كه خصم اولنازمى حضرت، روز محشر يوقميدر ؛

بو حنیفه شهرین اهالکله ویران ایتدیلر؛ * سنده آیا غیرت دین وپیغمبر یوقیدر؟
بی خبرکن سلطنت احسان ایدن پروردکار * ینه بغدادی ایدر احسان، مقدر یوقیدر؟
رشوت ایله جند اسلامی پریشان ایلدك! * ایشیدلزمی صانیرسك، بو خبرلر یوقیدر؟
عون حقله انتقام آلمغه اعدادن مکر * بندهٔ دیرین، وزیر دین پرور یوقیدر؟
برعلی سیرت وزیری شمدی سردار ایلدم * خضر وپیغمبر معین اولمازمی، رهبر یوقیدر؟
شمدی خالی می قیاس ایلرسك آیا عالمی؟ * ای مرادی، پادشاه هفت کشور یوقیدر؟

نعیما، حافظ پاشانك غزلنك وصولنده «تهدید آمیز» جواب باعتاب ارسال بیورلدیغنی ذکر ایدر. پادشاهك غزلی سردارك تبدیلنی مشعر ایکن، حافظ پاشا، بومشاعرهنك زماننه مصادف اولمق کلن بغداد محاصرهسندن خیلی زمان صوکره عزل اولندیغنه کوره، تهدید شاعرانهنك اووقت اجرایه مقرون اولمدیغی آکلاشیلیر. بوزمانلرده مراد رابع هنوز اون بش یاشلرنده اولدیغندن، بعض ابیاتی، ایجه برفکر صاحبنك خیلی استعمال اولنمش قلمندن چیقمش کورینن جوابه، باشقهلرینكده یاردیمی اولمادیغنه حکم اولنهمازـ.]

ص ۷۲ — بونك تفصیلی نعیمانك، بعض عبارهلری مآلاً آلنان فقرهٔ آتیهسندن دها کوزل آکلاشیلیر:

سردار حافظ پاشایه کلن امرده «سفردن عودت اثناسنده سپاه طائفهسندن بوجانبه کلنلرك اللره برر ایکیشر رؤس ایله آلدقلری خدمتلر قدیمدن ملازمینه متعلق اولمایوب، کیمی منصب وامانت، کیمی مقاطعات وتولیت واوقافه متعلق نظارت وکتابت وجبایتدر. مال مقاطعهلری قدیمدن اوچر سنه، بری برینك ضررینی بسلمك اوزره، منعم [مقتدر] کفیل ایله امنا طرفندن درعهده اولنورکن، ملازمینه هرآتی آیده برخدمت اولمق اوزره مقاطعاته وضع یدایدلمکله، برسنهنك محصولی معلوم اولمایوب، مال مقاطعات بالکلیه تلف وخزینهیه کلی نقصان ترتب ایتمشدر؛ وقاف مقاطعهلری دخی اوچرسنه برتحویل ایله ویریلیرکن، اونلر ومشروطهلر برالدن براله براله فروخت ایدلمکله، مال اوقاف ضایع وجوامع ومساجد معطل اولمق مرتبهسنه واروب، بوحال ناموس سلطنته مخل اولمغله، بعدالیوم قدیمدن زیاده ملازم یازمیهسین؛ خدمتلرك بوندن صوکره ملازمینه ویرلدیکنه قطعا رضام یوقدر. توجیه ایدنلره وآلانلره انواع عقاب اولنمق مقرردر؛ بوحکم همایونی کندیلرینه اوقویهسین؛ سفره توجه اثناسنده بلوك خلق ویکیچری وسائر قول طائفهسنی وبعده مردهلرینی دفتر ایدوب، رکاب همایونمه کوندرهسین؛ من بعد بلوك ویکیچریلك وسائر دیرلك توجیه ایتمیوب، محکم ضبط ایدهسین» دیه بیورلمسیله، ضابطلری دعوت وحکم همایون اعلام اولندی.

لکن ملازمت وجه مشروح اوزره یازلمق وذکر اولنان خدمتلر ممنوع اولمق سفر اوزرنده ممکن اولمایوب، بعده استانبولده اجرا اولندی. جلد ۲، ص ۳۹۶.

ص ۸۹ — نعیماده اسامه «چالمق» تعبیری مندرجدر؛ هامه‌ر، بوکا سرقت معناسی ویرمشدر؛ حالبوکه اسامی چالمق سرقت دکل، دفتردن ترقین ایتمکدر.

ص ۹۰ — فلمنکلیلرك بوخصوصده‌کی معامله‌لری «اوسته خرسز، اوصاحبی باصدیرر» مثلنه تماماً موافق اولدیغی نعیمانك ۹۰ نجی صحیفه‌ده تلخیص اولنان سوزلرندن اکلاشیلیر.

ص ۱۲۰ — «بیستون» دینیلان آبده‌یی، کندیسنه مدفن اولمق اوزره، کیخسرو برمعظم قایانك اورته‌سنده حفر ایتدیرمش، وقیه‌سنك اطرافنی زردشتك وکیندیسنك تاریخ‌حیاتلریله تزیین ایتدیرمش اولدیغندن، بونك هیکللری، تماثیل سائره‌سی وکیخسروك تاریخ حیاتی ایله شکل ووضعیتی اعتباریله، نه‌قدر مهم اولدیغی و«دیرکسز» معناسنده «بیستون» کلمه‌سندن آلندیغی آشکاردر.

ص ۱٤٤ — نفعیدن: «قطعه‌در تعریف موسی چلبی.»

یوسف عیسی شیم موسی اغا کیم طلعتی * کون کبی برشعله‌در کویاچراغ طوردن.
طینت پاکنده یوق اصلا کدورتدن اثر، * جسمنی خلق ایلمش باری‌تعالی نوردن.
بویله زیبا صورت وپاکیزه صورت کورمدم * برملکدر کویا ایتمش تولد حوردن.
جبهۀ براق ایله اول کردن کافور کون * ظاهر اولدقچه کریبان سیه‌سموردن،
سیرایدن کیمسه طلوع‌ایتدی قیاس ایلرهمان * آفتاب عالم آرایی شب دیجوردن.
همدم شاهجهان اولسه عجبمی روز وشب، * ذاتی برمجموعه‌در اخلاق نامحصوردن.
مندرج ذاتنده انواع مکارم اول قدر * فرق اولنماز طبعی‌برکنجینۀ مستوردن.
جبر خاطر ایتمه‌در لطفیله دائم عادتی؛ * بودر آنکچون‌دعا آکادل مکسوردن.
قرب سلطان جهانده اوله دائم کامران * حق‌وجودین‌حفظ‌ایده‌آسیب‌دورادوردن

موسی چلبینك حسن اخلاقی، سلطان مراده پك ادبیانه ندیملك ایتدیکی، پادشاهك چابی‌ایچون، بعدوفاته پك‌چوق زمانلر نالان وکربان‌اولدیغی اولیا چلبینك سیاحتنامه‌سندن آکلاشلمقده‌در. نفعی، چلبینك بر«آسیب دورادوره» اوغرایه‌جغنی غالبا کهانت شاعرانه ایله آکلامش ایدی.

ص ۱٤٦ — رمضانکلنجه‌استانبولده سپاهی‌قیلیغنده اشقیاواراذل‌چوغالمشیدی. کیجه‌لری طاقم طاقم مسلح کزرلر، عیش‌وعشرتلر، هردرلو شنیعه‌لر یاپارلردی؛

جماللر (۱) دیولر ، غریب هیکللر ، ماهیه‌لر ترتیب ایتمش اولدقلری حالده ، فوج فوج داووول زورنا چاله‌رق ، و « الله الله ! » دیه باغیریشه‌رق ، مشعله‌لرله بتون استانبول سوقاقلرینی دولاشیرلردی . خلقدن « سیرپاره‌سی » طوپلادقلری کبی ، وزرا ، علما ، ارکان ، اکابر ، اغنیا قوناقلرندن هر برینک اوکنده جماللرینی داووللرله ، نقاره‌لرله اوینادهرق ، چوقه ، قماش ، اقچه صره‌لری آلیرلردی . یوزغروشه قناعت ایتمه‌رك، بیکه‌قدر چیقارلردی . آزویریلیر، یاخود کچیکدیریلیرسه، مشعله‌لری شهنشینلره دوغرو قالدیره‌رق، صاچاقلری طوتوشدوررلردی . برکروه چکر ، اوته‌کی کلیردی . اکابر واغنیا شویله طورسون ، مجهول اشخاصی بیله بویله حقلادیلر ؛ بوصورتله پك چوق ثروت ایدندیلر .

بایرامده دخی کنیش سوقاقلرده صالنجاقلر قوروب ، صدر اعظمدن اعتباراً بتون کبرایی بال‌موملریله، دوکونه چاغیرر کبی، صالنجاغه دعوتله، « صاچی » نامنه برچوق مال آلیرلردی. هرمومك اوزرنده هانکی صالنجاغه عائد اولدیغی ونه‌قدرشی کوندریله‌جکی یافته ایله یازلمش اولدیغندن ، هردولتلی طلب اولنان یوك یوك قماش وچوقه‌لری ، کیسه کیسه اقچه‌لری کوندرر ایدی . کوندرمینلردن جبرایله‌آلینیردی.

رمضان کونلری علنا اوروج یدکلری، ذکرندن حیا اولنه‌جق شیلر یاپدقلری کبی ، بایرامدن صوکرده علوفه‌لرینی الهرق ، ونیجه امور مکروهه‌یه تصدی ایده‌رك ، وقتیله پاپوچ آلمغه قدرتی اولمیان حریفلرك هر بری برقارون اولدی .

وقعه‌دن صوکرده سپاهی زوربالری اوتوز قرقر کیشی‌ایله دیوانه وارکان‌دولته بی‌تکلف کیده‌رك ، دیدکلرینی یاپدیررلر ، اصحاب مصالحدن پاره آله‌رق اونلرکده ایشلرینی کوردوررلردی . بونلرك محرکی اولان رجب پاشا ، شرکای حکومت اوچ درت ایکن بلك اولدیغی کوردی . خزینه‌ده نه‌قدر قطع اولنمش علوفه وار ایسه، نقداً الدیلر؛ برکات ویرسین‌که محمدافندی نامنده برمقابله‌جی بوبابده تدقیقات اجراسی ایچون صدر اعظمدن مأذونیت آلدی‌ده ، ترقین اولنانلردن یالکز آلتی یوز قدرینك اسملری اعاده اولندی ؛ بوآدم اولماسه اوچ درت بیك نفر تصحیح اولنوردی .

شو برایکی سنه ایچنده اسکیلردن باشقه، برچوق یکی‌زوربالر واغالر پیدااولمش

(۱) غالبا بوکلمه‌نك دوغروسی « مخللر » اوله‌جقدر .

ایدی؛ هر بری «منم دیکر نیست» دعواسنده بولنه‌رق، کندیسنی ملازم‌باشی‌یاز دیرر، وبوده منصبلرینه کوز دیکر ایدی. (نعمادن تلخیص، ج۳، ص ۱۰۶ — ۱۰۹)

ص ۱٦۸ — اون‌درت‌سطر یوقاریده‌کی ۱۲ ربیع‌الاول ۱۰٤۲ — ۲۷ ایلول ۱٦۳۲ تاریخنه‌نظراً، «اوچ آی مقدم» دکل، «سکز بچق آی صوکره» اوله‌جقدر. هامه‌ر، بورادە ۱۰٤۲ ذی‌الحجه‌سنی، ۱۰٤۱ ذی‌الحجه‌سی صانه‌رق، برسهو ایتمش اولدیغی آکلاشیلیر.

ص ۲۰۱ — اولیا سیاحتنامه‌سنک مطبوع اولان برنجی جلدینک ۵۱۱ نجی صحیفه‌سنده «استانبول وتوابعنده بولنان عساکر واصناف» حقنده تفصیلات باشلار. علما، مشایخ، عسکرک هرنوعی، حاصلی هردرلو ارباب اشتغال داخل اولمق اوزره، اللی یدی فصلده بیك یوز صنف مندرجدر. بوتفصیلات شایان مطالعه‌در.

ص ۲٤۰ — اساطیر یونانیه‌یه کوره، آتیس، قدیم فریکیانك کنج وکوزل برچوبانی اولدیغی حالده، ارض‌الهه‌سی کوبل بوکا تعشق ایتمش؛ صوکره وفاسزلغندن دولایی اولدیرمش ایسه‌ده تکرار حیات ویرمش؛ اوطرفلرك مرمرلرنده‌کی قرمزیلق بونك قانندن کلمش اولیور.

ص ۲۵۸ — «سفره اشمك»، «محاربه‌یه کیتمك» دیمکدر. نه‌کیم قدیماً برصنف عسکره «اشکینجی» دینیلیردی. آت حقنده «اشکینی یوق» و «اشکینی آچیق» تعبیرلری باقیدر.

ص ۲٦۵ — نعماده «مصرمواجبی» دینلمش اولوب، بوندن مقصد، محرم، صفر، ربیع‌الاول آیلری معاشلری دیمك ایکن مورخ، «خطهٔ مصریه عسکری» معناسنه حمل ایتمشدر، که براجنبی ایچون معذور کوریله‌جك سهولردندر.

ص ۲۷۲ — بومحاربه، نعماده ۱۰٤۸ وقایعنده محرردر؛ نعمانك اوچنجی جلدنده ۳۹۷ نجی صحیفه‌دن مأخوذ اولمق لازم کلن بوتاریخك دوغروسی ٤ ربیع‌الاخر ۱۰٤۸ — ۱٦ اغستوس ۱٦۳۸ اولمق لازم کلیر. محاربه، هامه‌رك تحریرندن دها مهمدر. سلطان مراد رابعك استانبوله عودتندن صوکره، پیاله کدخداقاره دکیزه برسفر دها یاپه‌رق، اوزی قلعه‌سنه قدر کیتمش، واورایه متانت ویروب، عودتنده، ممالك عثمانیه‌یه ایقاع خسار ایدن اون شایقه‌یی طوتمش، ایچنده‌کی مسلمان اسیرلری مملکتلرینه اعاده ایله، کندیسی ۱۰٤۹ — ٦۳۹ قاسم کوننده اول استانبول لیمانینه کلمشدر. نعما، ج۳، ص ٤۲۰ و ٤۲۱.

مترجمك طقوزنجی جلده تذییلاتنك ختامی

تصحیح وعلاوه :

٧نجی صحیفه‌ده‌کی حاشیه‌ده «کیزلی نکار» کلمه‌سنده زانك نقطه‌سی زائددر .

٩نجی صحیفه‌ده‌کی حاشیه‌ده مندرج تاریخ مصراعی ، ٨نجی جلدك ٢٦٢نجی صحیفه‌سنده دخی یازلدیغی اوزره ، «دیدیلر : سلطان مراد رابع اولدی پادشاه» صورتنده اوله‌جقدر .

١١نجی صحیفه‌نك ٨نجی سطرنده‌کی «تزوج ایتدی.» کلمه‌سنه عائد اولمق اوزره صحیفه‌نك آلتنه شوحاشیه قونیله‌جقدر :

« پادشاهك برقیزینك ، جلوس همایونده یکانه عامل اولدیغی جهتله ذات شاهانه‌نك پك سودیکی یکیچری آغاسیله ازدواجی » وندیك خلاصه‌سی .

١٦نجی صحیفه متننك صوك سطرنده‌کی « بوستان پاشا » ، « ابدال پاشا » اوله‌جقدر .

٣١نجی صحیفه‌نك ١٣نجی سطرنده‌کی «حریملری» و «کلیسالری» کلمه‌لری« حریملرینی » و «کلیسالرینی» اوله‌جغی کبی ، ١١نجی سطرده‌کی « یسوعیلری » کلمه‌سنه عائد اولمق اوزره صحیفه آلتنه شوحاشیه یازیله‌جقدر :

« فرانسه سفیرینك ، جمهوری یالکز قدس حریمی دکل ، قدسده‌کی کلیسا ومناسترلری حمایه‌دن اخراج ایتمك ادعاسی؛ معامله‌ٔ جبریه سایه‌سنده، دیکر رهابین جمعیتلرینك، خصوصا دومینیکن وفرانسیسکن پاپسلرینك اللرنده‌کی کلیسالری آلمق‌مقصدیله، سنت آنتونیوکلیساسنك جزویتلره انحصارینه تشبثی.» ایلول ١٦٢٤، وندیك خلاصه‌سی. بش‌آی‌اول وندیك‌بالیوزی مفتی‌یه بویله سویلیوردی: « فرانسیسکنلر، یسوعیلر کبی دکلدرلر ؛ یسوعیلر اوته‌کیلرك‌خلافنه اوله‌رق ، امور دنیویه‌دن وخصوصا متعصب واسپانیوللره مساعد پرنسلره عائد خصوصاتدن باشقه برشیله مشغول اولمایوب ، هریرده وعلی‌الخصوص بوشهرده ، افکار مضره‌ایله واحوال مؤسسه یرینه یکی شیلر احداث ایتمك نیتیله اوپرنسلرك منافعنه خدمت ایدرلر ، وقدسه ومحال مقدسه‌یه کیرمك ایسترلر. بناءً علیه، بونلرك حائز اولدقلری نفوذ نظردقته آلنه‌رق، کندیلرینه مساعده کوسترلمه‌ملی ، وبوراده ودیکر محللرده حال سکونده بولندیرلملرینه اعتنا ایدلملیدر. » نیسان ١٦٢٤ . وندیك خلاصه‌سی .

٩٦نجی صحیفه‌نك یکرمنجی سطری ابتداسنده‌کی «دوستلر»، «دشمنلر» وینه‌اوسطرده‌کی « دشمنلر » ، « دوستلر » اوله‌جقدر .

١٣٣٥ سنه‌سنده طبعنه‌ابتدار اولنان اشبو طقوزنجی جلدك انجق **١٣٣٧** محرمی ابتداسنده اکمالی قابل اولمشدر ، ولله‌الحمد .

طقوزنجی جلدك فهرستی

صحیفه

۳ — ۸ بو تاریخك بشنجی دوره‌سی ایچون مراجعت اولنان منابع شرقیه جدولی.

قرق التنجی کتاب

۹ — ۱۰۵ مراد رابعك جلوسی . — مفتینك عزلی . — ایکی بکرلر . — بونلردن بغداد والیٔ عاصیسی اولان بری علیهنه سفر . — عجملرك بغدادی استیلاسی . — وزیر محمد . کمانکش علی ، مره حسین پاشالرك اعدامی . — قلاوون پاشانك وفاتی . — آبازه‌نك مکتوبی . — آبازه ایله جنك . — قریم خانتك عزلی سببلری وقریمده عثمانلیلرك هزیمتی . — بوغاز ایچنده قازاقلر . — جزائر وتونس آره‌سنده اختلاف . — صدراعظمك وفاتی . — عجملرك کورجستانده ، قازاقلری‌قاره دکیزده مغلوبیتلری. — جنت‌اوغلنك اعدامی؛ دفتردارك باشنك کسلمسی . — استانبولده وباء عظیم . — حافظ پاشانك بغدادی محاصره‌سی . — عجم شاهنك سفارتی. — بغداد محاصره‌سنك رفعی . — استانبولده عصیان . — کورجی محمدك قتل عامی. — حلبده عصیان . — حافظ پاشانك عزلی . — تاتار وعجم ایلچیلری . — آبازه‌نك پاشالری بوزمسی . — خلیلك رجعتی . — عجم ایلچیسی . — بر هند شهزاده‌سنك وصولی . — شریف مکه . — صدر اعظم خسرو پاشانك آبازه ایله جنکی ؛ آبازه‌نك تسلیم اولیشی . — خسرو پاشانك اقبالی . — عربستان وقریم . — یسوعیلر . — لهستان ، روسیه ، فرانسه ، انکلتره ، اسپانیا ، اسوچ ایله مناسبات دیپلوماتیقیه . — بتلن غابور . — اوستریا ایله سونده تجدید صلح . — سلطان مرادك طبیعتی حقنده تفصیلات . — اسکدارلی عزیز محمود افندی ایله ویسینك وفاتلری .

قرق یدنجی کتاب

۱۰۶ — ۱۹۹ خسروك قابروسك اوته‌طرفنده حلب وشهر زور اوزرینه حرکت خون نثارانه‌سی . — مهربانك فتحی . — حسن آباد وهمدانك

تخریبی . ـــ بغداد اوزرینه حرکت . ـــ بغداد محاصره‌سنك رفعی . ـــ عثمانلیلرك شهرزور وحله‌دن اخراجی . ـــ استانبولده قورقونج فورطنه . ـــ مکه‌ده سیلاب . ـــ شمسی خانك فراری . ـــ پروزه‌لی مصطفی پاشانك دفترداراتی . ـــ ترانسیلوانیا، مولداویه ، افلاق ایله مناسبات . ـــ قازاقلر، تاتارلر، لهلر . ـــ قاپودان پاشا ایله عزمی زاده‌نك ومنجم محمدك وفاتی . ـــ خسرو وحافظ پاشالرك بر عصیانی متعاقب عزللری . ـــ دفتردارك، یکی چری آغاسنك ، خسرو پاشانك حیاتنه خاتمه چکمش اولان یکی عصیانلر . ـــ فترت عسکریه . ـــ صدراعظم رجب پاشانك اعدامی . ـــ سلطان مراد یکی چری وسپاهیلرله برائتلاف یولی بولیور . ـــ دره‌لی خلیلك ، دلی حسنك ، دیکر بعض عاصیلرك اعدامی . ـــ عربستانده قاریشیقلقلر . ـــ استانبولده یانغین . ـــ قهوه‌خانه‌لرك قاپانمسی . ـــ توتون استعمالنك منعی . ـــ قاضی زاده‌نك وعظی . ـــ قاره‌چلبی زاده محمد افندینك وفاتی . ـــ ایران اوزرینه سفر . ـــ مفتی ایله عاصیلرك اعدامی . ـــ لبنان امیری فخرالدینك اطاعتی . ـــ آبازه‌نك بوسنه والیلکی . ـــ روسیه‌نك تحریکیله لهستان اوزرینه سفر . ـــ لهستان سفارتی . ـــ لهستان ایله مصالحه . ـــ اشقیانك امحاسی . ـــ خطاط حسن پاشا ایله مغول پرنسی بایسونغورك غائب اوللری . ـــ سلطان مرادك غدارلغی . ـــ نفی ایله آبازه‌نك اعداملری .

قرق سکزنجی کتاب

٢٠٠ ـــ ٢٩٦ سلطان مرادك ارضروم اوزرینه قانلی یوریشی . ـــ روانك فتحی . ـــ پادشاهك قارداشلرینك افناسی . ـــ تبریز یغما وقتل عامی . ـــ استانبوله دخول . ـــ ترجمانلرك اعدامی . ـــ قمامه کلیساسی اناختارلری . ـــ صاری کاتب ایله دفتردارك قتلی . ـــ قاضی زاده‌نك وفاتی . ـــ روانك سقوطی . ـــ یکی چری کاتبیله جانپولادك اعدامی . ـــ کوچك احمدك موت قهرمانیسی . ـــ بلغراد وبودینده جایکیرخواطر اولمغه شایان وقایع . ـــ راقوچینك ظهوری . ـــ صدر اعظم محمد پاشا ایله قریم خانی جانبك کرای وعنایت کرایك عزللری . ـــ ایران سفارتی . ـــ یکی اعداملر . ـــ وبا، قتل برادر . ـــ سلطان مرادك یکی اعداملرله بغداده عزیمتی وصدر اعظم بایرام پاشانك وفاتی . ـــ بغداد محاصره‌سی . ـــ صدر اعظم طیار پاشانك وفاتی . ـــ اوتوزبیك ایرانلینك قتلی . ـــ

اورمیه شیخنك اعدامی . ـــ هند وایران سفارتلری . ـــ سلطان مرادك استانبوله دخولی . ـــ سفیرلرك قبولی . ـــ سلطان مصطفانك ارتحالی . ـــ قائم مقام پاشانك اعدامی . ـــ صدر اعظمك عزیمتی . ـــ ایران ایله مصالحه . ـــ صدر اعظمك عودتی . ـــ پیاله كدخدانك قازاقلرله محاربه‌سی ـــ مشهد تربه‌داریله بر كیمیاجینك اعدامی . ـــ قله‌مانته طاغلرنده آرناوودلرك عصیانی . ـــ بوسنه حدودنده قاریشیقلقلر . ـــ وندیك ایله انقطاع صلح وتكرار ائتلاف . ـــ سلطان مراد كوشكی . ـــ سلطان مرادك ارتحالی ، پادشاهك طبیعتی حقنده تفصیلات .

٢٩٧ ـــ ٣١٠ مورخك تذییلاتی .

٣١١ ـــ ٣١٥ مترجمك تذییلاتی .

3 1761 04781273 0